Osmânzâde Hüseyin Vassâf

SEFÎNE-İ EVLİYÂ

-2-

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 290 - 2

Kapak
Minyatür

İç Düzen
Ali Çiftçi

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

İstanbul, Nisan 2006

ISBN 975-6403-92-6 (Tk. No)
ISBN 975-6403-94-2 (2. Cilt)

©KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Çağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Osmânzâde Hüseyin Vassâf

Sefîne-i Evliyâ

- 2 -

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Mehmet Akkuş - Prof. Dr. Ali Yılmaz

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

NAKŞIBENDÎLER 15
Selmân-ı Fârisî 16
Bâyezîd-i Bistâmî 16

EBU'L-HASAN EL-HARAKÂNÎ 21
Ebû Alî el-Fâremedî 22
Hâce Yûsuf-ı Hemedânî 22
Abdülhâlık-ı Gucdüvânî 23
Hâce Ârif-i Rîvgerî 24
Hâce Mahmûd İncîr-i Fağnevî 24
Hâce Aliyy-i Râmitenî 24
Hâce Muhammed Baba Simmâsî 24
Seyyid Emîr Gülâl 25

HZ. PÎR MUHAMMED BAHÂEDDÎN ŞÂH-I NAKŞIBEND 27
Alâeddîn-i Attâr 43
Ya'kûb-ı Çerhî 43
Hâce Nâsıruddîn-i Ubeydullâh 44
Hâce Muhammed ez-Zâhid 44
Hâce Dervîş Muhammed 45
Hâcegî es-Semerkandî 45
Hâce Muhammed-i Bâkî 45
Ahmed el-Fârûkî 46
Şeyh Fudayl b. Iyâz Hazretleri 47
Şeyh İbrâhîm Edhem 48

Mevlânâ Muhammed el-Ma'sûm 51
Mevlânâ Seyfeddîn 51
Mevlânâ Seyyid Muhammed Nûru'l-Bedvânî 52
Mevlânâ Şemseddîn Habîbullah b. Mirzâ Cân-ı Cânân 52
Mevlânâ Abdullâh-ı Dehlevî 52
Şeyh Ebû Saîd 53
Şeyh Muhammed Hakkı Efendi 53
Şeyh Muhammed Ma'sûm ed-Dehlevî 53
Şeyh Abdullâh-ı İlâhî es-Simâvî 54

SEYYİD AHMED b. MUHAMMED BUHÂRÎ-İ HÜSEYNÎ 57
Kırımî Şeyh Ahmed Efendi 61
Tokâdî Şeyh Muhammed Emîn Efendi Hazretleri 62
Ebû Saîd el-Hayr 78
Lokmân-ı Serahsî 79
Şeyh Mustafa Efendi 81
Şeyh Mustafa Efendi 81
Şeyh Muhammed Şemsî Efendi 81
Şeyh Mes'ûd Efendi 82
Yek-Dest Hâce Ahmed-i Cûryânî 82
Eğrikapılı Şeyh Hattât el-Hâc Muhammed Râsim Efendi 82
Şeyh Murtazâ Efendi 83
Şeyh Abdürrahîm-i Buhârî 84
Müstakîm-zâde Şeyh Süleyman Sa'deddîn Efendi 84
Tokadî Emîn Efendi'nin Diğer İki Halîfesi 102
Ebû Abdullâh Muhammed es-Semerkandî 102
Seyyid Ahmed-i Buhârî 102
Şeyh Ali Fakrî Efendi 105
Şeyh Murâd el-Özbekî en-Nakşıbendî 112
Karababa-zâde İbrâhîm Efendi 113
Efdalüddîn-i Kâşânî (Baba Efdal) 113
Kaşgarî Abdullâh Efendi 116
Şeyh Ubeydullâh Efendi 116
Şeyh Hüseyin Efendi 116
Şeyh Îsâ Efendi 116
Şeyh Seyyid Abdülhakîm Efendi 118
La'lî-zâde Şeyh Abdülbâkî Efendi 119
Beşiktaşî Yahyâ Efendi Hazretleri 120
El-Hâc Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi Hazretleri 127

Türbe-Dâr Yûsuf Efendi 129
Şeyh Nûrî Efendi 129
Şeyh Ali Efendi 130
Şeyh Hasan Hayrî Efendi 130
Şeyh Mustafa Neş'et Efendi 135
Şükrü Efendi 135
Nûreddîn Mevlânâ Abdurrahmân Câmî Hazretleri 136

HÂFIZ-I ŞÎRÂZÎ 141

ERZURÛMÎ MUHAMMED NÛREDDÎN EFENDİ 153

NECCÂR-ZÂDE ŞEYH RIZÂ EFENDİ HAZRETLERİ 163
Arab-zâde İlmî Muhammed Efendi b. Halil Efendi 174
Şeyh el-Hâc Muhammed Sıddîk Efendi 175
Şeyh İsmâîl Hakkı Efendi 178
Şeyh Mustafa Rızâeddîn Efendi 178
Şeyh Muhammed Emîn en-Nakşıbendî 179
Târîhçibaşı-zâde Şeyh Muhammed Âgâh Ağa 185
Hoca Neş'et Efendi 186
Şeyh Ali Behcet Efendi 193
Şeyh Mustafa Vahyî Efendi 203
Hoca Hasan Hüsâmeddîn Efendi 205
Şeyh Mustafa Vahyî Efendi 209
Hâce Selîm Efendi 209
Şeyh Muhammed Rızâeddîn Efendi 209
Şeyh Rıfkı Efendi 209
Şeyh İbrâhîm-i Hayrânî Efendi Hazretleri 211
Şeyh Muhammed Şükrü ve Şeyh Muhammed Feyzullâh Efendiler 214
Şeyh el-Hâc Ali Behcet Efendi 216
Hâfız Tahsîn Bey 226

ŞEYH HÂFIZ İMDÂDULLÂH-I HİNDÎ 229
Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî'nin Tarikat Silsileleri 231
Hz. Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Sâhib: 231
A. Şecere-i Sıddîkıyye: 231
B. Kâdiriyye-yi Hüseyniyye: 232
C. Şecere-i Üveysiyye: 234

D. Şecere-i Medâriyye: 235
E. Şecere-i Cüneydiyye: 235
F. Şecere-i Cüneydiyye-i Sühreverdiyye-i Kuddûsiyye: 236
G. Şecere-i Cüneydiyye-i Nakşıbendiyye-i Kuddûsiyye: 236
H. Şecere-i Kâdiriyye-i Kamîsiyye: 237
I. Şecere-i Kâdiriyye-i Kuddûsiyye: 238
İ. Şecere-i Kâdiriyye-i Rezzâkiyye-i Kuddûsiyye: 239
J. Şecere-i Kâdiriyye-i Aliyye-i Kuddûsiyye: 239
K. Şecere-i Çeştiyye-i Nizâmiyye-i Nasîriyye: 240
L. Şecere-i Çeştiyye-i Nizâmiyye-i Nasîriyye: 241
M. Şecere-i Çeştiyye-i Nizâmiyye-i Tabîbiyye: 241
N. Nakşıbendiyye-i Müceddidiyye: 242
O. Çeştiyye-i Kuddûsiyye-i Haseniyye: 243
Ö. Kâdiriyye-i Kuddûsiyye: 244
P. Şecere-i Nakşıbendiyye: 245
Şecere-i Çeştiyye-i Sâbiriyye: 248

ŞEYH İSMÂÎL-İ NÜVVÂB 251
Şeyh Muhammed-i Nüvvâb 251
Şeyh Ahmed-i Muhtâr 253
Es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Muhammed Murâd Efendi 256
Muhammed Ârif Efendi 258
Ahıskalı Bey-zâde es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi Hazretleri 259
Şeyh Vasfî Efendi 261
Şeyh Hidâyetullâh Efendi 262
Şeyh İbrahîm Edhem Efendi 262
Şeyh Muhammed Saîd Efendi 265
Şeyh Ahmed Hüsâmeddîn-i Dağıstânî 266
Abdüsselâm Kâdî Hân 276
Sâlih Hilmî Bey b. Hurşîd 277
Şeyh Muhammed Sâdık Efendi 278
Hacı Hüseyin Dede 281
El-Hâc Şeyh Abalı Hâfız Efendi 283
Erzurumlu İbrâhîm Hakkı 283
Şeyh Fakîrullah İsmâîl-i Tillovî 290
Şeyh Hakkı Efendi 292
Şeyh Abdürrezzâk-ı İlmî Efendi Hazretleri 293
Şeyh Selâmî Mustafa Efendi 299
(Zeynî) Şeyh Selâmî Mustafa Efendi 300

Şeyh Muhammed Cân en-Nakşıbendî 301
Şeyh Ahmed Efendi 301

ŞEYH MUHAMMED HÂLİD ZIYÂEDDÎN-İ NAKŞIBENDÎ 303
Şeyh Muhammed el-Kudsî el-Konevî 306
Mevlânâ Hacı Feyzullâh Efendi Hazretleri 310
Şeyh Sâdık Efendi 315
Şeyh Bedri Efendi 316
Leskofçalı Gâlib Bey 316
Seyyid Muhammed Emîn Paşa 317
Şeyh Hasan-ı Visâlî Efendi 325
Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi Hazretleri 327
Erzurumlu Şeyh Terzi Baba 331
Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi 333
Şeyh Hasan Hilmi Efendi 338
İsmâîl Necâtî Efendi 340
Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi 341
Şeyh Ömer Ziyâeddîn Efendi 341
Kâtip el-Hac Mustafa Fevzî Efendi 342
Hâfız Ahmed Ziyaeddîn Efendi 345

ERBİLÎ ŞEYH MUHAMMED ES'AD EFENDİ 347
Şeyh Muhammed Yâsîn Nâfi' Efendi 358
Şeyh Yektâ Efendi 360
Şirvânî Şeyh İsmâîl Efendi 360
Şeyh Osmân Abdülmennân Efendi 362
Şeyh Ziyâ Efendi 363
Şeyh Şâmil Hazretleri 363

İBNÜ'L-EMİN SEYYİD AHMED TEVFİK BEY 365
Şeyh Mustafa Hudâvendî 372
Balabânî Şeyh Hasan Hüsnü Efendi 372
Şeyh Mustafa İsmet Efendi 374
Özbekler Şeyhi Edhem Efendi 376
İbnü'l-Emîn Seyyid Mahmûd Kemâl Bey 376
Şeyh Muhammed Saîd Efendi 393
Seyyid Şeyh Süleymân Hâce 399
Şeyh Seyyid Abdülkâdir Efendi 401
Seyyid Şeyh Ahmed Muhtâr Efendi 405

Seyyid Muhammed Burhâneddîn-i Belhî 406
Şeyh Cemâleddîn-i Afgânî 411
Emrâh-ı Nakşıbendî 414
Abdullâh Münzevî-i Nakşıbendî 417
Şeyh Osmân Efendi 418
Şeyh Muhammed Emîn Efendi 418
Şeyh Muhammed Sâdık Efendi 418
Şeyh el-Hâc Ahmed Ferîd Efendi 418
Şeyh Mustafa Vahyî Efendi 419

TARÎKAT-I ALİYYE-İ ÇEŞTİYYE 421
Şeyh Ebû Ahmed Abdâl-ı Çeştî 421
Hâce Muhammed b. Ebû Ahmed-i Çeştî 423
Şeyh Muînüddîn-i Çeştî 423
Şeyh Nizâmeddîn-i Evliyâ 427

BAYRAMİYYE TARİKATI 429
Silsile-i Celîle-i Bayramiyye 429
Şeyh Mimşâd-ı Dîneverî 430
Şeyh Muhammed-i Dîneverî 430
Şeyh Muhammed-i Bekrî 430
Şeyh Vecîhüddîn el-Kâdî 431
Şeyh Ömer el-Bekrî 431
Ebu'n-Necîb-i Sühreverdî 431
Şeyh Kutbeddîn-i Ebherî 431
Şeyh Rükneddîn-i Sincâsî 432
Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî 432
Şeyh Sadreddîn Mûsâ 432
Hâce Aliyy-i Erdebîlî 432
Şeyh İbrâhîm-i Erdebîlî 433
Şeyh Hamîdüdîn-i Aksarâyî 433
Cenâb-ı Pîr Hacı Bayram-ı Velî 434
Şeyh Ulvân-ı Şîrâzî 449
Şeyh İnce Bedreddîn ve Kızılca Bedreddîn 450
Salâhaddîn-i Boluvî 450
Şeyh Edhem Baba 450
Akşemseddîn 450
Muhammed Hamdullah Efendi 454
Şeyh Muhammed Zeynî 454

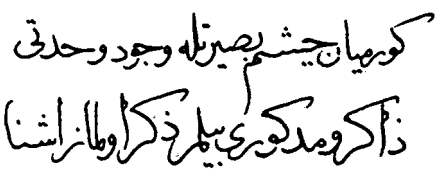
Şeyh Emrullâh Efendi 455
Akşemseddîn'in Hulefâsı 455
İbrâhîm-i Kayserî 455
Şeyh Hurrem-i Velî 456
Hamza Baba 457
Abdurrahîm Efendi 457
Yûsuf Baba 457
Muhammed Şâmî Efendi 458
Şeyh Abdurrahîm Efendi 458
Yazıcı-zâde Muhammed-i Bîcân Efendi Hazretleri 458
Ahmed-i Bîcân Hazretleri 463
Akbıyık Sultân 464
Alâeddîn-i Arabî 465
Molla Zeyrek 465
Ramazân Halîfe 465
Şeyh Yûsuf-ı Hakîkî 466
Abdâl Mûrâd 466
Şeyh Yavsı Muhyiddîn Muhammed 466
Şeyh Muk'ad Hızır Dede 467
Şeyh Emîr Sikkînî Dede Ömer 469
Şeyh Bünyâmîn-i Ayâşî 470
Pîr Alâeddîn Alî 471
Şeyh İsmâîl-i Ma'şûk 472
Şeyh Ahmed-i Sârbân 474
Vizeli Alâeddîn Efendi Hazretleri 478
Şeyh Hüsâmeddîn-i Ankaravî Hazretleri 478
Şeyh Hasan Kabadüz 481
Helvâyî Ya'kûb Efendi 482
Olanlar Şeyhi İbrâhîm Efendi 483
Şeyh Hüseyn-i Lâmekânî 489
Şeyh Osmân-ı Hakîkî 492
Şeyh Hâdî Ahmed Efendi 493
Şeyh Sun'ullâh-ı Gaybî 493

(HAMZAVÎLER) 503
Eş-Şeyh Bâlî-i Bosnevî eş-Şehîr bi-Hamza 503
İdrîs-i Muhtefî Hâce Aliyy-i Rûmî Hazretleri 507
Şeyh Tıflî Efendi 517
Pîr Ser-Tıraş 520

El-Hâc Hüseyin Ağa 520
Vezîr-i A'zam Halîl Paşa 520
Sarı Abdullâh Efendi 521
Şeyhülislam Ebu'l-Meyânmin b. Mustafa Efendi 527
Fâzıl Ali Bey 528
Şeyh Hacı Kabâyî 529
Lebenî Şeyh Beşîr Ağa 530
Hâşimî Emîr Osmân Efendi 533
Şeyh Muhammed-i Ledünnî Efendi 541
Şeyh Seyyid Ahmed Hamdî Efendi 545
Şeyh Başmakçı Ali Dede 545
Şeyhülislâm Başmakçı-zâde Seyyid Ali Efendi 545
Şeyh Gazanfer Dede 545
Şeyh Muhammed Süreyyâ Efendi 547
Bosnavî Abdullâh Efendi 550
Şeyh Himmet Efendi 553
Bezci-zâde Muhyiddîn Efendi 558
Şeyh Abdullâh Efendi 560
Şeyh Abdüssamed Efendi 565
Şeyh Seyyid Nûrullâh Efendi 567
Şeyh İbrâhîm-i Cezbî 567
Şeyh Bahâeddîn Efendi 569
Şeyh Abdülhay Efendi 569
Şeyh Hüsâmeddîn Efendi 570
Şeyh Abdüşşekûr Efendi 571
Şeyh Abdulgafûr Efendi 572

TARÎKAT-I ALİYYE-İ CELVETİYYE 575
Şeyh Muk'ad Hızır Dede 575
Hz. Şeyh Üftâde 576

PÎR-İ TARÎK-I CELVETÎ HZ. AZİZ MAHMÛD-I HÜDÂYÎ 585

Görmeyen çeşm-i basîretle vücûd-ı vahdeti
Zâkir ü mezkûru bilmez zikr olmaz âşinâ

Âsumândır kubbesi hem ahterân kandilleri
En ziyâ-bahşâ kanâdîl güneşle mâhdır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak
Cümle mevcûdât zâkirdir cihân dergâhdır

Remzî el-Mevlevî

Bahr-ı füyûz u kenz-i hafâ hâce-i bülend
Hem-nâm-ı muktedâ-yı rusül Şâh-ı Nakşıbend

NAKŞIBENDÎLER

Nakşıbendîler aceb kâfile-sâlârlarıdır
Gizli yoldan iletirler Harem'e kâfileyi

/1/ Silsile-i Nakşıbendî:

Nûr-ı dîde-i ehl-i tarîk Hz. Ebûbekir es-Sıddîk (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Selmân-ı Fârisî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Kâsım b. Muhammed b. Ebûbekir es-Sıddîk (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. İmâm Ca'fer es-Sâdık (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Şeyh Bâyezîd-i Bistâmî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Şeyh Ebu'l-Hasen el-Harakânî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Şeyh Ebû Alî el-Fâremedî et-Tûsî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Hâce Yûsuf-ı Hemedânî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Hâce Abdulhâlık el-Gucdüvânî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Hâce Ârif-i Rîvgirî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Hâce Mahmûd İncîr-i Fağnevî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Hâce Alî er-Râmitenî (*Kuddise sırruhû*)
Pîr-i Nessâc Hâce Muhammed Baba Simmâsî (*Kuddise sırruhû*)
Hz. Şeyh Seyyid Emîr Gülâl b. Hamza (*Kuddise sırruhû*)
Hâce-i büzürg Şâh Muhammed Bahâeddîn-i Nakşıbendî el-Üveysî el-Buhârî (*Kuddise sırruhu'l-Bârî*)

SELMÂN-I FÂRİSÎ

Diyâr-ı Isfahân'da İremhürmüz nâm karyede tevellüd eylemiş ve alâ-rivâyetin ikiyüzelli sene muammer olmuştur. Rasûl-i Ekrem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerine kendini çok sevdirmiş ve pek çok arz-ı hıdemât eylemiştir. Hz. Osmân (*radıya'llâhu anh*) efendimizin zamânında âlem-i bekâya irtihâl etmiştir. Kuds-i şerîfde ma'mûr türbeleri vardır. Ziyâret şerefine lehü'l-hamd mazhar oldum. Hz. Alî efendimizden tekmîl-i tarîkat buyurdukları da mervîdir.

Hakk-ı âlîlerinde yazılmış pek çok menkabet-nâmeler vardır. Târîh-i İslâm'da pek mühim mevkii görünür. Hendek Gazvesi'nde âlem-i İslâm'a ettikleri hizmet hoşnûdî-i Nebevî'yi celbetmiş idi. Silsile-i zerrîn-i Nakşibendî'ye şeref veren eâzım-ı sûfıyyeden ve ecille-i kirâmdandır.

Cenâb-ı Hak cümlemizi mazhar-ı şefâatleri buyursun. Âmîn.

/2/ BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ

Lâkabları "Sultânü'l-ârifin"; ism-i âlîleri "Tayfûr b. Îsâ b. Âdem b. Sürûşân"; künyeleri "Bâyezîd"dir. Server-i aktâb-ı dîn, burhân-ı evliyâ-yı ârifîn olan bu zât-ı muhteremin ceddi Sürûşân, sâhib-i nüfûz u i'tibâr bir merd-i âlî-şân idi. Ebû İbrâhîm-i Urne'nin delâleti üzerine şeref-i İslâm ile müşerref olmuşlar ve Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı hıfz eylemişler idi.

Sürûşân'ın hafîd-i âlîleri ve Hz. Bâyezîd'in peder-i mükerremleri Cenâb-ı Îsâ dahi, âlim, zâhid ve sohbet-i ulemâ vü fuzalâya râgıb bir zât-ı sütûde-sıfât idiler. Hicâz'dan avdetlerinde Şam'a uğrayarak sülahâdan bir zâtın kerîmesini almışlardır ki, o dürr-i ismetten, Âdem, Alî, Tayfûr (Bâyezîd budur) nâmında üç oğlu ile iki kızı dünyâya gelmiştir. Bunlardan sâhib-i tercüme (Bâyezîd) (*kuddise sırruhû*), 88/(707) senesinde kadem-nihâde-i âlem-i şuhûd olmuşlardır. Cenâb-ı Bâyezîd, henüz yedi yaşında iken mükâşefeye müstağrak olup müşâhedeye mütelâşî bulundukları rivâyât-ı mevsûkadandır.

Menâkıb-ı mahsûsasında münderic olduğu üzre, şeyhu'l-meşâyıh Dâstânî ve Şeyh Attâr buyururlar ki: Server-i ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, üçyüzonüç üstâda hizmet etmiştir. En sonraki üstâdı İmâm Ca'fer es-Sâdık hazretleridir. Hoca-zâde merhûmun **Mir'ât-ı Bâyezîd** ve **Ebu'l-Hasen el-Harakânî** nâm risâlesinde beyânına göre Cenâb-ı Bâyezîd 117/(735) senesinde irtihâl eden İmâm Nâfi' ile Hz. Katâde'ye yetişmiştir. 120/(738) târîhinde vefât eden Muhammed b. Vâsi' hazretlerinin şeref-i sohbetleriyle müşerref olmuştur. Mâlik b. Enes hazretleriyle, 136/(753-754) senesinde vefât eden Mâlik b. Dînâr, 124/(742)'de vefât eden Zührî gibi zevâtın muâsırı olup onlarla da mülâkî olması muhtemeldir.

150/(767) târîhinde irtihâl eden İmâm-ı A'zam efendimiz hazretleriyle, İbnü Cüreyh'in ve 148/(765) senesinde vefât eden Cerîrî ve Süfyân-ı Sevrî ve emsâli zevât-ı âliyenin muâsırı idi. Zevât-ı müşârünileyhimden iktibâs-ı füyûzât eylemiştir.

Hz. Bâyezîd, İmâm Ca'fer-i Sâdık hazretlerini görmek âteş-i iştiyâkıyla İmâm-ı müşârünileyhin dâr-ı feyzlerine varıp bir müddet hıdmet-i aliyyelerinde bulunmuştur.

Mevlânâ Fahreddîn-i Râzî hazretleri, kütüb-i kelâmiyyeden olan müellefâtının ekserinde ve Şeyh Attâr (*kuddise sırruhû*), **Tezkiretü'l-Evliyâ** nâm eserinde buyururlar ki:

"Efdal-i meşâyıh Bâyezîd-i Bistâmî, İmâm Ca'fer-i Sâdık'ın âsitânesinde hıdmet-i sikâyeti îfâ ederdi. /3/ Bir gün İmâm-ı müşârünileyh hazretleri Cenâb-ı Bâyezîd'e, sofadaki rafın üzerinde bulunan kitaplarını getirmelerini emir buyurmaları üzerine Hz. Bâyezîd, "*Hangi rafdan?*" diye suâl edince, Hz. İmâm, "*Birçok zamândır bizim sohbetimizde bulunuyorsunuz, henüz rafı görmediniz mi?*" buyurmuş; Hz. Bâyezîd ise, "*Efendim ben rafı görmek için gelmedim. Nazarım kıble-i maksûd olan dil-i tâb-nâkınızadır.*" cevâbını vermiştir. Bunun üzerine Hz. İmâm, Bâyezîd'e, "*Mücâhede ve mübâade görüyorum. Bâri Bistâm'a gidiniz, orada neşr-i füyûzât ediniz.*" diye ruhsat buyurarak, Bistâm'a i'zâm eylemiştir."

Kâmûsların beyânına göre, Bistâm ("*Bâ"nın kesriyledir*), İran'da Horasan'ın cenûb-i şarkîsinde bir kasaba olup Hz. Şeyh'in türbesi, kasabanın vasatındadır. "Bistâmî" bundan dolayı alem olmuştur. Bâyezîd-i Bistâmî, Cenâb-ı İmâm'ın bu sûretle doğrudan doğruya cismâniyyet-i kudsiyyelerinden istifâza-i envâr-ı saâdet eylediğine kâni' olanlar olduğu gibi, aksini iltizâm edenler de vardır.

Silsile-i nesebi, dîğer bir kol ile de Cenâb-ı Sıddîk-ı A'zam'a müntehî olur: Şeyh Râî, Şeyh Şihâbeddîn, Şeyh Muhammed-i Karrî, Seyyid Ebu'l-Fazl, Selmân-ı Fârisî hazretleri, Hz. Sıddîk-ı A'zam. (*Radıya'llâhu anh*).

Mülâhaza:

Hz. Bâyezîd'in gerek velâdetinde, gerek intikâlinde, târîhce çok yanlışlıklar vardır. Ba'zı âsâr, hicretin 160/(777) târîhinde zînet-efzâ-yı âlem-i şuhûd olup, 231/(845-46) veyâ 234/(848-49) ve İbn-i Hallikân'ın rivâyetine göre 261/(875) veyâ 264/(877-78) târîhinde terk-i âlem-i dünyâ eylemişlerdir. Bu târîhlerin sıhhatına kâni' olursak, 148/(765)'de âlem-i ukbâya âzim olan İmâm Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin rûhâniyyet-i aliyyeleriyle perveriş-yâb-ı feyz ü kemâl olduklarına i'timâd lâzım gelir. Şeyh Salâhaddîn-i Uşşâkî hazretleri, **Risâle-i Kudsiyye Tercümesi'**nde bu cihetî tahkîk buyuruyorlar; diyorlar ki:

"Şeyh Ebû Yezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvufa intisâbı İmâm Ca'fer-i Sâdık (*radıya'llâhu anh*) hazretlerinedir ve onların terbiyetleri İmâm Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin ruhâniyyetlerindendir. Nakl-i sahîh ile sâbittir ki, Şeyh Ebû Yezîd'in velâdeti İmâm Ca'fer Sâdık hazretlerinin intikâlinden sonradır."

Hoca-zâde Hilmî Bey merhûm, risâle-i mahsûsasında şöyle yazıyor:

"Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin, Cenâb-ı İmâm'ın doğrudan doğruya cismâniyyet-i kudsiyyelerinden istifâza-i envâr-ı saâdet eyledikleri muhakkak iken, ba'zı müteahhirînin yalnız rûhâniyyet-i kudsiyyelerinden iktibâs-ı füyûzât etmiş olduklarını îrâd /4/ etmeleri câ-yı istiğrâbdır. Çünkü silsile-i şerîfenin Hz. Sıddîk-i A'zam'a vâsıl olduğu esânîd-i sahîha delâletiyle mütebeyyin olmakla, anların tevehhüm ettiği inkıṭâ-ı silsile-i Nakşıbendî kolu, tamâmen muhâlif-i hakîkattir. Hz. Bâyezîd, Cenâb-ı İmâm Ca'fer-i Sâdık ile mülâkat ederek, hizmetlerinde bulunduğuna, **Hazînetü'l-Asfıyâ** sâhibinin, "*Bâyezîd-i Bistâmî, İmâm Ca'fer-i Sâdık'ın eâzım-ı ashâbındandır. Hz. İmâm'ın ni'met-i maâriflerinden füyûzât-ı vefîreye nâil ve kümmelîn sırasına dâhil olduktan sonra memleketine avdet etmiştir.*" kavli gibi vesâik-i hakîkiyye şehâdet ve **Esrâru't-Tevhîd fî Mâkâmâtı Ebî Saîd** nâm kitâbda ve Fahru'r-Râzî ekser müellefâtında ve Şeyh Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**'da ve Şeyh Rızâ, **Kitâbu't-Tarâik**'ında ve **Tecrîd** üzerine yazılmış şerhte bu hakîkati tebyîn ederler."

Mervî olduğu üzere Hz. Şeyh, aşkta istiğrâkı; ibâdât u tâatta mücâhedeyi ol dereceye vardırmışlar idi ki, namâz kılarken Cenâb-ı Hakk'ın heybet ve celâlinden ve şerîat-ı mutahharaya kemâl-i ta'zîminden nâşî göğsünün gıcırdadığını, yanında bulunanların işittikleri menkûlâttandır.

Eâzım-ı evliyâ, Hz. Bâyezîd'in uluvv-ı mertebesini tasdîk ederler ve her makâmın hâlât-ı mahsûsasına Cenâb-ı Bâyezîd'i misâl getirirler. Bir nâdire-i hilkattir; tarîkatın İmâmı, hakîkatin pîridir. Şu rubâî kendilerinindir.

ای عشق تو کشته عارف و عامیرا
سودای تو کم کرده نکو نامیرا
شوق لب میکون تو آورده‌ء برون
از صومعه‌ء بایزید بسطامی را [1]

1. "Ey aşkının (yolu) ârif ve avâm, herkesi öldürmüş; sevdâsı şöhret sahiblerini kaybettirmiş olan! Senin şaraba benzeyen dudağının şevki, Bâyezîd-i Bistâmî'yi bulunduğu makamdan indirmiştir." (H = Hazırlayanlar)

Hz. Şeyh'ın mübârek cism-i âlîleri beyâz, boyları uzun ve mübârek sakalı seyrek idi. İrtihâlleri, **Mecmau'l-Ahyâr fî Menâkıbı'l-Ahbâr** nâm kitâbın beyânına göre, yetmişüç yaşında oldukları hâlde 161/(778) sene-i hicriyyesindedir. Zamân-ı vefâtlarını hissedince, (إلهى! ما ذكرتك إلا عن غفلة وما خدمتك إلا عن فترة)[2] buyurup, âzim-i huld-i berîn olmuşlardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-berekâtihî ve füyûzâtihî ve şefâatihî. Âmîn.*)

Haleb'de, Maraş'ın merkezi olan Elbistan kasabasında dahi Hz. Şeyh'in bir makâmı ve üzerinde türbe-i mahsûsası vardır. Alâ-rivâyetin burası mahall-i velâdetleri imiş.

Ba'zı âsâr, Şam civârında âlem-i dünyâya zînet verdiklerini yazıyor. **Mir'ât-ı Bayezîd**'de daha ziyâde tafsîlat vardır. Kümmelîn-i evliyâu'llâhdan hiç bir velî yoktur ki, Hz. Bâyezîd'in ahvâlinden misâl getirmesin. Her hâli bir hakîkat idi.

/5/ Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn'in, Dehlî (Delhi)'ye azîmetinde Bistâm'a uğrayıp, merkad-i münevver-i Hz. Şeyh'e rû-mâl oldukları sırada inşâd eylemiştir:

يا رب بحق تربت شاه جهان بايزيد
يا رب بحق طينت برهان بايزيد

يا رب بآشيانهء شهباز لامكان
يعنى بقرب ومنزلت جان بايزيد

يا رب بحق وسعت آن مشرب كريم
يا رب به تشنگى فراوان بايزيد

يا رب بسوز سينه آن پير نيك بخت
يا رب بنور مشعل ايمان بايزيد

وز حضرت غلام على تا پير الحسن
يك يك بحق جمله مريدان بايزيد

بر خالد شكسته بيچاره غريب
بگشاد رى ز مخزن عرفان بايزيد

2. "Yâ Rab! Seni ancak gafletle zikrettim ve Sana ancak kısa bir zamân yöneldim." (H)

لب تشنه زلال هدایت بو دورا
سیراب کن ز قلزم احسان بایزید

او را نجود رسان وز خود بینش دهان
ادهم یکی شود ز غلامان بایزید[3]

3. Yâ Rab! Cihân pâdişâhı Bâyezîd'in türbesi ve onun delîlinin tîneti aşkına.
Yâ Rab! Mekansız şahbaz kuşu gibi olan Bâyezîd'in yuvası hakkı için. Yani Bâyezîd'in yakınlığı ve gönül evi hakkı için.
Yâ Rab! O, sınırsız cömertlik tabiatına sahip Bâyezîd için; onun (bütün iyiliklere) susamışlığı için.
Yâ Rab! O, iyi tâlihli pîrin yanık bağrı hakkı için; Bâyezîd'in îmân meş'alesinin nuru hakkı için.
Hz. Ali'den Pîr Hasan'a kadar, Bâyezîd'in, teker teker cümle mürîdleri hakkı için.
Zavallı, gönlü kırık Hâlid'e, Bâyezîd'in irfân hazînesinden bir kapı aç.
Bâyezîd'in ihsân denizinden onu suya kandır. Bu, onun susamış, yanmış dudağına hidâyet âb-ı hayâtı gibi olur.
İbrâhîm Edhem, Bâyezîd'in mürîdlerinden birisidir; onu kendine kavuştur ve kendisinden kurtar." (H)

EBU'L-HASAN EL-HARAKÂNÎ

Kibâr-ı meşâyıhdandır. İsm-i âlîleri Ali b. Ca'fer'dir. Velâdetleri, Hz. Bâyezîd'in irtihâlinden sonra olduğundan, oniki sene Hz. Bâyezîd'in türbe-i şerîfesine muvâzebetle rûhâniyyet-i aliyyelerinden feyz-yâb olmuştur. Bir nâdire-i hilkattir. Sîyt u irfânı ve âvâze-i velâyetleri cihâna yayılmıştır. Salâhaddîn-i Uşşâkî hazretleri, **Risâle-i Kudsiyye**'lerinde, müşârünileyh için buyururlar ki;

> **"Pîşvâ-yı meşâyıh ve vaktin kutbu idiler. Vakt olurdu ki, tâlibân-ı sâdık-ı küberâ-i dîn ve muktedâyân-ı ehl-i yakînden birinin sohbet ve mütâbeatlarında olduklarından sonra, ol muktedâları olan zât-ı şerîfin murg-ı rûhâniyyeti vâsıta-i teslîm-i tasarrufât ile beyzâ-i beşeriyyetten küllü ile hâriç oldukta, mükemmil-i kâmilânın kesretinden nâşî bir gayrîsinde nazar-ı terbiyet devşirirler idi ve şeref-i sohbet ve saâdet-i hizmetlerle şeref-yâb olurlardı. Ve onlardan envâr-ı ilm ü irfân u ahvâl iktibâs ederlerdi."**

Tabîat-ı şi'riyyeleri rengîndir. Şu rubâî enfâs-ı müteberrikelerindendir:

اسرار ازلرا نه تودانی ونه من
وین حرف معما نه تو خواني ونه من
هست از پس پرده گفتگوی من وتو
گر پرده بر افتد نه تومانی ونه من [4]

Müşârünileyh hazretlerine, "*Nasıl imrâr-ı vakt ediyorsun?*" diye sormuşlar. Cevâben, "*Var kıyâs et, nasıl olmalıdır bir şahsın hâli? Bir taraftan Cenâb-ı Hak kendisinden*

4. "Ezel sırrını ne sen bilirsin ne ben. Din sırf muammâdır, onu ne sen okuyup (anlayabilirsin) ne ben. Perdede senin ve benim dedikodum vardır. Eğer perde düşerse ne sen kalırsın, ne ben." (H)

hâlisâne ferâiz-i îmân ister; bir taraftan Hz. Rasûl, sünnet-i seniyyesine ve ahkâm-ı Kur'âniyyeye mütâbeat ister. Bir taraftan İblîs, temerrüd ve isyân ister. Bir taraftan melekü'l-mevt kabz-ı cân ister. Bir taraftan evlâd u ıyâl âb u nân ister." buyurmuşlardır.

/6/ EBÛ ALÎ el-FÂREMEDÎ

Tasavvufda intisâbı iki tarafadır. Biri, şeyh-i büzürg-vâr Ebu'l-Kâsım-ı Gürgânî'den Şeyh Ebû Osmân-ı Mağribî ve Şeyh Ebû Aliyy-i Kâtib ve Şeyh Ebû Aliyy-i Rûdbârî vâsıtasıyla Cüneyd-i Bağdâdî'ye müntehî olur ki, ba'zı silsile-nâmelerde görülen mübâyenet bundan olsa gerektir. Horasan'ın şeyhu'ş-şuyûhu olup 477/(1084-85)'de terk-i âlem-i nâsût eylemiştir.

HÂCE YÛSUF-I HEMEDÂNÎ

(Ebû Ya'kûb Hâce Yûsuf-ı Hemedânî b. Eyyûb b. Yûsuf b. el-Hasen b. Vehre)

Huccetü'l-İslâm İmâm Gazâlî'nin de şeyhidir (*kaddesa'llâhu sırrahû*). Künyesi Ebû Ya'kûb'dur. 440/(1048-49) veyâ 441/(1049-1050)'de, civâr-ı Hemedân'da Bûzincîrd kasabasında dünyâyı teşrîf buyurmuştur. Tahsîl-i irfâna koyuldukları ilk devrede Şeyh Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin mülâzım-ı meclis-i irfânı olmuştu. İlm-i tefsîr ü hadîste pek şöhreti vardı.

Şeyh Ebû İshâk hazretleri, müşârünileyhi sinnen kendisinden büyük olan ba'zı zevâta tercîh ve takdîm eylerdi. Yûsuf-ı Hemedânî, ibâdet ve mücâhede ve riyâzet tarîkını tutmuş ve Şeyh Ebû Aliyy-i Fâremedî hazretlerine intisâb etmiş idi. Nice evliyâu'llâh ile hem-sohbet olup Herât'tan Merv şehrine giderken, yolda âlem-i dünyâyı terk etmiş ve mahall-i vefâtında defn olunmuş ise de, meftûn-ı mehâsin-i ahlâkı ve hayrân-ı hasâil-i cemîlesi olan bir hayli zevât, cesed-i mübâreklerini, bir müddet sonra makber-i mezkûrdan, bi'l'âhare Merv şehrine nakl ü defn eylediler. Elyevm ziyâretgâh-ı ins ü cândır. Târîh-i irtihâlleri 535/(1140-41)'dir.

Uzun zamân Buhârâ'da bulunmuştur. Hanefiyyü'l-mezhebdir. Merv kasabasında Hânkâhı vardı. Horasan'ın kâ'besi makâmına kâim idi. 515/(1121) senesinde Bağdâd'a geldi. Medrese-i Nizâmiyye'de bulundu. Halîfesi Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî, azîzi hakkında, **Makâmât-ı Yûsuf-ı Hemedânî** diye eser yazdı.

Uzun boylu; çiçek bozuğu, uzun kumral sakallı, zaîf bir zât idi. Yünden ve dâimâ yamalı elbise giyer, dünyâ işlerine ehemmiyyet vermezdi. Pâdişâhların, büyüklerin evlerine gitmezdi. Eline ne geçerse fukarâya verir, kimseden birşey kabûl etmezdi. Yetmiş beş sene mücerred bulunduktan sonra, nihâyet evlenmiş ve zevcesi kendisin-

den kırk gün evvel vefât etmiştir. Herkese karşı gâyet mültefit, halîm, rahîm davranır; zikr-i kalbî ederek, nefsi habsettiği için çok terlerdi. Dâimâ Kur'ân-ı Kerîm tilâvetiyle iştigâl ederdi.

Rütbetü'l-Hayât, Menâzilüs's-Sâirîn, Menâzilü's-Sâlikîn, Aynü'l-Kudât ve daha ba'zı müellefât-ı mu'teberesi vardır.

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar nâm eserde 72. sahîfede hakk-ı âlîlerinde tafsîlât vardır.[5]

Aynü'l-Kudât'ı mütâlâa ettim; gâyet yüksek tevcîhât ve mütâlaât ve tahkîkâtı câmi'dir. Türkçeye terceme dahi olunmuştur.[6]

Müşârünileyh eâzımdandır. Cenâb-ı Hak, mazhar-ı şefâati buyursun.

Hz. Gavs-ı A'zam Abdülkâdir-ı Geylânî, kendilerine mülâkî olmuştur. Cenâb-ı Gavs, Hz. Yûsuf'u senâ eder.

Müşârünileyhin dört halîfesi vardır:

1. Hâce Abdullâh-ı Berkî,

2. Hâce Hasan-ı Endâkî,

3. Hâce Ahmed-i Yesevî,

4. Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî (*kaddesa'llâh esrârahum*)

Hadîkatü'l-Evliyâ'da, her biri hakkında tafsîlât vardır. Hele müşârünileyhimden Ahmed-i Yesevî, çok şöhret alanlardandır. Cild-i evvelde, son kısımda uzun uzadıya bahsettim. Avrupa müsteşriklerinin cümlesinin yazdıkları eserlerde onun yeri vardır.

Mazhar-ı sıdk u safâ Hazret-i Ahmed Yesevî
Vâkıf-ı sırr-ı Hudâ Hazret-i Ahmed Yesevî

/7/ ABDÜLHÂLIK-I GUCDÜVÂNÎ

Pîşvâ-yı erbâb-ı tarîkat ve reh-nümâ-yı ashâb-ı ilm ü ma'rifettir. Pek mübârek bir mürşid-i muhterem idi. 575/(1179-80) veyâ 585/(1189)'de Buhârâ'ya altı sâat mesâfesi olan Gucdüvân'da irtihâl-ı dâr-ı bekâ buyurmuştur. "Yâr-ı mahbûbî-i Nebiyy-i müctebâ" (یار محبوبئ نبی مجتبی) (vefâtı için söylenmiş) târîhtir[7].

5. Bkz. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. Baskı, s. 64 vd., Ankara 1976. (H)
6. Tefeyyüz Kütüphânesi neşri, İstanbul 1318. (H)
7. Verilen ibârenin hesaplanmasından 797 çıkmaktadır. (H)

HÂCE ÂRİF-İ RÎVGERÎ

Abdülhâlık'ın halîfesidir. Buhârâ civârında Rîvger kasabasında gehvâre-zîb-i âlem-i şuhûd olmuştur. İlim, hilm, zühd, takvâ, riyâzet, ibâdet ve mütâbeat-i sünnet ile temeyyüz etmiştir. 715/(1315)'te terk-i hayât edip, kasaba-i mezkûrede türbe-i mahsûsalarında müstağrak-ı nûr-ı tevhîddir. (*kaddesa'llâhu sırrahû*)

HÂCE MAHMÛD İNCÎR-İ FAĞNEVÎ

Hâce Ârif'in halîfe-i güzînidir. Halvet ve celvette hem-râzı idi. Buhârâ yakınında Fağne kasabasında tevellüd etmiştir. Zikr-i cehrîye râgıb idi. Kerâmât ve hâvârıkı hadden efzûndur. 715/(1315) veyâ 717/(1317) târîhinde irtihâl buyurdular. "Hem behân: Mahmûd tâcü'l-asfiyâ" (هم بخوان محمود تاج الأصفيا) târîh-i rıhletlerini müş'irdir.[8]

HÂCE ALİYY-İ RÂMİTENÎ

Hâce Mahmûd'dan feyz aldı. Meşâyıh-i izâmdandır. Silsile-i tarîkat içerisinde, "Hâce-i Azîzân Alî" lakabıyla müştehir oldukları gibi, "Ḥâce Nessâc" dahi derler imiş. Çulhacılıkla taayyüş ederlerdi. Buhârâ'ya yakın, Râmiten kasabasında dünyâya gelmiştir. Şeyh Hasan-ı Bulgârî'nin ekâbir-i ashâbından Şeyh Bedreddîn-i Hemedânî, Hâce-i müşârünileyhin huzûruna gelip, "(اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا)[9] *nazm-ı celîlinde me'mûr olduğumuz zikr, zikr-i cehrî midir, zikr-i hafî midir?*" diye istifsâr edince, şeyh-i sâhib-i irfân, "*Mübtedîye göre cehrî, müntehîye göre hafîdir.*" buyurmuşlardır. Kerâmâtı menkûldür. Hicretin 715 senesi şehr-i Zi'l-ka'desinin yirmisekizinci (23 Şubat 1316) Pazartesi günü, beyne's-salâteyn yüzotuz yaşında oldukları hâlde Hârezm'de irtihâl buyurdular. (*kaddesa'llâhu sırrahû*)

Yediyüzonbeşinde târîhin
Mâh-ı Zi'l-ka'de âhirinde dilâ
Ol Cüneyd-i zamân u Şiblî-i vakt
Eyledi azm-i bâr-gâh-ı bekâ

HÂCE MUHAMMED BABA SİMMÂSÎ

Hâce Alî'nin yetiştirmesidir. Çok zamân hıdmet-i şerîfesinde bulunup duâsını almıştır. Mesken ve mavtını, Râmiten civârında Simmâs kasabasıdır. Hz. Şâh-ı Nak-

8. Burada sadece "*Mahmûd tâcü'l-asfiyâ*" ibâresinden 715 çıkmaktadır. (H)
9. "Allah'ı çokça anın." 33. Ahzâb sûresi, 41. (H)

şıbend efendimizin peder-i ma'nevîleridir. Kerâmâtı menkûldür. Menâkıb-ı latîfesi vardır. 755/(1354)'de rıhlet-i âlem-i bekâ eyledi. Simmâs'ta medfûndur. Hem, "Muhammed-i müttekî cân-ı cihân" (محمد متقی جان جهان) târîh düşmüştür. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/8/ SEYYİD EMÎR GÜLÂL

Şeyh Simmâsî hulefâsının ecellidir. İlm-i zâhir ü bâtında ferîd-i asr idi. Sûhâr nâm beldede doğmuştur. Sâdât-ı kirâmdandır. 772/(1370) târîhinde rûh-ı pür-fütûhu, âric-i maâric-i kuds olup Sûhâr'da medfûn ve rahmet-i Hakk'a makrûndur. "Mîr Seyyid-i pîşvâ emced-i Gülâl" (میر سید پیشوا امجد کلال) târîhidir. Rütbe-i kemâli, Hz. Şâh-ı Nakşıbend gibi bir halîfesi olmakla sâbittir.

HZ. PÎR MUHAMMED BAHÂEDDÎN ŞÂH-I NAKŞIBEND (kaddesa'llâhu sırrahû)

Hz. Mevlânâ **Mesnevî-i** şerîfte kerâmeten buyurur:

تو نقش نقشبندانرا چه دان
تو شل پیر جانرا چه دان

نقشبندانند در جو فلك
ارسازانند بهر ل و لك [10]

Müstakîm-zâde **Mecelletü'n-Nisâb**'da buyurur:

إن الشيخ بهاء الدين توجه إلى الحج مع خليفته الثانى خواجه محمد پارسا وأرسل من نصف الطريق مريديه المرافقين مع پارسا وتنجى عنهم الملاقات الشيخ زين الدين تبابياد فتلاقيا فى المسجد وصافحا وقال الزين له برای ما نقشی بیند یعنی ارسم لنا نقشاً فأجاب له بقوله آمد ایم که نقشی بدیم یعنی أتيناكم لنزوركم ونذهب بنقشٍ ثم أقام فيها ثلاثة ايام فسافر إلى الحجاز فتلك سنة رحلة كل منها قدس سرهما. [11]

---

10. "Sen Nakşıbendîlerin nakşını ne bilirsin? Sen gönül bedenin şeklini ne bilirsin? Onlar kendilerini feleğin havasına nakşetmişlerdir; senin ve benim için iş düzenleyicidirler." (H)

11. "Şeyh Bahâeddîn, ikinci halîfesi Muhammed Pârsâ ile hac yolculuğuna çıktı. Yolun yarısında, kendisine eşlik eden mürîdlerini Muhammed Pârsâ ile birlikte gönderdi ve onlardan ayrıldı. Şeyh Zeyneddîn ile mescide karşılaştı, musâfaha ettiler ve Şeyh Zeyneddîn ona şöyle dedi: "*Bize bir nakış çiz.*" Bunun üzerine Bahâeddîn ona şöyle cevap verdi: "*Biz sizi ziyârete geldik ki, bir nakş götürelim.*" Bu

İsm-i mübârekleri Hâce Muhammed'dir. Ricâl-i Nakşiyye'ye, "hâce" ve umûmu murâd olunursa, "hâcegân" derler. "Şâh" denilmesi, sultânü'l-evliyâ olmasından kinâyedir. "Nakşıbend" denilmesinin, ne gibi esrâra müstenid olduğuna dâir, Şeyh Behcet Efendi hazretlerinin **Defter-i Hâtırât**'ında, Şeyh Tâceddîn'in[12] îzâhına atfen şöyle yazılmıştır:

أى ربط النقش وهو صورة الكمال الحقيقى فى القلب وكان ذكرهم فى الأول إلى زمان هذا الشيخ بهاء الدين – رحمه الله تعالى – فى الإنفراد خفيةً وفى الجمع جهراً. فأمرهم الشيخ بهاء الدين بالخفية بأمر له من الخواجه عبد الخالق غجدوانى – شيخ مشايخه فى عالم السير. فكان يسر بالذكر إنفراداً وجمعاً هو وجماعته. فيصير من ذكرهم كذلك فى قلب المريد تأثير البليغ. فكان يقال لذلك التأثير نقش وذلك الذكر بند اى ربط والنقش هو صورة الطابع إذا طبع يد على شمع ونحوه وربطه بقائه من غير صحوٍ. وصفات الله تعالى هى المتوجهة على خلق آدم عليه السلام وبنيه يتوجه من أنوار العلية الأزلية حيث لا كيف ولا أين. فظهر آدم وظهرت بنوه بعده على صورة مخصوصة مسماة بأسماء المتوجهة تعالى موصوفة بأوصافه لها ذات يصح نسبته ذلك إليها. ولها أفعال كماله أفعال ولها أحكام منها على غيرها. كما له أحكام كذلك فنقش الذات والصفات والأسماء والأفعال والأحكام ظهر بظهور آدم وبنيه. ولكن من بنيه محا بعض ذلك النقش بغلبة الحيوانية عليه وضعف الإنسانية الكاملة فيه ومنهم من كحل نقشه فيسمى نقش بند أى لازم النقش ومربوط النقش والكلمة الصالحة لغير ذلك أيضاً.[13]

---

konuşmanın ardından, orada üç gün konakladı ve sonra Hicaz'a doğru harekete geçti. Bu olay, her ikisinin de rıhlet senesiydi. (*Kuddise sırrhumâ*)" (H)

12. (Şeyh Taceddin'in) yazdığı eserin adı **Miftâhu'l-Maiyye**'dir. Farisîden Arabî'ye tercüme eden Şeyh Ebû Saîd-i Belhî'dir. Arapçasına şerh yazan ise, Şeyh Abdulganî-i Nablusî'dir. Eser, Pertev Paşa Kütüphânesi 333 numaradadır.

13. Yani, 'nakş'ın yerleşmesidir; o da, kalbde hakîkî kemâlin meydana gelmesidir. Bahâeddîn-i Nakşıbend'e kadar, onlar, zikirlerini münferid hâlde iken hafî (gizli) olarak; cemâat halinde iken de cehrî (açık) olarak yaparlardı. Hz. Bahâeddîn-i Nakşıbendî, şeyhlerinin şeyhi olan Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'den kendisine ulaşan bir emre binâen, seyr ü sülûk hâlinde hafî olarak yapılmasını tavsiye etmiştir. Ancak kendisi ve cemâati, münferid de olsa, cemâat halinde de olsa zikr-i hafî yaparlardı. Böylece, zikirleri neticesinde mürîdlerin kalblerinde açık bir tesir meydana gelirdi. Bundan dolayı, "Te'sîr nakşoldu, hiç eksilmeden devamlı olarak bağlandı." denilmiştir. Nakş, bir mührün bir el tarafından mum ve benzerine basıldığı zamân meydana çıkan şekildir.

İşte bu hâl, Hz. Âdem (*aleyhi's-selâm*) ve oğullarının yaratılışına yönelmiş Allah teâlânın sıfatıdır ki, bu yöneliş, nerede ve nasıl olduğu bilinmeyen ezelî ve yüce nurlar sebebiyledir. Bu nurlar sayesinde Âdem (*aleyhi's-selâm*) ve daha sonra da, kendilerine Allah teâlâ tarafından tevcîh olunmuş vasıflarla husûsî bir sûrette onun nesli ortaya çıkmıştır.

Hz. Âdem'in kendisine nisbet edilen zâtı ve fiilleri gibi, onun neslinin de fiilleri vardır. Yine Hz. Âdem'in hükümleri olduğu gibi, onun neslinin de hükümleri vardır.

Ahkâmın, ef'âlin, esmâın, sıfat ve zâtın nakşedilmesi, Hz. Âdem'in ve oğullarının ortaya çıkmasıyladır. Ancak, onun neslinden ba'zılarında hayvanlık sıfatının galebesi sebebiyle bu nakş azdır ve i

ذكر الشيخ العارف بالله عبد الله بلخى فى كتاب خوارق الأحباب فى معرفة الأقطاب فى الباب الخامس والعشرين فى ذكر قطب العباد وغوص البلاد خواجه بهاء الحق والحقيقة والدين محمد بن محمد النقشبندى – رضى الله تعالى عنه – قال

سمعت عن لسان خواجكى /9/ سرمست وهو سمع عن المشايخ الكاملين المعمرين الساكنين فى بلدة بخارا وهم يحكون أن الغوث الأظم رضى الله عنه وقف يوماً مع جماعة على سطح وتوجه إلى طرف بخارا وشم رائحة الكرام وقال بعد وفاتى بمرور مائة وسبعة وخمسين عاماً يولد رجل قلندى محمد المشرب المسمى ببهاء الدين محمد النقشبندى ويفوز بنعمته.

ويروى أن شاه النقشبندى لمّا أخذ العهد وتلقن عن شيخه السيد أمير كلال وأمره بالإشتغال باسم ذات الملك المتعال وما تمكن فى قلبه نقش الاسم الأعظم وحصل للشاه منه انقباض إثم وخرج إلى الصحراء فرأى الحضر عليه السلام جائئاً إليه فاستقبله الشاه وسلم عليه فقال له الحضر

يا بهاء الدين! إن الاسم الأعظم وصلنى من الغوث الأعظم وأنا أنبهك. فتوجه إلى حضرته لتفوز عاجلاً ببركته. ففى الليلة المستقبلة راى الشاه فى المنام حضرت غوث الأنام وقد أشار بأصابع يده اليمنى إلى صدره ونقش الاسم الأعظم فى باطنه. لأن الأصابع الخمس كنقش لفظة الله ورأى الشاه شيئا يرى فيه الله.

فلما اشتهر هذا الذكر (الرؤيا) فى دياره سألوه عنه فقال

هذا فيض من الفيوضات وعناية من العنايات فى الليله المباركة التى أنعم على بهاء الغوث الأعظم ومن تلك الليلة أرى ازدياد حالى عن الحال المقدم ووجه شهرة اسمه الشاه النقشبندى. نقش الغوث الأعظم فى قلبه وهو ينقش فى قلوب الطالبين من حزبهز

وسألوا منه ما تقول فى قتل الغوث (قدمى هذه على رقبت كل ولى الله) فقال بهاء الدين

على عينى أو على بصيرتى رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.[14]

---

sân-ı kâmillik sıfatı silinmiştir. Bununla beraber onlardan ba'zılarında "nakş" kemâl derecesine ulaşmıştır. Böyle kemâl derecesinde olanlar, "nakşıbend", yani, nakş bağlanmış, nakş iyice işlenmiş veyâ buna benzer güzel kelimelerle isimlendirilmişlerdir. (H)

14. Eş-Şeyh Abdullâh-ı Belhî, **Havâriku'l-Ahbâb fi Ma'rifeti'l-Aktâb** isimli kitabının 25. babında, Hz. Bahâeddîn-i Nakşıbend hakkında şöyle der:
Ben, Hâcegî-i Sermestî'den işittim. O da, Buhâra'da oturan yaşlı ve kâmil şeyhlerden işitmiştir ki, onlar şöyle anlatmışlardır:

/9/ Târîh-i Velâdet ve Neseb-i Şerîfleri:

718/(1318) senesinde Buhârâ civârında Kasr-ı ârifân denilen karyede mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olmuşlardır. Silsile-i neseb-i lâtifleri ber-vech-i atîdir:

Hz. Muhammed Bahâeddîn b. Seyyid Muhammed-i Buhârî b. Seyyid Celâl b. Seyyid Burhâneddîn b. Seyyid Abdullâh b. Seyyid Zeynelâbidîn b. Seyyid Kâsım b. Seyyid Şa'bân b. Seyyid Burhâneddîn b. Seyyid Mahmûd b. Seyyid Bulâk b. Seyyid Takî Sûfî-i Halvetî b. Seyyid Fahreddîn b. Seyyid Alî Ekber b. İmâm Hasan-ı Askerî b. İmâm Aliyy-i Nakî b. İmâm Muhammed-i Takî b. İmâm Mûsâ Rızâ b. İmâm Mûsâ Kâzım b. İmâm Ca'fer es-Sâdık (*radıya'llâhü anhüm*).

Tahsîlleri ve Nisbetleri:

Buhârâ'da tahsîl-i kemâlât eylemişlerdir. Hâce Muhammed Baba es-Simmâsî hazretleri, müşârünileyhi, yüksekliği hasebiyle evlâdlığa kabûl etmiş idi. İntisâbları

Gavs-ı A'zam bir gün cemâatıyla beraber giderken bir yerde durdu ve Buhârâ tarafına doğru yöneldi. Bu esnâda, o beldenin büyüklerinin kokusunu teneffüs ettiğini söyleyerek şöyle dedi: "Benim vefâtımdan yüzelliyedi sene sonra bir kişi doğacak. Bu zât Muhammedî meşrebli ve Bahâeddîn Muhammed en-Nakşıbendî isimlidir. O zât, nimetinin çokluğuyla temeyyüz eder."

Gavs'ın dedikleri aynen oldu.

Rivâyet edilir ki:

Şâh-ı Nakşıbend, görevi aldığı zamân, şeyhi Emîr Gülâl'ın telkinlerine de muhatab oldu. Emîr Gülâl kendisine, yüce Allah'ın isimleriyle meşgûl olmasını emretti.

İsm-i a'zam, kalbine yerleşince, nakşolununca, Şâh-ı Nakşıbend'e ınkıbâz hâli hâsıl oldu. Bunun üzerine Hz. Bahâüddin sahraya çıktı. Tam bu esnâda Hızır (a.s.)'ın kendisine doğru geldiğini gördü. Hz. Şeyh, Hızır'ı karşıladı ve ona selâm verdi.

Selâmdan sonra Hızır, Hz. Bahâeddin'e şöyle dedi:

"Ey Bahâeddin! Bana Gavs-ı a'zam'dan, ism-i a'zam hakkında ma'lûmat ulaştı. Ben de, sana onu telkin ediyorum."

Bu söz üzerine Hz. Bahâeddin-i Nakşıbend, kendisindeki inkıbâz hâlinin, Hızır (*aleyhi's-selâm*)'ın bereketiyle izâle olması için ona doğru yürüdü.

Ertesi gece, Şâh-ı Nakşıbend, rüyasında Gavs-ı a'zam'ı gördü. Gavs-ı a'zam, sağ elinin parmaklarıyla onun göğsüne doğru işaret etti ve 'İsm-i A'zam'ı bâtınına nakş etti. Çünkü beş parmak "Allah" lâfzının yazılışı gibidir. Hz. Bahâeddin-i Nakşıbend bu esnâda öyle birşey gördü ki, onda "Allah" kelimesi şekillenmişti.

Gördüğü bu rüya ülkesinde duyulunca, Hz. Bahâüddin'e bunu tekrar tekrar soruyorlardı. O da cevap olarak şöyle diyordu:

"Bu hâl, Gavs-ı a'zam'ın bana nimetler lutfettiği mübârek gecelerdeki feyizlerden bir feyiz, inâyetlerden bir inâyettir. O geceden beri, bendeki hâlin değişerek arttığını görüyorum."

İşte, "Şâh-ı Nakşıbendî" isminin şöhret bulması, Gavs-ı a'zam'ın, Hz. Bahâeddin'in kalbine bunu nakşetmiş olmasındandır. Nitekim o da, mürîdlerinin kalblerine nakşetmektedir.

Hz. Şâh-ı Nakşıbend'e, Gavs-ı a'zam'ın: "Ayağım, Allah'ın bütün velî kullarının omuzları üzerindedir." sözü hakkında ne dersin diye sorduklarında şöyle cevap vermiştir:

"Ayağım, yani benim basîretim ve gözüm anlamındadır."

Allah Teâlâ, cümlesinden râzı olsun." (H)

Emîr Gülâl'edir. Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'den de iktibâs-ı feyz eylemiş idi. Emîr Gülâl'in halaka-i zikr ü tesbîhine devâm ettiği hâlde, Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'nin /10/ feyz-i rûhâniyyetlerinden iktibâs sırasındaki emr ve vasiyyeti üzerine zikr-i alenîye dâhil olmazlardı.

Halîl Atâ İle Mülâkatları:

Ba'dehû yedi sene Mevlânâ Ârif ile görüşerek Halîl Atâ hazretlerine mülâkî olmuştur. Halîl Atâ, dil-âgâh bir mürşid-i irfân-penâh idi. Hz. Bahâeddîn, bir gece rü'yâsında kendisinin bir dervîşe ısmarlandığını, ya'nî onun taht-ı himâye ve terbiye-i mürşidânesine tevdî olunduğunu görür. Uyandığı vakit dervîşin şekl ü şemâili zîver-i hâfizası olduğu hâlde, keyfiyyeti, sâlihât-ı ümmetten olan ceddesine arz ve hikâye eder. Müşârünileyhâ da, "*Evlâdım, size meşâyıh-ı Türk'den bir nasîb erişse gerekdir.*" buyurur. Bunun üzerine Cenâb-ı Bahâeddîn (*kuddise sırruhu'l-metîn*), o zâtı görmek ârzûsuna düşerek taharrîden hâlî kalmaz idi.

Bir gün Buhârâ pazarında, âlem-i ma'nâda gördüğü zâta aynen müşâbih birini görünce, hemen ismini sorar. Halîl Atâ isminde biri olduğunu anlar. Fakat orada mükâleme müyesser olmadığından, meserret ve mahzûniyyetinin imtizâcından mütevellid bir hâl-ı mütefekkirâne ile hâne-i mübâreklerine avdet eder. O gün akşam üzeri, biri hâne-i Hz. Bahâeddîn'e gelir, "*Efendim Dervîş Halîl sizi istiyor.*" der. Müşârünileyh, biraz meyve tedârik edip Halîl Ata hazretlerinin huzûr-ı ârifânelerine gider. Evvelce gördüğü rü'yâyı söylemek hevesi gönlüne gelirse de, Halîl Ata derhal, "*Söyleyeceğiniz şey bize ayândır. Söylemeye hâcet yoktur.*" buyurur. Hz. Bahâeddîn, bu vuslattan memnûn olup, hayli zamân sohbet ve muhabbetlerinde bulunarak ahvâl-i acîbe vü garîbe müşâhede etmişlerdir. Halîl Ata'ya Mâverâünnehr halîfeliği teveccüh edince, Hz. Bahâeddîn berâberinde bulunmuş, hârikulâde husûsâtına şâhid olmuştur. Oniki sene hizmetlerinde bulundular; âdâb u esrâr-ı tarîkat ü ma'rifeti öğrendiler. Hakkıyla bir mürşid-i mükemmil oldular.

İki def'a hacca azîmet buyurdular. Birinde meşhûr Hâce Muhammed Parsâ hazretleri berâberlerinde bulunmuştur.

Makâmât-ı Nakşıbendiyye nâm eser-i matbû'da deniliyor ki:

> "Hz. Hâce-i büzürg, ikinci def'ada ziyâret-i beytu'llâh ile müşerref olup, avdetlerinde Bağdâd'a geldiler. Ulemâ, fukarâ ve umûm ehl-i Bağdâd, ziyâretlerine şitâbân oldular idi."

Bu sırada Hz. Abdulkâdir-i Geylânî'nin kabr-i enverlerini ziyâret buyurdular. Rûhâniyyet-i Hz. Gavs-ı Ekrem'e hitâben (یا پیر دستگیر دست مرا ببگیر تا که گویم دستگیر)[15]

15. "Ey tutup yardım eden pîr, benim elimi tut ki, "dest-gîrim" (el tutanım) diyeyim." (H)

demesiyle Hz. Gavs, (یادشاه نقشبند قلب مرا بند تا که گویم نقشبند)[16] cevâbını vermiştir. (یادشاه هر دو عالم شاه عبد القادرست)[17] beytiyle başlayan kıt'a-i meşhûreyi îrâd ettiler. Beynehumâda nice esrâr-ı azîme zuhûra /11/ gelmiş olduğu mervîdir. Fakat gerek **Makâmât-ı Nakşibendiyye,** gerek **Risâle-i Bahâiyye**[18] nâm eserlerde buna dâir bir bahis görmedim. İhtimâl ki, Nakşibendîler bi't-tab' pîrlerini dîğer pîrândan istifâzadan müstağnî bilmelerinden ve Kâdirîler ise, Hz. Gavs-ı A'zamı her pîre ifâza-i envâr-ı hakîkat eder addetmelerinden dolayı, bu hâdise, Nakşıbendî menâkıb-nâmelerine geçmemiş; Kâdirî menâkıb-nâmelerinde zikrolunmuştur.

Bu gibi eâzım-ı evliyâu'llâh arasında zuhûr eden cilveleri tedkîk ve tahlîl etmek için onlar kâbiliyyetinde yaratılmış bir kuvve-i mümeyyize-i fikriyyeye mâlik olmak lâzım gelir. Elde böyle bir kuvvet olmadıkça söz söylemek küstâhâne (bir) bî-edebliktir. Cümlesinin dâire-i feyzine ilticâ, inâyetlerini recâ eylemek cümle-i âdâb-ı tarîkdandır. Ayrılık gayrılık mübtedîler arasında mevzû'-ı bahs olan mesâildendir.

Hz. Şâh-ı Nakşıbend efendimiz (gibi), (الطریقة کلها آداب)[19] hükmüyle bu tarîkat-ı aliyyeye sâlik ve tâlib olan merdân-ı Hudâ'ya kemâl-i edeb şarttır.

با ادب در طریق عشق ورا
طرق العشق کلها ادب [20]

buyuruyorlar.

Cenâb-ı pîrin Zeyneddîn-i Hâfî hazretlerini ziyâret için Hindistan'da kâin Herât'a gidip müşârünileyh ile üç gün musâhabetten sonra Hicâz'a geldikleri menkûldür. Buhârâ'ya avdetlerinde bakıyye-i ömr-i şerîflerini burada imrâr ile Emîr Gülâl hazretlerinin vasiyyeti üzerine, yerlerine seccâde-nişîn-i reşâdet oldular. Hânefiyyü'l-mezhebdir.

Şahs-ı kıymet-dârları halkın nazarında lâyık olduğu mevki'-i hürmeti bulmuş ve şöhret-i ârifâneleri cihâna yayılmış; şarkdan garbdan gelen erbâb-ı aşk u muhabbet ve tâlib-i irfân u hakîkatin yegâne merci'-i hâssı olmuş idi. Envâr-ı feyzinden müstefîd olanlar çoğaldıkça kıymetleri de o nisbette yükseliyordu. Fârisiyyü'l-ibâre **Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn** nâmında bir eser vardır. Bunu yazan Salâhaddîn b. Mü-

16. "Kalbini Nakşıbend şâhına bağla ki, sana Nakşıbend diyeyim." (H)
17. "Her iki âlemin pâdişâhı Şeyh Abdülkâdir"dir." (H)
18. **Risâle-i Bahâiyye,** Fârisiyyü'l-ibâredir. Müellifi Hâce Muhammed Pârsâ hazretlerinin kibâr-ı ashâbından şeyh-i fâzıl u kâmil Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Mes'ûd el-Buhârî hazretleri olup **Reşehât**'ta mezkûrdur.
19. "Tarîkat, tümüyle edebdir, terbiyedir." (H)
20. "Aşk yolunda edeble yürü, çünkü aşkın bütün yolları edepten geçer." (H)

bârek el-Buhârî'dir. 785/(1383) senesinde Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine yetişmiş, onların vâsıtasıyla, Hz. Pîr efendimizin nazar-ı kabûlleriyle müşerref olmuştur. Zât-ı celîl-i mürşidânelerinin kayd ve zabt edebildiği, efâl ü akvâl ve ahvâl-i münîfelerini cem' ile o eseri meydâna getirmiş ki, her hâlde i'timâda şâyân bir vesîka-i mu'teberedir.

/12/ Hz. Pîr, bu eserin kendileri hâl-i hayât-ı sûriyyede bulundukları zamânda neşrine me'zûniyyet vermemişlerdir. Âlem-i âhirete intikâllerinden sonra ikmâl ve neşr olunmuştur. İstanbul'da Mûrâd Molla Dergâhı şeyhi Ali Efendi merhûmun teşvîkiyle Süleymân İzzî Efendi tarafından lisânımıza tercüme edilmiş, 1328/(1910) senesinde İstanbul'da Matbaa-i Bahriyye'de tab' olunmuştur. Bunun mütâlâasını erbâb-ı ma'rifete sûret-i mahsûsada tavsiye ederim. Mütâlâa edilirse Hz. Pîr'in nasıl bir gencîne-i hakîkat olduğu anlaşılır.[21]

Müşârünileyh Alâeddîn-i Attâr buyururlar ki:

"Vaktâ ki, Hâce hazretlerinin kabûlleriyle müşerref oldum; muhabbetleri bende o eseri bıraktı ki, karâr ve ârâmım kalmadı. Bezm-i sohhbetlerinden mufârakate kudretim olmazdı. Bu hâlde iken, bir gün bana teveccüh-i hitâb ile, "*Sen mi beni dost edindin, ben mi seni dost ittihâz ettim?*" buyurduklarında, "*Zât-ı kerâmet-meâbınız tenezzülen ve taltîfen bu abd-i ahkarınıza iltifât etmek maksadındasınız. Fakîriniz, efendimizi dost ittihâz ettim.*" dedim. Bunun üzerine Hz. Hâce, "*Bir sâat sâkin ol, bu hâl size münkeşif olur.*" buyurdular. Bir sâat sonra gördüm ki, Hz. Hâce'ye bende muhabbet eseri kalmamış. O zamân, "*Gördünüz mü bizden midir, sizden midir?*" buyurmuşlardır."

Cenâb-ı Pîr'in lisân-ı Fârisîde ihtisâs-ı tâmları, Arabîde ise kudret-i kâmileleri vardı. **İntâk-ı Hikem-i Âyât**'ını mütâlâa edenler, kudret-i şi'riyyesinin de hayrânıdır. Evrâd-ı latîfeleri ise pek yüksek bir eser-i sânihâttır. Tamâmen lisân-ı haktır.

Hz. Pîr efendimiz, zirâatle de iştigâl edip emr-i maîşetlerini kesb-i helâl ile te'mîne pek ziyâde i'tinâ buyururlar imiş. Hattâ pek çok zevât, "*Haydi gidelim, Hz. Bahâeddîn'in her türlü şaibeden masûn taâmından nevâle-çîn olalım.*" diye tehâlük gösterirler imiş. Semâhatları fevka'l-âde olduğundan, it'âm yüzünden pek ziyâde neş'e-yâb olurlar imiş.

Şemâil-i Latîfeleri:

Orta boylu, tıknazca ve kır sakallı, ya'nî beyâzı siyâhına gâlib, değirmi yüzlü, yanakları humrete mâil, iki kaşının arası açık olup, bıyıklarını sünnet-i seniyye dâire-

21. **Enîsü't-Tâlibîn** üzerinde, Tahran Üniversitesi'nde Dr. Halil İbrahim Sarıoğlu tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve 1979 yılında tamamlanan bu çalışma ile eser, edisyon kritikli metin olarak hazırlanmıştır. Aynı tez ayrıca Tahran'da iki defa basılmıştır. (H)

sinde keserler imiş. Çeşm-i hak-bînleri sarı, şehdâne elâ göz ki, "kestâne karası" ta'bir olunur. Bu hey'et ve bu şekil üzere teveccüh edilir. (**Risâle-i Bahâiyye**'den).

/13/ *Hâtem-i kenz-i velâyet vâkıf-ı kenz-i kazâ*
Kutb-ı âlem şübhesiz Hâce Bahâeddîn'dir

Tutdu âfâkı velâyetle sadâ-yı şöhreti
Burc-ı ahkâm-ı şerîatde ziyâü'd-dîndir

Kass-ı kalbi nakş-ı esrâr-ı hakîkat-resm iden
Nakşıbend-i hâcegân şâh-ı livâü'd-dîndir

Alâeddîn-i Attâr nakl ediyor:

"Hâce hazretlerinin sıfât-ı seniyyesi *fakr u fâka, terk-i dünyâ, tecerrüd-i mâ-sivâ, nefy-i vücûd-ı fânî müşâhede-i vücûd-ı hakkânî* idi. Dâimâ fakrı medh ü senâ edip, sâlikleri fakra tergîb ve teşvîk ederlerdi. Kendilerinin fakrı o mertebede idi ki, hâne-i saâdetlerinde eyyâm-ı şitâda mescid-i şerîflerine ferşedecek bir şeyi yok idi. Bir köhne kilim döşerler idi. Maîşetleri halâl-i hâssı idi. Şübühâttan ictinâbları harâmdan ictinâbları gibi idi. "*Bizler her ne bulduk ise sıfat-ı fakr ile bulduk.*" buyururlar idi. Fakr u fâkaları bu rütbede iken, kerem ve atâları, ihsân ve îsârları a'lâ derecede idi. Bir kimse bir hediye takdîm etse, emsâli yâhûd iki misli kıymetinde bir şeyle mukâbele buyururlar idi. (تهادَوا تحابّوا)[22] hadîs-i şerîfi mantûkıyla amel ederler idi. Bildiği bilmediği kimselerden biri hânelerine gelse beşâşet ile onu istikbâl edip yer gösterirler idi. Mâ-hazar olan taâmdan ne varsa ikrâm ederler idi. Mihmâna bi'z-zât hizmet edip, başkasına o hizmeti gördürmez idi. Hava soğuk olsa misâfir üşümesin diye kendine mahsûs olan şeyleri onun üstüne örterler, kendileri soğuğun meşakkatine tahammül ederlerdi. Ekser-i evkâtta yemeği kendileri pişirirler, sofra hizmetini kendileri görürler idi. Taâm ederken sâliklere huzûr-ı maa'llâha ve vukûfa riâyet emr ederler idi."

Gerek **Makâmât-ı Nakşıbendiyye**'de ve gerek **Risâle-i Bahâiyye**'de birçok menâkıb-ı şerîfesi ahvâl ü ef'âl ü akvâl-i lâtifesi vardır. Herhangi tarîka mensûb bir sâlik bunları mükerreren be-heme-hâl okumalı. İnsân-ı kâmil olabilmek için ne gibi fazâili câmi' olmak lâzım geleceğini öğrenmelidir. Her ikisi mağz-ı Kur'ân'dır.

Kendilerinden istîzâhan, "*Şeyh Cüneyd'in* (قطع القارؤن ووصل الصوفيون)[23] *kavlinde*

22. "Hediyeleşiniz, birbirinize olan sevginiz artsın." Mâlik b. Enes, **el-Muvatta'**, Hüsnü'l-Hulk, 16. (H)
23. "Zâhiren okuyanlar yolda kaldı; sûfiler ise maksada ulaştılar" (H)

kâri' ve sûfî kimdir?" diye sormuşlar. "*Kâri isme meşgûl olan ve sûfî müsemmâ ile meşgûl bulunandır.*" buyurmuşlardır.

"*Sûfiyyûnun,* (الفقير لايحتاج إلى الله)[24] *kavillerinden murâdları nedir?*" diye vâki' **/14/** olan suâle, "*Sûfîlerin 'fakr'dan murâdlan fakr-ı hakîkîdir. Fakr-ı hakîkî olan kimse teeddüb edip Hak Teâlâ'ya arz-ı ihtiyâc etmez. Sûfiyyenin 'fakr'dan ihtiyâcı selb etmeleri buna binâendir. Yoksa mahlûk bi'z-zât Hâlık'a muhtâcdır ve* (حسبى عن سؤالى علمه بحالى)[25] *kabîlindendir*" buyurmuşlardır.

Yine bir gün, "(إذا تم الفقر فهو الله)[26] *kelâmının te'vili nedir?*" diye sordular, "*Bu fakrdan murâd fenâ-yı tamdır. Bu fenâ-yı tâmmın sâlikde husûlü indinde, Allâh Teâlâ onun kalbinde tecellî eder. İmdi ol fakr, tecellîye sebep olduğu için bu kelâm denildi:*

چون که نبودی که بود جمله خدا بود بس

چون تو نماندی که ماند جمله خدا ای کدا [27]

Urefâ kelâmı olmak üzere Hâce hazretleri, (لاتصح معرفة العارفين يتضرعون إلى الله)[28] "*Bu kelâm ârîflerin varlıklarına ve vücûd-ı beşeriyyete avdet ve ric'atlerine delîldir. Zirâ tazarru', fırkat ve hicâblık ahvâlindendir.*" buyurdular.

Hâce hazretleri tarafından rivâyet olunur ki, Şeyh Ebû Saîd'den suâl ettiler ki,

- Senin cenâzen önünde hangi âyeti okuyalım?

Onlar, "*Cenâzemin önünde âyet okumak büyük iştir. Lâkin bu beyiti okuyun.*" dediler:

چیست ازین خوبتر در همه آفاقکار

دوست رسد نزد دوست بار بنزدیك یار [29]

Hâce hazretleri, "*Beyt-i mezkûru benim cenâzemin önünde okumak da büyük bir iştir. Lâkin,*

Bir alay müflisleriz geldik der-i ihsânına
Şey'-i li'llâh eyleriz hüsn-i rûy-ı tâbânına

meâlinde olan,

---

24. "Fakir, Allah'a muhtâç değildir." (H)
25. "Hâlimi bilmesi bana istek olarak kâfîdir." (H)
26. "Fakr tamamlanınca, işte o Allah'dır." (H)
27. "Hiçbir şey yok iken bir tek şey vardı, O da Allah'tır. O her şeye kâfîdir. Ey dünyayı talep eden! Senden sonra kim kalacak? Sâdece Allah." (H)
28. "Ârîflerin Allah'a tazarruda bulunmaları onların irfânına uygun düşmez." (H)
29. "Dost dostuna, sevgili sevgilisine ulaşır, dünyâda bundan daha iyi hangi iş vardır." (H)

مفلسانیم آمدیم در کوی تو
شئ لله از جمال روی تو

beytini okuyun." diye vasiyyet buyurmuşlardır.

Hz. Pîr efendimizin irtihâlleri yaklaştığı vakit, (الموت راحة للمؤمن)[30] hadîs-i şerîfini okudular. Bu hadîs-i sahîhin te'vîli şöyledir:

Mevt, likâ-yı Hak teâlâ ve tekaddes ile müşerref olmağa bâis olmasıyla, vesîle-i râhattır. Yine lisân-ı Rasûl-i Kibriyâ'dan (ما راحة للمؤمن دون لقاء الله تعالى) hadîs-i şerîfi şeref-sâdır olmuştur. Ma'nâ-yı celîli, "*Mü'min için likâ-yı ilâhîden gayrı bir râhat yoktur.*" demektir. O cihet ile ki, bu zindân-ı dünyâda, hicâb-ı ten ile devlet-i likâ-yı ilâhî'ye vüsûl mümkün değildir. Bu da (الدنيا سجن المؤمن)[31] hadîs-i şerîfi ile müsbettir. O devlet ile müşerref /15/ olmak, lâ-cerem şerbet-i mevti nûş etmeye mütevakkıftır, buyurdular.

Mevti çok yâd ederlermiş. Husûsan âhir-i hayâtlarında, "*Dostların gittikleri o âlem-i âhiret gâyet hoş.*" buyururlar imiş. Ba'dehû tabakât-ı hâcegânı zikredip, rıhletlerine yakın bir zamânda dahi, Hz. Aişe'den rivâyeten, "*Benim ulü'l-azm ihvânım ile Rusül-i kirâm bundan daha eşedd belâlara sabr ettiler ve kendi hâlleriyle giderek Rablarına vâsıl oldular ki, Cenâb-ı Hak, onlara pek azîm ikrâm ve pek cezîl sevâb ihsân buyurdu. Ve bence ehabb olan şey, ihvân ve ahavâtıma luhûk etmektir.*" hadîs-i şerîfini nakl ü beyân buyurmuşlardır.

Sûret-i İrtihâlleri:

Bir müddet sonra, âlem-i âhirete intikâl emmâreleri göründü; hâl-i ihtizâr zuhûr etti. Alâeddîn-i Attâr nakl ediyor:

> "İrtihâlleri zamânında Yâsîn-i şerîf sûresini okurduk. Nısfına eriştiğimiz gibi, envâr zâhir olmağa başladı. Kelime-i tevhîde meşgûl olduktan sonra, nefes-i şerîfleri munkatı' oldu."

Bu vak'a-i mühimme 791 senesi Rebîu'l'evvel ayının üçüncü (2 Mart 1389) Pazartesi gecesine müsâdiftir.

Hengâm-ı irtihâllerinde iki ellerini kaldırıp, kendi tarîklarına sâlik olanlarla, olacakların cümlesi hakkında hayır duâ eyleyip, dest-i mübâreklerini vech-i saâdetlerine sürdükleri menkûldür. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve efâza aleynâ birrehû ve ihsânehû*).

30. Bu hadîs, kaynaklarda, "Ânî ölüm, mü'min için rahatlıktır." şeklinde geçmektedir. Bkz. el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hâfâ**, c.II. s 290. (H)

31. "Dünya mü'minin hapishanesidir.", Müslim, **Sahîh**, Zühd, 1; Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 16. (H)

Sinn-i şerîfleri yetmişüçe resîde olmuştu. İrtihâlleri târîhini hâvi manzûme:

خواجه اعظم بهاء الحق والدين نقشبند
آنكه مشهور ولايت شد كمال ملتش
مسكن و مأوى او چون بود قصر عارفان
قصر عارفان زين سبب آمد حساب رحلتش

Tercümesi:

Gitdi Şâh-ı Nakşıbend ol hâce-i dünyâ vü dîn
Ol ki oldu şâh-râh-ı dîn ü devlet milleti
Oldu çün me'vâ vü menzil ona Kasr-ı Ârifân
Bu sebebden ***Kasr-ı Ârifân*** *oldu sâl-i rıhleti*

Reşehât'ın zabtı:

رفت شاه نقشبند آن خواجه دنيا و دين
آنكه بودى شاه راه دين و دولت ملتش
مسكن و مأوى او چون بود قصر عارفان
قصر عارفان زين سبب آمد حساب رحلتش[32]

Sene: 791.

/16/ Kasr-ı Ârifân, Buhârâ'ya pek yakın bir mahaldir. Hz. Pîr efendimizin ma'mûr ve müzeyyen türbe-i latîfeleri ziyâret-gâh-ı ins ü cândır. (*Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsia*)

Mezkûr risâlelerde menkûldür:

Şeyh-i zamân Abdülkuddûs (*kuddise sırruhû*) dedi ki:

"Hâce hazretlerini kabri münevverlerine vaz' ettik. Gördüm ki, vech-i mübârekleri tarafından (القبر روضة من رياض الجنة)[33] hükmü üzere Cennet'den bir pencere kabr-i şerîflerine açıldı. O pencereden iki hûrî gelip, onlara selâm verdiler. "*Bizleri Hak teâlâ sizin için halk etti ve halk ettiği vakitten beri sizlere muntazırız.*" dediler. Hâce hazretleri onlara dedi ki: "*Ben Hak teâlâ hazretleriyle ahd ettim ki, dîdâr-ı bâhirü'l-en-*

32. "Zamânın şâh-ı Nakşıbendi, dinin ve dünyânın efendisidir; o dinin ve devletin temel yoludur. Kasr-ı Ârifân onun meskeni ve sığınağıdır. Bu yüzden "Kasr-ı Ârifân" onun vefâtına târîh oldu." (H)

33. "Kabir cennet bahçelerinden bir bahçedir..." et-Tirmizî, **Sünen,** Kıyâme, 26. (H)

vâr-ı ilâhîsiyle müşerref olmadıkça ve bana müntesib olanlara ve benden hakkı işitip, amel edenlere şefâat etmedikçe hiç bir şey ve hiç bir kimse ile meşgûl olmam."

Yine menkûldür:

Hâce hazretlerinin vefâtı haberi geldikte, gâyet meksûr-ı hâtır oldum. Nefsime dedim ki, "*Bundan sonra yine medreseme giderim.*" diye karâr verdim. O gece kendilerini rü'yâda gördüm. (أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ)[34] âyet-i kerîmesini okudular. Bîdâr oldum. Bu âyeti okumalarından istidlâl ettim ki, bi-hasebi'r-rûhâniyye, cümle fukarâ ve dervîşâna imdâd ve iânet edeceklerdir.

Yine rü'yâda gördüm, buyurdular: Zeyd b. Haris şöyle dedi: (الدين واحد ودائم)[35] Bu işâretten anlaşıldı, kendilerinin hakkâniyyetine delîldir. Onlar hayât ve memâtında sâlikleri, Kitap ve Sünnet'e ve eser-i ashâba sevk ve teslîk edip Hakk'a irşâd ederler. (*Radıya'llâhu anhu*)

Hâce-i Pîr-i Bahâeddîn şâh-ı Nakşıbend
Himmetinden mürdeler buldu hayât-ı câvidân

Rîze-çîn-i hân-ı feyzi oldu erbâb-ı sülûk
Zâhir ü bâtın ider imdâd-ı halka bî-gümân

Zeyn idüp nûr-ı velâyetle kerâmet kişverin
İtdi izhâr-ı kerâmetle tarîkin gül-sitân

Şark ile garbı ihâta itd'onun kutbiyyeti
Doldu esrâr-ı derûnundan zemîn ü âsumân

Âlem-i gayb u şehâdetde tasarruf eyledi
Oldu fermân-ber tarîkatda ana hep ins ü cân

Âsârı:

Hayât-nâme unvânıyla mevâız ve nasâyıha müteallik bir manzûmesi ve **Delîlü'l-Âşıkîn** unvânıyla, tasavvufa dâir bir kitâbı ve **Evrâd-ı Bahâiyye**'si, âlem-i irfâna zînet veren âsâr-ı âliye-i mübârekedendir.[36]

---

34. "... O ölür veyâ öldürülürse, topuklarınız üzerinde (İslâm'dan küfre) geri mi döneceksiniz?" 3. Âl-i İmrân sûresi, 144. (H)
35. "Din tekdir ve dâimîdir." (H)
36. Sonradan yazılmış, ancak bazı kısımları okunamayan bir not şöyledir: "**Evrâd-ı Behâiyye**, Hz. Şâh-ı Nakşıbend'in değildir. Müstakîm-zâde, **Dîvân-ı Ali Şerhi**'nin matbû'

Evlâd-ı Kirâmı:

Bir kerîmesiyle, Hasan-ı Attâr, Şihâbeddîn, Mübârek ve Alâeddîn nâmında dört erkek evlâdı dünyâya şeref-bahş olmuştur.

Kerîmesini Alâeddîn-i Attâr'a tezvîc eylemiştir. Alâeddîn-i Attâr'ın ismi Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'dir. /17/ Cenâb-ı Pîr'in yerine seccâde-nişîn-i reşâdet olmuştur (*Kuddise sırruhû*).

İfâde:

Tarîkat-ı aliyye-i Nakşiyye'de dahi, Mevlevîler gibi şu'be ihdâs olunmamıştır. Binâenaleyh şu'besi yoktur. Esâs şecere ne ise odur. Fakat sonraları zamân zamân zuhûr eden kibâr-ı meşâyıhın her birine nisbetle turuk-ı sâirede olduğu gibi isimler vermişler, hattâ **Esmâr-ı Esrâr**'da, Ahrâriyye, Nâcîye, Kâşâniyye, Müceddidiyye, Murâdiyye, Mazhariyye, Melâmiyye-i Nûriyye, Câmiiyye, Sa'diyye, Reşîdiyye, Hâlidiyye'den bahsolunmuştur. Sâbiriyye, Nizâmiyye, Kudsiyye-i Haseniyye, Tabîbiyye, Nasîriyye, Behcetiyye nâmlarını da ilâve edenler görülmüştür.

Şeyh Behcet Efendi pederimizle bu husûsta görüşüldükte, "*Tarîkat-ı Nakşiyye'de şimdiye kadar şu'beden ve şu'be müessisliğinden bahsolunmazken, bunu son zamânlarda işâa etmişlerdir. Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn, müceddid olarak mazhar-ı i'tibâr olmuş idi. Nakşîlerde şu'be yoktur.*" buyurdular.

Sûret ü Sebeb-i İntişâr:

Hz. Seyyid Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşibend (*kuddise sırruhu's-Samed*) efendimizin te'sîs buyurdukları tarîkat-ı aliyyeye **"Nakşıbendî Tarîki"** ve sâliklerine **"Nakşıbendî"** ve şeyhlerine, yakın vakte kadar **"hâce"** ve umûmu murâd olununca **"Hâcegân"** denilmiştir. **"Şeyh"** tâbiri sonraları kâim olmuştur.

Bu tarîkat-ı aliyyede ihdâs olunmuş bid'at olmadığından ve mesleklerine lâubalîlik girmediğinden efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyye'de hakkıyla hüsn-i kabûl görmüş ve pek sür'atle intişâr etmiştir. Bu intişârında âmil-i müessir ise, ekseriyyetle ulemâ-i İslâmiyye'nin rağbet-kâr olmasıdır. İlm-i zâhir ve ilm-i bâtınla müzeyyen ricâlu'llâhın emr-i zuhûrunda cilve-ger olmuştur. Zühd ü takvâ, şiddetle her hâle galebe ederek, halkın rağbetine ve hemen intisâbına yegâne bir kuvvet zuhûr etmiş ve Asya kıt'asını ekseriyyet i'tibâriyle müntesibîni istîlâ eylemiştir. Hindistan, Buhârâ, İran, Bağdâd, Arabistan, Suriye, Anadolu, Rumeli ve Mısır havâlisinde münteşirdir.

---

nüshasının sahîfesinde bahs ediyor. Bunun müellifi sâhibi Bahâeddîn-i Âmil'dir. Gümüşhâneli tab' ettirmiştir. **Mecmûatü'l-Ahzâb**'da yazmış ise de, Hz. Pîr'in değildir. Hz. Müstakîm-zâde tertibiyle de Hz. Pîr'in değildir. Ba'zı meşâyıh

Bu tarîkat ehli arasında hakîkaten eâzım-ı İslâmiyye yetişmiştir. /18/ Tarîkat-ı aliyye'nin vücûduna muârız ve münkir olan ulemâ-ı zâhirenin, bir zamânlar tahassul eden şiddetlerine karşı, onları râm edecek ve bu tarîkatın bir hakîkat olduğuna îmân ettirecek bir meslek-i Muhammedî olduğuna kavî bir müdafî', tarîkat-ı aliyye-i Nakşiyye olmuş idi. Bu sebeple ulemâ-ı İslâmiyye'nin hemen hemen cümlesi, inkârdan ikrâra geçerek intisâb ile kâm-yâb olmuşlardır. El'ân zamânımızda bile böyledir. Bundan yüz sene mukaddem zuhûr ve ufûl eden Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn, açtığı çığır ile, müteahhirîn-i ulemâ-ı İslâmiyye'yi kendisine bend etmişti. El'ân fî-zamânînâ, ulûm-ı zâhire ricâli müntesib olagelmekte bulunmuştur. Tarîk-ı Nakşî sâlikleri için, turuk-ı sâirede olduğu gibi bir kisve-i mahsûsa yoktur. Herkes mesleğine göre, ne yolda telebbüs ediyorsa, o esâstır. Nakşî şeyhleri de, ale'l-ekser ziyy-i ulemâda bulunurlar. Bunların tâc-ı Nakşıbendî isti'mâl edenleri de vardır.

Zikr-i Cehrî, Zikr-i Hafî:

Nakşîlerde cehrî ve hafî kolu vardır. Nakşîlerde, Halvetîler gibi deverânen, Rufâîler gibi kıyâmen zikretmek usûlü yoktur. Onlar, oturdukları yerde zikrederler. Zikr-i şerîften mukaddem *hatm-i hâcegân* yapılır. Sonra tarz-ı mahsûs ile, zikr-i şerîfle iştigâl edilir. Hâlidîlerde zikr-i hafî esâstır. Onlar zikr-i kalbîye müdâvim olurlar. Râbıta, tarîk-ı Nakşîde de rükn-i rekîndir. Sâliklerinde cezbe ziyâde olur. Esnâ-ı zikirde, bağırmak, şiddetli sayhalarla feryâd u figân etmek, ağlamak, ıslık çalar gibi sadâlar çıkarmak ve titremek gibi hâlât, zikr-i hafîye meşgûl olanlar arasında pek yoktur. Ricâl-i tarîkat bunu makbûl addetmezler. Cezbe-i hakîkiyye için kimse bir şey diyemez. Hakîkî cezbe hakkında denilmiştir:

Bedreka-i kurb-ı Hudâ cezbedir
Rehber-i erbâb-ı Hudâ cezbedir

Kâşif-i esrâr-ı künûz-ı rumûz
Fâtih-i erbâb-ı atâ cezbedir

Kayd-ı sıvâdan geçüren sâliki
Râbıta-i ehl-i fenâ cezbedir

Cümle ibâdâta müvâzî olan
Mûsıla-i bâb-ı rızâ cezbedir

Hâtıralar nakşını dilden silen
Rûha cilâ kalbe safâ cezbedir

/19/ Ulemâ-yı sûfîyye, esnâ-yı zikirde bu hâli makbûl addetmezler. Anâsır sıkıntısı addederler. Sâlik-i mübtedîde zuhûr eder bir hâldir. Mürşid-i kâmilin en mühim hizmetlerinden biri, sâliki bu vartadan geçirmektir. Makâm-ı cezbede kalan mürşid olamaz.

Zikr-i cehrî ve zikr-i hafînin her ikisi hakkında âyet ve hadîs bulunmakla, efdaliyyetinde ihtilâf olunmuştur. Ba'zıları, "*Amel-i kesîr i'tibâriyle zikr-i cehrî efdal, ba'zıları riyâdan masûniyyeti cihetiyle zikr-i hafî efdal.*" demişler. Bir kısım ulemâ da, beynlerini cem' ederek, "*Mübtedîye zikr-i cehrî te'sirde ziyâde olmakla efdal, müntehîye zikr-i hafî efdaldir.*" yolunda idâre-i kelâm etmişlerdir. Her iki zikir hakkındaki hadîs-i kudsîde (إذا ذكرني عبدي في نفسه ذكرته في نفسي وإذا ذكرني في ملائه خير من ملائه) ya'nî, "*Kulum beni kendi nefsinde yalnuz zikr ederse, ben de onu kendim zikr ederim. Eğer cemâat içinde zikr ederse, ben de onu, onun cemâatinden hayırlı cemâat içinde zikr ederim.*" buyrulmuştur ki, bunda zikr-i cehrî ve hafî mertebelerine işâret olunmuştur.

Zikr-i hafî hakkındaki âyet-i kerîme, (وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَةً)[37] beyyine-i Kur'âniyyesidir.

(فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً)[38] âyet-i kerîmesi de, zikr-i cehrîye nâzırdır.

Hatm-i Hâcegân:

Herkes kemâl-i âdâb ve râbıta ile diz üstü oturup, gözlerini kapar. Şeyh efendi, "*Ervâh-ı akdes-i Hâcegân-ı âlî-şân-ı Nakşıbendî-râ ve sırr-ı enbiyâ-râ ber-tarîk-ı niyâz, el-Fâtiha!*" der. Yine şeyh efendinin işâretiyle, yedi Fâtiha-i şerîfe, yüz salavât-ı şerîfe, yetmişdokuz (*Elem neşrah leke sûresi*), 1001 İhlâs-ı şerîf, yüz salavât-ı şerîfe, yedi Fâtiha-i şerîfe okumak lâzımdır. Buna "Hatm-i Hâcegân" derler.

Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî hazretleri, **İzhâr-ı Esrâr-ı Nihân Ez-Envâr-ı Hatm-i Hâcegân** nâm eserinde, "*Bâyezîd-i Bistâmî, Hâce Hasan-ı Harakânî, Hâce Yûsuf-ı Hemedânî, Hâce Abdulhâlık-ı Gucdüvânî ve Hâce Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend (kaddesa'llâhu esrârahum) hazerâtı, ba'zı umûr ve hengâm-ı şedâidde suhûlet ve kahr-ı a'dâ ve def-i belâ için bu tertîb ile kırâatine devâm eylediklerinden, onlara nisbet olunup, "Hatm-i Hâcegân" denildi.*" (buyurur.)

/20/ Anadolu'da, ale'l-husûs İstanbul'da, Nakşî tarîk-ı âlîsi sâlikânı, sâir turuk müntesiblerinden ziyâdedir. Hele son zamânda Erbilî Es'ad Efendi tarafından her ta-

37. "Rabbini gönülden ve korkarak içinden hafif bir sesle sabah akşam an, gâfillerden olma." 7. Â'râf sûresi, 205. (H)

38. "... Babalarınıza seslendiğiniz gibi, yâhud ondan daha yüksek bir sesle Allah'ı zikr edin." 2. Bakara sûresi, 200. (H)

rafa sevk olunan hulefâsı delâletiyle müntesibînin mikdârı mühim bir yekûne bâliğ olmuştur.

Hatm-i Hâcegân'ın medhi vâdîsinde bir zât-ı muhterem şöyle söylemiştir.

İrer maksûduna ol kimse Hatm-i Hâcegân eyler
Cihânın câh u iclâlinde kesb-i izz ü şân eyler

Bu hatmi okumak kesret virir emvâl ü evlâda
Girif-dârı ider âzâd gammdan şâdumân eyler

Bu hatmile bulur hâif selâmet şerr-i a'dâdan
Edâ-yı deyni ol medyûn olanlardan damân eyler

Şifâlar bahş idüp ashâb-ı emrâza virir sıhhat
Sülük erbâbına esrârını Hakk'ın ayân eyler

Bu hatmin feyz-i rûhâniyyetin ol kimse anlar kim
Tarîk-ı Nakşıbendî üzre Hatm-i Hâcegân eyler

Silsile-i Nakşıyye ekseriyyet i'tibâriyle Hz. Pîr'in dâmâd ve halîfe-i muhteremeleri Hâce Alâeddîn-i Attâr hazretlerinden yürümüştür. İmâm-ı Rabbâni'ye kadar olan zevât-ı kirâm ber-vech-i atîdir:

Şeyh Muhammed el-Buhârî el ma'rûf bi-Alâeddîn-i Attâr (*Kuddise sırruhû*)
Şeyh Ya'kûb el-Çerhî el-Hisârî (*Kuddise sırruhû*)
Şeyh Hâce Nâsıruddîn Ubeydullâh b. Muhammed Şihâbeddîn-i Ahrâr-ı Nakşibendî (*Kuddise sırruhû*)
Mevlânâ Muhammed ez-Zâhid-i Bedâhşî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Mevlânâ Dervîş Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Mevlânâ Hâcegî es-Semerkandî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Mevlânâ Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şuabât-ı Tarîk-ı Nakşıbendî:

Ahrâriyye, Nâciye, Kâşâniyye, Müceddidiyye, Murâdiyye, Mazhariyye, Melâmiyye-i Nûriyye, Câmiiyye, Sa'diyye, Reşîdiyye, Hâlidiyye.

ALÂEDDÎN-İ ATTÂR

Tercüme-i hâlinden bâlâda kısmen bahs olunmuş idi. Onu mütemmim olarak yazıyorum. Müşârünileyh, 802 sene-i hicriyyesi Receb-i şerîfinin ikinci (28 Şubat 1400) Pazartesi günü irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Demek ki, Hz. Pîr'den sonra 11 sene 3 ay kadar daha muammer olmuşlardır.

Vedîa-i rahmet-i ilâhiyye oldukları gece, mürîdânından bir dervîş Hz. Hâce'yi rü'yâsında görüp, "*Hakkımızda ibzâl buyrulan ikrâmât u in'âmât-ı ilâhiyye tahrîr ve takrîrden bîrûndur. Hattâ kabrimin kırk fersah murabbamdaki mesâfede medfûn bulunanların benim şefâatimle afv ve mağfiret buyrulacağı va'd buyurulmuştur.*" dediğini nakleder. Kabr-i şerîfleri, Cefanyan'da ziyâret-gâh-ı enâmdır.

عجب تاریخ وصلش جلوه کر شد /21/

زنور دین علاء الدین عطار[39]

beyti târîhini gösterir.

YA'KÛB-I ÇERHÎ

Alâeddîn-i Attâr'ın ecell-i hulefâsından olup câ-nişîni bir zât-ı âlî-kadrdir. Hz. Şâh-ı Nakşıbend'in şeref-i sohbetine erişmiştir. Allâme-i dehr ve ferîd-i asr idi. Gazne muzâfâtından Çerh kasabasındandır. Bidâyeten Mısır'da tahsîl-i ulûm edip, cezbe-i Rahmânî zuhûr etmekle Hz. Şâh-ı Nakşıbend efendimizin bulunduğu mahalle kadar şedd-i rahl eyler. Esnâ-yı râhda bir meczûb fakîre rast gelip, "*Ey Ya'kûb! Çabuk çabuk adım at ki, senin makbûller zümresinden olacak zamânın gelmiştir.*" diye yer yüzüne bir çizgi çizer. Hâce Ya'kûb, aceleten Buhârâ'ya vâsıl oldukta, **Mushaf**-ı şerîfi açar, ilk satırında, (أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ)[40] âyet-i celîlesine tesâdüf eder. Bu işâret-i garîbeden kendisine kanâat gelmiş, Hz. Şâh-ı Nakşıbend'in huzûr-ı irfânına varıp inâbet ârzûsunda bulunduklarını söylemiştir. Hz. Pîr efendimiz de, zikr-i şerîfi telkîn ile Hâce Attâr'a teslîm buyurdular.

İrtihâlleri 851/(1447) senesidir. Helganû nâm karyede defîn-i hâk-i ıtırnâkdır. Manzûme-i târîhiyyesi şudur:

وصل او کامل ملك سیرت بخوان

هم بدان یعقوب محجوب خدا [41]

---

39. "Hayret, "dinin nuru Alâüddîn-i Attar" sözünden onun ölüm târîhi ortaya çıktı." İbârenin hesaplanmasından 804 çıkmaktadır. (H)

40. "İşte bunlar, Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir. Onların, yoluna uy." 6. En'âm sûresi, 90. (H)

41. "Onun vasfını tamâmiyle melek huylu kabûl et. Aynı zamânda bil ki, Yakub, Allah'ın sevgilisidir." (H)

HÂCE NÂSIRUDDÎN-İ UBEYDULLÂH

Ya'kûb-ı Çerhî'nin ekâbir-i hulefâsından ve eâzım-ı evliyâu'llâhdandır. Vâlide-i mükerremeleri cihetinden onyedi vâsıta ile silsile-i nesebi Hz. Ömer (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehî olur. "Ahrâr" lakabıyla meşhûrdur. Menâkıb-ı aliyyeleri zînet-sâz-ı sahîfe-i i'tibârdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

806 sene-i hicriyyesi Ramazânı hilâlinde (13 Mart 1404), Bâğistan nâm karyede kadem-nihâde-i âlem-i şuhûd oldular. Yirmiiki yaşında Semerkand'a azîmet ile, iki sene tahsîl-i ilm eylediler. Evliyâu'llâhdan Seyyid Kâsım-ı Envâr hazretlerinin şeref-i sohbetlerine mazhar oldular. Daha pek çok zevât-ı kirâm ile mülâkâtı vardır.

Vâkıât'ta mütâlaa-güzâr-ı fakîrânem olmuş idi. Müşârünileyhin binden ziyâde çiftliği varmış. Her çiftlikte lâ-yuad mâl mevcûd imiş. Fakat hazret bunlara kalben alâka-dâr olmamıştır.

895 senesi Rebîu'l-evvel'inin yirmidokuzuncu Cuma (14 Şubat 1490) günü âlem-i dünyâdan güzer ettiler. Sinn-i şerîfleri seksendokuza erişmiş idi.

Dîvân-ı Alî Şerhi'nde okumuştum: (Sahîfe 144) Müşârünileyh(in), evâhır-ı ömrlerinde kemâl-i herem ü şeyhûhat ve ifrât-ı fütûriyyetleri ve nehâfetleri hasebiyle, ekser eyyâmda mürîdân-ı kâmilânı ayaklarını oğarlardı. İttifâken bir mürîd bir hizmete der-kâr iken, bir emr-i zarûrî lâzım gelip, yerine bir sâhib-i cemâl oğlu eczâ-yı meclisten bulunmakla, hıdmet-i şeyhi ona ihâle ve teşerrüfüyle kesb-i kemâle tergîb eder. Civânın keffi, pâ-yı hâceyi mess edicek, derhâl ayağını çekip, hıdmet-i civândan ibâ ve tâlibân ve sâlikâna sebebi takrîr ve inhâ buyurmuşlar ki, onun harâret-i destinden, hiss-i nefs vâkî' oldu. "*Bu sinn ü sâl ve mücâhedât-ı bâl ve riyâzet-i hâl ile, bende bu hâl vâki' olursa, sizlerdeki hâli düşününüz.*" diye cümleyi dâire-i cihâd ve intibâha da'vet buyurdu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/22/ HÂCE MUHAMMED ez-ZÂHİD

Asrının ekâbir-i ulemâsından ve meşâhîr-i urefâsından idi. Hâce Ubeydullâh'ın ilk halîfesidir. Tercüme-i hâl ve kerâmât-ı bâhiresi **Hadarâtu'l-Kuds** nâm eserde muharrerdir. Târîh-i irtihâlleri 936/(1530) olup Rahşî nâm kasabada medfûndur. "Rakım kon **Şeyh Zâhid** irtihâleş" (رقم كن شيخ زاهد ارتحالش)[42] irtihâlini müş'irdir.

42. "Onun irtihâlini 'Şeyh Zâhid' olarak yaz." İbâredeki "Şeyh Zâhid"den 926 çıkmaktadır. (H)

HÂCE DERVÎŞ MUHAMMED

Mevlânâ Muhammed ez-Zâhid'den feyz almış kibâr-ı evliyâu'llâhdandır. Hz. Hızır (*aleyhi's-selâm*) ile görüşmüş olduğuna dâir menkûlât vardır. 970/(1563)'te Püster muzâfâtından Dasfirâr nâm mevzî'de defîn-i hâk-i ıtır-nâktır.

Târîhi:

نه سرور مست عشق آمد وصالش
دیارا عاشق رهبر محمد [43]

HÂCEGÎ es-SEMERKANDÎ

Emkinekî sûretinde de muharrerdir Müşârünileyhin oğludur. Zâhir ve bâtını ma'mûrdur. 918/(1512)'de tevellüd edip, Semerkand muzâfâtından Emkinek kasabasında sâkin olurlardı. 1008/(1599)'de doksan yaşında irtihâl-i ravza-i dârus's-selâm ederek Emkinek karyesinde defîn-i hâk-i mağfirettir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Târîhi:

چو شد خواجگی باوج بهشت
جلوه گر کشت چون مه انور
هست شیخ زمان وصال او
هم بخوان خواجهء یقین اکبر [44]

HÂCE MUHAMMED-İ BÂKÎ

Vaktinin muktedâsı, zamânının fahru'l-urefâsı idi. Zâhir ve bâtını ma'mûr erlerdendir. Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr'ın rûhâniyyetinden fevâid ve füyûzât-ı kesîre iktisâb eylemiştir. Semerkand'da tahsîlden sonra, Hâce Emkinekî hazretlerinden ulûm-ı bâtına öğrenmiştir. İbâdât ve tâatda pek ileri gitmiştir. 1013 şehr-i Cemâziye'l-âhirinin yirmialtıncı (19 Kâsım1604) Pazar günü kırk yaşında irtihâl-ı dâr-ı naîm eylemiştir. Dehli'de medfûndur.

---

43. "Hâce Muhammed'in vefâtı, aşk sarhoşunun efendisi, rehberi de âşığın diyârı oldu." Verilen târih, beyitin birinci mısraındaki "mest-i aşk" terkîbinden çıkmaktadır. (H)

44. "Efendinin ruhu cennete uçunca dolunay göründü. Bu zamânın şeyhinin vefâtı dolayısıyladır. Hem şunu öğren ki, şeyh Allah'a ulaştı." Verilen târih son mısradaki "Hâce-i yakîn ekber" ibâresinden çıkmaktadır.(H)

Târîhi:

چو باقی راهی ملك بقا شد
باهل دهر گفت هذا فراقی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجای ملك باقی رفت باقی [45]

AHMED el-FÂRÛKÎ

(Mevlânâ Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî Müceddid-i elf-i sânî İmâm Rabbânî)

Efdal-i ulemâ-yı râsihîn, gavsu'l-vâsılîn, mazhar-ı havârık u kerâmât, câmi'-i derecât-ı bî-gâyât, İmâm-ı tarîkat ve muktedâ-yı ehl-i hakîkattir. Neseb-i şerîfleri yirmisekiz vâsıta ile Hz. Ömer el-Fârûk efendimize müntehîdir:

/23/ İmâm Rabbânî Ahmed Fârûkî-i Serhendî b. Şeyh Abdulehad b. Şeyh Zeynelâbidîn b. Şeyh Abdulhayy b. Şeyh Habîbullâh b. Şeyh İmâm Refîuddîn b. Şeyh Nasîruddîn b. Şeyh Süleymân b. Şeyh Yûsuf b. Şeyh Abdullâh b. Şeyh İshâk b. Şeyh Abdullâh b. Şeyh Şuayb b. Şeyh Ahmed b. Şeyh Yûsuf b. Şeyh Şihâbeddîn b. Şeyh Nasîruddîn b. Şeyh Mahmûd b. Şeyh Süleymân b. Şeyh Mes'ûd b. Şeyh Abdullâh vâiz-i asgar b. Şeyh Abdullâh vâiz-i ekber b. Şeyh Ebu'l-Feth b. Şeyh İshâk b. Şeyh İbrâhîm b. Seyyid Nâsır b. Sâhib-i Rasûli'llâh Hz. Abdullâh b. Emîru'l-mü'minîn Hz. Ömer el-Fârûk. (*Radıya'llâhu anhüm ve emeddenâ bi-imdâdihim ve min-nefehâtihim*)

971 şehr-i Muharreminin onunda (30 Ağustos1563), Serhend'de gehvâre-i zîb-i âlem-i şuhûd olmuşlardır. Hîn-i murâkabede iltifât-ı âli'l-âl cenâb-ı peygamberîye nâil olmuş ekâbir-i evliyâu'llâhdandır.

İmâm Rabbânî'nin **Mektûbât**'ı vardır ve pek meşhûrdur. Fârisiyyü'l-ibâredir. Bunları Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi hazretleri tercüme eylemiş idi. Devr-i ahîrde tab' u neşr olunmuştur.

Müşârunileyh Hz. Şeyhu'l-Ekber'in vahdet-i vücûd mes'elesinde buna muârız gibi göründükleri mervî ise de, erbâb-ı irfândan ba'zıları vahdet-i vücûdu vahdet-i mevcûd sûretinde anlayan kâsır-nazar anı halâs etmek nazariyyesine tebean öyle göründüklerini, yoksa Hz. Şeyh-i Ekber gibi âlî-nazar bir sultân-ı ma'rifetin meslek-i ârifânesine mugâyir mesleği, Hz. İmâm'ın da tervîc-kâr olmadığını serdeylemişlerdir.

45. "Bâki, bekâ yurduna yolcu olunca, dünyâ ehline "Bu ayrılıktır." dedi. Gaipten bir ses gelip onun vefâtı için şöyle dedi: "Bakî, bekâ yurduna gitti." Târih, dörtlüğün son mısraının hesaplanmasından 1002 çıkmaktadır. (H)

Müşârunileyhin Kâdiriyye, Sâbiriyye-i Çeştiyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Nakşiyye tarîklarına intisâbı vardır. Her birinin silsilesi ber-vech-i âtîdir:

Şecere-i Kâdiriyye:

Kutbu'l-aktâb Hz. Pîr Abdülkâdir-i Geylânî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Seyyid Abdurrezzâk, Şeyh Seyyid Şerefeddîn, Şeyh Seyyid Bahâeddîn, Şeyh Seyyid Abdülvehhâb, Şeyh Seyyid Ukayl, Şeyh Seyyid Şemseddîn-i Sahrâî, Şeyh el-Mü'min, Şeyh Rahmân, Şeyh Ebu'l-Hasan, Şeyh Ḳedâ-yı Rahmân, Şeyh Şâh Fudayl, Şeyh Gedâ-yı Rahmân, Şeyh Şâh Kemâl Ketbelî, Şeyh Şâh İskender-i Künhelî ve Şeyhu'l-Meşâyıh İmâm Rabbânî. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

Şecere-i Çeştiyye-i Behiştiyye:

Hz. Alî (*kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*), Hz. Hasan el-Basrî (*radıya'llâhu anh*), Şeyh Abdülvâhid b. Zeyd, Şeyh Fudayl b. lyâz, Şeyh İbrâhîm-i Edhem, Şeyh Huzeyfe-i Mar'aşî, Şeyh Emînüddîn Sîretü'l-Basrî Ebû Hubeyre, Şeyh Mimşâd Uluvv-ı Dîneverî, Şeyh Ebû İshâk-ı Şâmî, Hz. Pîr Ebû Ahmed-i Çeştî, Şeyh Muhammed Muhterem-i Çeştî, Şeyh Yûsuf-ı Çeştî, Şeyh Mevdûd-i Çeştî, Şeyh Hacı Şerîf-i Zindânî, Şeyh Osmân-ı Hârûnî, Hz. Hace-i Hâcegân ve Hâce-i Muînüddîn Hasan Sencer-i Çeştî, Şeyh Kutbeddîn Necyâr Kâkî-i Ûşî, Şeyh Ferîdüddîn-i Genceşkerî, Şeyh Mahdûm İlmî Sâbır, /24/ Şeyh Şemseddîn-i Türk, Şeyh Muhammed Celâleddîn, Şeyh Abdülhak Tûte, Şeyh Muhammed Ârif Abdülhak, Şeyh Muhammed Abdülhak, Şeyh Abdülkuddûs-i Gühengî, Şeyh Zeyneddîn, Şeyh Abdülehad, Şeyh bedrü'l-mille ve'd-dîn İmâm Rabbânî. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

İmâm Rabbânî'nin tercüme-i hâline devâm sırasında şecere-i Çeştiyye'den ba'zı zevât hakkında ma'lûmât i'tâsı münâsip görüldü:

ŞEYH FUDAYL b. IYÂZ ḤAZRETLERİ

İsmi Ebû Alî, künyesi el-Müteyemmî et-Tâlekânî el-Gandînî'dir. Kibâr-ı evliyâdan ve eâzım-ı sûfiyyedendir. Hindistan'da Ebyurd muzâfâtından Fendin karyesinde doğmuş ve Ebyurd'dan neş'et edip, ba'dehû Kûfe'ye gelmiş ve zühd ü takvâ ve irşâd ve mev'ıze ile iştigâl edip ba'dehû Mekke-i Mükerreme'ye azîmetle bakıyye-i ömrünü orada geçirmiş ve 187/(803) senesinde irtihâl eylemiştir. Hârûn er-Reşîd ile mâcerâları ve birçok kelimât-ı ârifânesiyle mev'ızaları vardır. Bişr-i Hafî ve Seriyyü's-Sakatî hazarâtı müşârunileyhin mazhar-ı feyzi olanlardandır.

ŞEYH İBRÂHÎM EDHEM

Künyesi Ebû İshâk; mevlidi Belh; târîh-i irtihâlî 166/(783)'dır. Belh ebnâ-yı mülûkünden olduğu hâlde, terk-i saltanatla zümre-i evliyâ-yı kirâma dâhil olmuş büyük bir zâttır. Avda tavşan kovalarken ve gâyet mükellef bir yatak içinde zümre-i sâlihîne iltihâkın tarîkını düşünürken, hidâyet-i ilâhiyye erişip irşâd buyurulduğundan, hemen iyâl ü menâlini terk ederek râh-ı Hakk'a sülûk eyledi. Bir müddet Belh dağlarında inzivâ ve dokuz sene Nîşâbûr'da bir mağarada ibâdetle tahsîl-i rızâ eyledikten sonra, Mekke-i Mükerreme'ye gelmiş, İmâm Bâkır ve emsâli zevât ile görüşmüştür.

Bir aralık tedârîk-i tîb için Şam'da bağ bekçiliği ettikleri mervîdir. En sonra Lazkiye'de vefât edip, "Cebele-i Edhemî" denilen mahalle defn olunduğu menkûldür. Hâlbuki, muharrir-i fakîr, Kuds-i şerîfde sûret-i mahsûsada bir türbe-i münîfelerini gördüm ve burada medfûn olduklarını öğrendim. Ziyâret eylemiştim. İhtimâl ki, Kudüs'de bulundukları zamân burada ikâmetlerinden kinâyeten makâm ittihâz olunmuştur. Fudayl b. İyâz'ın mazhar-ı feyzi olmuş idi.

Târîh-i irtihâli 166 sene-i hicriyyesidir (783). Belh'de rahm-ı mâderde bıraktığı evlâdı büyüyüp pederini görmek ârzûsuyla vâlidesi ve birçok hadem ü haşemiyle Mekke-i Mükerreme'ye gelmiş idi. Baba-oğul birbirini görmedikleri hâlde, Hz. İbrâhîm (Edhem), esnâ-ı tavâfda çocuğunu tanıyıp mürîdlerine, "*Allâhu a'lem, bu çocuk benim oğlum olsa gerektir. Zîrâ, gönlüm pek ziyâde meyl etti.*" (buyurdu). **/25/** Mürîdler gelip çocuğunu getirdiler; çocuk babasını gördüğü gibi, fevka'l-âde bir meserretle ayaklarını takbîl eyledikten sonra, yanına oturdu. Artık öksüzlüğe tahammül edemeyerek vâlidesiyle berâber geldiğini ve birlikte avdet ricâsında olduğunu, kemâl-i sûz ü güdâz ile pederine ma'rûzâtta bulundu.

Azizim! Şu noktada, İbrâhîm Edhem hazretlerinin mevkiini düşününüz. Bir tarafında muhabbet-i ilâhiyye, bir tarafında evlâd ve saltanat muhabbeti olduğu hâlde, terk-i saltanat etmesinde âmil ve müessir olan Allâh muhabbeti daha yüksek olarak, bi't-takdîr evlâdına me'mûlü gibi rû-yı iltifât göstermedi. İbrâhîm Edhem, ellerini kaldırdı, kemâl-i hüzn ile dergâh-ı azamete yüz tuttu: "*Ey Hâlık-ı ins ü cân! Hâlim sana ayândır. Bu çocuk kalbimde yer tutacak olursa âkibetim hüsrândır. Senden ümîdim lutf u ihsândır.*" diye duâ etmesini müteâkib mahdûmu rahmet-i Rahmân'a kavuştu.

Dîğer bir rivâyete göre, İbrâhîm Edhem hazretleri Belh'de dünyâya gelmeyip, vâlidesi edâ-yı hac için Mekke-i Mükerreme'ye geldiği vakit dünyâya getirmiş ve esnâ-yı tavâfda, "*Yâ Rab! Bu çocuğu zümre-i sâlihîne ilhâk eyle.*" diye duâ buyurmuş ve duâsı kabûl olmuştur.

Âşık Yûnus, bir ilâhîsinde müşârünileyhi kasd edip der ki:

Gönül hayrân olupdur aşk elinden
Ciğer püryân olupdur aşk elinden
Niceler tâc ü tahtı mâl ü mülkü terk
İdüp üryân olupdur aşk elinden

İbrâhîm Edhem hazretleri fakrı ihtiyâr ile, halkın iltifâtından ve kendisine ettikleri ta'zîm ve tekrîmden nefsime gurûr gelmesin diye kaçarlar imiş. Hattâ Basra'da ikâmetleri sırasında, pek ziyâde mücâhede ve riyâzet ettikleri cihetle, Basra halkı, başına cem' olup, iltifâta başladılar. Müşârünileyh bir gece Kâ'be'ye giden bir kâfileye katılıp hacca revân oldu. Ehl-i Mekke, evsâf-ı hamîdesini işittikleri cihetle, gâibâne taaşşuk etmişlerdi. Kâfile halkı müşârünileyhi tanımadılar. Zîrâ fenâda idi. Kervân, Kâ'be'ye bir konak kaldıkta, ehl-i kervânın bir kısmı, evvelce Kâ'be'ye revân oldular. Ehl-i Kâ'be, onların nereden geldiğini öğrendiklerinde, İbrâhîm Edhem hazretlerinden suâl etmişler, ma'lûmâtları olmadığını, fakat kervânda o isimde bir dervîş olduğunu söylediklerinden, ehl-i Mekke istikbâline çıkmışlardır. Müşârünileyh, kervânın önünde giderler imiş. Bi't-tesâdüf sormuşlar ki, "İbrâhîm *Edhem'i bilir misin? Biz onun istikbâline çıktık.*" demeleriyle, nefsi hazzedip istedi ki, "*Benim.*" diye cevâb vere. Derhal hazz-ı nefsinden ve iltifât-ı halkdan **/26/** ictinâb için onlara hitâb ile, "*Hâlinize hayret ediyorum. O adam bir mülhiddir. Ondan ne umarsınız? Bu kadar halk istikbâline çıkmışsınız. İhtiyâr eylediğiniz zahmete değmez.*" demiş idi.

Müstakbilîn ise,"*Sen öyle bir sâhib-i velâyete mülhiddir diye isnâdâtta bulunursun. Seni münâsebetsiz herîf!*" diyerek, sopa ile döğmüşlerdir. Döğdükleri adamın İbrâhîm Edhem olduğunun farkında değillerdi. Hz. İbrâhîm Edhem, bu dakîkada nefsine hitâben, "*Ey nefs-i leîm! Sana halkın ikrâm ve i'zâzından ziyâde böyle dayak atması evlâdır.*" buyurmuşlardır. Mekke-i Mükerreme'de kimseye kendisini tanıttırmamıştır. (**Minhâcü'l-Fukarâ**'dan)

Şuabât-ı Çeştiyye:

Sâbiriyye, Nizâmiyye ve Kudsiyye-i Haseniyye nâmıyla üç şu'beye ayrılır.

Nizâmiyye şu'besi de, Tabîbiyye ve Nasîriyye nâmıyla iki kola inkısâm eder.

Bu şuabât tamâmen Hindistan'da münteşirdir. Sâbiriyye-i Çeştiyye'yi son zamânlarda temsîl eden eş-Şeyh Hâfız İmdâdullâh Efendi hazretleri idi. Tercüme-i hâlleri âtîde gelecektir. I. cildde Muhammed Es'ad el-Mevlevî hazretlerinin tercüme-i hâli sırasında (s. 330) ism-i mübârekleri geçmişti. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

Şecere-i Sühreverdiyye:

Hz. Pîr İmâmü't-tarîka Şeyh Şihâbeddîn-i Sühreverdî, Şeyh Bahâeddîn Zekeriyyâ-yı Mültanî, Şeyh Sadreddîn Muhammed, Şeyh Rükneddîn Ebu'l-Feth-i Tebrîzî, Şeyh Seyyid Celâleddîn-i Buhârî, Şeyh Seyyid Ahmed-i Ciyûnpûrî, Şeyh Berhen-i Behrâyicî, Şeyh Ahmed-i Dâvârî, Şeyh Dervîş Muhammed, Şeyh Abdülkuddûs-i Kenkûhî, Şeyh Rükneddîn-i Kenkûhî, Şeyh Abdülehad, Şeyh İmâm Rabbânî. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

Şecere-i Kübreviyye:

Hz. Pîr Necmeddîn-i Kübrâ, Şeyh Baba Kemâl-i Hucendî, Şeyh Ahmed, Şeyh Ebü'l-Atâyâ, Şeyh Şemseddîn b. Muhammed, Şeyh Hamîdüddîn-i Semerkandî, Şeyh Ecmel-i Ciyûnpûrî, Şeyh Berhen-i Behrâyicî, Şeyh Dervîş Ahmed-i Edrehî, Şeyh Abdülkuddûs, Şeyh Rükneddîn, Şeyh Abdülehad, Şeyh bedrü'l-mille İmâm Rabbânî. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

İmâm Rabbânî'nin Âsârı:

1. **Mektûbât-ı Kudsiyye.**
2. **Risâle-i Tehlîliyye.**
3. **Risâle-i İsbâti'n-Nübüvve.**
4. **Risâle-i Mebde' ve'l-Meâd /27/ ve'l-Mükâşefetü'l-Gaybiyye.**
5. **Âdâbü'l-Mürîdîn.**
6. **er-Risâletü'l-Medeniyye fi'r-Reddi alâ Şîa.**
7. **Ta'lîkât alâ Avârifi'l-Maârif.**
8. **Şerhu Rubâiyyât li-Abdülbâkî.**

Birkaç cildden mürekkeb Fârisiyyü'l-ibâre **Mektûbât**'ını Müstakîm-zâde, iki cild olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir. Matbû'dur. **Mektûbât-ı Ahmediyye** nâmındadır.[46]

İmâm Rabbânî'nin Evlâd-ı Kirâmı:

Hâce Muhammed Sâdık, Hâzinü'r-Rahme Şeyh Ahmed Saîd, Urvetü'l-Vüskâ, Şeyh Muhammed Ma'sûm, Muhammed Eşref, Muhammed Ferah, Muhammed İsâ, Muhammed Yahyâ.

46. Şeyh Muhammed Murâd nâmında bir zât Arapça'ya tercüme etmiş, Mekke Matbaası'nda basmıştır; iki cilddir, gördüm.

Şeyh Ahmed Saîd, peder-i mükerremine halef olmuştur.

İmâm-Rabbânî 1034 senesi Saferu'l-hayr'ının ondördüncü günü (26 Kâsım 1624), altmışüç yaşında oldukları hâlde terk-i dünyâ-yı nâ-pâyidâr ve azm-i gül-şen-sarây-ı dârü'l-karâr eylemiştir.

Târîhi:

الإمام الربانی لما توفی
حیاء تاریخه رفیع المراتب [47]

MEVLÂNÂ MUHAMMED el-MA'SÛM

Silsile-i Nakşıbendî'ye zînet veren meşâyihdandır. İmâm Rabbânî evlâdındandır. Vaktinin kutbu, zamânının mürşidi idi. 1009/(1600)'da dünyâya gelmiş ve pederlerinden feyz almıştır. Âleme şöhret vermiş idi. Mürîdânının adedinin yüzbini mütecâviz olduğu mervîdir. 1079/(1668)'da yetmiş yaşında Serhend'de irtihâl eylemiştir. Kabr-i münîfleri ziyâret-gâh-ı enâmdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)

مجدد نقشبند نقش یزدان
شه معصوم عالی رتبه مخدوم
جو تولیدش ز هاتف هست سرور
ز دل شد یار حق مخدوم معلوم [48]

MEVLÂNÂ SEYFEDDÎN

Mahdûm-ı İmâm Rabbânî'dir. Ulûm-ı zâhire vü bâtınayı câmi' ve kemâlât-ı sûriyye vü ma'neviyyeyi hâvî zühd ü takvâ ile muttasıf, "Muhyi's-sünne" lakabıyla mulakkab idiler. 1098/(1687) senesinde târik-i âlem-i nâsût ve vâsıl-ı ile'l-hayyi'llezî lâ-yemût oldular.

Târîh:

رقم کن باصفا شمشیر دینی [49]

---

47. "İmam Rabbânî vefât ettiğinde târîhi "refiu'l-merâtib" (mertebelerin en yükseği) şeklinde geldi." (H)
48. "Müceddid-i Nakşıbend, Allah'ın (âleme verdiği) bir nakştır. Rütbesi yüce Şâh Ma'sûm da onun oğludur. Onun doğumu sanki gaybdan gelen bir sürûrdür. O oğul, biliniyor ki, gönülden gelen bir Hak dostu oldu." (H)
49. "Safâ ile "şemşîr-i dîn" yaz." (H)

MEVLÂNÂ SEYYİD MUHAMMED NÛRU'L-BEDVÂNÎ

Allâme-i yegâne, kutb-ı zamâne idi. Hz. Seyfeddîn'den feyz aldı. Pek büyük zevât-ı kirâm ile görüşerek, istiğrâk ve cezbeleri ziyâde idi. 1135'de şehr-i Zi'l-ka'desinin onbirinci (13 Ağustos 1723) günü irtihâl-i dâri's-selâm eyledi.

Târîh:

عجب سال وصالش جلوه کر شد

ز مخدوم زمن نور محمد[50]

/28/ MEVLÂNÂ ŞEMSEDDÎN HABÎBULLAH b. MİRZÂ CÂN-I CÂNÂN

Sâdât-ı ızâm-ı Aleviyye'den ve Muhammed-i Bedvânî'nin ekâbir-i hulefâsındandır. Neseb-i şerîfleri yirmisekiz vâsıta ile Hz. Alî efendimize müntehîdir. Emîr Abdüssübhân müşârünileyhin cedd-i emcedleri olup, târikat-ı aliyye-i Çeştiyye'ye /28/ müntesib bir merd-i kâmil idi. Şeyh Şemseddîn, 1111/(1699)'de doğmuş, 16 yaşında iken pederleri Mirzâ Cânân, vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olmuştur. 1190 senesi Muharreminin dokuzuncu (1 Mart 1776) yevm-i Cuma iki ellerini kaldırıp Fâtiha okuyarak hitâm-ı kırâatında Lafza-i Celâl'i zikr eyleyerek teslîm-i rûh etmiştir.

MEVLÂNÂ ABDULLÂH-I DEHLEVÎ

"Gulâm Aliyy-i Dehlevî" diye meşhûrdur. Müceddidlerdendir. Sâdâttan ve Mirzâ Cânân'ın hulefâsındandır. 1158/(1745)'de Pencap civârında Bitala kasabasında gehvâre-zîb-i âlem-i şuhûd oldular. Eızze-i kirâmdan iktibâs-ı füyûzât eylemiştir. Yirmiiki yaşında iken Mevlânâ Cân-ı Cânân hazretlerinin halaka-i feyz-i enverlerine vâsıl ve tekmîl-i sülûk eylemiştir. Kerâmât ve makâmât sâhibidir.

"Kutbu'l-aktâb", "Gavsü'ş-şeyh ve'ş-şâb", "Müceddid-i mie-i sâlise-i aşer", "Nâib-i hayri'l-beşer" ve "Mürevvic-i şerîat-ı Mustafâ" evsâfıyla mevsûfdur. 1240 sene-i hicriyyesi Saferü'l-hayrının yirmiikinci (11 Ekim 1824) günü işrâk vaktinde, sekseniki yaşında olduğu hâlde dâr-ı pür-melâlden kurb-ı Mevlâ-yı Zü'l-Cemâl'e irtihâl etmiştir.

---

50. "Hayret, "mahdum Nûr Muhammed'in zamânında" ölüm târîhi olarak göründü." (H)

Târîh:

حضرت قطب الدهلوی رغب الحق مرحبه

فلهذا إذا رخو نور الله مضجعه [51]

Hulefâsı:

Şeyh Ziyâeddîn Hâlid, Mevlevî Beşâretullâh-ı Behrâyicî ve Şeyh Ebû Saîd ecelli hulefâsındandır.

ŞEYH EBÛ SAÎD

Seccâde-nişîn-i reşâdet olan erlerdendir. İmâm Rabbânî evlâdındandır. Zamânının ferîdi olmuş idi. Fârisiyyü'l-ibâre **Hidâyetü't-Tâlibîn** nâm eseri Arapça ve Türkçeye tercüme (edilmiş ve) tab' olunmuştur.

ŞEYH MUHAMMED HAKKI EFENDİ

Abdullâh-ı Dehlevî'den feyz alan evliyâdandır. 1215/(1800)'de Mekke-i Mükerreme'de intikâl eylemiştir. Maskat-ı re'si Nazilli'dir.

Hazînetü'l-Esrâr ve Celîletü'l-Ezkâr, Masrau'l-Halâyık, Sünûhât-ı Mekkiyye, Tıbbu'l-Kur'ân ve Hubbu'r-Rahmân, Tefhîmü'l-İhvân fî Tecvîdi'l-Kur'ân ve **Ahkâmü'l-Mezâhib fî Atvâri'l-Lihâ ve'ş-Şevârib** nâmlarında Arapça eserler yazmış ve tab' olunmuştur. Zâhir ve bâtını ma'mûr ricâlu'llâhdandır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH MUHAMMED MA'SÛM ed-DEHLEVÎ

İbnü'ş-şeyh Ahmed Reşîd Efendi (ve) İmâm Rabbânî hazretlerinin ahfâdındandır. Bir asra karîb bir zamândan beri Medîne-i Münevvere'de mutavattın ve tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendiyye'nin Müceddidiyye meşâyıhından idi. Mekke-i Mükerreme'de 1341/(1923) senesinde irtihâl eylemiştir.

/29/ Âlim ve fâzıl bir şeyh-i kâmil idi. Hindî, Arabî ve Fârisî lisânlarıyla yazılmış matbû' ve gayr-i matbû' birçok âsâr ve müellefâtı ve Medîne-i Münevvere'de, İstanbul'da, Buhârâ'da ve hâssaten Hindistan'da milyonlara varan mürîdân ve mensûbânı vardı. (*Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsıa*)

---

51. "Hz. Kutub ed-Dehlevî, dönüp varacağı yer olan Hakk'a yöneldi. Bu sebepten dolayı Allah'ın nuru onun yeri oldu." "Nevvera'llâhu madcaahû" ibâresinin hesaplanmasından 1230 çıkmaktadır. (H)

İfâde

Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn'den yürüyen silsile zamânen kesb-i ehemmiyyet etmiştir. Bunu bahsimizin sonuna bırakarak dîğer kollardan gelen ehl-i silsilenin tercüme-i hâllerinin beyânına şurû' olundu.

ŞEYH ABDULLÂH-I İLÂHÎ es-SİMÂVÎ

Fâtih Sultân Mehmed Hân'ın İstanbul'u fethini müteâkib gelen ilk Nakşıbendî şeyhidir. Kendileri an-asıl Hudâvendigâr vilâyeti dâhilinde Simav kasabasına yakın Tekellüf karyesinden neş'et eylemiştir. Kibâr-ı meşâyıhdan ve keşf u kerâmet ashâbındandır.

Simav'da tahsîl-i ibtidâîde bulunarak, Dersaâdet'te Zeyrek Medresesi'nde bulunmuş - ki bu medrese el-yevm tekke hâline kalb olunmuş idi ve ba'dehû li-ecli's-seyâha İran'a gidip Aliyy-i Tûsî hazretlerine mülâkî olmuştur. Bir müddet Kirmân'da müşârünileyhin dersine devâm eyleyerek terk-i dünyâ hevesine düşmekle, kitaplarını toplayıp yakmak veyâ suya atmak tereddüdünde iken, bir fakîr görmekle, satmak üzere ona bahşedip, oradan mürşid taharrîsi zımnında Semerkand'a kadar gitmiştir. Burada Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr (s. 21) hazretlerinin sohbet-i aliyyelerine mazhar oldu. İkmâl-i sülûkdan sonra Buhârâ'da Hz. Pîr Şâh-ı Nakşıbend efendimizin türbe-i münîfesinde mu'tekif olup Hz. Pîr'in rûhâniyyetleriyle feyz-yâb olduktan sonra Hâce Ubeydullâh'ın işâretiyle vatan-ı aslîsine avdet ve Hz. Abdurrahmân-ı Câmî ile musâhabet etti. Bir müddet sonra İstanbul'a gelip pek çok cânları uyandırarak ve hattâ Emîr Buhârî hazretlerini yerlerine makâm-ı irşâda ik'âd ile kendisi Evrenos-zâde Ahmed Bey'in teşvîkiyle Yenice-i Vardar'a azîmet buyurdu. Orada tâlib-i Hak olanları irşâda himmet etmekte iken 893/(1488)'te; bir rivâyette, "rahmet-i birr-i ilâhî" (رحمت بر الهی) terkîbinin nâtık olduğu vechile 896/(1491)'da irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi.

Kemâl-nâme-i İsmâîl Hakkî nâm eser-i âcizânemin 23. sahîfe ilâvesinde ve **Sefîne-i Evliyâ**'nın cild-i sâlisinde 31. sahîfe ilâvesinde şerh vardır.

İstanbul'dan mufârakatinin, halkın kesretle hücûmundan münbais olduğunu, İsmâîl Hakkı merhûm **Silsile-nâme**'sinde Zâkir-zâde bahsinde yazar.

Türbesi ziyâret-gâh idi. Şimdi oralarının ehl-i İslâm'dan tecrîd edilmiş olmasına nazaran, Yunanlılar'ın bu türbeyi hâk ile yeksân etmiş olduklarına şüphe edilemez.

Târîh-i rihleti:

غریق رحمت حق شد از آن رو

شدش تاریخ رحمت بر الهی [52]

52. "Hakk'ın rahmetine gark oldu. "Rahmet-i birr-i ilâhî" (İlâhî iyiliğin rahmeti) ölüm târîhidir." (H)

Kümmel-i müşâyıhdan ve zümre-i berâzıhdandır. Âdâb-ı sülûka müteallik **Zâdü'l-Müştâkîn ve /30/ Necâtü'l-Ervâh** risâleleri meşhûrdur. İstanbul'da 1261/(1845)'de tab' olunmuş **Risâle-i Molla İlâhî** nâm eser müşârünileyhindir. Bu eserin, bâlâda ismi geçen risâleden başka bir eser olup olmadığını tahkîk edemedim. Tab' olunan eserde ismi yoktur. Mukaddimesini teberrüken ve aynen nakl ediyorum:

> "Molla İlâhî ki, ulemânın fâiki, hukemânın hâzıkı idi. Maârif-i ilâhiyyede rif'at hâsıl edip, takarrub mülküne yetişmişti. Merhûm Fâtih Sultân Mehmed Hân b. Gâzî Murâd Hân asrında diyâr-ı Buhârâ'dan Rûm'a gelmiş idi.
>
> Bârgâh-ı sultânîde be-gâyet makbûliyyet ve rağbet âsârı gösterilmiş idi. İstanbul'da engüşt-nümâ-yı zamâne olmuş idi. Şöyle ki; onun tezkîrine cem' olan âşıkân, ârifân ve sâdıkân, meclislerine sığmaz oldu. Ayasofya Câmii, mev'ızesini dinleyici halk ile doldu. 874 sene-i hicriyyesinde (1469) Sultân Mehmed devrinde Ayasofya Câmii'nde minbere çıkıp va'z ederdi. Meclisinde erbâb-ı basîret ve ashâb-ı hakîkat ve ahbâb-ı tarîkat bulunurlardı. Bir def'asında, Sultân Mehmed Hân ve vükelâsı hâzır olmuştu."

İstitrâd: Müşârünileyh Simâvlıdır. Buhârâ'ya gidip, Rûm'a avdetinden kinâyeten, "*Buhârâ'dan geldi.*" denilmesi muhtemeldir.

Ahîren, **Meslekü't-Tâlibîn** isminde gayr-ı matbû' bir eseri elime geçti. Mütâlaasıyla şeref-yâb oldum. Gâyet ârifâne yazılmış bir eser-i mübârektir. Azîm istifâdeler ettim. İlm-i vahdeti pek âlimâne bir sûrette tasvîr ve tavzîh eylemiştir. Vahdet-i vücûd zevkına bi-hakkın sâlik bir merd-i kerîm olduğu rû-nümâdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Mertebesi hakîkaten yüksek ricâlu'llâhdandır. Lisân-ı Fürs üzre söylenmiş eş'ârı vardır:

چار چیز است نا بکا ما نرا مراد اندر جهان
ترك مال وترك جاه وترك راحت ترك جان [53]

* * *

چون تو تسلیم رضای حق شوی بی خویش باش
یفعل الله ما یشاء ویحکم الله ما یرید [54]

---

53. "Dünyâda mûrâdına erememiş olanlardan şu dört şey istenir: Mal terki, makâm terki, râhat terki, cân terki. (H)
54. "Allah'ın rızâsına teslîm olursan artık kendinden geç. Çünkü Allah dilediğini yapar, dilediğine hükmeder." (H)

Rubâî:

گر کار تو نیکست به تدبیر تو نیست
در نیز بداست هم ز تقصیر تو نیست

تسلیم و رضا پیشه کن وشاد بری
که نیك و بد جهان به تدبیر تو نیست [55]

Arabiyyü'l-ibâre **Şerhu alâ Vâridâti Kübrâ li'ş-Şeyh Bedreddîn-i Simâvî, Şerh alâ Miftâhi'l-Gayb li'ş-Şeyh Sadreddîn-i Konevî, Esrâr-nâme, Meslekü't-Tâlibîn, Manzûme-i Mi'râciyye** ve **Faslü'l-Vusûl** dahi cümle-i âsâr-ı aliyyelerindendir. (*Kaddeşa'llâhu sırrahû*)

İstanbul'da Unkapanı civârında Yeşil Tulumba'da "Şeyh İlâhî Sokağı" diye nâmına nisbetle bir sokak vardır. Burada bir hânede oturmuş olmaları melhûzdur. Bir de Zeyrek'de Kilise Câmii ittisâlindeki zâviyede, gerek kendilerinin gerek halîfeleri Emîr Buhârî hazretlerinin ikâmet buyurdukları, orada pencere üstündeki kitâbeden müstebândır.

55. "Eğer işlerin yolunda ise, bu, senin tedbîrinle değildir. Kötü ise, bu da senin kusûrundan değildir. Teslîm ve rızâyı kendine meslek edin de mutlu yaşa. Çünkü dünyânın iyisi de, kötüsü de senin tedbîrinle değildir." (H)

/31/ SEYYİD AHMED b. MUHAMMED BUHÂRÎ-İ HÜSEYNÎ

Sâdât-ı kirâmdan ve meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den büyük bir zâttır. İsm-i âlîleri Ahmed'dir. An-asl Buhârâlı ve Hüseyniyyü'l-asldır. 859/(1445)'da dünyâyı teşrîf buyurdular. Bidâyeten Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr hazretlerine mülâkî olmuşlardır. **Şakâyık**'ın beyânına göre, Hâce Ubeydullâh'a karîn olup onun emriyle Şeyh Abdullâh-ı İlâhî'ye intisâb eylemiştir. Hâce Ubeydullâh, Emîr Buhârî'ye fevka'l-âde ta'zîm ederler imiş. Emîr Buhârî ise, bu hâlden fevka'l-âde sıkılır imiş. Bir gün, bu hâlini ihsâs edince Hâce Ubeydullâh, "*Biz size nasıl ta'zîm etmeyelim ki, siz hem nesl-i pâk-i Rasûl'densiniz, hem de Hâce Mahmûd-ı Fağnevî ahfâdındansınız.*" buyurmuşlardır.

Şeyh Abdullâh-ı İlâhî'ye mülâkatları Buhârâ'dadır. Abdullâh-ı İlâhî Buhârâ'dan Rûm'a avdet buyuracağı zamân, Ahmed-i Buhârî, evlâd u ıyâlini, mâl ü menâlini Buhârâ'da terkedip, şeyhiyle berâber hicret etmiştir. Simav kasabasına gelmişler, birkaç sene berâber bulunmuşlar, burada Ahmed-i Buhârî seyr ü sülûkunu ikmâl eylemiştir.

Şeyh İlâhî, Emîr Buhârî'yi gözü gibi severdi. Hattâ "*Seyyid Buhârî, bize altı sene yatsı abdestiyle sabâh namâzını kıldırdı.*" diye i'lân-ı mefharet ederdi. Emîr Buhârî, Kudüs tarîkıyla Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyârete gitmişti. Şeyhinin irtihâli üzerine, İstanbul'da câ-nişîn oldular.

İstanbul'da ilk def'a olarak Nakşıbendî Dergâhı'nı te'sîs ve inşâ eden Ahmed-i Buhârî hazretleridir. Eğrikapı dâhilinde, Ayvansaray üstündeki mescid ve zevâyâyı inşâ eylemiştir. Burada irşâd-ı ibâd ile meşgûl olmuştur. Hz. Fâtih, daha yakın bir mahalde bulunmalarını ârzû edip, hâlen Fâtih civârında kâin mahalde bir dergâh te'sîsine şurû' edip, Mahdûmları Sultân Bâyezîd-i Sânî ikmâle ve hücreler te'sîsine muvaffak olmuştur. Hz. Şeyh, buraya nakl-i mekân eylediler. Her taraftan birçok tâ-

libler gelip, hıdemât-ı şerîfesine râgıb oldular. Her gelenler, isti'dâdlarına göre feyz buldular.

Menâkıb-nâmelerinde mestûr olduğu üzre, Emîr Buhârî hazretlerinin mülâzım-ı meclis-i âdâb u tarîkatları olan ahâlî ve eâlî ve mevâlîden birçok sekene-i memleket, huzûr-ı şerîf ve dâire-i füyûzât-ı redîflerinde öyle bir sûret-i ta'zîm-kârânede zânû-zede-i edeb ü terbiyet olurlardı ki, zât-ı âlîlerini başlarına bir hümâ-yı saâdet konmuş farz ederek ve az bir hareket etseler uçacak/32/ ve kendilerini şu dünyâ-değer ni'met ve saâdetten mahrûm bırakacak zanneyleyerek sâatlerce bulundukları yerden kımıldamak şöyle dursun, başlarını oynatamazlardı. Zât-ı âlîleri az yer, az uyur, çok ibâdet eyler ve dâimâ sünnet-i seniyye üzre hareket ederdi. A'lem-i ulemâdan idi. Bir âyet-i kerîmeye üç-dört vecih üzre ma'nâ verirlerdi.

İstanbul'a geldikleri zamân, bu belde-i mübâreke kendilerine bir diyâr-ı gurbet gelmiş. Çünkü ne kimse kendilerini, ne de kendileri kimseyi bilmediklerinden, yalnız, derece-i nihâyede muhabbet-i kalbiyyesi olan Şeyh Vefâ hazretlerinin makâm-ı âlîsini suâl ve taharrî ile Câmi'-i şerîflerine gider ve bir tarafta ikindi namâzını edâ ederler. O aralık, Şeyh Vefâ hazretleri, dervîşleriyle maan meşgûl-i zikru'llâh idi. Nazarları yek-dîğerine mün'atıf olunca, ikisi de, berâ-yı musâfaha pâ-ber-cây-ı kıyâm u ihtirâm olup, Şeyh Vefâ hazretleri müşârünileyhi der-âğûş ederek sohbet-i ezeliyyelerini izhâr ve irâe ve zât-ı şerîflerini mürîdlerine, "*Misâfir-i muhteremimizdir. Hakk-ı âlîsinde hürmet gösteriniz. Mihmân-perverlik ediniz.*" diye emretmiştir.

Hakâyık-ı sûfîyeden bâhis pek çok manzûmeleri vardır:

هست تاج عارفان اندر جهان چار ترك
ترك دنيا ترك عقبى ترك هستى ترك ترك[56]

* * *

مبادر كوى ما نا كرده ترك دينى وعقبى
كه اين بازار را اى خواجه سودای ديكر دارى[57]

Emîr Buhârî hazretlerinin bir **Dîvânçe**'sini gördüm. Türkçedir. Vefâ'da Âtıf Bey Kütübhânesi'nin tasavvuf kısmında 1398 numarada, **Risâle-i Türkiyye li-Hazret-i Sünbül Efendi** nâm eserin zeylindedir. Bir gazelini teberrüken yazıyorum:

56. "Dünyâ'da dört şeyi terk etmek âriflerin tacıdır. Bunlar, terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terkdir." (H)

57. "Ey efendi! Dünyâyı ve ukbâyı terk etmeden bizim mahallimize gelme. Çünkü bu pazarda bir başka kazanç vardır." (H)

Gazel:

Halk içinde gerçi biz dîvâneyüz
Hakk'ı bilmiş halkdan bîgâneyüz

Duymuşuz dîvânelikden kadrini
Sanmanuz kim bir dahi uslanayuz

Şem'-i ruh-sârı görüp cân atmışuz
Dôstlar pervâneyüz püryâneyüz

Hamdü li'llâh genc-i ma'nâ bizdedür
Sûretâ gerçi ki (biz) vîrâneyüz

Hakk'a virdük biz ***Buhârî*** *gönlümüz*
Hîç ola mı gayrile aldanayuz

O zamânın şîve-i beyânı olup, harfiyyen yazılmıştır.

Hz. Emîr'in altı oğlu vardı. Gerek bu altı evlâdı, gerek dâmâdı Mahmûd Çelebi, ricâlu'llâh sırasına geçmiş zevât-ı kirâmdandır.

Bidâyeten Buhârâ'dan gelirken evlâd ü iyâlini orada bırakmışlardı. İhtimâl ki, sonradan cümlesini buraya celb buyurmuşlardır.

Sinn-i âlîleri altmışüç çağında iken 922 senesi şehr-i Cemâziye'l-âhiresinde (Temmuz 1516) bir Pazartesi günü, vakt-i duhâdan evvel âlem-i bekâya rıhlet ve hâlet-i nez'da cümle ahbâb u yârân ve ashâbıyla vedâ' ve istihlâl ederek ve her birine icrâ-yı vesâyâ vü nasîhat buyurarak büyüklüklerini göstermişlerdir.

Gasl olunurken üç kere gözlerini açıp gassâle nazar buyurdukları gibi, kabre indirilirken yatırıldıkta, hemen kıble cânibine ve sağ tarafı üzerine döndüklerini hâzır bulunan huffâz ve mürîdân görüp hep bir ağızdan salât ü selâm getirdikleri meşhûr ve mütevâtirdir.

Hakk-ı âlîlerinde söylenen târîhlerden:

/33/*Kanı ol şems-i hakîkat sâye-i lutf-ı ilâh*
Kutb-ı irşâd-ı tarîkat mürşid-i gerdûn-penâh

Şu'le salmışdı Buhârâ'dan doğup Rûm üstüne
Mefhar-i âl-i abâ idi vü mülk-i dîne şâh

Koydu encüm gibi ashâbın dolandı meh-sıfât
Gaym-ı gamdan oldu lâ-büd çehre-i âlem siyâh

Cân dimâğın çünki bu sevdâ buhârı kapladı
*Dil didi târîh "**ey Seyyid Buhârî vâh vâh**"*
(ای سید بخاری واه واه)

* * *

Müşkil imiş firkati şeyhin be-gâyet âh şeyh
Kande gitdi hey dirîğ ol mazhar-ı Allâh şeyh
Bu firâk u hasrete bu derde vü bu hâlete
*Gönlüme didim ki di târîh didi "**vâh şeyh**"*
(واه شیخ)

Câmi', türbe, konak ve hücreler, yakın vakte kadar ma'mûr idi. Fakat meşhûr Cibâli harîk-ı kebîrinde kâmilen yanmıştır. Elyevm müşrif-i harâbdır.

Dâmâdları Hâce Mahmûd Efendi, 938/(1515)'de irtihâl etmiştir. Halîleleri Şerîfe Fâtıma Hânım 921/(1515)'te vefât etmiştir. Türbe karşısındaki kabristânda medfûndurlar. Hâce Abdullâh-ı İlâhî'nin hafîdi Hâce Ahmed Sâdık b. Hâce Muhammed Abdüsemî' el-Hüseynî, 994/(1586)'te vefât eylemiştir; minâre dibinde medfûndur. "Ahmed Sâdık Efendi gitdi dünyâdan" (أحمد صادق افندی کتدی دنیادن)[58] târîhidir.

Muhammed Abdüssemî' Efendi 953/(1546)'te Kaşgar'da vefât etmiştir. Sâdık Efendi-zâde Hâce Ziyâeddîn 1111/(1699)'de vefât etmiştir. Baba Ca'fer'in, Zindânkapısı'ndaki türbesinde medfûndur.

EĞRİKAPI DÂHİLİNDEKİ DERGÂH VE MUSLİHUDDÎN MUSTAFA EFENDİ

Ahmed-i Buhârî hazretleri, ilk def'a burayı te'sîs buyurmuştu. Burası mülk olduğundan, veresesi yedinde kaldı. Kerîme-zâdesini tezevvüc eden Hâcegân-ı Nakşıbedî'den Muslihuddîn Mustafa Efendi, (burayı) vakfa tahvîl eyledi.

(Muslihuddîn Efendi) 1068/(1658)'de irtihâl eyledi. "Rızâu'llâh" (رضاء الله) (vefâtına) târîhdir. Mihrâb önünde medfûndur. Mezâr taşı mevcûddur. Kitâbesi:

Rıhlet itdi yine bir kân-ı kerem dünyâdan
Yürü kan ağla dilâ başla hemân feryâda

58. İbârenin hesaplanmasından 946 çıkmaktadır. (H)

Yoğıdı zerre kadar meyl-i fenâ gül-şenine
Uçmağa mürg-ı dili olmuşıdı âmâde

Rûhı' çün bir Fâtiha okuyan îmânla gide
*Muslî Efendi aceb itdi mesken bekâya**
(مصلی افندی عجب ایتدی مسکن بقایه) = 1068[59]

/34/ Onun yerine halîfesi Şeyh Hüseyin Efendi; sonra Şeyh Yûsuf Efendi, (ذو الجلال والاکرام) (ibâresinin ifâde ettiği) 1100/(1689)'de; sonra Şeyh Osmân Efendi (1137/1725); sonra da Karamânî-zâde Şeyh Ahmed Efendi câ-nişîn oldular.

KARAMÂNÎ-ZÂDE ŞEYH AHMED EFENDİ

Ahmed Efendi, Çelebi Şeyh Muhammed-i Halvetî'den ahz-ı feyz eyledi. 1149/(1736)'da irtihâl eyledi. "Ta'bîr-i râhat" (تعبیر راحت) târîhidir.[60] Ashâb-ı kirâmdan Ebû Şeybe el-Hudrî Türbesi hâricinde, Toklu İbrâhîm Dede kurbünde medfûndur.

Târîh beyti:

Câr olunca ekrem-i ashâba ol pîr-i kemâl
***Geçdi Şeyh Ahmed** didiler târîh tamâm*
(کجدی شیخ أحمد) = 1149[61]

"*Senin zâtın kamu medhe ehakdır yâ Resûla'llâh*" matla'lı na't-ı şerîfi ve sâir âsâr-ı manzûmesi vardır.

KIRIMÎ ŞEYH AHMED EFENDİ

(Karamânî-zâde Ahmed Efendi'den sonra) Kırımî Ahmed Efendi seccâde-nişîn olmuştur. Mekke-i Mükerreme'de iken Şeyh Yekdest Ahmed Efendi'den el-alıp müstahlef oldu. 1156/(1743) senesine kadar burada icrâ-yı meşîhat eyledi. Sene-i mezkûrede irtihâl etti. "İntekale'l-mürşid" (انتقل المرشد) târîhidir.

Mihrâb önünde medfûndur. Mezârı mevcûddur. Kitâbesi:

Ahmed Efendi pîr-i mübârek
Tatar şöhret ahrâr-ı bâya

59. Bu ibârenin hesaplanmasından 1103 çıkmaktadır. (H)
60. Bu ibârenin hesaplanmasından verilen târih çıkmamaktadır. (H)
61. Bu ibârenin hesaplanmasından 1000 çıkmaktadır. (H)

Rûh-ı latîfi çapdı fenâdan
Sür'atle vardı kurb-ı Hudâ'ya

Ol konağın Adn ide Mevlâ
Eyleye nâil hûr u likâya

Bir Fâtiha ile yazdım târîh
Şeyh Ahmed göçdü bekâya[62]
(شیخ أحمد کوچدی بقایه)[63]

Tabîat-ı şi'riyyesi varmış. "*Hidâyet bahrinin gevheri sensin yâ Rasûla'llâh*" na't-ı şerîfi hoştur.

TOKÂDÎ ŞEYH MUHAMMED EMÎN EFENDİ HAZRETLERİ

Ahmed Efendi'nin irtihâlinde dergâh meşîhati müşârünileyhe tevcîh olunmuştur. Ma'den-i ilm ü irfân olan bu zât-ı muhterem, hem meşâyıhdan, hem huffâz ve hattâtîndendir. Seyyid Yahyâ nâmında bir muhibbi, hakk-ı âlîlerinde güzel bir menâkıb-nâme yazmıştır. Fâtih'de Millet Kütübhânesi'nde 862 numarada ve târîh kısmındadır.[64] Bunun mütâlâasından müstebân olduğuna göre, pederleri Hasan, onun pederi Ömer en-Nakkâş-ı Tokâdî'dir. **Tezkire-i Sâlim**'de "Pederleri, kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşiyye'den Rûmiyye şeyhi Seyyid Muhammed Efendi" diye muharrer ise de, doğrusu Seyyid Yahyâ Efendi'nin sözüdür.

Muhammed Emîn Efendi, Tokat'ta doğmuştur. 1100/(1689) târîhinde İstanbul'a gelmiş, "Soğukkuyu" denilmekle ma'rûf ve Zeyrek civârındaki Pîrîpaşa Medresesi'ne misâfir olmuştur.[65] Bir müddet sonra Kîsedâr Ali Efendi'nin **/35/** oğluna hocalık etmeye başlar. Reîs Kalemi Kitâbeti'ne **Ârif** mahlasıyla ta'yîn olunur. Şehzâde Câmi'-i şerîfinde ve mûmâileyh Ali Efendi'nin evinde tedrîs-i ulûm ile meşgûl olup, feyz ü irfânından müstefîd olanlar çoğalmıştır. Sonra Ali Efendi ile Edirne'ye azîmet ve avdet etmiştir.

Muhammed Emîn Efendi'nin mûsikîye intisâbı olduğundan, meşâhîr-i mûsikî-şinâsândan Hâfız Post ve Itrî Çelebi ve Küçük Müezzin ve Nazîm Çelebi'den iktisâb-ı

62. Bu şiirin vezni bozuktur. (H)
63. İbârenin hesaplanmasından 1124 çıkmaktadır. (H)
64. Adı geçen eserin şu andaki kayıt numarası: Şer'iyye, No: 1103. (H)
Meşâyıh-ı Nakşiyye'den Hasîb-i Üsküdârî, Ahmed-i Yekdest ile Emî -i Tokâdî'nin menâkıbını yazmıştır. (**Osmanlı Müellifleri**, III, 47)
65. Bu medrese hakkındaki ma'lûmat 3. cildde 223. sahifededir. Mürâccat buyurula.

feyz-i nağamât ve sâhib-i makâmât olarak, Mısru'l-Kâhire'ye azîmet edip, bir müddet sonra Hicâz'a âzim olmuştur ki, 1115/(1703) senesine müsâdiftir. Hasanpaşa-zâde Kımılkımıl Bey'in imâmeti vazîfesini der-uhde etmesi münâsebetiyle, Mısru'l-Kâhire'ye gitmeye muvaffak olmuşlardır.

Bir eserlerinde, Mekke-i Mükerreme'ye vusûlünde, Yekdest Ahmed-i Cûryânî-i Nakşıbendî hazretlerine sûret-i intisâblarını ber-vech-i âtî bahsediyorlar:

"Sâlik-i râh-ı hakîkata vâcibdir ki, bir kutb-ı vakitden veyâhud mürîd-i kutubdan ahz-i feyz ede. Ve ene - fe-li'llâhi'l-hamd ve'l-minne - nezîl-i Mekke-i Mükerreme'de iken, kıbletü'l-aktâb ve merciu'l-evtâd ve'l-encâb, sâhib-i füyûzât-ı Muhammed-i Ma'sûm Hz. Ahmed-i Cûryânî eş-şehîr bi-Yekdest (*kaddesa'llâhu sırrahû ve nefe'ana'llâhu bi-berekâtihî ve berekât-i enfâsihî fi'd-dünyâ ve'l-âhire*) hazretlerinden ahz ettim. Sene 1115/(1703), der-Mekke-i Mükerreme.

Azîzimin lisân-ı şerîflerinden, "*El-hamdu li'llâhi teâlâ seni kabûl ettiler*." diye hâcegân-ı âlî-şândan beşâret-resân oldular. Bana kıyâmete değin sermâye-i şereftir."

Silsile-i tarîkatları:

Şeyh Ahmed-i Yekdest, Şeyh Mîr Gelân b. Seyyid Mahmûd-ı Belhî, Şeyh Molla Ekber-i Şirgânî, Mevlânâ Hored el-Azîzân, Hâce Emkinekî, Hâce Dervîş Muhammed-i Velî, Hâce Muhammed el-Kâdî eş-şehîr bi-Zâhid, Hâce Ubeydullâh Ahrâr-ı Taşkendî, Hâce Ya'kûb-ı Çerhî, Hz. Pîr İmâmu't-tarîka Şâh-ı Nakşıbend (*Kuddise sırruhu's-Samed*)

Ahmed-i Buhârî ittisâliyle olan silsile-i tarîkatları:

Şeyh Karâmânî-zâde Ahmed Efendi, Şeyh Osmân Efendi, Şeyh Yûsuf Efendi, Şeyh Hüseyin Efendi, Şeyh Muslihuddîn Mustafa Efendi, Şeyh Seyyid Ahmed el-Buhârî, Şeyh Abdullâh-ı İlâhî, Hâce Ubeydullâh Ahrâr-ı Taşkendî, Hâce Ya'kûb-ı Çerhî, Hz. Pîr İmâmu't-tarîka Şâh-ı Nakşıbend (*Kuddise sırruhu's-Samed*).

/36/ Mektûbât-ı İmâm-Rabbânî (Tercümesi)'nin I. cildinde, halîfe-i mükerremleri Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Efendi hazretleri, cenâb-ı şeyhin tercüme-i hâl ve menâkıb-ı âli'l-âlinden bahs eder.

Tarîkât-ı aliyye-i Kâdiriyye vü Şâzeliyye'ye olan nisbetleri be-vech-i âtîdir:

Silsile-i Kâdiriyye:

Hz. Abdulkâdir-i Geylânî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Tâceddîn (*kuddise sırruhû*), Şeyh Seyyid Şerefeddîn (*kuddise sırruhû*), Şeyh Seyyid Bahâeddîn (*kuddise sırruhû*),

Şeyh Seyyid Ukayl (*kuddise sırruhû*), Şeyh Şemseddîn (*kuddise sırruhû*), Şeyh Seyyid Gedâ-yı Rahmân b. Ebi'l-Hasan (*kuddise sırruhû*), Şeyh Seyyid Şemseddîn (*kuddise sırruhû*), Seyyid Gedâ-yı Rahmân Fuzayl (*kuddise sırruhû*), Şeyh Kümmel (*kuddise sırruhû*), Şeyh İskender (*kuddise sırruhû*), Şeyh Ahmed-i Fârûkî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Muhammed Ma'sûm (*kuddise sırruhû*), Şeyh Murâd el-Kâdirî en-Nakşıbendî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Yekdest Ahmed-i Cûryânî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Emîn-i Tokâdî (*kuddise sırruhû*).

Silsile-i Şâzeliyye:

Hz. Ebu'l-Hasan Alî eş-Şâzelî (*kaddesa'llâhu sırrahû*), Şeyh Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ömer el-Mürsî (*kaddesa'llâhu sırrahû*), Şeyh Tâceddîn Ahmed b. Atâullah-ı İskenderânî (*kaddesa'llâhu sırrahû*), Şeyh Yâsîn ed-Dımeşkî (*kaddesa'llâhu sırrahû*), Şeyh Zekeriyyâ Yahyâ Muhyiddîn (*kaddesa'llâhu sırrahû*) 676/(1277), Şeyh Yûsuf el-Müzenî, Şeyh Ömer et-Telgînî, Şeyh Sâlih, Şeyh Celâleddîn-i Süyûtî, Şeyh Yûsuf-ı Ermiyûnî, Şeyh Ali ez-Ziyâdî, Şeyh Muhammed-i Bâbilî, Şeyh Ahmed-i Nahlî el-Mekkî 1127/(1715), Şeyh Muhammed Emîn-i Tokâdî.

(Aynı silsilenin **Şeyh Zekeriyyâ Yahyâ Muhyiddîn**'den i'tibâren gelen bir tarîkı da şu şekildedir):

... Şeyh İbnü'l-Habbâz, Şeyh el-Bedrü'l-Kabbânî, Şeyh Burhân el-Makdisî, Şeyh Abdülvahhâb, Şeyh Alî eş-Şinnâvî, Şeyh Ahmed, Şeyh Muhammed-i Satîha, Şeyh İbnü'l-Cemâl, Şeyh Ahmed-i Nahlî el-Mekkî, Şeyh Muhammed Emîn-i Tokâdî.

Müstakîm-zâde merhûm **Tâc risâlesi**'nde der ki:

> "Hâce-i dest-gîrim, üstâd u pîrim hamiyyetü't-tarîka, ebu'l-emânât eş-Şeyh Muhammed Emîn-i Tokâdî (*kuddise sırruhû*), mürşidi olan cenâb-ı güzîde-i ehl-i yemîn Yekdest eş-Şeyh Ahmed-i Mekkî-i Cûryânî'den hîn-i vedâ'da bir hademesinden ricâ eyledikde, teberrüken kendi başında olan kisve ki, "Sâre" ta'bîr olunan sikke-i mu'tâde-i Hindiyândan Pesmân'da bulunan hırka-ı tarîkat mesnûn olmak üzere atâ kılmışlardır ki, zîver-pîş-i tahte-i hıfzları idi. Eğerçi tâc olsa idi, sâlikânına ziyy-i hey'et kılıp ve seng-i mezâra vaz' ile emr buyururlar idi. Zamân-ı rıhletlerinde târik-i mâdde-i cismâniyyet ve sâlik-i câdde-i rûhâniyyet olmazdan üç gün evvel, za'f-ı bîmârîleri hâlinde destâr-ı yevmiyyelerini sarıp, tâbût üzerinde nihâde diyu resm ile, seng-i mezâra istâre kılınmak üzere alenen vasiyyet buyurdular idi."

Hicâz'da iken, muhaddisîn-i kirâmdan Şeyh Ahmed-i Nahlî hazretlerinden me'zûn olmuşlardı ki, bu zât-ı muhterem bâlâdaki silsile-i Şâzeliyye'de ism-i âlîleri geçen mürşid-i muhteremdir. Muhammed Emîn Efendi, İstanbul'a avdetlerinde neşr-i

feyz-i tarîkat eylediler. Ancak, tesettüre ve ihtifâ-i hayâta meyl-i azîmleri vardı. İstanbul'da elli sene dem-güzâr olmuşlardır. 1100/(1689)'de gelmiş olmalarına ve elli sene kalmış bulunmalarına bakılırsa, sekiz sene seyâhatle vakit geçirdikleri anlaşılır. 1158 senesi Şa'bânının (Eylül 1745) evâhirinde mübtelâ oldukları şîr-pençe illetinin te'sîriyle terk-i hayât-ı müste'âr eylediler.[66]

Bukleli Câmi'-i şerîfi İmâmı işâret-i ma'neviyye ile gelip gasl eylemiş; cenâze namâzı Fâtih Câmi'-i şerîfinde ba'de'l-edâ mezkûr medresenin **/37/** hazîresinde defn edilmiştir. Kabr-i âlîleri ziyâret-gâh-ı ehl-i aşk u muhabbettir. Türbelerinin üstü açıktır. Demir parmaklıkla muhâttır. Mezâr taşındaki manzûme-i âtiyeyi halîfesi Müstakîm-zâde söylemiş, yazıyı Kâtib-zâde Muhammed Refî' Efendi hattıyla kabre nakşedilmiştir.

Gül-sitân-ı Nakşıbendîden yine tîğ-ı ecel
Bir gül-i sad-berg kat' itdi hezâr âh u enîn

Ya'ni Tokâdî Efendi ol Muhammed nâm zât
Ârif-i bi'llâh Emîn-i sırr-ı Rabbi'l-âlemin

Mürşid-i râh-ı hidâyet hâcegânın erşedi
Vâkıf-ı sırr-ı ledün ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn

Murg-ı rehber olduğu ahrâra pes ma'rûf idi
Zât-ı ma'sûmi'l-irâde zü'l-cenâheyn-i Emîn

Siyyemâ bâğ-ı hadîs-i Ahmed'in nahli idi
Yek-be-yek dest-i kerâmetle olup hıl'at-güzîn

Eyleyüp habs-i nefes gavvâs-ı bahr-ı Lâ-yezâl
Buldu dürr-i vaslı irdi asla fer'inden hemîn

Asdıkâdan pençe-i şîr-i ecel dûr eyledi
Ola Sıddîk'ın karîbi Şîr-ı Hak'la hem-nişîn

Peyk-i vahdet sırr-ı pâkinden okur târîhini
Oldu lâhûta revân Allâh diyüp rûh-ı Emîn
(اولدی لاهوته روان الله دیوب روح امین) = 1158/(1748)

66. Halîfesi Müstakîm-zâde'nin terceme-i hâli sırasında sûret-i vefâtını tafsîlen ma'lûmât vardır.

Bu târîh dahi Müstakîm-zâde'nindir:

امين السر لله محمد
ولى الله راعى جانبيه

بخارى الطريقة والحديث
لشيخ كامل فى مسنديه

رشيد مرشد المسترشدينا
طريق الحق منسوب إليه

با خلاص لصدّيق صديق
سلوك النقشبندى لديه

لحلّت ذاته داء الأسود
باظفار المنية فى يديه

تجلى سر الحق جمالاً
تعلّى الله روحا والديه

تدلّى روحه ارخت هذا
دنى للرب لا خوف عليه[67]

(Muhammed Emîn-i Tokâdî'nin) hâneleri, bu civârda Filyokuşu'nda idi. Kimse hâl ü şânına vâkıf olamazdı. Meclislerinde kendilerine mürşid ve şeyh muâmelesi

67. "Muhammed Emin Efendi, Cenâb-ı Hakk'ın sır emînidir. Dünyâ ve âhireti gözeten bir velîdir. O, tarîkat ve hadîs silsilesi bakımından Buhârâ menşe'li olup, her iki sahada da şeyh-i kâmildir. O, irşâda muhtaç olanları irşâd eden şeyhlerin en kâmilidir. Bundan dolayı hak tarîkat ona nisbet edilmektedir.
Muhammed Emîn Efendi, elindeki Nakşıbendî silsilesine göre, Hz. Ebûbekr'in samîmî bir takipçisidir.
Onu, ellerinde ölüm pençesi bulunan kötü bir hastalık yakalamıştır.
Böylece, emr-i Hak vâki olup, vefât etmiştir. Allah, onun ebeveyninin ruhlarını da yüceltsin.
Rûhu en yüksek makama erişince, vefâtına şu anlamdaki târîh mısrasını yazdım: O, korkusuz olarak Allah'a kavuşmuştur." (H)

olunmayıp, hoca ile şâkird arasındaki muâmelenin icrâsından mütelezziz olurlardı. Sohbetleri lâubâlî ve bî-tekellüf idi. Mürîdlerinden biri, "*Efendim, kerâmet buyurdunuz.*" dese, izhâr-ı âsâr-ı celâl ile türrehâta başlardı ve ba'zan şutûm ile huzârı meclislerinden tard etmek âdetleri idi. Sokakta mürîdlerinden biri rast gelse elini öptürmezdi. İhvân gibi hareket ederdi. Tasarrufât-ı acîbeleri çoktur. Herhangi bir meclis-i ilimde, ilmen ve irfânen herkese gâlib idi. **Kâdî** ve **Keşşâf** tefsîrlerini ezberden okutuverirdi. Hadîsde mütebahhir idi. Libâsları avâmma şebîh idi. Hâl ü şânını halkdan ihfâ ve mürîdânını bu hâl üzere islâk ederdi.

1156/(1743) senesinde şeyh-i mükerremleri Yekdest Ahmed Efendi hazretlerinin hulefâsından Tatar Ahmed Efendi'nin tekkesi münhal olmuş, Şeyhu'l-islâm Mustafa Efendi, bu meşîhati Şeyh Muhammed Emîn Efendi'ye tevcîhi münâsip görmüş idi. Çünkü Ahmed Efendi ile Emîn Efendi pîr-daş olup meşîhat Emîn Efendi'ye münâsip oluyordu. Şeyhu'l-islâm-ı müşârünileyh keyfiyyeti arzeder, irâdesini istihsâl edip, tevcîh berâtını mektupçusu Hamza-zâde Abdullâh Efendi ile göndermiş. Emîn Efendi ise, bâlâda yazdığım **/38/** vechile ihtifâ-perver olduklarından, kendisini şöhrete sevk edecek böyle bir teklîfden infiâl hâsıl ederek, nezd-i Şeyhu'l-İslâmî'ye gidip; "*Efendim, bu hakîr, henüz şeyh olamadım. Şeyhlik alâmetim bile yoktur. Nâ-müstahakka tevcîh buyurulmuş.*" diye arz-ı i'tizâr eylemesiyle, Şeyhu'l-islâm efendi, "*Emîn Efendi! Biz sizi biliriz. Tesettür buyurmayınız. Mızrak çuvala sığmaz. Menzil-i ihtifâyı geçeli otuz yıl oldu; tevcîh pâdişâhındır, kabûl lâzım.*" demiş; bunun üzerine Emîn Efendi, "*Efendim, bu şartla kabûl ederim ki, hânkâhda oturamam. Bu sûretle râzı olunur ve müsâade buyurulursa berâtı kabûl ederim.*" cevâbını vermiş idi. Kabûl olunmuş ve küçük birâderini tekkede iskân ile, kendisi kemâ-kân hânesinde kalmış ve zikir günleri dahi bulunmamıştır. Hiç olmazsa mevlid cem'iyyetlerinde bulunması, postunda oturması halk tarafından ricâ edilmiş ve hattâ bir cem'iyyette Hz. Şeyh gelecek diye öyle bir tehâlük gösterilmiştir ki, tekkede yer bulunmamış. Emîn Efendi ziyy-i avâmda olarak ve hiç kimseye kendisini tanıttırmayarak tekkeye gelip cemâatin arasına sokulmuş, oturmuş. Yanında bulunan cemâatten biri, "*Acabâ efendim, bu âsitânede şeyh olan Tokâdî Emîn Efendi hazretlerini görmek nasîb olmayacak mı, bu gün de gelmeyecek mi?*" diye kendisine sormuş, Emîn Efendi, "*Birâder! O adam sizin işittiğiniz gibi değildir. Âdî bir herîfdir. Maahâzâ geldiği zamân size gösteririm.*" demiştir. Hıtâm-ı mevlidde duâyı, meşâyıhdan bir zâta havâle ile, halkın arasına karışıp tagayyüb etmiştir.

Tâc yerine kavuk giyer, destâr sararlarmış. **Menâkıb-nâme**'de gördüm:

Meşhûr Dârüssaâde Ağası Hacı Beşîr Ağa ile Medîne-i Münevvere'de görüşüp, Beşîr Ağa kendisinden çok mütelezziz olarak, İstanbul'da Otakçılar'da bir tekke yaptırıp, meşîhatini teklîf ettiği hâlde, kabûl etmemiş, Şeyhü'l-islâm Mustafa Efendi da-

hi, Eyüp'de inşâ eylediği dergâhın meşîhatına kendilerini bir türlü imâleye muvaffak olamamıştır. Emîr Buhârî Dergâhı meşîhatı, şekl-i mesrûd üzere iki sene uhdelerinde kalabilmiş idi.

Müstakîm-zâde hazretlerinin, **el-Vasâyâ fi'l-Uhûd ve'l-Mevâsîkı'l-Ma'dûd** nâm ahid-nâmesinde, 144. bahsin nihâyetinde buyurur ki:

"Kuvve-i kudsiyye sâhibleri olan ehlu'llâh (*kaddesa'llâhu esrârahum*) harâret-i kesret-i şuğl sebebiyle, kuvâ-yı cismâniyyede, kuvâ-yı hakkâniyye bi-avni'l-latîf hâdis olup, onun feyezânı takviyyet ve heyecân peydâ eder. Ba'zı enbiyâ ve nice evliyâda müteaddid menkûhalar ve kesret-i serârî bulunması, bu cihetten, hattâ harr-ı zikr ve nûr-ı fikirde izâbe-i et'ıme edip, hazma muîn olmakla, şeyhim Muhammed Emîn-i Tokâdî (*kuddise sırruhû*) hazretlerinden, sinn ü sâli doksana karîb iken, vakt olurdu ki, şübbân ve kühûlun tahammülleri muhal olan hârikulâde mertebesi, kesret-i ekl ve vefret-i şurb kat'â mi'desinde sıklet ve bir eser-i redî dahi peydâ ve hiss olunmadığı, bu fakîrin birkaç kerre meşhûdum olmuştur. Onlar Asâ-yı Kelîm (*aleyhi't-teslîm*) gibidir. Sâirlerine makîsun aleyh olmazlar. Zîrâ bu hâl ile yine eyyâm-ı kesîre bir habbe tenâvül eylemeyip, cû' dahi kendine kat'â sıklet vermezdi. (يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ)[68] esrârından feyz-yâb olanlar tavr-ı vâhid üzere hayvân gibi murtabıt olmaz. Her an bir şân ile mestûre-i kıbâb-ı sübhândır."

Hüsn-i hat ashâbından olduklarını **Tezkiretü'l-Hattâtîn (Tuhfetü'l-Hattâtîn)**'de yazıyor. Hatt-ı destlerini hâvî **Delâilü'l-Hayrât,** manzûr-ı fakîrânem oldu. Merhûm Hâfız Osmân şîvesinde bir güzel yazıdır. İmzâsını, (كتبه الفقير المحتاج إلى رحمة ربه القدير حافظ القرآن السيد محمد أمين الطوقادى المعروف بداعى زاده)[69] **/39/** sûretinde tahrîr buyurmuşlardır.

Urafâ-yı kirâmdan Hâfız Tahsîn Efendi, Hünkâr İmâmı Hâfız Râşid Efendi merhûmdan naklen beyân eyledi ki, Muhammed Emîn Efendi bidâyet-i hâlde tahsîl-i ulûm ile meşgûl olarak Zeyrek Câmi'-i şerîfinde kürsî şeyhi olmuşlar; henüz meşâyıh-ı ızâma ve mesleklerine muhabbeti uyanamadığından ta'n ederler ve kursîde esnâ-yı va'zda o zamânın ferîdlerinden Şeyh Osmân Fazlî-i İlâhî-i Celvetî hazretlerine sengendâz-ı ta'rîz olurlarmış. Osmân Fazlî Efendi, bu esnâda Zeyrek civârındaki Kilise Câmii ittisâlinde ikâmet buyururlarmış. Bir gün Muhammed Emîn Efendi, va'zdan fârig oldukları sırada, sokakta Osmân Fazlî hazretlerine mülâkî olurlar. Emîn Efendi'ye hitâben, "*Senelerden beri alış veriş ettiğimiz hırıstiyan bakkalı müslümân ediniz, ben de sizin komşunuz sarhoşu o hâlinden vazgeçireyim.*" buyururlar. Emîn Efendi, "*Sarhoş zâten*

68. "....O (Allah), bana yedirir ve içirir." 26. Şuarâ süresi, 79. (H)

69. "Bunu, Kadîr olan Allah'ın rahmetine muhtaç, fakîr, hâfızu'l-Kur'ân ve **"Dâî-zâde"** diye tanınan es-Seyyid Muhammed Emîn et-Tokâdî yazmıştır." (H)

müslümân olduğundan onu yola getirmek kolaydır, işin mühimmi bu bakkalı müslümân etmektir. Bunu siz der-uhde buyurunuz. Sarhoş bana kalsın." diye mülâtefe ederler. Emîn Efendi, sarhoşun hânesine giderek, şiddet ve mülâyemetle işretin fenâlığından bahs edince, sarhoş, "*Ben evimde müstakil bi'r-re'yim. Kimsenin müdâhâlesini kabûl etmem.*" diye Emîn Efendi'yi dövmeye kalkar. Osmân Efendi ise, bir gün bakkala uğrar, "*Odandaki Meryem ana kandili sönmüş, niçin yakmıyorsun?*" der. Bakkal, "*Odasına kimsenin girdiği yok. Bu adam nasıl bildi?*" diye hayret eder. Diğer bir gün, "*Kiliseye niçin gitmiyorsun?*" der. Fakat nazar-ı kîmyâ-eseri bakkala isâbet eder. Bakkalın içine bir âteş düşer. Osmân Efendi'nin nezdine azîmetle kabûl-ı İslâmiyyet'e karâr verir. Bi'l-cümle müşterileriyle hesaplaşır, dükkândan keff-i yed eder. Hz. Şeyh'e ilticâ eyler, müslümân olur. Mürîdânı sırasına girer.

Emîn Efendi, sokakta Osmân Efendi'ye tesâdüf ile, sarhoştan dûçâr olduğu hakâreti anlatır. Osmân Efendi de, bakkalın müslümân olduğunu söyler ve maiyyetinde bulunan bakkalı gösterir, isminin Muhammed olduğunu bildirir. Emîn Efendi görür ki, bakkal hakîkaten müslümân olmuş. Şeyhin kemâlâtını takdîr ile, dâhil-i dâire-i sohbetleri olarak bir gün huzûr-ı âlîlerinde kendilerinin de mürîdliğe kabûlünü ricâ ederler. Kürsüde kemâ-kân kendisine seng-endâz-ı ta'rîz olmak şartıyla kabûl edeceklerini teklîf ve beyân ederler. "*Aman Efendim, bu nasıl olur?*" diye i'tizâr eylerse de, "*Bu şart esâstır.*" demeleriyle kabûl şerefinden mahrûm kalmamak için kabûl ederler. **/40/** Kürsüde sûfıyyûna ta'rîze sevk-i kelâm vâki' olunca, "*Hele o Osmân Fazlî Efendi yok mu?*" diyerek hüngür hüngür ağlamaya başlar, cemâat ise keyfiyyetten haber-dâr olmadıklarından, "*Bakalım ne yolda ta'rîz edecek?*" diye muntazır olurlarmış. İlerisinin zuhûr etmediğini görürlermiş.

Burada nakl ettiğim hikâyeyi târîh ile te'lîf edemedim. Zîrâ Emîn-i Tokâdî'nin İstanbul'a gelmesi 1100/(1689)'dedir. Osmân Fazlî hazretlerinin Mağosa'ya i'zâmı 1101/(1690)'dedir. Orada irtihâli 1102/(1691)'dedir. O zamân İstanbul'da değildi. Emîn-i Tokâdî ise henüz İstanbul'a gelmiş ve Zeyrek'te va'z edecek derecede değildi. Târîhe karışmış bir mes'eledir. Belki İstanbul'a geldiği sene va'z etmiş ve va'zında tarruz-kâr olmuştur. O zamân Hz. Osmân-ı Fazlî, İstanbul'da idi. Yâhut bu vak'a başka başka zevât arasında cârî olmuş bir hakîkatin müşârünileyhimâya isnâden nakl edildiği müstedeldir. el-Ilmu inda'llâh.

Bir gün huzûr-ı ârifânelerinde bulundukları sırada mazhar-ı tecelliyyât olan Hz. Şeyh, hâzırûna hitâben, "*Herkes ne isterse istesin.*" buyurmuş; herkes bir şey istemiş, duâ etmişler. Emîn Efendi ise mazhar-ı kemâlât olmalarını ve ba'de'l-irtihâl kabirlerine ziyârete gelenlerin murâdât-ı dünyeviyye vü uhreviyyelerinin hâsıl olmasını temennî edince, "*Büyük bir şey istediniz.*" diyerek bir müddet sonra maksûdunun husûlü tebşîr buyurulmuştur.

Emîn Efendi hazretleri fi'l-hakîka derece-i kemâlde yükselmişler ve kabr-i enverleri fi'l-hakîka metâf ve kabûl-gâh-ı maksûd-ı erbâb-ı hâcât olmuştur. Muharrir-i kemter bunu kirâren tecrübe ettim. Hüsn-i niyyet ve sıdk u istikâmetle kabr-i muallâlarını ziyâret ve burada izhâr-ı temenniyyât yüzünden bir çok emellerime nâil oldum. Her ne zamân emr-i dünyâ üzerinde zorluğum olsa orada hallolunur.

İnâyât-ı celîle-i Sübhâniyye'ye nihâyet olmaz. Fakat bilmek, bulmak ve lâyıkı vechile dilemek lâzımdır. Dergâh-ı Azamet'te red yoktur. İş, istemenin yolunu bilmelidir. Üsküdarlı şâir-i merhûm Tal'at-ı Mevlevî ne güzel söyler:

Zât-ı Hak'dan taleb vukûunda
Sîneden mâ-sivâ silinmelidir
Her duâ müstecâb olur ammâ
Talebin sûreti bilinmelidir

Türbe-i şerîfelerine civâr olan mahallin sâhibi, tüccârdan Ahmed Efendi merhûm, sokaktan gelen sel, kabr-i enverlerine zarar vermesin diye, sokağın zemînini düzlettirmiş ve tahte'z-zemîn mükemmel bir mecrâ yaptırmış. Türbe-i şerîfelerine bir zamânlar i'tinâ ile bakılırken sonraları muhâcirler eline düşerek uşşâk-ı Emîn'in ârzû etmediği bir şekle girmiştir.

Kabr-i pür-nûr-ı Tokâdî'dir bu
Zâire menba'-ı şâdîdir bu

/41/ Âsâr-ı Aliyyeleri:

1. **İrşâdü's-Sâlikîn**
2. **Risâletü'l-Atvâr**
3. **Şerh-i Kasîde-i Askalânî**

4. **Tuhfetü't-Tullâb**
5. **Hulâsa-i Tarîkat**
6. **Risâle-i Rûhiyye**
7. **Sıyânet-i Dervîşân**
8. **Suâl-Cevâb Sıyânet-i Dervîşân:** Devrân-ı sûfîyyenin hak olduğuna dâir, delâil-i mühimmeyi hâvî bir eserdir.
9. **Tercüme-i Şerh-i Delâili'l-Hayrât:** Elyevm Süleymâniye Kütübhânesi'ne naklolunan Galata Mevlevîhânesi, Hâlet Saîd Efendi kitapları meyânında 70 numarada gördüğüm bu kitabın da Emîn-i Tokâdî hazretlerinin âsârı meyânında olduğu anlaşılmıştır.

Kendinin tertîb-kerdesi bir virdi olduğunu Hâfız Şevket Bey söyledi.

Fâtih'de Millet Kütübhânesi'nde Emîrî Efendi merhûmun kitaplarından Tasavvuf kısmında 786 numarada, **Âdâb-ı Nakşıbendî;** 832 numarada **Tercüme-i Emânet-i Gazâlî** nâmında iki eser daha gördüm ki, her ikisi Şeyh Emîn-i Tokâdî merhûma nisbet olunuyor.

Savâık-ı İbni Hacer'i tercüme eylemişlerdir. Arabî, Fârisî ve Türkî lisânlarıyla yazılmış daha iki risâlesi vardır ki, mecmû'-ı âsârı ondur. Fakat bâlâda yazdığım vechile Millet Kütübhânesi'nde gördüğüm daha iki eseri vardır ki, 12'ye bâliğ oluyor demektir.

Şöhret ve Künyeleri:

"Tokâdî Emîn Efendi" diye meşhûrdur. **"Dayı-zâde"** lakabları olup; "Ebû Mansûr" ve "Ebu'l-emân" künyeleridir.

Hakk-ı âlîlerinde vaktiyle yazılan bir bahisde, *"Hâsılı bu zât, Bu'l-emân, fi'l-hakîka esrâr-ı süveydânın emîn-i nakş-hânı ve dest-gâh-ı hâcegân-ı Nakşıbend'in pür-irfânıdır."* medîha-hân olunmuştur.

Dîvân-ı Alî Şerhi'nde sahîfe 174'de Müstakîm-zâde mürşidleri hakkında buyurur ki:

Latîfe:

Bakiyyetü's-selef ve hediyyetü'l-halef eş-Şeyh el-Ârif Cemâleddîn Hoca Muhammed Emîn (*kuddise sırruhû*) cenâbları ba'zı bıtâkalarında hâtime olmak üzere (یا رب همه خلق را بحس بد خو کن)[70] rubâîsini ba'de't-tâhrîr bu fıkra-i nâzikâneyi dahi îrâd buyururlardı: *Hak teâlâ bizi sevmeyenlerden râzı olsun, sevenlerden ziyâde.*

70. "Yâ Rab! Bütün halkı bana karşı kötü huylu yap." (H)

Şeyh Emîn-i Tokâdî hazretlerinin hulefâsı esâmîsi olup Üsküdar'da Selîmağa Kütübhânesi'nde Hz. Hüdâî kitaplarında târîh kısmında 122 numaralı tomârda görülmüştür:

Bukleli İmâmı Muhammed Efendi, Mustafa Yûsuf-zâde Mustafa Efendi, İshâk-zâde Yahyâ Efendi, İshâk-zâde İshâk Efendi, Hâtem-zâde Yazıcı Efendi, Çadırcı-zâde Edirnevî, Hazîne-dâr Osmân Efendi, Bolayır kâtibi Muhammed Efendi, kendi birâderi Sâlih Ağa (1158/1745), Kafesî Abdülbâkî, Sırrı Paşa câbîsi Ahmed Efendi, Hammâmî Kethüdâ Yûsuf Ağa, Feyzullah Davul, Seyyid Yahyâ Halîfe, Mukbil Ahmed Ağa, Seyyid Abdülvehhâb Abdi Paşa, Sultân Bâyezîd kâtibi Ahmed Efendi, Kavukçu Seyyid Muhammed Ağa, Gümrükçü Seyyid İshâk dâmâdı Seyyid Ahmed Efendi (1199/1785), Tüfenkçi Mûsâ, Sadr-ı esbak Yeğen Muhammed Paşa (25 Safer 1200/28 Ocak 1786), Yûsuf-zâde Yûsuf b. Mustafa, Ebussuûd-ı Hâcegânî Hamza-zâde Muhammed Es'ad, Hamza-zâde İbrâhîm, Yorganî Muhammed Emîn Efendi, Cezerî-zâde Mustafa Efendi, Tevfîk Hânî Mustafa Ağa, (onun) dâmâdı Muhsin Efendi (1158/1745), Kâtib-i Kalyon Ömer Efendi (1191/1777), Galata Gümrüğü kâtibi Sabîh Ahmed Efendi (1175/1761), Fazlı Beşe, Vâlide mütevellisi Edirneli Halîl Efendi-zâde ez-kibâr-ı Hâcegân, Hammâmî Piyâle Paşa Muhammed Ağa, Behcet Efendi kethüdâsı Mustafa Efendi, Merâmî, el-Kâsî Seyyid Halîl Efendi, el-Hâc Muhammed Çıkrık, Harem kethüdâsı Seyyid Ahmed, Kubûrî-zâde Abdurrahmân Rahmî der-Mısır (1128/1716), Berber Süleymân Efendi, Kılıççı Muhammed Ağa, Mustafa Efendi tâbi-i Hamza-zâde Kâdî, Şeyhü'l-islâm Muhammed Sâlih Efendi, Hz. Müstâkim-zâde eş-Şeyh Ebu'l-Mevâhib Süleymân Sa'deddîn Efendi.

Târîh-i velâdet: 1131/(1719)

Rıhletü'n-Nakşıbendî: "Tevekkeltü ale'l-Hayyi'l-Kayyûm" (توكلت على الحى القيوم) = 22 Şevvâl 1202/(26 Temmuz 1788)

Eş'âr:

من سالك راه اتقیای دینم
پا بسته‌ء این سلسله‌ء زرینم

خوش آنکه دمی بیار نشینم
وز روضه خواجگان کلها چینم

غم نیست امین اگرچه مجنون گوید
من بنده دیوانه بهاء الدینم [71]

71. "Ben, dinde müttakîlerin yolunun sâlikiyim. Bu altın silsileye ayağımdan bağlıyım.
Sevgiliyle oturduğum zamân ne güzeldir; efendilerin bahçesinden gül dererim.
Ey Emîn! Sana mecnûn derlerse ne gam. Çünkü ben Şâh Bahâeddîn'in dîvânesi ve kuluyum." (H)

* * *

Ârifâ kesme ümîdin rahmet-i Rahmân'dan
Ger rızâ-i Hak'sa matlûb geç yürü Rıdvân'dan
Kıble-i uşşâka yüz sür gâfil olma andan
Kıl itâat sâki-i sahbâya her dem cândan
Ey Emîn-i Bu'l-emân ger ister isen feth-i bâb

* * *

Rûşen gerekse hâne-i dil aks-i yârdan
Âyîne gibi sîneni sâf it gubârdan
Devr-i piyâle devlet-i Cemden haber virir
Her bir habâbı remz ile bir tâc-dârdan

* * *

Meded dil-sîr-i feyz olsun kemîne Yâ Rasûla'llâh
Ecel kesr itmeden çün âbgîne Yâ Rasûla'llâh
Huzûra âl u sahbe asl u fer'a bin salât olsun
Sürûr ire kabûlünle Emîn'e Yâ Rasûla'llâh

* * *

Mi'mâr-ı ezel yapalı bu şehr-i vücûdu
Cân dîdesinin vahdet ili oldu şuhûdu

/42/ Müşârünileyhin bir mektûbu elime geçti. Birçok hakâyıkı câmi'dir. Teberrüken ve aynen dercolundu. Bu meyanda münâcâtı da vardır:

"Benim gayretli oğlum, azîzim!

Abdullâh Efendi ile gönderdiğiniz mektûb ve tesbîh vusûl buldu. Ma'denli Muhammed'e ahyânen cenâbınıza selâm dedik. Ancak sipâşirimiz bu kadardır. Hemen kendi mel'anetinden size söylememiş. Muhlisinizi öyle mi zannedersiniz? Ma'denli Muhammed'e değil, belki gerçekten adam kıyâs edip evrâd aldığınız Abdullâh Efendi'ye bile lisânen bir şey söylemem. Zîrâ biz sizinle Allâh için ve hasbeten-li'llâh dostluk ederiz. Muhlisinizin garazım bir âlûde-meşreb, yaramaz adamı, bin türlü letâifü'l-hıyel ile Cânib-i Hakk'a döndürüp, "Allâh" dedirip, Hak sübhânehû ve teâlâ hazretlerinin eltâf-ı aliyyesine mazhar etmeye sa'y üzreyiz. Cenâb-ı Hak, bu pederinizi bu hizmetten ilâ-âhiri'l-ömr ayırmasın.

Benim nûr-ı dîdem oğlum!

Bu âlem-i nâsûtta fânîye fenâ nazarıyla, ya'nî âhiri'l-ömr fenâ bulacağını bilerek nazar edip, bulunduğun hizmette kesb-i rızâ-yı Mevlâ'ya cüll-i himmeti sarf etmelisin. Cenâb-ı Vâhibi'l-âmâle çok niyâzda bulunup, bu âleme niçin geldiğini bilip, maksad-ı aslî olan

ma'rifetu'llâh devletini bu kalıpda iken bi't-tahsîl devlet-i dâreyne mazhar olmalısın. Yoksa birbirimizin aleyhinde dedikodu ile meşgûl olursak, bu hakîkati nasıl anlarız? Dünyâ dostu, mâl dostu, hüsn dostu ve eşyâ dostu çoktur. Lâkin Allâh dostu, iksîr-i a'zam gibi, nâ-yâb ve nâdirü'l-vücûd ve azîz ü nâbûddur. Hele nûr-i dîdem,

Ârif ne şâd olur bu cihânda ne gam çeker
Câhil hemîşe şâd olayım der elem çeker

Zât-ı âlînize nasîhatim budur ki, hidmet-i şerîfesinde bulunduğun efendinin kesb-i rızâsına bezl-i himmet ve sa'y-i kudret eyleyip, geceleri bîdâr ol, gözlerinden eşk-i nedâmeti rîzân eyle. Dergâh-ı Hakk'a niyâz et. Bu fursat ele girmez. Yalvar Ganî Mevlâ'ya. Zîrâ buyurmuşlardır:

Gözünden dökmek ister dâimâ yaş
Kuru âh ile iş bitmez karındaş

Yalnız sabunu elinde bin kerre köpürtsen, su dökmeyince kabil değil elinden köpük gitmez. Bu böyledir. Şu atîdeki rubâîyi vird edinesiniz de, devlet-i dâreyne yetişesiniz. Bu rubâî, Hâce Ebu Saîd el-Hayr hazretlerinindir. "Her kim me'zûnen her vakit /43/ okuyacak olursa, Cenâb-ı Hak ile, Kelîm-vârî mükâleme devletine nâil olmuş olur." buyurulmuştur. Size izin, her hâtırınıza geldikçe okuyunuz:

من بی تو دمی قرار نتوانم کرد
احسان ترا شمار نتوانم کرد
گر بر تن من زبان شود هر مویم
یك شکر تو از هزار نتوانم کرد [72]

Bunu gâhîce okuyunuz:

İlâhî al beni benden
Haber-dâr olayım senden

Sâdât-ı Nakşiyye'den Ebû Saîd el-Hayr hazretleri, büyük devletlülerdendir. Mevlânâ Câmî yazar:

---

72. "Ben, bir an bile sensiz olamam. Seni ihsânını sayamam. Benim saçımın her teli dile gelse, sana yapmam gereken teşekkürün bindebiri i bile îfâ edemez." (H)

Şeyh Sa'dî, ***Gülistan*** *kitâbının evvelinde: "Minnet ü şükr ü hamd ol Hakk'a ki, O'na ubûdiyyet etmek insânı yakınlık devletine nâil eder. Ni'metine şükretmek, ni'meti ziyâde eder." buyurur. Estaîzü bi'llâh,* (لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ)[73] *âyet-i kerîmesinin ma'nâsını ifâde eder. Evvelâ insân-ı zaîfe Hak teâlâ, kirpik dedikleri bî-fâide zannolunan kılları i'tâ etmiştir ki, fâidesinden bir şemme beyân edeyim: Yazın tozundan ve güneşten sakınmak için yaratmıştır. Gözünü açık koysan gubâr dolup göz ağrısı hâsıl olur. Eğer gözünü kapasan önünü görüp yola gidemezsin. İmdi kirpik sebebiyle gözüne ne toz girer, ne de yolundan kalırsın. Ednâ mülâhaza ile böyle menâfi-i kesîresi zâhir olur.*

Bir nefeste iki ni'met bulundu. İki şükür dahi lâzım ve vâcib oldu. Yirmidört sâatte, her sâatte bin nefes, her nefese iki şükürden yirmi dört sâatta kırksekizbin şükür eder. Bir insân her işini terk etse de, "şükür şükür" diye dergâh-ı Hudâ'ya hamd ü şükr eylese yine kırksekizbin def'a şükür diyemez. İmdi acz zâhir oldu. Ma'lûm oldu ki, Hak (celle ve alâ)'nın şükrünün binde birini edâ edemeyiz. Alâ-hakkıhî şükrü kim edâya kâdirdir? Estaîzü bi'llâh, (اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ)[74]. *Sadaka'llâhü-l'azîm.*

Hulâsa-i kelâm, benim cân-ı azîzim, oğlum! "Ahvâlini mahrem ve nâ-mahremden sakla." diye tenbîh ederler; ma'nâsı sana da ayândır.

Rûşen gerekse hâne-i dil aks-i yârdan
Âyîne gibi sîneni saf it gubârdan
Devr-i piyâle devlet-i Cem'den haber virir
Her bir habâbı remz ile bir tâc-dârdan

Ya'nî bu fenâya senden mukaddem nice kimseler gelip devletle, âfiyetle gününü, nöbetini geçirdi ve nice tâc-dâr pâdişâhlar gelip gitti. Bu fânîye gelmekten maksûd olduğu üzre hâne-i kalbi kedûrât-ı nefsâniyyeden ve mühlikât-ı insâniyye olan **/44/** *gubâr-ı ağyârı âyîne-i kalbden süpürüp pâk etmelisin. Ya'nî Hz. Rahîm u Kadîm veyâhûd hulâsa-i mevcûdat efendimiz, şefîimiz Hz. Fahr-ı âlem ve nûr-ı bâsira-i sadafe-i benî âdem, kerem ü mürüvvet edip mazhar-ı in'âm-ı ma'firet-i Rabbânî ve ebedü'l-âbâd saâdet-i sermediyyeye nâil olasınız.*

Bir mikdâr söz yazıldı ki, cenâbınızın hüsn-i teveccüh ü i'tikâdından nâşî matla'-ı rağbetten tulû' etti. Yoksa ma'lûmunuzdur ki, fakîrde zâhir-i ülfet ve hevâ-perest ve mahcûb dostluktan gayrı kimse ne görebilir? "Hay kâfir! Hay kızılbaş!" diye herkes, hakkında bir şey söyler. O kimse cevherden ne bilir, ne görür, ne alır? Hz. Mısrî merhûm, "Halk içre bir

---

73. Şükrederseniz, size olan nimetlerimi mutlaka artırırım..." 14. İbrâhîm sûresi, 7. (H)
74. Ey Dâvûd ailesi! Allah'ın nimetlerine şükretmek için çalışın. Kullarımdan hakkıyla şükredenler azdır." 34. Sebe'sûresi, 13. (H)

âyîneyim..” buyurmuş. Bu ilâhîyi mütâlâa ile, herkes fakîrde kendisini görür, söyler. Allâh teâlâ, sizi ve bizi, dosta düşmâna muhtâc eylemeye. Amîn, bi-hurmet-i seyyidi'l-mürselîn.

Efkarü'l-Verâ Muhammed Emîn
et-Tokâdî en-Nakşibendî”

Müşârünileyh ferâşet-i şerîfeye nâil oldukda söylemiştir:

Çü oldun bende-i çârûb-keş-i sultân-ı kevneynin
Der-i vâlâsı ferrâşını Mevlâ eylemez hâsir
O sultân-ı cihânın bendesini kimse incitmez
Kapusu bendesisin çün **Emînâ** *bâtın u zâhir*

Münâcât:

ای مقصد هر امید واری
بخشنده‌ء هر گنهکاری

کز جرم ز بندکان نیاید
عفو تو جمال کی نماید

گر بار گناه ما گرانست
لطف و کرم تو بیگرانست

یا رب بصفای صبح خیزان
یا رب بدعای اشک ریزان

یا رب بدل نیاز مندان
یا رب نیاز مستمندان

از سر محبتم کن آکاه
در خاطرم این وآن مده راه

بفروز دلم بنور ایمان
بر من بگشا در سر ز غفران

بیدار کنم ز خواب غفلت
مستم کن از شراب وصلت

بر بنه امین بی سر و پا
رحمت کن از کرم ببخشا [75]

Sünûhât-ı fakîrânemdir:

Meşâyıhın muazzamısın Hazret-i Emîn
Ekâbirin mükerremisin Hazret-i Emîn

Samîm-i kalbim ile arz-ı ihtirâm iderim
Urefânın mefharısın Hazret-i Emîn

(**Dîvân-ı Alî Şerhi**) sahîfe 541:

Rezîn-i nisbet-i Hâce Emîn'im
Reḥîn-i minnet-i Hâce Emîn'im

Murâd-ı halk iderse Hak mutîim
Mürîd-i hıdmet-i Hâce Emîn'im

Eğerçi ıtfl-ı vaktim pîr-i dehrim
Tufeyl-i re'fet-i Hâce Emîn'im

Sebak-hân mekteb-i feyzinde gönlüm
Ki ıtfl-i himmet-i Hâce Emîn'im

75. "Ey her ümidvar kişinin maksûdu, her günahkârın bağışlayıcısı.
Eğer kullar suç işlemezlerse, Sen'in bağışlaman ne zamân tecellî eder?
Her ne kadar günâhımızın yükü çok ağır ise de, Sen'in lütfun ve keremin sınırsızdır.
Yâ Rab! Erken kalkanların safâsı için, göz yaşı dökenlerin duâsı için.
Yâ Rab! Sana ilticâ edenlerin gönlü için, derdlilerin niyâzı için.
Sevgi sırrından beni haberdâr et. Yâ Rab! Gönlümden başka şeyler geçmesin.
Gönlümü îmân nuruyla aydınlat; başımda mağfiretinden bir kapı aç.
Gaflet uykusundan beni uyandır; vuslat şarâbıyla da beni mest et.
Başsız ayaksız Emîn kuluna rahmet et ve kereminle bağışla." (H)

Emân-ı Hak'dayım vaz'-ı cihâna
Damîn-i zimmet-i Hâce Emîn'im

Hakîri kıldı Hak bî-fâka sad-şükr
Ganiyy-i ni'met-i Hâce Emîn'im

Meâlî mesnedinde ehl-i mecdim
Hakîr-i izzet-i Hâce Emîn'im

Reh-i bî-sıyt-ı Yekdest'e revânım
Mücîb-i da'vet-i Hâce Emîn'im

Mekânımdır kemîn-i me'men-i kevn
Mekîn-i mekteb-i Hâce Emîn'im

***Süleymân** ismim ammâ bir cihetden*
Semiyy-i Hazret-i Hâce Emîn'im
(Kaddesa'llâhu sırrahû)

EBU SAÎD el-HAYR

(Sâdât-ı Nakşiyye'den) Ebû Saîd el-Hayr, Fazlullâh b. Ebu'l-Hayr, meşâhîr-i meşâyıh-ı sûfîyyedendir. Nîşâbûr'un kurâsından Mihne'de doğmuş, neş'et eylemiştir. Ebu'l-Fazl Lokmân-ı Serahsî'den ahz-i tasavvuf u tarîkat etmiştir. Makâmât ve menâkıbı meşhûr olup, zühd ve tasavvufa müteallik rubâiyyâtı vardır. Seksen yaşı mütecâviz bir sinde 440/(1048) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. **Hâlât u Suhanân** nâm eseri Millet Kütübhânesi'nde, Fârisî kısmında 214 numaradadır.

Şu rubâîsi de ne hoştur:

راه تو بهر قدم که پویند خوشست
وصل تو بهر سبب که جویند خوشست
روی تو بهر دیده که بیند خوشست
نام تو بهر زبان که گویند خوشست [76]

76. "Senin yolunda atılan her adım hoştur. Ne sebeple olursa olsun sana ulaşmak hoştur. Senin yüzün hangi gözle görülürse görülsün hoştur. Adını hangi dille söylerlerse söylesinler hoştur." (H)

Urafâ-yı sûfîyyeden Muhammed Besîm Efendi, bir mektûbunda yazarlar ki:

"Ârif-i server-i nâz ve vâkıf-ı vürûd-ı niyâz, âşinâ-yı serâir-i maânî ve elfâz-ı Hz. Ebû Saîd Ebu'l-Hayr ile Fazlullâh-ı Nîşâbûrî künye vü nâm u nisbetinin müşîr olduğu vücûd-ı mübârek bir zât-ı ulvî-nihâd olduğu hâlde menâkıb-nâmelerimiz bu vücûd-ı mübâreki ikiye bölmek gafletinde bulunmuşlardır."

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar nâm kitâb-ı mu'teberde Fuâd Bey (F. Köprülü), müşârünileyh hakkında 21,177,178, 249, 341, 349, 354. sahîfelerde ma'lûmât veriyor.

Hoca Ahmed-i Yesevî, müşârünileyhe pek ziyâde izhâr-ı muhabbet edenlerdendir. Ebû Saîd hazretleri, İbn Sînâ ile ilk mülâkatta birbirlerini takdîr etmişlerdi. Cidden yüksek ve samîmî ve hiss-i tasavvufla çok güzel rubâîler söylemiştir. Ba'zı mutasavvıflar, rubâîlerine şerhler yazmak gayretinde bulunmuşlardır. Şeyh Ebû Saîd hazretleri, umûmiyyetle bir şâirden daha fazla bir mutasavvıf sıfatıyla ma'rûf idi.

Şu rubâîsi de ne güzeldir. Teberrüken yazıyorum:

تا روی ترا بدیدم ای شمع طراز
نه کار کنم نه روزه دارم نه نماز
چون با تو بدم مجاز من جمله نماز
چون بی تو بدم نماز جمله مجاز [77]

* * *

Geldik huzûr-ı devletine Yâ Ebâ Saîd
Düşdük harîm-i himmetine Yâ Ebâ Saîd

Cenâb-ı Hak, feyz-i rûhâniyyetlerinden müstefîd buyursun. Âmîn.

Dârü'l-fünûn Kütübhânesi'nde Hâlis Efendi merhûmun kitapları meyânında 1714 numaralı **Riyâzü'l-Ârifîn**'de ve Câmî merhûmun **Nefehâtü'l-Üns** nâm eserinin 336. sahîfesinde ma'lûmât-ı tafsîliyye vardır. (*Kaddese'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-şefâatihî ve fuyûzâtihî. Âmîn.*)

LOKMÂN-I SERAHSÎ

Dîğer sahîfede ism-i mübâreki mezkûr Ebu'l-Fazl ile Lokmân-ı Serahsî hazretleri ibtidâ-i hâlinde çok mücâhede etmiştir. Eâzım-ı urefâ-yı sûfiyyedendir. Ebû Saîd el-

77. "Ey süs mumu (şem'-i tırâz)! Senin yüzünü görünce ne bir iş yaparım, ne oruç tutarım, ne namâz kılarım. Seninle olduğum müddetçe bütün mecâzlar namâzdır. Sensiz olduğum zamân ise bütün namâzlarım mecâzdır." (H)

Hayr, kerâmâtından bahseder. **Nefehâtü'l-Üns** tercümesinin 336. sahîfesinde görmüştüm:

Bir gece Ebu'l-Fazl ile hânkâh sofasında mübâhese ederken, müşkil bir mes'ele karşısında kalındı. Lokmân-ı Serahsî, hemân hânkâhın damından kuş sûretinde görünüp mes'eleyi hâlletmiş. Böyle garâib ahvâli varmış. İlmi yok imiş; fakat ümmî-i âlem vârisi, mazhar-ı ilm-i ledün, bir veliyy-i kâmil ü mükemmil idi.

Ebû Saîd buyurur ki:

Bir gün Serahs şehrinin kapusunda Lokmân-ı Mecnûn nâm zâtı gördüm. Hırkasını yamıyordu. Miyânede cilve-i muhabbet oldu. *"Yâ Ebâ Saîd!"* diye elimden tuttu, Pîr Ebû'l-Fazl'ın hânkâhına götürdü. *"Yâ Eba'l-Fazl! Bunu sakla, sana emânettir."* dedi, beni ona teslîm eyledi. Ebu'l-Fazl eline bir cüz' almış, muttasıl ona nazar ediyordu. Merâk ettim, acabâ bunda ne var ki, bu kadar dikkatle bakıyor, diye düşündüm. Görünce bana hitâben, *"Yâ Ebâ Saîd! Yüz yirmi dört bin peygamber ki, halka gönderildi, onlar halka dediler ki:* "Allâh" *deyiniz. İşte bunun için geldiler. O kimseler ki, bu lafz-ı mübâreki dediler, onda müstağrak oldular."* Bu ifâde-i meknûzenin te'sîr-i azîmi altında kaldım. O gece uyutmadı, seher vakti destûr diledim, tefsîr okutmakta olan Ebû Aliyy-i Fakîh'in yanına gittim. Ders, bu (قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ .)[78] âyet-i kerîmesine gelmişti. Bu âyet-i kerîmeyi işitir işitmez gönlümden bir kapu açıldı ve beni benden aldılar. Müşârünileyh Ebû Ali, bendeki tegayyürü gördü, *"Dün gece nerede idin?"* diye sordu. *"Pîr-i muhterem Ebu'l-Fazl'ın yanında idim."* dedim. *"Hemen kalk, geri dön. Onun yanından ayrılmak sana harâmdır."* dedi. Gittim, Ebû'l-Fazl beni görünce, *"Yâ Ebâ Saîd,*

مسنك شدهء همى ندانى پس و پيش
هان كم بكنى تو اين سر رشته خويش

dedi ki, meâli, *"Ziyâde sarhoş olmuşsun, özünü fehmden ve bi'n-netîce amelden kalmışsın. Sakın bu ser-rişteyi elinden kaçırma."* merkezindedir.

Azîz-i müşârünileyhe, *"Bu hâlimi ne ile te'vîl buyurursun?"* diye sorunca; *"İçeri gir otur, bu kelimeye meşgûl ol, bu kelimenin seninle çok işi vardır."* buyurdu. Pîr Ebû'l-Fazl, cânı cânâna verdi ve hâmil olduğu irs-i Muhammedî'yi, nefes-i nefîsi Ebû Saîd'e verdi.

İşte insân-ı kâmil ü mükemmilin hâlî böyledir. Ebû Saîd ne bahtiyâr adammış ki, Ebu'l-Fazl'ın bezm-i muhabbetine ulaşmıştır ve ondan alacağını almıştır. Cidden ve hakîkaten her ikisi de eâzımdandır. Bu satırları yazarken bile enfâs-ı kudsiyyeleri kalbimde te'sîrler gösterdi. Ervâh-ı latîfesine el-Fâtiha.

78. "Sen "Allah" de; sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar." 6. En'âm sûresi, 91. (H)

/45/ ŞEYH MUSTAFA EFENDİ

Muhammed Emîn-i Tokâdî'den sonra Emîr Buhârî Dergâhı'nda şeyh olmuş, yirmisekiz sene meşîhatta bulunmuştur. Kabri, Ahmed Efendi civârındadır.

Kitâbesi:

Vâdi-i Nakş'ı bend'in menzil erenlerinden
Tatar Ahmed olmuş çün kim revân fenâdan

Yolunda olmuş idi irşâd-ı ehl-i aşkın
Bu zât-ı ekrem el-hak sırr-ı irşâd-ı Hudâ'dan

Gördü bekâsı yoktur bu tekye-i fenânın
Atf-ı ınân itdi Adn'e reh-i sivâdan

Menkût harfle düşdü bir mısra'la târîh
Şeyh Mustafa da göçdü bu kevn-i bî vefâdan[79]
(شیخ مصطفا ده کوجدی بو کون بی وفادن) = 1197 – 1 = 1196/1781)

ŞEYH MUSTAFA EFENDİ

Mustafa Efendi'den sonra yedi sene kadar icrâ-yı meşîhat eden dîğer Mustafa Efendi'dir.

Mezâr taşındaki kitâbesi:

"*Kutbu'l-ârifîn Şeyh Murâd hazretlerinin halîfelerinden Ali Efendi-i sânî halîfesi Ahmed el-Buhârî hazretlerinin hânkâhında post-nişîn Şeyh Mustafa Efendi rûhuna el-Fâtiha 1203/(1789).*"

ŞEYH MUHAMMED ŞEMSÎ EFENDİ

Mustafa Efendi'den sonra ellidört sene icrâ-yı meşîhat etmiştir.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"*Emîr Buhârî Hânkâh-ı şerîfinde seccâde-nişîn Şeyh Mes'ûd Efendi-zâde Muhammed Şemseddîn Efendi rûhuna el-Fâtiha 1257/(1841).*"

79. Bu şiirin vezni bozuktur. (H)

ŞEYH MES'ÛD EFENDİ

Şeyh Mustafa Efendi-zâde'dir. Kabri dergâh hazîresindedir.

Münâcât eyleyüp târîhini yazdı oku Safvet
İsâm-ı ekreme Firdevsi mesken eylesün Mevlâm
(عصام اکرمه فردوسی مسکن ایلسون مولام) = 15 Şa'bân 1271/(3 Mayıs 1855)

YEK-DEST HÂCE AHMED-İ CÛRYÂNÎ

Bu zât-ı ekrem İstanbul'a gelmemiştir. Buhârâ'da Cûryân kasabasında gehvâre-i zîb-i âlem-i şuhûd olup, 1096/(1685) senesinde berâ-yı ticâret Hindistan'a gitmiş, yolda harâmîler tarafından sağ eli kesilmiştir. Bundan dolayı "Yekdest" deniliyor. Sonra Serhend'e gelip, Mekke-i Mükerreme'ye hicret eylemiş, kibâr-ı evliyâu'llâhdan bir zât-ı âlî-kadrdir. Burada neşr-i feyz-i tarîkat eyleyip, 1119/(1707) senesinde Mekke-i Mükerreme'de irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

İstanbul'da beş halîfesi vardır. İkisi, tercüme-i hâl-i âlîleri bâlâda derc-i sahîfe-i ihtirâm kılınan Tatar Ahmed ve Tokâdî Muhammed Emîn Efendilerdir. (Dîğer halîfesi), âtîde 143. sahîfede muharrer Süleymân-ı Kürdî, Şam'da neşr-i feyz ederdi.

/46/ EĞRİKAPILI ŞEYH HATTÂT el-HÂC MUHAMMED RÂSİM EFENDİ

Pederi, Molla Aşkî Mahallesi'nin imâmı Yûsuf Efendi'dir. Tahsîl-i ulûm u mâârif edip, hattât-ı meşhûr Yedikuleli Abdullâh Efendi'nin şâkirdi olup, Mekke-i Mükerreme'de Yek-dest Ahmed Efendi'den müstahlefdir. Şehîd Ali Paşa sadâretinde Galatasaray güşâd olundukda ibtidâ Râsim Efendi'yi muallim ta'yîn etmiş idi. Bi'l-âhare Sarây-ı Hümâyun'a me'mûr olup, hidmet-i ibâdu'llâhda iken, yetmiş yaşında irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi.

Müstakîm-zâde, **Dîvân-ı Alî Şerhi**'nde (sahîfe 483) bi'l-münâsebe buyurur ki:

"Şeyhu'l-Merâsim nâm-daşı Ebu'l-Kâsım Ebû Reşîd Mevlânâ Hâce Muhammed Râsim Efendi, Yedikuleli Seyyid Abdullâh Efendi'den 1144/(1731)'te, o da Hâfız Osmân'dan 1115/(1703)'te, o da Harîrî-zâde Mustafa Efendi'den 1095/(1684)'te, o da Dervîş Alî'den 1084/(1673)'te, o da Hâlid-i Erzurûmî'den, o da Hasan-ı Üsküdârî'den 1023/(1614)'te, o da Pîr Muhammed Dede'den, o da Şeyh Hamdullah dâmâdı Şükrullâh Halîfe'den, o da kıbletü'l-küttâb Şeyh Hamdullah merhûmdan ahz-ı icâzeye muvaffak olmuştur."

Eğrikapı dışarısında medfûndur. Kabr-i şerîflerini çok aradığım hâlde bulamamıştım. Bir gün hüsn-i tesâdüf eseri buldum, sevindim. İrtihâli 1169/(1756) senesine müsâdiftir.

Kitâbe-i seng-i mezârı şöyledir:

"Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî, merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmet-i Rabbihi'l-Gafûr Hattât Râsim Muhammed Efendi kuluna ve cemî'-i mü'minîn ü mü'minâta rahmet eyleye. Bi-hurmeti'l-Fâtiha, sene 1169."

Koca Mustafa Paşa Câmii hazîresinde medfûn, meşhûr Hâfız Osmân merhûmun mezârtaşı kitâbesi de bu vâdîdedir. Merkad-i Râsim, Eğrikapı'nın hemen karşısındadır.

Müdevven bir dîvânı vardır. Dede Ömer-i Rûşenî'nin na't-ı meşhûrunu tahmîs edenler meyânındadır.

Çün doğup tutdu cihân yüzünü hüsnün güneşi
Fetret-i nüh-varakın kıldı hamîd hâme-keşi
*Müşkin-âharlayup beyzâ-i dîn-i Kureşî**
Mihrini kâğıd-ı kalbin çün ide mühre-veşi
Kim ola sevmeye bu vechile sen mâh-veşi

"Ve'd-duhâ" verdine **"ve'l-leyl"** okurum sümbülüne
Edhem-i hâme musallî olamaz düldülüne
Çün sarîriyle süheyl orduda girdi yoluna
Na'tını kıl ketebe izni bu **Râsim** *kuluna*
Rûşenî virdi budur külle gadâtin ve aşiy

Na't-ı şerîfin evvel ve son beyitlerinin tahmîsini yazdım. Dikkat buyurulursa görülür ki, her beyitini ıstılâh-ı hat üzerine yazarak, mesleğine taalluku i'tibâriyle san'at-ı beyân göstermiştir.

Müstakîm-zâde merhûm,

"Râsim üstâd göçdü ba'dehu ceffe'l-kalem"
(راسم استاد کوجدی بعده جف القلم) = 1169/(1756)

târîhini söylemiştir. Cenâb-ı Hak kabrini müstağrak-ı envâr-ı rahmet buyursun. Âmîn.

ŞEYH MURTAZÂ EFENDİ

Yek-dest Hz. Ahmed'in dördüncü halîfesidir. Eyüp'de İdris Köşkü civârındaki tekkeyi binâ eylemiştir. 1160/(1747)'ta irtihâl eyledi. Burada defîn-i hâk-i rahmettir.

ŞEYH ABDÜRRAHÎM-İ BUHÂRÎ

Yek-dest Hz. Ahmed'in Medîne-i Münevvere'de ikâme eylediği halîfe-i mükerremidir. Pek mübârek, ârif bir zât-ı âlî-kadr idi. (*Kaddesa'llâhu esrârahum.*)

/47/ Edirnekapı Haricindeki Emîr Buhârî Dergâhı:

Ahmed-i Buhârî hazretleri, burasını bidâyeten sayfiye olmak üzere iştirâ etmiştir. Yazın burada imrâr-ı hayât etmekde bulunmuş idi. Bi'l-âhare dâmâd-ı âlîleri Mahmûd Çelebi zamânında zâviyeye kalb edilmiş ve Sultân Süleymân-ı Kânûnî tarafından binâ edilmiştir. Hücreleri vardır. Mahmûd Çelebi'nin irtihâlinde Hacı Halîfe, seccâde-nişîn-i meşîhat olup, Medîne-i Münevvere'de irtihâl eylemiştir. Elyevm ma'mûr ve Nakşıbendî zâviyesi olmakla meşhûrdur.

MÜSTAKÎM-ZÂDE ŞEYH SÜLEYMAN SA'DEDDÎN EFENDİ[80]

Müteahhirîn-i meşâyihdan olup, 1131/(1719) senesinde dünyâya gelmiştir. Pederi el-Hâc Muhammed Efendi, vâlidesi Ümmügülsüm Hânım, büyük pederi Muhammed Müstakîm Efendi'dir.[81] "eş-Şeyh Süleyman" (الشيخ سليمن) târîh-i velâdetini müş'irdir.[82]

Tahsîl-i ulûmdan sonra, Tokâdî Emîn Efendi hazretlerine intisâb etmiştir. İsti'dâd-ı zâtîsi îcâbınca az zamânda tekmîl-i merâtib-i sülûk u irfâna muvaffak olup, şeyhlerinin irtihâlinde henüz yirmisekiz yaşında iken te'lîfât-ı mu'tebere vücûda getirmeye başlamış ve mücâhede ve riyâzâtta ileri gitmiştir. Nihâyet 1202 sene-i hicriyyesinde şehr-i Şevvâlin yirmiikinci (27 Temmuz 1788) Pazar günü yetmişbir yaşında oldukları hâlde têrk-i âlem-i nâsût eylemekle şeyhinin ayak ucundaki makbere-i mahsûsada vedîa-i hâk-i rahmet kılınmıştır.

Eş'ârı ve elliyi mütecâviz müellefât-ı mu'teberesi vardır. Cidden iftihâr olunur eâzım-ı meşâyıhdandır.

Tercüme-i Lügât-ı Kânûnı'l-Edeb isimli eserinin baş tarafında Müstakîmzâde'nin kendi hattıyla muharrer tercüme-i hâlini aynen istinsâha muvaffak oldum:

---

80. Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn'le ilgili kısım, **Sefîne**'de oldukça karışık yazılmıştır; önce yazılanların üzeri sonra çizilmiş, bunların bazılarının yanlarına yeniden farklı şekilde yazılmış, ya da ilave kâğıtlara yazılıp sonradan konulmuştur. Biz bunları bir düzene sokup uygun şekilde sıralamaya çalıştık. (H)

81. Tercümeleri ilerde gelecektir ve daha etraflısı **Tuhfe-i Hattâtin**'i tab' ve neşre muvaffak olan İbnülemin Mahmûd Kemâl Beyefendi'nin eser-i mezkûrun mukaddimesinde yazdıklarıdır; tavsiye ederim.

82. (الشيخ سليمان) 1132 hesabını müş'irdir. Resm-i hatt-ı kadîmde "Süleymân" (سليمن) sûretinde yazıldığından, bu sûrete göre (الشيخ سليمن) 1131 târihini gösterir.

"Bu âlûde-çirkâb-ı nefs ü hevâ fakîr-i şikeste, zamîr-i bî-nevâ, Ebu'l-Mevâhib Sa'deddîn Süleymân Emînullâh Abdurrahmân el-arîf beyne erbâbı'l-ifâde ve'l-istifâde bi-Müstakîm-zâde *-yessera'llâhu lehû husne'l-hâtime ve'l-hüsnâ ve'z-ziyâde,-* bu diyâr-ı celîli'l-i'tibâr a'nî dârü's-saltana medâr-ı belde-i tayyibe-i Kostantıniyye-i mahmiyyede, Hırka-i Şerîf kurbunda mütevellid olup esnâ-yı eyyâm-ı sabâvette bi-kadâi'llâhi teâlâ belâ-yı nâgehânî-i harîka mübtelâ ve sûzân ve nice eyyâm ol âlâm ile hayrân ve ser-gerdân ve ba'dehû yine vatan-ı aslîye karîb bir mahalde ilâ-hâze'l-ân mütevattın olup müddet-i sabâvette vâlid-i mâcidim Hacı Muhammed Efendi b. Muhammed Müstakîm Efendi merhûmdan mâdde-i elif-bâ'yı mehmâ-emken taallüm ve intisâb esnâsında cülûs-ı humâyûn-ı meymenet-makrûn teşrîfiyle dahi Mekke-i Mükerreme'den ma'zûlen vefât eden Hayâtî-zâde ser-etıbbâ-i hâssa Mustafa Feyzî Efendi merhûmdan şeref-yâb olmuştum.

Ulûm-ı mütedâvîle-i lâzimeyi zevât-ı fazâil-simâttan ez-cümle hâcegân-ı sarây-ı hümâyûndan reîsü'l-kurrâ Yûsuf Efendi-zâde (*selleme'llâhu ve ebkâhu*) Ebu'l-Feth (*rahimehu'llâh*) Câmi'-i şerîfinin İmâmı es-Seyyid Yûsuf Efendi merhûm ve müderrisînden Babadağî Süleymân Efendi merhûm ve müderrisînden Çörekçi-zâde Hâce Muhammed Efendi merhûm ve fahrü'l-müderrisîn Yemlîhâ Efendi ve emsâli esâtize-i kirâmın zânû-zede-i ser-halka-i ifâdeleri olmakla, telemmüz ve alâ-kadri'l-istitâa telezzüz üzre evkât-güzâr olup lâkin ilm-i hadîs-i Rasûl-i Hallâk ve ilm-i tasavvuf u ahlâk dahi taallüm olunmak ârzûsu cây-gîr ve ne vechile sûret-pezîr olur diye müteveccih-i eltâf-ı hafiyye-i Bârî-i Kadîr olmuştum.

Vaktâki Şeyhü'l-islâm Hâmid Efendi Medresesi'nin müderrisi hâcegân-ı büzürgândan bir pîr-i rûşen-zamîrin haftada iki gün medrese dersi olmak üzere **Akâid-i Molla Celâl** istimâ' ve istikmâline mübâşeret ve eyyâm-ı müdâvemette nâ-gâh esnâ-yı dersde bir zât-ı celîli'ş-şân-âgâh zâhir oldu ki, şahsı ma'lûmum, lâkin ebnâ-yı zamân ile adem-i ülfetim sebebiyle şöhreti mechûlüm idi. Meğer ki, bizim dersimiz meclisinden ve erbâb ve tullâbından dahi kurbiyyet-i mekân sebebiyle yegân-yegân haber-dâr ve üstâdımız ile dahi ülfet-i kadîmesi var imiş.

(کجاست جاذبه طالع سلیمانی که اورد برای من آن پری رو را)[83] Berây-ı ta'zîm ü tekrîm dersi te'hîr edip ol zât-i melekiyyü's-sıfât sohbete âğâz ve cûş u hurûş ve bu abd-i kempâye-i bî-vâye dahi saff-ı niâlinde kuûd ve hâmûş ve sem'i cân ile güftâr-ı dürer-bârını gûş ederdim.

Esnâ-yı tekellümde bende-nüvâzî buyurup bu çâker-i kemtere hitâb ile, "kavs-ı vücûd", "kavs-ı imkân", "kâbe kavseyni ev ednâ" ve "vahdet-i vücûd u şuhûd" bahislerinde tatbîk-i şer'-i şerîf ederek tahkîk ve ifâde ve müstemi' olan şürekâyı dahi sıdk u ta'zîm ile feyz-yâb u istifâde ederler idi. Netîce-i sohbette bu kemîne-çâlâk bi'z-zarûre girye-nâk olup hıtâm-ı meclisde tevdî' ve teşyî' olundu.

83. "O perî yüzlü güzeli benim emrime getiren Süleymânî tâliin câzibesi nerededir?" (H)

Lâkin bu ahkâr, ol şeh-suvâr-ı fezâ-yı vuslatın ez-dil ü cân âvîhte-i fitrâk-i istifâzası olup nâm-ı nâmîsinden istifsâr eyledikde, "*eş-Şeyh Muhammed Emîn Efendi budur ve bu câ-yı vâlâya hem-sâyedir.*" diye ihbâr ile rehber-i safâ-medârı oldular. Meğer ki, "O *mahalli teşrîfinden akdem, saâdet-hânesinde cem'-i şem'-ı sohbeti bulunan zevâtı tevkîf edip hayli demdir bir şikâr-ı serkeş aşikârdır ki, onu dâm-ı saâdete giriftâr eylemek der-kârdır.*" deyip ol şahbâz-ı âşiyân-ı irfân-cenâh lutf-ı iltifât ü himmet ile pervâz ve cevelân ederek medreseye tenezzül ve nüzul ve ilâ-sabâhi's-sefer ol nükte-i dakîkayı dahi meyân-ı ihvânda mümâyân u meclis edip avdet buyurmuştu.

(هزار جان کرامی فدای هر قدمش)[84]

Lâne-i saâdetine vusûlünde onda müterakkıb ve mevcûd olan âşıkân-ı saâdet-iktirâna hitâb buyurmuş ki, "*Hal' u lübs-i hâleti der-meyân olmadıkça sayd u kayd olunmak âsâr-ı be-dîdâr olmayıp hattâ emârât-ı te'sîr ü incizâbdan olan âsâr bana rû-nümâ oldu.*" diye buyurduğunu, mevcûd olan zâirân ba'de-zamân bu nâ-tüvâna tebşîr ve i'lân eylemişti.

(وکر نه بندکی چون من سزار تو نیست وکر قبول تو آیی بروز کار آری)[85]

Bu abd-i âciz dahi ictimâ' ve iltikâsına tâlib ve enfâs-ı tayyibesinden istifâza ve likâsına vücûhla râgıb olup vâkıa be-rûz-ı fîrûz ki, yek-şembe ..... ale's-seher âsitân-ı saâdet-hâne-i âlî-şânını câ-yı penâh edip bilâ-dakk-ı bâb, gönül evinden abd-i fakîri kabûl bâbında isticlâb eyleyip yedi derece-i nücûmu mürûrunda feth-i bâb ve pîşgâh-ı nigâhına vuslat-yâb olup, âdet-i câriye-i zamân üzre haddimden bîrûn ikrâm ile memnûn buyurduğu şehr-i mübârek mevlid-i Fahri'l-enâm aleyhi's-salâtü ve's-selâm 1149/(1736) senesi idi.[86]

Bir sene ülfet-i âdiyye-i zamân üzre evkât-güzâr ve sene-i âtiyede zikr-i kalbîyi telkîn ve bi'l-müdâveme hareket-i mudga-i sanevberiyyeyi müstebîn buyurup usûl-i hâcegân üzre âdâb-ı tarîkat ve ilm-i ahlâk ta'lîmine ibtidâr buyurduğu mecliste hayme-nişîn-i istimâ' pîr-daşlardan bir tâlib mevcûd idi. Ketm ü ihfâ ve adem-i ifşâ ile emr edip ba'dehû altı sene zarfında kütüb-i ehâdîs-i şerîfeden İmâm Nevevî'nin **Hadîs-i Erbaîn**'ini ve **Nuhbetü'l-Fiker**-i İbn-i Hacer'i bi't-tamâm ve **Sahîh-i Buhârî**-i şerîften rub'u mertebesini evkât-ı hâliyede kemâl-i kereminden ta'lîm ve mütevakkıf-ı sem' olan esrâr-ı ilm-i hadîs ve âsârı ve hurde-i erkân-ı azîzânı tefhîm buyururdu. Eğerçi bu **Mektûbât**-ı kudsiyyenin cild-i evvelinde 228. mektûbunda tasrîh olunduğu üzere erbâb-ı noksândan bî-isti'dâd ve nâ-kâbil olanlara her çend icâzet-nâme câlib-i kemâl değil ise de ricâ-yı husûl ile **Buhârî**-i şerîf'i esnâ-yı ifâdede icâzet inâyet buyurup, Kâ'betü'l-muhaddisîn, ravzâtü'l-müfessirîn eş-Şeyh Ahmed en-Nahlî el-Mekkî eş-Şâfiî (*kuddise sırruhû*)'dan me'zûn-ı rivâyet olduğu zamânda ahz eylediğimiz kırkdört senedi hâvi **Vuraykât** nâmıyla mütedâvîl-i eyâdî-i sıkât

84. "Onun her adımına bin aziz cân fedâ olsun." (H)
85. "Ancak senin kabûl etmenle biz, kulun olabiliriz. Yoksa benim kulluğum Sana lâyık değildir." (H)
86. O zaman Müstakîm-zâde'nin 18 yaşında olduğu ında'l-hisâb mümâyândır.

olan sened-i şerîfi mümzâ ve mahtûm; ve bu fakîre dahi i'tâ ve duâ buyurmuştu. Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb vesîle-i kemâlât-ı sûriyye vü ma'neviyye eyleye; bi-hurmet-i seyyidi'l-mürselîn.

Onsekiz ay dahi **Buhârî**-i şerîfden kıraât ve ba'zı ahyânda dahi bâis-i sohbbet-i hakîkat olmak bahânesiyle Tercümânu'l-gayb Hâfız-ı Şîrâzî'nin **Dîvân**'ından kırkaltı gazel dahi istimâ' olunmuştu. Bi't-temâm **Fıkh-ı Ekber** ve akâid min-evvelihî ilâ-âhirihî bi-hamdihî teâlâ ta'lîm buyurmakla suhan-şû-yı gıll ü gış mevâdd-ı akâid olup ve ahyânen **Nefehâtü'l-Üns** li-Molla Câmî (*kuddise sırruhu's-Sâmî*)'den dahi ebhâs-ı kesîre-i müşkile hall ü ta'lîm buyurur idi. Bu vech-i vecîh üzere güzâr-ende-i evkât iken, maraz-ı pîrî, vücûd-ı behbûdunun dâmen-gîri olmakla, medârise mütâreke olunup, fakat sohbet-i müteberrikesine hasr-ı vakt ve tenbîh-i nebîhi üzere sihrî hâkpâyinden isticlâb ve mülâkât-ı bezm-i ünsü ile şeref-yâb olup züvvâr be-dîdâr oldukda, sinni bîhûde güftâr ile işgâl ve cem'iyyet-i hâtırı bâdî-i perîşânî-hâl olmasın diye himâyet ve bu bendesine izn ile sıyânet buyurur idi. Yevmen mine'l-eyyâm sîne-i pür-sekînesi üzere iki mahalden "şîr-pençe" demekle ma'rûf ehl-i cerâhat olan illet peydâ ve ba'zı ahibbâ sevkı ile merhem-i atiyyetu'llâh tedârik ve ilkâ olunup, çend rûz mürûrunda kat' ile onu def' esnâsında ol zahîr-i tâlibânın zahrında dahi iki mahalde zâhir olup, onlar dahi kat' ve tedbîr olunup ber-kâide-i cerrâhân rû-yı indifâı nümâyân olmağa karîb olmuştu.

Bir gün de'b-i kadîmim üzre yine sihrî-i dâhil-i bezm-i feyz-eseri oldum. Gördüm ki, azfâr-ı meniyye-i pençe-i şîr vücûd-ı derd-âlûdunda meşhûd-ı bernâ vü pîr olmuş, bu garîk-ı bahr-ı firâk ve harîk-ı nâr-ı iştiyâk, dûçâr-ı çeşm-i merhamet-bîn oldukta lutf-ı hıtâb u nevâziş ve lisânen ve cinânen perveriş buyurup selâmet-i dîn ve âfiyet ü yakîn ve safâ-yı derûn ve inşirâh-ı sadr ve kemâlât-ı sûriyye vü ma'neviyye, bu kelimât-ı sitte ile daavât ve şeş-cihâtım mazhar-ı hayât buyurup, lâkin îmâ-yı tevdî' ve izhâr-ı firâk dahi bî-ihtiyâr derûn u bîrûnum bâis-i ihtirâk oldu. Şeref-i hizmetiyle şeref-yâb olan ihvân-ı zevi'l-ahbâbdan bu hâl-i perîşânı suâl ettim. İki gün mukaddem cümleye vedâ' ve cerrâhı def' edip destârını kendi pîçîde ve nâ'şına vaz' olunmak üzre tenbîh eylediği dahi dehşet-endâz-ı sâmia-i bende-i bî-imtiyâz oldukta, bu nâlân-ı nâ-tüvâna mümâyân olan ekdâr ü ahzân, alima'llâhu teâlâ, iftirâk-ı ebeveynde dahi be-dîdâr olmadığı hâlden bilenlere aşikârdır. (إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعونَ)[87]

Sâl-ı intikâline dîbâce-i tafsîl olunan silsile-nâmede hâtime-i tercüme-i hazret-i ân, fakîrâne imlâ ve pîrâye-i ser-levha-i mezâr-ı pür-envârı olan târîhden mâ-adâ, yine abd-i fakîrin çekîde-i kalem-i acz-i rakamı olan bu târîh-i Arabî, nevişte-i sahîfe-i mecmûa-i ehl-i dildir.[88]

Ba'dehû yirmi gün mürûrunda vâlidem merhûme hacle-gîr-i ravza-i rıdvân ve âsûde-i maksûre-i cinân oldu ki, nesebi, vâlidesi tarafından ecdâdımızın emcedi Mecdüddîn

87. "Şübhesiz biz Allah içiniz ve mutlaka O'na döneceğiz." 2. Bakara sûresi, 156. (H)

88. Buradaki Arapça manzûme daha önce geçtiği için (**Sefîne** s. 37) tekrar yazılmadı. (H)

Efendi'ye vâsıl olur ki, Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân aleyhi'r-rıdvân ile bu diyâra gelip, Şemseddîn Ahmed el-Gûrânî makâmında 861/(1457) târîhinde Fâtih merhûma kazasker olduğu zabt-kerde-i vakâyı'-nüvîsândır. Vâlidemiz merhûmenin nâmı Ümmügülsüm olmakla vefâtına,

Hem-nâm-ı kerîme-i Habîb-i güzîn Ümmügülsüm
(همنام كريمهء حبيب كزين ام كلثوم)[89]

terkîb-i mensûr târîh vâkı' olmuştur.

Ekdâr-ı mezkûre ile perîşân-hâl ve muzdaribü'l-bâl, derûn mahzûn bir tarîkla âsâyîş-hûn olmayıp, mahvata-i rûhâniyyîn olan mahrûse-i Bursa'ya azîmet ve ol sûy-ı dilcûda âsûde-i zîr-i lihâf-ı türâb olan evliyâ-yı eslâf ve meşâyıhı ziyâret ve nev'an seyâhat ve teskîn-i harâret ve vatan-ı aslîye avdet olunup, me'lûf olduğum kâr-ı makdûra iştigâl ve isticlâb-ı rızâ-yı Rabb-i Müteâl üzereyken bu tercüme-i celîle hizmeti, min-tarafi'llâhi'l-kerîm bir inâyet olduğu dîbâçede tafsîl olunmuştu.

Henüz itmâm-ı san'at-ı mezkûreye heves esnâsında 1164 senesi Muharremü'l-harâmı selhında (29 Aralık 1750) vâlid-i mâcidim el-Hâc Muhammed Efendi merhûm mûsıla-i Süleymâniyye ile, cedîde-i sadr-ı a'zam es-Seyyid Hasan Paşa Medresesi müderrisi iken nüsha-i dürer ü gurer-i ömrü itmâm ve sinni seksene karîb, âzim-i dershâne-i dâri's-selâm olmakla teceddüd-i infiâl istîlâ-i hâl edip, bi'l-ızdırâr rızâ-yı kazâ-yı Kahhâr akabinde Şeyhü'l-islâm Efendi tarafından imtihân-ı müderrisîn-i kirâm tenbîh ve i'lâm olunup, ilhâh u ibrâm-ı hayr-hâhân ahbâb-ı şîrîn-kelâm ile dâhil-i imtihân olmağa azîmet edip, mine'l-vâki' vâlidim merhûm üç def'a dâhil-i imtihân olmakla, müftiyyü'l-enâm Yenişehirli Abdullâh Efendi'den bekâm olup ve ceddim el-Hâc Muhammed Müstakîm Efendi dahi bâ-imtihân Şeyhü'l-islâm Minkârî-zâde Yahyâ Efendi'den nâil-i merâm ve 1110/(1698)'da Medîne-i Münevvere (*salla'llâhu teâlâ münevvirehâ*) kazâsıyla bekâm ve 1116/(1704)'da Şâm-ı şerâfet-âşâm olmasına eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Murâd en-Nakşıbendî (*kuddise sırruhû*) (إنه على صراط مستقيم)[90] kelâm-ı latîfini târîh-i tâm olmak üzere i'lâm buyurmuş. Ba'dehû 1122/(1710) senesinde Mekke-i Mükerreme pâyesiyle, dârü'n-nasri ve'l-meymene Edirne-i Mahmiyye kadısı olup, ba'de'l-azl İstanbul'da 1124/(1712) târîhinde vâsıl-ı a'lâ-yı illiyyîn olmuşdu.

El kıssa:

Bu abd-i fakîr-i kalîlü'l-bidâa dahi dâhil-i dâri'l-mihen-i imtihân olup, tahallüf-i merâm bu bî-istitâayı bir vechile dahi tekdîr ü nâ-kâm eyledi.

89. İbârenin hesaplanmasından verilen târih çıkmamaktadır. (H)
90. "Hiç şüphesiz o, dosdoğru yol üzeredir." İbârenin hesaplanmasından verilen târih çıkmamaktadır. (H)

(لدى الإمتحان يكرم الرجل أو يهان)[91]

Hasbüna'llâh ve ni'me'l-vekîl."

* * *

Müstakîm-zâde'nin pederi Hacı Muhammed Efendi ve büyük pederi Muhammed Müstakîm Efendi'nin, Edirnekapı haricindeki Emîr Buhârî Dergâhı yakınında, şimdiki Şehidlik nâm mahalde medfûn olduklarını Hâfız Hüseyin-i Ayvansarâyî **Vefeyât-nâme**'sinde yazıyor. Hâlen mezârlarının zâhirde nişânesi bile kalmamıştır.

Müstakîm-zâde'nin şemâili hakkında Mahmûd Kemâl Beyefendi buyurdular ki:

"Nahîfü'l-bünye ve zaîfü'l-lıhye imiş. İmtihânda muvaffak olamaması iktidârsızlığından değil, genç ve zaîfü'l-lıhye olmasından mütevellid olduğunu bir eserinin kenârında işâret ettiğini gördüm."

Süleymân Sa'deddîn Efendi'nin **"Müstakîm-zâde"** diye şöhret bulması, Müstakîm Efendi'nin ahfâdından olması yüzündendir. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

IV. Cild'de **Sinânîler** faslında, Ced Hasan Efendi'den ahz-ı feyz ettiği ve Hz. Mısrî ile muhâbere eylediği yazılan bir Müstakîm Efendi daha vardır ki, o başkadır. Müstakîm-zâde'nin ceddi olan zât değildir.

Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Efendi hazretlerine medhiyye-i âcizânem:

Şerîat ilminin deryâsı oldun Müstakîm-zâde
Tarîkat ilminin mebnâsı oldun Müstakîm-zâde

Görüp âsârını hayretde kaldım doğrusu böyle
Hisâb-ı ebcedin dânâsı oldun Müstakîm-zâde

Ne tedkîkler ne tahkîklar buyurmuşsun ki takdîrler
Bütün tullâb-ı aşk dârâsı oldun Müstakîm-zâde

Ulûm-ı kâl u hâli cem' iden bir nüsha-i ekvân
Lisânü'l-gayb (onun) gûyâsı oldun Müstakîm-zâde

Süleymân-ı zamânsın bâ-husûs hem nâm-ı Sa'deddîn
Cemâl-i tâb-nâk şeydâsı oldun Müstakîm-zâde

91. "İmtihânda, kişiye ya ikrâm edilir, ya da perîşân edilir." (H)

Erenler zümresinde mevkiin bâlâ-ter olmuşdur
Tarîkat ehlinin bâlâsı oldun Müstakîm-zâde

Bi-hakkın zâhir ü bâtın ulûmunda ferîd oldun
Hüviyyet sırrının meclâsı oldun Müstakîm-zâde

Sevenler ilm ü irfânı seni takdîr iderler heb
Harîm-i ma'rifet Leylâsı oldun Müstakîm-zâde

Çıkardın ravza-i pâk-i hakîkatdan nice dürler
Bu dehrin hâme-pîrâsı oldun Müstakîm-zâde

Şarâb-ı lem-yezel meyhânesinde câm-ı aşksın sen
Sen ol bezm-i cemin mînâsı oldun Müstakîm-zâde

Habîb-i Hazret-i Hak aşkına himmet buyur nûrum
Gönül iklîminin sevdâsı oldun Müstakîm-zâde

Senin gül-zâr-ı vasfında hezâr-âsâ olur **Vassâf**
O **Vassâf**'*ın gül-i ra'nâsı oldun Müstakîm-zâde*

Hulefâ-yı Mevleviyye'den Mehmed Tâhir Beyefendi kardeşimin ilâveten ve hediyyeten söylediği beytidir:

Nümâyân oldu âsârında emr-i **'fe'stakim'** *sırrı*[92]
O sırrın âleme mecrâsı oldun Müstakîm-zâde

Medhiyye-i âcizânem:

Müstakîm-zâde Süleymân-ı zamân Sa'deddîn
Neşr-i envâr-ı ulûm itmiş idi mihr-i berîn

İltifât itmemiş ikbâl-i cihâna aslâ
Hiç görünmez gözüne debdebe-i rûy-i zemîn

İtdi tahsîl-i maârif ile tezyîn-i sıfat
Oldu allâme-i dehr ârif-i esrâr-ı yakîn

92. (فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ) "Emrolundğun gibi dosdoğru ol." 11. Hûd sûresi 112. (H)

İlme meftûn olan erbâb-ı kemâl hayrânı
Revnak-efzâ-yı kulûb-ı urefâ nûr-ı mübîn

Zât-ı âlîsini vasf itmeden âciz **Vassâf**
Kalb ü rûhum ile bildim ki odur sırr-ı Emîn

Tuhfe-i Hattâtîn'de yazar ki:

"Süleymân Sâdeddîn b. Muhammed b. Muhammed Müstakîm:

Câmiu'l-hurûfdur. Hırka-i Şerîf mahallesi etrâfında Muhaşşî Şeyhzâde'nin pederi Şeyh Muslihuddîn-i Tavîl'in hayrı olan Tahtaminâre Mescidi mukâbilinde kademnihâde-i âlem-i şehâdet olup, vâlid-i mâcidim merhûmdan tahsîl-i ulûma ibtidâ olunmuştur. Ceddim merhûmun Edirne'den ma'zûlen rıhlet eylediği mesken, Balat harîkıyla muhterik oldukda, Terkim Câmii kurbunda bir hâne temellük olunup, cülûs-ı Sultân Osmân târîhine kadar sâkin olmak münâsebetiyle Sultân Mehmed İmâmı Seyyid Yûsuf Efendi ve Zülfeleyân Hocası Muhammed Efendi ve Yemliha Hasan Efendi ve şeyhu'l-kurrâ Yûsuf-zâde Abdullâh Efendi'den ve seyyid-i hâkimândan dahi nice zamân telemmüz mukadder ve fenn-i hadîs ve tarîkat-ı aliyye-i hâcegânî Ebû Şeybetü'l-Hudrî (*radıya'llâhu anh*) civârında vâki' Emîr Ahmed el-Buhârî Zâviyesi şeyhi huccetü'd-dîn ve muhaccetü ehl-i yakîn Hâce Muhammed Emîn-i Tokâdî'den ahz u mahz u mahtûm vesîka-i icâzetle şeref-yâb olmak müyesser olmuştur.

Fe-li'llâhi'l -hamdü ve'l-minne.

Bahre olmakla mukârin kesb ider feyz-i kemâl
*Gerçi bahhâs cünbüş ile mevce-i deryâ ile**

Sülüs ve neshi Hâce Muhammed Râsim Üstâd'dan taallüm ve hatt-ı ta'lîkı dahi Fındık-zâde İbrâhîm Efendi ve Kâtib-zâde Muhammed Refî' Efendi ve Dede-zâde Seyyid Muhammed Efendi'den dahi tefehhüm ile, mehmâ-emken medâr-ı maâşım olan hatt-ı mâ-yukra' tedârik olunmuştur. Hâlen Körükçübaşı Ahmed Ağa Câmii kurbunda ferîd ü vahîd-i bâ-tecrîd sâkin olduğum menzilde, bi-avnihî teâlâ **Dîvân-ı Hazret-i Murtazâ Şerhi** tesvîdine şuğl üzereyim."

Tuhfe-i Hattâtîn'de beşinci sahîfede görülmüştür, 1173/(1760)'de vefât eden kürsü şeyhi Muhammed Sâlih b. eş-Şeyh Îsâ el-Mahvî'den bahs ederken:

"Müşârünileyh Yahyâ b. Şa'bân Efendi'ye dâmâd olmakla, bu fakîr içün peydâ olan merâtib-i sıhriyyet-i baîdeye riâyet ederlerdi. Ve tarîkat-ı Şemsiyye'yi bu fakîr onlardan ahz u sohbet eylemiştim. Yahyâ-zâde Şeyh Muhammed Emîn Efendi b. eş-Şeyh Yahyâ b. Şa'bân Efendi'nin ceddi Şeyh Şa'bân İstanbul'a hicret eyledikde Şeyhü'l-islâm Muhammed

Efendi, onlar için vâlidleri Şeyhü'l-islâm Hoca Sa'deddîn Efendi'nin Dâru'l-kurrâ'larını hânkâh edip, hânkâhları dâhilinde medfûndur. Ceddim Muhammed Müstakîm Efendi, Medîne-i Münevvere kazâsında mukaddemce Şeyh-i mezbûrun akrabâsından birini tezevvüc eylemekle bu fakîr ile karâbet-i sıhriyeleri vardır." diyor.

Müstakîm-zâde'nin **Şerh-i Dîvân-ı Alî** nâm eserinden (s. 187):

"İnsâna kemâl-i tahsîlinde üç baba gerekdir: Biri, eb-i vâlidi; biri, eb-i muallim; üçüncü peder-i mürebbî ki, şeyh-i mürşiddir. Mürşid dahi üç olmak gerekdir: Biri, Şeyh-i inâbet ü telkîn; ikincisi, pîr-i sohbeti yakîn; üçüncü, mürşid-i hırka-i kâmilin ki, müselsel hadîs-i şerîf ile sünnetdir. Eğer üçü bir zâtta mevcûd olursa, iksîr-i a'zam ve kibrît-i ahmerdir. El-hamdü li'llâhi alâ niamâtihî ki, bu abd-i fakîre cümlesini zât-ı vâhidden ahz müyesser oldu."[93]

Müstakîm-zâde Hazretlerinin Âsârı Esâmîsi:

Türk Târîh Encümeni Külliyâtı nâmı altında ahîren müşârünileyhin âsâr-ı aliyyesinden **Tuhfe-i Hattâtîn** neşr olunmuştur. Buna urefâ-yı zamândan İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi tarafından pek vâkıfâne ve âlimâne bir mukaddime yazılmış ve âsârı esâmîsi de neşr edilmiştir. En sahîh olarak yazıldığında şüphe olmadığından, esâmî-i âsârını bi-aynihî yazıyorum:

1. **Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha**, Dâru'l-Fünûn Kütübhânesi (DFK) (Bugünkü İstanbul Üniversitesi Kütübhânesi), 7428.
2. **el-Emânâtü'l-Ma'rûfe**, DFK, 4218.
3. **Tenvîru'l-Emâne**, Süleymâniye Kütübhânesi, Es'ad Efendi, 1684
4. **Tarhu'l-Ma'nâ fî Şerhi'l-Esmâ**, DFK, 2972.
5. **Tevfîk-i Tevkîf**, DFK, 7257.
6. **Tahkîkü's-Salât**, Süleymaniye Kütübhânesi Pertev Paşa, 625.
7. **Mir'âtü's-Safâ fî Nuhbeti Esmâi'l-Mustafâ**, DFK, 756.
8. **Şerhu Hilye-i Nebeviyye**, DFK, 756.
9. **Şifâu's-Sudûr li'n-Nesli'n-Nûr**, Yıldız, 3703/170.
10. **el-Âsâru'l-Asab li-Meyli Hubbi'l-Arab**, Yıldız, 3031/170; Pertev Paşa, 614, 625.
11. **Turerü's-Selâm li-Ahrâri'l-İslâm**, Yıldız, 3031/170; Fâtih 5451.
12. **Âsâr-ı Adîde**, Pertev Paşa, 614.
13. **Huccetü'l-Hattı'l-Hasen**, Pertev Paşa, 614, 615.

93. Maksûdu Tokadî Emîn Efendi hazretleridir.

14. **Şerhu Hadîs.**
15. **Hüsnü't-Tâkvîm,** DFK, 7542, 7257.
16. **Risâletü'd-Dîn,** DFK, 7257.
17. **Şerefü'l-Akîde,** DFK, 6258.
18. **Risâletü'l-Hayy fî İsâleti'l-Key,** DFK, 7257.
19. **el-İrâdetü'l-Aliyyetü'l-Celiyye fi'l-İrâdeti'l-Cüz'iyyeti'l-Külliyye,** DFK, 7257.
20. **Mâkâletü'n-Nezâfe,** DFK, 7428.
21. **Şerh-i Ahid-nâme ve Telkîn,** Mahmûd Kemâl Bey Kütübhânesi'nde, 296.
22. **Envâru'd-Diyâr bi-Himâyeti'l-Âbâr,** DFK, 7428.
23. **Risâle,** Yıldız, 3701/170.
24. **Teşnîfü'l-Ezher bi-Ta'rîfi'l-Ahmer,** Bahâeddin Bey nezdindedir. Bahâeddin Bey'in, İstanbul 13. Mekteb Müdürü olduğunu **Tuhfe-i Hattâtîn** mukaddimesindeki îzâh-nâmesinde Mahmûd Kemâl Beyefendi yazıyorlar.
25. **Reşfü'l-Hakîka fî Keşfi'l-Akîka,** DFK, 7257.
26. **Risâle,** Yıldız, 3703/170.
27. **Tahkîku't-Teslîm,** Yıldız, 3700/170.
28. **Zeylü Tahkîkı't-Teslîm,** Yıldız, 3703/170.
29. **Şerh li-İzzi'l-İslâm,** Pertev Paşa, 625.
30. **Hâşiye-i Hizb-i A'zam,** Yıldız, 3700/170.
31. **Şerhu Hizbü'l-Hıfz,** Yıldız, 3700/170.
32. **Şerh-i Vird-i Settâr,** Yıldız, 3701/170.
33. **Şerh-i Evrâd-ı İmâm Süheylî,** Yıldız, 3700/170.
34. **es-Salavâtü'ş-Şerîfe,** Yıldız, 3703/170.
35. **Salavâtu Silsileti'n-Neseb,** Bahâeddin Bey kitablarında.
36. **Salavât-ı Duvâzde İmâm,** Bahâeddin Bey'de.
37. **Salavâtu'l-Hurûf,** Bahâeddin Bey'de.
38. **Zînetü'ş-Şeybiyye fî Hazîneti'l-Gaybiyye.**
39. **Cihâzu'l-Ma'cûn fî Halâsi't-Tâûn,** DFK, 7428.
40. **Mürşidü'l-Müteehhilîn Tercümesi,** DFK, 7257.

Âsar-ı tasavvufiye:

41. **Şerhu Lugaz-ı ism-i Celâl,** Pertev Paşa, 625.
42. **Şerh-i Ebyât-ı Pîr-i Herât,** Pertev Paşa, 625.
43. **Mektûbât-ı Kudsiyye,** matbû'dur.

44. **Vâlidiyye,** Yıldız, 3700/170. (من عرف نفسه فقد عرف ربه)[94] hakkında **Vâlidiyye** nâmıyla yazdığı eser hakkında denilmiştir ki: Şihâb'ın, **Hâşiye-i Beyzâvî**'de Sûre-i Secde'de tasrîhi üzere Şeyh Ebûbekr er-Râzî'nin kelimâtından olan, (من عرف نفسه فقد عرف ربه) cümle-i mühimmesinin Türkçe şerhidir. Müstakîm-zâde bunun mukaddimesinde: "*Bu haber-i latîfin esrâr-ı aliyye ve maâni-i hafiyye vü celiyyesinden sebeb-i vücûdum vâlidim merhûmun emriyle cem' olunup* **Vâlidiyye** *tesmiye olunan risâlede ol terkîbin meâli bu fakîr-i alîlü'l-mizâca zâhir olup, ma'nâ-yı latîfi oldur ki.*" diyor. Bu eser Dâru'l-Fünûn'a nakl olunan Yıldız Kütübhânesi kitaplarından 3700/170 numaralı mecmûadadır. (İbnü'l-Emîn Mahmut Kemâl Bey Efendi)
45. **Tercüme-i Risâle-i "Men Araf..."**, DFK, 7257. **"Tercüme-i Risâle-i "Men Araf"** eserinin aslı İmâm Gazâlî'nindir, tercümesi Müstakîm-zâde'nindir. 10 Zi'l-hicce 1183/(7 Nisan 1770) târîhinde tercüme olunmuştur. Bu **Vâlidiyye** risâlesinden başkadır. Metni eserde, kelâm-ı mezkûrun, Hz. Alî (*radıya'llâhu anh*)'a râci' olduğu beyân olunuyor. Eserin kenârında "*Şeyh Ebûbekr er-Râzî'nindir. Niceler hadîs zannederler.*" deniliyor. Dârü'l-Fünûn Kütübhânesi'nde 7257 numaralı kitapta görülür. Ehemmiyyetine binâen burada ayrıca işâret olundu.
46. **Ahid-nâme**. Süleymân Sâkıb Efendi Matbaası'nda **Ahid-nâme-i İsmâîl** Hakkı diye yanlış olarak basılmıştır.
47. **Mukavvilât-ı Devriyye,** Pertev Paşa, 625.
48. **el-Ukûdü'l-Lü'lüiyye fî Tarîkı's-Sâdeti'l-Mevleviyye,** Sül. Ktb., Hâlet Efendi, 379.
49. **Risâle-i Tâc,** Yıldız, 3702/170; DFK, 2927.
50. **Risâle-i Tarîkat-ı Nakşıbendiyye,** DFK, 2972.
51. **Şerh-i Ebyât-ı Sandûka,** Pertev Paşa, 614: Hz. Gavs-ı A'zam Abdülkâdir'in sandûka-i kabrinde muharrer olan beş beytin Türkçe şerhidir.
52. **el-Lugazü'l-Celîl,** Yıldız, 3703/170.
53. **Nusret-i Mübtedî,** Yıldız, 3700/170.
54. **Akîdetü's-Sûfîyye,** Dâru'l-Fünûn Kütübhânesi, 6258.
55. **Tuhfetü'l-Merâm,** Yıldız, 3701/170: Mürşidi Muhammed Emîn-i Tokâdî'ye ahlâk ve tasavvuf üzerine sorduğu suâllerin cevâblarıdır. Mühim bir risâledir.
56. **Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî,** Tuhfe-i Hattâtîn, s.52.

94. "Kendini bilen Rabbini bilir." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ c. II, s. 262.** (H)

57. **Risâle-i Zikr**, Yahyâ Efendi Türbesi'nde Mahmûd Efendi Kütübhânesi, 2788.
58. **Hakîkatü'l-Yakîn ve Zülfetü't-Temkîn**, Tuhfe-i Hattâtîn, s.53.
59. **Menâkıbu İmâm A'zam**, Yıldız, 3702/170.
60. **Risâle-i Melâmiyye-i Bayramiyye-i Şettâriyye**, Sül. Ktb., Nâfiz Paşa, 1164.
61. **Risâle-i İskender**, DFK, 7257, 7428.
62. **Hisânü'n-Nadr min Ahvâli'l-Hıdr**, DFK, 7428.
63. **İddetu'l-Budûr fî İddeti's-Sinîn ve'ş-Şuhûr**, Bahâeddin Bey'de.
64. **Ashâbu Bedr**, Yıldız, 3700/170.
65. **Ricâlu'l-Bedr**, Yıldız, 3700/170.
66. **Nüshatü'l-Evliyâ**, Pertev Paşa, 625.
67. **Eimme-i İsnâ-aşar**, Bahâeddin Bey'de.
68. **Silsile-i Nakşıbendiyye**, Yıldız, 3702/170.
69. **Meşâyıh-nâme-i İslâm**, Yıldız, 3701/170.
70. **Hülâsatü'l-Hediyye**, Mahmûd Kemâl Bey Kütübhânesi, 101.
71. **Ayasofya Vâizleri**, Mahmûd Kemâl Bey Kütübhânesi, 100.
72. **Devha-i Meşâyıh-ı Kibâr**, Yıldız, 3701/170.
73. **Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nesebi ve'l-Künâ ve'l-elkâb**, Büyük, Arapça bir eserdir. Süleymâniye'de Galata Mevlevîhânesi'nden gelen kitapların târîh kısmında, 628. numaradadır.
74. **Tuhfe-i Hattâtîn**.
75. **Silsiletü'l-Hattâtîn**, Es'ad Efendi, 1184.
76. **İbn-i Cübeyr'in Şehâdeti**, Bahâeddin Bey'de.
77. **Yazıcı-zâde**, Bahâeddin Bey'de.
78. **Zeyl-i Destân-ı Âl-i Osmân**, Mahmûd Kemâl Bey Kütübhânesi, 254.
79. **Zeylü Hamîleti'l-Küberâ**, Mahmûd Kemâl Bey, 296.

Âsâr-ı Hikemiyye

80. **Bâbu'l-Âdâb li-Üli'l-Elbâb**, Bahâeddin Bey'de.
81. **Dustûru'l-Amel-i Şâhâne**, Es'ad Efendi, 1684.
82. **Hıfz u Nisyân**, Yıldız, 3700/170.
83. **el-Kelimâtü'l-Hikemiyye**, Yıldız, 3701/170.
84. **Cevâhiru Hamse**, Yıldız, 3701/170.
85. **et-Tarsûs fî Fevâid-i Burgûs**, DFK, 7257.
86. **Risâletü'l-Mantık**, Pertev Paşa, 625.
87. **Ta'bîr-nâme-i Muhtasar**, Bahâeddin Bey'de

Âsâr-ı Edebiyye

88. **Münâcât**, Bahâeddin Bey'de.
89. **Kasîdetü'l-İstis'âdiyye**, Bahâeddin Bey'de.
90. **Kasîdetü'l-Emriyye**, Bahâeddin Bey'de.
91. **Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa'**, DFK, 7428.
92. **Şerhu Kasîde-i Bürde**, Esad Efendi, 2766.
93. **Kasîde-i Münferice Şerhi**, Pertev Paşa, 625.
94. **el-Hediyyetü's-Seferiyye ve'l-Hazariyye fî Şerhi'l-Kasîdeti'l-Mudariyye**, DFK, 7257.
95. **Şerh-i Dîvân-ı Alî**. Matbû'dur.
96. **Kanûnu'l-Edeb Tercümesi**, Sül.Ktb., 1968 Reşâd Efendi 950.
97. **Tuhfetü'l-İber fî Şerhi Urcûzeti'z-Züver**.
98. **Tercüme-i Kasîde-i Dûyekî**, Yıldız, 3701/170.
99. **el-Mebsût fî Rusûmi'l-Hutût**, Pertev Paşa, 614, 620.
100. **el-Istılâhâtu'ş-Şi'riyye**, Pertev Paşa, 625.
101. **Durûb-ı Emsâl**, Pertev Paşa, 614.

Makâlât:

102. "*Esâmî-i Kur'ân*", Bahâeddin Bey'de.
103. Şerh-i beyit, Pertev Paşa, 625
"Zi Ahmed tâ ahad yek mîm farkest - Cihânî end rân yek mîm ğark-est"
104. *"Yokluğundan var olan varlıkda bilmez yokluğu - Sohbet-i yâr lezzetin bilmez beyim ağyar olan"* beytinin şerhi, Pertev Paşa, 625.
105. *"Aceb hayrân u mestim ki bilişden bilmezem yârı - Gözüm her kande kim baksa görünür sûret-i Rahmân"* beytinin şerhi, Pertev Paşa, 625.
106. "*İlm-i Hak der ilm-i sûfî güm-şode*" mısrâ-ı Mevlânâ'nın şerhi, Pertev Paşa, 625.
107. "*Hûrâ be-nazzâre nigârem saf-zed*" Şeyh Ebû Saîdi'l-Hayr'ın rubâîsi şerhidir. Pertev Paşa, 625.
108. *"Zât-ı tu Kâdir-est bâ-icâd-ı her-muhâl - İllâ yâ ferîden çün tu yegâne"* beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
109. Hâfız'ın bir beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
110. *"Kitâb-ı Şâne bînî tâ murâ tomâr-ı gîsû şod - Çü Hüdhûd şâne bînî şâne-em-râ şâne-i rû şod"* beytinin şerhi, Yıldız 3703/170.
111. Şerh-i Rubâî, Yıldız, 3703/170.
112. Şerh-i beyit, Yıldız, 3703/170.

113. Nizâmî'nin "*Şiriskî dâşet ki çün tû girift - Sâye-i hurşîd ber-âhû girift.*" beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
114. Şevket'in bir beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
115. Ebu'l-Ulâ'nın bir beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
116. Urfî'nin bir beytinin şerhi, Bahâeddin Bey'de.
117. "*Sevâd-ı sübha-i sad-dâne-i şeyh-i sâlûsun - Hakîkata nazar olunsa yüzü karasıdır*" beytinin şerhi, Yıldız, 3703/170.
118. "*Hırâmân mî-reved dilber-i bûstan vakt-i gül*" mısrâının şerhi, Yıldız 3703/170.
119. "*Zen-i âlem tutalım hüsn ile Leylâ olmuş*" şerhi, Yıldız, 3703/170.
120. "*Şüphe yok Îsâ'ya tev'emdir emr-i tersâ...*" şerhi, Yıldız, 3703/170.
121. "*Rahne-i seng-i siyâh penbe-i mînâdandır*" şerhi, Bahâeddin Bey'de.
122. **Kırk Fıkra,** Bahâeddin Bey nezdinde.
123. **Takrîz.** Şeyh Mûrâd Efendi'nin hafîdi Seyyid Muhammed Halîl'in **Arafu'l-Benâm** nâm eserine Arapça takrîzdîr. Bahâeddin Bey'de.
124. **Takrîz.** Eyüp kadısı Muhammed Tâhir Efendi'nin, Şeyh-i Ekber hazretlerinin **el-Kıstâsu'l-Müstakîm** şerhine yazılmıştır. Bahâeddin Bey'de.
125. **Dibâce ve Makâle,** DFK, 2074.
126. **Tezkire.** Üsküdarlı Berber Nûri Çelebi'ye yazılmıştır.
127. **Mecmûa,** Es'ad Efendi, 3756.
128. **Mecmûa,** DFK, 4727.
129. **Mecmûa,** DFK, 4727.
130. **Dîvân-ı Râgıb.** Hekîmoğlu Ali Paşa'nındır. Müstakîm-zâde cem' ve tertîb eylemiştir.
131. **Şerh-i Müntehâbât-ı Fütûhât, Sefîne,** c.l, s. 64.
132. **Hadîkatü'l-Cevâmi',** Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî'nindir. Müstakîm-zâde merhûmun sa'y u ikdâmıyla yazmıştır.
133. **Makâle,** DFK, 7428.
134. **Risâle,** Yıldız, 3703/170.
135. **Şerh-i Salât-ı Meleveyn,** Pertev Paşa, 625.
136. **Makâle,** Pertev Paşa, 625.
137. **Şerh-i Kelâm-ı Sıddîk,** Bahâeddin Bey'de.
138. Şevket'in bir beytinin şerhi
139. **Şerh-i beyt,** Yıldız, 3703/170.
140. **Dîvân-ı Sâbit,** (Sâdece hattı), DFK, 7479.
141. **Dîbâce-i Âsâr-ı Vesîm.**

Ârif-i zamân, edîb-i devrân İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi'nin **Tuhfe-i Hattâtîn** nâm eser-i Müstakîm-zâde'de, müşârünileyhin âsârı hakkında yazdığı îzâhât-nâmedeki âsâr-ı aliyyeyi aynen yazdım. Vaktiyle fazla olarak kayd ettiğim ma'lûmâtı bi'l-ızdırâr tayyettim. Fazla îzâhât isteyenler **Tuhfe-i Hattâtîn**'deki mukaddimeye mürâcaat etmelidir. Müstâkîm-zâde Süleymân Sâdüddîn Efendi merhûmun, müşârünileyhin yazdığı îzâhât-nâme ile şâd olduğuna şüphe edilemez. "Mahmûd Kemâl Beyefendi"den Hazret-i Hak râzı olsun." duâsı vird-i zebânımdır.

Mahmûd Kemâl Beyefendi'nin îzâh-nâmesinden:

"Es'ad Efendi Kütübhânesi'nde 2780'de mukayyed ve kendi hattıyla muharrer **Dîvân-ı Alî Şerhi**'nin kenârına (s.469) Müstakîm-zâde metnindeki bir kıt'a-i Arabiyenin, "*Senden sonra kelâmın bâki olur. İbret ile nazar idüp, sana nâfi' olmasını sevdiğin kelâmı söyle ki, senin akabinde, seni hayr ile yâd eylemeye sebep ola.*" meâlindeki tercümesini yazdıktan sonra şöyle diyor:

Pes şârih-i bî-perhîz dahi, bu çend beyt-i nâçîzi teberrüken yâdigâr-ı ahibbâ bir ber-güzâr-ı imlâ eyledi.[95]

Müstakîm-zâde'nin bir de **Ahid-nâme-i Kebîr**'i varmış. İsmâîl Hakkı merhûma nisbetle devr-i ahîrde basılan, **Ahid-nâme-i İsmâîl Hakkı** hakkında Bursalı Mehmed Tâhir Bey merhûm, "*Bu eser, İsmâîl Hakkı'nın değil, Müstakîm-zâde'nindir.*" diye Üsküdar'da Selîmağa Kütübhânesi'nde bir nüsha-i matbûasına yazmış olması tedkîke sebeb oldu. Netîcede fi'l-hakîka İsmâîl Hakkı hazretlerinin **Ahid-nâme**'si olmadığı, Müstakîm-zâde'nin olduğu tahakkuk etti.

Mahmûd Kemâl Beyefendi buyururlar ki:

> "Şeyhü'l-islâm Ârif Hikmet Bey'in hatt-ı destiyle muharrer bir mecmûanın nihâyetine rabt olunan Müstakîm-zâde'nin fihrist-i âsârı meyânında bir de **Ahid-nâme-i Kebîr** unvânlı bir esere tesâdüf eyledim. Şemseddîn-i Mısrî Efendi'nin iş'ârı vechile bu eser Müstakîm-zâde'nindir. 111 ve 118. ahid-nâmelerdeki **Risâle-i Mevleviyye** ve **Şerh-i Dîvân-ı Alî** mâddeleri, eserin Müstakîm-zâde'ye âidiyyetinin delîl-i vâzıhıdır."

Fatih'te Millet Kütübhânesi'nde Reşîd Efendi kitapları meyânında Lügat faslında 950, 951, 952, 953 numarada **Kanûnu'l-Edeb** tercümesi elsine-i selâse: Cild-i evvel, Ebü'l-Fadl Hüseyin b. İbrâhîm'in **Kanûnu'l-Edeb fî Zabtı Kelimâti'l-Arab** nâm eser-i mu'teberi Müstakîm-zâde tercüme ve ismine târîh-i tercüme olarak "Elsine-i selâse" tesmiye etmiştir. Bu dört cild müsvedde hâlinde mütercim hattıdır. Târîh-i ik-

95. Buradaki manzûme, **Sefîne**, ş. 44'te Muhammed Emîn-i Tokâdî'nin anlatıldığı kısmın sonunda, "Latîfe" başlığıyla geçmişti; tekrar buraya konulmadı. (H)

mâli yedi senede müyesser ve târîhi "Mahzenü'l-Esrâr" (محزن الاسرار) olduğu sonunda muharrerdir. Baş tarafında Müstakîm-zâde'nin hatt-ı destiyle muharrer olarak tercüme-i hâlini gördüm ki, aynen istinsâh eyledim. Sûret-i mülâkât pek latîfdir, okunmalıdır, târîhî bir beyândır.

Mektûbat'ı Fârisî'den Arapça'ya tercüme etmiş ve devr-i Azîzî'de Mekke-i Mükerreme Matbaası'nda basılmıştır. İki cilddir. Tercümenin Arapça'ya naklinde elzem i'tinâ edildiği görülmüştür. İmâm Rabbânî'nin bunda mükemmel bir tercüme-i hâlinin de yazıldığı görülmüştür.

1162/(1749) senesinde başlayıp 1165/(1752) senesinde ikmâl etmiştir. 34 yaşında tercümeye muvaffak olmuştur.

Server-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerinin Hz. Âdem'e kadar silsilesi hakkında otuz sahîfelik bir eseri dahi olup, kütübhânesinde mevcûd olduğunu Hâfız Şevket Bey söyledi. Nâmı **Şifâu's-Sudûr li-Silsileti'n-Nûr**'dur.

Şu na't-ı şerîf müşârünileyhindir:

Eğerçi her cihetden ben adîmim Yâ Rasûlallâh
Recâ-mend-i heme cûd-ı kadîmim Yâ Resûlallâh

Alîl-i zâhir ü bâtın kelîl-i sûret ü ma'nâ
Reh-i cürm ü cinâyetde leîmim Yâ Rasûlallâh

Cenâhım zelle vü isyân uçmak eylerim ümîd
Hudâdan ben heves-kâr-ı naîmim Yâ Rasûlallâh

Zaîfü'l-bâl-i hâl oldum kavîyim ben vebâl üzre
Amân sad el-amân Yâ Rab esîmim Yâ Rasûlallâh

Recâ-mend-i şefâat olmağa mûcib bu kec-reftâr
Sakîmim lîk ***İbn-i Müstakîm****'im Yâ Rasûlallâh*

Müstakîm-zâde hazretlerinin Arabî, Fârisî ve Türkçe ba'zı eş'ârını ve manzûm târîhlerini gördüm. Âsâr-ı nazmiyyesinde tabîat-ı şâirâneden ziyâde kudret-i âlimâne hikmeti göstermektedir. Müstakîm-zâde ebced hesâbıyla pek güzel târîhler söylemiştir:

Türbe-i zîbâ yapıldı Fâtiha
Oldu Lâhûta revân Allâh diyüp rûh-ı Emîn

târîhleri o cümledendir.

"Ebced hesâbıyla târîh tanzîm etmeye adetâ ibtilâsı vardır." (İbnü'l-Emîn Mahmut Kemâl Beyefendi)

Mezâr Taşındaki Kitâbesi:

"Allâh Sübhânehû ve teâlâ hazretleri merhûm ve mağfûrun leh tarîk-ı Nakşıbendî Tokâdî Şeyh Muhammed Emîn Efendi hazretlerinin hulefâsından ilmen ve tarîkaten ve sinnen Şeyh Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Efendi'nin rûhu için âmme-i cemî'-i mü'minîn ü mü'minât ervâhı için el-Fâtiha. 22 Şevvâl 1202/(27 Temmuz 1788)."

Müstakîm-zâde'nin teehhül etmemiş olduklarını **Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Alî**'de 543. sahîfede yazdıkları şu ibâreden istidlâl eyledim:

"eş-Şeyh Süleymen" (الشيخ سليمن) 1131/(1719) târîh-i velâdetim olup, bu târîhlere dek (ya'nî **Dîvân Şerhi**'ni yazdığı 1186/(1772) senesine kadar) servet-i tabîat-ı kânûn-ı nefsâniyyette muntafî ve mürtekibâttan perhîz ile olduğum hâne-i meymenette ferîd ve vahîd, mazhar-ı lutf-ı hafî olmaktayım. Kaldı ki, fezâil-i izdivâc abd-i fakîrde olan mevâni'den ekaldir. Herkes kendi hâline gayriden ziyâde vâkıftır. Allâh teâlâ a'lem. Bu bahs-i azîm Kutub İznîkî-zâde'nin **Mürşidü'l-Müteehhilîn**[96] nâm eserini tercümemizde bast olunmuştur."

Müstakîm-zâde hazretlerinin kabri

Hz. Müstakîm-zâde mestûrînden idi. Mezâr taşında tâc resmi yoktur. Hâcegân kavuğuna müşâbih bir şekil tersîm olunmuştur. Kitâbesinin ibâresi bozuktur. Yanlış, eksik şeyler vardır. Müşârünileyh herkese târîhler söylerdi. Ona kimsenin söyleme-

96. Bâyezid'teki Kütübhâne-i Umûmî'de Kütübü'l-Akâid Ve'l-Kelâmiyye kısmında 3011 numarada bir **Mürşidü'l-Müteehhilîn** vardır. Lâkin Müstakîm-zâde'nin değildir.

mesi fakîri müteessir etmiştir. Atîdeki târîhi ona muhabbeten söyledim ve Mevlevî Tâhir Bey kardeşime de bir târîh söylettim. Kendinin mestûru'l-hâl olmasının da bunda dahli olması vâriddir.

Hak teâlâ rûhunu takdîs ü taltîf eylesün
Müstakîm-zâde Süleymân-ı zamân-i rahmetin

İtdi ihyâ nâmını İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl[97]
Menba'-ı ilm ü fazîlet ol kerîmü'l-hasletin

İş bu nazm-ı târihi **Vassâf***ına itdi sünûh*
***Feyz-i Hak'dır** rıhleti târîh-i tâmmı Hazret'in*
(فيض حقدر) = 1202

Yahut:

***Feyz-i Hak'dır** târîh-i rıhlet-medârı Hazret'in*
"*Müşârünileyhindir.*" diye **Osmânlı Müellifleri**'nde gördüm:

Yâ Rab kalemim mû-yı fenâdan sakla
Tahrîrimi ta'n-ı süfehâdan sakla
Tevfîk idüp kande gidersem rehber
Şeh-râh-ı şerîatda hatâdan sakla

Müstakîm-zâde hazretleri pek sevdiğim (bir) zâtdır. Bir gün sûret-i mahsûsada kabrinin üzerinde müterâkim molozu bi'z-zât temizledim. Pehle taşını meydâna çıkardım.

Bir hâtıra-i fâhire:

Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Efendi merhûmun Türk Târîh Encümeni **Tuhfe-i Hattâtîn** nâm eserini bastırmış ve merhûm-ı müşârünileyhin hayâtına ve âsârına dâir İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyin tetkîk-nâmesiyle notları da neşr olunmuştur. Mahmûd Kemâl Bey Efendi'nin kemâlât-ı ârifânesi hasebiyle bu eser hakkında da gösterdikleri kudret-i ilmiyye şâyân-ı takdîrdir. Eser mütâlaaya cidden değer bir yadigârdır. Mütâlâasını tavsiye ederim. Eser-i âcizânemde ismi geçen birçok zevât-ı kirâmın tercüme-i hâli oradan alınmıştır. (*Kaddesa'llâhu esrârahum.*)

97. Târih Encümeni a'zâsından İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Bey, Müstakîm-zâde'nin **Tuhfe-i Hattâtîn**'ini ser-â-pâ tashîh etmiş ve mükemmel bir tercüme-i hâlini ve âsârını mufassalan yazmış ve kütübhâne-i irfâna yâdigar eylemiştir.

Cenâb-ı Hak Müstakîm-zâde'nin rûhunu mesrûr ve Kemâl Bey Efendi'nin de sa'yini meşkûr buyursun. Âmîn.

TOKADÎ EMÎN EFENDİ'NİN DİĞER İKİ HALÎFESİ

Şeyh Halîl Efendi ve Şeyh Ahmed Şevki Efendi

Müstakîm-zâde'nin kabrinin yanında Emîn Efendi'nin ayak ucunda medfûndurlar. Biri Seyyid Halîl, dîğeri Seyyid Ahmed Şevki Efendilerdir.

Kitâbeleri:

"*Cennet-mekân Tokâdî Muhammed Emîn Efendi merhûmun hulefâsından merhûm ve mağfûrun leh es-Seyyid Halîl Efendi rûhu içün el-Fâtiha 1187/(1773).*"

"*Kad intekale'ş-Şeyh es-Seyyid Ahmed eş-Şevkî en-Nakşıbendî halîfe-i Tokâdî Muhammed Emîn Efendi. Rûhları içün el-Fâtiha. 26 Zi'l-hicce 1199/(31 Ekim 1785).*"

(Tokâdî) Emîn Efendi merhûmun kırkı mütecâviz halîfesi olup esâmîsini Üsküdar'da Selîm Ağa Kütübhânesi'nde Tasavvuf kısmında 122 numaradaki tomârda gördüm. Tafsîline muttali' olmak isteyenler o tomâra mürâcaat etmelidirler. Sadrâzam Yeğen Muhammed Paşa ve Şeyhü'l-islâm Muhammed Sâlih Efendi dahi hulefâsındandır. Muhammed Paşa'nın vefâtı 1200/(1786); Şeyhü'l-islâm'ın ise 1170/(1757)'tir.

EBÛ ABDULLÂH MUHAMMED es-SEMERKANDÎ

Yek-dest Ahmed-i Cûryânî'nin beşinci halîfesidir. İstanbul'a gelmiş, Üsküdar'da vefât etmiştir. Târîhi 1116/(1704)'dır. Kara Ahmed Türbesi'nin karşı sırasında medfûndur. Ziyâret-gâh-ı ehl-i tarîkattır. Neccâr-zâde hazretleri bu koldan gelmiştir. Şeyhi Arab-zâde Muhammed İlmî Efendî müşârünileyhin halîfesidir. Şemsipaşa'da bir tekke şeyhi idi.

/49/ SEYYİD AHMED-İ BUHÂRÎ

Bir Ahmed-i Buhârî daha vardır. Emîn-i Buhârî'den tefrîk için buna "Ahmed-i Buhârî" derler. İstanbul'da Unkapanı civârında "Yeşiltulumba" denilen mahallin yakınındadır. Sene-i hicriyyenin 950/(1543) veyâ 960/(1553) târîhinde Buhârâ'dan İstanbul'u teşrîf buyurmuşlar ve elyevm medfûn bulundukları mahalde kâin hânelerinde imrâr-ı hayât edip, meşâyıh ve ulemânın mazhar-ı hürmeti olmuşlardır.

994/(1586) senesinde âlem-i bekâya intikâl eylediler. Pâdişâh-ı zamânın irâdesiyle hânelerine defn olunmuşlardır. Medfenleri üzerine türbe inşâ edilmiş idi. Fakat

mürûr-ı zamân ile münhedim olunca ittisâlindeki hâne sâhibi burayı kendi hânesine ilhâk eylemişti. **Hadîkatü'l-Cevâmî'**de böyle yazılıdır.

1230/(1815) senesinde Sultân Mahmûd-ı sânî'nin rü'yâsında görünerek, "*Beni bulunduğum mezbeleden kurtar.*" diye beyân-ı hâl eylemekle, emr-i pâdişâhî üzerine medfenlerini aramışlar, bulamamışlar. Pâdişâh'a arz olunmuş; "*Erbâb-ı kulûba mürâcaatla keşfen bulunsun. Zîrâ be-heme-hâl elzemdir.*" diye fermân etmiş. Bunun üzerine ulemâ-yı Mısriyye'den ve kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşiyye'den Mustafa Efendi nâm zâta mürâcaat etmişlerdir. Hz. Şeyh bir müddet taharrî ve murâkabeden sonra, nihâyet medfen-i şerîf pîş-gâhında tevakkufla işâret buyurmuşlardır. Şeyh Ali Fakrî Efendi hazretleri böyle nakleylediler. Kapan tüccârından birinin hânesi derûnunda imiş. Hattâ o gün hâne halkı Kâğıthâne'ye mesîreye gitmişler, hânede kimse yok imiş. Pâdişâhın irâdesindeki şiddet te'siriyle kapıyı açıp hâneye girerler. Mustafa Efendi tarafından gösterilen mahal kazılmış, zuhûr etmemiş. "*Daha kazınız.*" demesiyle, kazmışlar; gâyet derinde lahit zuhûr etmiş, açmışlar; na'ş-ı şerîfleri ter ü tâze bulunmuş. Yalnız kefenlerinin sararmış olduğu görülmüştür.

Mustafa Efendi, Kuşadalı İbrâhîm Efendi hazretlerinin bendelerinden Kadıköylü Nâşir Efendi'nin hocasıdır. Bu münâsebetle o da hâzır bulunmuş, kefen aldırıp, yeniden tekfîn ettirmiş. Kabirleri bu sûretle meydâna çıkarılmış; emr-i pâdişâhî üzerine türbe tecdîd ve dergâh inşâ edilip,1232/(1815)'de Şeyh Mustafa Efendi'ye buranın meşîhati tevcîh olunmuştur.

/50/ Şeyh Mustafa Efendi, iki sene icrâ-yı meşîhatten sonra irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Yerine ulemâ-yı kirâmdan Kıbrıslı Hasan Efendi şeyh olup, vefâtında Üsküdarî Şeyh Behcet Efendi hazretlerinin hulefâsından ve Hasan Efendi'nin dâmâdı Şeyh Rıfkı Efendi'ye 1248/(1832) senesi ibtidâsında meşîhat tevcîh olunmuştur. Rıfkı Efendi'nin tercüme-i hâli, Behcet Efendi'nin hulefâsı sırasında yazılacaktır.

Zamânında dergâh ihtimâl ki, tevsîan inşâ olunmuş olacak. Dergâhın cümle kapısı bâlâsındaki târîh kendisinindir:

Hazret-i Sultân Mahmûd'un Cenâb-ı Kibriyâ
Feyz ü nusretle ferah-nâki ide kalb-i pâkin

Eyledi Allâh içün ihyâ bu vâlâ tekyeyi
*Yâveri ola her dâim o şâhen-şehin**

Bendesi Dervîş **Rıfkı** *söyledi târîhini*
Kutb-ı devrân yapdı bu yıl Nakşibendî dergehin
(قطب دوران یابدی بو یل نقشبندی درکهن) = 1252/(1836)

Rıfkî Efendi, 1271/(1855)'de âlem-i bekâya intikâl etti. Beşiktaşî Yahyâ Efendi türbe-dârlarından Şeyh Mahmûd Efendi, seccâde-nişîn olup, 1294/(1877)'te vefâtları vukû' bulmakla, oğlu Şeyh Ali Efendi, yerine geçmiş ve 1321/(1903)'de rıhlet edince, atîde tercüme-i hâliyle tezyîn-i sâhife eylediğim Şeyh Ali Fakrî Efendi, şeyh olmuştur. Zamân-ı âlîlerinde türbe ve dergâh yeniden ihyâ olunduğundan elyevm ma'mûrdur. Zamân-ı ihyâsı 1324/(1906) senesine müsâdiftir.

Mevlevî Tâhir Dede Efendi'nin o zamân söylediği târîhtir:

Zîll ü sâye-güster-i Rabb-i Muîn
Vâris-i kudsî-i Fahri'l-Mürselîn

Hazret-i Abdülhamîd ki zâtıdır
Kutb-ı ekvân u Emîrü'l-mü'minîn

Zâhir ü bâtında bî-şüphe odur
Pîşvâ-yı âli-i ehl-i yakîn

Mehbit-ı ilhâm-ı Hak'dır ki velî
Her umurundan kerâmet müstebîn

Devr-i adli'çün dinilse çok mudur
Devr-i adl-i çâr-yâr-ı pencümîn

Olduğundan feyz ü irfândan habîr
Eylemekde hıdmet-i pîrân-ı dîn

Nerde bir dergâh-ı vîrân var ise
Dest-yâr-ı himmeti eyler nevîn

Sâyesinde sû-be-sû itmektedir
Bang-i zikru'llâh çerhı pür-tanîn

İşte ez-cümle bu âlî hânkâh
Uğramışken ihtirâka pîş-ez-în

Emr ü fermân eyleyüp ihyâsîna
Himmetiyle oldu bünyân-ı rasîn

Sanki sırr-ı bâz-geştî sâlike
Böylece gösterdi ol şâh-ı güzîn

Lutfına eyler bekâda şüphesiz
Ruh-ı Şah-ı Nakşibendî âferîn

/51/ *Dir lisân-ı hâl ile bu hânkâh*
Menba'-ı feyzim gelin ey âşkîn

Ketbolunsa tâkıma şâyestedir
*İşte cennet "**fe'dhulûhâ hâlidîn**"*[98]

Cilve-gâh-ı zikr-i Hak oldukça ben
Şâh-ı âlem müstedâm olsun hemîn

Yâverî-i feyz-i pîr-i akdesin
Zâtını kılsun dem-â-dem kâm-bîn

Olmak üzre sâlikâna yâd-dâşt
Ben de bir târîh yazdım cevherin

*Nakş idilse bâbına **Tâhir** sezâ*
Hânkâh-ı Nakşıbendî-i bihîn
(خانقاه نقشبندئ بهين) = 1324/(1906)

ŞEYH ALİ FAKRÎ EFENDİ

Tarîkaten zâhirde "Fakrî" tahallüs buyuran ve hakîkaten gınâ-yı ilm ü irfâna mâlik olmağla "Ganî" ism-i şerîfinin mazhar-ı tecellîsi olan bu reh-nümâ-yı kerîmü'l-fıtrat, 1270 sene-i hicriyyesinde (1845) Üsküdar'da âlem-i dünyâya zînet vermiştir. Pederleri Şeyh Muhammed Emîn Efendi, onun pederi Ali Ağa'dır. Vâlideleri ve büyük vâlideleri Çerkesdir. Vâlide cihetinden siyâdetleri vardır. Silsile-i nesebleri Hz. Abdülkâdir efendimize müntehîdir. Baba cihetinden vezîr-i a'zam Ca'fer Paşa ahfâdındandır. Pederleri Emîn Efendi, Üsküdar'da, Hallaç Baba Dergâhı'nın şeyhi idi.[99]

98. (فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ) "Ebedî olarak kalmak üzere o (cennete) girin." 39. Zümer sûresi, 73. (H)

99. Hallâç Baba, bir rivâyette Tekfurdağ (Tekirdağ)'lıdır. 1200/(1786) târîhinde Üsküdar'da bulunmuş, kendisinden birçok havârık u kerâmât nakl ü rivâyet olunur. Kable'l-vefât mezkûr dergâhın şeyhi Abdülganî Efendi'ye, "*Benim filân târîhde irtihâlim mukarrerdir. Bu dergâha defn ediniz.*" diye

1292/(1875) senesinde irtihâl eylemiştir. Bu dergâhda medfûndur. Büyük pederleri Ali Ağa, 1255/(1879)'te vefât etmiştir.

Ali Fakrî Efendi, Üsküdar'da Ahmediye Mahallesi'ndeki mekteb-i ibtidâîde merhûm Hoca Efendi'den Besmele-keş olmuş, İhsâniye'de kâin Fıstıklı Mektebi muallimi, huffâz-ı kirâmın mâ-bihi'l-iftihârı Hoca Sabri Efendi'den telemmüz etmiştir.

Ba'dehû Üsküdar Rüşdî'sine devâm ile şehâdet-nâme alarak Kara Hüseyin Efendi-zâde /52/ Ahmed Âsım Efendi merhûmun dersine müdâvemetle nüsah-ı mürettebeyi okumuş; Üsküdarlı Hoca Vildân Efendi'den ahz-ı icâzeye muvaffak olmuştur.

Pederlerinin irtihâli üzerine teehhül etmekle berâber, pederlerinin yerine Hallaç Baba Dergâhı meşîhatine nâil oldular. Pederlerinin irtihâlinden iki sene evvel müstahlef olmuş idi. Pederlerinin şeyhi, Samatya'da Etyemez civârında Mirzâ Dede zâviyesi şeyhi, tarîkat-ı Sa'diyye'den Mustafa Vehbî Efendi olup, 1274/(1858) senesinde âzim-i dâr-ı bekâ olmuştur.

Şeyh Ali Fakrî Efendi, 1315/(1897) senesinde Üsküdar'da Selîm Baba Dergâhı şeyhi Ömer Efendi merhûmdan tarîk-ı Nakşıbendî'den de müstahlef olmuştu. Ömer Efendi'nin şeyhi Sâdık Efendi'dir. Onun şeyhi Eğrikapı'da kâin Emîr Buhârî şeyhi Sâlim Efendi olup, nisbet-i tarîkatları Eyüp Nişâncısı'nda kâin Şeyh Murâd Dergâhı şeyhi Murâd el-Özbekî hazretlerine müntehî olur ki, o da İmâm Rabbânî Ahmed-i Fârûkî hazretlerinin halîfeleridir.

Şeyh Ali Efendi'nin esâs hilâfetleri Sa'diyye'dendir. Teberrüken Rufâî ve Sünbülî tarîklarından da icâzeleri vardır. Devlet hizmetinde de bulundular. 1294/(1877)'te Rus Muhârebesi esnâsında Cibâli'de, Şâdiye Kalyonu'nda Zuafâ-yı Askeriyye Hastalar Ağalığı'na ta'yîn olunmuş, bundan sonra nüfûs kitâbetine ve Bâb-ı Âlî'de bir hizmete nakledilmiştir. Tahrîr-i nüfûsda, tekâyâ tahrîr-i nüfûsuna 1500 kuruş maâşla me'mûr olarak, sonra hayât-ı me'mûriyyetten çekilmiş, zamânını mütâlaaya ve irşâd-ı ibâda hasretmiştir.

1324/(1906) senesinde Seyyid Ahmed-i Buhârî Dergâhı meşîhati uhde-i mürşidânelerine tevcîh olunarak, el-hâletü hâzihî, burada neşr-i feyz-i tarîkat buyurmaktadırlar. Hüseyin Sa'deddîn Efendi'ye hilâfet verip Hallaç Baba Dergâhı meşîhatini ona terk eylediler. Meclis-i meşâyıh a'zâlığında da bulundukları gibi, ahîren İstanbul'daki meşâyıhın muâmelâtı müftî efendinin riyâsetindeki bir meclise havâle olunmakla bu meclisde meşâyıh nâmına a'zâ sıfatıyla bulunmaktadırlar.

---

vasiyyet etmiş ve vasiyyeti yerine getirilerek buraya defn olunmuştur. Bundan sonra dergâh-ı şerîf, "Hallaç Baba Dergâhı" nâmıyla teşehhür etmiştir. Şeyh Ali Fakrî Efendi böylece nakleyledi. Bir gün sûret-i mahsûsada ziyâretine gittim. Tevhîd-hâne derûnunda mihrâba yakın mahâlde medfûndur. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

Orta boylu, beyâz uzunca sakallı, mütenâsibu'l-endâm, melîhu'n-nazar olup, dâimâ Nakşî tâcıyla gezerler. Dergâhlarının yevm-i mahsûsu Perşembe günüdür. Sohbete meyilleri ziyâdedir. Herhangi bir mes'ele-i şer'iyye vü tasavvufiyye ortaya konulsa, tedkîkât-ı amîka ve felsefe-i fikriyyelerini etrâflıca söylerler. Meclis-ârâdır. Mütâlaât-ı zevkıyyelerinden teşnegân-ı ma'rifet müntefi' olurlar. /53/ Rütbe-i ilmiyyeleri yüksek olup, her üç lisânda (Türkçe, Arabça, Farsça) mütebahhirdirler. Şöhretten ziyâde ihtifâya meyl-i tabiîleri olup, kanâat-ı kâmilelerinin te'sîriyle dünyâya rağbetleri pek azdır. Her üç lisân üzere söylenmiş eş'ârı vardır. Fakat kendi ifâdelerine göre çoğu mazbût-ı sahîfe-i i'tibâr olamayarak dûçâr-ı ziya' olmuştur.

Son zamânlarda esâsı Fârisiyyü'l-ibâre olmak ve nısfına karîb ebyâtı Arapça söylenmek şartıyla bir **Sa'dî-nâme** yazmaktadırlar. Fakîre okudular. Mertebe-i tevhîdde, yüksek söylenmiş bir eser-i tasavvufîdir. Âdâb-ı Nakşiyye'ye dâir bir risâlesi vardır.

Son zamânlarda yazdığı eserler:

Sa'dî-nâme: Fârisî lisânı üzere, üçyüz beyit.

Mevlevî-nâme: Fârisî lisânı üzere, üçyüz beyit.

Ekberiyye: Hz. Muhyiddin-i Arabî'ye, ikiyüz beyit.

Eş'ârından numûne:

Taştîr-i gazel-i Hazret-i Mevlânâ:

"يا صغير السن يا رطب البدن
"يا كريم الأصل قبل كل من

"فاح منك الطيب فى حول اليمن
"يا قريب العهد من شرب اللبن

"هاشمى الوجه تركى القفا
"أنت مولى الحسن ذو الطرف الحسن

"لاترى فى الكون عين مثلكم
"ديلمى الشعر رومى الذقن

دلنى ربى إلى هادى السبيل
إننى فى بابه شيخ أسن

مذنب عبد فقير فقرى
يقرع باب الرجا فيه سكن [100]

* * *

صاح الصباح قوموا يا ايها السكارا
ملوا من المدام جان جهان نمارا

ساقى بمن رهاده ز ان باده دل افروز
هوشم بدوشم افكن دلرا بد لربا را

أكرم على عشقك زد فى الفؤاد شوقك
حتى أرى بقلبى عن وجه بى بهارا

داويتنى بداء ليس له دواء
درون دواى دل شد جانا بهل دوارا

پروانكان شمعت سوزند ولى نميرند
آب حيات عشقت افنا كند فنارا

هبت رياح وحدت رفت از ميان چو كثرت
يك رو همى ببينم اغيار وآشنارا

خواه از نجوم وكوكب خواه از شموس فانوس
يك شعله است فروزان امكان كجا مارا

هر جا نظر بكردم مهر رخت بديدم
جل جلالك اى دوست شستم ز دل سوا را

فقرى بتو كه آموخت اين طرز هم زبانى
هم چون حزين سرايى اين نظم خوش ادار [101]

100. Bunun tamâmı **Mahfil Risâlesi**'nin 23. nüshasında neşr olunmuştur.
101. "Ey sarhoşlar! Kalkın sabah oldu. Dünyâyı gösteren ruhtan ümîdinizi kesmeyin. Sâkî! Bana gönül ferahlatan bâdeden ver de aklımı arkama at, gider; gönlü kaçırana ver.

* * *

Zıll-i memdûd-ı azîmin Arş-ı a'lâdır senin
Ey zılâl-i kâmetin timsâli Tûbâ'dır senin

Gösterir âsâr-ı kudret hilkatinde gâyeti
Hilkatin mutlak kemâle hatm-i imzâdır senin

/54/ *Pertev-i nûr-i cebînin aksidir levh-ı kazâ*
Ebruvânın hâme-i takdîr-i Mevlâ'dır senin

Cebhe-sây-ı dergehin kılmaz temennî cenneti
Hâk-i kûyun cennetü'l-a'lâdan a'lâdır senin

Şeb-çerâğ-ı feyzinin bir zerresidir âf-tâb
Nûr-ı zâtın âf-tâb-ı mülk-i ma'nâdır senin

Selsebîl-i cûdunun atşânı olmuşdur Hızır
Nîm-zebân-ı feyzinin müştâkı Mûsâ'dır senin

Görünür her yüzde gerçi ârife envâr-ı Hak
Vech-i pâkin **Fakrî***'ye mir'ât-ı Mevlâ'dır senin*

* * *

Neşât u zevk-ı tevhîdi sebük-mağzâna virmezler
Menât-ı ders-i tecrîdi sebak-hânâna virmezler

Ezel nakdi gerek sûfî bu bâzâr-ı hakîkatde
Metâ'-ı feyz-i irfânı tehî-destâna virmezler

Aşkını bana ikrâm et, kalbdeki şevkını artır. Öyle ki, senin değer biçilmez yüzünde kalbimi göreyim. Sen benim içimdeki çâresi olmayan derdi tedâvî ettin. Gönül derdinin devâsı, derdimin içinde; tedâvî etmekten vazgeç.

Senin mumunda pervâneler yanar, ama sönmezler; aşkının âb-ı hayâtı, fenâ mülkünü yok eder.

Vahdet rüzgarları esince kesret ortadan kalktı; artık böylece tanıdık tanımadğk herkesi aynı yüz olarak görüyorum.

İster yıldızlardan, ister güneşlerden olsun, bütün ışıkların fânûsu tektir. Bu durumda akşam neredir?

Ey şânı yüce olan Allah! Nereye baktıysam Senin kudretinin tecellîsini gördüm. Gönlümden Senin dışındakileri çıkardım.

Fakrı sana kim öğretti? Bu şekilde konuşmayı sana kim öğretti? Böyle hüzünlü konuşmayı ve hoş edâlı söz dizmeyi kim öğretti? (H)

Revân-ı kalbini pâk it bu taklîd ü tezebzübden
Mezâk-ı câm-ı tahkîki ki bed-kîşâna virmezler

Nigeh-bân-ı edeb ol dil bu vâdî-i mukaddesde
*Ki "**mâ-zâğa'l-basar**"[102] sırrın nazar-bâzâna virmezler*

Süleymân-veş tefehhüm kıl lisân-ı kâl-i eşyâyı
Beğim bu mülk-i ma'nâ mührini dîvâna virmezler

Abâ-yı fakrı ber-dûş it külâh-ı Edhem'i ber-ser
Kabâ-yı atlas-ı şâhî kolay insâna virmezler

Edîm-i arzın olsan da yegâne merd-i meydânı
*Yine bu baht ile **Fakrî** sana bir dâne virmezler*

Gazel

Çille-i aşkın elinden çekdi dil hayfâ neler
Bir tükenmez mâ-cerâdır çekdirir hâlâ neler

Dil dolaşdı zülf-i müşgînine cânânın o dem
Kanlar akdı âh-ı endîşemden oldu şâneler

Âh-ı âteş-bârım eyler âlemi dûzah-misâl
Bir şerârımdan olur peydâ-semender hâneler

Vahdet-i mutlak sarâyı oldu dil kâşânesi
Şâhid ü meşhûdumuz Hak kalmadı bî-gâneler

Âr u nâmûsa selâm it benden ey akl u şuûr
Öyle rüsvâyım ki zikrim eylemez dîvâneler

*Şems-i mâ'nâya metâli' olsa dil **Fakrî** müdâm*
Olur ol yüzden münevver nice zulmet-hâneler

102. (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) "Muhammed'in gözü görülecek şeyden ne sapmış, ne de onu aşmıştır." 53. Necm sûresi, 17. (H)

Hz. Osmân Şems'in:

Hâk olup hûnâbe-i eşk-i terimden reng reng
Gül-şen oldu katre-i feyz-âverimden reng reng

gazeline Şeyh Ali Fakrî Efendi'nin nazîresinden:

Okunur âyât-ı vechim defterimden reng reng
Görünür zât u sıfâtın mazharımdan reng reng
Ben de bir kûh-ı tecellî-i Hudâ'yım kim müdâm
Geçmede Mûsâ benim deşt-i derimden reng reng

Hulefâsı:

Hz. Şeyh'in altı halîfesi vardır:

– İshâk ve Sâlih Efendiler Düzce'de vefât eylemişlerdir.

Bursa'da Sa'dî Dergâhı şeyhi, Erzurûmî Hoca-zâde İsmâîl Hakkî es-Safî Efendi, zâhir ü bâtında müteferrid, hüsn-i hâl ashâbından bir zâttır. Görüştüm.

– Üsküdar'da tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'den Hallaç Baba Dergâhı şeyhi Sa'deddîn el-Vefî Efendi.

– Üsküdar'da Selîm Baba Dergâhı şeyhi Ahmed Efendi

– Tarîk-i Nakşî'den Küçük Mustafa Efendi.

– Bekir Efendi, Unkapanı civârında Şâzelî Tekkesi şeyhidir.

İrtihâli:

Şeyh Ali Efendi, urefâ-yı sûfîyyeden ve kerâmet-i irfâniyyesi müşâhede olunan kibâr-ı meşâyıhdandır. Yetmişyedi sene muammer olmuştur.

Kudretim rütbe-i irfânını takdîr edemez
Anı hakkıyla gören dîde-i hak-bîn ister

Ali Efendi hazretleri, yazın Erenköy'de Mü'min Deresi denilen mahalde mahdûmu Seniyüddîn Bey'in köşkünde sâkin olurdu. Tekkeler seddolunduktan sonra, kışın dahi Erenköy'de otururdu. Ara sıra ziyâret ederdim. Son zamânlarda hastalandı. Seniyyüddîn Bey'in Göztepe istasyonu civârında dîğer (bir) köşkü vardı. Orada tedâvîsine uğraşıldı. Mide kanserinden muztarip olarak dört beş ay kadar esîr-i fürş olup, ni-

hâyet 30 Recep 1347 târîhinde bir Cuma gecesi terk-i cân etmekle, 12 Kânûn-ı Sânî (Ocak) 1929/30 Kânûn-ı Evvel 1345/1 Şâ'bân 1347 târîhine müsâdif Cumartesi günü na'ş-ı şerîfleri techîz ü tekfîn ile namâzı ikindi vakti Göztepe Câmii'nde edâ olunarak, Sahrâ-yı Cedîd Mezâristânı'nda defîn-i hâk-i gufrân kılındı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve rahmetu'llâhi aleyhi*)

/55/ ŞEYH MURÂD el-ÖZBEKÎ en-NAKŞIBENDÎ

Keşmir veyâ Kâbil beldesinden neş'et eyledi. 1055/(1645) târîhinde dünyâya zînet-bahş olmuştur. Henüz üç yaşındayken ayaklarına felç ârız olmakla kötürüm bir hâlde kaldı. Fakat atîdeki tafsîlden ma'lûm olacağı üzre, ayakları sağlam olandan ziyâde dünyâyı dolaştı. Sinni kemâl bulunca, tahsîl-i kemâlâta başlayıp kemâle sâhib oldu, kendisini sevenler çoğaldı. Onların yardımıyla Haremeyn-i muhteremeyni ziyârete mazhar olup, Hindistan'a gitti. Küberâ-yı Nakşiyye'den Şeyh Muhammed-i Ma'sûm hazretlerinden ahz-ı inâbetle tekrâr Hicâz'a geldi. Üç sene mücâvir kaldı. Sonra Bağdâd'a gidip, eızzei kirâmı ziyâretten sonra İsfahân'dan Buhârâ'ya gitti ve Belh ve Semerkand meşâyıhıyla sohbetten sonra, tekrâr Bağdâd'a geldi. Üçüncü def'a hacdan sonra Mısru'l-Kâhire'ye gidip, Şam'a azîmet ettiler. Buradan pek ziyâde hoşlandıklarından hayli zamân kaldılar, teehhül ettiler, şöhretleri şâyi' oldu. 1092/(1681)'de otuzyedi yaşındayken İstanbul'u teşrîf buyurdu. Civâr-ı Hazret-i Hâlid'de beş sene tavattun eyledi. Dördüncü hactan sonra, Şam'a gelip, beşinci def'a Hicâz'a âzim olup, bir sene Mekke-i Mükerreme'de mücâvir oldular. 1120/(1708) senesinde ikinci def'a İstanbul'u teşrîf ettiler.

Sultân Selîm'de Bıçaklı Efendi menzilinde ihtiyâr-ı ikâmet eylediler. Halkın teveccühü ve ziyâret için hücûmu, Çorlulu Ali Paşa'nın hoşuna gitmeyip Hz. Şeyh'i Bursa'da ikâmete me'mûr eyledi. Ba'dehû İstanbul'a avdet etti. Üç sene kadar bu sûretle dem-güzâr olarak 1132 senesi Rebîu'l-âhirinin onikinci (22 Şubat1720) Salı gecesi terk-i âlem-i fenâ eyledi. Eyüp'te ikâmet ettikleri mahalde medrese inşâ olunmuş idi. Medresenin ders-hânesinde defn olundular. O gün İstanbul halkı terk-i meşgale-i dünyâ edip, cenâb-ı şeyhin cenâzesinde bulunmaya şitâbân oldular. Kalabalıktan halkın bir müddet meşy ü hareketten âtıl kaldıkları menkûldür.

Mezkûr medrese, bi'l-âhare zâviye-i Nakşıbendiyye'ye tahvîl edildi. Fukarâ-yı Nakşiyye'ye şart kılındı. Vâkıfı Ebu'l-Hayr Efendi'dir.

Vefâtlarını şu mısra' iş'âr eder:

Kerâmet birle düşdü ***Şeyh-i ekber***
(کرامت برله دوشدی شیخ اکبر) = 1133 – 1 = 1132/(1720)

Seyyid Mûsâ Efendî'nin söylediği târîh:

Gûş idip dedi teessüfle Kelîmâ târîh
Dehr kıldı yine bir kenz-i Murâd'ı medfûn
(دهر قیلدی ینه بر کنز مرادی مدفون)

/56/ Müşârünileyh hazretleri ilm ü irfânı ile şöhret bulmuştu. Huzûr-ı âlîlerine varanlar ne kadar münkir olsa, nazar-ı feyzleriyle başka bir hâl kesbederlerdi. Kerâmât-ı aliyyeleri zâhir olmuştur. Türbe-i münevvereleri Eyüp'te Nişâncı'da Abdülahad en-Nûrî hazretlerinin civârında, ayrıca ma'mûr bir medrese ortasındaki mescid-i şerîfin ittisâlindedir. Pek rûhâniyyetli olup, zâirler müstağrak-ı zevk-ı rûhânî olurlar. İsmâîl Hakkı el-Celvetî hazretleri, **Ahd-nâme**'lerinde, "*Müşârünileyhin türbelerini ziyâret, erbâb-ı aşka lâzımdır ve makâmât-ı müteberrikedendir.*" buyuruyorlar. **Delâilü'l-Hayrât** tarzında **Ed'ıyye-i Hayriyye**'leri vardır.

KARABABA-ZÂDE İBRÂHÎM EFENDİ

Müşârünileyh (Murâd el-Özbekî)'in hulefâsındandır. Bursalıdır. Bursa'da neşr-i feyz etti. 1135/(1723)'de irtihâline mebnî, Zeynîler civârında hâk-i rahmete tevdî' olundu. Şeyhinin emriyle yazdığı, sülûk-ı Nakşıbendiyye'ye dâir eserinden başka, akâide ve usûl-ı zikre müteallik te'lîfâtı vardır.

EFDALÜDDÎN-İ KÂŞÂNÎ (BABA EFDAL)

Meşâhîr-i urefâ ve şuarâ-yı İran'dan olup, Hülâgû zamânında ber-hayât bulunmuştur. Nasîrüddîn-i Tûsî[103] ehass-ı ahibbâsından olmakla hakîm-i müşârünileyhin yüzünden Hülâgû tarafından Kâşân yağma ettirilmemiştir. Evâhir-i ömründe âşık-ı şeydâ oldu. İhtiyâr-ı uzlet ü inzivâ eyledi. Dâru'l-Fünûn Kütübhânesi'nde, Hâlis Efendi merhûmun kitâbları meyânında 1714/241 numarada **Riyâzu'l-Ârifîn** ve 2680/103 numarada **Mecmau'l-Fusahâ'**da muharrer olduğuna göre, gençliğinde bir genç terzi çırağına alâka edip, ma'şûkunun hüsn-i hicâbı, âşıkın hicâb-ı hüsnü olmuştur. İki sene bu derd-i aşkla hem-râz olup, sık sık terzi dükkânının karşısındaki sokakta oturur, ma'şûkunun cemâline hayrân kalırmış. Bir gün ber-mu'tâd gelince, ma'şûkunu bula-

103. Nasîruddîn-i Tûsî Muhammed b. Fahreddîn Muhammed-i Râzî, eâzım-ı hükemâ-yı İslâmiyye'den olup 597/(120)'de Tûs'da doğmuş, melâhide-i İsmâiliyye'den Alâeddîn Muhammed'in esâretine düşmüş, 654/(1256)'te Hülâgû zamânında kurtulmuş, Merâğa'da dörtyüzbin ciltli bir kütüphâne yaptırmış, rasat-hane inşâ eylemiş; Hülâgû'nun Bağdâd'ı zaptında hayâtta olup, 672/(1273)'de Bağdâd'da vefât etmiştir. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

mamakla aklı başından giderek onu aramaya çıkmıştır. Meğer o gün çırak, kendi gibi nev-civânlarla o civârda seyr-i gülistâna azm etmiş. Baba Efdal, bâ-tahkîk arar bulur. Gençler onu görünce, terzi çırağına tevcîh-i hitâb ile, "*Bu adam, görüyoruz ki iki senedir senin dâm-ı aşkına giriftârdır.*", cevâbında, "*Evet biliyorum. İşini gücünü terk ile, benim cemâlimi temâşâdan zevk almıştır.*"

من میدانم که ایام وصال را کوتهی وهر وصالی بقرافی منتهیاست در این قرض در صحبت جسمانی را بروی او بسته و با نهایت آشنائی روحانی در دکان یکانگی نشسته ام [104]

/57/ dediğini işiten Baba Efdal, sayha ederek düştü, bayıldı. Civânlar Baba'nın başına üşüştüler. Ma'şûku da geldi. Baba onun pîrâhen-i Yûsuf'tan gelen koku gibi kokusunu aldı. Kendine geldi, gözlerini açtı. Ma'şûkunu yanı başında görünçe, boyunca sıçradı. "*Leylâ, Leylâ*" derken Mevlâ'yı buldu. Artık terk ü tecrîd yoluna girdi. Hıdmet-i meşâyıha koştu. Urefâ-yı zamân sırasına geçti.

Dede Ömer-i Rûşenî gibi bir vak'a-yı âşıkâneye şâhit olması, onun mertebe-i kemâle îsâline sebep oldu. Kime müntesib idi? Merâk ettim. Târîh ile tevfîk-ı hâl edemedim. Elime "**Resâil-i Kâşânî**" diye Hindistan'da yazılmış elyazması bir eser geçti. Tedkîk ettim. Yazdığı eserler şunlardır ki, her birini mütâlâa ettim. Fârisiyyü'l-ibâredir. İrfânen yüksektir:

Risâle-i Esrâr-ı Nikâh, Risâle-i Semâiyye, Risâle-i Vücûdiyye, Risâle-i Âdâbi's-Sâlikîn, Risâle-i Âdâbi's-Sıddîkîn, Risâle-i Genc-nâme, Risâle-i Bükâiyye, Risâle-i Nasîhatü's-Sâlikîn, Risâle-i Sevâdü'l-Vech fi'd-Dâreyn, Risâle-i Tenbîhü's-Selâtîn, Risâle-i Serâbiyye, Risâle-i Nefehâtü's-Sâlikîn, Risâle-i Zikr, Risâle-i Şerh-i Ebyât, Risâle-i Beyân-ı Silsile, Risâle-i Çehâr-kelime, Risâle-i Silsileti's-Sıddîkîn, Risâle-i Bathiyye, Risâle-i Mir'âti's-Safâ, Risâle-i Avhâl-i Ulemâ vü Ümerâ, Risâle-i Gül-i Nevrûz, Risâle-i Mi'râci'l-Âşıkîn, Risâle-i Mürşidi's-Sâlikîn, Risâle-i Feth-nâme, Risâle-i Bâberiyye, Risâle-i Tenbîhü'l-Ulemâ, Risâle-i Bünyâiyye, Risâle-i Şeybiyye ve **Risâle-i İlmiyye** (olmak üzere) cem'an yirmidokuzdur.

Köprülü-zâde Fuad Bey'in, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** nâm eserinde (396. sahifede):

> "Bağdâdlı Vehbî Efendi'nin zengîn ve cidden çok kıymet-dâr kütübhânesinde, Ahmed b. Mevlânâ Celâleddîn-i Kâşânî'nin âdâb-ı tasavvufa dâir **Risâle-i Bâberiyye**'sinden bahs olunması nazar-ı dikkatimi celb eyledi. Mevlevî Tâhir Bey Efendi'nin kütüb-hânesinden "**Resâil-i Kâşânî**" diye görüp okuduğum resâilin isimlerini yuka-

104. "Ben biliyorum ki, kavuşma günleri kısadır ve her buluşma bir ayrılıkla son bulur. Bu bâbda, cismânî sohbet, rûhânî aşinalıkla süslenir. Ben, yabancılık dükkânında oturmuşum." (H)

rıya yazmıştım. Bu isimler arasında **Risâle-i Bâberiyye** dahi vardır. Demek ki, **"Resâil-i Kâşânî"** denilen bu âsâr Baba Efdal'in değildir. Ahmed Celâleddîn-i Kâşânî'nindir. Şu hâlde bâlâdaki muhâkeme-i târîhiyyeyi doğruluyor. Baba Efdal, tercüme-i hâlini yazdığım zâttır. Bu eserlerin (müellifi) ile Efdalüddîn-i Kâşânî başka başkadır. Zâten ârif-i muhterem Muhammed Besîm Beyefendi, bir mektûbunda, *"Eyâ nûr-ı ayn! Buyurduğunuz gibi, bizde terâcim-i ahvâl-i ekâbirde ve onların istinbât-ı şuûn-ı hayâtlarında çok teşâkül, çok tezâhüm, çok teşâbüh ve çok tedâhül vardır. Tâ'dâd buyurduğunuz kirâm-ı ricâl-i Nakşiyye'den Fazlullâh-ı Kâşânî hazretleri bizim çok sevdiğimiz o Baba Efdal-i Kâşânî olmayacaktır. Esâsen isimler, cevher-i kelime i'tibârıyla bir gibi görünüyorsa da, ihtilâf-ı terkîb ü sîga meydândadır. Bu gibi meşâkilelerde maskat-ı re's müşâreketiyle isim ve unvân mülâbesetinin te'sîr-i küllîsi görülüyor."* (der.)"

Muharrir-i fakîr, tedkîk netîcesinde, bu hakîkatleri elde ettikçe çok müteşekkirim. Hulâsa Baba Efdal başka, Efdalüddîn-i Kâşânî başka, Celâleddîn-i Kâşânî başkadır.

Bir de, Arabça yazılmış **Meâricü'l-Kemâl fî Medârici'l-Visâl** nâm eserini gördüm. Âdâb ve esrâr-ı ma'rifete dâirdir. Âsâr-ı mezkûre meyânında **Silsile Risâlesi**'ne bakılır.

Kendi Câmî ve Ubeydullâh-ı Ahrâr zamânını idrâk ve onlardan ahz-ı feyz etmiştir. Şu hâlde Hülâgû zamânını idrâk etmesi ihtimâl ki yanlıştır. Çünkü arada ikiyüz senelik bir fark vardır. Her ne ise, bir hakîkat varsa, Baba Efdal hazretlerinin zuhûru ve yazdığı gibi Hâce Ubeydullâh ve Câmî ile münâsebetidir.

Rubâiyyâtı pek mühimdir:

یارب جه خوشست بي دهن خندیدن
بی منت دیده خلق عالم دیدن
بنشین وسفر کن که بغایت چو تست
مي زحمت با کرد جهان گر دیدن [105]

* * *

گفتم همه ملك حسن سرمایه تست
خورشید فلك جون در سایه تست
کفتا غلطی از مانشان نتوان یافت
ازما تو هر آن چه دیده مایه تست [106]

105. "Yâ Rab! Ağızsız gülmek ne hoştur. Göze minnet etmeksizin âlemi görmek ne hoştur. İster otur, ister sefere çık; her ikisi de gâyet güzeldir. Ayağa zahmet vermeden dünyâyı dolaşmak ne hoştur." (H)

106. Dedim ki güzellik mülkünün tamâmı senin sermâyendir. Ay ve güneş senin gölgendedir. Dedi ki: Bizde hatâ bulmak ne mümkün. Bizde her ne gördüysen senin mayandandır." (H)

Cidden eâzım-ı hükemâ ve efâhım-ı urefâdan olup müstağrak-ı deryâ-yı aşk olduğundan, silsile-i meşâyıhda nâm-ı şerîfi gayr-i mestûr kalmıştır. Kâşân'da veyâ ihtimâl ki, Bağdâd'da medfûndur. Âsârı Hind'de şöhret-gîrdir. (*Kaddesa'llâhu esrârahû*)

/58/ KAŞGARÎ ABDULLÂH EFENDİ

1100 sene-i hicriyyesinde (1692) Kaşgar'da âlem-i dünyâya kadem basmıştır. Ricâl-i Nakşiyye'den mübârek bir zâttır. İstanbul'u teşrîflerinde civâr-ı Hz. Hâlid'i ihtiyâr buyurdular. O aralık La'lî-zâde Abdülbâkî Efendi merhûmun binâ eylediği dergâha şeyh oldular. Fakat burası mücerredlere meşrûta olduğundan, Abdullâh Efendi hazretleri teehhül murâd buyurduklarından, bu meşîhati terk ile, hâcegân-ı Devlet-i Aliyye'den Hacı Murtazâ Efendi'nin inşâ eylediği câmî-i şerîf etrâfındaki hucurât-ı Nakşiyye'yi ihtiyâr eyledi ve buranın meşîhatini der-uhde buyurdu. Onaltı sene irşâd-ı ibâd ile bi'l-iştigâl 1174 senesi Saferinin yedinci günü (19 Eylül 1760) terk-i âlem-i nâsût etti. Sinn-i âlîleri yetmişdört idi.

Ulemâdan ve cidden sulehâdan olduğu menkûldür. Ba'zı eş'ârı var imiş. Eyüp Sultân'da tepeye doğru yüksek bir mahaldeki türbe-i mahsûsalarında medfûndur. Ziyâret eyledim; pek feyzli ve rûhâniyyetli bir mahall-i mübârekdir.

ŞEYH UBEYDULLÂH EFENDİ

Müşârünileyhin mahdûm-ı mükerremleridir, gerek mûmâileyh, gerek Şeyh Hüseyin ve Şeyh Îsâ efendiler, hulefâsındandır. Ubeydullâh Efendi on sene pederlerinin yerinde meşgûl-i irşâd olup henüz genç yaşında iken 1184/(1770)'de irtihâl etti. Pederlerinin yanına defn olundu.

ŞEYH HÜSEYİN EFENDİ

İstanbul'da Sultân Bâyezîd civârında Sarrâc İshâk Câmi-i şerîfinde meşgûl-i zikru'llâh olup, 1201/(1787) senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Bu câmî-i şerîfin hazîresinde medfûndur. Ziyâret olunur bir mahall-i mübârektir.

ŞEYH ÎSÂ EFENDİ

Ubeydullâh Efendi'nin intikâlinden sonra dergâh-ı şerîf İmâmı Geylânî Îsâ Efendi seccâde-nişîn-i tarîkat olup 1206/(1791-92) târîhinde doksan yaşında âlem-i dünyâdan güzer etti. Pek mübârek bir zât imiş. Şuarâ-yı zamândan Pertev Efendi şu manzûme-i târîhiyyeyi söylemiştir:

Cenâb-ı Şeyh Îsâ hâcegân-ı Nakşıbendî'den
Zamânın kutb-ı aktâbı idi ol zât-ı bî-hemtâ

Yetişmiş feyz-yâb olmuşdu Abdullâh Efendi'den
Nice cânlar uyarmış ârif-i bi'llâh idi hakkâ

Cihân kim bî-bekâdır her konan bundan göçer elbet
Gider da'vet olundukda eğer pîr ü eğer bernâ

Bu zât-ı bî-muâdil dahi gitdi elden aldırdık
/59/ *Mukaddes eyleye rûh-ı şerîfin Hazret-i Mevlâ*

Mücevher harfile levha kalem yazmış bu târîhi
Ki böyle tâm vâki' oldu **Pertev** *eyledim ihsâ*

Fedâ-yı mâ-melekle mâlik-i mülk-i visâl oldu
Urûc-ı âsmân-ı evc-i ulyâ kıldı Şeyh Îsâ
(فدای ماملکله مالك ملك وصال اولدی
(عروج آسمان اوج علیا قیلدی شیخ عیسا

Müşârünileyh derûn-ı tekkeye defn olunarak, Sultân Selîm-i sâlis tarafından müstakıllen bir türbe binâ olunmuştur.

Sonra Şeyh Abdullâh Efendi'nin dâmâdı Çelebi Efendi post-pîrâ-yı irşâd oldu. 1208/(1794)'de altmışüç yaşında terk-i dünyâ eyledi. Ba'dehû Hz. Abdullâh'ın kölesi Hacı İsmâîl Efendi seccâde-i irşâda oturup bir müddet sonra âlem-i bekâyı mekân etmekle Hz. Abdullâh'ın hafîdi şeyh oldu. 1213/(1798)'te göçtü (*Kaddesa'llâhu esrârahum*). Dergâh-ı şerîf el'ân ma'mûrdur.

Bâlâda ismi geçen Şeyh Hüseyin hakkında yazdığım manzûm silsilenâmeden:

Doğup Kaşgâr'dan Abdullâh Efendi nâm veliyyu'llâh
Nice cânlar uyandırmış nice cânlar idüp ihyâ

Husûsuyla Cenâb-ı Şeyh Hüseyn ondan alup feyzi
Bu yerde post-nişîn oldu ki oldur âşık-ı şeydâ

Harîm-i sırr-ı pâk-ı Nakşıbendî'dir kerîmü't-tab'
Tarîkat nûruna mazhar idi buldu şeref hakkâ

Mürîd-i râh-ı Hakk'a cilve-gâh oldu bu hakîr kim
Nice zikr ehli bunda itdi kalbin nûr ile imlâ

Hacı Ömer Efendi şeyh olup ba'd ez-zamân bunda
Zahîr olmuş ona pîr himmeti her dem nesîm-âsâ

Cenâb-ı Şeyh Dervîş bu makâma postu yaydıkda
Tarîk-i aşk-ı Mevlâ'da vücûdun eyledi ifnâ

Abdullâh Efendi'den gelen silsile, Dervîş Efendi'de munkatı' olmuştur.

ŞEYH SEYYİD ABDÜLHAKÎM EFENDİ

1281 sene-i hicriyyesi Şevvâlinde (Mart 1865) Hakkârî'de âlem-i şuhûda kadem-zen olmuştur. Pederleri Seyyid Mustafa Efendi olup, Kürdiyyü'l-asıl, seyyid-neseb, lakabları "Manzûr-ı nazar-pîrân-ı kirâm"dır. Arvâsî-zâdelerdendir.

Kürdistan'ın muhtelif şehirlerinde, muhtelif zevâttan tahsîlde bulunmuş, iktisâb-ı feyz-i ulûm etmiştir. Mülâkî olduğu zevât-ı kirâmın her birinden Nakşıbendî, Kâdirî, Sühreverdi, Kübrevî ve Çeştiyye tarîklarından kesb-i kemâlât ederek müstahlef olmuş, Üveysiyyü'l-meşreb bir zât-ı sütûde-siyerdir.

Muhît-i tahsîlinin îcâbât-ı tabîiyyesinden olarak ulûm-ı Arabiyye vü Fârisiyye'den **/60/** behre-mend olarak, her iki lisânın edebiyyâtında zamânımızın müteferridleri sırasına geçmiştir. Tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendiyye'den âtîde tercüme-i hâliyle tezyîn-i sahîfe olunacak olan Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn-i Nakşıbendî'ye müntehî olup, mürşidleri Seyyid Fehîm, onun şeyhi Seyyid Muhammed Sâlih, onun mürşidi Seyyid Tâhâ, onun mürşidi de Mevlânâ Hâlid hazretleridir.

İstanbul'a hicretleri 3 Şa'bân 1337/(5 Mayıs 1919) târîhine müsâdiftir. Burada kemâlât-ı ârifâneleri şâyi' olup, herkes meclis-i irfânlarına şitâbân olmaktadır.

Eyüp'te, Kaşgarî Abdullâh Efendi hazretlerinin dergâhı meşîhatı münhal olmakla, meşîhat, imâmet ve hitâbeti kendilerine tevcîh olunmuştur. İstanbul'a hicretten mukaddem Van vilâyeti ve etrâfında neşr-i feyz-i tarîkat eylemişti. 1315/(1897) ve 1325/(1907) senelerinde Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret şerefine mazhar olup, burada iki ay kadar ikâmetle kâm-yâb olmuşlardır.

Kendileri bid'at ihdâsından fevka'l-âde müctenibdirler. Hattâ tercüme-i hâl-i âlîlerini yazmak emeliyle istihsâl-i ma'lûmât için mürâcaat ve istîzâhıma karşı, "*Tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendî'de bid'at ihdâs etmeyerek istikâmetle irşâd-ı ibâd vazîfesini îfâ eylemektedir.*" diye yazılmasını emir buyurdular. Fazîlet-i aliyyeleri ulemâ-yı zamânın

tasdîk-kerdesi olduğundan, Süleymâniye Medresesi'nde mevâız-ı dîniyye müderrisliği dahi uhde-i fâzılânelerine tevcîh olunmuştur.

Meslek-i husûsîleri hakkındaki istîzâhıma da, "*Me'mûriyyetim yoktur. Yalnız müderrislik ve meşîhat maâşıyla ve tekkenin şehrî 15 kilo pirinç, 20 kilo fasulye ve 500 kuruş lahm bedeliyle it'âm-ı fukarâda bulunuyor, geçiniyorum. Lehu'l-hamd ve'l-minne, siyâset bilmem. Fırkalara nisbette bulunmadım. İrşâddan başka bir hizmetle mükellef değilim.*" buyurdular.

Şeyh Seyyid Sıddîk Efendi nâmında bir halîfeleri vardı. Ermeniler tarafından şehîd edilmiştir. Elyevm Ahmed Neyyir el-Mekkî ve Ahmed Münîr el-Kudsî nâmında iki mahdûmu vardır.

Kendileri orta boylu, beyâza karîb kır sakallı, esmeru'l-levn, mütenâsibü'l-endâm bir zât-ı âlî-kadrdir. Selâset-i beyâniyye ile ifâdeye ve her üç lisânda fesâhatla tekellüme muktedirdir. Şem'a-i irfânının etrâfına toplanan mürîdânı günden güne tezâyüd etmektedir. Kerâmet-i irfâniyyesi müşâhed olup, cevâmi'-i şerîfedeki va'z u tedrîsinden umûm istifâde etmektedir. Hakâyıka ve dekâyıka müteallik olan ifâdeleri mürîdânı tarafından zabt edilegelmektedir.

Tasavvufa müteallik, **er-Riyâzu't-Tasavvufiyye** ve âdâb-ı Nakşıbendî'ye dâir **Râbıta-i Şerîfe** nâmlarında eserleri matbû'dur.

/61/ LA'LÎ-ZÂDE ŞEYH ABDÜLBÂKÎ EFENDİ

Şârih-i **Mesnevî** Sarı Abdullâh Efendi hazretlerinin kerîme-zâdesi La'lî Şeyh Muhammed Efendi'nin mahdûmu ve Melâmiyye-i Bayramiyye urefâsından idi. Şeyh Murâd-ı Nakşıbendî hazretlerinden tekmîl-i sülûk ettiler. İrtihâlleri şeyhinin rıhletinden yirmiyedi sene sonradır.

Gül-şen-i cennete gül-bün ola La'lî-zâde
(كلشن جنته كلبن اوله لعلى زاده) = 1159/(1746)

târîhidir.

Eyüp'te Yahyâ Efendi Dergâhı mukâbilinde Kalender-hâne hazîresinde medfûndur.

Âsâr-ı Aliyyesi:

1. **Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye,**
2. **Tercüme-i İnsân-ı Kâmil li'ş-Şeyh Abdülkerîm-i Cîlî,**
3. **Gıdâ-yı Rûh,**

4. **Tercüme-i Hakîkatü'l-Yakîn ve Zülfetü't-Temkîn li'ş-Şeyh Abdülkerîm-i Cîlî,**
5. **Şerh ve Zeyl alâ-Kasîdeti Meslekü'l-Uşşâk li'ş-Şeyh Sarı Abdullâh Efendi,**
6. **Risâle-i Mebde' vü Meâd,**
7. **Tercüme-i Kîmyâ-yı Saâdet li'l-Gazâlî,**
8. **Telhîsu Nevâdiri'l-Usûl,**
9. **Zübdetü's-Sukûk,**
10. **Nümûd-bûd Risâlesi Tercümesi.**

Budur ancak sırât-ı müstakîme ehl-i vicdânın
Muhabbet râhıdır âşıklara me'vâsı vuslatdır

beyti eş'ârına misâldir.

Birâderleri Seyyid Abdullâh Efendi, Haleb kadılığında bulunmuş idi.

1139/(1719)'da irtihâl edip, Sarı Abdullâh Efendi'nin ayak ucunda defn edilmiştir.

BEŞİKTAŞÎ YAHYÂ EFENDİ HAZRETLERİ

Hazîne-i ilm ü hikmettir. Pederleri Ömer Efendi'dir. Bir rivâyette Şamlı, rivâyet-i uhrâya göre Amasyalıdır. Silk-i kazâya sâlik olup Trabzon kâdılığında bulunduğu sırada Yahyâ Efendi, 900/(1495) târîhinde âlem-i dünyâya gelmiştir.

Sinn-i temyîze erişdikte yedi sene ibtidâî tahsîlde ve bu esnâda riyâzât ve mücâhedâtta bulunarak İstanbul'a gelip kemâlât-ı aliyyesini tezyîd için meşhûr Zenbilli Ali Efendi hazretlerinden ahz-ı feyz-i ilm ü kemâl ederek yükselmiştir. Peder-i âlîleri Şam'da medfûndur. **Peçevî Târîhi'**nin rivâyetine göre vâlideleri Trabzonludur. Yahyâ Efendi Trabzon'da dünyâya şeref verdiği vakit, Sultân Selîm Hân-ı evvel, Trabzon'da vâli imiş. Şehzâdeleri Süleymân Hân-ı Gâzî'ye, Yahyâ Efendi'nin vâlideleri süt vermiştir. Bu sebeble Kânûnî Sultân Süleymân'ın süt karındaşı **/62/** olmuştur.

Yahyâ Efendi, İstanbul'da, Cânbâziyye, Efdaliyye, Fâtih ve sâir birçok medreselerde müderrislikde bulunup, 962/(1555)'de ihtiyâr-ı inzivâ eylemiştir. Ulûm-ı zâhireden, fünûn-ı mütenevviaya âşinâ ve bâ-husûs, fenn-i tıb ve ilm-i hikmet ve ilm-i hendesede sâhib-i yed-i tûlâ imiş.

Peçevî merhûm diyor ki:

"Mâder-i muhteremeleri sarây-ı âmireye gâh u bî-gâh duhûle me'zûn olmakla, Sultân Süleymân hazretlerine irdâ' saâdetine vâsıl olmuşlardır. Sonra racül-i kâmil

olup, taleb ve tahsîlinde akrânına tefevvuk etti. Müftü Ali Çelebi (ya'nî Zenbilli Ali Efendi)'nin hizmetinde mülâzım olup tarîki ile Medâris-i Semâniyye'den birine vâsıl olduktan sonra, bir gün Cenâb-ı Pâdişâh'a bir tezkere yazıp, hukûk-ı dîrîneyi isbât ettim sandı. Velâkin, (لا وفاء للملوك)[107] fehvâsınca, renciş-i hâtır-ı âtırlarına bâis olunup azl edildi ve altmış akçe ile takâüd buyuruldu. Ol sebeble ekâbir kapısına tereddüdden halâs olup, Beşiktaş sevâhilinde bir makâm edindi ve rûz u şeb tâat u ibâdete meşgûl olup, kendüyi ziyârete gelenlerin ziyâfetine mâ-melekin sarf eder oldu. Ol havâlîde envâ-i dırahtân gâh gars edip, gâh aşıladı. Günden güne kerâmât-ı aliyyesi zuhûra geldi. Bu ağaçlık meşhûr mesîre olmuştu. Herkes giderdi.

Bu sırada Evliyâ Çelebi'nin rivâyetine göre, bir kûhistân-ı vâsi'-çemen-zârdadır ki, içine aslâ güneş te'sîr etmez. Çınar, söğüt, sakız, servi ve cevz-i rûmî ağaçlarıyla müzeyyen bir vâdîdir. Uyûn-ı câriyeleri dibinde sâhib-i hayrât tarafından bir çemen-zârı suffe edilmiştir ki, sarı asma, kara tavuk, ishâk kuşu, ispinoz, filorina, baştankara, bülbül-i bed-nâm, bülbül-i nîk-nâm gibi kuşların feryâdı ehl-i teferrücün cânına cân katar. İçinde yârân-ı safâ taraf taraf muhabbet ederlerdi."

Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki bu mahalli satın alıp, sâhil-i bahrda bir süknâ ve bir mescid binâ eylemiş ve sonraları etrâfına medrese ve hammâm ve münzevîlere mahsûs hücreler ve bir çeşme binâ eylemiştir. Elyevm sâhilde değil, set üstündedir. Neccâr-zâde hazretleri hakk-ı âlîlerinde şu yolda izhâr-ı ta'zîmâta şurû' etmiştir:

Yahyâ-yı Beşiktaş'ı ziyâret idelim gel
Oldur sebeb-i zînet-i kühsâr-ı Beşiktaş

/63/ Burada ömrünü ibâdât u tâat ile geçirmiş ve nice erbaînler çıkarıp, riyâzât ve mücâhedât ile uğraşmıştır. Cemî' a'yân u erkân ve ahâlî vü tüccâr ve husûsuyla gemiciler, Yahyâ Efendi hazretlerini ziyâret ederler; hediyye ve nezirler götürürlerdi ve hâcetleri için duâ taleb ederlerdi. Yahyâ Efendi, züvvâra yedirir, içirir, meyveler ikrâm ederdi ve ale'l-ekser âlem-i istiğrâkda nağme-zen olup, (يا أهل الوادى هل لكم من الهادى)[108] kelâmını Hz. Ali efendimize nisbet olunan.

مقامى مناخ لمن قد نزل طعامى مباح لمن قد أكل
وقدم ما عندى حاضر وإن لم يكن غير خبز وحل [109]

beyitini söylerlerdi. Çok kerreler ahâlî vü mevâlîye ve fukarâ vü mesâkine ziyâfet çeker ve her sene Fahr-i kâinât (*aleyhi ekmelü't-tahiyyât*) efendimiz hazretlerinin velâ-

107. "Sultânların vefâsı yoktur." (H)
108. "Ey vâdî ahâlisi! Sizin için bir hidâyet rehberi yok mu?" (H)
109. "Benim bu makamım gelene geniş bir konaktır. Taâmım yiyene mübahtır. Ekmek ve sirkeden başka bir şey olmasa bile, yanımda bulunan her şey gelene ikrâm edilir." (H)

det-i seniyye-i nebeviyyelerine şeref-müsâdif leyle-i mukaddesede bir büyük ziyâfet keşîde eder; talebe-i ulûm ve fukarâ vü zuafâdan ziyâretine gelenlere sadakalar verirlerdi. Böyle bir zât-ı sütûde-sıfât idi. Vâkıf-ı esrâr-ı hakîkat olduklarına şüphe yokdur, nutukları delâlet eyler. Şiirde, "Müderris" diye tahallus buyururlardı. Beyne'l-halk, "Molla Şeyh-zâde" denilmekle şöhret bulmuştu. Sûfîyâne ve muhakkıkâne söylenilmiş **Dîvân**'ı vardır.

"İrtihâl-i Kutbu'l-ulemâ" (ارتحال قطب العلما)[110] mısraının delâleti üzere 978/(1571) ve bir rivâyette 977 sene-i hicriyyesi (1570) leyle-i adhâsında, "irciî" emr-i celîline lebbeyk-zen-i icâbet olarak terk-i hayât-ı müsteâr eylemekle, na'ş-ı mağfiret-nakşları, Sultân Süleymân ile olan münâsebeti i'tibârıyla, ale's-sabâh Süleymâniye Câmi'-i şerîfine nakl edilip Bayram namâzının akabinde, salât-ı cenâzeyi müftiyü'l-enâm ve Şeyhü'l-İslâm Ebussuûd Efendi hazretleri kıldırmışlardır. Cemâat-i uzmâ hâzır olmuştur. Ba'dehû hâlen ziyâret-gâh olan ve hayâtta iken kendileri tarafından ihzâr olunan kabirde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır. Cenâzesine vüzerâ, ulemâ, ağniyâ ve fukarâdan hâzır olmadık kimse kalmamış ve öyle bir azîm kalabalık olmuştur ki, misli nâdir görülmüş, hattâ o gün İstanbul'dan Beşiktaş'a kayık ücreti gâyet fâhiş bir râddeye çıkmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

O zamân söylenilen manzûme-i târîhiyye:

Cenâb-ı Hazret-i Yahyâ Efendi ol kim anın
Riyâzetiyle kılup tayy-i menzil-i zühdü

Nidâ-yı eyyetühe'n-nefsü ***"irciî"*** *tâ ki*
İrişdi gûşuna kıldı sicill-i ömrünü tay

Eğerçi mest-i şarâb-ı elest ammâ (ki)
İçirdi sâki-i peymâne-i ecel ana mey

/64/ *Hümâ olur mu bu dâm-ı denîye hergiz sayd*
Bilir teemmül iden işbu lâ-şey'i lâ-şey

Visâl-i Hakk'ıla buldu hayât bulsa n'ola
Şumâr-ı sâl-i vefâtı ***"karîb-i rahmet-i Hay"***
(قريب رحمت حی) = (978)

110. İbârenin hesaplanmasından 923 çıkmaktadır. (H)

Karîb-i rahmet-i Hay" olmaz idi târîhi
Enîsi olmasa Yahyâ'ya her nefes "yâ Hay!

Sultân Selîm-i sânî hâl-i hâzırdaki türbe-i şerîfeyi inşâ eylemiştir. Türbe-i şerîfenin kapısı üstündeki taşa, "*Kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn Hazret-i Pîr Mevlânâ Yahyâ kudisse sırruhu'l-âlî*" yazılmıştır. Türbe-i şerîfeleri pek muhteşemdir. Hakîkaten müstağrak-ı envâr-ı rûhâniyyettir. Pâdişâhların ikâmet-gâhlarına kurbiyyeti, devâm-ı umrânına en büyük âmil-i müessir olmuştur.

Yahyâ Efendi merhûmun hangi tarîkat-ı aliyyeye nisbeti olduğu meçhûldür. Zirâ kendileri şiddetle tesettüre meyyâl idi. Ricâl-i mestûrînden bulunuyorlar. Üvesiyyü'l-meşrebdirler. Ne sözlerinden, ne de eş'ârından, nisbetlerine dâir bir şemme almak mümkin değildir. Evliyâ-yı ahfiyânın meslekleri böyledir. **Menâkıb-nâme'**lerinde gördüm, deniliyor ki:

"Nefes-i mübârekleri hastalara ayn-ı şifâ, Üveysî-meşreb, kudsî-cevher, ehl-i dil, sûfî, şâir, tabîb, hakîm, sahî, kerîm, müşfik, halîm, zekî, takî, halûk idi. Ziyâretine gelenler kereminden, kerâmetinden, kelimât-ı hikmetinden, edviyye-i tabâbetinden, haleviyyât-ı ni'metinden, ilm ü fazîletinden müstefîd ve müstefîz olurlar idi. Sohbetinde her kim olur ise olsun, "*Âşık!*" diye hitâb buyururdu. Pek çok menkabe ve nevâdirden bahsederdi. İnşâ ettiği mesâcid ve medâris-i ilmiyye vü tıbbiyye ve tekkeler ve hammâmlar vardır."

Şeyhu'l-İslâm Ebussuûd Efendi merhûm, müşârünileyhe yazdığı bir mektûbunda, "*Seyyâh-ı sahhâr-ı hikmet ve sebbâh-ı bihâr-ı ma'rifet, hâzin-i mehâzin-i nukûd-ı maârif-i ilâhî ve hâfız-ı esrâr-ı kemâlâtı nâ-mütenâhî, ulemâ ve hükemânın mercî' ü mesnedi.*" diye ta'zîmât-ı mahsûsada bulunmuşlardır.

Nakl olunur ki, "Balaban" isminde bir çobanın iki re's koyunu sürüden ayrılıp koşarak Yahyâ Efendi merhûmun dâiresine gelir. Çoban bunları arar, bulamaz. Suâl ve tahkîk için Yahyâ Efendi'nin huzûruna geldikte, "*Bu adam koyunlarının taharrîsi için dağ ve taşları dolaşıp yorulmuş ve acıkmıştır. Buna ekmek ve /65/ tereyağı ve bal getiriniz.*" diye huddâmına emr edip ihzâr olununca,

İşte sana terayağı mumlu bal u tâze nân
Diler isen yağa ban diler isen bala ban

beyitiyle ikrâm ve iltifât ederler. Çoban bu hâlden müteessir olup uğradığı nazar-ı kîmyâ-eserin te'sîriyle şeref-i İslâm'a mazhar olup o iki koyunun şükrâne-i îmân olarak kurbân edilmesini niyâz edince, Yahyâ Efendi bu manzûmeyi söylemiştir:

Subh-dem iki ganem menzile mihmân geldi
Her görenler didiler tekyeye kurbân geldi

Kurd tabîatludan anı sakının lutf eyleyin
Hazm idüp dirler ana ni'met-i Sübhân geldi

Yolda çokdur çalıcı anları çaylak gibi
Her aç olan ana dir derdime dermân geldi

Bir koyuna sığarır iki koyunu niceler
Çeküp avurda yutar dir bize ihsân geldi

Ey **Müderris** *ola gör râi bugün bunlara sen*
Enbiyâ zümresi hep âleme çoban geldi

Nutuklarından:

Ders-i aşkı biz fenâ sahnında tekmîl itmişiz
Sanma gel seyr-i semânî ile tahsîl itmişiz

*Sûhte olup yandık titmân-ı talebde nice yıl**
Me'kel-i devr içre gam tasını takbîl itmişiz

Müstaidd-i ilm olup kıldık medâris seyrini
Ma'rifet ders-hânesin biz kâl ile kîl itmişiz

Bulduk istiğnâ ile tevhîd ü hayret bâbını
Hücre-i fakr u fenâda nefsi tezlîl itmişiz

Safha-i zilletde bulduk şübheye şâfî cevâb
Kâinât icmâlin ol vech üzre tafsîl itmişiz

* * *

Adım adım pâye-i aşka basalıdan furatım
Hamdü li'lllâh gün-be-gün durmayup artdı devletüm

Aşk nesîmi kûy-ı yârın dem-be-dem bûyın virür
Hak nazardan saklaya aşıldı gâyet rif'atüm

Devr-i aşkın ben **Müderris** *hâtemi'l-uşşâkıyım*
Giyemez kimse sonunda hırkam ile kisvetüm

* * *

Ehl-i derdin derdine dermân Hû tekrâr-ı Hû
Sır nedir ki inletir âşıkları ezkâr-ı Hû

Bâğ-ı Hû'da bülbül isen dur beru efgâna gel
Kim bahâr-ı Hû irüp oldu zemîn gül-zâr-ı Hû

Kılma bî-hûde kelâmı Hû'ya sarf it ömrünü
İrgüre tâ sırr-ı lâhûta seni efkâr-ı Hû

Ahsen-i şekl üzre şol âşıkları hep bend iden
Halka-i zikri dem-â-dem döndüren pergâr-ı Hû

Katıdır taşdan **Müderris** *kalbin eğer Hû diyüp*
İnlemezsen gayretin yok inletir dağları Hû

* * *

/66/ *Âb-ı tevhîd ile dilden mâ-sivâ nakşını yu*
Mâ-hüve'l-maksûd Hû'dur iki âlemde (de) Hû

إنما الله إله واحد لا ريب فيه
واذكروا الله كثيرا واشكروا واستغفروا [111]

Yâ İlâhî bu ne sırdır ki mürîd-i aşk olan
Sa'y ile bahr-ı muhît-i ilm olur bir katre su

Dâr-ı vahdetde İmâm-ı aşk ile kılmaz namâz
İtmeyen Mansûr-veş âb-ı hayâtından vudû

Savt-ı ta'bîre sığınmaz ma'ni-i aşk-ı havâs
Söyleme bu zârı ey Yahyâ umûma rû-be-rû

* * *

111. "Şübhesiz Allah, hakkında hiç bir şübhe olmayan tek ilâhtır. O'nu çokça zikredin, O'na şükredin ve O'ndan mağfiret dileyin." (H)

Ledünn ilmini ehliyle hemîn Mevlâ bilür dirler
Mesâil-geh ola şer'î anı mollâ bilür dirler

Gönül bahrında meknûnu ne bilsün sâyir-i sâhil
Derûn-ı dûn-ı deryâyı yine deryâ bilür dirler

Urûc-ı zevk-ı rûhânî alâık ehli bilmezler
Tecerrüd zevkının neydüğini Îsâ bilür dirler

Belâgat ehli nazm ile ider dil ehlini teshîr
Bu sırrı anlamayanlar anı esmâ bilür dirler

Müderris *sen karâr eyle dem-â dem bâb-ı hikmetde*
Yalan olmasun anlar kim seni kîmyâ bilür dirler

Türbe-i şerîfelerini ziyârette gördüğüm levha ve kabirler hakkındaki ma'lûmatım ber-vech-i atîdir:

Hz. Şeyh'in sandûkalarının baş tarafındaki levhada:

*Kutub aktâb-ı kerem Hazret-i Yahyâ Efendi'dir**
Bu zât-ı ma'nevînin şân-ı vasfı bî-nihâyetdir
Ümîd-i müstefîz-i lutf-ı Hakk olmakla her tâlib
Bu zâtın iltimâsı şübhesiz makbûl-i Hazret'tir.

(Yahyâ Efendi Dergâhı)

Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı sânî hatt-ı destiyle muharrer büyük bir levhada şu âyet-i celîle, nazarları tezyîn eder:

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً) [112]

Yahyâ Efendi'nin mahdûmları Şeyh İbrâhîm Efendi, türbede sol tarafta medfûndur. Onun sol tarafında vâlide-i mükerremeleri Afîfe Hâtûn karîn-i rahmettir.

Yahyâ Efendi'nin yanında evlâd-ı ma'nevîsi ve Sultân Süleymân-ı Kanunî kerîmesi Tasasız Râziye Sultân âsûde-nişîn-i rahmettir. Onun yanında Sultân Abdülhamîd-i sânî merhûmun kerîmesi Hatîce Sultân yatar. Türbe kapısından girilince

112. "Ey Peygamber! Biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik." 33. Ahzâb Sûresi, 45. (H)

müsâdif olan orta kabir, Yahyâ Efendi'nin harem-i âlîleri Şerîfe Hâtûn'undur. Onun yanında Şeyh Ali Efendi ve müşârünileyhin muhlis bendelerinden Dervîş Ali Efendi defîn-i hâk-i gufrândır. Kapının sağ tarafında Şeyh Nûri Muhammed Şemsî ve Hasan Hayrî Efendiler hazerâtı medfûn ve rahmet-i Rahmân'a makrûndurlar.

/67/ Halkın, el-hâletü hâzihî, Yahyâ Efendi hazretlerine ve dergâhı âlîlelerine büyük bir incizâbı vardır. Civâr-ı rahmet-medârlarında bulunmayı hırz-ı cân edenler pek çoktur. Bu münâsebetle mezâristân hayli vüs'at bulmuş ve binlerce insâna karârgâh-ı ebedî olmuştur. Şehzâdelerden, sultânlardan, sadrazamlardan, vüzerâdan, vükelâdan, ulemâdan, ehl-i tarîktan, erbâb-ı aşk u muhabbetten nice kimselere medfen olan bu mezâristân, hakîkaten büyük bir ziyâret-gâh olmuştur.

Halk arasında, "Yahyâ Efendi Tekkesi" diye şöhreti vardır. Tekkenin meşîhatı yoktur. Şeyh denilen zât türbe-dârlık vazîfesiyle muvazzaftır. Bir zamânlar türbe-dâr Ebu'l-fukarâ Şeyh Yûsuf Efendi ve halefi dâmâdı Şeyh Ali Efendi, ricâl-i Nakşiyye'den olduklarından, züvvârın eksik olmaması ve cem'iyyetle zikirden fevâid husûlü tabiî bulunması i'tibârıyla, Perşembe ve Pazartesi günleri hatm-i hâcegân yaparlar imiş. Şeyh Ali Efendi'ye halef olan Muhammed Nûri Şemseddîn Efendi, yalnız Perşembe günleri icrâ-yı âyîn-i Nakşıbendî'ye devâm usûlünü te'sîs etmişlerdir ki, 1252 sene-i hicriyyesine (1836) müsâdiftir.

Zamân zamân bu dergâhın vakfını tezyîd ve tevsî' edenler çoğalmış ve vakfı zengin bir hâle gelmiştir. Rebîu'l'evvel ayından Ramazân-ı şerîfe kadar her hafta ashâb-ı vakıfdan birinin mevlidi okunur; gâyet rûhânî âlemler olur. Hatm-i hâcegân yapılır, sonra zikr-i şerîf olunur. Seccâde-nişîn-i irşâd olan türbe-dâr efendi tarafından mukaddemleri Perşembe günleri zikirden evvel ve sonra mev'ıza sûretinde sohbet olunurdu. Sonraları bu âdet tatbîk olunmaz oldu. Fî-zamâninâ, erbâb-ı aşk u muhabbet cem' olunur, hüsn-i savt ashâbı güzel şeyler okurlar. Erbâb-ı zikr arasında vecdin zuhûruna sebep olurlar. Türbe ve hucurât mevki'-i bülendi i'tibârıyla İstanbul'un en bedîu'n-nazar bir mahall-i ferah-fezâsındadır. Oraya gidenler, mâddî-ma'nevî inşirâh-ı derûn bulurlar.

el-HÂC MUHAMMED NÛRÎ ŞEMSEDDÎN EFENDİ HAZRETLERİ

Anadolu'da Taşköprü kazâsında Ayvalı kasabası eşrâfından ve "Emîr-zâdeler" denilmekle ma'rûf hânedândan Seyyid Hüseyin Efendi sulbünden 1216/(1801) senesinde İstanbul'da dünyâya gelmiştir. Taallüm-i Kur'ân ve hıfz-ı kelâm-ı kadîm ettikten sonra Bâyezîd ve Süleymâniye Medreselerinde Baltacı Hoca Hasan ve üstâd-ı şehîr Hâfız Muhammed Emîn Efendilerden tahsîl-i ulûm etmiştir.

/68/ Kayserili Şeyh Hacı Muhammed Saîd Efendi'den[113] tarîkat-ı Nakşıbendiyye'den feyz alarak Kırşehir'de Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı'nda, şeyhinin maiyyetinde hatm-i hâcegânda bulunup iktisâb-ı feyz etmiş ve Selîmiye Dergâhı'nda neşr-i feyz eden şeyh-i kâmil Ali Behcet Efendi hazretlerinin de hüsn-i nazarlarına mazhar olmuştur.

İstanbul'a geldiklerinde ale'l-ekser kadınlara va'z edip, pek ziyâde şöhret kazanmışlardır. Bu sırada da Yahyâ Efendi türbe-dârlığı münhal olunca, Sultân Abdülmecîd merhûm, hüsn-i hâl ashâbından birinin intihâbını Fethi Paşa'ya emr edince, bu zâtı arz etmiş; derhal irâde sâdır olmuştu.

Nûrî Efendi, türbe-dârlık hizmetine başlayıp Perşembe günleri hatm-i hâcegân yaparlar ve icrâ-yı âyîn-i zikru'llâh ederlermiş. Şöhretleri artarak meclis-i şerîfleri uşşâk ile dolmuştur.

İki def'a Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret şerefine mazhar oldukları gibi, fazl u kemâlleri herkesi meftûn etmiş. Sultân Abdülmecîd ve Sultân Abdülazîz merhûmların fevka'l-âde hürmet ve muhabbetlerini celb eylemişlerdi. Zâhir ve bâtını ma'mûr bir şeyh-i rûşen-dil idi.

1280 senesi Şevvâlinin ondördüncü (23 Mart 1864) Salı gecesi irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Türbe-i şerîfede defn olundu. Sandûkasının önündeki levhada, "*Mevlânâ, Yâ Hazret-i Şeyh Nûreddîn Şemsî en-Nakşıbendî kuddise sırruhu'l-celî*" yazılıdır.

Dîğer bir levhadan:

Hazret-i Nûrî Efendi'dir bu zât-ı muhterem
Âftâb-ı ma'nevî kabrinden olmuş rû-nümûn
İ'tikâf it de dem-â-dem hâkine bu menzilin
Yüz sür ey âşık eğer lâzımsa tenvîr-i derûn

Nutuklarından:

Mürşide ir mürşide sen
Göresin Hâlık-ı Ahsen
Kalksun ağyar cümle bir ten
Göresin Hâlık-ı Ahsen

---

113. el-Hâc eş-Şeyh Kayserili Muhammed Saîd Efendi, Hacıbektaş Hânkâhı şeyhi idi. 1257/(1841)'de irtihâl etmiştir. Sultan Mahmûd, Bektâşîleri imhâ ettiği sırada sünniyyü'l-mezheb olan bu zâtın oraya ta'yîn edildiği anlaşılıyor. **Kenzü'l-Hakâyık, Tefsîr-i Sûre-i Ve'l-Âdiyât, Tefsîr-i Sûre-i Ve'd-Duhâ** ve **Risâle-i Tasavvufiyye** cümle-i âsârındandır. Maskat-ı re'si Kayseri'dir. Şeyhi Kayserili Külâhçı-zâde Mustafa Efendi'dir. Saîd Efendi, Nûri Efendi'nin vâlidesi i tezevvüc etmekle hem şeyhi, hem üvey pederi olmuştur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hak'dan iderisen suâl
Cümle âlem zıll u hayâl
Hayâle gel olma meyyâl
Göresin Hâlık-ı Ahsen

Hakk'ı gören halkı neyler
Var mı bir Hak sözün dinler
***Nûriyâ** keffeynim söyler*
Göresin Hâlık-ı Ahsen

/69/ Miftâhu'l-Kulûb, Risâle-i Murâkebe, Vasiyyet-nâme ve **Pend-nâme** cümle-i âsâr-ı aliyyelerindendir ve matbû'dur. **Miftâhu'l-Kulûb** pek mütahakkıkâne yazılmış bir eser-i kıymet-dârdır.

Hulefâsı:

Dâmâdı Şeyh Muhammed Nûrî Efendi,
Hacıbektaş Hânkâhı şeyhi Ispartalı Muhammed Efendi,
Göynük'te Akşemseddîn Dergâhı şeyhi Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi,
Fındıklı'da Keşfî Ca'fer Efendi Dergâhı şeyhi Hâfız Ahmed Şevkî Efendi,
Sultân Bâyezîd Câmi'-i şerîfi vâizi Harputlu Hacı Mustafa Efendi,
Sultân Süleymân Câmi'-i şerîfi vâizi Kargılı Hâfız Hasan Efendi,
Fâtih Câmi'-i şerîfi vâizi Trabzonlu Hacı Muhammed Pîr Efendi,
Çarşamba kazâsı müftüsü Hasan Efendi,
Kalkandelenli Şeyh Hacı Mustafa Rûhî Efendi.

Türbe-i şerîfeye muttasıl ve elyevm tevhîd-hâne olan mescide minber vaz'eden, Velî-zâde Ahmed Efendi isminde bir sâhib-i hayrdır.

TÜRBE-DÂR YÛSUF EFENDİ

Türbenin dış tarafında medfûndur. 1220/(1805).

Tercüme-i hâliyle tezyîn-i sahâif olunacak olan Şeyh Hasan Hayrullâh Efendi'nin pederidir.

ŞEYH NÛRÎ EFENDİ

Edhem, nâm-ı diğer Şeyh Muhammed Nûri Efendi de, Yûsuf Efendi'nin yanında medfûndur. 1289/(1872).

ŞEYH ALİ EFENDİ

1251/(1855) senesinde vefât eden Şeyh Ali Efendi, türbe kapısı karşısında ve set üzerinde medfûndur.

Türbede birkaç sandûkanın üzerindeki tâc ve hattâ Yahyâ Efendi'nin sandûkasının üzerindeki ser-pûş Celvetî tâcıdır. Sebebini türbe-dâr efendiden sordum; "*Şeyh Ali Efendi, Celvetiyye'den mazhar-ı feyz olması hasebiyle mezkûr tâc bu sûretle sandûkalara konulmuştur.*" cevâbını verdiler.

Dergâh-ı şerîfin 1290/(1873)'daki ta'mîri üzerine kapısına ta'lîk olunan manzûme-i târîhiyyedir:

*Vâlide Sultân Hân-ı Abdülazîz kim zâtını**
Hayr için halk eylemiş Hallâk-ı bî-çûn u çerâ

İtdi inşâ bir sebîl ü mekteb ü câmi'-i halk
Su içe ilm öğrene kıla namâz ide du'â

Bir de havz-ı bî-bedel yapdırdı kim tersânede
Anda indi bahre bir zırhlı sefîne ibtidâ

Rûhunu hoşnûd için Yahyâ Efendi'nin dahi
Kıldı ihyâ türbe-i pâk-i şerîfin bî-riyâ

Öyle hayrât u imârât itdi o Sultân kim
Şüphesiz râzıdır andan rûh-ı pâk-i Mustafâ

***Hayri** geldiler **yediler** didiler târîhini*
İtdi bu bâb-ı şerîfi Vâlide Sultân binâ
(ایتدی بو باب شریفی والده سلطان بنا) = 1290/(1873)[114]

/70/ ŞEYH HASAN HAYRÎ EFENDİ

1263/(1846) senesi Ağustosunda dergâh-ı şerîfin harem dâiresinde gehvâre-i zîb-i bezm-i şuhûd olmuştur. Pederlerinin ismi Edhem Efendi olup, bâlâda isimleri geçen Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi'nin dâmâdıdır. Bi'l-âhare "Hacı Muhammed Nûrî Efendi" diye telkîb eden, kayınpeder-i muhteremleridir. Tahsîli türbe-i şerîf hâcegânın-

114. İbârenin hesaplanmasından (1287 + 7 =) 1294 çıkmaktadır. (H)

dan Kargılı Hasan Efendi'dendir. Tarîkat-ı aliyyeye nisbetleri cedleri el-Hâc Muhammed Nûrî Şemseddîn hazretlerindendir ki, neş'e-i füyûzâtları bi'l-âhare Hasan Hayrî Efendi'de mütecellî olmuştur. Cedlerinin irtihâli üzerine, zâhiren peder-i mükerremlerinden ikmâl-i âdâb-ı tarîkat eylediler. Beyne'l-ihvân, **"Büyük Nûrî Efendi"**, **"Küçük Nûrî Efendi"** veyâ **"Büyük Azîz"** **"Küçük Azîz"** gibi tavsîflerle yâd olundukları vardır.

1289/(1872) veyâ 1288/(1871)'de pederlerinin irtihâlinde seccâde-i irşâda zînet verdiler. Taşraya seyâhatları olmayıp, küçük yaşta iken cedd-i âlîlerinin maiyyetinde Hicâz'a azîmet ettiler. Elli sene irşâd-ı ibâd ile meşgûl olup, 1338/(1920) senesinde âzim-i dâr-ı bekâ oldular.

Hasan Hayrî Efendi âzim-i dâr-ı cinân oldu
Firâkıyla kulûb-ı âşıkân misl-i hazân oldu

Gül-istân-ı rızâya uçdu gitdi bülbül-i Nakşı
Kemâl-i hasretinden hep mürîdân pür-figân oldu

O şeyh-i sâhibü'l-irşâd kemâl-i feyze mazhardı
Kerâmâtı uyûn-ı ehl-i Hakk'a pür-ayân oldu

Edîb ü kâni'-ı hoş-gû mükerrem mürşid-i âlî
Hakîkat âleminde mutlakâ sâhib-zamân oldu

Görenler el tutanlar bahtiyâr tebrîke şâyândır
O nûr-ı feyz-i Hakk'ı görmeyenler bî-emân oldu

Huzûr-ı pâkine her kim ki geldi aşkıla âşık
Hemân feyz-i Hudâ'dan müstefîz-i sırr-ı cân oldu

O zât-ı ekremin Vasfında âciz bendesi Vassâf
Mübârek âsitânı ehl-i aşka âşiyân oldu

* * *

***Gelüp bir** er didi kim bil Efendi*
*Tamâm târîh **"Hayrî-i Nakşıbendî"***
(خیریٔ نقشبندی) = 1337+1=1338/(1920)

/71/ Hastalıkları hunnâk-ı sadr idi. Esîr-i firâş olmadılar. Hîn-i irtihâllerinde etrâfında bulunanlara intikâlleri âsârını hissettirmemişlerdir. Na'ş-ı şerîflerini ser-tarîk

Hacı Nûri Efendi ve türbe-dâr Ahmed Efendi gasl edip, Kılıç Ali Paşa Câmii imâmı Ziyâ Efendi namâzını kıldırmışlardır. Cenâzeleri dergâh-ı şerîfden Beşiktaş'da Sinân Paşa Câmî-i şerîfine getirilip namâzı ba'de'l-edâ Yahyâ Efendi Türbe-i münîfesinde cedd-i ekremlerinin yanında vedîa-i hâk-i gufrân kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Âcizleri o gün hâzır bulundum. Pek sûzişli bir gün idi. Merhûm-ı müşârünileyh zamânımız meşâyıhının müteferridlerinden idi. Orta boylu, ak karışmış sarı sakallı, beyâz vücûdlu, çakır elâ gözlü, hafif ve tatlı sözlü, pâk özlü, insân güzeliydi.

İrtihâllerinde yetmişbeş yaşında idi. Sîmâları müsinn olduklarını göstermez idi. Dâhil-i dâire-i irşâdları olanların adedi onbini mütecâviz idi. Âdâb-ı şerîatle müeddeb, zevk-ı tarîkat u hakîkatla müzehheb idi. Her hafta zikr-i şerîfden evvel ve sonra va'z u nasîhat buyururlar idi. Huzârı birer birer musâfahadan sonra sıra ile oturtup, ba'dehû, "*Allâhu veliyyü't-tevfîk*" diyerek hakâyık ve dakâyıktan bahsle hâzırûnu neş'e-mend buyururlar idi.

Bir târîhde bir Perşembe günü kayınpederim Hâfız Muhammed Emîn Efendi merhûmu almış götürmüş idim. Meşâyıha pek mu'tekid olmayan bir zamânına tesâdüf eden bu ziyâretimizde kapınpederim, nasılsa müşârünileyhe o nisbette hoş bir nazarla bakmak istememiş, kalbi Hz. Şeyh'in sâhib-i mertebe olduğuna kâni' olmamış. Tevhîd-hâne'ye muttasıl odada mübârek elini öptük. Kayınpederimin elini bırakmadı, sıktı. Salât u selâm getirerek minder üstünde yer gösterdi. Edeb ile oturduk. Va'za başladılar. Oda ve sofa leb-â-leb dolu idi. Nazarlarını peder-i merhûma tevcîh ve tahsîs ile sözlerine devâm buyurdular. Bayram haftalarında huzzâra kahve fincânlanyla sıcak şerbet tevzîi mu'tâd olduğundan, hepimize birer fincân şerbet verdiler. Şeyh Efendi, pedere hitâben, "*Tatlı içmek, tatlı düşünmek hoş olur.*" diye izhâr-ı mâ-fi'z-zamîr ve ibrâz-ı kerâmet buyurdular. Hazret-i Şeyh'in bu gibi hâlleri, menâkıb-nâmeler vücûda getirecek kadar çoktur.

Sonraları va'zdan fârig oldular. Cenâb-ı Şeyh'in mazhar-ı kemâli olanlardan miralay mütekâidi Hasan Rızâ Bey'in nakillerine göre, ihvânlarından **/72/** biri Şeyh Efendi'nin niçin va'zdan ferâgat buyurduklarını merâk eder, böyle bir suâli dâimâ kalbinde bulundurmuş. Bir gün huzûr-ı şerîflerinde iken, "*Âkif Bey! Biz mücevherât, müzeyyenât ve huliyyâtı bir zenbile koyup çarşı pazar dolaştırdık. Rağbet eden olmadığından şimdi zenbili duvara astık. İsteyene veriyoruz.*" buyurmuşlardır.

Türbe-i şerîfe, sarây-ı hümâyûna yakın olmak hasebiyle, dâimâ pâdişâhların, şehzâdelerin, sultânların ziyâret-gâhı idi. Sultân Abdülhamîd ve Muhammed Reşâd Hânların mükerreren ziyâretleri ve mülâkatları olmuştur. Muhammed Reşâd Hân merhûmun şehzâdeliğinde, Hazret-i Şeyh dahi küçük yaşda iken, birbirlerini oyun sırasında rencîde etmişler. Muhammed Reşâd Hân, Şeyh Efendi'nin pederlerine şikâ-

yette bulunmuş. Şeyh Efendi, *"Efendim! Biriniz şâhzâde, biriniz şeyhzâde. Ne yapalım, böyle şeyler olur. Hoş görmeli."* diye latîfede bulundukları menkûldür.

Hz. Şeyh, sâhib-i temkîn idi. Meşâyıh-ı zamândan hiç bir kimseye, ne o mertebe teveccüh, ne de o mertebe eser-i iltifât gösterilmiş idi. O bundan müteessir olmaz, mesleğini bozmaz, vakârını muhâfaza eder, deryâ-yı hakîkat olmuş idi. Haremden selâmlığa çıkarken öyle bir heybet ve vakâr âsârı rû-nümâ olurdu ki, iki sıra saf olan müştâkîn, kalblerinde envâr-ı ilâhînin dalgalandığını hissederlerdi. Zikr-i şerîf esnâsındaki vaz'iyyet-i âşıkâneleri, en katı kalbleri vecde getirirdi. Cem'iyyetlerde duâ buyurdukları zamân, belâğat ve fesâhat-ı beyâniyyesinden, hâşiâne edâsından müteessir olmayan kalmazdı. Dâimâ tâclarıyla gezer, Kâsım'dan rûz-ı Hızr'a kadar yeşil; rûz-ı Hızır'dan Kâsım'a kadar beyâz sarık sararlardı. Hâmil-i esrâr-ı Muhammedî oldukları, sîmâ-yı dil-firîbinden nümâyân olurdu.

İt'âmı sever, ganiyyü'l-kalb idi. Yemez, içmez denilecek derecede gıdâsı az idi. Fakat sofrada bulunduklarında, herkesten ziyâde yiyor gibi görünüyorlardı. Maksadları huzzârı sıkmamak idi. Resmî me'mûriyyete rağbet buyurmamışlardır. Neşr-i âsâr ile meşgûl olmamışlardır. Dergâhtan hârice çıkmayı sevmezler, Hüsrevpaşa semtinde mâliye vezne-dârlarından İzzet Bey'e senede iki def'a giderler ve Âmedî muâvini Müfid Bey merhûma ve Şeyhü'l-islâm merhûm Dürrî-zâde Abdullâh Efendi'ye ba'zan giderlerdi.

Cenâzelerinde bulunduğum zamân, ortalığı envâr-ı rahmet ve rûhâniyyet kaplamış **/73/** zannediyordum. Meşâmm-ı cânıma güzel kokular geliyordu. Binlerce halkın mefârık-ı ta'zîminde mübârek tâbûtları götürülür iken, herkesi bir buht u heybet istîlâ etmiş idi. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

Hülâsa-i kelâm, Hasan Hayri Efendi, âdâb-ı Muhammediyye ile müeddeb, bir insân-ı kâmil idi.

Hazret-i Hayrî-i âgâhın revân-ı ekmeli
Mazhar-ı vasl-ı ilâhîdir buna şek istemez
***Bir** sadâ-yı hâtifi ân-ı vefâtında didi*
Rahmetu'llâhi aleyke eyyühe-ş-Şeyhu'l-eaz
(رحمة الله عليك ايها الشيخ الأعز) = 1337 + 1 = 1338/(1920)[115]

Ser-küttâb Sabri Bey'in söylediği manzûmedir ki, sandûkalarının başucundadır:

"Beşiktaş'ta kâin kutbu'l-ârifîn Hz. Mevlânâ Yahyâ Efendi Dergâh-ı şerîfi post-nişîni ve türbe-dârı eş-Şeyh Hasan Hayri Efendi hazretlerinin târîh-i irtihâl-i mürşidânelerini

115. Târih ibâresindeki noktalı harflerin toplamına (1) ilâve edilmiştir. (H)

müş'ir olan işbu manzûme teberrüken şeh-zâde-i civân-baht devletlü necâbetlü Mehmed Selîm Efendi hazretleri tarafından tab' u temsîl ettirilmiştir:

Sırr oldu gözden eyvâh kutb-ı zamâne nâgâh
Şeyh-i azîz ü kâmil Hayrî-i Nakşıbendî

Nûr oldu hâk-i kabri setr itdi cism-i pâkin
Ol ahsenü'ş-şemâil Hayrî-i Nakşıbendî

***Hayfâ dirîğ eyvâh** göçdü cemâlin itdi (1336)*
Her sînede hamâil Hayrî-i Nakşıbendî

*Kâmil doğup anadan **ol mürşid-i tarîkat** (1263)*
Esrâr-ı Hakk'ı hâmil Hayrî-i Nakşıbendî

*Lafz-ı **duâdır** ömrü her ân idi anın içün (75)*
Da'vât-ı hayra mâil Hayrî-i Nakşıbendî

*Oldu kuûdu posta **irşâd-ı halka mebde'** (1289)*
Ser-halka-i efâdıl Hayrî-i Nakşıbendî

Olmuşdu kırkdokuz yıl mesned-nişîn-i irşâd
***Şer'-i şerîfle âmil** Hayrî-i Nakşibendi (1336)*

*Fermân-ı "**irciî**" den **oldu habîr-i vuslat** (1338)*
Dânâ-yı zî-fezâil Hayrî-i Nakşıbendî

***Zi'l-hiccenin birinde** gitdi cinâna oldu (1338)*
Îyd-i visâle nâil Hayrî-i Nakşıbendî

*Dostuyla itdi Bayram **mahbûb-ı zât-ı mutlak** (1338)*
Oldu huzûra dâhil Hayrî-i Nakşıbendî

*Zâtıydı her cihetle **bir melce'-i garîbân** (1263)*
Müşkil-güşâ-yı sâil Hayrî-i Nakşıbendî

/74/ *Mevti hayâtı birdir Sabrî hemîşe işte*
*Matlûbun eyle hâsıl **Hayrî-i Nakşıbendî** (1336)*

Mürşid-i müşârünileyh, Mevlânâ-yı müşârünileyhin türbe-i şerîfeleri derûnunda cedd-i mükerremleri eş-Şeyh Muhammed Nûrî Şemseddîn Efendi (kuddise sırruhu'l-azîz) hazretlerinin merkad-i münevvereleri yemîninde medfûndur.

Nazzamahû el-fakîr Sabrî b. eş-Şeyh Mustafâ Rûhî en-Nakşıbendî el-Kalkadelenî."

Müşârünileyhin iki mahdûmları vardır. Râşid Bey ve Mustafa Neş'et Bey. Bunlardan Râşid Bey kendilerinden evvel irtihâl etmiş, türbe-i şerîfeye defn olunmuştur.

ŞEYH MUSTAFA NEŞ'ET EFENDİ

(Hasan Hayrî Efendi'nin) ikinci mahdûmları, hâriciyye müdâvimlerinden iken pederlerinin câlis-i makâmı oldular. Rütbe-i ma'neviyyeyi, rütbe-i mâddiyyeye tercîh eylediler. Târîh-i tevellüdleri 1286/(1869) olduğuna göre, elyevm elliüç yaşındadırlar. Kendilerini seccâde-i irşâda iclâl eden meclis-i meşâyıh reîsi Tevfîk Efendi ve sırr-ı irşâdı veren pederlerinin mazhar-ı feyzi Şeyhu'l-islâm Dürrî-zâde Abdullâh Efendi'dir.

Pek ağır başlı, mehâsin-i ahlâk ile mütehallî bir zâttır. Nâzik, mültefit ve pederinin eserine bi-hakkın sâlikdir. Hâlen şekl ü şemâilleri tamâmen peder-i muhteremlerinin hemen hemen aynı denilecek dereceye varmıştır. Adetâ onun sânîsi olmuştur. (*Tavalla'llâhu omrahû ve zâda'llâhu feyzahû*)

Cedd-i ekremleri kanarya sarısı renginde tâc giymeyi mu'tâd edindiklerinden, ahlâfı da bu isre tebaıyyet etmişlerdir.

Şeyh Hayrî Efendi'nin birâderleri Şevki Efendi de mübârek bir zât idi. Evvelce irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Mahdûmları Sa'deddîn Bey, muhibb-i tarîkat bir zâttır.

ŞÜKRÜ EFENDİ

Bahriyye mütekâidlerinden olup, Hasan Hayrî Efendi'nin mümtâz yetiştirmelerindendir. Elyevm Hasan Hayrî Efendi'den kalan ehl-i tarîkat, bu zât-ı muhtereme teveccüh etmişlerdir. Onun feyzinden hisse-dâr-ı ma'rifet olurlar. İhtiyâr, melîhü'l-vech bir zâttır. Fevka'l-âde mahviyyet-kârdır. Son zamânda İhsâniye'de Orta Sokak'ta Köprülü Konağı memerrîsinden az ileride, sağ tarafta ilk gelen sokakta, İmâm Tevfîk Efendi'nin hânesinde müste'ciren sâkindir.

Âdâb-ı seniyye ile müeddeb, âşık, ârif ve fâzıl bir zât-ı âlî-kadrdir.

/75/ NÛREDDÎN MEVLÂNÂ ABDURRAHMÂN CÂMÎ HAZRETLERİ

Bu zât-ı muhterem, ulûm-ı mütenevviadaki yed-i tûlâsı ile mütenâsip ve belki fâik bir sûrette ulûm-ı edebiyyede dahi hâiz-i nisâb-ı kemâlât bir vücûd-ı ma'rifet-nümûddur.

Lakabı İmâdeddîn iken, bi'l-âhare Nûreddîn diye şöhret buldu. 817/(1414) senesinde âlem-i dünyâyı teşrîf eyledi. Neseb-i münîfleri eâzım-ı Fürs'den Hürmüz-i Şeybânî'ye muttasıldır. Hazret-i Câmî, "Harcird-i Câm" nâm kasabada dünyâya zînet verdi. Eş'âr-ı hakâyık-nisârında "Câmî" tahallus buyurdu:

مولدم جام ز شخهء قلمم
جرعه جام شیخ الاسلامیست
لاجرم در جریده اشعار
بدر معنی تخلصم جامیست [116]

Câmî hazretleri, daha küçük yaşta iken zekâsıyla meşhûr idi. Bidâyeten o asrın kâmillerinden Mevlânâ Fahreddîn-i Lûristânî'den ders almıştır. Az zamânda beyne'l-akrân teferrüd etti. Bağdâd'da Nizâmiyye Medresesi'nde bulundu. Tahsîlini ikmâl etti. Sâha-i belâgatta nazîri bulunmayan bir edîb ve şâir-i hakîkat oldu. Bu sırada kalbinde tasavvufa meyl husûle geldi. Ashâb-ı irşâdın mefhari Şeyh Sa'deddîn-i Kâşgarî hazretlerinin sohbetine erişti. Ondan ahz-ı feyz ve inâbet eyledi. Bu zât-ı mükerremin şeyhi Nizâmeddîn-i Hâmûş, onun şeyhi Alâeddîn-i Attâr, onun pîri Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend hazerâtıdır. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Merâsim ve levâzım-ı sûfîyyeyi müşârünileyhden taallüm etti. Fakat bu sırada, ya'nî 860/(1456) târîhinde şeyhleri irtihâl-i dâr-ı bekâ edince, Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr hazretlerine karîn oldu. Tekmîl-i merâtib eyledi. Gâye-i gâyât-ı kemâlât-ı insâniyyeye yükseldi. Hz. Câmî, âsâr-ı ilmiyyesinde pîr-i müşârünileyhe kemâl-i muhabbet göstererek evsâf-ı cemîlesini tezkâr eylemiştir.

Cenâb-ı Câmî'nin fezâil ü kemâlâtı cihâna şâyî' oldu. Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân, kendilerine mülâkat ârzû buyurdular. Cenâb-ı Câmî'nin fazl u edebi nasıl ortalığa yayılmış ise, Hz. Fâtih'in dahi o esnâda velvele-i irfân u necdeti âlem-gîr olduğundan, Cenâb-ı Molla dahi kendileriyle görüşmeyi ârzû etti ve manzûm bir nâmeyi, huzûr-ı Fâtih'e îsâl etti. Menâkıb-nâmesinde mezkûrdur. Bunun ter-

116. "Doğum yerim Câm şehridir; kalemimden damlayan Şeyhü'l-İslâm'ın kadehindeki yudumdur. Şüphesiz, şiirler mecmuasında mahlasım iki mânâya gelen **Câmî**'dir." (H)

cümesi ve Hz. Fâtih'in cevâb-nâmesi ve Hz. Câmî'nin, cevâb-nâme-i Hümâyûn'a cevâbı **Cerîde-i Sûfîyye**'nin 71 numaralı nüshasında tercümeten mezkûrdur.

Dâvet-i şâhâne üzerine yola çıktı. Konya'ya muvâsalatında Hz. Fâtih'in irtihâl-i dâr-ı naîm eylediğini haber alınca, müteessiren vatanına avdet eyledi. Bu sırada türbe-i Hz. Mevlânâ'yı ziyâretle,

/76/ آن فریدون جهان معنوی
پس بود برهان قدرش مثنوی
من چه گویم وصف آن عالیجناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب[117]

medhiyye-i mergûbesini inşâd eylemiştir ki, hâlen türbe-i münîfenin kubbesinde menkûştur.

Hz. Câmî, vatanında hayâtının sonuna kadar tedrîsât ve te'lîfât ile meşgûl oldu. Fâtiha-i şebâbından, hâtime-i hayâtına kadar inşâ ve şiirden hâlî kalmadı. Kütübhâne-i irfânı tezyîn eyledi. Gazelleri, **Fâtihatü'ş-Şebâb**, **Vâsıtatü'l-Akd** ve **Hâtimetü'l-Hayât** nâmıyla üç dîvân teşkîl eder. Mensûr olarak **Şevâhidü'n-Nübüvve** nâmıyla te'lîf-i güzînleri pek mühimdir.

Sâir Âsâr-ı Aliyyeleri:

Tefsîr-i Âyet-i (فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ)[118],
Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds,
Risâle-i Tarîk-ı Sûfîyyân,
Eşi''atü'l-Lemeât,
Şerhu Fusûsi'l-Hikem,
Levâmi'-i Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı İbn Farız,
Şerh-i Rubâiyyât,
Levâyıh,
Şerh-i Beyt-i Çend-mesnevî,
Şerh-i Beyt-i Hüsrev-i Dehlevî,
Şerh-i Hadîs-i Ebî Zer-i Ukaylî,
Suhanân-ı Hâce Pârisâ,

117. "O, manevî âlemin Ferîdûn'u; **Mesnevî** de, onun kıymetinin delîlidir. Ben, o âlî-cenâbı nasıl vasfedeyim; o peygamber değildir, ammâ kitâbı vardır."
118. "... Ancak Ben'den korkun." 16. Nahl sûresi, 51. (H)

Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn,
Menâkıb-ı Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr,
Menâkıb-ı Hz. Mevlevî,
Risâle fi'l-Vücûd,
Risâle-i Tahkîk-ı Mezheb-i Sûfîyye vü Mütekellimîn ü Hukemâ,
Risâle-i Suâl ü Cevâb-ı Hindistan,
Risâle-i Lâilâhe illa'llâh,
Menâsik-i Hac,
Heft-Evreng,
Silsiletü'z-Zeheb,
Selâmât-ı Üveysâl,
Tuhfetü'l-Ahrâr,
Sübhatü'l-Ebrâr,
Yûsuf u Züleyhâ,
Leylâ (vü) Mecnûn,
Hıred-nâme-i İskender,
Bahâristân,
Risâle-i Kebîr der-muammâ,
Risâle-i Sağîr der-muammâ,
Risâle-i Asğar der-muammâ,
Risâle-i Arûz,
Risâle-i Kâfiye,
Risâle-i Mûsikî,
Risâle-i Münşeât,
Fevâidü'z-Ziyâiyye fî-Şerhi'l-Kâfiye,
Şerh-i Ba'z- ez-Miftâhu'l-Gayb.

İstanbul'da, Fâtih'de, Çarşamba civârında Murâd Molla Kütübhânesi'nde[119], Hz. Câmî'nin el yazısıyla bir **Fâtiha Tefsîri** vardır ki, numarası 137'dir. Ziyâret şerefine mazhar oldum. Esâmî-i âsârı meyânında sâir kitâblarda kaydolunmaması, bunun görülmemiş olmasındandır. Yazısı da güzeldir.

Hz. Câmî ana tarafından İmâm-ı A'zâm'ın, baba cihetinden Cenâb-ı İmâm Şafiî'nin evlâdındandır. Haseben ve neseben eâzım-ı ümmet-i İslâmiyye'den bir zât-ı celîlü'l-kadrdir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

119. Murâd Molla Kütübhânesi'ndeki kitaplar İstanbul Süleymâniye Kütüphânesi'ne taşınmıştır ve Murâd Molla Bölümü'ndedir. (H)

Hz. Câmî, 898 senesi Muharremü'l-harâmının onyedinci (9 Kâsım 1492) Cuma günü ikindiden sonra Herât'ta âlem-i dünyâdan güzer eyledi. Hîn-i irtihâllerinde sinn-i şerîfleri seksenbire bâliğ olmuştu. Hz. Sa'deddîn-i Kaşgarî'nin yanına defn olundu. Nüsha-i nefîse-i vücûdunun kütüb-hâne-i cihândan gaybûbeti erbâb-ı irfânı dâğ-dâr etti. Mersiyeler söylendi, târîhler yazıldı.

Müstâkîm-zâde hazretlerinin **Tuhfe-i Hattâtîn'**inden:

"(Molla Câmî), Horasânî'dir. Mahlası ecdâdından Şeyh Ahmed-i Nâmıkî-i Câmî cenâblarını îmâ eder. Tarîkatı Hâce Sa'deddîn-i Kâşgarî'den ahz ve Ubeydullâh-ı Ahrâr ile dahi sohbet eylemişlerdir. Hüseyin Baykara ve sâir selâtîn, hattâ pâdişâhân-ı Osmâniyye dahi ikrâm ü hedâyâ ile kesb-i âşinâyî edip, şeref bilmişlerdir. Te'lîfleri **Heft-Evreng,** üç aded mükemmel **Dîvân'ı** ve **Kâsâid-i Fâriziyye'**yi ve **Fusûs'u** şerh edip **Nakş-ı Fusûs** demiştir. Muammâda, arûz ve hesâb gibi fünûnda âsârı olup evâil-i Kur'ân-ı Kerîm'e Arabî tefsîr yazmıştır. **Kâfiye-i İbn-i Hâcib'**i dahi şerh edip **Şevâhidü'n-Nübüvve** ve **Silsiletü'z-Zeheb** ve fenn-i hatta dahi manzûmesi vardır ki, külliyâtta cem' olmuştur. 900/(1494) târîhinden iki sâl akdem (898/1492) irtihâl eylemiştir."

Vefâtına târîhler:

(فرامد ناسوت), (کشف اسرار اله), (ومن دخلَهُ کَانَ آمنًا)[120]

تاریخ فوت او را از عقل خوایتم گفت
آه از فراق جامی آه از فراق جامی [121]

* * *

سال و ماه وفات روزش بود
هر وهم روز ماه عاشورا [122]

/77/ Cihân-ı tevhîdde Câmî gibi bir bülbül daha gelmedi. Onun eş'ârında mezâmîn-i hikmet, erbâb-ı aşkı mest eder. Hz. Şeyh-i Ekber'in, mes'ele-i vahdette vâris-i kemâlâtıdır. Rubâiyyâtı o zamândan beri tanzîm olunamadı. Urefâ-yı asrdan Kemâleddîn Efendi tarafından **Cerîde-i Sûfîyye'**de tercüme ve neşredildi.

Hz. Câmî, insânın zihninde kemâlâtıyla öyle büyük bir hârika olarak mütecellî olur ki, onun vasfında nereden başlamak, ne yolda yazı yazmak husûsunda insân mü-

120. "...Oraya giren emniyette olur..." 3. Âl-i İmrân Sûresi, 97. (H)
121. "Onun vefât târîhini akıldan söylemek istedim. Âh Câmî'nin ayrılığından, âh Câmî'nin ayrılığından." (H)
122. "Her vehim, yıl ve ay onun vefât günüdür. Aşûre ayının günü..." (Bu ibâre 2 eksik çıkmaktadır). (H)

tehayyir kalır. Vahdet-i vücûd mebâhisinde ne kadar güzel, ne mertebe rengîn ifâdelerle tebyîn-i hakîkata çalışmışlardır ki, onun deryâ-yı irfânı karşısında fikr-i beşer müstağrak-ı büht ü hayret ü esrâr olur. Hulâsa Hz. Câmî, cihân-ı tevhîdde misli gelmemiş eâzım-ı ricâlu'llâhdandır.

جهان جامی فلك ساقی اجل می
خلایق باده نوش از مجلس اوی
خلاص نیست اصلا هیچ کس را
ازین جام و ازین ساقی ازین می [123]

kıt'asıyla izhâr-ı hakîkat eden o menba'-ı irfânın rûh-ı şerîfine li'llâhi'l-Fâtiha.

Kıl inâyet bizlere esrâr-ı tevhîd aşkına
Himmet it kurtar bizi esrâr-ı tevhîd aşkına
Öyle bir zât-ı kerîmsin gâye yok evsâfına
Câmiyâ ibzâl-i feyz it âşıkın Vassâf'ına

Urefâ-yı zamândan Ahmed Sâfî Bey dedi ki:

"Hz. Câmî'nin irtihâl ve defninden sonra Herât'ı Şîîlerin istîlâsı sırasında, mürîdânı kabr-i şerîfini açıp na'ş-ı latîfini belli olmayan bir yere nakl etmişler. Şîîlerin istîlâsında kabr-i evvelini bulmuşlar, açmışlar, tahtaları yakmışlardır. Herât'ta elyevm ziyâret-gâh olan, medfen-i evvelleridir."

Bir rubâîsi:

در سینه نهان تو بودهء من غافل
در دیده عیان تو بودهء من غافل
عمری ز جهان ترا نشان مي جستم
خود جمله جهان تو بودهء من غافل [124]

Lâmiî Çelebi'nin tercümesi:

Ben bilmez idim gizli nihân hep sen imişsin
Tenlerde vü cânlarda nihân hep sen imişsin
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben
Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin

123. "Dünyâ kadeh, felek sâki, ecel mey. Kullar, hürriyet meclisinden bâde nûş ederler. Bu kadehden, bu sakîden bu bâdeden aslâ kurtuluş yoktur." (H)

124. "Sen sînede nihân idin bense gâfil. Sen, gözde ayân idin bense gâfil. Bir ömür senin izini aradım, oysa. Cihânın hepsi sen idin, bense gafil."

HÂFIZ-I ŞÎRÂZÎ

Bu zât-ı muhterem pek meşhûrdur. Bizde henüz etrâflı bir sûrette bir tercüme-i hâli yazılmamıştır. Bir gün Tâhir Ağa Dergâhı şeyhi Ali Behcet Efendi hazretleriyle hem-sohbet iken, bahsimiz Hz. Hâfız-ı Şîrâzî'ye intikâl etti. **Sefîne-i Evliyâ**'ya, onun da topluca bir tercüme-i hâlinin yazılması ârzû olundu.

Şu eserlere mürâcaatla cem' edebildiğim ma'lûmâttan şu satırlar vücûda geldi:

Kitap ismi	*Kütübhâne*	*Bölümü ve Numarası*	*Mahall-i Tab'ı*
Hazînetü'l-Asfiyâ	Kütübhâne-i Umûmî	Tasavvuf – 3590	Hindistân
Riyâzü'l-Ârifîn	Dârü'l-Fünûn Hâlis Efendi	Tasavvuf – 1714/241	Hindistân
Mecmau'l-Fusahâ	Dârü'l-Fünûn Hâlis Efendi	Tasavvuf – 2680/103	Hindistân
Şerhu Dîvân-ı Hâfız li's-Seyyid Muhammed			
Vehbî-i Konevî	Dârü'l-Fünûn Hâlis Efendi		Matbaa-i Âmire
Kâmûsu'l-A'lâm	Dârü'l-Fünûn Hâlis Efendi		Sabâh
Dîvân-ı Hâfız	Dârü'l-Fünûn Hâlis Efendi		Bulak
Ser-âmedân-ı Suhan	Millet Kütübhânesi		İstanbul
Nefehâtü'l-Üns	Millet Kütübhânesi		İstanbul
Âteş-gede	Millet Kütübhânesi		İstanbul
Sefînetü'ş-Şuarâ	Millet Kütübhânesi	1071/2131	İstanbul
Sefînetü'l-Evliyâ	Millet Kütübhânesi	Tasavvuf – 196	Hindistân

Fahru'l-müteellihîn Hâce Şemseddîn Muhammed el-Hâfız b. Şeyh Kemâleddîn b. Şeyh Gıyâseddîn. Âbâ vü ecdâdı ulemâdan ve fuzalâdandır. Harîs-i şöhret olmadı-

ğı, mestûrînden bulunduğu için, irtihâlinden sonra şöhret bulduğundan, hayât-ı husûsiyye vü ilmiyyeleri hakkında pek mazbût bir tercüme-i hâlleri yoktur.

Yedi sekiz yaşında hıfz-ı Kur'ân'a mazhar olmaları hasebiyle "Hâfız" diye teşehhür ettiği ve bu sebeble "Hâfız" diye telakkub eylediği menkûldür.

Kâmûsu'l-A'lâm'da muharrerdir ki:

"Hâce Şemseddîn Muhammed, eâzım-ı şuarâ-yı İran'dan olup, eş'âr ve gazeliyyâtı sâde ve tekellüfsüz ise de, kalenderâne bir tarzdadır. Kendi eş'ârını tedvîne özenmediği hâlde, münekkidlerinden Seyyid Kâsım-ı Envâr, gazelliyyâtını cem' edip, meşhûr dîvânını tertîb etmiştir. Hâfız-ı Şîrâzî, Âl-i Muzaffer zamânında Şîrâz'da yaşayıp, lâubâliyâne bir ömür geçirmiş ve maa-hâzâ ekser-i mülûk ü küberânın ihsânlarına nâil olmuştu. 791/(1389) ve bir rivâyette 794/(1392) târîhinde vefât edip, eş'ârında medh eylediği musallâ-yı Şîrâz'da defn olunmuştur. Muahharan Şîrâz'ı zabt eyleyen Ebu'l-Kâsım Bahâdır'ın vezîri Muhammed Muammâyî tarafından kabri üzerinde mükemmel bir türbe yapılmıştır. Timurlenk'in Şîrâz'ı zabtında Hâfız'ın ber-hayât olup, kendisiyle görüştüğü ve beynlerinde ba'zı mülâhazalar cereyân ettiği mervîdir. Hâfız'ın Dîvân'ı meşhûr olup, Avrupa lisânlarından ekserine tercüme olunduğu mütevâtirdir."

Hâce Hâfız tarîkaten kime mensûbtur? Bu sarâhaten ma'lûm değildir. "*Üveysî idi.*" diyen vardır. "*Zeyneddîn-i Hâfî'ye ve Şâh-ı Nakşibend'e mülâkî olmuştur.*" diye rivâyet vardır.

Medîne-i Münevvere nâib-i esbakı Râşid Efendi'den naklen Şeyh Ali Behcet Efendi söylediler ki:

"Hâfız, sığar-ı sinninde, Şâh-ı Nakşıbend'e mülâkî olup, huzûr-ı ârifânelerinde bulunmuş. Hâfız, Şîrâz'da iken halîfe-i güzîn-i Şâh-ı Nakşıbend Muhammed Pârsâ hazretleri, Hicâz'a hîn-i azîmetlerinde Hz. Şâh'ın emriyle Şîrâz'a uğramış; selâm-ı mübâreklerini teblîğe me'mûr olmuştur. Hâfız o zamân bi-hasebi't-tesettür çocuklarla ceviz oynar imiş. Muhammed Pârsâ onu görünce, "*Azîzim Şâh-ı Nakşıbend, Şîrâz'a uğra, orada Ekmekçi-zâde Hâfız Şemseddîn vardır, ona mülâkî ol, selâmımı söyle.*" buyurmuştu, der. Hâfız kendisini tanıtmış, sohbet etmişler. "*Bir cevizle iki koz avlarız.*" diye latîfe etmişlerdir. Hîn-i müsâhabette Hâfız:

آنان که خاك را بنظر کیمیا کنند

آیا بود که گوشهء چشمی بما کنند [125]

125. "Bir bakışta toprağı en tesirli ilâca çevirenler, acabâ bize de bir nazar ederler mi?" (H)

gazelini okumuştu. Muhammed Pârsâ, Buhârâ'ya avdetinde Şâh-ı Nakşıbend efendimiz, sûret-i mülâkâtı anlatmasını emr buyurdukda mâ-vakaı anlatmışlar. Hz. Nakşıbend tebessüm buyurmuşlardır. Muhammed Pârsâ'nın Cenâb-ı Hâfız'a mülâkâtta (Hâfız'ın) okudukları o gazelin sebebi, Hz. Şâh'ın ma'lûmu idi. Muhibbelerinden bir fakir kadın gelmiş. "*Çocuklarımla aç kaldık. Kifâf-ı nefs edecek paramız yoktur.*" diye isti'tâfda bulunmuşlar. Hz. Şâh, yerden bir avuç toprak almış, nefes etmiş. O toprak altın olmuş, o kadına ihsân buyurulmuş. Hâfız, bu sırrı keşf ile o gazeli okumuş idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Müşârünileyh Râşid Efendi ile bu husûs için görüştüm. "*Evet, ben de bunu Fârisî hocamız Bağdâdlı Süleymân Ra'fet Efendi'den duymuştum.*" dedi ve Hâfız'ın şu beyitini okudu:

پارسا مارا ومقامر گفت والله راست گفت

ما دو عالم را بیك داواز درون انداختم [126]

Hz. Şâh-ı Nakşıbend'in irtihâl târîhi Cenâb-ı Hâfız'ın târîh-i irtihâline müsâdiftir.

Zeyneddîn-i Hâfî ile mülâkâtına gelince: Bu zât-ı muhterem, Hz. Hâfız'dan sonra kırkaltı sene daha yaşamış olduğuna göre, Hâfız'ın irtihâlinde Hz. Zeyneddîn-i Hafî henüz otuzbeş yaşında idi. (*Kaddesa'llâhu esrârahumâ*)

Kimden dest-i inâbet aldığı yahut fi'l-hakîka Üveysî olup olmadığı menkûlât-ı âtiyeden müstebân olur:

Hz. Nûreddîn Abdurrahmân-ı Câmî (*kuddise sırruhu's-sâmî*), **Nefehâtü'l-Üns**'te buyurur ki:

> "Hâfız-ı Şîrâzî hazretleri, bir pîrin irâdeti elini tutmuş mudur? Tasavvufta bu tâifenin birinden nisbeti der-dest etmiş midir? Ma'lûm değildir. Ammâ onun sözleri, bu tâifenin meşrebi üzerine vâki' olmuştur ki, hiç kimseye bu ittifâk düşmemiştir. Silsile-i Hâcegân-ı azîzândan birisi buyurmuştur: **Dîvân**-ı Hâfız'dan mahbûb dîvân yoktur. Eş'âr üzerine lisân-ı tasavvuftan şerhler yazılmıştır. Her biri hum-hâne-i aşk u hâlettir. Ve bir bezm-gâh-ı zevk u ma'rifettir ki, cür'asından ukûl-ı âlemiyân âşüfte ve neşvesinden efkâr-ı âdemiyân firîftedir. İrtihâli 792/(1390)'dedir."

Bir gece, bir meclis-i âlîde Hâfız'dan bahs açtım. Huzzârdan biri, Muallim Cevrî Efendi'den naklen dedi ki:

126. "Pârsâ, bize 'kumarbaz' demiş, Allah'a yemîn ederim doğru söylemiş. Biz her iki cihânı da, bir (dav=meşeden zar) gibi içimizden çıkarıp attık." (H)

"Hâfız, kibâr-ı evliyâu'llâh sırasında değildir. Fakat, Abdurrahmân-ı Câmî nasılsa ***Nefehâtü'l-Üns****'de onu medh etmiş. İşte bu sebeble Hâfız zümre-i evliyâ sırasında yâd olunagelmiştir."*

Muharrir-i fakîr, bu sözden fevka'l-âde dûçâr-ı infiâl oldum. Cümle evliyâu'llâhın garâmiyyât vâdîsinde Hâfız'ın serdeylediği inceliklere hayrân olduğu meydânda iken, merâtib-i tasavvufiyyede, **Dîvân'**ında gösterdiği makâmât-ı âliyeden bî-haber olan neş'esizlerin bu yoldaki sözlerine iltifât olunamaz. Binâenaleyh Hâfız-ı Şîrâzî, kibâr-ı evliyâdan ve eâzım-ı mestûrînden bir zât-ı âlî-kadrdir. Onun hakkında böyle edeb ve irfân haricînde söz söyleyenler, gavâmız-ı beyâniyyesinden bî-haber olanlardır. Onların bu yolda müfteriyâtına erbâb-ı aşk u muhabbet kat'â iltifât etmez, dedim.

Hâce-i irfânım Es'ad Dede merhûm, 1304/(1887) senesinde Fâtih civârındaki Çayırlı Medresesi'nde ve her Salı ve Cuma günleri Fâtih Câmi'-i şerîfinde bizlere **Hâfız Dîvânı**'nı okuturdu. O zamân tedrîs ve tederrüsten hâsıl olan zevk-ı ma'nâ el'ân hâfıza-pîrâ-yı ihtirâmımdır.

Bir gün eazz-ı ihvânımdan Tâhirü'l-Mevlevî hazretleri fakîr-hâneyi teşrîflerinde, Hz. Hâfız'dan bahs açtım. *"**Hâfız Dîvânı**'na yazılan şerhlerden Konevî merhûmun şerhi pek hoştur, onun mukaddimesinde şâyân-ı ihticâc bahisler vardır."* buyurdu. *"Aman birâder, Hâfız'ın:*

ساقی مکر وظیفهء حافظ زیاده داد
کاشفته کشت طرّهء دستار ملوی [127]

gazelinden Hz. Hâfız'ı, "Tarîk-ı Mevlevî'ye münâsebet-dârdır." *diyenler de olmuş. Fakat Hâfız, Mevlevî değildir. Buradaki Mevlevîlik, Mollalık ma'nâsınadır. Destâr, ilmden kinâyedir. Yanlış anlaşılmasın."* dediler.

Hüseyin Dâniş Bey nâm zât, **Ser-âmedân-ı Suhan** diye, vaktiyle şuarâ-yı Acem hakkında kısmen İngilizce ve Fransızca'dan mütercem bir eser yazmış, neşr etmiş idi. Bunda der ki:

"Menşei, Şîrâz'dır. Belki de İran'ın en büyük şâiridir. Meşrebi felsefî ve rindânedir. Umûr ve ahvâl-i cihân ve meslek-i insân hakkındaki tahkîkat ve tetkîkâtı beyân-ı mütâlaa derecesini geçmez ve i'tiyâdât-ı beşeriyyenin nâ-ma'kûl ve gülünç olanlarını tahlîl eder iken istihzâdan çekinmez. Ba'zan da bu husûsta tamâmen lâ-kayd görünür. Filân ve filân usûlü tervîc ve ta'mîm etmek için ders vermek âdeti değildir. Eş'ârına tasavvuf süsünü vermesi de, sırf bir tarz-ı lâubâliyânede söz söylemiş olmak içindir. Ya'nî hâssaten bir mürevvic-i mezheb, bir "sectaire" değildir. Felsefesi gâyet

127. "Sâkî Hâfız'a o kadar ikrâm etti ki, sarhoşluktan Mevlevî sarığının kıvrımları birbirine girdi." (H)

vâsi' ve fikri pek az bir şâirdir. Her bir gazeli bir nüsha-i bedîa-i hikmettir. En büyük mesâil-i meâdiyye vü maâşiyye ile meşgûl olur ise de, her yerinde hükm ü re'yi kat'î değildir. Sözlerinde kısmen Hayyâm'dan, kısmen Celâleddîn-i Rûmî'den, kısmen Sa'dî'den ilhâmât vardır. A'mâl-i zâhire-i insâniyyeye kat'â ehemmiyyet vermez. Safvet-i vicdânı ve safâ-yı tîneti, bütün havâss-ı halkıyyenin fevkında tutar. Mey, bâde, sâğar, çenk, rebâb, nefes, mutrib kelimeleriyle oynarken, bize büyük hakîkatler ta'lîm eder. Kendi şîvesinde yektâ bir dâhîdir."

Hâfız'ın büyüklüğünü, felsefesinin ne kadar geniş ve derin bir şey olduğunu göstermeye, yalnız şu sözleri kâfî değil midir?:

جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر بنه

چون نه دیدند حقیقت ره افسانه زدند [128]

Muâşakâta dâir yazdığı şeylerde öyle ince nükteler gözetir ki, insân tetkîkât-ı rûhiyyedeki isâbet-i nazarına hayrân olur. Zâhiren bir kalender, derbeder gibi görünür ise de, hakîkatta en gâmız mesâil-i hayâtiyye ile uğraşmış olduğu şüphe götürmez. Bu şâirin sözlerini tefsîr etmek için, menâtık-ı lâhûtiyyeye kadar sefer etmeye hâcet yoktur. Yalnız yazdıklarını nâsûtî ve dünyevî bir nokta-i nazardan mülâhaza ve ta'mîk etmek kâfîdir. Kendi zâtına mahsûs bir lisânı ve bir takım ıstılâhâtı vardır ki, onlarla bir kerre istînâs edildikten sonra miftâh-ı kelâmı elde edilmiş olur.

Müşârünileyhin ismi, Şemseddîn Muhammed'dir. Âl-i Muzaffer'in Şîrâz'da hüküm-dâr oldukları bir devirde yetişmiştir. Bir rivâyete göre Timurlenk ile Şîrâz'da mülâkat etmiştir. Kur'ân-ı mecîdi hıfz etmiş ve Kelâmu'llâh'a bir tefsîr de yazmıştır. Gazellerinin ba'zısında kendi hüsn-i savt u kırâatına dâir îmâlar vardır. Meşâhîr-i üdebâ-yı Fürsten Ammâd Fakîh-i Kirmânî ve Kemâl-i Hucendî ile muâsırdır. Bir zamân Şîrâz'dan Yezd beldesine kadar gitmiş, fakat İran'ın hâricine çıkmamıştır.

791 sene-i hicriyyesinde (1389) vefât ederek, Şîrâz'ın dışında bugün ziyâret-gâh-ı enâm olan mahalle defn olunmuştur.

Müşârünileyh, kendi medfeni hakkında **Dîvân**'ının bir yerinde şöyle söylemiştir:

بر سر تربت من چون گذری همت خواه

که زیارتکه رندان جهان خواهد بود [129]

128. "Yetmişiki milletin ihtilâfını ma'zûr gör. Çünkü onlar hakîkati bilmediklerinden efsâne yolunu tuttular." (H)

129. "Eğer türbemin önünden geçersen himmet iste. Çünkü benim türbem dünyâ rindlerinin ziyâret yeri olacaktır." (H)

Şiirleri kendi vefâtından sonra Seyyid Kâsım-ı Envâr nâm kimse tarafından toplanmış ise de, içine başka gazeller de karışmıştır. Lâkin suhan-şinâslarca hangilerinin Hâfız tarafından inşâd edilmiş ve hangilerinin **Dîvân**'ına sonradan katılmış olduğunu keşf ve tefrîk etmek güç değildir. Müşârünileyhin dîvânı, matbû' ve münteşirdir.

Remzi Dede Efendi hazretleri buyurdu ki:

"İran'da matbû' **Hâfız Dîvânı** mukaddimesinde muharrer tercüme-i hâlinde, **Dîvân**'ını kendi tertîb etmediğine sebep, **Keşşâf ve Tavâli'** tahşiyesiyle meşgûl olması sebeb gösterilmiştir."

Sa'dî'nin bir gazelini Hâfız pek beğenmiş ve hattâ tahmîs etmiştir.

Osmânlı şâirleri arasında en ziyâde Hâfız'ın meşrebine temâyül eden ve belki ondan mülhem olan Bâkî'dir.

Ziyâ Paşa, Hâfız'ı bu sözlerle ta'rîf ve tebcîl etmiştir:

Hâfız hele bülbüle suhandır
Eş'âri lisân-ı gaybdandır

Bin mürg-nevâsı var bahârın
Savtı yine başkadır hezârın

Rindâne o tavr-ı lâübâlî
Taklîdinin olmaz ihtimâli

Dîvânından tefe''ül eyle
İ'câz nedir teemmül eyle

Hâfız'ın **Dîvân**'ını zamânımız şuarâsından Seyyid Burhâneddîn-i Belhî tahmîs eylemiştir. Bir gece bir bezm-i ma'rifette, Burhâneddin Efendi ile sabâhlamış idik. **Dîvân-ı Hâfız**, tahmîsi ile berâber ezberindedir. Hâlâ hayretteyim.

Hâfız'ın eş'ârından bir kısmını Richard le Gallienne nâm zât, İngilizce'ye nazmen tercüme ve gâyet nefîs bir tarzda Amerika'da tab' ettirmiştir.

Hâfız öyle bir cevher-i irfândır ki, herkes anı meşreb-i zâtîsine göre anlar ve yazar ve's-selâm.

Muallim Nâcî merhûm, **Esâmî** nâm eserinde, Hz. Hâfız hakkında der ki;

"Mefhar-i şuarâ-yı Acem'dir. Şiirinde bir letâfet-i mahsûsa olduğundan, âmmenin hüsn-i kabûlüne mazhar olmuş ve kendisi "Tercümânu'l-esrâr" ve "Lisânü'l-gayb"

unvânlarını almıştır. Bir ârif-i lâübâlî olduğu sözlerinden anlaşılır. "Hâk-i musallâ" (خاك مصلى) terkîbinin gösterdiği 792/(1390)'de Şîraz'da irtihâl etmiştir. Gül-geşt-i musallâda medfûndur."

Hazînetü'l-Asfiyâ'da denilmiştir ki:

"Hâce Şemseddîn Hâfız-ı Şîrâzî, tercümân-ı lisânü'l-gayb ü esrârdır. Meâlî-i hakîkat onun hak lisânından sudûr etmiştir. Abdurrâhman-ı Câmî hazretleri buyurur ki:

Hangi bir pîrin dest-i irâdetini tuttuğu ma'lûm değildir. Lisân-ı tasavvufla eş'ârı vardır. Sâhib-i keşf ü kerâmettir. Bir kimse ahvâl-i zâtiyyesinden haber-dâr olmak isterse, Hâce Hâfız'ın rûhuna bir Fâtiha ihdâ etsin, teveccüh-i tâm ile **Dîvân**'ını açsın, sağ tarafdaki beyt-i evvel ona fâl-ı hayrdır."

Tezkire-i Abdülkâdir'de mestûr olduğuna göre Hz. Hâce Hâfız, tarîkaten Hz. Şâh-ı Nakşıbend'e bağlıdır. Ekseriyyetle, "Sûfîyye-i Nakşıbendiyye" buyururlar: Kelâm-ı Hâfız'dan bû-yı nisbet-i Nakşıbendiyye gelir. **Nefehâtü'l-Üns**'te muharrer olduğu vechile 792 sene-i hicriyyesinde (1390) irtihâl etmiştir.

لسان الغيب حافظ پير شيراز
ز دنيا رفت و شد سردار جنت
عيان شد سرورا سال وصالش
ز اولى طوبى كلزار جنت [130]

* * *

چو شمس الدين حافظ بير شيراز
بجنت رفت زين ولى نيا بر خار
وصالش است شمس الدين منور
وكر هم زبدهء دين شاه ابرار [131]

Sefîne-i Evliyâ (Millet Kütübhânesi, Tasavvuf 196) nâm eserde, Abdurrahmân-ı Câmî'nin **Tezkire-i Abdülkâdir**'den naklini te'yîden, Hâfız'ın Cenâb-ı Şâh-ı Nakşıbend'den dest-i irâdet aldığı beyân olunuyor. (**Sefîne-i Evliyâ**, Hind matbûu, 185. sahîfe)

130. "Gayb lisânını bilen Şirâzlı Pîr Hâfız, dünyâdan geçti ve Cennet'e serdâr oldu. Ey server! Vefât yılı belli olunca, gül bahçesi gibi olan Cennet onun için ne güzeldir." (H)

131. "Şîrâz'ın pîri Hâfız Şemseddîn Cennet'e gitti, o, oranın süsüdür. Ancak geçmişi onun ayağının dikenidir. Onun nurlu ölümü sanki müttakîlerin yaşadığı dî in hülâsası gibidir." (H)

Sefînetü'ş-Şuarâ (Millet Kütübhânesi, 1071/2131):

"Hâfız-ı Şîrâzî'nin ismi Muhammed Şemseddîn, zâtı nâdire-i zamân, atvârı u'cûbe-i cihân, güftârı azûbe-i dehân-ı cândır. Eş'ârı bî-tekellüf ve sâde, lâkin hakâyık ve maârifin hakkını tamâmen vâridât-ı gayb demeye sezâ vü ahrâ olmakla kendüye "Lisânü'l-gayb" nâmı mevzû'-ı bahs idi. Kırâat-ı Kur'ân'da yektâ ve ulûm-ı zâhire vü bâtınada bî-hemtâ olmakla fazl u irfânda da vâsıl-ı derece-i ulyâ idi. Dâimâ dervîş ile ve ârifân ve ba'zan hükkâm ve sudûr-ı zamân ve ahyânen müsteid civânân ile sohbet ve ihtilât üzere idi. Ancak kalender-meşreb olmakla kimseye ser-fürû' etmez idi. Âl-i Muzaffer devleti vaktinde olup, mülk-i Fârisî'de müşârün bi'l-benân ve mergûb-ı erbâb-ı irfân olmuştur. Nakl olunur ki, Sultân Ahmed-i Bağdâdî'nin Hâce Hâfız'a kemâl-i i'tikâdı olmakla defeâtla Bağdâd'a da'vet eylemiştir. Âlâyiş-i dünyâdan fâriğ ve huşk-nân-ı pâreye kâni' olmakla Bağdâd'a azîmete adem-i rağbetle Sultân Ahmed tarafına bir gazeli(ni) göndermekle, **Dîvân**'ında mestûrdur. Matla' beyti şudur:

الحمد لله على معدلة السلطانى

أحمد شيخ اويسى حسن ايلخانى[132]

Timûr-ı Gürgânî, diyâr-ı Fâris'i teshîr ettiğinde Hâce-i müşârünileyh ber-hayât idi. Adam gönderir, da'vet ederdi. *"Ben kılıcım ile ekser rub'-ı meskûnu teshîr ve hezârân mahal ve memleket vîrân ettim. Semerkand ve Buhârâ ki, benim vatan-ı me'lûf ve tahtgâhım olmakla ma'mûr ve âbâdân eyledim. Sen bu hâlinle, bir hâle (bene) Semerkand ve Buhârâ'yı bahş edersin."* diye bu beyti îrâd eyledi:

اكر آن ترك شيرازى بدست آرد دل ما را

بخال هندويش بخشم سمرقند و بخارا را[133]

Hâce, zemîn-pûş olup, *"Ey Sultân-ı âlem bu sûrette atâ vü ihsân eylediğimçün bu hâlde kaldım."* diye cevâp vermekle, Emîr Timur'a bu lâtife hoş gelmekle tahsîn ü tekrîm etti.

Hikâye olunur ki, Sultân Mirzâ Ya'kûb'un vezîri Necmeddîn, Hâfız-ı Şîrâzî'yi münkir idi. Hâfız'ın vefâtından sonra bir gün Sultân-ı müşârünileyh Necmeddîn ile sohbet ederken, *"Dîvân-ı Hâfız'ı getiriniz, tefe''ül edelim."* dedi. Necmeddîn için tefe'ül ettiler, şu beyit çıktı:

---

132. "Sultânın adâletinden dolayı Allah'a hamd ederim. Şeyh Üveys Ahmed-i İlhânîye de teşekkür ederim." (H)

133. "Eğer o Şîrâzlı Türk güzeli bizim gönlümüzü elde ederse, onun bir tek siyâh benine Semerkand ve Buhârâ'yı bağışlarım." (H)

در تنکنای حیرتم از نخوت رقیب
یا رب مباداکه کدا معتبر شود[134]

Bî-ihtiyâr sultân-ı müşârünileyh, "*Ey Necmeddîn! Hâfız'ın kerâmetini gördün mü?*" diyerek **Dîvân**'ı kaldırıp, Necmeddîn'in başına çarpmıştır.

Devlet Şâh, 794/(1392)'de vefât ettiğini yazar. 792/(1390) târîhi de, bu târîhle istidlâl olunur:

بسال با وصاد وذال ابجد
ز روز هجرت میمون أحمد

بسوی جنت اعلا روان شد
فرید عهد شمس الدین محمد

بخاکبای او چون بر کذشتم
نکه کردم صفا ونور مرقد[135]

Târîh-i Takvîm'deki târîh:

چون در خاك مصلی دفن کردند
بود تاریخ او خاك مصلی[136]

Bu beyite binâen vefâtını 791/(1389)'dir diye tahrîr eden de vardır.

Vaktâ ki, Ebu'l-Kâsım Bâbür Bahâdır, Şîrâz'ı teshîr eyledikte, vezîri Muhammed Muammâyî 855/(1451) târîhinde Hâce Hâfız'ın kabrine imâret-i âlî binâ eylemiştir.

Seyyid Mehmed Vehbî-i Konevî, **Şerh-i Dîvân-ı Hâfız** mukaddimesinde buyurur ki:

"Şemseddîn Muhammed el-Hâfız eş-Şîrâzî (*revvaha'llâhu rûhahû*) ki, "Lisânü'l-gayb" ve "Tercümânu'l-esrâr"dır, nice esrâr-ı gaybiyye ve maânî-i hakîkiyyeyi kisve-i sûrette ve libâs-ı mecâzda göstermiştir. Sâir fasâhat ehli şuarânın eş'ârı gibi cânsız ke-

134. "Rûhumun darlığı, rakibin yaralamasındandır. Ey Allah'ım, sakın ola ki, dilenci itibar görür hâle gelmesin." (H)

135. "Bâ, sâd ve zâl harfleri, ebced hesâbiyle Meymûn Ahmed'in hicret târîhidir. Zamânın ferîdi Şemseddîn Ahmed Cennet-i a'lâya revân oldu. Onun ayağının toprağına göğsümü koydum ve baktım; safâ ve kabrinin nuru görünüyordu." (H)

136. "Onu musalla toprağına defn ettiklerinde, târîhi de "Hâk-i Musallâ" ibâresi oldu." (H)

lâm değildir. Avâmm u havâs Hâfız'ın **Dîvân**-ı bî-mislinden bir beyit tilâvet etmiş olsalar, dimâğ-ı cânında hayât-ı ebedî bahş edici bir lezzet-i rûhâniyye peydâ olduğu beyne'l-urefâ zâhirdir. Gerçi Hâfız'ın, bir pîrin dest-i irâdetini tuttuğu ma'lûm değildir. Mahfî olmaya ki, vuslat-ı Hakk'a elbet bir vâsıta lâzımdır. İllâ Üveysîler ki, onları Rasûl-i Ekrem (*salla'llâhû aleyhi ve sellem*), hucer-i nübüvvette terbiyet eder. Hâfız-ı Şîrâzî dahi Üveysîlerdendir. Onun için zâhirde bir pîre inâbet etmemiştir. (ذَلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ)[137]

(اولیائی تحت قبابی لایعرفهم غیری)[138] hadîs-i kudsîsi sırrınca Hak Teâlâ'nın kıbâb-ı izzetinde mestûr nice lâubâlî âşık-ı sâdıkları vardır ki, ne onları kimse bilmiş, ne de kelâmlarını kimse fehm ü beyân etmiştir.

Hâfız-ı dil-âgâh, ol şarâb-ı aşk-ı ilâhîden nûş etmekle hem-meşreb-i tâife-i merdân-ı Hudâ olmuştur. Mey-i sâf, Hak (*celle ve alâ*)'dan pür-safâ vü mest-i müdâm kalmıştır.

Bu şarâb, o şarâb-ı ma'nevîdir ki, Hz. Rasûlümüz ve seyyid ve şefîimiz Muhammed el-Mustafâ (*salla'llâhû aleyhi ve sellem*), leyle-i Mi'râc'da, makâm-ı Kâbe Kavseyn'de Hak (*celle ve alâ*) hazretlerini çeşm-i basîret ile müşâhede buyurup ve kendüye keşf-i rumûz u künûz-ı Rabbânî zuhûr ettikçe, taraf-ı Hak'dan nûrdan iki kadeh hâsıl oldu. Biri şarâb ile dolu, biri süt ile pür, "*Bu iki kadehden birini ihtiyâr eyle.*" diye işâret buyuruldukta, Hz. risâlet, (أخترت اللبن)[139] buyurdu. Hamrı ise, ahyâr-ı ümmeti için alıkoydu.

Ey ehl-i insâf olan azîzim! Hz. Hâfız ve Hâfız gibi âşık-ı mest-i müdâm kimseler, bu şarâb-ı aşk-ı ilâhîyi nûş edip, mazhar-ı tecelliyyât ü füyûzât oldular. Esrâr-ı tevhîd feth-i bâb olup, iskât-ı izâfât ile Hak sübhânehû ve teâlâ, suver-i muhtelifede tecelliyyât-ı müteâkibe ve esmâ vü sıfât-ı mütenevvia ile zuhûr etti. Bunun ta'bîri müşkil ve avâmm-ı ke'l-hevâmdan setri vâcib olduğundan, gâh sûret-i mecâzda, gâh sûret-i hezlde ta'bîr buyururlar."

Hindistan matbûâtından **Riyâzü'l-Ârifîn** vardır ki, bahsi geçti, bunda okuduğuma göre, Şemseddîn Hâce Muhammed el-Hâfız için, "Fahrü'l-müteellihîn" denilmiştir. Babası Şeyh Kemâleddîn, onun babası Şeyh Gıyâseddîn olup, âbâ vü ecdâdı ulemâ ve fuzalâdandır.

Hâfız, Mevlânâ Şemseddîn Abdullâh-ı Şirâzî'den tahsîl etmiştir. Düvel-i Âl-i Muzaffer zamânını idrâk eylemiştir. Fuhûl-ı muhakkıkîn, emâcid-i kâmilîn sırasına girmiştir. Şeyh Ni'metullâh-ı Mâhânî ve Şeyh Ali Kelâ-i Şîrâzî ve pîr-i tarîkat Zey-

137. "...İşte bu, Allah'ın bir lutfudur. Onu dilediğine verir..." 5. Mâide Sûresi, 54. (H)

138. "Benim dostlarım kubbelerimin altında gizlidir. Onları benden başkası bilemez." Meşhur hadîs kitaplarında yer almayan bu hadîs-i kudsî için bkz. Firunzanfer, **Ehâdîs-i Mesnevi**, s. 2, Tahran 1334. (H)

139. "Sütü ihtiyâr ettim." (H)

neddîn-i Hâfî[140] ve Şâh Dâiya'llâh ve Seyyid Ebu'l-Vefâ-ı Şîrâzî gibi efâhım ile muâsır idi. Fakat bir kâmilin dest-i irâdetini tutup, terbiye-i tarîkat gördüğü sâbit değildi. Eş'âr-ı hikmet-nisârına herkes hayrândır. Hz. Abdurrahmân Câmî de **Nefehâtü'l-Üns**'de yazmış ki, Hâfız, bir pîrin dâire-i irfânında değildir. Seyyid Nûreddîn, Ni'metullâh-ı Mâhânî[141] hizmetinde bulunduğuna şu beyit delâlet eder ki, Seyyid Ni'metul'llâh söylemiştir:

ما خاك راه بنظر كيميا كنيم
هر درد را كه بكوشهء چشمى دوا كنيم [142]

Hâfız buna cevâben diyor ki:

آنان كه خاك را بنظر كيميا كنند
آيا بود كه كوشهء چشمى بما كنند [143]

Hâfız'ın meşrebi âlîdir. Sözleri hikmetlerle mâlîdir. Cezbesi gâlib, meşrebi rindânedir. Sultân Ahmed-i Bağdâdî, onun sohbetine râğıbtı. Meşhûr Timurlenk, ibrâz-ı âsâr-ı hürmet etmiş idi. İrtihâli 791/(1389)'dedir. (مضجعش در خارج حصار شيراز زيارتكاه ارباب نياز است)[144] deniliyor.

Dîvân'ını Şâh Kâsım-ı Envâr cem' etmiştir. **Dîvân** cidden ve hakîkaten bir nüsha-i nefîse-i kemâlâttır. Bunda erbâb-ı irfân müttefiktir.

* * *

Hz. Hâce Hâfız-ı Şîrâzî (*kuddise sırruhû*) hakkında âsâr-ı mu'tebereden cem' ve nakl edebildiğim şu ma'lûmat, müşârünileyh hakkında insâna bir fikir verebilir. Hâfız-ı Şîrâzî, eâzımdandır. Hakâyıka âgâh, bir merd-i pür-intibâhdır. Sözleri kâmilen hakâyıka nâzır olup, zevk-ı ma'nâ ile mütezevvık olmayanların mezâyâ-yı kelâmiyyesine ıttılâ'ları âsân değildir.

Fakat neş'e-i aşkıyyeden hisse-dâr olan erbâb-ı garâm için feth-i ma'nâ pek sehîldir. Hâfız-ı Şîrâzî, deryâ-yı aşk-ı ilâhîde müstağrakînden olup mertebe-i irşâdda cismen meşgûl olmasına meydân ve imkân kalmamıştır. Fakat hâl-i aşk ile sünûhâ-

140. Zeyneddîn-i Hâfî'nin tercüme-i hâli geçti. İrtihâli 838/(1434), velâdeti 757/(1356), müddet-i ömrü 81'dir. Hz. Hâfız'dan sonra 46 sene daha yaşamıştır. Hâfız'ın buna mülâkâtında Hz. Hâfî 35 yaşında idi.

141. Bu zât-ı şerîfin tercüme-i hâline ve kimlerden olduğuna dest-res olamadım. Her hâlde mestûrîndendir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

142. "Biz toprağı nazarımızla tesirli bir ilâç haline getiririz. Her derdi bir göz ucuyla tedâvi ederiz." (H)

143. "Bir bakışla toprağı tesirli ilâç haline getirenler, acabâ bize de bir nazar ederler mi?" (H)

144. "Onun Şîrâz kalesinin dışındaki merkadi, niyâz ehlinin ziyâret yeri durumundadır." (H)

tı bugün her âşıka ifâza-i rûh edecek, nefh-i hayât eyleyecek kudret-i irşâdiyyeye mâliktir.

Aczime bakmayarak Hz. müşârünileyh hakkında bir kaç sahîfe yazı yazabilmek cesâretini buluşum, ümîd-vâr-ı şefâati oluşumdandır. (المرء يحشر مع من احبه)[145] sırrına mâ-sadak, vâkıf-ı esrâr-ı Hak olmaklığımızı, gerek ihvân-ı dînim, bâ-husûs bu eser-i âcizâneme atf-ı nazar-ı mütâlaa buyuran nûr-ı dîdelerim, gerek bu abd-i rû-siyâh nâmına dergâh-ı azamet-i ilâhiyyeden istid'â ve rûh-ı pâk-i Hâfız'a fâtihalar ihdâ eylerim.

Paris'te, Charle Duvelle nâm zât, Hâfız-ı Şîrâzî'nin gazeliyyâtı üzerine Fransızca **Les Gasels de Hâfız Chirasi** nâmıyla, bir eser neşr etmiştir ki, Mehmed Ali Aynî Bey'in kütübhânesinde görmüştüm.[146]

145. "Kişi sevdiğiyle beraber haşrolunur." (المرء مع من احبه) "Kişi sevdiğiyle beraberdir." şeklinde bkz. el-Aclûnî, **Keşfu'l-Hâfâ**, c.II, 202. Beyrut, 1352. (H)

146. Burada Ord. Prof. Süheyl Ünver'in şöyle bir notu vardır: (H)
"Viyanalı târîhçi Hammer, **Hâfız Dîvânı**'nı Almanca'ya çevirmiş ve dostu Alman filozof ve şâiri Goethe'ye okutmak için vermiştir. Kitâbında Goethe der ki: *"Hâfız'ı okumayan şâir olamaz."* (Es'ad Fuâd Bey dostumuzdan.) 11. VII. 1970. Dr. Süheyl Ünver."

ERZURÛMÎ MUHAMMED NÛREDDÎN EFENDİ

Ricâl-i hâzıra-i aliyyeden ve tarîk-ı Nakşıbendî müntesiblerinden ve Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî âşıklarından, pek muhterem ve mükerrem bir zât-ı fezâil-nihâddır. Bu zât-ı memdûhu's-sıfâtın evsâf-ı âliye ve mekârim-i zâtiyyesini işittikçe, onunla müşâfeheten görüşmeğe, müşerref olmağa arz-ı iştiyâk etmiş idim. Hz. Şeyhü'l-Ekber'e olan muhabbet-i şedîdem ve münâsebet-i kadîmem te'sîriyle ve her hâlde onun himmetiyle, emelime nâil oldum. "*Bu emel acabâ neden husûle geldi?*" diye düşünmeğe hâcet yoktur.

Âşinâlık tâ ezeldendir Sezâî yâr ile
Bu taleb nerden gelür ru'yet mukaddem olmasa

neş'esine nâzır taârüf-i ezelî mahsûlüdür. Onunla şeref-yâb olduğuma memnûnum.

Bu zât-ı muhteremin ismi "Muhammed" ve mahlası "Nûreddîn"dir. Erzurum vilâyetine tâbi' Tortum kazâsının Örük nâhiyesinde Rebîu'l-evvel 1270 târîhinde (Aralık 1853) Tortumlu-zâde Ali Bedri nâm zât ki, "Hacı Ali" diye meşhûrdur, onun sulbünden zînet-sâz-ı bezm-i şuhûd olmuştur.[147] Vâlidesinin ismi, Hatice Emetu'llâh Hânım'dır.[148]

Muhammed Nureddîn Efendi, henüz küçük yaşında iken, Tortum'da muallim-i mahsûsdan, tahsîl-i ibtidâîde bulunup, bi'l-âhare Erzurum'a gelerek ba'zı ulemâdan

147. İlmiyyeden olup, ticâret ile meşgûl iḍi. 1326/(1908) senesinde İstanbul'da irtihâl eylemiş, Edirnekapı hâricinde Sakızağacı'nda defn olunmuştur.

148. 1334/(1916) senesinde İstanbul'da irtihâl eylemiş ve Edirnekapı Mezârlığı'nda vedîa-i rahmet-i Rahmân kılnmıştır. Her ikisi hüsn-i hâl ashâbından müteşerri' idi. Cenâb-ı Hak rahmet-i ilâhiyyesine mazhar buyursun. Âmîn.

iktisâb-ı feyz-ı ilm ederek Erzurumlu ulemâ-yı meşhûrdan Hacı Süleymân Efendi'nin sûret-i dâimede gül-şen-i irfânına dehâletle perveriş-yâb-ı ilm ü ma'rifet olmuş ve ondan ahz-i icâze eylemiştir.

Lisân-ı Fürs ve edebiyyâtını "Ahıskalı Kurrâ Hoca" nâmıyla ma'rûf Hacı Hâfız Efendi'den taallüm ettiğini söylediler. Ve bu zât-ı muhterem hakkındaki istîzâhıma karşı şu yolda tafsîl-i hâl eylediler:

Haçı Hâfız Efendi'(yi), bidâyeten zevk âleminde pûyân olmasıyla vazîfe-i imâmette bulunmasına ve tarîk-ı aşk u muhabbette büryân olmasına muârız olan ağniyâdan biri zemmetmiş ve bu hâl müşârünileyhin sâmia-i ıttılâına vâsıl olmuştur. Tabî-at-ı şâirânesi olmağla zemmeden kimseye irfânen ve şi'ren şu cevâbı vermiştir ki, bahr-i hakîkatte nasıl bir gavvâs-ı ma'rifet ve hâmil-i libâs-ı melâmet olduğunu izhâr eylemiştir:

Cem'-i zer zâhid seni müteşevviş ü nâkıs itmiş
Pûte-i aşk u muhabbet nâm-ı ayyâr eyler beni
Mey içer mahbûb sever Hacı diye ta'n eyleme
Ol meyin bir cür'ası vahdet-şiâr eyler beni[149]

Râz-ı âşînâ-yı ma'nâ bir merd-i rûşenî olduğuna şu bedîa-i beyâniyye şâhiddir. Fazla söze lüzum bırakmaz.

Bu zât-ı muhteremin Medîne-i Münevvere'de bir kaç sene mücâvereti olup, ilm-i kırâattan huzûr-ı nebevîde me'zûn olmuştu.

Sinni sekseni mütecâviz olduğu hâlde, 1298/(1881) senesinde Erzurum'da irtihâl-i dâr-ı cinân edip, Erzurum'da defîn-i hâk-i gufrân olduğunu ve Bağdâd'da dahi müddet-i medîde kalarak Fârisî lisânını, lisân-ı mâder-zâdı gibi öğrendiğini Muhammed Nûreddîn Efendi nakl eylediler.

Tarîkaten Nakşıbendî olup, Hâlidîlik'le de münâsebet-i mahsûsası vardır. Pederi merhûm için, "*Mevlânâ Hâlid hazretleri hulefâsından Feyzullâh-ı Tortûmî'ye intisâbı vardır.*" dediler. Hattâ Muhammed Nûreddin Efendi hakkında yazdığım bir medhiyyenin şu,

Ne hôş-sohbet halûk insân-ı kâmil abd-i hâsdır o
Meşâmm-ı câna geldi lutf-ı Hak'la bûy-ı Feyzu'llâh

beyiti üzerine mısra-ı sânî için, "*İntâk-ı Hak'dır. Zîrâ pederim merhûm, Feyzullâh-ı Tortûmî müntesiblerinden olduğundan, bu söz için sırr-ı ma'nâyı câmi' düşmüş gördüm.*" dediler.

149. Bu dörtlüğün ilk iki mısraının vezni bozuktur. (H)

Muhammed Nûreddîn Efendi'nin şeyhi Erzurum'da ihtiyâr-ı ikâmet etmiş olan Hacı Baba nâm zâttır ki, an-asl Süleymâniye'de bir terzi çırağı iken Mevlânâ Hâlid hulefâsından, birinci halîfesi Osmân-ı Tavîl'in mazhar-ı hüsn-i nazarı olup ikmâl-i tarîkatla ondan müstahlef olmuş bir ârif zât-ı kâmil imiş. Kendine "*Şeyh Efendi*" derlerse hiddetlenirmiş. Hacı Baba'nın dâire-i feyzinde perveriş-yâb olan Muhammed Nûreddin Efendi 1313/(1895) târîhinde azîzinin irtihâli üzerine ziyâde müteessir olup ağlayarak söylediği mersiyeden hâtıra gelebilen şu üç beyiti okumuşlardı:

*Okudu cehr ile "**lâ-havfun aleyhim**" nassın*[150]
Hû diyüp göçdü cihândan o veliyy-i âgâh

Âşıka mevt visâl olduğunu anlatdı
Şevk ile olduğu dem âzim-i dergâh-ı ilâh

*Söyledi târihini ağlayarak **Nûreddîn***
İrtihâl itdi kutub Hacı Muhammed ey vâh
(لر تحال ایتدی قطب حاجی محمد ای واه) =1313/(1895)

Hacı Baba merhûm, hîn-i irtihâlinde doksanbeş yaşında idi.

Muhammed Nûreddîn Efendi, hiç teehhül etmemiş ve İstanbul'a 1324/(1906) senesinde gelmiştir. 1293/(1876) senesi Rus Muhârebesi'nde Dîvân-ı Harb Kitâbeti'nde bulunduğu gibi, Erzurum İ'dâdî-i Mülkîsi'nde Arabî ve Fârisî muallimliği etmiş, Erzurum Mahkeme-i İsti'nâfiyyesi Hukûk Kısmı'nda beş sene kadar a'zâlık eylemiş ve dört sene Erzurum Nüfûs Nâzırlığı'nda bulunduktan sonra, ba'de'l-istîfâ, ihtiyâr vâlide ve pederiyle İstanbul'a nakl-ı hâne etmiştir.

Gençlik zamânında şiir ile iştigâl etmiş; fakat dîvân hâlinde toplu olarak mecmûası yoktur ve sağ oldukça, yazdığı eş'ârı ahibbâsına hediyye ettiğinden, elyevm kendi yedinde bile yoktur.

Gençlik zamânından beri en ziyâde sevdiği ilim, ilm-i tasavvuftur.

Bu bâbda üstâdı Merhûm Hacı Süleymân Efendi'den ba'zı kütüb-i tasavvufiyyeyi okuyarak ayrıca bir icâzet-nâme dahi ahzına muvaffak olduğunu söylemişlerdir. Gûşe-i kanâatte mahlûka ihtiyâcdan vâreste olarak imrâr-ı hayât eyleyip, bir aralık beş sene kadar Medresetü'l-Mütehâssısîn ve sonra Süleymaniye Medresesi'nde ilm-i

150. (فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ) "... Onlara hiç bir korku yoktur..." ibaresi çeşitli âyetlerde yer almaktadır. Bkz. 2. Bakara sûresi, 38, 62, 112, 262, 274, 277. (H)

tasavvuf müderrisliğinde bulunarak, **Tehzîbü't-Tasavvuf mine'l-İlhâdi ve't-Taassüf** nâmıyle bir eser yazmışlar; fakat tab' ve neşrine muvaffak olamamışlardır.

Ulemâ ve urefâdan çok kimselere mülâkî olup, zevk-i ma'nâda anlayışları yükselmiş, Şeyhü'l-islâm merhûm Mûsâ Kâzım Efendi ile hemşehri oldukları gibi, yine Şeyhü'l-islâm Lebhovalı Nesîb Efendi[151], Erzurum niyâbetinde bulunduğu zamân, Muhammed Nûreddîn Efendi hazretlerinde gördükleri kemâlât âsârından müstefîd ve müstefîz olmak üzere ba'zı resâil-i tasavvufiyye, husûsıyla Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin **Fâtiha-i Şerîfe Tefsîri** müzâkeresinde bulunmuşlar ve meyânelerinde tahrîrî ve şifâhî musâhabeler cereyân eylemiş ve hattâ müşârünileyh Nesîb Efendi, hastalığında Muhammed Nûreddîn Efendi'nin kucağında cân vermek sûretiyle meclûbiyyet-i kalbiyyesini izhâr etmiştir. Hâl-i hâzırda Fâtih'te Çarşamba'da 11 numaralı hânede[152] ikâmet etmektedir.

Onun hâlinde en fevka'l-âde göze çarpan bir şey varsa, o da İmâmü'l-muhakkıkîn, burhânü'l-müdekkıkîn a'lemü ulemâ-yı ehl-i yakîn, nûr-ı dîde-i erbâb-ı dîn, Şeyhü'l-Ekber Gavsü'l-Eşher Muhyiddîn-i Arabî (*kuddise sırruhu'l-celî*) efendimiz hazretlerine bi-hakkın âşık ve meclûb olması keyfiyyetidir. Otuz beş seneden beri hayâtını o sultân-ı urefânın âb-ı zülâl-ı hayât-bahşâsının önünde geçirmeye vakf eylemiştir.

شربت الحب كأسا بعد كأس
فما نفد الشراب ولا رويت[153]

sırrının ma'nâsını bi-hakkın temsîl eden bu sır hâli gıbtalara şâyândır. Fenâ fi'l-**Fütûhât**'ın tamâmıyla lugat ma'nâsı, fânî fi'ş-Şeyhi'l-Ekber'in timsâl-i bedî-i **mebnâsı** Muhammed Nûreddîn Efendi hazretleri olduğu ke'ş-şemsi fi'n-nehâr sâbit ve muhakkaktır. Hz. Şeyh'in bahr-ı muhabbet ü hakîkatinde bir gavvâs-ı ma'rifettir. Elyevm Murâd Molla Kütübhânesi hâfız-ı kütüb-i evveli Muhammed Hazmî Efendi[154] ile **Fütûhât** mütâlâasında ber-devâmdır. Hazmî Efendi kardeşim onun dâire-i irfânında nevâle-çîn-i ma'rifet ve mazhar-ı bereketidir.

Uzun boylu, nûr yüzlü, beyâz ve mutavassıt sakallı, mütenâsibü'l-endâm, melîhu'l-vech bir zât-ı âlî-kadr olup, cemâline nâzır olanlar, hakîkat-i maâniyyeyi câmi'

151. Tarîk-ı Gülşenî'den reh-nümâ-yı kerîmü'l-fıtratım Şeyh Şerefeddîn-i Gülşenî halîfesi bir zât-ı âlî-kadrdir.
152. Hukuk mahkemesi ruesâsından Süleyman Sırrî Efendi birâderi olup, bu hânede berâber mukîmdirler.
153. "Muhabbeti tas tas içtim; ne o şarap bitti, ne ben doydum." (H)
154. Tarîk-ı Uşşâkî'den azîzim Mustafa Sâfî-i Uşşâkî dâmâdı, efâdıl-ı ulemâ vü urefâdan bir zât-ı âlî-kadrdir.

bir hâmilü'l-esrârın karşısında olduklarını anlarlar. Âriflerin şânından olan mahviyyet-i kâmile içinde, mestûru'l-hâl, latîfü'l-makâl, menbau'l-hisâl bir merd-i âli'l-âlin mümessil-i pür-vakârıdır.

Öyle herkes bilemez ehl-i kemâl kıymetini
Anı hakkıyla gören dîde-i hak-bîn ister[155]

Eş'ârından istedim. "*Söylediklerim elde değildir.*" dediler. "*Dilde, sırdadır.*" demek istediler. Vâkıa, ba'zı sözler vardır. Nâ-bînalardan ketmi vâcibtir. Havsala-i idrâki almayanlar yanlış ma'nâlar verirler, kâiline zebân-dırâz olurlar. Edeben talebte ısrâr olunmadı. Bir gazelinden kısmen yazdıkları beyitleri hatt-ı dest-i mübârekleri, bu eserime revnak versin diye aynen telsîk olunmuştur.

Hâlimi musavvir olarak zuhûr edip, vaktiyle söylenmiş parçalardan hâtırıma gelen şu birkaç beyiti yazayım:

Cû-yı eşkim gibi feryâd ile çağlar çaylar
Sanuram hâl-i perîşânıma ağlar çaylar

Vâdi-i hecrde giryân yalnız ben değilim
Ağlıyor bülbül ü güller dahi bâğlar çaylar

Suları gözyaşı âvâzı figân lâlesi dâğ
Heykel-i gam görinür çeşmime dağlar çaylar

Çekdiğim bâr-ı gamı yüklenemez arz u semâ
Şüphesiz hâl-i perîşanıma ağlar çaylar

Memleketimizde parmak usulüyle söylenilen eş'ârdan bir parça dahi "Çaylar" münâsebetiyle hâtıra geldi:

Bu çaylar.....
Coşmuş akar bu çaylar
Yâr zülfünü yıkamış
Anber kokar bu çaylar

155. Bu, ahkar-ı bîçâre Hüsseyin Vassâf'ındır.

Sinematoğraf ilk zuhûr ettiği zamân temâşâ etmekle söylenmiştir:

Görünen şe'n-i Hudâ bâki heme zıll ü hayâl
Nazar it ibret ile sinematoğraf...

Bir hoca efendi 1311/(1893-94) târîhinde Muhammed Nûrî Efendinin uzamış olan bıyığını i'tirâf etmekle...

Bıyığını kesmez diye zâhid bana ta'n eyledi
Hikmetini fehm eylemez beyhûde zann eyledi
Süngü davranmış karakolundur dilde müdâm
Bekliyor her bir pertev kim tâ ki... çıkmasın[156]

Şu manzûme-i medhiyyem muhabbet-i mütehâssıla-i şedîdem üzerine sânih olmuş idi:

Muhammed Nûri'yi sevdim samîm-i kalb ile bi'llâh
Mübârek şahs-ı kıymet-dârı el-hâk ârif-i âgâh

Tarîk-ı aşk-ı Hakk'ın bülbül-i şûrîdesi olmuş
Ser-â pâ nûra müstağrak olan ol zât-ı âlî-câh

Görüşdüm sohbetinden müstefîd oldum sevişdik çok
Garîk-ı bahr-ı Zât'dır âşinâ-yı Hazret-i Allâh

Anın mir'ât-ı feyzinden nümâyân oldu Muhyiddîn
Cenâb-ı Şeyhü'l-Ekber feyzi ile kalbidir âgâh

Gönül bir gördü ammâ pîr görüp ol merd-i zî-şânı
Harîm-i sırrına dâhil olanlar oldular hoş-hâh

Muallâ vech-i tâbânında Nûru'l-Hak dırahşândır
Ana bakdıkça zâhirdir tecellî-i Cemâlu'llâh

O zât-ı muhteremle bir mülâkâtdan safâ buldum
Dil-i mahzûnuma doğdu nice bin türlü sırru'llâh

156. Vezni bozuktur. (H)

Ne hoş-sohbet halûk insân-ı kâmil abd-i hâsdır o
Meşâmım-ı câna geldi lutf-ı Hakk'la bû-yı Feyzu'llâh

Ne çok sevmiş Cenâb-ı Şeyhi müstağrak olup aşka
Bilüp bulmuş görüp olmuş bilâ-şek bir veliyyu'llâh

O zevk-i sohbetin sermesti oldum cân u dilden ben
Dil ü cânım münevver oldu zikrimdir amân Allâh

Onu gördükde sevdim sanki Muhyiddîn'i buldum ben
Heves-kâr-ı hakâyık oldu dil rahm eylesün Allâh

Şarâb-ı vahdeti sâkî-i aşk sunsun dil ü câna
Bu yolda mazhariyyet isterim gönlüm çeker hep âh

Beni kıl Şeyhu'l-Ekber feyzine hem-dem amân Yâ Rab
Bi-hakk-ı Hazret-i Fahr-ı risâlet lutf idüp nâ-gâh

O Şeyhu'l-Ekber'in aşkıyla gönlüm sarhoş olmuşdur
Beni de abd-i mahz insân-ı kâmil eylesün Allâh

Erenler evliyâlar zümresi kıtmîri olsam ben
Beni red eylemezler böyle bildim şân-ı ehlu'llâh

Bu yolda arz-ı hissiyyât idüp tasvîr-i hâl itdim
Hudâ'nın lütfü itmez âşıkı mahrûmi-i dergâh

Senin vâdî-i medhinde lisânım döndü Allâh'a
*Ne hikmet "**men raânî**" sırrı zâhir oldu eyva'llâh*

Dil-i hasret-zedem envâr-ı feyzinle mübeşşerdir
*Senin **Vassâf**'ın oldum vâdi-i aşkda bi-hamdi'llâh*

Tamâmen onsekiz beytten nümâyân nezr-i Mevlânâ
Bu medhiyyem ile zâhir gönül bahrında mevcu'llâh

Anı kim söyleyen Hak söylemiş hakdır hakîkatda
Bu yolda arz-ı teslîmiyyet itdi evliyâu'llâh

Kemâl-i aşkının burhânıdır pîrim Hüsâmeddîn
Hümûm-ı mâ-sivâdan yüz çevirdim zikrim illâ'llâh

Şefâat isterim senden Muhammed Nûri **Vassâf'a**
Taleb-kâr-ı visâlim ben bi-hakk-ı şevk u aşku'llâh

Tercüme-i hâllerine ait ma'lûmat almak için bir gün söz vermiştim. Gideceğim gün fevka'l-âde yağmur yağıyordu. Söz verdim diye yine gittim. Şeref-yâb olduğumda. "*Böyle bir havâda gelmek ne büyük bir eser-i sebâttır.*" demesiyle:

Haydi hâzırdır denilse sofra-i Muhyiddîn
Kar dimez yağmur dimezler âşıkân eyler şitâb
Nâil-i âmâl-i feyz-i Hazret-i Şeyh olmağa
Ez-dil ü cân âzim oldum aşk ile bî-irtiyâb

cevâb-ı manzûmu sünûh ediverdi. Pek zevk-yâb oldular. Sözüm doğrudur. Onun yanında bahs hep Hz. Şeyh'den ve âsârından ve bi'n-netîce hakâyıktan olup, ayn-ı sofra-i mâide-i irfâniyyedir, ve's-selâm

Sâib-i Tebrîzî'nin:

شرم و حیا چو لازمهء چشم روشنست
زین کور باطنان ز که شرم و حیا کنند
صائب بکوشه بنشین که اهل دل
این درد را بکوشه نشینی دوا کنند

Muhammed Nûreddîn Efendi'nin tercümesi:

Çeşm-i rûşendir gören şerm ü hayâ îcâbını
Kûr bâtınlar ne bilsinler nedir şerm ü h yâ
Gûşe-i uzlet sana dârü'l-emândır **Nûriyâ**
Ehl-i diller itdiler bu derde uzletle devâ

Âşık Yûnus'un:

İlim ilim bilmekdir
İlim Hakk'ı bilmekdir
Hakk'ı bilmekden geri sûfî
Hâ bir kuru emekdir

Muhammed Nûrî Efendi bunu şîve-i hâzıra-i lisâniyyemize göre söylüyor:

İlim bilmek dimekdir
Biliş Hakk'ı bilmekdir
Hakk'ı bilmeyenlerin
İlmi bomboş emekdir

Dîğer sahîfede yazdığım medhiyye kendilerine takdîm olundukta zîrine şu ibâreyi yazmışlardır:

"Memdûh Muhammed Nûreddîn, medhiyyede mezkûr evsâf-ı âliye ile muttasıf bir zât ise, bu heykel-i cürm ü kusûrdan, o zâta binlerce selâm ve ihtirâm takdîm olunur. Eğer medhiyye heykele âid ise, doğrusunu söyleyelim, evsâf-ı mezkûreden hiç biriyle muttasıf değildir. Ancak, (المؤمن مرآة المؤمن)[157] fehvâsınca, mâdih bu âyîneden kendini görüp vasf etmiştir. el-Kelâmu, sıfatu'l-mütekellim'dir, ve's-selâm."

Ehl-i kemâl, haklarındaki medhiyyeden tâbi'-i gurûr olmamak için böyle görür ve böyle söylerler.

Bir gün huzûr-ı âlîlerinde idim. *"Hakîkat-ı kalbiyye rûh ile tev'emdir, vasf olunmaz."* diye kalb esrârına dâir bahiste tercümân-ı hakîkat olmuşlardı. Ne güzel sözdür, kayd ettim.

Pek hoş bir tesâdüf-i müstahsen:

Tercüme-i hâl-i âlîlerini nereye yazayım diye sahîfe taharrîsi niyyetiyle bu çildi açtım. Hüsn-i tesâdüf, Hâfız-ı Şîrâzî hazretlerinin tercüme-i hâl-i âlîlerinin son sahîfesi çıktı. Bu sahîfeyi ta'kîben altı boş sahîfe zuhûr etti. Artık başka yer aramadım. Çünkü lisân-ı hâl ile, *"Didi Hâfız ona komşum oluver yâ Nûreddîn"*; düşünmeye mahal kalmadı. Bu sahîfeleri doldurdum.

Açdı âğûşunu Hâfız anı çok sevmek içün

Bir tahmîsinden:

İdüp ağyâr bezminden cüdâ it dostum
Âşıka cevr eyleme havf-ı Hudâ it dostum
Bir vasiyyet eylerim anı edâ it dostum
Derd-i aşkımla ölürsem gel nidâ it dostum

الصلا اهل الجنازة واحضروا قبر الشهيد [158]

157. "Mü'min mü'minin aynasıdır." Ebû Dâvûd, **Sünen,** Edeb, 49. (H).
158. "Cenâze namâzını kılın, şehîdin kabrini ziyâret edin." (H)

Dîğer:

Ağ kurmuş hûb-rûlar sayd içün gîsûların
Dâne itmişler gönül murgu içün hindûların
Bende düşdüm **Nûriyâ** *ol dâmma câdûların*
Nice terk itsün **Hamîdî** *mihrini meh-rûların*

يفعل الله ما يشاء ثم يحكم ما يريد [159]

Bu tahmîslerin aslı Kars ulemâsından Hamîd Efendi'nindir.

Ezelden rind olan âşık cefâ-yı yârı pek çekmez
Visâlinden ümîd-vâr olmadıkça boş emek çekmez
Vefâlı dil-berin nâzın çeker uşşâk cân ile
Vefâsız âdemin cevrin değil insân eşek çekmez

159. "Allah dilediğini yaratır, sonra dilediğine hükmeder." (H)

/78/ NECCÂR-ZÂDE ŞEYH RIZÂ EFENDİ HAZRETLERİ

Nazm-ı kelâm ile şöhret-yâb olan meşâyıh-ı kirâm arasında temeyyüz edenlerdendir. Meşhûr Nazîm gibi ekser-i manzûmâtını medâyıh-ı aliyye-i nebeviyye ile i'lâ etmiştir.

İsm-i âlîleleri Mustafa'dır. Maskat-ı re'si Şebinkarahisâr olup, tevellüdü 1090/(1679) senesine tesâdüf eder.

Pederi İbrâhîm fi'l-hakîka neccâr değildi. Dolmabahçe'de Karaabalı bostâncılarından ulûfe-gîr olup, Beşiktâş'da tavattun ile, Dergâh-ı Âlî topçuluğuna girmiştir. Fakat ashâb-ı ma'rifetten olduğundan, ser-âmedânından bulunduğu dergâh-ı âlî topçularıyla birlikte ihtiyâr eylediği seferlerde tesâdüf olunan nehirlerden top geçirmek için, temdîdi lâzım gelen köprülerin inşâatını, fenne tatbîk ile teshîl etmek gibi, hıdemât-ı mühimme ibrâz etmesine mebnî, rüfekâsı tarafından kendisine "Neccâr" unvânı yadigâr edilmiştir. (Babası İbrâhîm), 1090/(1679) senesinde irtihâl etmiştir.

Mustafa Rızâeddîn Efendi, rahm-ı mâdere intikâl etmeden evvel, pederi rü'yâ görmüş, "*Senden bir sâlih çocuk dünyâya gelecek, ulemâ ve urefâdan aded-i etkıyâyı tezyîd edecektir. İsmini Mustafâ koy. Terbiyesine ihtimâm et.*" demişler. Müşârünileyh dünyâya gelmiş. Pederi rü'yâ mûcibince hareket etmiştir. Târîh-i velâdetiyle pederinin târîh-i irtihâli aynı sene olmasına göre, Neccâr-zâde'nin öksüz olarak büyüdüğü anlaşılır.

Tahsîli:

Sinni onyediye kadem-zen olunca, Sinân Paşa Medresesi'ne devâm sırasında Hz. Hüdâî Âsitânesi şeyhi Ya'kûp Efendi'nin hüsn-i nazarına uğrayıp, onun emriyle Odabaşı şeyhi Fenâyî Efendi'nin dersine devâm ve Tarîk-ı Celvetî'ye intisâb eyledi.

Âsâr-ı kemâli rû-nümâ olmaya başlayınca, teberrüken hilâfetle kâm-yâb olup, fakat bu işin bu derecesiyle kanmak istemeyen Neccâr-zâde'ye Fenâyî Efendi tebşîratta bulunarak bunun üzerine bir aralık Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Muhsin Efendi'nin dâhil-i dâire-i sohbetleri oldular. **Mesnevî**-i şerîf tederrüs ettiler. Hüsn-i hatta mâlik olduğundan, kitâb istinsâh ile bir zamânlar te'mîn-i maîşet eylemişler. Tarîk-ı rizâyete sülûk ile berâber hüsn-i savt ashâbından olmak i'tibâriyle, Sinân Paşa Câmi'-i şerîfinde beş vakitte ezân okur, imâmet eylermiş. Cemâata bi'l-münâsebe ale'l-ekser va'z u nasîhatta bulunurlar imiş.

Bir zamânlar **Mesnevî**-i şerîf tedrîs buyurmuşlar. Telhîsî Abdullâh Ağa'nın dâiresinde imâmet etti. Moskof muhârebesinde gazâya gitti. Edirne'de kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşıyye'den Arab-zâde İlmî Efendi ile mülâkat edip, ikmâl-ı sülûka **/79/** muvaffak olarak âdâb-ı Nakşıbendî ile müeddeb olmuştur ki, hilâfetleri 10 Şevvâl 1123/(22 Kâsım 1711) târîhine müsâdiftir.

Hazret-i Şâh-ı Nakşıbend efendimize müntehî silsileleri ber-vechi âtîdir:

eş-Şeyh Hâce Mustafa Rızâeddîn en-Nakşıbendî eş-şehîr bi'bni'n-Neccâr (*kaddesa'llâhu sırrahû*),

eş-Şeyh İlmî Hâce Muhammed Efendi, eş-şehîr bi-Arab-zâde (*kaddesa'llâhu sırrahû*),

eş-Şeyh Ebû Abdullâh es-Seyyid Muhammed en-Nakşıbendî es-Semerkandî (*kaddesa'llâhu sırrahû*),

eş-Şeyh Ebu'l-Berekât Hâce Ahmed-i Cûryânî el-ma'rûf bi-Yekdest (*kaddesa'llâhu sırrahû*).

Buradan ileri ehl-i silsile bâlâda Ahmed-i Cûryânî hazretlerinin tercüme-i hâlinde zikr olunmuş olduğu cihetle tekrâra hâcet görülmedi.

Neccâr-zâde Dergâhı:

Beşiktaş'taki dergâh mahallinde Sultân Süleymân-ı Kanunî ulemâsından Velî Birâder tarafından bir zâviye yapılmış, Halvetî'ye müntesib bulunmuş ise de, mürûr-ı zamân ile yıkılmış idi. Rızâ Efendi burasını yeniden ihyâ ve inşâya muvaffak olup, hem cehrî zikir, hem de hatm-i hâcegân yapmaya başlamıştır.

1114/(1702)'te binâya başlanmış, zamân zamân tevsî' ve ikmâl ede ede 1151/(1738)'de hüsn-i hitâm müyesser olmuştur. Elyevm ma'mûr olup, "Neccâr-zâde Dergâhı" diye şöhret almış, Pazartesi günleri icrâ-yı âyîn-i tarîkat edilmekte bulunmuştur.

(Neccâr-zâde Rızâ Efendi), gurre-i Cemâziyelevvel 1153/(25 Temmuz 1740)'de Haremeyn ziyâretine âzim oldular. Mekke-i Mükerreme'de makâm-ı Hz. Muhyiddîn-i

Arabi'de, **Zuhûrât-ı Mekkiyye**'yi yazmışlardır. Hîn-i azîmette Mısır'a uğramışlar. Maiyyet-i aliyyelerinde mahdûm-ı mükerremleri Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi hazretleri de var idi. Hekîmoğlu Ali Paşa o zamân Mısır Valisi; Kâhire'de mükellef bir konak ihzârıyla Hz. Şeyh'i burada misâfir etmiş, son derecede hürmet eylemiş idi. Cenâb-ı Şeyh'in bendegânından Nüzhet Efendi tarafından yazılan **Menâkıb-nâme'de** Hz. Şeyh'in tercüme-i hâli tafsîlen mezkûrdur.

Bu Ömer Nüzhet Efendi, Koca Râğıp Paşa'nın da mühür-dârı idi. Menâkıb-nâme bundan altmış sene evvel taşbasmasıyla tab' olunmuştur.

Mısır'dan Hicâz'a giderken gemi, Bahr-ı Ahmer'de şapa oturmuş, Cenâb-ı Şeyh'in istirhâmiyle inâyet-i ilâhiyye zuhûr ederek halâs mümkün olmuştur.

Hicâz'daki sünûhâtlarından:

Hacerü'l-Esved'i ey dîde-i firkat-dîde
Reng-i ruhsâr-ı siyâhımdan iden jengîde
/80/ *Harem-i hâss-ı hakâyıkda* **Rızâyâ** *idelim*
Nâle-i şevk ile tekrâr-be-tekrâr tavâf

Medîne-i Münevvere'de iki ay halvet-güzîn olmuşlar. Fevka'l-âde hâlât-ı acîbe izhâr eylemişlerdir. Avdette Konya'da Hz. Mevlânâ'yı ziyâretle de kâm-yâb olduktan sonra, Akşehir'de Nasreddin Hoca'yı da ziyâret etmişlerdir.

Gel ziyâret idelim merkad-i Nasreddîn'i
Zîver-efzâ-yı letâifdir anın her suhani

(beyiti) ziyârete giderken vâki' olan sünûhât-ı aliyyelerindendir. Oradan Seyyid Battal Gâzî'yi ziyâretle:

Budur ol server-i meydân-ı gazâ ser-bâzı
Saf-der-i rûz-ı vegâ Hazret-i Seyyid Gâzî

diye izhâr-ı hürmetle İznik'e gittiler. Tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye'nin pîr-i sânîsi Eşrefzâde Abdullâh-ı Rûmî hazretlerini ziyâretle kâm-yâb olduktan sonra, Üsküdar tarîkıyla avdet buyurdular.

İrtihâli:

1157/(1744) senesinde hastalandılar. 1159 senesi Muharreminin onüçüncü (5 Şubat 1746) Cumartesi gecesi, İstanbul'da ahibbâsından birinin hânesinde misâfir

iken, hastalıkları teşeddüd etti. Beşiktaş'a nakl edildiler. Otuzdokuz sâat göz açmamışlar. Sonra bülend-âvâz ile "*Allâh*" diyerek cânını cânâna teslîm eylemişlerdir. Şehr-i Muharremin onaltıncı Salı günü, meşâyıh-ı izâm, ulemâ-yı kirâm ve ahâlî, cenâzelerinde hâzır bulunmuştur. Elyevm üzerlerine yapılmış olan türbe-i şerîfede defîn-i hâk-ı gufrândır.

Müşârünileyh Nüzhet Efendi'nin söylediği târîhdir:

Gelüp ***bir*** *âh ile Dervîş* ***Nüzhet*** *didi târîhi*
*Sipeh-sâlâr-ı ashâb nihâyet göçdü ukbâya**
(سپهسالار اصحاب نهایت کوچدی عقبایه) = 1158 + 1 = 1159

Elyevm sandûkalarının önünde bulunan levhadan istinsâh eylediğim manzûme-i âtiye dahi müşârünileyh Nüzhet Efendi'nin olsa gerektir:

Cenâb-ı şeyh-i kâmil kutb-ı a'zam ârif-i bi'llâh
Gürûh-ı Nakşıbendî muktedâsı âsmân-pâye

Yenâbîu'l-maârif Mustafâ Hâcî Rızâeddîn
Vücûdu bâis-i fevz ü necât olmuşdu dünyâya

Olup âb-ı hayât-ı ni'met-i tevhîde bir mecrâ
Kınâb-ı hâmeden bezl eyledi a'lâ vü ednâya

/81/ *Münevver eyledi çil sâle dehri mihr-i irşâdı*
Çerâğ itdi nice sâhib derûnu bezm-i ma'nâya

Kelâm-ı râstı oldu asâ-yı sâlik-i vahdet
Anınla oldular vâsıl sıfat-ı zât u esmâya

Tarîkat şâh-râhında olup her nutkı mest-i câm
Nice güm-geştegân-ı râhı oldu bâis ihyâya

Fakîr-i rîze-çîn-i sofra-i irşâdı bâis kim
Sımât-ı na't-ı İskender Kebîr ü Şâh Dârâ'ya

Seyâhat der-vatan vâdîlerinden bâz-keşt itdi
İdüp habs-i nefes kıldı teveccüh Hak teâlâya

Olundu çünkü da'vet cânib-i dîdâra sür'atle
Azîmet eyleyüp gitdi vedâ' itdi ahibbâya

Çıkardı hırka-i rengîn hakîkat hırkasın giydi
İrişdi zerre hurşîde karışdı katre deryâya

Firâkıyla yakup cümle muhibbân ehl ü evlâdı
Cenâb-ı Şeyh Rızâeddîn nihâyet gitdi ukbayâ

Li-muharririhî:

Muhibb-i hâlisi ***Vassâf*** *şefâat-hâhıdır her ân*
Sever ta'zîm ider ez-cân o şeyh-i nükte-pîrâya
Bütün erbâb-ı dil muhtâc-ı feyz Hazret-i Şeyh'dir
Sürerler yüz kemâl-i aşk ile ol kabr-i a'lâya

Türbede dîğer bir levhada gördüm:

İki âlem dehşetinden olmak istersen halâs
Bu makâmı kıl ziyâret Kutb Neccâr-zâde'dir
Hâk-pâ-yı merkadine sıdk ile yüzler süren
Kâmilâ *şek itme aslâ cümleden âzâdedir*

Dîvân-ı münîfleri pek mühimdir. 1262/(1846)'de Muhammed Bey nâmında bir muhibb-i hayrın himmetiyle tab' olunmuştur.

Rızâ Dîvânı*'nın tab'ıyla rev-nâk geldi âfâka*
Basıldı penç defter na't u nutku İbn-i Neccâr'ın

Muallim Nâci merhûm **Mecmûa-i Muallim'**de müşârünileyh hakkında şu sözleri söyler:

/82/*Rızâ bu tekke-i hâlet-fezâda şeyh olalı*
Pür itdi âlemi gül-bang-ı hây u hûy-ı neşât

maktaında îmâ buyurduğu üzere, feyz ü irşâdıyla dergâhı metâf-ı ehli intibâh olmuştu. **Dîvân**'ının tab'ında Bursalı Şeyh Zâik'ın hurûf tashîhâtına i'tinâ eylediği,

İki târîh-i ra'nâ yazdı kilk-i gevher-efşânı
Bu ***Dîvân****'a musahhih* ***Zâik****-ı fersûde efkârın*

demesinden anlaşılır.

Hz. Şeyh'in sözleri hakîkaten âşıkânedir. Husûsiyle Haremeyn'de bulunduğu esnâda yazdığı eş'âr, o mübârek yerlerde daha ziyâde cezbe-dâr olduğunu gösterir. Ezcümle Kâ'be-i Mükerreme'den ayrılırken söylediği kıt'a-i âtiye, hâiz olduğu hissiyyât-ı kudsiyyeye tercümân olur:

Vakt-i vedâ' âteş-i âhım şerârıdır
Reng-i kabâ-yı Beyt-i Harâm'ı siyâh iden
Deycûr-ı hecri matla'-ı nûr sürûr ider
Âh-ı derûnu meş'ale-i subh-gâh iden

Hekîmoğlu Ali Paşa birinci sadâretinde Altımermer'deki câmi'-i şerîfi binâ edince, asrın şuarâsı tarafından târîhler söylenmiş idi. Hz. Şeyh'in bulduğu, "Câmiu'r-Rızâ" (جامع الرضا) (1146) târîh-i dil-nişîni Paşa'nın pek ziyâde mazhar-ı tahsîni olmuştur. Bu vesîle ile, hâsidler lisânından işitilmeye başlayan, "*Bu târîh söylemek değil, âdetâ câmiye postu sermek istemekdir. Böyle harîsâne emeller, erbâb-ı hakîkatten geçinen bir zâta yakışır mı?*" yollu güft ü gûlara kulak vermeyen Hekîm-zâde, bir müddet sonra câminin cihet-i va'ziyyesini Cenâb-ı Rızâ'ya tevcîh ile, târîhe revnak-ı dîğer vermiştir.

Şeyh'in Hüseyin Vâiz'i andıran mevâız-ı belîğasından umûm istifâde ederdi. İbnü'l-Hakîm, ikinci def'a olarak sadârete gelince, zikr olunan cihetin mutassarrıf-ı evveli olan Enfî-zâde Muhammed Efendi menfâsından avdet ettiğinden, cihetin kendisine iâdesi için gerek Paşa'ya, gerek sâir vükelâya mürâcaattan hâlî kalmamış ise de, istişmâm-ı bû-yı ümîd edememiştir.

Rızâ-yı âlî-cenâb ise, Enfî-zâde'nin bu teşebbüsâtını işitince, "*Bizim hizmetimiz kendilerine vekâlet etmekten ibâret idi. Mâdemki ârzû ediyorlar, makâmlarına gelebilirler. Bunun için şuraya buraya mürâcaatla iz'âc u inziâca ne hâcet.*" haberiyle berâber cihetin berâtını kendisine göndermiştir.

/83/ Âsâr-ı aliyyeleri:

Muhtasaru'l-Velâye Tercümesi. Aslı Hâce Ebû Abdullâh-ı Semerkandî'nindir. Matbû'dur.

Zuhûrât-ı Mekkiyye. Mekke-i Mükerreme'de yazmışlardır.

Dîvân. Beş defterden mürekkebdir.

Dîvânlarından:

Firdevs-i hakâyık gülüdür rû-yı Muhammed
Gül-zâr-ı İrem sünbülüdür mû-yı Muhammed

Ârâyiş-i dîbâce-i evrâk-ı ezeldir
Ser-satr-ı şeref-nâme-i ebrû-yı Muhammed

Her lahza ider nâhi'ye-i kadrini tecdîd
Mu'ciz eser-i hâne-i dilcû-yı Muhammed

Râhat-resi iklîm-i hatâ mülk-i Huten'dir
Anber-şiken-i nâfe-i dilcû-yı Muhammed

Ser tâ-be-kadem emrine râm itdi cihânı
Ahlâk-ı pesendîde-i hoş-hû-yı Muhammed

Ey kâfile-sâlâr-ı nihân-hâne-i vuslat
Göster nerede şâh-reh-i kûy-ı Muhammed

Çekmez sitem-i derd-i devâ nâz-ı etıbbâ
Zevk-âver-i dârû-yı devâ-cû-yı Muhammed

Feyz-âver olur sâmia-i Şeyh **Rızâ'ya**
Her subh u mesâ nağme-i "yâ hû"-yı Muhammed

* * *

صل يا رب على نور الورا
وجهه كالشمس فى وقت الضحا

قداتى بالبشر والنصر المبين
نحمد الله علي ما جائنا [160]

* * *

160. "Yâ Rab! İki cihân nuru olan Rasûlüne salât et. Onun yüzü kuşluk vakti güneşi gibi parlaktır. O, apaçık bir müjde ve zafer getirdi. Onun bize gelişi sebebiyle hamd ederiz." (H)

Hâk-i pâk-i Ravzana rû-mâl içün
Devr-i dâim devr ider çarh-ı semâ

Necm-i ikbâlinden eyler iktibâs
Şem'-ı cem'-ı evliyâ vü asfiyâ

Ka'be-i ehl-i vefâ mihrâb-ı dîn
Kıble-i hâcât-ı erbâb-ı recâ

* * *

يا نبى الهاشمى الأبطحى
المدد يرجو رضا منك الرضا [161]

Hz. Pîr Şâh-ı Nakşıbend efendimiz hakkındaki medhiyyelerinden:

*Pîr-i ekrem-i kutub-cihân Şâh-ı Nakşıbend**
Şeyh-i benâm gavs-ı emân Şâh-ı Nakşıbend

Eflâk-ı hâki mihri ile tâb-nâkdır
Şem'-ı zemîn ü şems-i zamân Şâh-ı Nakşıbend

Her lahza **hûş der-dem** *idüp* **bâz-keşt** *ide*
Meydân-ı dilde rûz-ı şebân Şâh-ı Nakşıbend

Şeh-râh-ı meskeninde **nazar ber-kadem** *yürür*
Yektâ süvâr-ı kişver-i cân Şâh-ı Nakşıbend

Halvet der-encümen'*de* **sefer der-vatan** *ider*
Vâlâ cenâb-ı kevn ü mekân Şâh-ı Nakşıbend

Hem-vâre **yâd-kerd** *hemîşe* **nigâh-dâşt**
Eyler bu yolda devr-i revân Şâh-ı Nakşıbend

Add-i vukûf u râbıta-i **yâd-dâşt**.....
Reftâr-ı râh-ı nûr-ı cinân Şâh-ı Nakşıbend

161. "Yâ Hâşimî Nebî! Senden yardım bekleriz. Rızâ, senin kendisinden râzı olmanı umar." (H)

Onbir tarîk üzre(dir) etvâr-ı sâlikân
Budur tarîk-ı Hâce Gelân Şâh-ı Nakşıbend

/84/ *Oldu* **Rızâ'***ya sûret ü ma'nâda dest-gîr*
Gâhî ayân gâhi nihân Şâh-ı Nakşıbend

* * *

Gavs-ı a'zamdır atâ sadrında Şâh-ı Nakşıbend
Tâc-ı şâhîdir hakîkatda külâh-ı Nakşıbend

Neyyir-i ikbâline gelmez tulûıyla gurûb
Mihr-i envâr-ı safâ burcunda mâh-ı Nakşıbend

***Hûş der-dem** âlemin geşt ü güzâr itmekdedir*
*Çün **sefer ender-vatan**'dır cilve-gâh-ı Nakşıbend*

*Seyr ider her dem **nazar ber-pâ** fenâ fi'llâhda*
***Halvet ender-encümen**'dir cây-gâh-ı Nakşıbend*

Tâlib-i nakkâş isen gel Nakşıbend ol sûfîyâ
Der-güşâdır dergeh-i himmet-penâh-ı Nakşıbend

Yolda kalmaz yol yanılmaz tâlib (ü) sâlikleri
Râh-ı merdân-ı Hudâ'dır şâh-râh-ı Nakşıbend

Merkez-i kutb-ı kerem mahdûm-ı a'zamdır **Rızâ**
Mültecâ-yı hâcegândır hânkâh-ı Nakşıbend

* * *

قبلهء حاجات بود روی بهاء الدین ما
طاق محرابست ابروی بهاء الدین ما

تکیه روحانیتست آستان حضرتش
منزل جانان بود کوی بهاء الدین ما

بوی بو بکرست بویش در مشام سلطان
خوی پیغمبر بود خوی بهاء الدین ما

هر کس آرام باید از بریشانیئ غم
در قرار تاب کیسوی بهاء الدین ما

پنچهء کستاخ دست منکران را بشکند
قوت اقرار بازوی بهاء الدین ما

جستجو کردم بحمد الله در بحر رضا
یافتم لؤلو ز لؤلوی بهاء الدین ما[162]

* * *

Gül-i sad-berg-i gül-zâr-ı cinândır Nakşıbendîler
Hezâr-ı gül-sitân-ı lâ-mekândır Nakşıbendîler

Gıdâ-cûyân-ı aşka bezl iderler zâd-ı irşâdı
Civân-merdân-ı Kasr-ı Ârifân'dır Nakşıbendîler

Debistân-ı edebde Hâce-i Hızr-ı ledünnîden
Sebak-hânân-ı hatm-i hâcegândır Nakşıbendîler

Hakîkatda safâ-yı kalbe nâil oldular bunlar
Nukûş-ı gayrdan hırz-ı emândır Nakşıbendîler

Cemâl-i zât-ı bahtı gördüler a'yân-ı kesretde
Bu sûretle ayân ender-ayândır Nakşıbendîler

İderler ***hûş-der-dem halvet ender-encümen*** *dâim*
Rızâya *merkez-i kutb-ı zamândır Nakşıbendîler*

* * *

Mahrem-i gaybı'l-guyûbuz mâ-verâdan söyleriz
Âlem-i ıtlâkda fevka'l-ulâdan söyleriz

---

162. "Bahâeddin'imizin yüzü hâcet ehlinin kapısı, kaşı da mihrâbın takı gibidir.
Bahâeddin'imizin semti, sevgililerin menzili, dergâhı da ruhâniyetlerin toplandığı tekke gibidir.
Sâliklerin burnundaki koku, Hz. Ebûbekir kokusudûr. Onun huyu da Hz. Peygamber'in huyudur.
Bahâeddin'imizin saçının kıvrımları durgun olduğu için, orada herkes, gamın verdiği perîşânlıktan kurtulur.
Kolları kuvvetli olan inkarcılar bile Bahâeddin'in pazusunun kuvvetini kabûl etmek zorunda kalır.
Rızâ denizinde araştırdım ve hamd olsun Bahâeddin'imizin incisinden inci buldum." (H)

Garka-i bahr-ı şuhûd-ı kibriyâdır katremiz
Âşinâ-yı bahr-ı aşkız âşinâdan söyleriz

Kıssa-i Mecnûn u Leylâ'dan gınâ gelmez bize
Dürr-i aşkı nüsha-i mihr-i vefâdan söyleriz

Andelîb-i gül-sitân-ı lâ-mekân-ı hayretiz
Geh gül-i ma'nâ gehi bâğ-ı bekâdan söyleriz

Tûti-i gûyâ-yı esrârız bu nüzhet-gâhda
Sûret-i âyîne-i âlem-nümâdan söyleriz

Hâcegân-ı Nakşıbendiz Hâcegân-ı Nakşıbend
Hâcegân seyrin Ebûbekr-i Rızâ'dan söyleriz

* * *

/85/ *Biz hânkâh-ı şevk-penâhın* **Rızâ'**sıyız
Güftâr-ı merd-i vahdeti şeyhâne söyleriz

* * *

شرف صحبت پیران طریقت همه اوست
رتبه کاشفه قطب ولایت همه اوست

گفتگوی هنه در وحدت ذات بحتت
نسبت منقبت وحد و کثرت همه اوست

گوهر بحر لدنی نفس مردانست
قوت ناطقه سر امانت همه اوست

این سخن جزبه حقست رضا میگوید
همه آدم همه خاتم بحقیقت همه اوست [163]

* * *

163. "Tarîkat pirleriyle sohbet şerefi hep onundur. Velâyet kutbunun sırlar açan rütbesi hep onundur. Zât-ı Behcet'in birliği hakkında söylenenler hep dedikodudur. Vahdet ve kesret husûsundaki menkabeler hep ona nisbet edilir.
Ledün denizinin cevheri, yiğitlerin nefesi, emânet edilen sırları açıklayan güç hep odur.
Rızâ bu sözü Hak câzibesiyle söylüyor. Hz. Âdem'den son insana kadar hakîkat hep odur." (H)

Dil bülbül-i şevkin ile nâlân olsun
Sahn-ı emelim tâze gül-istân olsun

Kandîl-i şebistân-ı hayâlim yâ Rab
Envâr-ı cemâlinle fürûzân olsun

Terkîb-i hakâyıkla tabîbâ cismim
Eczâ-i şifâ-hâne-i lokmân olsun

Erbâb-ı kemâl içre zebân-ı hâmem
Miftâh-ı kütüb-hâne-i irfân olsun

ARAB-ZÂDE İLMÎ MUHAMMED EFENDİ İBNİ HALÎL EFENDİ

İnzivâ-mu'tâd bir zât imiş. Urefâ-yı Nakşıbendî'den bir mürşid-i kâmildir. İlm-i mûsikîde dahi hazz-ı mevfûru var imiş. "Rehber tarîkata" (رهبر طريقته) terkîbinin delâleti üzere 1130/(1718)'da irtihâl eyledi. Edirne'de medfûndur.

İlm-i hadîsten **Mecmau'd-Dürer** isminde bir eseri olduğu gibi Câmî'nin,

صوفی چه فغانست که من این الی این
این نکته عیانست من العلم الی عین [164]

gazelini şerh etmiştir.

Riyâ vü süm'ayı terk it kalender meşreb ol ***İlmî***
Cihânın bûd u nâ-bûdu hakîkat ibtilâdır hep

tarzında eş'âr ve entâkı vardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî, **Vefeyât**'ında şeyhlerini Üsküdar'da Muhammed-i Ensârî[165] olarak göstermiştir. İlmî Efendi için, "*Edirnelidir.*" diyor. Edirne'den İstanbul'a gelip şeyhinden el alarak pederi Arap Halîl Efendi'nin vefâtında Edirne'de şeyh olduğunu yazıyor ve "Sultân-ı Şerîat" (سلطان شريعت) terkîbinin de târîh-i vefâtını iş'âr eylediğini söylüyor.[166]

164. "Ey sûfî! Nereden nereye diye niçin figân ediyorsun? Bu nükte açıktır, ilme'l-yakînden ayne'l-yakînedir." (H)
165. Ebû Abdullâh Muhammed en-Nakşıbendî hazretleridir. Müstakîm-zâde merhûm, **Tâc Risâlesi**'nde bu zâtı, "Hâce Ahmed-i Yekdest, Cüryânî halîfesidir." diyor.
166. İbârenin hesaplanmasından 1129.çıkmaktadır. (H)

Vücûdun âleme ayn-ı atâdır yâ Rasûla'llâh
Kelâmın cümle-i müşkil-güşâdır yâ Rasûla'llâh
Garîk-i lücce-i isyândır İlmî-i şefâat-hâh
Elin al derd-mendin bir gedâdır yâ Rasûla'llâh

/86/ ŞEYH el-HÂC MUHAMMED SIDDÎK EFENDİ

Neccâr-zâde Şeyh Rızâ Efendi-zâdedir. Kibâr-ı meşâyıhdan bir zât olup, onbir yaşında iken fıtık illetine dûçâr olmuştur. Mazhâr-ı terbiyet-pederdir. Maiyyetinde Haremeyn-i muhteremeyni ve makâmât-ı mübâreke-i sâireyi ziyâret etmiştir. Herkesin hüsn-i zannına mazhar idi. Ahibbâ vü asdıkâ da'vetine icâbetle herkesi taltîf eylemeyi mu'tâd edinmiş idi. Sultân Selîm-i sâlisin fevka'l-âde hürmet ve muhabbetine mazhar olup bir aralık taşraya nefy olan Hz. Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Rûşen Efendi'nin yerine me'mûr buyurulmuş[167] ve onbir ay burada vekâlet etmiş ise de, Rûşen Efendi bi'l-âhare mazhar-ı afv olarak 1199/(1785)'da Sıddîk Efendi yine Beşiktaş'taki hânkâhda karâr etmiştir.

Herkese seyyân muâmele eder. Kemâl-i şefkat sâhibi idi. Kırkdokuz sene icrâ-yı meşîhatten sonra 3 Zi'l-ka'de 1208/(3 Nisan 1794) Salı gecesi âzim-i dâr-ı karâr oldular. Cenâze namâzı Fâtih Câmi'-i şerîfinde ba'de'l-edâ kayıkla Beşiktaş'a nakl olunarak, peder-i muhteremleri yanında defn edildi.

Âsâr-ı manzûmesinden:

Pür oldu gevher-i mihrin ile gencîne-i kalbim
Gürûh-ı ehl-i aşka reh-nümâyım yâ Rasûla'llâh

İnâyet kıl dil-i Sıddîk'ı mesrûr eyle sultânım
Kerîm-i pür-himem sâhib-atâsın yâ Rasûla'llâh

* * *

Reh-i Rızâ'ya azîmetle sâlik ol **Sıddîk**
Miyâneden açıla sana perde-i imkân

Hakk-ı âlîlerinde söylenmiştir:

Vasf-ı zât-ı şeyhle dil pür-safâ olmakdadır
Bana feyz-i rûh-ı pâkinden atâ olmakdadır

167. Tarîk-i Celvetiyye'den olarak Neccâr-zâde, yalnız mahdumları Sıddîk Efendi'ye hilâfet vermişlerdi.

Kutb-ı âlem şeyh Sıddîk'ın süren kabrine yüz
Nâil-i eltâf-ı ihsân-ı Hudâ olmakdadır

İrtihâllerine Şeyhü'l-islâm Mekkî Efendi merhûm tarafından söylenilen târîhtir:

İbn-i Neccâr Hazret-i Şeyh-i güzîn
Himmetiyle nice dil buldu imâr

İlm ü irfân şi'r ü zühd ü ittikâ
Zâtına olmuşdu fazl-ı Kird-gâr

Bir ehadden gitdi nefsiçün taleb
Görmedik red olmaz ammâ ber-güzâr

Halvet der-encümen itmek gerek
İhtilâf-ı nâsa yokdur i'tibâr

/87/ *Son nefesde sıdk ile Allâh diyüp*
Savt-ı a'lâ ile itdi aşikâr

Nâme-i enfâsına mühr-i hitâm
Urdu gûyâ ol azîz-i kâm-kâr

Ekseriyyâ böyle hatm-i hâcegân
Ola gelmişdir nazar kıl bî-gubâr

Merkadin pür-nûr ide Rabb-ı Rahîm
Ola pîrân-ı tarîka hem-civâr

Bir** işâret oldu **çıkdı Mekkiyâ[168]
Beyt-i menkût ile târîhe medâr

168. Şeyhülislâm Mekkî Muhammed Efendi merhûmdur. Şeyh Muhammed Sıddîk Efendi'ye müntesib idi. Ulemâ ve şuarânın mütemeyyizlerindendir. Tercüme-i hâli **Osmanlı Müellifleri** nâm eserin ikinci cildi ikinci kısmında 420. sahîfede mestûrdur. Ehlu'llâha fevkalâde muhabbeti vardı. Hz. Sünbül Âsitânesi için olan medhiyyesi Hânkâh-ı Sünbülî'de minber yanında âvîhte-i mevki'-i ihtiramdır. Sünbülîler kısmında bahsi vardır. Şu beyit onun olup ne güzeldir:

Bâlâ-nişîn-i rif'at olan gerçi çoksa da
Bu âlem içre az bulunur ehl-i hâl olan

Lutf-ı Mevlâ kâr-sâz olup müdâm
Ola Sıddîk'a Muhammed yâr-ı gâr
(لطف مولا كار ساز اولوب مدام)
(اوله صديقه محمد يار غار = 1209 - 1 = 1208/(1794)

Mürîdânından Fâik Ömer Efendi, **Ahvâl-i Sıddîkiyye** diye bir eser yazmışlardır. Matbû'dur. Hz. Şeyh'in esfâr-ı erbaa hakkında yazmış oldukları risâle dahi matbû'dur. Teberrüken mukaddimesi nakl olunur:

السفر عند اهل الحق عبارة عن سير القلب عند أخذه فى التوجه إلى الله تعالى . والأسفار أربعة

السفر الأول : هو رفع حجب الكثرة عن وجه الوحدة وهو السير إلى منزل من منازل النفس بإزالة العشق من المظاهر والأغيار إلى أين يصل العبد إلى الأفق المبين وهو نهاية مقام القلب .

السفر الثانى : وهو رفع الحجاب الوحدة عن وجوه كثرة العلمية الباطنية وهو السير فى الله بالإتصاف بصفاته وهو نهاية حضرت الواحدية .

السفر الثالث هو زوال التقيد بضدين الظاهر والباطن بالحصول فى أحدية عين الجمع والحضرة الأحدية وهو مقام "قاب قوسين" ما بقية الإثنينية ، فإذا ارتفعت وهو مقام "أو أدنى" وهو نهاية الولاية .

السفر الرابع عند الرجوع عن الحق إلى الخلق وهذا أحدية الجمع والفرق بشهود إندراج الحق فى الخلق واضمحلال الحق فى الحق حتى يرى عين الوحدة فى صورة الكثرة وصورة الكثرة فى عين الوحدة وهو السير بالله عن الله للتكميل وهو مقام البقاء بعد الفناء والفرق بعد الجمع .[169]

169. "Hakîkat erbâbına göre sefer, mürîdin Allah'a yönelmesi sırasında kalbin geçirmiş olduğu seyirlerden ibârettir. Bu esnâda takip edilen sefer dörttür:
Birinci Sefer: Vahdet'teki kesreti kaldırmaktır. Bu da, ağyâr ve çeşitli mazâhirden aşkı gidermek sûretiyle, nefsin katettiği menzillerden birine ulaşmaktır. Bu ise, kulun, en yüce mertebeye ulaşmasıyla olur ki bu mertebe kalbin ulaştığı en son makâmdır.
İkinci Sefer: Bâtınî ilimlerdeki kesretten vahdet perdesini açmaktır. Bu da Allah'ın sıfatlarıyla vasıflanarak O'na doğru mesâfe katetmek demektir. Bu ikinci sefer Hz. Allah'a ulaşmanın sonudur.
Üçüncü Sefer: Aynü'l-cem hazret-i ahadiyetin ahadiyette husûliyle zâhirî ve bâtını olan iki zıtta bağlı kalmamaktır. Ahadiyyet makâmı, **"Kâbe kavseyn"** (53. Necm sûresi, 9) makâmıdır. İkilik artık kalmaz. Bu makâm geçilince de **"Ev Ednâ"** makâmına ulaşılır ki, bu makâm velâyetin son makâmıdır.
Dördüncü Sefer: Bu makâm da Hak'tan halka dönme makâmıdır. Bu ise, cem' ve fark birliği demektir. Hakk'ın halka dâhil olması ve onda yok olmasıdır ki, kesrette vahdet, vahdette de kesret görülebilsin. Bu da Allah'tan Allah'a dönmedir. Bu makâm, fenâdan sonra bekâ, cem'den sonra fark makâmıdır." (H)

ŞEYH İSMÂÎL HAKKI EFENDİ

Sıddîk Efendi hazretlerinin hem dâmâdı, hem halîfesidir. Yerlerine makâm-ı irşâda oturmuştur. 1257/(1841) senesine kadar kırk dokuz sene meşgûl-i irşâd olup, irtihâlinde türbede defn olunmuştur.

/88/ ŞEYH MUSTAFA RIZÂEDDÎN EFENDİ

İsmâîl Hakkı Efendi'nin hafîdidir. Ceddinin irtihâlinde çocuk idi. Meşîhat, vâlidesinin birâderi Tevhîd Efendi'ye teveccüh etmiş iken, hakkını Rızâ Efendi'ye terk eylemiş idi. Rızâ Efendi'ye Ahmed-i Buhârî Dergâhı şeyhi Mahmûd Efendi, sonra Kâdirî-hâne şeyhi merhûm Şerefeddîn Efendi'nin pederi Şeyh Şükrullâh Efendi vekâlet etmişlerdir. Rızâ Efendi Bâyezîd civârında Papazoğlu Medresesi'nde tahsîl ve Bâyezîd Câmi'-i şerîfi dersine devâm ile iktisâb-ı feyz-i ilm eylemiştir.

Seccâde-i irşâdda elli seneden ziyâde oturmuştur. Pek edîb, zarîf, kisve-i tarîkatın sâhibi bir rehber-i hak-bîn idi. Şeyh Muhammed Kâmil Efendi'den hilâfet almıştır ki, bu zât ceddi İsmâîl Hakkı Efendi'nin halîfesidir.

Bir icâzetnâmede,

وأنا الفقير الحقير الشيخ السيد مصطفى رضاء النقشبندى البشكطاشى مولدا وموطنا وأنا أخذت الطريق الخلافة والتاج والخرقة من شيخى وسندى العامل الكامل الواصل السيد مير محمد كامل افندى رحمة الله عليه عن شيخه وسنده وجده الشيخ السيد إسماعيل حقى افندى قدس سره الصمدى عن شيخه وسنده الشيخ السيد محمد صديق افندى قدس سره الأبدى عن شيخه ووالده شيخ المشايخ الواصلين مولانا الشيخ السيد الحاج مصطفى رضاء الدين المعروف بابن النجار قدس سره الستار .[170]

diye muharrer olduğu görülmüştür.

Kısa boylu, beyâz sakallı, gözlüklü, dâimâ tâclı, sevimli bir zât idi. târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir.[171] Türbede medfûndur. Yerine dâmâdı Feyzullâh Efendi geçmiştir. Pek edîb, nâzik, halûk, tahsîl ü teslîk görmüş, meşâyıh-ı zamândandır. Hilâfeti kayınpederi Rızâ Efendi'dendir. Üsküdarlı Balabânî Şeyh el-Hâc Ebu'l-

170. "Doğma-büyüme Beşiktaşlı, âciz bir kişi olan ben Mustafa Rızâeddin en-Nakşıbendî'yim. Tarîkat icâzeti ve hilâfeti ile tâc ü hırkayı âmil, kâmil ve vâsıl bir kimse olan şeyhim ve dayanağım es-Seyyid Mîr Muhammed Kâmil Efendi'den aldım; o da aynı zamanda dedesi olan şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid İsmail Hakkı Efendi'den; o da, eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Sıddik Efendi'den, o da aynı zamanda babası olan şeyhi, "İbn-i Neccâr" diye bilinen vâsılînden Mevlânâ şeyhu'l-meşayıh eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mustafa Rızâeddin'den almıştır." (H)

171. Cümlenin tarih kısmı boş bırakılmıştır. (H)

Hasan Hüsnü Efendi'ye dahi hilâfet vermişlerdir. Hüsnü Efendi'nin, Hâlidîler kısmında tercüme-i hâli yazılmıştır.

/89/ ŞEYH MUHAMMED EMÎN en-NAKŞIBENDÎ

Yâ Emîn-i Hâcegân-ı Nakşıbendî feyzile
Kalbimi nakş-ı sivâdan pâk idüp kıl müncelî
Nisbetin fahr-ı ***Senîh*** *olsun kim olmuş hazretin*
Nuhbe-i nesl-i Muhammed şu'be-i âl-i Alî

Kerkük eşrâfından Seyyid İsmâîl Efendi'nin mahdûmudur. Vâlidelerinin ismi Fâtıma Ulviyye Hânım'dır. Babadan onüç batında Hz. Abdülkadîr'e; vâlideleri tarafından yirmi beş batında İmâm Mûsa Kâzım'a, silsile-i nesebleri müntehîdir. Müşârünileyhin ve mürşid-i mükerremlerinin tercüme-i hâli, mufassalan **Yâdigâr-ı Şemsî** nâm eser-i matbû'da mezkûrdur. Mürşidlerinin tercüme-i hâlini de **Cerîde-i Sûfîyye**'de neşr etmiş idim.

1131/(1719) veyâ 1140/(1728) senesinde Kerkük'te doğmuş ve orada ibtidâî tahsîlde bulunmuştur. Sinleri kemâle gelince, amcaları Sadrâzam Dîvân Kitâbeti'nde bulunan Urfa'da, Hamevî-zâde Medresesi'nde hücre-nişîn Şeyh Abdünnebî Efendi'nin sohbetine erişmiştir. Müşârünileyhin işâreti üzerine, İstanbul'da başka bir mürşidden feyz-yâb olacaklarına vâkıf olarak, on sene kadar ihtifâ-yı hayât içinde demgüzâr olup, 1170/(1757) senesinde Ayasofya'da Sûre-i Yâsîn tefsîri okutmuştur.

Ramazân'ın üçüncü günü Muhammed Âgâh Ağa[172] hazretleri, mürîdânından ba'zılarıyla câmi'-i şerîfe gelip, Emîn Efendi'nin dersinde bulunarak, hitâm-ı derste görüşmüş ve alıp konaklarına götürmüştür. Nazar-ı kîmyâ-eserleriyle hayli zamân teâlî-i hâllerine çalıştılar. Sonra hafîdelerini tezvîc eylediler.

1193/(1779)'te Bursa'ya azîmetle Şehâdet Câmi'-i şerîfi civârında Sarı-zâde Konağı'nda mukîm oldular. Bir kaç def'a İstanbul'a gelip gittiler. Sultân Selîm-i sâlisin hal'i sırasında Bursa'ya azîmetle, evvelce Câmi'-i Kebîr'den Maksem'e giden İnebey Caddesi'nde inşâ eyledikleri dergâh-ı şerîfte sâkin oldular. Bu dergâh Veled Habîb ma'bed-i şerîfine muttasıldır. Burada meşgûl-i ibâdet oldular. Tefsîr, Hadîs ve **Mesnevî**-i şerîf tedrîsiyle iştigâl ettiler.

1228/(1813) senesi Muharremü'l-harâmında hastalanarak bir Cum'a günü cum'a vakti, "Hayyun, Kayyûmun, Allâh" diyerek âzim-i ravza-i cemâl oldular. Cenâze na-

172. O zamânın mütehayyizânına da ağa derler idi. Âgâh Ağa, öyle bir ağa idi ki, vükelâ, vüzerâ, ulemâ ve urefâ, onun meftûnu olmuşlardı.

mâzı Câmi'-i Kebîr'de cemâat-i kübrâ ile ba'de'l-edâ mefârık-ı ta'zîmde dergâh-ı şerîflerine nakl ile merkad-i münîflerine defn olundular. Türbeleri ziyâret-gâhdır.

Ey şems-i pür-ziyâ-yı kerem Hazret-i Emîn
Zerre-nigâh lutfun umar bende-i kemîn

Hz. Şeyh'in türbelerini ziyârete muvaffak oldum. Müstakilen bir türbedir. Başka kimse medfûn değildir. Kapısının üstünde:

قال النبى صلى الله عليه وسلم : إذا أعيتكم الأمور فعليكم بأصحاب القبور . صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم .

Hülâsa-i ma'nâ-i münîfi: *"Umûr-ı dünyeviyyeden âciz kaldığınız zamân, ashâb-ı kubûr ziyâretinden fevâid husûle gelir."* merkezindedir.

عن أبى عريرة رضى الله عنه ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم زوروا القبور فإنها تذكركم الآخرة . صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم .[173]

/91/ Türbe-i münevvereleri pek rûhânî ve gâyet nûrânîdir. Câmi'-i şerîfe ve türbe-i münîfeye muttasıl bir mahall-i mahsûsu vardır ki, burası az karanlık olup, burada hatm-i hâcegân yaparlar imiş. O zamânı düşündüm. Müstağrak-ı haşyet oldum.

Hakk-ı âlîlerinde Şeyh Mustafa Müştâk-ı Kâdirî hazretleri şu sûretle medîha-gû oluyorlar:

*Ey burc-ı metîn kevkeb-i evc-i yakîn**
Şems-i muallâ-nişîn Hacı Muhammed Emîn

Ma'den-i ilm ü hayâ mahzen-i kân-ı atâ
Menba'-ı cûd u sehâ Hacı Muhammed Emîn

Pâdişeh-i izz ü nâz melce-i ehl-i niyâz
Mahrem-i erbâb-ı nâz Hacı Muhammed Emîn

Gevher-i bahr-ı hüner cevher-i pâkîze-ter
Lülü-i zîver-makar Hacı Muhammed Emîn

173. Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu: "Kabirleri ziyâret ediniz: Zîrâ size âhireti hatırlatır." Resûlullah (s.a.v) doğru buyurdu. Müslim, Sahîh, Cenâiz, 108. (H.)

Şem'-ı harîm-i edeb seyyid-i vâlâ-neseb
Tâlib-i dîdâr-ı Rab Hacı Muhammed Emîn

Vâkaf-ı sırr-ı kalem server-i ehl-i rakam
Zât-ı celîlü'ş-şiyem Hacı Muhammed Emîn

Bülbül-i bâğ-ı visâl tûtî-i şîrin-makâl
Şa'şaa-i Zü'l-Celâl Hacı Muhammed Emîn

Sâ'î'-i râh-ı Hudâ râğıb-ı rûz-ı likâ
Târik-i ucb u riyâ Hacı Muhammed Emîn

Sıdk ile leyl ü nehâr âbid-i Perverd-gâr
Müşfik-i Müştâk-ı zâr Hacı Muhammed Emîn

Hakk-ı âlîlerinde şuarâ-yı zamândan Râşid Efendi mutavvel bir kasîde yazmıştır. Son beyitlerini yazıyorum:

Âh ol Emîn-i vahdet ü sultân-ı ma'rifet
Göçdü bekâyı eyledi bi'z-zât âşiyân

Halk-ı cihân değil yalınız sûz-nâk olan
Dâmen-güşâ-yı bezm-i bükâ oldu kudsiyân

Allâh feyz-i enver-i rûhuyla feyz-yâb
İtsün muhabbetiyle mürîdânı her zamân

Haddin değil eğerçi beyân eylemek velî
Böyle olur zuhûr-ı hayâlât-ı şâirân

Târîh-i hîn-i fevtine bu mısraayn ile
***Râşid** hakîr bende-i dîrînesi yazan*

Ahz u atâ-yı perveriş-i tünd-i Nakşıbend
Bir beyt içinde derc olunup eyledim beyân

/92/ *Kıldı Emîn Efendi bekâ semtini makâm*
Oldu Emîn Efendi bakâ semtine revân
(اولدی امین افندی بقا سمتنه روان) = 1228[174]

174. İbârenin hesaplanmasından 1211 çıkmaktadır. (H)

Senîh Efendi merhûmun söylediği târîh:

Söyledi târîh-i mu'cem şimdi neslinden Emîn
Göçdü Allâh'a Emîn-i hâcegân-ı Nakşıbend
(كوچدى اللهه امين خواجكان نقشبند)

Hoca Neş'et Efendi merhûmun söylediği târîh:

Cevherî bir hoş düşüp târîhini ol dem didim
Bâğ-ı Naîmin gülü âl-i Muhammed el-Emîn
(باغ نعيمك كلى آل محمد الامين)[175]

Emîn Efendi hazretleri cidden eâzım-ı evliyâu'llâhdandır. Rütbe-i ârifânelerinin ulviyyetini insân takdîrden âciz kalır. Hulefâ-yı kirâmının her biri bir hazîne-i ma'rifet-i ilâhiyyedir. O hazînenin menbaındaki zenginliği düşündükçe cenâb-ı Emîn'e hürmetim artıyor. Çeşme-i fuyûzât-ı ârifânelerinden müstefîz olanlar meyânında Bursa'da Ahmed Gazzî-zâde Şeyh Abdullatîf Efendi hazretleri, mürşid-i mükerreminin lisân-ı dürer-bârından şeref-sâdır olan hakâyık ve dakâyıkı zabt etmiş, beşyüz büyük sahîfeyi ihtivâ eden, **Kitâbu'l-Vâkıât** nâm eseri[176] vücûda getirmiştir. Bunun mütâlâası, Hz. Emîn'in ne yüksek bir mertebe-i irfâna sâhib olduğunu gösterir. Teberrüken bir nebzecik naklediyorum:

"Benim ol dâimü'l-bâkî göründüm sûretâ insân

Eşref-zâde hazretlerinin bu sözlerinin ma'nâsında pek çok kîl u kâl olmuştur. Hâlbuki o, sırr-ı insândır. Zîrâ insânın sırrı, şarâb-ı mevti nûş eylemez. Bir sâlik, rütbe-i sırra vâsıl oldukda, lisân-ı sırrından, "Dâimü'l-bâkî" diye sadâ gelir. Ol zevât-ı kirâm ki, cesed ve rûhdan geçip, şarâb-ı aşkı içerek, mertebe-i sırra resîde olalar, tecellî-i nûr-ı tevhîdi, mertebe-i dilde ayân görüp, Hak'dan gayrı bir şey müşâhede eylemezler. Bu makâma, "Lâ mevcûde illâ Hû" makâmı derler. Bu rütbeye varıp, nûr-ı zâtı, âyîne-i kalbinde gören âşık, gayrın müşâhedesinden masrûf olup, "Lâ mevcûde illâ Hû" der ve lisân-ı sırdan öyle kelâm-ı gâmız tekellüm eyler ve bu sır ta'bîr olunan esrâr, (وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي)[177] sırrından zuhûra gelmiş bir sırdır ve "sır" derûn-ı rûhda mestûrdur. Cesed, rûhun zarfı; rûh, sırrın zarfıdır. /93/ Makâm-ı sırra vuslat, mürşid-i kâmile irâde getirip, ibâdet ve tâat, riyâzet ve perhîz ederek, teslîmiyyet-i tâm-

175. İbârenin hesaplanmasından 1132 çıkmaktadır. (H)
176. Bu eser Bursa'da, Kütüphâne-i Umûmî, Orhan Kitapları meyânında vardır. İstanbul'da Fatih'te Millet Kütüphânesi'nde Pertev Paşa Kitapları meyânında 295 numarada mevcûddur.
177. Rûhumdan ona üfledim..." Hicr Sûresi, 29. (H).

me ile mürşide râm olup, âteşi aşk-ı ilâhî ile vücûdu ihrâk edip, cân ü tenden geçip, rûhâniyyetinden dahi tahlîs-i girîbân edenler, sırr-ı "sırra" vâsıl olurlar. Sırr-ı "sırr"a erbâb-ı esrârdan gayri kimse vâkıf değildir. "*Deyen bilmez, bilen duymaz.*" buyrulmuştur. Bu rütbe, ilm ü irfân ve da'vâ ile hâsıl olmaz. Belki cehd ü ihtimâm ve terbiye-i mürşid ile olur.

Yitürdüm Yûsuf'um Ken'ân ilinde
Yûsuf'um buldum Ken'ân bulunmaz

Âşık Yûnus hazretleri ne güzel buyurmuştur. Yûsuf, yâr; Ken'ân, ağyârdır. Yûsuf'dan murâd, vahdet; Ken'ân'dan murâd, kesrettir. Kesret, Ken'ân'da; Yûsuf, vahdette bulundukda Yûsuf olup, Ken'ân görünmez. Nitekim, Hz. Mısrî, bu sırra işâret buyurur:

Ben sanurdum âlem içre hiç bana yâr kalmadı
Ben beni terk eyledüm gördüm ki ağyâr kalmadı

Enâniyyet Ken'ân'dır; mahviyyet, Yûsuf'dur. Kemâl husûlünde enâniyyet fânî olur. Yûsuf'dan murâd, rûhdur. Ken'ân'dan murâd ceseddir. Ken'ân-ı cesede, Yûsuf rûh-ı sırr oldu. Görünmez, ne makâm olduğu bilinmez. "*Yûsuf'um buldum Ken'ân bulunmaz*" demek, rûh, bakîdir; lâkin, Ken'ân, cism-i fânîden her zamân ele girmez. Elde iken kadrini bilip, âlet-i cevârihı Hak yoluna sarf eylemektir."

* * *

Kalb-i fakîranemde, Hz. Emîn'e öyle bir incizâb-ı küllî vardır ki, onu lisân-ı kâl ile ta'rîfe kudret-yâb olamam. Yetişdirdiği zevâtın her birinin tercüme-i hâlini yazarken, onun kudret-i ilmiyye vü irfâniyyesi aklımın mâ-verâsına çıkmıştır. Öyle bir muhabbet-i kâmile ile meczûbuyum ki, her gün her dakîka kalbime hâtırası, zînet-efzâdır. Kabr-i enverlerini ziyâret şerefine mazhar olduğum zamân ziyâdesiyle münbasıt olmuş idim. Nesîm-i feyzi dâimâ kalb-i fakîranemi ihtizâza getirir.

Âşık oldum görmeden sîmânı ben
Rûhuna el-Fâtiha her subh u şâm

* * *

Sana bağlanmış olan oldu emîn
Ne Emîn'sin ne Emîn'sin ne Emîn

Medhiyye-i âcizânem:

Şeyh Emîn-i Nakşıbendî'nin gönül meftûnudur
Medhi bâbında hurûşândır gönül ceyhûnudur

Server-i erbâb-ı irfân-ı zamân mürşidleri
Dürr-i şeh-vâr-ı beyânı sırr-ı Hak meknûnudur

Dest-gâh-ı rüşd-i feyzinden çıkarmış hayli zât
Her biri mazbût-ı ehl-i asr olup memnûnudur

Çeşme-i âb-ı hayâtından içen bulmuş safâ
Âşık-ı irfân olanlar lutfunun medyûnudur

Kendisi Leylâ-yı vakt olmuş idi el-hak ferîd
Bezm-i irfânında müştâkân anın Mecnûn'udur

Âşinâ-yı râz-ı Mevlâ-yı Kerîmü'l-Müsteân
Olduğundan sözleri ilm-i ledün mazmûnudur

Bende-i dîrîne-i mahbûb-ı Hak **Vassâf**'ına
Dâimâ himmet-nisârdır dil anın meşhûnudur

Bursa'da Hz. Mısrî Âsitânesi şeyhi Muhammed Şemseddîn Efendi'nin medhiyyesi:

Hazret-i kâmil mükemmil Şeyh Emîn-i pür-vefâ
Kutb-ı âlem dinse şânında anın el-hak sezâ

Ol ferîdü'd-dehr olup olmuşdu asrında vahîd
Feyz-bahşâ-yı gürûh-ı ârifîn müşkil-güşâ

Vâlidinden mâderinden Seyyid-i âlî-tebâr
Olduğunda şüphe yokdur hâdi-i râh-ı Hudâ

Ârif-i sırr-ı hakâyık vâkıf-ı ilm-i ledün
Nâşir-i envâr-ı tevhîd sâhib-i cûd u sehâ

Cedd-i pâki gavs-i a'zam Pîr Geylânî anın
Vâris-i ilm ü kemâli olduğudur bî-merâ

Ârifînin kutbu uşşâkın içinde ser-bülend
Feyz-i nakşı Mevlevî'dir kendisinden rû-nümâ

Hâsidîn nûrunu itfâ eylemek ister iken
Halkı tenvîr itdi feyziyle o nûr-ı kibriyâ

Mesnevî-hân-ı şehîr Hâce Hüsâmeddîn-i Hak
Bendesidir Hâce Tahsîn ü Selîm de hâkezâ

Fazlına kâfî delîldir istemez başka güvâh
Kutb-ı âlem olduğuna eylemem çûn ü çerâ

Âsitânı melce-i erbâb-ı hâcetdir anın
Mürşid-i âlî-himemdir ârifîne reh-nümâ

Hazret-i Mısrî'yi takdîr-kâr idi meddâh idi
***Vâkıât'ında** ne gûne eylemişdir bak senâ*

Kadr-i zer zer-ger şinâset çün mesel meşhûrdur
Kâ'bı âlî kadri vâlâ-yı azîm bir zü'l-ulâ

***Şemsî-i Mısrî** ne mümkin eyleye tavsîf anı*
Hazret-i Hakk'ın bize ihsânıdır ol pür-safâ

/94/ Hulefâsı:

Hoca Neş'et Efendi, Hoca Selîm Efendi, Hoca Mustafa Vahyî Efendi, Hoca Ali Behcet Efendi, Hoca Hüsâm Efendi, Hoca Bekir Efendi, Hoca Hüseyin Efendi, Hoca Keşfî Efendi ve Şeyh Abdüllatîf Efendi, ecell-i hulefâsındandır.

Kibâr-ı meşâyıh-ı Uşşâkiyye'den Abdullâh Salâhaddîn Efendi hazretlerinin dahi müşârünileyh Emîn Efendi hazretlerinden nisbet-dâr oldukları tahkîk kılınarak, IV. cildde Uşşâkîler faslında yazılmıştır (*Kaddesa'llâhu esrârahum*).

TÂRÎHÇİBAŞI-ZÂDE ŞEYH MUHAMMED ÂGÂH AĞA[178]

Şeyh Muhammed Âgâh, Enderun'dan yetişip Galata Mevlevîhânesi'nde nâzım-ı manzûme-i **Mi'râciyye** Nâyî Osmân Dede hazretlerinin hem-sohbeti ve Beşiktaş'ta neşr-i feyz eden Neccâr-zâde Şeyh Rızâeddîn en-Nakşıbendî hazretlerinin mazhar-ı feyz-i tarîkatı olmuştur. 1184/(1770) senesinde tekmîl-i enfâs eylediler. Mevlevîhâne civârındaki konakları müştemilâtından ifrâz buyurmuş oldukları kabristân-ı husûsîye defn olunma-

178. Şeyh Muhammed Âgâh Ağa ile ilgili bilgiler, 89 ve 90. sayfalardan buraya aktarılmıştır. (H)

ları mukarrer iken, mevlevîhâne derûnundaki türbeye defn olundular. Zikri mesbûk kabristan el-ân mevcûd ise de, buraya Evkâf İdâresi'nce bir apartman inşâsı mukarrerdir. Hattâ sokağa nâzır cephesi duvar ile kapatılmıştır. /90/ Sandûkalarının üzerine destârlı bir sikke-i şerîfe konulmuştur. Mevlevîhâne'ye girerken kapı ittisâlindeki türbedir.

Hâl-i hayâtlarında bir gün, "*Biz âlem-i dünyâdan güzer edersek, bizi Mevlevî şeyhi yaparlar.*" buyurmalarındaki hikmet, bu sûretle zâhir olmuştur. Râgıp Paşa merhûm, Hz. Şeyh'in mürîdân-ı hâssından idi. Râgıp Paşa, bir gün azîzine kendisinin zamân-ı irtihâlini sormuş, "*Beni kalbinden çıkarınca ölürsün.*" buyurmuşlardı. "Râgıp" (راغب), ebced hesâbıyla 1203 eder. "Âgâh" (آگاه) lafzı 27 olmakla, 1203'ten 27 çıkınca 1176 kalır ki, Râgıp Paşa'nın târîh-i irtihâlidir. İzhâr-ı kerâmet ü zerâfet buyurulduğunda şüphe yoktur.

Şeyh Emîn Efendi, Hz. Âgâh'ı istihlâf eyledi.

Zamânımız urefa-yı meşâyıhından Ali Fakrî-i Nakşıbendî-i Buhârî buyurdular ki:

Âgâh Ağa, Enderûn ağalarından idi. Galata Mevlevîhânesi'nin az ilerisinde toprak sokağın karşısında evi varmış. Burada izn-i Mevlânâ ile **Mesnevî** okuturmuş. Hattâ Galata Mevlevîhânesi'nde Mesnevî-hân Muhammed Dede'ye Hz. Mevlânâ âlemi ma'nâda görünüp Âgâh Ağa'nın dersine devâm etmesi emr olunmuş. O da ber-mûcib-i emr, devâma başlamış. Muhammed Dede bir müddet sonra Mevlevîhâne'ye şeyh olmuş idi. Sadrazam Râgıb Paşa merhûm, Âgâh Ağa'nın dervîşlerinden idi. Bağdâd'a me'mûr edilmiş. Bağdâd'a giderken berây-ı vedâ' Hz. Agâh'ın yanına gelip, "*Efendim, Bağdâd'a me'mûr edildim; gidiyorum. Şâyed avdet edemezsem, efendimizle tekrâr şeref-yâb olamazsam; diye endişem vardır. Acabâ ne zamân irtihâl edeceğim. Bi-izni'llâh haber-dâr buyurursanız memnûn olurum.*" demeleri üzerine, "*Ne zamân beni kalbinden çıkarırsan o zamân.*" demişlerdir.

HOCA NEŞ'ET EFENDİ

Ricâlu'llâhdan'dır. Cidden urefâ-yı sûfîyyeden olup, vücûd-ı mes'ûduyla âlem-i irfâna zînet vermiştir. Muallim Nâci merhûm, **Osmânlı Şâirleri** nâm eserinde, müşârünileyhin tercüme-i hâlini yazmıştır.

Sultân Bâyezîd'de, Kütübhâne-i Umûmî'deki yazma **Dîvân'ı**nın başında bir zâtın yazdığı tercüme-i hâllerine nazaran, 1148/(1735) senesinde Edirne'de tevellüd eylemiştir. Neş'et Süleymân nâmıyla mevsûm olup, Sultân Mahmûd Hân-ı evvelin musâhibi Ahmed Rufey'â Efendi'nin oğludur.

Neş'et Efendi, pederleri Edirne'de menfiyyen bulundukları sırada dünyâya gelmiştir. Edebiyâta intisâbı olan pederleri, Hz. Neş'et'in tevellüdüne târîh olmak üzere söylemiştir:

Hudâyâ iki âlemde azîz eyle Süleyman'ı
(خدایا ایکی عالمده عزیز ایله سلیمانی)

Bu mısra', hâteminde menkûş imiş.

Geçende İstanbul'da Topkapı hâricinde Hoca Neş'et Efendi'nin kabrini ziyâret ederken, müsâdif-i nazarım olan bir mezâr kitâbesini istinsâh ettim. Şöyle yazılıydı:

"Merhûm Neş'et Efendi şâkirdlerinden ve tarîk-ı Nakşıbendî'den Bursalı Emîn Efendi bendelerinden Âsitâneli Aksaraylı merhûm Abdîşâh Efendi'nin rûhu içün, el-Fâtiha. 12 Şevvâl 1244/(18 Nisan 1844)"

Rufey'â Efendi, mûsikî fenninde yektâ olduğundan, bir aralık hissiyyât-ı garîbâne ile tanzîm eylediği:

Meskenimden dûr idüp gurbetde ser-gerdân iden
Kısmetim mi tâlüm mi yoksa cânânım mıdır

şarkısını sûzişli bir sûrette besteledikten sonra, ba'zı erbâb-ı tabîata neşr eylemiştir. Arası çok geçmeksizin bu nağme İstanbul'a aksedince, vâsıl-ı sem'-ı hümâyûn olup, ıtlâk olundukdan başka, evvelkinden ziyâde mazhar-ı iltifât buyurulmuştur.

Rufey'â Efendi istihsâl eylediği müsâade-i pâdişâhî üzerine Kaftan Ağalığı'yla Hicâz'a gittiği zamân, sinn-i temyîze vâsıl olmuş bulunan Süleymân Neş'et'i de berâber götürmüştür. Avdette Konya'ya uğradıklarında, Çelebi Efendi'ye genç hacı arz-ı irâdetle sikke-pûş olmuştur. İstanbul'a avdetlerinde henüz onaltı yaşında iken pederleri vefât eylemiştir. Zeâmet, hasbe'ş-şurût kendilerine intikâl ve gediği dahi istihsâl ile dergâh-ı âlî gediklileri sırasına girmiştir.

Süleymân Neş'et Efendi, bu iftirâkdan sonra hâsıl eylediği teessürle berâber tahsîl-i ulûma meyl edip, az vakit zarfında beyne'l-akrân mümtâz olmuş ve husûsıyla **/95/ Mesnevî**-i şerîfin hakâyık ve dakâyıkını anlamak emeliyle Fârisî öğrenmeye hasr-ı âmâl eylemiş. Dâye-zâde Cûdî Efendi kendisine,

Çünki ilm ü edebe itdin öyle rağbet
Dâimâ sâhib-i irfân ile eyle sohbet
Gayret ü şevkini sarf it eser-i eslâfa
Mahlas-ı ma'rifetin ola cihânda **Neş'et**

neşîdesiyle, "Neş'et" ismini yadigâr eylemiştir. Bu isimle teşehhür etmişlerdir.

Mesnevî-hânlıkla teferrüd ederek İstanbul'un müşârün bi'l-benân Fârisî muallimi oldular. Meşhûr Mevlevî Şeyh Gâlib Efendi ile Pertev Efendi, Hoca Vahyî Efendi mazhar-ı teveccühü olmuştu. Şeyh Gâlib'e "Es'ad" mahlasını Hoca Neş'et vermiş idi.

Neş'et didi pîrân zebânından idüp gûş
Mahlas ana ***Es'ad*** *ne saâdet bu ne şândır*

Bir müddet vüzerâ-yı devlet dâirelerinde bîrûn ağalığı hizmetiyle Anadolu ve Rumeli'nde vüzerâ ile gezmiş ve bir aralık Hekîmoğlu Ali Paşa merhûmun dâiresinde sâhib-i i'tibâr olmuş idi.

Esliha isti'mâlinde sâhib-i mahâret idi. Erbâb-ı zeâmetten olduğu cihetle 1182/(1768)'de açılan Rus Muhârebesi'nde Osmânlı ordusunda bulundu.

Hasretle gözüm yaşı ki zîb-i çemen oldu
Rûm illeri kühsâr-ı bedâhş u Yemen oldu

Bunu îmâen söylemiştir.

Seyf u kalemi cem' etmiş zevâttan ma'dûddur. Meslek-i tasavvufa meyli olduğundan, kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşiyye'den Âgâh Ağa hazretlerine arz-ı hizmetle, dergâh-ı âlîlerinde kahvecilik ederek, ba'dehû müşârünileyhin halîfeleri Şeyhu'l-meşâyih, Berzahü'l-berâzih Bursalı Emîn Efendi hazretlerine arz-ı nisbet ve teslîmiyyet ile dâye-dâr oldular. İstanbul'a avdetlerinde teehhül ettiler. Son zamânlarında Molla Gûrânî'deki konaklarında ihtiyâr-ı inzivâ buyurdular. Haftada iki gün tullâb-ı irfâna Fârisî ta'lîm ve iki gün hatm-i hâce eylemek mesleğini ta'kîb ettiler.

Emîn Efendi hazretlerinden müstahlef olunca, şöhretleri bir kat daha şâyi' oldu. Dersine devâm edenler meyânında, Sadrazam Muhammed İzzet Paşa, Ârif Efendi ve Hânîf Efendi gibi zamânının ileri gelen zevâtı mezkûrdur. Otuz seneden ziyâde bu hâl ile dem-güzâr oldular. **/96/** Şöhretleri Arabistan, İran ve Çin'e kadar intişâr edip, "Baba-yı âlem" diye yâd olunduğunu, Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî, **Vefeyât-nâme**'sinde zikr ediyor ve ilâveten yazıyor ki:

> "Neş'et Efendi, âdetleri üzere ketm-i velâyet edip, züamâdan olmakla, Fârisî hocalığıyla iştigâl üzere göründüler. Haftada bir gün **Mesnevî**-i şerîf ta'lîm ederlerdi. Mîr-i kelâm, sâhib-i edeb ü tevâzu' idi. Kendisinden her hangi bir iş ricâ olunsa is'âf-ı mes'ûle gayret ederdi."

Muallim Nâcî merhûm, **Osmânlı Şâirleri** nâm eserinde nakl ediyor:

"Neş'et Efendi kemâl-i sehâ ile müştehir idi. Hânesi melâz-ı müsâfirîn addolunurdu. Ashâb-ı ihtiyâca muâvenetten geri durmazdı. Ba'zı ekâbire mürâcaat sûretiyle mesâlih-i fukarâyı tesviyeye himmet eyler idi. Meşhûrdur ki, "*Efendim! Şunun bunun işi için bu kadar âb-ı rû dökmek revâ mıdır?*" i'tirâzında bulunanlara, "*Âb-ı rû ile değirmen çevrilmez yâ. Böyle işler görülür.*" yollu mukâbelede bulunmuştur. Letâif-perdâz idiler.

Çubuk içerdi. Bir gün meclisinde zühd-i huşk erbâbından biri, "*Efendim! Cennet'te âteş yok, siz orada çubuğunuzu nereden yakacaksınız?*" suâl-i küstâhânesini der-meyân ettiği gibi, Hz. Neş'et, elinde bulunan koca çubuğu mütebessimen bir kere çekerek, "*Sizin için kebâb pişirilecek ocaktan.*" cevâb-ı zarîfîni vermiştir.

Yine bir gün hâm-ervâh sûfîlerden biri, "*Efendim! Fârisî, ehl-i Cehennem lisânıdır, diyorlar. Öyle midir?*" dedikte, "*Öyle de olsa öğrenmek lâzımdır. Çünkü nereye gideceğimizi kat'iyyen bilmiyoruz. Şâyet Cehennem'e uğrayacak olursak, ahâlîsinin lisânını bilmemek de bizim için bir azâb-ı diğer olur.*" demiştir.

Yine bir gün Hallâc-ı Mansûr'un, "*Ene'l-Hak*" demesinden bahs açıldığı sırada bir kaç sûfî, "*Hiç ene'l-Hak denilir mi?*" dediklerinde, "*Ne yapsın, ene'l-bâtıl mı desin?*" buyurmuştur ki, bu menkûlün aslı Şeyh Vefâ hazretlerine râci'dir."

1222 sene-i hicriyyesinde (1807), yetmişdört yaşında iken Sultân Selîm-i Sâlis'in vak'a-i hal'i kendisini pek müteessir ederek te'sîr-i ekdâr ile terk-i hayât-ı müsteâr ve azm-i dâr-ı karâr eylediler. Na'ş-ı mübârekleri Topkapı hâricinde, Sakızağacı nâm mahalde, sağ kolda yoldan yüz adım kadar içerde bir set üzerinde **/97/** kâin sufe-i mahsûsada, pederlerinin kabri yanında vedîâ-i hâk-i rahmet kılındı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Salâh-ı hâl, safvet-i meâl ile ma'rûf ve kemâl-i irfân ü dirâyetle mevsûf idi. Şâkirdlerinden Pertev Efendi merhûm tarafından söylenilmiş manzûme-i târîhiyye mezâr taşında mahkûktur:

*Hazret-i âhund-ı zî-şân-ı reşâdet-unvân**
Âlim-i ilm-i ledün Neş'et Süleymân-ı zamân

Neş'e-yâb idi mey-i aşk-ı Celâleddîn ile
Meslek-i râhı idi âyîn-i pâk-i hâcegân

Hind ü Sind ü Mekke vü Bathâ vü Buhârâ'dan gelen
Bî-nevâyâna der-i lutfu iken dârü'l-emân

Tenk olup bu hâkdân-ı pür-kedûrât zâtıma
Oldu çün rûhu'l-kudüs tâ âlem-i kudse revân

Nakşıbendî **Nezri** *itmâm eyledi târîhini*
Oldu Baba Neş'et'e a'lâ-yı illiyyîn mekân
(اولدی بابا نشأته اعلای علیین مکان) =1222/(1807)[179]

* * *

Neş'et Efendi göçdü Cinân ola menzili
(نشأت افندی کوجدی جنان اوله منزلی)

Kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Şeyh Müştâk Efendi merhûm, Hz. Neş'et'e çok ziyâde hürmet ve teveccüh gösterenlerdendir. Hattâ **Dîvân**'ının bir çok yerinde bahseder:

Tâ düşmeyince mâh-sıfat sâhil-i gama
Hiç bilmedim ki Hâce Neş'et ne olduğunu

* * *

Pâsbân-ı dergeh-i vâlâ-yı Hâce Neş'etî
Levha-i Bâbu's-Selâmet levha-i tasvîr-i mâ

* * *

Sıtanbul'da Cenâb-ı Hâce Neş'et
İdüp beynehümâda hayli himmet

* * *

Meclis-i irfânda esrâra mahrem olmuşum
Nûş idüp câm-ı muhabbet mest ü sersem olmuşum

Fâiku'l-akrân olursam da taaccüb eyleme
Hazret-i Neş'et gibi üstâda hem-dem olmuşum

Oldu meşşât-ı cemâl-i tab'ıma virdi nizâm
Defter-i ehl-i suhan içre müsellem olmuşum

Hâk-i pâyi sürme-i çeşm-i münîrimdir benim
Bulmuşum feyz-i nazar mesrûr u hürrem olmuşum

179. Bu ibârenin hesaplanmasından 1205 çıkmaktadır. (H)

/98/ *Mürg-i rûhum tûti-i mu'ciz-beyân olmuş velî*
Sûretâ ***Müştâk****-veş hâmûş u ebkem olmuşum*

* * *

بحمد الله شدم مشتاق ديدار
ز فيض حضرت استاد نشأت [180]

* * *

Çâker-i merdüm-i aşk olalı şâhım ***Müştâk***
Gevher-i tâc-ı serim hâk-der-i Neş'et'dir

Neş'et Dîvânı'ndan:

Cemâlin matlab u cân u cihândır Yâ Rasûla'llâh
Derin dâru'l-emân-ı ins ü cândır Yâ Rasûla'llâh

Teşehhüdde der-engüşt-i şehâdet mu'cizâtına
Ki' mi'râcın müşârün bi'l-benândır Yâ Rasûla'llâh

Zamân-ı devletinde intisâb-ı dergehin âsân
Ne müşkil şimdi kim âhir zamândır Yâ Rasûla'llâh

Meded dil-teşne kaldım Kerbelâ-yı vâdi-i gamda
Zülâl-i tîğ-ı aşkın ile kandır Yâ Rasûla'llâh

Tamâm ihsân u rahmin ey Nebiyyü'r-rahme vaktidir
Amân zîrâ zamân âhır zamândır Yâ Rasûla'llâh

Kerem kıl müjde-i vaslınla lutf it ey şeh-i devrân
Gamınla ***Neş'et****'in kârı yamandır Yâ Rasûla'llâh*

* * *

Bezm-i tarabda yoksa yerin erbaîne gir
Zâhid geçir bu demleri var Yâ Sabûr ile

* * *

Bir nûr-ı melek-cenâbsın sen
Ne mâh u ne âfitâbsın sen

180. "Allah'a hamd olsun, Üstâd Neş'et Efendi'nin feyziyle, yüzünün Müştâk'ı oldum." (H)

Ummân-ı cihân katren ey dil
Deryâ-dil olan habâbsın sen

Ey aşk ile çeşmi eşk-i hûn-bâr
Hem şîşe vü hem şarâbsın sen

Hüsnün görünürse bir içim su
Bi'llâh güzelim serâbsın sen

Hûrşîd-i sivâ rûyuna nâz ol
Îsâ ile hem rikâbsın sen

Dir mülk-i cihân kalb-i meydân
Ma'mûr menem lîk harâbsın sen

Neş'et *suhanındır arş-pâye*
Himmetle felek-cenâbsın sen

* * *

/99/ از صبح صفا در دلم امید نماند است
ماتم زده را داعیهء عید نماند است

از بس که سیه روز شدم هر که مرا دید
در برج خیالش مه و خورشید نماند است

دل رفت ز دست نشئه بزم سخنم نیست
ساقی چه کند ساغر جمشید نماند است

سیاره و ثابت همه مریخ زخل شد
در طالع عالم مه ناهید نماند است

نشأت بجهان شیون رشادی کی بیجاست
چون ماتم سورش همه جاوید نماند است [181]

181. "Gönlümde, safâya ulaşacağım sabahtan ümit kalmadı. Zîrâ gamlı insana bayram ümidi yoktur. O kadar kara günlü oldum ki, kim beni gördüyse, hayalinin burcunda ay ve güneş kalmamıştır. Gönlüm elden gitti; bunun için sohbet meclisinin neşesi yoktur. Sâki ne yapsın ki, Cemşîd'in kadehi kalmamıştır.

Osmânlı Müellifleri'nde Tâhir Bey, "*Hz. Neş'et, şüri ilim kuvvetiyle söylediği için, ba'zıları revnaklı değildir. Tercüme-i hâli telâmîzinden Pertev Efendi tarafından yazılmıştır. Kethüdâ-zâde telâmîzinden Emîn Efendi tarafından bi't-tezyîl basılmıştır.*" diyor.

Şerh-i Dû-beyt-i Molla Câmî unvânlı bir eser-i ârifâneleri vardır ve matbû'dur.

Pederlerinin kitâbe-i seng-i mezârı:

"*Allâh Sübhânehû ve teâlâ, musâhib-i şehriyârî el-Hâc Ahmed Efendi kuluna rahmet eyleye. Bi-hurmet-i sûreti'l-Fâtiha. 28 Receb 1163/(4 Temmuz 1750)*"

Büyük pederlerinin kitâbe-i seng-i mezârı:

"*Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr, musâhib-i şehriyârî Ahmed Efendi'nin pederi olup, Neş'et Efendi hazretlerinin büyük pederi bulunan Mehmed Efendi. Rûhu için el-Fâtiha 1110/(1698).*"

Harem-i âlîlerinin kitâbe-i seng-i mezârı:

"Hak sübhânehû ve teâlâ, Ahmed Efendi-zâde Süleymân Neş'et Efendi'nin zevcesi merhûme, mağfûre, veliyye, şehîde İnâyet Kadın hazretlerine ve sâir ümmet-i Muhammed'e rahmet eyleye. Sene 28 Ramazân 1191/(31 Ekim 1777)."

Mahdûmları Neş'et Bey'in târîh-i irtihâli:

Ecel sâkîsi işrâb itdi ***geldi bir*** *güzel târîh*
Meded bezm-i cihânın Neş'e'si tâûndan gitdi
(مدد بزم جهانك نشئه سی طاعوندن كتدی) –1226+1=11 Şevvâl 1127 /(10 Aralık 1715)

Neş'et Efendi merhûmun matbû' **Dîvân**'ından başka, **Tûfân-ı Ma'rifet** isminde bir eseriyle, sülûk-ı Nakşiyye'ye ait olan târîh tercümesi, **Tercümetü'l-Aşk** terkîb-i menkûtu, **Meslekü'l-Envâr ve Menbaul-Esrâr Tercümesi** vardır.

Tercüme-i hâli, telâmîzinden Pertev Efendi tarafından yazılmış ve Kethüdâ-zâde telâmîzinden Emîn Efendi tarafından tezyîl edilmiştir ki, matbû'dur.

/100/ ŞEYH ALİ BEHCET EFENDİ

Tarîkat Şeyh-i mümtâzı Alî Behcet Efendi'dir
Harîm-i sırr-ı pâk-ı Mevlevî hem Nakşıbendî'dir
Kemâl-i aşkla **Vassâf** *ı tebcîl eyler ol zâtı*
Ferîd-i asr idi hem ârifânın ser-bülendidir

Seyyare ve sâbit yıldızı, Merih ve Zuhal oldu. Âlemin bahtında Ay ve Venüs kalmamıştır. Ey Neş'et! Dünyâ için sevinmeye ve üzülmeye gerek yoktur. Çünkü matem ve hüzün bâkî değildir."(H)

Urefâ-yı Mevleviyye ve ricâl-i Nakşıbendiyye'den, sâhibü'l-makâmât ve'l-kerâmât bir zât-ı meâlî-sıfâttır. Konya ulemâsından Hâce Ebûbekir Efendi'nin oğludur. 1140 senesi Rebîu'l-evvelinin beşinci günü (22 Ekim 1727) Konya'da kadem-nihâde-i mehd-i vücûd olmuştur.

Henüz küçük yaşında iken pederinden tahsîle başlayıp ve feyz-i terbiyeye mazhar olup, büyük pederi Hâce Hasan Efendî'den mevrûs isti'dâd, müşârünileyhde sebeb-i teâlî olup, tecelliyyât-ı ma'neviyyelerinin zuhûr-ı âsârına mebde' olmuştur. Mukaddemât-ı ulûmu tahsîlden sonra, ulemâ-yı benâmdan Karamanlı Abdullâh ve nihrîr-i şehîr Abdussamed Efendilerin kemâlâtından istifâza edip icâzet almıştır. Ba'dehû Karahisâr'a azîmetle Sultân Dîvânî hazretlerinin dergâh-ı şerîfi post-nişîni li-ümmin cedd-i emcedleri bulunan ekâbir-i Mevleviyye'den Alâeddîn Çelebi'den **Mesnevî**-i şerîf ve **Mektûbât-ı İmâm Rabbânî** ve Sühreverdî'nin **Avârifu'l-Maârif** ve Atâî'nin **Hikem-i Atâî** nâm eserlerini tederrüsden sonra, tarîk-ı kazâya dâhil olarak, niyâbet-i şer'iyye ile ba'zı yerlerde bulunmuş ve Ankara niyâbetinde iken, kendilerinde zuhûra gelen ba'zı hâlât ve tecelliyyât-ı ma'neviyye üzerine, me'mûriyyetten ve bi'l-külliyye tarîk-ı ilmîden istîfâ ederek tekrâr Karahisâr'a gelmiş; cedleri müşârünileyh Alâeddîn Çelebi'den, son zamânlarında ahz-ı inâbetle usûl-i Mevleviyye üzerine çileye soyunmuş ve tekmîl-i müddetle nâil-i feyz olarak, bir müddet sonra Hz. Mevlânâ tarafından Alâeddîn Çelebi'ye vâki' olan işâret-i ma'neviyye ile, Bursa'da seccâde-nişîn-i irşâd olan ecille-i meşâyıh-ı Kâdiriyye ve sâdât-ı Nakşıyye'den Kerkûkî es-Seyyîd eş-Şeyh Burhâneddîn Muhammed Emîn Efendi hazretlerinin ber-mûcib-i emr ü fermân-ı Hz. Mevlânâ dâire-i terbiyet-i ârifâne ve meclis-i feyzâ-feyz-i mürşidânelerine dehâlet ve teberrüken Nakşıbendî, Kâdirî, Kübrevî, Sühreverdî, Çeştî ve Şettârî tarîklarından ikmâl-i sülûk ile ahz-ı icâzet buyurmuşlardır.

/101/ Ali Behcet Efendi hazretleri hakkında Hz. Şeyh'in çok büyük muhabbetleri ve hüsn-i nazarları vardı. Nasıl olmasın, ona onu teslîm ve sevk eden Hz. Mevlânâ idi. Bu sebeple tarîkat arkadaşları Hâce Neş'et, Vahyî ve Selîm Efendilere tekaddüm ile Hz. Şeyh'in bulunmadıkları zamân kendilerine vekâlet ve sâir eyyâmda îfâ-yı hıdmet-i imâmet eylerler idi.

Birgün azîz-i müşârünileyh hazretleri, Behcet Efendi'yi nezdine celb ile, kendisinin âlem-i bekâya rıhletinden sonra makâmında îfâ-yı vekâlet etmeleri ve bir aralık İstanbul'dan da'vet vukû' bulacağı cihetle, dergâhı bırakamamak hâtırasıyla, icâbetten imtinâ' eylememesini emr ü vasiyyet buyurmuşlardı.

Sadr-ı esbak Burdurlu Dervîş Paşa merhûm, menfiyyen Bursa'da ikâmeti zamânında, ale'l-ekser Emîn Efendi'nin bezm-i sohbetine müdâvemet ve bu sebeple kendilerine arz-ı muhabbet etmiş ve feyz-i nazarlarının te'sîriyle Sultân Mahmûd'un maz-

har-ı afvı olarak İstanbul'a celb olunduğu sırada, Sultân Selîm-i sâlis'in Üsküdar'da ihyâ kerdesi olan Selîmiye Câmi'-i şerîfi civârında inşâ buyurdukları Nakşıbendî Zâviyesi'nde seccâde-nişîn Şeyh Ni'metullah-ı Buhârî irtihâl ederek câmi'-i şerîf hazîresine defn olunmuş ve Sultân Mahmûd, Ni'metullâh Efendi kâ'bında bir zâtın bulunarak arz edilmesini Dervîş Paşa'ya havâle buyurmuş olduklarından, Dervîş Paşa, Ali Behcet Efendi hakkındaki hüsn-i nazarını Pâdişâh'a arz etmiş, o sırada huzûr-ı Humâyûn'da bulunan müsâhib ve ser-kâtip Mustafa Paşa dahi hakîkaten bir mürşid-i kâmil olduğunu makâm-ı şehâdette arz edince, bâ-irâde-i seniyye Bursa'dan İstanbul'a da'vet buyurulmuş idi.

1232/(1817) târîhinde Selîmiye Dergâhı'nın meşîhatına revnak-efzâ oldular. Burada tefsîr, hadîs, **Mesnevî** ve **Mektûbât-ı İmâm Rabbânî** tedrîs ederlerdi. Dergâh-ı şerîf, erbâb u aşk u muhabbete dâr-ı tecellî hâline gelmiş ve Hz. Şeyh'in fezâil-i ilmiyyesine meftûn olan ulemâ, meşâyıh, ümerâ ve vükelâ, dâhil-i dâire-i feyzleri olmağa şitâbân olmuş idi.

İrtihâlleri:

Altı sene bu sûretle neşr-i füyûzât ederek 2 Cemâziye'l-evvel 1238/(16 Ocak 1823)'de doksansekiz yaşında enfâs-ı hayâtlarını ikmâl ile dâr-ı bekâya âzim olmuşlardır.

Cenâze namâzını mazanna-i kirâmdan, Emîr Buhârî Dergâh-ı şerîfi şeyhi Ferdî Efendi kıldırmıştır. Tezkiye ve duâyı, sudûrdan ve Hz. Şeyh'in mürîdlerinden Kethüdâ-zâde Muhammed Ârif **/102/** Efendi îfâ eylemiştir. Cenâzelerinde binlerce halk teberrüken hâzır bulundular.

Balabânî Şeyh Hüsnü Efendi ise, yazdığı risâlede, cenâze namâzını Selîmiye Câmii'nde müderris Câmî Efendi'nin kıldırdığını ve tezkiyeyi Neccâr-zâde dâmâdı Şeyh İsmâîl Hakkı Efendi'nin îfâ ettiğini yazıyor.

Dergâh-ı şerîfin avlusunda defn olunmuştur. Üzerine türbe yapılmıştır; fakat açıktır. Gâyet zarîf taşlar dikilmiş, demirden kubbeli bir şebeke yapılmıştır. Elyevm ziyâret-gâh-ı enâmdır. Mütevessilân, nâil-i feyz ü merâm olurlar. Taşında Mevlevî sikkesi vardır.

تربه بتك حضرت بهجت
شد نمونه ز روضه جنت
در زیارت شود دل آگاه
واقف فیض عالم وحدت [182]

182. "Hz. Behcet'in pâk türbesi Cennet bahçesinden bir misâl oldu. Gönül onun ziyâretiyle uyandı ve vahdet âleminin feyzine vâkıf oldu." (H)

eş-Şeyh Ali Behcet Efendi hazretlerinin türbe-i şerîfelerinin resmidir.

Kitâbesinin sûreti:

"Sâhibu kerâmâtı'd-dîniyye ve'l-ledünniyye, câmi'u kemâlâtı'l-Mevleviyye ve'n-Nakşıbendiyye, huccetü's-sülûk ve'l-irşâd, behcetü'l-aktâb ve'l-evtâd, el-merhûm mebrûr eş-Şeyh Ali Behcet Efendi kuddise sırruhu'l-celî. Rûh-ı şerîfi için rîzâen li'llâhi'l-Fâtiha.

Oku ey Fâtiha-hân târihini[183]
Göçdü da'vet-geh-i dîdâra Cenâb-ı Behcet
(کوجدی دعوت که دیداره جناب بهجت) = 2 Cemâziye'l-evvel 1238"

Bu manzûme-i târîhiyyeyi, müşârünileyhin halîfelerinden umûr-ı Mülkiyye Nâzırı Muhammed Saîd Pertev Paşa inşâd eylemiştir. Atîdeki kıt'a dahi müşârünileyhindir:

Ey olan muntazır-ı feth-i kilîd-i esrâr
Dîde-i cânını kıl halka-i bâb-ı Behcet
Hâk-i dergâhı idüp sürme-i çeşm-i hak-bîn
Göresin nidüğini feyz-i Cenâb-ı Behcet

Şemâil-i aliyyeleri:

Vech-i enverleri beyâz, boyları uzun, sakalı beyâz ve seyrek, kaşları çokça, gözleri elâ olup dâimâ sikke-i Mevleviyye giyerler idi.

/103/ Âsâr-ı aliyyeleri:

Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşıbendiyye,
Behcetü's-Sülûk,
Dîvânçe,
Hadîkatü'l-Abdâl,

183. Bu mısra eksiktir. (H)

Tercüme-i Hâl-i Ricâl-i Çeştî,
Risâle-i Hâliyye vü Rûhâniyye,
Vâridât-ı Kalbiyye.
Birçok şerh, haşiye ve ta'lîkât.

Risâle-i Ubeydiyye'sinden:

"Suâl olunursa ki, "(الإخلاص سر من أسرارى استودعته على قلبه من يشاء من عبادى)[184] *hadîs-i kudsîsine göre Hudâ-yı Lem-yezel ve Lâ-yezâl (celle celâluhû) bir kimsenin kalbine ihlâs komazsa, o kimse nice ihlâs üzere olabilir?*" denilmeye. Hemân abd isteyip ihlâsı iltizâm edine. Zîrâ herkesin kalbinde ma'den-i ihlâs vardır. Sa'y ile hârice ihraç ede. (يشاء)'nın zamîri (من)'e râci'dir. Yoksa Allâh teâlâ, dilediği kuluna ihlâs; dilemediği kuluna riyâyı vere. Hâşâ ki, böyle olasın. A'mâlini dâimâ Hak için etmeğe gayret edip, tazarru' ve zârîlik ile ihlâsa tevfîkı ricâda bulunup, sa'y ile ona mâlik olunacağı bî-iştibâhdır. İnsânın sa'yi kemâlindendir. Sa'y alâmet-i isti'dâd-ı tâmdır. Evliyâu'llâhın ahvâli bizlere sened-i kavîdir. Cebr ü ilhâdı terk edip, tevhîde gel. Şâyet bâde-i tevhîdden bir câma nâil olana ma'lûmdur ki, keyfce nâil olunursa olunur. Her zerrede isti'dâd vardır. Her ne kadar şekâvet ise dahi, her zerrenin hakîkatı inkâr olunmadıkça isti'dâd dahi inkâr olunmaz."

Evlâdları:

Azîz-i müşârünileyhin hîn-i irtihâllerinde evvelce âzime-i dâr-ı cinân olan harem-i muhteremelerinden mütevellid mahdûmları Muhammed Hidâyetullah Efendi ile, ahîren tezevvüc buyurdukları hânımdan mütevellid küçük mahdûmu Ali Rıza Efendi'yi terk etmişler idi. Azîz hazretlerinin hastalıkları kesb-i şiddet edince, hulefâ ve muhibbân-ı hâslarından İbrâhîm-i Hayrânî Efendi ve ol vakit Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn bulunup, ahîren Umûr-ı Mülkiyye Nâzırı olan Muhammed Saîd Pertev Paşa ve Humbarahâne Nâzırı olup, kabr-i şerîflerinin önünde medfûn bulunan Hacı Ahmed Hamdi Efendi ve muahharan Unkapanı'nda kâin Ahmed Buhârî Dergâhı meşîhatında iken irtihâliyle dergâh-ı mezkûra defn olunan Rıfkı Efendi'yi nezdlerine celb ve da'vet edip, büyük mahdûmları Muhammed Hidâyetullâh Efendi'nin sâlikânı terbiye ve teslîk iktidârını ihrâzına kadar, müşârünileyh İbrâhîm-i Hayrânî Efendi hazretlerini makâm-ı meşîhatlarına vekâleten ik'âdını vasiyyet ve tevdî'-i emânet-i tarîkat eylediler ve ancak ma'lûm-ı ehl-i hakîkat olan, *'Sırr-ı Fâtihâ'*yı kendilerine tefhîm ettiler.

Hîn-i rıhletlerinde huzûrlarında bulunan zevâta, her kim otuzaltı seneye kadar /104/ kabrine gelirse, hayâtta bulundukları gibi kendilerine vâkıf olacaklarını ve bu

184. "İhlâs, benim sırlarımdan bir sırdır. Onu, kullarımdan dileyenin kalbine yerleştiririm."

müddetten sonra ber-hayât olanlarca artık bu'd-ı mesâfe mâni' olmayarak, her nerede olsa birbirlerinden vâkıf ve haber-dâr olabileceklerini beyân buyurmuşlardır.

Ali Behcet Efendi, zamânlarında fazîlet-i ilmiyye ve kudsiyyet-i ma'neviyye ile beyne'l-enâm iktisâb-ı şöhret eylemişlerdi. Kendilerine arz-ı nisbet edenlerin her biri, sâhib-i makâmât olmuşlardı. Sultân Mahmûd Hân-ı sânî merhûm dahi, pek ziyâde hürmet ve arz-ı muhabbet eylemişlerdi. Kendilerine intisâb etmek ârzûsuyla gelenlere tâât ve ibâdât-ı dîniyyede iltizâm-ı ihtimâm ve nevâhîden tevakkîye bezl-i cehd-i tâm eylemelerini nasîhaten söylerler ve duâ eylerler idi. Nesâyih-ı mürşidâneleri ile tezkiye-i nefs eylemelerine çalışırlar idi.

Hulefâsı:

Şeyh İbrâhîm-i Hayrânî Efendi, Muhammed Saîd Pertev Paşa, Hacı Ahmed Hamdî Efendi, Rıfkı Efendi erşed-i hulefâsıdır.

Dîğer halîfeleri:

1. Şeyhu'l-meşâyıh, reîsü'l-kurrâ, Mesnevî-hân, Eyüplü **Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi**. Eyüp'de Murâd el-Buhârî Dergâhı şeyhi ve o zamânın meclis-i meşâyıh reîsi idi. Dergâh hazîresinde medfûndur.
2. Eyüp'de Şeyhü'l-islâm Dergâhı şeyhi **Ali Uşşâkî Efendi**.
3. Bâb-ı âlî civârında Beşîr Ağa Dergâhı şeyhi **Hattât Hüsnü Efendi**.
4. Vezneciler'de Derûnî Muhammed Efendi Dergâhı şeyhi **Veliyyüddîn Efendi**.

Derûnî Muhammed Efendi, meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den ehl-i dil mübârek bir zâttır. 1136/(1724) senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. İnşâ-kerdesi olan dergâh-ı Nakşıbendî'nin sahasında türbe-i mahsûsasında defîn-i hâk-i mağfirettir. Veliyyüddîn Efendi dahi burada medfûndur.

Veliyyüddîn Efendi, Şeyh Behcet Efendi hazretlerinin vekîl-i harçlık hizmetini edâ ederlermiş. Tâhir Ağa Dergâhı şeyhi Hacı Behcet Efendi böyle söylemiştir.

Dergâh-ı şerîfin âyîn-i zikru'llâh günü Perşembedir. Mustafa Sâib Efendi, Bahâeddîn Efendi ve mahdûmu Bekir Efendi, sırasıyla şeyh olmuşlardır. Mustafa Sâib Efendi'yle Bekir Efendi türbede, Derûnî hazretlerine karîndir. Bekir Efendi, 1328/(1910)'de irtihâl etmiştir. Muhammed Ârif Efendi isminde mahdûmu vardır. Bahâeddîn Efendi, Üsküdar'da, Karacaahmed'de medfûndur. Türbede üç sandûka vardır. İhtimâl ki, dört kabre üç sandûka yapılmıştır.

5. Sinop'da Seyyid İbrâhîm Bilâl Dergâhı şeyhi **Halîl Sâib Efendi**.
6. Selîmiye Dergâhı müderrisi **Ali Câmî Efendi.**

/105/ 7. Kethüdâ-yı Sadr-ı âlî, meşhûr-ı enâm olan **Hâlet Saîd Efendi.**
8. Takvîm-hâne-i Âmire Nâzırı şâir **Lebîb Efendi.**
9. Barut-hâne Nâzırı **Seyyid Muhammed Saîd Efendi.**
10. Sudûrdan **Kethüdâ-zâde Muhammed Ârif Efendi.**
11. Sudûrdan **Şem'î Molla.**
12. Sudûrdan **Saîd Mücîb Efendi.**
13. Sudûrdan **Seyfullâh Efendi.**
14. **Üsküdârî Şeyh Muhammed Nazîf Efendi.**
15. Şeyhlislâm **Turşucu-zâde Ahmed Muhtâr Efendi.** Kabri Selîmiye Dergâhı'nın karşısındaki mezârlıkta yol yakınındadır.
16. **Seyyid Niyâzî.**

Zevât-ı müşârünileyhim Hz. Şeyh'in muhib ve mu'tekidi ve mazhar-ı feyz-i tarîkatı idiler.

Şeyh Emîn Efendi hazretlerinin yetiştirmelerinden Mesnevî-hân-ı şehîr Hacı Hüsâmeddin Efendi, Behcet Efendi hazretleriyle mürşidleri bir olmak i'tibârıyla her ne kadar tarîkaten ihvân iseler de, teberrüken Hz. Behcet'ten tecdîd-i bey'at sûretiyle arz-ı nisbet eylemiştir.

Hâlleri:

Pertev Paşa hafîdi Azîz Bey merhûmun Hz. Şeyh'in şemâili hakkındaki ve ba'zı menâkıbları bahsindeki ifâdeleri ber-vech-i atîdir:

Mürşid-i müşârünileyh, kısaca boylu, nahîfü'l-vücûd, hafîfü'l-lıhye, irice gözlü, sevimli yüzlü, çok kaşlı, serîu'l-hareke, talîku'l-lisân ve fasîhu'l-beyân idi. Tarz-ı kibârânede telebbüs eder, dâimâ sikke-i Mevlânâ ile gezer ve beyâz destâr sararlar idi. Ekser evkâtını mütâlâa ve sohbet ile geçirirdi. Geceleri nevâfil ibâdât ile meşgûl olur, eyyâm-ı mahsûsalarında tefsîr, hadîs, fıkıh ve **Mesnevî** tedrîs buyururlardı. Rü'yâ ta'bîr etmez, muska yazmaz, hasta okumaz, emvât için pişirilen yemeklerden yemezler idi. Bendelerini de men'eylerdi. Kadınlardan inâbet isteyenlere, teberrüken zikr ve tesbîh dahi vermezlerdi.

Dergâh-ı şerîf civârında hânesi bulunan Hırka-i Şerîf (Câmii) hademesinden Sa'dullâh Efendi'nin henüz tevellüd eden çocuğu ağlamaz imiş. Vâlidesi merâk etmiş, azîz-i müşârünileyhe götürüp nefes ettirmesini zevcinden ricâ eylemiş. Hz. Şeyh'in mesleği ma'lûm olduğu için zevci bu talebe mümâşât eylememiş. Vâlidesi çocuğunu alarak bi'z-zât dergâha gelmiş, bi'l-müsâade huzûr-ı Hz. Şeyh'e girerek vukû'-ı hâli beyân ile nefes buyurmalarını sûz u güdâz ile ricâ ve istirhâm etmiştir. Hz. Şeyh, çocu-

ğu kucağına alarak, "*Sen /106/ uslu bir çocuk olduğun için ebeveynini iz'âc etmemek üzere ağlamıyorsun. Ammâ oğlum! Ne yapalım, ağlamıyorsun diye, görüyorum ki, vâliden merâkından ağlayacak.*" diye yed-i mübârekleriyle çocuğun dudağına hafifçe vurmuş. O andan i'tibâren çocuk ağlamaya başlamış. Vâlidesi bu hâlde hânesine götürmüştür. Garîbdir ki, sonra da, "*Hiç susmuyor.*" diye Hz. Şeyh'e mürâcaat eylemiştir.

Bir Vak'a-i Garîbe:

Âlem-i cemâle intikâllerinden sonra vasiyyetleri mûcibince İbrâhîm-i Hayrânî Efendi hazretleri azîz-i müşârünileyhin büyük mahdûmları Muhammed Hidâyetullâh Efendi'ye vekâlet ve terbiye-i tarîkatına himmet buyurmuştur. Hidâyetullâh Efendi, bir taraftan tahsîl-i ulûm ile meşgûl idi. Ba'zı fesedenin ilkââtıyla azîz-i müşârünileyhin küçük mahdûmu olup, hadd-i zâtında gâyet zekî ve tahsîli ilerlemiş, şiir ve inşâda yed-i tûlâ sâhibi olmuş bulunan Ali Rızâ Efendi, dergâh-ı şerîfi bi'z-zât idâre etmek hevesine düşmüş ve İbrâhîm-i Hayrânî Efendi hazretlerine karşı, gücendirecek ba'zı evzâ'da bulunmaya başlamış idi. Her ne kadar İbrâhîm Efendi hazretleri, peder-i âlî-kadri hürmetine sükûtu ihtiyâr buyururlardı. İbrâhîm Efendi, artık bir gün tahammülünü taşırarak, çileden çıkarak Rızâ Efendi'ye hitâben, "*Pederinizin ni'met ve himmetini görmüş olduğuma ve üzerimde büyük hakkı bulunduğuna binâen sabrediyor isem de, Hak râzı olmadı. Pek acıyarak söylerim ki, kendinize yazık ettiniz.*" deyip odadan çıkmış. Rızâ Efendi, nısfu'l-leylde kimsenin haberi olmaksızın dergâhın minâresine çıkıp, kendisini aşağıya atmıştır. Derhâl terk-i hayât eylemiştir. Pederinin civârında karîn-i rahmettir.

Revîş-i hâlden anlaşılıyor ki, zihninde fenâlık zuhûra gelip, pederleri merhûmun rızâsı hilâfına vâkı' olan hareketinin cezasını bulmuştur.

Tarîkat-ı Mevleviyye'ye Nisbetleri:

Ali Behcet Efendi, Muhammed Alâeddîn Çelebi, Muhammed Ârif Çelebi, Sadreddîn Çelebi, Bostân Çelebi, Abdülhalîm Çelebi, Hüseyin Çelebi, Ârif Çelebi, Bahâeddîn Çelebi, Ebûbekir Çelebi, Bostân Çelebi, Ferrûh Çelebi, Cemâleddîn Çelebî, Ârif Çelebi, Emîr Âlim Çelebi, Muhammed Çelebi, Abdülvâhid Çelebi, Şemseddîn Âbid Çelebi, Muhammed Celâleddîn Ârif Çelebi, Muhammed Bahâeddîn Veled Çelebi, Muhammed Hüsâmeddîn Çelebi, Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (*Kuddise sırruhû'l-Bârî*)

Nisbet-i Tarîk-ı Şettârî:

Seyyid Emîr Gülâl, Şeyh İsâ el-Hindî es-Sindî, Şeyh Ârif Şükür Muhammed, Şeyh Muhammed el-Gavs, Şeyh el-Hâc Huzûr, Şeyh Hidâyetullâh, Şeyh Muhammed el-Kâdî, Hz. Pîr Abdullâh eş-Şettârî, Şeyh Muhammed Ârif, Şeyh Âşık, Şeyh Mu-

hammed Hudâkulu, Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harakânî, Ebû Muzaffer Mevlânâ Tûsî, Ebû Muhammed-i A'râbî, Muhammed el-Mağribî, Bâyezîd-i Bistâmî.

/107/ Tarîkat-i Aliyye-i Nakşıbendiyye Silsileleri:

Azîz-i müşârünileyh silsile-i nisbetlerini bu sûretle beyân buyuruyorlar:

بسم الله الرحمن الرحيم وبك تستعين . اهدنا الصراط المستقيم . حمدا لك بذاتك لذاتك العليا . والصلاة والسلام على رسولك المجتبا سيدنا ونبينا ومولانا محمد المصطفى الذى نزل فى شأنه علمه شديد القوى وعلى آله وأصحابه هم بنجوم الهدى .

أما بعد: فيقول الفقير الكامل فى النقصان العاجز عن معرفة الرحمن المنان على بهجت ابن ابى بكر حسن ابن حسين إنى أخذت الطريقة العلية النقشبندية عن شيخى وسيدى وسندى ومعتمدى ومكان الروح من جسدى قدوة الواصلين ودليل السالكين الوارث الكامل العالم العامل الواصل خواجه محمد امين النقشبندى قدس سره العزيز .

وهو أخذ عن شيخه خواجه محمد آكاه النقشبندى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه قدوة الأولياء الواصلين خواجه مصطفى رضاء النقشبندى الشهير بابن النجار قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه شيخ الشيوخ علمى خواجه محمد افندى الشهير بعربزاده قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه العامل الربانى أبو عبد الله السيد محمد النقشبندى السمرقندى قدس الله سره وهو أخذ عن شيخه أبى البركات خواجه أحمد افندى جوريانى المعروف بيكدست قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الربانى محمد السرهندى المرسوم بإمام معصوم قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الربانى ووالده المجدد الألف الثانى مولانا خواجه أحمد الفاروقى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه مولانا خواجه گى امكنكى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه محمد امكنكى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه خواجه محمد زاهد قدس الله سره وهو أخذ عن شيخه الغوث الأعظم والقطب الأفخم مخزن الأسرار ورئيس الأبرار والأخيار مولانا خواجه عبيد الله الأحرار قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الوفى مولانا خواجه يعقوب جرخى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه سند الأولياء والأصفياء عيون المحققين وارث علوم الأنبياء والمرسلين قبلة هذه الطريقة وإمامها خواجه بهاء الحق والدين محمد بن محمد البخارى المعروف بنقشبند قدس الله سره الصمد – وهو أخذ عن شيخه أمير كلال قدس الله سره العزيز ذو الجلال – وهو أخذ عن شيخه خواجه بابا سماسى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه خواجه على راميتنى الشهير بعزيزان قدس سره المنان – وهو أخذ عن شيخه خواجه محمد انجير فغنوى قدس الله سره الوفى – وهو أخذ عن شيخه مولانا /108/ خواجه عارف ريوكرى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه

عارف الأولياء وإمام الأتقياء عمدة أهل الكمال وزبدة أصحاب الحال معدن اليقين والعرفان رأس سلسلة الخواجگان قطب الربانى خواجه عبد الخالق غجدوانى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الصمدانى خواجه أبى يعقوب الهمدانى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه أبو على الفارمدى الطوسى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الربانى أبى الحسن الخرقانى قدس الله سره – وهو أخذ عن شيخه الروحانى سلطان العارفين وبرهان الواصلين أبو يزيد البسطامى قدس الله سره السامى – وهو أخذ عن شيخه بالروحانية الإمام الأجل والهمام الأفضل نور عيون الأولياء ونصب عين المرتضى فى علوم الأسرار الواثق سيدنا ومولانا جعفر الصادق رضى الله عنه كافة الأولاء وهو مع وراثته آبائه الكرام أخذ بالإلهام عن شيخه وجده من قبل الأم مولانا قاسم ابن محمد بن أبى بكر الصديق الشفيق رضى الله عنه وعن كافة الصحابة أجمعين وهو من الفقهاء السبعة وكان من التابعين وهو أخذ عن شيخه محبوب رسول الثقلين ومحب جد الحسنين سلمان الفارسى رضى الله عنه وسلمان رضى الله عنه مع تشرفه الصحابة الجلى صلى الله عليه وسلم أخذ الطريق عن الصديق الأكبر والعتيق الأطهر رضى الله عنه – وهو أخذ عن النبى الكريم وبالمؤمنين رحيم و أفضل الأنبياء والمرسلين وأشرف الخلايق كلهم أجمعين برهان الأنبياء وسند الأصفيا سيدنا سيد الأولين ومولانا فخر الآخرين نقطة الأول والآخر ومركز إحاطة الظاهر وباطن الظاهر محمد رسول الله وحبيب الله أرسله بالهدى ليظهر أسرار الله على الأنبياء والأتقياء والمؤمنين .

صلوات الله تعالى على نبينا وعليهم أجمعين وعلى آله وأهل بيته وأزوجه وأولاده وأتباعه وأتباع أتباعه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين . والحمد لله رب العالمين .[185]

Müşârünileyhin Beyân Buyurdukları Sülûk Şartları:

1. Mürîd halk ile muhâlatayı terk ede,
2. Tena'um ve lezâizi terk ve kanâatle muttasıf ola,

185. Bu ibâreden anlaşıldığına göre Ali Behcet Efendi'nin Nakşibendî Tarîkatı'ndaki silsilesi şöyledir: Ali Behcet b. Ebîbekir b. Hasan, Hâce Muhammed Emîn en-Nakşıbendî, Hâce Muhammed Âgâh en-Nakşıbendî, Hâce Mustafâ Rızâeddîn (İbn-i Neccâr), Hâce Muhammed Efendi (Arab-zâde), Hâce Ebû Abdullâh Seyyid Muhammed en-Nakşıbendî es-Semerkandî, Hâce Ahmed-i Cûryânî (Yek-dest), Hâce Muhammed Ma'sûm es-Serhendî, Hâce Ahmed el-Fârûkî (İmâm Rabbânî), Mevlânâ Hâcegî Emkinekî, Muhammed-i Emkinekî, Hâce Muhammed Zâhid, Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr, Hâce Ya'kûb-ı Çerhî, Hâce Bahâeddin Muhammed b. Muhammed el-Buhârî en-Nakşıbendî, Hâce Emîr Gülâl, Hâce Muhammed Baba es-Semmâsî, Hâce Aliyy-i Râmitenî, Hâce Mahmûd İncîr-i Fağnevî, Hâce Ârif-i Rivgerî, Hâce Abdülhâlık-ı Gucduvânî, Hâce Ya'kûb-ı Hemedânî, Hâce Ebû Alî el-Fâremedî, Hâce Ebû'l-Hasan el-Harakânî, Bâyezîd-i Bestâmî, Mevlânâ Ca'fer es-Sâdık, Mevlâna Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk, Selmân el-Fârisî (*radıya'llâhu anh*), Ebûbekir es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*), Hz. Muhammed Mustafa (*salla'llâhu aleyhi vesellem*).

3. Beş vakit namâzı cemâatle kıla,
4. Mâ-lâ-ya'nî kelâmı terk ede,
5. Helâl yiye, şübühâttan tevakkî ede,
6. Halkın ezâsına tahammül eyleye,
7. Ehl ü evlâdına şiddet-i muhabbetten mehmâ-emken hazer ede,
8. Fukarâ ve mesâkîne bezl ü îsârı mu'tâd edine,
9. Herkese hüsn-i hulk ile muâmele ede,
10. Ehl-i dünyâdan uzak dura, onlara nâ-be-mahal tevâzuu terk ede,
11. Gece gündüz evrâdını okuya,
12. Huzûr-ı kalb ile devâm-ı zikrde buluna,
13. Halkın zemm ü medhine kulak asmaya,
14. Fakr u zarûrete tahammül, her hâlinde sadâkat ede, kendini herkesten hakîr bile ve sâire.

/109/ ŞEYH MUSTAFA VAHYÎ EFENDİ

Ulemâdandır. İbrâîl'de pâ-nihâde-i sâha-i vücûd olmuştur.

Dersaâdet'te tahsîl-i ulûm ederek tarîkata intisâb için hâsıl olan meyl üzerine, Şeyh Emîn Efendi hazretlerine arz-ı nisbet eylemiş ve Hoca Neş'et Efendi ile de hem-hâl ve hem-sohbet olmuş idi. Çatladıkapı civârındaki hânelerinde tullâb-ı ma'rifete Fârisî okutur ve **Mesnevî**-i şerîfin hakâyık u dekâyıkından bahsederler imiş.

1233 senesi Muharreminin onsekizinci (28 Kâsım 1817) Perşembe günü âzim-i gül-şen-sarây-ı cinân oldular. Medfen-i mübârekleri Topkapı hâricinde, Maltepe Hastanesi'ne giden yolun sağ tarafında, Sakızağacı denilen mahalde, Hoca Neş'et Efendi merhûmun kabri önündedir. Mezâr taşında gördüğüm ebyât ber-vech-i atîdir:

Lâ ilâhe İllâ'llâh Muhammedün Rasûlu'llâh

Hazret-i Vahyî Efendi ol azîz-i Nakşıbend
Cân atup Mevlâ'ya göçdü azzehu'l-Mevlâ ledeyh

Gerçi kıldı rüzgâr efsürde şem'-i ömrünü
(و كان نور الحى مصباحا له بين يديه)[186]

186. "Hay olan Allah'ın nûru önünde, yolunu aydınlatıyordu." (H)

*Reh-mümâ-yı azm-i pâkidir nidâ-yı "**irciî**"*
Göçdüğü dergâhdır (لا مرجع إلا إليه)[187]
Merkadinde cenneti cennetde görsün vuslatı
(قرة عيناه بنور ربه فى منزليه)[188]

Heb tarîkat cânları böyle didi târîhini
*Hakk'a göçdü rûh-ı **Vahyî** rahmetu'llâhi aleyh*
(حقه كوجدى روح وحيى وَحمة الله عليه) = 1233/1817

Bilsün bu târîhe bakup seyrânın erbâb-ı kulûb
***Vahyî Efendi** göz yumup gördü makâm-ı vuslatı*
(وحيى افندى كوز يوموب كوردى مقام وصلتى)

Murâkabe âleminde bulunan ehl-i tarîkin, "muîn" dedikleri bir destek vardır ki, Vahyî Efendi merhûmun muîn i'mâlinde ziyâde ihtisâsı varmış ve yaptığı muînler pek meşhûr ve musanna' olup ziyâdesiyle mevki'-i i'tibârda tutulurmuş. Şeyh Hacı Behcet Efendi pederimiz söyledi.

Geçende kabr-i pâkini ziyâret esnâsında, civârında gördüğüm kabirde mahdûmunun medfûn olduğunu gördüm ve kitâbe-i seng-i mezârını istinsâh ettim:

Mükerrem Hazret-i Vahyî Efendi-zâde-i mukbil
Mukîm-i ma'bed-i tâat hulâsa Hazret'e kuldu

Bu idi bülbül-i destân-sarây-ı gül-şen-i irfân
Meded ol gonca-i bâğ-ı dirâyet açılup soldu

Karîn-i lutf-ı Yezdân mazhar-ı sırr-ı büzürgândır
Bu vâlâ-kadre giryân olmağıla gözlerim doldu

*Duyup "**men-mâte**" sırrın cân atup tâûndan gitdi*
Şehîdistân-ı Hakk'a gitmeğe kesdirme yol buldu

*Cihâna **bir gelüp** zâtı gibi cevher-bahâ târîh*
*Hudâ'sın buldu **Abdülkâdir**'e cennet mekân oldu*
(خداسين بولدى عبد القادره جنت مكان اولدى) = Zi'l-ka'de1228/(Ekim1813)[189]

187. "Ondan başka dönüş yeri yoktur." (H)
188. "Dünya ve âhirette ulaştığı makamlar sayesinde, Rabbinin nuruyla içine sevinç doldu." (H)
189. Bu ibârenin hesaplanmasından (1287 + 1) = 1288 çıkmaktadır. (H)

Müşârünileyh (Vahyî Efendi)'nin eş'ârı varmış, fakat elde edilemedi. Yalnız atîdeki gazeli ele geçti:

Bahâne-cû-yı fırsat olduğum yâre duyurmuşlar
Nifâk itmişler ammâ ma'nevî himmet buyurmuşlar

Bu rütbe-bî-vefâlık eylemezdi ol kerem-pîşem
/110/ *Seni sevmez diyu tağlît ider ba'zı kudurmuşlar*

Çekilmez gerçi hamyâze-i aşkı ol kaşı yaylar
Ne hâldir sehm-endâz-ı kader bu güne kurmuşlar

Dayanmaz ol kadar mızrâb-ı nâz u cevre sultânım
Derûnum sâz-ı nâ-sâzın kulağın pekçe burmuşlar

Nevâl-i vuslat-ı bâr-ı mecâza kalmadı havvâs
Bi-hamdi'llâh dil-i teşnem hakîkatle doyurmuşlar

Bilenler genc-i bâr-âver olur bâd-ı hevâ her dem
Bu dîvân-ı Süleymânî'de bilmezler duyurmuşlar

Ser-i a'dâya meydân-ı ser-i kûyun iderdim teng
Semend-i bâd-pâ-yı himmet-i **Vahyî***'yi yormuşlar*

HOCA HASAN HÜSÂMEDDÎN EFENDİ

Meşhûr Mesnevî-hân Hüsâmeddîn Efendi hazretleri, 1184 senesinde şehr-i Recebin ilk Cuma gecesi (Ekim 1770), ale's-seher kadem-nihâde-i âlem-i vücûd olmuştur. İstanbulludur. Pederleri Bâb-ı âlî'de Dâhiliye kısmı Ser-halîfesi es-Seyyid Muhammed Fehîm Efendi'dir. Hâneleri Aksaray'da Ebekadın Mahallesi'nde idi.

Hüsâmeddîn Efendi, dört yaşında iken okumağa başlayıp, dokuz yaşında hıfz-ı Kur'ân'a muvaffak olmuş, ba'dehû ulûm-ı Arabiyyeyi Kastamonulu Ömer ve Konyalı Ali Efendilerden, ilm-i hadîs ve usûl-i hadîsi Kurubesili Es'ad Efendi'den, ilm-i tefsîri Ahıskalı Hoca Selîm Efendi'den tahsîl edip ba'dehû Bursalı Muhammed Emîn Efendi hazretlerine intisâb ile mazhar-ı feyzleri olmuştur.

İlk mülâkatında Hz. Şeyh ismini sormuş, "Hasan b. Muhammed b. Hüseyin" diye cevâb vermesiyle, (عن الحسن عن أبيه الحسن عن جده الحسن إن أحسن الحسن الخلق الحسن)[190]

190. Hasan, babası Hasan'dan, o da (oğlu Hasan'ın dedesi/kendi babası) Hasan'dan (şöyle rivâyet etti): "Güzelliğin en güzeli, güzel ahlâktır." (H)

hadîs-i şerîfini kırâatle, "*Oğlum mahlasın* ***Hüsâmeddîn*** *olsun.*" buyurmuşlardır.

Bir müddet sonra şeyhinin intikâline mebnî, hem hocası, hem pîrdaşı olup, Eyüp'de, İdris Köşkü'nde, Zînet Hâtûn Mahallesi'nde, Hâtûniyye Dergâhı'nda, Hoca Selîm Efendi hazretlerinin nezdine gidip, ihtiyâr-ı inzivâ eylemiştir. Şeyh Ali Behcet Efendi hazretlerinden de tecdîd-i bey'at ettiler ki, bâlâda yazılmış idi. İnzivâ-güzîn oldukları zamân, 1228/(1813) târîhine ve kırk dört yaşına müsâdifdir.

Fârisî tahsîlinden başka Şeyh-i Ekber efendimizin **Fusûs**'u ve Hz. Mevlânâ'nın **Mesnevî-i** şerîfini **/111/** tederrüs eylemiştir. Bir sene sonra Selîm Efendi'nin irtihâline mebnî Hz. Mevlânâ'nın işâret-i ma'neviyyesiyle **Mesnevî** okutmaya başlamış ve Merkez Efendi Dergâhı'nda I. ve II. cildleri tedrîs etmiştir. Sonra Hz. Sünbül Sinân Âsitânesi'ne nakl ve Cuma günleri derse devâm ile 1247/(1831) senesinde hüsn-i ihtitâm müyesser olmuştur. Bu zamânda altmışüç yaşında bulunuyorlardı.

Ba'dehû sülâle-i tâhire-i Kâdiriyye'den Tüccârbaşı Hacı Mahmûd Efendi ile Haremeyn-i muhteremeyni ziyârete gidip, avdetlerinde Yedikule'de Hacı Evhadüddîn Dergâhı'nda ve Hz. Mısrî'nin ârâm-sâz oldukları dergâhta tekrâr **Mesnevî**-i şerîf tedrîsine başladıktan başka **Buhârî**-i şerîf, **Mesâbih**-i şerîf, **Delâilü'l-Hayrât, Şir'atü'l-İslâm, Kâdî Beydâvî Tefsîri** okutmuşlardır.

1267/(1851) senesinde Eyüp'e naklile Hâtuniyye Dergâhı'nda üçüncü def'a olarak **Mesnevî**-i şerîf, tefsîr ve hadîs-i şerîf tedrîsiyle meşgûl oldular. Dergâh o kadar kalabalık olur imiş ki, ale'l-ekser yer bulamamak me'yûsiyyetiyle avdet edenler bulunurmuş. Kesret-i mütâlâadan mübârek gözlerine 1277/(1860)'de amâ târî olmuştur ki, sinleri doksan üçe resîde olmuştu.

1280/(1863) senesinde doksanaltı yaşında oldukları hâlde Leyle-i fıtırda, sâat dörtde gül-zâr-ı bekâya âzim oldular.

Eyyâm-ı îydi *mâtem-i târîhe kıl tahsîs*
Hüsâmeddîn çekildi gitdi mü'minler meyânından
(حسام الدين چكلدى كيتدى مؤمنلر ميانندن) = 1280/(1863)[191]

Bayram günü binlerce halk cenâzelerinde hâzır bulunup, Hz. Hâlid'de namâzı ba'de'l-edâ, sâat onbir râddelerinde dergâh-ı şerîfin ittisâlinde pencere önünde defn olundu. Ba'dehû üzerine demirden güzel bir şebeke yapılmış, mükellef mezârtaşı konulmuştur.

191. Bu ibârenin hesaplanmasından 1281 çıkmaktadır. (H)

Mezârtaşında:

"*Lâilâhe illallâh Muhammedü'r-Rasûlu'llâh.*

Hâzâ kabru Mesnevî-hân Hâce Hasan Hüsâmeddîn es-Sıddîkî kuddise sırruhu'l-âlî. 1280 gurre-i Şevvâl (10 Mart 1864)." yazılıdır.

(خوان) yerine (خان) hâkkolunmuş. Böyle mühim bir zâtın kabirtaşının yazısında irtikâb olunan bu hatâya doğrusu müteessif oldum.

Âsârı:

Mesnevî-i şerîfin ilk beyti üzerine Molla Câmî tarzında bir risâle-i mühimmeleri, Buhârî-i şerîfin onbeş cüz'ü üzerine Arapça bir şerh-i lâtifleri, **/112/** İmâm Tirmizî'nin Şemâil-i Seniyye-i Muhammediyye hakkındaki eserlerinin tercümesi.

Hüsâmeddîn Efendi hazretleri, cidden müşkil-güşâ-yı ashâb-ı sıdk u vefâ idi. Cenâb-ı Allâh, cümlemizi şafâatlerina mazhar buyursun. Menâkıb-ı latîfeleri zebân-zedi erbâb-ı irfândır.

Sütlüce Dergâhı şeyhi merhûm Şeyh Elîf Efendi (cild: I, sahîfe: 354), **Tenşîtu'l-Muhibbîn** nâmıyla Hâce Hüsâmeddîn Efendi merhûmun tercüme-i hâlini tab' u neşr eylemiştir. Pek güzel yazılmış bir eserdir. Mütâlâasını tavsiye ederim. Mezkûr eserden:

حسام الحق والدين شمس الطريقة
إمام العصر فى معضلات الشريعة

هو الراسخ الجليل فى كل شعبة
من العلم والعرفان بالأكملية

هو الشيخ من كل الوجوه فى وقته
بديع البيان فى علوم الحقيقة

هو العارف المقصود لكل قاصد
مجد فى طلب المعالى الجليلة

هو الحاذق للمشكلات فى حلها
بقصد القلب وبالأقوال البديعة

لقد كان بإنفاسه وهمته
تنال المنى فى خدمة الحلية

فيرجى الآن من روحه عند قبره آل
منور كل ما قلنا فى القصيدة

لمن زاره بحسن الإعتقاد به
كما كان فى حياته الدنيوية

أليف الضعيف يستمد من روحه
لكل منهم فى الصبح والعشية

فقدس الله سره ونفحه
وأكرم بمعنائه السرمدية [192]

Mu'tedilü'l-kâme, kaviyyü'l-bünye, re's-i şerîfleri büyücek, hâfifce humrete mâil buğday renkli ve ak sakallı, sevimli olmakla berâber mehîb, menkebeyni arası geniş ve kemiklice olup, vücûdunda semen olmadığı hâlde nahîf ve nârin de değildir.

Tarîkatları Seyyid Muhammed Emîn-i Bursevî hazretlerine nisbet-dâr olup Nakşıbendî'dir. Hâsseten rûhâniyyet-i kudsiyye-i Hz. Mevlânâ'dan müstefîddir. Sikke-i şerîfe-i Mevleviyye iktisâ buyurup üzerine siyâdetleriyle berâber beyâz amâme sararlardı. Bu amâme, meşâyıh-ı Mevleviyye'nin sardıkları kafesî destâr şeklinde değil, düz dolama idi. **Tenşîtu'l-Muhibbîn**'de tafsîl vardır.

192. "Hüsâmeddin Efendi, tarîkat güneşi, din ve hakîkatin keskin kılıcı gibidir. O, şerîatın zor mes'elelerine bile vâkıf olan, asrının büyük imâmıdır.
Nitekim yine o, ilim ve irfânın her sahasında tâm mânâsıyla gerçek bir âlimdir.
Yaşadığı dönemde, her bakımdan kâmil bir şeyh olup hakîkat ilimlerinde söz sâhibi bir zât-ı muhterem idi.
O, her isteği olanın maksadını anladığı gibi, yüksek mertebeleri talebde de çok gayretlidir.
Güzel sözleri ve temiz kalbiyle, her mes'eleyi hâlletmede oldukça mâhirdir.
Bundan dolayı, onun nefesi ve himmeti sâyesinde, yüce hizmetlerdeki en güzel derecelere ulaşırsın.
Yazdığımız kasîdede de söylediğimiz gibi, vefât etmiş olmasına rağmen, şimdi de onun nurlu kabrinden rahmet umulmaktadır.
Himmetini umarak ziyâretine gelenler için, sağlığında olduğu gibi, öldükten sonra da aynı hazzı duyarlar.
Âciz bir sâir olan Elif de, sabah-akşam her sıkıntısında onun rûhâniyetinden istimdâd etmektedir.
Allah Teâlâ, onun sırrını takdîs edip rûhunu korusun ve ona yüce nimetleri i ihsân etsin." (H)

ŞEYH MUSTAFA VAHYÎ EFENDİ

(Hüsâmeddin Efendi'nin) halîfeleridir ve veled-i ma'nevîsidir. 1295/(1878) senesinde Medîne-i Münevvere'de civâr-ı rahmet-medârı Muhammedî'de âsûde-nişîn olmuşlardır (*Kaddesa'llâhu sırrahû*).

ed-Dürretü'l-Azîziyye fi'l-Fevâidi'l-Kaviyye nâmıyla te'lîf eylediği eserde, Hüsâmeddin Efendi merhûmun fezâil-i şahsiyyesinden bahs eylemiştir.

Tasavvuf ve akâidden **Sübhatü'z-Zâkirîn** ve hadîs-i erbain şerhi olarak **Hezzü'z-Zâkirîn** nam eserleri de makbûl-ı erbâb-ı irfândır.

HOCA SELÎM EFENDİ

Dergâha muttasıl kabirleri vardır. Mezâr taşında:

"*Lâilâhe illa'llâh Muhammedü'r-Rasûlu'llâh. Hâzâ merkadü Hazret-i Hâce Selîm kuddise sırruh.*" yazılıdır.

ŞEYH MUHAMMED RIZÂEDDÎN EFENDİ

Mustafa Vahyî Efendi'nin mahdûmudur; hâfızdır. 1306 senesi Zi'l-hicce'nin üçüncü (1 Ağustos 1889) Çarşamba günü câm-ı mevti nûş eylemiştir. Onbir sene meşîhatı vardır.

Mezâr taşından:

"*La ilahe illa'llâh, Muhammedü'r-Rasûlullâh.*

Tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendiyye meşâyıh-ı izâmından eş-Şeyh el-Hâc Mustafa Vahyî Efendi merhûmun mahdûmu ve bu dergâh-ı şerîfin post-nişîni eş-Şeyh el-Hâc el-Hâfız Muhammed Rızâeddîn Efendi'nin rûh-ı şerîfi içün, rızâen li'llâhi'l-Fâtiha. 1306, yevm-i Çarşamba, 3 Zi'l-hicce"

Vâlidesi Fatma Hânım da burada medfûndur. Târîh-i vefatı 3 Ramazân 1293/(22 Eylül 1876)'tür.

/113/ ŞEYH RIFKI EFENDİ

Ali Behcet Efendi'nin hulefâsındandır. Bahr-i siyâh sevâhilinde kâin kasabalardan Bartın'a mülhak Kurucaşile köyünde Kandil Ali oğlu Ali nâm zâtın sulbünden çehre-nümâ-yı âlem-i şuhûd olup, 1228/(1813) târîhinde Dersaâdet'e bi'l-muvâsala Sultân Ahmed Medresesi'ne girerek tahsîle devâm etmiş; lisân-ı Fârisî'yi de Şeyh Vahyî Efendi merhûmdan öğrenmiştir. Selîmiye'de Şeyh Ali Behcet Efendi hazretle-

rine arz-ı nisbetle, 1233/(1818) târîhinde ahz-ı yed-i inâbet eylediler ve nâil-i hilâfet oldular.

1248/(1832) târîhinde Unkapanı civârında Ahmed Buhârî Dergâh-ı şerîfi meşîhatine nâil oldular. Daha evvelce bu dergâhın şeyhi Kıbrıslı Hasan Efendi'ye dâmâd olmuşlar idi (s. 50)[193]. 1271/(1855) târîhine kadar yirmiüç sene icrâ-yı meşîhatten sonra irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediler. Dergâh-ı şerîfin cümle kapısı yanındaki makbere-i mahsûsada hâk-i rahmete tevdî' olundular. Reîsü'l-meşâyıh idi.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

Şeyh Rıfkı cân virüp gitdi cihâd-ı ekbere
Hak refîk itsün ferîk-ı cennete zâtın hemân

Ma'rifet-mend-i şüyûh-ı Nakşıbend-i vakt iken
Göçdü (ol) üstâd-ı irşâd u ulûm-ı hâcegân

Ârif-i esrâr-ı mir'ât-ı tarîk olmuş idi
Bende-i Behcet olup ihlâsile pek çok zamân

Kabrini rahmetle teşrîf eyleyen züvvârını
Haşr ide ahrâr ile mahşerde Rabb-i Müsteân

Öğrenüp ***Safvet*** *erenlerden didi târîhini*
Eyledi ***Rıfkî Efendi*** *tekye-i Adn'i mekân*
(ایلدی رفقی افندی تکیه عدنی مکان) = 1271/(1855)

Fatma Refîka, Seniyye ve Münîre isminde üç kerîmesi vardı. Neccâr-zâde şeyhi Feyzullâh Efendi hafîdleridir.

Eş'ârından:

Arş u Kürsî'den geniş kâşâne kim gönlümdür ol
Taht-gâh-ı kişver-i cânâne kim gönlümdür ol

Merkez-i arz u semâ şekli sanevber sûretâ
Bir mutalsım kenz ana vîrâne kim gönlümdür ol

193. Aşıkpaşa'da Tâhir Ağa Dergâhı'nda Şeyh Feyzullâh Efendi'ye de hadâset-i sinni hasebiyle bir aralık vekâlette bulunmuştur.

Mey-perest-i sâki-i bezm-i elestiz zâhidâ
Neş'e-gâh-ı vahdete mey-hâne kim gönlümdür ol

Bezm-i meyde yâr ile zânû-be-zânû cân-fezâ
Bâde-i sâfî içen mestâne kim gönlümdür ol

Âf-tâbım gam yemem gerçi tehî-destim velî
La'l-i nâbımla dolu peymâne kim gönlümdür ol

Kays-veş bâzâr-ı aşk içre eyâ Leylâ-sıfat
/114/*Yoluna cân baş komuş dîvâne kim gönlümdür ol*

Rûy-i red görmez gelenler bâr-gâh-ı pîrde
Şimdi andadır güşâ mihmâne kim gönlümdür ol

Artar eksilmez derûn-ı sînede sûz u güdâz
Vâdi-i hayretde âteş-hâne kim gönlümdür ol

***Hûş-der-dem** eyleyüp **Rıfkî** diyâr-ı aşkda*
Peyrev olmuş Hazret-i îşâna kim gönlümdür ol

Hasbeten li'llâh her dem eyleyen hayr-duâ
Hak kabûl itsün şeh-i devrâne kim gönlümdür ol

ŞEYH İBRÂHÎM-İ HAYRÂNÎ EFENDİ HAZRETLERİ

Ali Behcet Efendi hazretlerinin ecell-i hulefâsındandır. İrtihâllerinde yerlerine nâib-i menâb ettikleri zât-ı âlî-kadrdir. Ankara muzâfâtından Mihalıccık kazâsı muzâfâtından Narlı karyesindendir. Pederlerinin ismi Muhammed'dir. Karye-i mezkûrede imâmet ve hitâbet ederlerken, berây-ı tahsîl İstanbul'a gelip Sultân Ahmed Medresesi'nde tahsîl ile dem-güzâr oldular. Bu sırada tercüme-i hâl-i âlîlerini bâlâda yazdığım Şeyh Emîn Efendi hazretlerinin hulefâsından Şeyh Vahyî Efendi hazretlerine intisâb edip, bir gün Hz. Şeyh, "*Oğlum İbrâhîm Efendi! Bizim âlem-i âhirete intikâlimiz* (1233/1818) *takarrub eyledi. Henüz sülûkunuz nâ-tamâmdır. Bizden sonra Üsküdar'da Selîmiye Dergâhı'nda Ali Behcet Efendi'ye mürâcaatla, ondan ikmâl-i sülûk ediniz.*" buyurdular.

İbrâhîm Efendi, mürşidinin intikâlinden sonra emri vechile hareket eyleyip, huzûr-ı Hz. Behcet'e girdi. "*Gel İbrâhîm Efendi*" diye şeref-i iltifâtına nâil oldu. Huzûrla-

rından ayrılmayarak mazhar-ı kemâl-i esrâr-ı tarîkat oldular. "Hayrânî" diye mürşidleri telkîb buyurmuşlardır. İntikâllerine karîb müşârünileyhi istihlâf buyurdular ki, tafsîli bâlâda geçti.

Yirmibir sene Selîmiye Dergâhı'nda vekâleten icrâ-yı meşîhat eylediler. Hidâyetullâh ve Rızâ Efendiler şeyh-zâdeleridir. Bunlardan Rızâ Efendi, bi'l-âhare muhtelî'ş-şuûr oldu. Minâreden kendisini attı; vefât eyledi ki, bunun esbâbı bâlâda yazıldı.

İbrâhîm Efendi, mürşidlerinin hâl-i hayât-ı sûriyyelerinde huzûrlarında iken bir gün "*Oğlum İbrâhîm Efendi! Bir zamân gelecek, İstanbul'da Tâhir Ağa Tekkesi meşîhati size tevcîh olunacak, istinkâf eyleme, kabûl et.*" diye keşf-i hakîkat **/115/** ve îrâd-ı nasîhat buyurmuşlardı. Fi'l-hakîka 1259/(1843) târîhinde Fâtih'de Âşıkpaşa'da kâin Tâhir Ağa Dergâhı meşîhati inhilâl edince, 27 Rebîu'l-evvel 1259/(28 Nisan 1843)'da Şeyhü'l-islâm Mekkî-zâde Mustafa Âsım Efendi merhûmun tensîbiyle İbrâhîm Efendi buraya şeyh olmuştur ve fakat mürşid-i mükerremlerinin âsitânesinden ayrılır iken şiddet-i teessür ü tahâssüründen hastalanmış ve Tâhir Ağa Dergâhı'nda altı ay sonra irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

Pîr-daşı Pertev Paşa merhûm Selîmiye Dergâh-ı münîfi dâhilinde bir kütübhâne binâ etmişler ve Şeyh İbrâhîm Efendi'yi 1252/(1836) senesinde buraya hâfız-ı kütüb ta'yîn eylemişlerdi. Hz. Şeyh ekser evkâtını kütübhânede geçirip, Dervîş Ahmed Dede'ye, bir gün medfenlerini işâret buyurmalarıyla irtihâllerinde oraya defn olunmuştur ki, mürşidlerinin yakınında ve kütübhânenin ittisâlindedir.

Mezâr taşında şöyle yazılıdır:

"*Ecille-i meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den kutbu'l-ârifîn, merhûm Behcet Efendi hazretlerinin hulefâsından Âsitâne-i aliyyede Tâhir Ağa Hânkâhı'nda seccâde-nişîn-i meşîhat olan umde-i ashâb-ı irfân ve zübde-i erbâb-ı zühd ü itkân merhûm ve mağfûrunleh Şeyh İbrâhîm-i Hayrânî Efendi'nin rûhîçün li'llâhi'l-Fâtiha. Sene 1260/(1844).*"

Sinn-i âlîleri alâ-rivâyetin yetmiş yaşını mütecâviz idi. Muhibbânından bir zâta, "*Adam olamadım; şeyhim yevmî yirmibin salavât-ı şerîfe okurlardı. Biz henüz onikibin kadar okuyabiliyoruz. Fa'tebirû.*" (demişlerdir).

Vasiyyetleri üzerine cenâzelerini gasleden, Harem İskelesi'nde mekteb hocası Kutbeddîn Efendi merhûmdur. Bu zât zü'l-cenâheyn olup meşâyıh-ı Nakşiyye'den imiş. Na'şlarının Hz. Salâhî'nin dergâhdaki büyük odasının içinde gasl olunduğunu Şeyh Hacı Behcet Efendi söylediler.

İbrâhîm-i Hayrânî hazretleri kibâr-ı meşâyıhdan bir zât-ı âlî-kadr olup, kendilerinden hâlât-ı acîbe zuhûr etmiş olduğu ve hayli menâkıbı menkûldür. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hz. Salâhî'ye olan irtibât-ı mahsûsam te'sîriyle dergâha gelip gittikçe buradan güzerân eden eâzıma tabîatıyla muhabbet hâsıl ettiğimden, neş'e-i ma'neviyye te'sîriyle atîdeki iki gazel cümle-i sânihât-ı dervîşânemdendir:

Mest ü medhûş-ı visâl biz dahi Hayrânî'yiz
Âşık-ı nûr-ı cemâl biz dahi Hayrânî'yiz

Tâ ezel zevk ile geldik yine zevkân gideriz
Peyrev-i ehl-i kemâl biz dahi Hayrânî'yiz

Aşk-ı Hak bizlere sermâye-i cân olmuşdur
Dâimâ ebkem ü lâl biz dahi Hayrânî'yiz

/116/*Ey gönül uğrar isen gül-şen-i İbrâhîm'e*
De ki ey ârif-i hâl biz dahi Hayrânî'yiz

Âlem-i dilde bize behcet-i aşk olmuşsun
Cezbe vü hâle misâl biz dahi Hayrânî'yiz

Bâb-ı ihsânına geldik bizi mehcûr itme
Vâkıf-ı sırr-ı meâl biz dahi Hayrânî'yiz

Nazar it merhamet eyle bu garîb **Vassâf'a**
Sun bize âb-ı zülâl biz dahi Hayrânî'yiz

* * *

Ahsen-i takvîme hayrân olmuşuz Hayrâni'yiz
Âşık-ı şeydâ-yı cânân olmuşuz Hayrâni'yiz

İçmişiz peymâne-i aşkı ezel bezminde biz
Gül-şen-i lâhûta hayrân olmuşuz Hayrâni'yiz

Mest ü medhûşuz bütün seyrânımız gül-zâr-ı aşk
Neş'e-yâb-ı bezm-i cânân olmuşuz Hayrâni'yiz

Andelîb-i bâğ-ı hüsn olduk safâ-yı yâr ile
Behcet-i cânâna hayrân olmuşuz Hayrâni'yiz

Ol tecellî-gâh-ı hüsnün âşık-ı **Vassâf**'ıyız
Ahsen-i takvîme hayrân olmuşuz Hayrânî'yiz

ŞEYH MUHAMMED ŞÜKRÜ VE ŞEYH MUHAMMED FEYZULLÂH EFENDİLER

Şeyh İbrâhîm-i Hayrânî hazretlerinin necl-i necîbleridir. Pederlerinin irtihâllerinde her ikisi (de) küçük yaşta idiler. Tâhir Ağa Dergâhı meşîhati münâsafeten 11 Ramazân 1259/(6 Ekim 1843) târîhinde[194] tevcîh olundu. Unkapanı'nda Ahmed Buhârî Dergâhı seccâde-nişîni Şeyh Muhammed Rıfkı Efendi (Ali Behcet Efendi'nin halîfesi) vekîl ta'yîn olunmuş, İbrâhîm Efendi hâl-i ihtizârda iken büyük mahdûmu Muhammed Şükrü Efendi'nin de yakında intikâl edeceğini haber verip, fi'l-hakîka bir müddet sonra Şükrü Efendi âlem-i bekâya göçmüştür. Medfeni ma'lûm değildir. Tâhir Ağa Dergâhı'nda mı, yoksa Selîmiye'de mi defn olunduğunu bilen yoktur.

Meşîhat, tamâmen Feyzullâh Efendi'ye teveccüh edip, pederlerinin irtihâlinde sekiz veyâ dokuz yaşlarında imişler. Târîh-i velâdetleri 1251/(1855) olmak lâzım geliyor.

Muhammed Rıfkı Efendi'den sonra, Şeyh Ali[195] ve Şeyh Arap Saîd Efendiler sıra ile nezâret etmişlerdir. Pederleri İbrâhîm Efendi, bir gün Hüseyin Efendi nâm zât ile hem-sohbet iken yanlarına dâhil olan Feyzullâh Efendi için, "*Hüseyin Efendi! Bu kara oğlan senden okuyacaktır.*" buyurmalarıyla bu emr ü işârete ittibâ' edilmiş idi. "Kara oğlan" buyurmaları, vâlidelerinin zenciye olmasından ve Feyzullâh /117/ Efendi'nin esmerce bulunmasından kinâyedir. Bu sırada da dergâh-ı şerîf, müşrif-i harâb olduğundan bi'z-zarûr Üsküdar'a nakl ile Selîmiye Dergâhı'ndaki kütüb-hâne meşrûta evinde ikâmet buyurdular.

Hüseyin Efendi'den ulûm-ı resmiyyeyi bi't-tahsîl 1 Cemâziye'l-âhir 1284/(30 Eylül 1867) senesinde Selîmiye Câmi'-i şerîfinde icâzet aldılar. Hüseyin Efendi, Medîne-i Münevvere'ye kadı olunca Feyzullâh Efendi berâberinde olup, Hicâz'a götürmüştür. İki def'a hacc-ı şerîf îfâ edip ve ziyâret-i seniyye-i nebeviyyeye mazhar olup, avdetinden kırk gün sonra irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediler.

---

194. Pederlerinin 27 Rebîulevvel 1259/(20 Mayıs 1841)'da dergâha gelmelerine ve meşîhatin 11 Ramazan 1259/(6 Ekim 1843)'da mahdûmlarına tevcîhlerine bakılırsa, mezâr taşında muharrer 1260/(1844) tarihinin 1259/(1843) olması îcâb eder.

195. Bu zât Eyüp'te, tarîk-ı Nakşıbendî Şeyhü'l-islâm Dergâhı şeyhi idi. Behcet Efendi hazretleri in halîfesi Feyzullâh Efendi, tarîkaten ona müntesibdir. Bu nisbetleri, bir işâret-i ma'neviyye üzerine vukû' bulmuş olduğunu Şeyh Behcet Efendi nakl eylemiştir.

Müşârünileyhi Selîmiye İmâmı meşhûr Hâce Sabrî Efendi gasl eylemiştir. Vasiyetleri üzerine Selîmiye'de pederlerinin yanına defni mukarrer iken, pederlerinin gâyet derin olan kabirlerinin lahid kapaklarının üstüne defn olundular.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Hüve'l-Bâkî

Ecille-i meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den, kutbu'l-ârifîn Ali Behcet Efendi hazretlerinin hulefâ-yı erşedlerinden, Asitâne-i Aliyye'de Tâhir Ağa Dergâh-ı şerîfinde seccâde-nişîn-i irşâd olan el-merhûm el-mağfûr İbrâhîm-i Hayrânî Efendi'nin mahdûmu, dergâh-ı mezkûrun şeyhi iken âzim-i dâr-ı cinân olan el-merhûm el-mebrûr el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr eş-Şeyh el-Hâc Muhammed Feyzullâh Efendi'nin ve kâffe-i ehl-i îmânın ervâhı içün Fâtiha. 1286/(1869)."

Şeyh Muhammed Feyzullâh Efendi'nin tarîkaten nisbetleri işâret-i ma'neviyye ile Eyüp'te, Babahaydar'da Şeyhü'l-islâm Dergâhı post-nişîni Uşşâkî Ali Efendi merhûmadır ki, bu zât Ali Behcet Efendi hazretlerinin halîfeleridir.

Şalcı-zâde Hattât Muhammed Reşîd Efendi'den hüsn-i hat icâzet-nâmesi ahzine muvaffak oldukları cihetle **Şifâ-ı Şerîf** ve sâire yazmakla iştigâl buyururlar imiş. Hüsn-i hat muallimlikleri vardır. Gâyet temiz giyinir, gezerlermiş. Meşrebi ve mesleği ulemâ ve meşâyıh ve zurefâ ve urefâ ile hem-dem olmak idi. Hüsn-i savt sâhibi olup, mûsikî-şinâs idi. Cûd u sehâ ile mütehallık olup, kalender-meşreb idi. Dergâh-ı şerîfin tevhîd-hânesi ile ittisâlindeki oda ziyâde harâb olmadığından Cuma geceleri gelip, icrâ-yı meşîhat ederlermiş. Bir mâni'leri olursa, tercüme-i hâlleri âtîde yazılacak olan Arap Saîd Efendi vekâlet eylerler imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/118/ Şeyh İbrâhîm Hayrânî ve mahdûmları Muhammed Şükrü ve Muhammed Feyzullâh Efendiler hazerâtının kabirlerinin resmidir. Ortada büyük taş İbrâhîm Hayrânî, yanındaki müşârünileyhimânındır.

ARAP SAÎD EFENDİ

Behcet Efendi hulefâsından Pertev Paşa merhûmun kölesidir. Behcet Efendi'ye yetişmiştir. İsti'dâdı büyük idi. Paşanın tensîbiyle İbrâhîm-i Hayrânî Efendi'ye intisâb

etmiştir. Harem İskelesi Mektebi muallimi Hoca Kutbeddîn Efendi'den hıfz-ı Kur'ân'a bed' edip, 1259/(1843)'da şeyhi ile birlikte Tâhir Ağa Tekkesi'ne nakl etmiştir. Bu esnâda Ayasofya İmâm-ı evveli meşhûr Hacı Abdî Efendi'den hıfz-ı Kur'ân'a muvaffak olup, Fâtih Câmi'-i şerîfinde tahsîl-i ilm ile ve şeyhine kemâl-i inkiyâd u teslîmiyyet ile rütbe-i irfâna vâsıl oldu. 1282/(1865) veyâ 1283/(1866) târîhlerinde Âşıkpaşa Mahallesi'nde Asûde Hâtûn Mektebi'ne muallim ve bir müddet sonra mezkûr mahalleye İmâm olup, câmi'-i şerîf kurbünde Seyyid Velâyet Dergâhı meşîhatı uhde-i kifâyetlerine tevcîh edildi.

İbrâhîm-i Hayrânî Efendi-zâde Şeyh Muhammed Feyzullâh Efendi'nin 1286/(1869) târîhinde irtihâllerinde henüz küçük bulunan ve tercüme-i hâlleri atîde tezyîn-i sahîfe edilecek olan Şeyh Ali Behcet Efendi'ye 1297/(1880) târîhine kadar onbir sene vekâlette bulunmuştur.

1320 senesi şehr-i Rebîu'l-evvelinin yirmibeşinci (2 Temmuz 1902) Salı günü yüz yaşını mütecâviz olduğu hâlde âlem-i âhirete intikâl edip, Tâhir Ağa Dergâhı'nda, Hz. Salâhî'nin odasında gasl ve tekvini bi'l-icrâ Fâtih Câmi'-i şerîfinde namâzı edâ olunarak Seyyid Vilâyet hazretlerinin türbe-i şerîfelerinde, sokak penceresinin önündeki lahde defn olundular.

Edîb ve kâmil bir insân idi. Zikr-i şerîf ne kadar temâdî etse, tahammülleri ve pek âşıkâne bir sûrette devâmları menkûldür. Behcet Efendi pederimizin nakillerine göre, İbrâhîm-i Hayrânî hazretlerinden kemâl-i zikr ü aşka mazhar olmuştu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/119/ ŞEYH el-HÂC ALİ BEHCET EFENDİ

Şeyh İbrâhîm-i Hayrânî Efendi hazretlerinin hafîd-i mükerremi ve Muhammed Feyzullâh Efendi'nin necl-i necîbidir. Elyevm Tâhir Ağa Dergâhı'nın seccâde-nişîni olup, zamânımız meşâyıhının güzîdelerindendir. Üsküdar'da Selîmiye'de Pertev Paşa hâfız-ı kütüblüğü pederinden intikâl etmişti ki, pederindeki berât-ı târîhiyyeye göre târîh-i ta'yîni 12 Şevvâl 1294/(21 Ekim 1877)'tür. Merhûm Ali Behcet Efendi türbedârlığı da, hâfız-ı kütüblüğe meşrût olmakla onbeş kuruş maâş ve onbeş kuruş ruganı zeyt bahâsı vazîfe ile otuzsekiz sene türbe-dârlık hizmetinde bulunduğu anlaşılmıştır. Ahîren kitâblar Fatîh'de Millet Kütübhânesi'ne nakl olunmakla burada senelerce bulunarak 3 Safer 1346/1 Ağustos 1927'de sinn-i nizâmîyi doldurmasına mebnî tekaüdü icrâ olunmuştur. Hayât-ı resmiyyesi bundan ibârettir.

(Ali Behcet Efendi), 1277/(1860) sene-i hicriyyesinde zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olup, pederlerinin irtihâlinde dokuz yaşında bulunuyorlardı. Bed'leri Ahmed-i Buhârî Dergâhı'nda Ayasofya baş imâmı Hacı Abdi Efendi'dendir. Bidâyeten Üsküdar'da

sâkin olduklarından iki sene kadar Selîmiye imâmı Hacı Sabrî Efendi merhûmdan okumuştur. Hacı Sabri Efendi, İbrâhîm-i Hayrânî hazretlerinin eazz-i muhibbânından idi. Behcet Efendi bidâyeten iki sene kadar Üsküdar'da sâkin oldular. İbtidâî tahsîlini bitirip, Fâtih dersiâmlarından Urfalı Muhammed Efendi'nin dersine müdâvemetle 1311/(1893)'de ahz-ı icâzeye muvaffak olmuştur. Bir tarafdan da meşhûr Mevlevî Es'ad Dede hazretlerinin enîs-i bezm-i sohbeti olup, **Mesnevî**-i şerîf ve sâir âsâr-ı ilmiyye tederrüs ettiler.

Pederlerinin irtihâlinde, tercüme-i hâli yazılan Şeyh Saîd Efendi vekîl ta'yîn olunup onbir sene icrâ-yı vekâlet eylemişti. Vâki' olan bir işâret-i ma'neviyye üzerine Behcet Efendi, Kâdirî-hâne şeyhi merhûm Şerefeddîn Efendi'ye arz-ı nisbetle bir müddet hıdmet-i aliyyelerinde bulunup terbiye-i tarîkat gördüler. Fakat Saîd Efendi merhûm bu hâlden münfail olarak vekâletten fâriğ olmağla Şerefeddîn Efendi tarafından mazhar-ı hilâfet olup, seccâde-i meşîhata oturdu ki, yirmiiki-yirmiüç yaşlarına müsâdiftir.

Kendileri buyurdular ki:

"21 Receb 1299/(9 Haziran 1882) târîhinde Şerefeddîn Efendi merhûm tarafından posta iclâs olundum. Perşembe günü sabâhleyin akdim icrâ edildi. Öğleden sonra iclâs merâsimi yapıldı. Gece zifâf oldu. Tıbb-ı atîk mütehâssısı Hoca Tahsîn Efendi merhûmun hemşîre-zâdesi ile izdivâc ettim."

Şerefeddîn Efendi, hem tarîk-ı Nakşî vü Sünbülî, hem de tarîk-ı Kâdirî'den me'zûn idi. Tarîk-ı Nakşî silsileleri ber-vech-i atîdir:

Şeyh Seyyid Muhammed Şerefeddîn Efendi, Şeyh Seyyid Abdullâh eş-Şekûr Efendi, Şeyh Muhammed Tâhir Efendi, Şeyh Hâfız Mustafa Efendi, Şeyhu'ş-şuyûh Neccâr-zâde Mustafa Rızâeddîn-i Nakşıbendî. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

/120/ Silsile-i Kâdiriyye, birinci cildde yazıldı. Şerefeddîn Efendi, Sünbülî tarîkını Keşfî Ca'fer Efendi Dergâhı şeyhi Yûnus Hilmî Efendi merhûmdan almıştı. Zikri ve icâzesi Bursalı, Eşrefiyye'den İbrâhîm Efendi'den, fakat tekmîl-i sülûku, Şeyh Yûnus Efendi'den olduğu, Kâdirî-hâne'deki tomârda okunmuştur.

Şeyh Behcet Efendi 1310/(1892) ve 1314/(1896) ve 1324/(1906) senelerinde üç def'a Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret şerefine mazhar olmuştur. Es'ad Dede merhûm ile kavl ü ahd etmişler ki, her ikisi mürşid-i kâmil taharrîsinden hâlî olmayıp her nerede bulurlarsa yek dîğerini haber-dâr eylesinler. Es'ad Dede bir te'sîr ile Haremeyn'e müteaddid seyâhatlerde bulunup, ahîren Mekke-i Mükerreme'den vukû' bulan da'vet-i şedîdesi üzerine Behcet Efendi, ol cânib-i âlîye azm ile Mekke-i Mükerreme'de ferîd-i zamân kutb-ı devrân Şeyh İmdâdüllâh-ı Hindî hazretlerinin şeref-i sohbetine erişip ve arz-ı nisbet eyleyip bu vesîle-i cemîle ile kemâlât-ı ârifâneleri yükselmiş ve hâl-i hâzırda hakîkaten mefhâr-ı erbâb-ı tarîk olmuştur.

İmdâdullâh Efendi hazretleri, ricâl-i mümtâze-i Çeştiyye'den olup, Kâdiriyye ve Nakşıbendî tarîklarının da mültekâsı; Üveysiyyü'l-meşreb bir zât-ı âlî-kadrdir. Behcet Efendi'yi irşâda me'mûr buyurmuşlardır.

1309/(1891) senesinde Mekke-i Mükerreme'den İstanbul'u teşrîf buyuran Hindli ve Senûsiyye'den İbrâhîm er-Reşîd'in halîfesi İsmâîl-i Nüvvâb hazretlerine dahi arz-ı nisbetle feyz-yâb olmuş ve 18 Muharrem 1309/(25 Ağustos 1891)'da icâzet-nâme almıştır ki, müşârünileyhin hatt-ı destiyle muharrerdir. Son fıkrasında şöyle yazarlar:

أنا لقنت الأخ الشيخ على بهجت افندى حفظه الله تعالى بها وأجزته عليها أن يستعملها هو بنفسه ويلقنها من شاء وأوصيه بالحافظة على أورادها واستعمال المراقبة المشار إليها فى حديث الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه بصحبة العارف بالله سيدى أسعد افندى دده ويصحبه دائما ويتعاون معه ما ذكر . والله ولى التوفيق .

كتبه بقلمه خادم الفقراء

محمد اسماعيل نواب عفى الله عنه[196]

Bu satırları yazdığım 9 Cemâziye'l-âhir 1342/(18 Ocak 1924) târîhinde kendileri altmışbeş yaşında bulunuyorlar. Kırküç senedir seccâde-pîrâ-yı reşâdettirler. Gâyet mahviyyet-kâr, âşık, ârif, edîb, halûk, riyâzet-kâr, sâhib-i kanâat, fukarâ-perver, beşûş, sükûtî, mütetebbi' ve mükerrem bir zât-ı kerîmü's-sıfâttır.

Sefîne-i Evliyâ'ya derc olunmak **/121/** üzre tercüme-i hâllerine dâir ma'lûmât istediğim hâlde, istinkâf ile yazdıkları cevâbî pusulada, "*Seg-i akûrun bustânü'l-ârifîne duhûle ne haddi var? Beklediğim şey hân-ı ni'metlerinden bir parça bakıyyeden ibârettir. Kapılarında buna intizârdan başka ne kârım vardır? Türâb-ı akdâmi'l-ârifîn el-hakîr Ali Behcet.*" buyurmuşlardı. Ba'dehû toplayabildiğim bu tercüme-i hâlleri nezd-i âlîlerinde zamân zamân hem-sohbet oldukça vâkıf olduğum husûsâtla cem' edebildim. Şiddet-i mahviyyetleri vardır.

Sünnet-i seniyye-i Muhammediyye'ye şiddetle mütemessiktir. Âdâb-ı tarîkatla müeddeb, envâr-ı hakîkatle müzehhebdir. Şeyh Yâsîn Çelebi vâsıtasıyla silsile-i tarî-

196. Ben, Ali Behcet Efendi'ye, tarîkat ve zikir âdabını hakkıyla öğrettim ve bunları dilediği kişilere öğretmesi için de icâzet verdim. Ayrıca evradına bağlı kalarak, "ihsân hadîsinde beyân buyurulduğu gibi, her zamân Allah'ın kendisini gözettiğini düşünerek ibâdet etmesini ve murâkabesinde de bu hâl üzere olmasını; yukarıda beyân buyurulan husûslarda Es'ad Efendi Dede ile birlikte hareket etmesini ve yardımlaşmasını nasîhat ettim.
Bu metni fakirlerin hizmetçisi Muhammed İsmaîl Nüvvâb (*Allah onu affetsin.*) yazdı. (H)

katla Şeyh-i Ekber efendimize merbûttur. Silsile-nâmenin sûreti ve Şeyh Yâsîn hazretlerinin tercüme-i hâlleri de âtîde yazılacaktır.

Nûr-ı erbâb-ı tarîk Hazret-i Şeyh Behcet'dir
Hazret-i Behcet'i sevmek ne büyük devletdir

*Tâhir Ağa Tekyesi'nin hem gülü hem bülbülüdür**
Doğrusu medhe sezâ mürşid-i pür-hikmetdir

Muhlis-i kem-teri ***Vassâf*** *anı çok sevdi*
Bu muhabbet bana hakkâ ki büyük ni'metdir

Muhaddisînden Şeyh Mustafa Şânî Efendi'den Şâzelî târikından icâze almışlardır.

Mu'tedilü'l-kâme, mütenâsibü'l-endâm, nahîfü'l-vücûd, esmeru'l-levn, elâ gözlü, âteşîn bakışlı, mu'tedilü'l-lıhye, sükûtiyyül-meşreb olup, zikr-i şerîfdeki hâli halaka-i dervîşâna şerâre-i elektrikıyye gibi müessirdir. Dergâh-ı şerîf, zamân-ı âlîlerinde yeniden ihyâ ve inşâ olunup, harem dâiresi harîk-ı kebîrde yanmış ve yeniden pek dil-nişîn bir sûrette yapılmış iken Cibâli harîk-ı kebîrinde bu da yanmıştır. Elyevm dergâh hucurâtında oturmaktadırlar. Her Cuma gecesi erbâb-ı aşk u muhabbet toplanır, pek rûhânî âlemler olur. Dâimâ sarıkla, fesle gezerler, geceleri arâkıyye üzerine âbânî sararlar.

Behcet Efendi'nin sünûhâtından:

کار کرد عالم در کرد مصطفی
حان فزاید در درد مصطفی [197]

Levh-ı dilde nakş olundu mihr-i yâr
Gayr-i münfekk oldu dilden aşk-ı yâr

Âşıkım aşkım Cemâlu'llâha'dır
Gel yetiş imdâda ey Perverd-gâr

Merhamet it bir nigâh it ey latîf
Neş'e-i aşkından oldum girye-bâr

197. "Bütün âlemin yaratılması, Hz. Mustafâ'nın yaratılması içindir. Hz. Mustafâ'nın derdi yolunda cân fedâ olsun." (H)

Dâimâ ser-mestinim ey nûr-ı aşk
Şîve-i ma'şûkan itdi bî-karâr

Hep visâlin zevkidir âh itdiren
Behcet-i vechinden oldum cezbe-dâr

* * *

/122/*Nûr-ı aynım rûh-ı cismim yâ Muhammed Mustafâ*
Dâd-res sensin bana ancak Muhammed Mustafâ

Abd-i ahkar kemterin **Behcet** *garîbi şâd kıl*
Dâd-res sensin bana ancak Muhammed Mustafâ

* * *

Şeydâ gönül düşeli aşk u şevkine anın
Çâk itdi gönlümü ol tavr-ı Mustafâ

*Ol âsitân-ı feyz-âşiyân kulu**
Behcet *garîbidir abd-i Şekûr Mustafâ**

* * *

Hakîkî ilticâ-gâh re'fetindir yâ Rasûla'llâh
Yüzü kara garîbim ümmetindir yâ Rasûla'llâh

İki âlemde dûr itme nigâh-ı iltifâtından
Hakîrin kemterin Şeyh **Behcet**'*dir yâ Rasûla'llâh*

İmdâdullah Efendi hazretlerinin Mekke-i Mükerreme'de huzûrlarına kabûl olundukları zamân tâc ve hırkayı ne sûretle ilbâs buyurduklarını şu sûretle ta'rîf eylemişlerdi:

"*Huzûr-ı ârifânelerine kabûl buyurulduğumda arz-ı bey'at ettim. Telkîn-i zikr buyurdular. Karşılarında oturttular. Beyâz bir cübbe bir arâkıyye ve yeşil sarık ihzâr olunmuş idi. Arâkıyyeyi mübârek başlarına koydular. Bir müddet durduktan sonra çıkardılar. Huzûrdaki hulefâsının birine emrettiler, başıma koydurdular. Sarığı da evvelâ kendi başlarına sardılar, sonra aynı sûretle başıma, arâkıyyenin üzerine vaz' eylediler. Cübbeyi kendileri giydikten sonra çıkarıp, fakîre giydirdiler. Bu sırada dûçâr-ı vecd ü istiğrâk oldum. Eâzım-ı evliyâu'llâh'dan olduğuna îmânım vardır, dediler.*"

İcâzet-nâmelerinin zîrinde, "*Muhammed İmdâdullah-ı Fârûkî el-Çeştî ve li-ahî el-Azîz Ali el-Behcet, evâil-i Zi'l-hicce 1314/(1896)*" muharrerdir.

Refîka-i muhteremeleri Fâtıma Zehra Hânım, cidden sâlihâttan idi. 1334 senesi Receb-i şerîfinin yirmi yedinci (1 Haziran 1916) gecesi sabâhı âzim-i dâru's-selâm olmuştur. Kırksekiz sene muammer olmuşlardır. Hz. Salâhî'nin kabirleri ittisâlinde defîn-i hâk-i mağfirettir. Mezâr taşında mahkûktur:

Harîm-i pâk-i Şeyh Behcet Efendi
*Fâtıma Zehrâ Hânım nâm-ı bülendi**

Anın vâr nisbeti Bint-i Rasûl'e
Kanâat-kâr edîbe Nakşıbendî

Mübârek Leyle-i Mi'râc sabâhı
Visâle irdi atdı kayd u bendi

Fâtıma Muhsine Hânım ismindeki kerîmesi 1340 senesi Zi'l-hicce ayının sekizinci (3 Ağustos 1922) Salı günü irtihâl-ı dâr-ı naîm eylemiştir. Pek edîbe, sâbire olup, dergâhın /123/ hizmetine cândan vakf-ı vücûd etmiş bir nâdire-i ismet idi. Zevci, Edhem Bey isminde bir zâttır. Vâlidesinin kabrine konmuştur:

Duhter-i pâk-i Cenâb-ı Behcet
Fâtıma Muhsine dürr-i meknûn

Cânına irdi sadâ-yı Lebbeyk
Edhem'ı aşk ile oldu meşhûn

Cânı kurbân iderek cânâna
Îyd-i vuslat ile oldu memnûn

Dîğer iki kerîmeleri de bu kabirde medfûndur. Biri Hadîce Nazîme Hânım, 1315 senesi Ramazânının yedisinde (30 Ocak 1898); dîğeri Hadîce Hüsniye Hânım, 1317 senesi Zi'l-hiccesinin altısında (7 Nisan 1900) gül-zâr-ı cinâna pervâz etmiştir.

Şeyh Behcet Efendi'nin uhdesinde Selîmiye Dergâhı'ndaki Pertev Paşa Kütübhânesi hâfız-ı kütüblüğü vardır. Pederlerinden müntakaldir. Bu kütüb hânenin kitapları ahîren İstanbul'da Fâtih'te Millet Kütübhânesi kitapları meyânına nakl ve ilhâk olunduğundan Şeyh Behcet Efendi burada bulunuyorlar.

Bir de Nakşıdil Vâlide'nin Fâtih'deki türbesinde Perşembe ve Pazar günleri hatm-i hâcegân yapılır; vâlide sultânın vakfıdır, Emîr Buhârî ve Murâd Molla Der-

gâhları meşîhatına meşrûtadır. Üç dergâh şeyhinden birisi der-uhde eder. Hâl-i hâzırda Şeyh Behcet Efendi uhdesinde bulunuyor. Dört dervîş, Emir Buharî, dört dervîş Molla Murâd, dört dervîş Tâhir Ağa Dergâhı'nda bulunmak meşrûttur.

Şeyh Behcet Efendi'nin Muhammed Feyzullâh Bey isminde bir mahdûmu ve iki kerîme-i muhteremesi daha vardır. (*Tavvala'llâhu ömrehum*)

Ricâl-i nâdire-i Şa'bâniyye'den münzevî Hacı Kâmil Efendi hazretlerinin, Şeyh Behcet Efendi'ye fevka'l-âde teveccüh ve muhabbetleri vardı. Hiç bir dergâha gitmezler iken Tâhir Ağa Dergâhı'na teşrîfleri mükerreren vâki' olmuştur. Behcet Efendi'nin mütâlaa ettikleri âsâr-ı aliyyeden ahz ve iltikât ettikleri mebâhisi muhtevî hâtıra defterleri pek kıymet-dârdır. Onları mütâlâa edenler, Hz. Şeyh'in ne mertebede mütetebbi' ve mütezevvik bir nûr-ı tarîkat olduklarını derhâl teslîm ederler.

Mürşid sıfatıyla ortaya çıkmadan fevka'l-âde tehâşî buyurduklarından dâhil-i dâire-i intisâbları olanlar azdır. Hele kadınlardan hiç yoktur.

/123/ Şeyh Yâsîn merhûmdan aldıkları icâzet-nâmenin sûretidir:

بسم الله الرحمن الرحيم .

الحمد لله فاتح أبواب الخير لمن قرع ومانح أنواع البر لمن تذلل لديه وحضع الذى ما قصده قاصد إلا وبأنواع الهبات والعطايا . رجع ولا سأله سائل إلا وأعطاه أكثر ما يتعلق به الطمع . فسبحانه من إله أعطى ومنع ووصل وقطع فلا مانع لما أعطى ولا معطى لما منع . أحمده سبحانه وتعالى وأشكره ولا أحصى ثناء عليه ولكن وفاءً لما شرع وأتوب إليه واستغفره وأساله النجاة يوم الفزع وأصلى وأسلم على سيدنا ومولانا وشفيعنا ووسيلتنا إلى الله تعالى أبى القاسم محمد خير من اتبع وأفضل من لأمر الله اتبع وعلى آله وأصحابه وأشياعه وأتباعه وأصهاره وأنصاره وأحبابه صلاةً وسلاماً دائمين ما عرب نجم وطلع وسجد ساجد لله وركع اللهم وقفنا لإقتفاء آثارهم والإهتداء بأنوارهم وأمنتنا على محبتهم واحشرنا فى زمرتهم واجعلنا ممن تاب وأناب وإلى بابك الكريم سعى وهرع وبعد

فقد سألنى الأخ فى الله والمحب لوجه الله العالم العامل والمرشد الكامل مربى المريدين ومرشد السالكين وبقية السلف الصالحين ونخبة الفالحين المنقطع إلى الله تعالى عمن سواه والمشتغل بذكره فى سره ونجواه الشيخ على بهجت افندى ابن المرحوم الشيخ محمد فيض الله افندى بن المرحوم المبرور الشيخ ابراهيم حيرانى افندى النقشبندى شيخ دركاه طاهر اغا فى محلة عاشق باشا فى مدينة الاسلامبول بلغه الله من الخيرات مراده ورزقنى وإياه الحسنى وزياده أن أجيره وأذن له بقرائة الكتاب الفتوحات المكية وسائر الكتب التى تنسب لحضرة شيخنا واستاذنا وقدوتنا إلى الله تعالى وملاذنا العالم

العلامة والخير الفهامة بحر العلم العرفان وشيخ الإنس والجان إنسان عين العلوم والكاشف لأسرار المشكلات من المنطوق والمفهوم الناطق بالعلوم الدينية والمغترف من أنوار الذات الشريفة المحمدية خطيب الحضرة القدسية على منبر الخلافة الأحدية والإمام فى المقامات الأنسية للأهل القرب ذوى المراتب العلية العارف بالله تعالى والهادى لعباده والمبين لهم طريق هدايته وسبيل رشاده الجامع بين علمى الظاهر والحائز لأعلى رتب الشرف والمفاخر شيخ الطريقة ومعدن الحقيقة الشيخ الأكبر والكبريت الأحمر صاحب السر الأنسى والفتح الشريف القدسى سيدنا ومولانا الشيخ محمد محى الدين بن الشيخ على الغربى الخاتمى الطائى المكى الدمشقى الأندلسى قدس الله أسراره العلية ونفخنا بنفخاته القدسية ونفعنا بعلومه ومصنفاته وأسكننا وإياه ووالدينا ومشايخنا فشيح جناته فاستخرت الله تعالى فيما عزمت عليه فوضت أمورى كلها إليه وأحببت لذلك وإن كنت لست أهلاً لما هنالك طالباً للثواب من الملك الوهاب راجياً من المجاز الشيخ على بهجت افندى أن لا ينسانى من صالح الدعوات فى أوقات الدروس والصلوات والذكر وسائر العبادات متوسلاً إليه سبحانه وتعالى بحرمة نبيه ومصطفاه أن يوفقنى وإياه والمسلمين لما يحبه ويرضاه أنه أكرم الأكرمين وأرحم الراحمين .

وأنا عبد الفقير لمولاه الغنى محمد يس نافع بن المرحوم السيد شيخ عمر افندى ابن المرحوم السيد الشيخ أحمد افندى بن السيد الشيخ أحمد افندى بن السيد الشيخ بركات افندى المرتينى نسبةً لقريته اسمها مرتين تابعاً لقضاء إدلب داخل ولايت حلب المحمية صانها الله تعالى وحماها بجميع بلاد المسلمين من كل آفية وبلية إننى قد أجزت وأذنت للشيخ على بهجت افندى المذكور ضاعف الله لى وله الأجور بقرائة ورواية كتاب الفتوحات المكية وبقرائة ورواية جميع ما ينسب لحضرة شيخنا وأستاذنا الشيخ محى الدين العربى قدس الله سره من التصانيف والنثر والنظم والأحزاب والأوراد والأدعية وسائر التأليف كما أذن لى وإجازنى بذلك شيخى وأستاذى وقدوتى إلى الله وملاذى عمدة العلماء والمدرسين ونخبة الفضلاء والمحققين أخى وشفيقى السيد الشيخ أحمد افندى عليه رحمة المعيد المبدى كما أذن له .

وأجازه بذلك علامة العصر وفريد الدهر العالم العامل بحر العلوم والأحكام حلال المشكلات الأنام والده السيد الشيخ عمر افندى قدس الله روحه .

كما أذن له وأجازه بذلك العالم العلامة والبحر الفحامة السيد الشيخ أحمد افندى المرتينى رحمه الله تعالى ورضى الله عنه .

كما أذن له وأجازه بذلك شيخه الأكرم وأستاذه المحترم السيد الشيخ أبو بكر افندى بن السيد محمد الطاهر الكامل الشهير عليه رحمة الرحيم القدير

كما أذن له وأجازه بذلك قطب العارفين شيخه وشيخ مشايخ زمانه السيد الشيخ عبد القادر افندى بن السيد الشيخ إسماعيل الكيالى الرفاعى قدس الله سره والشيخ عبد القادر المذكور أخذ وأجيز من مشيخة عديدة من أهل الأزهر الأنور من جملتهم الشيخ محمد الحفناوى .

وهو أخذ وأجيز من شيخه شيخ العصر وفريد الدهر شيخ العلماء والمحدثين وكوكب الفضلاء والمحققين الشيخ عبد الله بن سالم البصرى قدس الله سره والشيخ عبد الله المذكور يروى كتاب الفتوحات المكية مع سائر تصانيف حضرت شيخنا وأستاذنا الشيخ محى الدين العربى قدس سره عن أحمد بن خليل عن النجم محمد بن أحمد البدر المشهدى عن محمد ابن فضيل الحلبى عن عبد الوهاب يوسف السلاَر عن أبى العباس أحمد بن أبى طالب الصالح عن الحافظ محى الدين بن النجار عن مؤلفها حضرت الشيخ الأكبر والكبريت الأحمر شيخنا ومولانا ومرشدنا إلى الله ومقتدانى محى الدين بن العربى رضى الله عنه وعن اتباعه وعن الآخذين عنه وحشرنا وإياهم ووالدينا ومشايخنا والمسلمين تحت لواء سيد الأنبياء والمرسلين صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه والتابعين ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .

وإن الشيخ عبد الله المذكور لإزالة سحائب الرحمة تهمى عليه يروى أيضا تصانيف حضرت سيدنا الإمام شيخ مشايخ الإسلام الشيخ محى الدين بن الشيخ على العربى الحاتمى الطائى الأندلسى ثم المكى الدمشقى نفعنا الله به وبعلومه الدينية وأفاض علينا من نفحات أسراره القدسية فيرويها الشيخ عبد الله البصرى المذكور عليه رحمة الغفور عن الشيخ أحمد القشاشى بالسند المسلسل بالسادة الصوفية أمدنا الله بإمداد نفحات أنفاسهم القدسية ويرويها أيضا عن الإمام زين الدين الطبرى عن والده الإمام عبد القادر بن يحيى الطبرى عن جده يحيى بن مكرم الطبرى عن الحافظ عبد العزيز ابن الحافظ عمر بن فهد المكى عن والده النجم عمر بن فهد المكى عن الجمال محمد بن إبراهيم المرشدى المكى عن الشيخ أبى محمد عبد الله بن محمد بن سلمان المكى عن الإمام أبى أحمد رضى الدين ابن إبراهيم بن محمد بن إبراهيم الطبرى المكى عن مؤلفها قطب العارفين غوث الواصلين سيدنا ومولانا وشيخنا وقدوتنا ومرشدنا الشيخ محمد محى الدين بن الشيخ على العربى قدس الله روحه الطاهر ونفعنا به وبعلومه فى الدنيا والآخرة وحشرنا وإياه ووالدينا وإخواننا المسلمين تحت لواء سيد الأنبياء والمرسلين وأذنت للشيخ على بهجت افندى المشار إليه أفاض الله نعمه على وعليه إن يأذن ويجيز بقرائة سائر كتب وتصانيف حضرت الشيخ الأكبر محى الدين لمن يراه أهلاً لذلك من المستحقين وأسأل الله تعالى إن يرزقنا جميعنا التوفيق والهداية إلى أقوم طريق وإن يمن علينا بحسن الختام وإن يحشرنا تحت لواء سيد الأنام صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه والتابعين ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين والحمد لله رب العالمين .

جرى ذلك وحرر فى اليوم الثانى عشر من شهر جمادى الأولى فى سنة إحدى وعشرين وثلاث مائة وألف فى مدينة القسطنطنية لازالت أبد الدهر

حرر العبد الفقير لمولاه الغنى محمد يس نافع بن السيد الشيخ عمر افندى المرتينى غفر الله له ورحم سلفه وجميع المسلمين .[198]

Şâzelî icâzet-nâmesi:

بسم الله الرحمن الرحيم .

الحمد لله الذى أنار منار الطريقة لأحبائه المتقين وأفاض عليهم من سحاب الفضل واليقين وأظهر على أيديهم كل سر كمين والصلات والسلام على سيدنا محمد منبع القرب والتمكين وعلى آله وأصحابه وأتباعه إلى يوم الدين .

أما بعد فإنى أجزت الكامل الأنور والعالم الأشهر والأمجد السيد على بهجت فى سلسلة الطريقة الشاذلية لكونه حائزاً لكل خلة مرضية والطريقة العروسية والطريقة المحمدية والطريقة الشاية .

أما الطريقة الشاذلية فإنى تلقيتها على أستاذى االشيخ عبد الرحمن العليش وهو على والده محمد عليش وهو على شيخه محمد الأمير الكبير وهو على شيخه أحمد الجوهرى الخالدى وهو على شيخه عبد الله القصرى الكنكسى وهو على مولاى الرضى وأخيه مولاى المكى كما أجازهما بها والدهما سيدى محمد الشريف كما أجازه بها والده سيدى عبد الله الشريف كما أجازه بها سيدى على بن أحمد الأبخرى كما أجازه بها سيدى عيسى المصباح كما أجازه بها سيدى محمد الطالب كما أجازه بها سيدى عبد الله الغزوانى كما أجازه بها القطب سيدى عبد العزيز التباع كما أجازه بها القطب سيدى محمد بن سليمان الجزولى صاحب دلائل الخيرات كما أجازه بها سيدى محمد أمقار كما أجازه بها أبو عثمان سيدى سعيد الهنتائى كما أجازه بها سيد عبد الرحمن الرجراجى كما أجازه بها أبو الفضل الهندى كما أجازه بها القطب سيد أحمد العينوسى البدوى كما أجازه بها سيد إمام العراقى كما أجازه بها أبو أحمد و أبو عبدالله

198. Bu icâzet-nâmede, Ali Behcet Efendi'nin Hz. Muyhiddin-i Arabî'ye kadar olan silsilesi Arapça olarak geniş bir şekilde belirtilmekte ve hangi konularda kendisine icâzet verildiği anlatılmaktadır. Biz burada, metni aynen tercüme yerine, silsiledeki isimleri nakletmekle yetineceğiz:
Şeyh Ali Behcet Efendi, Şeyh Muhammed Yasin b. Nâfi, Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Ömer Efendi, Şeyh Ahmed-i Mertînî, Şeyh Ebûbekir b. Muhammed Tâhir, Şeyh Abdülkâdir b. İsmâil, Şeyh Muhammed el-Hafnâvî, Şeyh Abdullâh b. Salîm el-Basrî, Şeyh Ahmed el-Kaşşâşî, Şeyh Zeyneddîn et-Taberî, Şeyh Abdülkâdir b. Yahyâ et-Taberî, Şeyh Yahyâ b. Mükerrem et-Taberî, Şeyh Abdülaziz b. Ömer b. Fehd el-Mekkî, Şeyh Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed, Şeyh Ebû Muhammed Radiyyüddîn b. İbrâhîm, Şeyh Muhammed Muhyiddîn b. Ali el-Arabî.
İcâzet-nâme'nin târîhi: 12 Cemâziye'l-evvel 1321/(7 Ağustos 1903).

أحمد المغربى كما أجازه بها إمام على أبو خسن الشاذلى كما أجازه بها الغوث سيدى عبد السلام بن مشيش كما أجازه بها سيدى عبد الرحمن المدنى الزياد كما أجازه بها سيدى عبد الله التناثرى كما أجازه بها سيدى أبو بكر الشبلى كما أجازه بها أبو الفاطمة الجنيد كما أجازه بها السر السقطى كما أجازه بها القطب السيد المعروف الكرخى كما أجازه بها سيد الداود الطائى كما أجازه بها سيدى حبيب العجمى كما أجازه بها سيد التابعين السيد حسن البصرى كما أجازه بها سبط رسول رب العالمين سيدنا الحسن رضى الله عنه كما أجازه بها والده الإمام الأعظم سيدنا على ابن أبى طالب رضى الله عنه كما أجازه بها إمام الأنبياء والمرسلين سيدنا وسندنا محمد بن عبد الله الكرام الطاهرين الطيبين صلوات الله وسلامه عليهم أجمعين وعلى جميع الأنبياء والمرسلين فى كل وقت وحين . والحمد لله رب العالمين .

فإنى أجزت المذكور وأنا مصطفى بن عثمان شنبى الغربى الطرابلسى .

وأما الطريقة العروسية الشاذلية المشيشية فعن السيد كريم الطرابلسى الأزليتنى ابن السيد منصور بن السيدعبد الرحمن بن السيد سعيد بن السيد عمر بن السيد منصور بن السيد أحمد ابن السيد عثمان ابن السيد على ابن السيد عبد الله ابن السيد خليق ابن السيد محيى ابن الشيخ الأشهر بسيدى عبد السلام الأسمر الشيخ الطريقة العروسية ابن السيد سليمان بن سيد سالم بن السيد خليق بن السيد نبيل بن سيد عمران بن سيد أحمد بن سيد عبد الله بن سيد إدريس الأصغر بن السيد إدريس الأكبر بن السيد المثنى بن السيد حسن السبط بن على بن أبى طالب كرم الله وجهه .

وأما الطريقة الشابية للشيخ الربانى سيدى المسعود بن محمد لقب بندار بن عبد اللطيف بن أبى الكرم بن أحمد المخلوق بن على بن محمد بن مساعد بن سليمان بن مروان بن عبد الغنى بن حسان بن أحيد بن حميد بن ليث بن عبد الله بن عبد الرحمان بن عبد العزيز بن مساهل بن أهينس بن قانن بن أوراد بن هزيل بن عبد الرحمان بن عبد الله بن مسعود صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم .

/124/ HÂFIZ TAHSÎN BEY

Şeyh Behcet Efendi'nin Hâfız Tahsîn Bey isminde bir halîfesi vardır. Meşâyih-i Uşşâkiyye'den Hacı Mustafa Efendi'ye de tarîk-ı Nakşî'den bir icâzet-nâme vermişlerdir.

Tahsîn Bey, 1268 senesi Cemâziye'l-evvelinin onbeşinci (9 Mart 1852) Çarşamba günü Trabzon'da Kaleiçi Mahallesi'nde doğmuştur. Pederi Şemseddîn Ahmed Efendi, Kuşadalı İbrâhîm Efendi halîfesi Hammâmî Tevfîk Efendi'nin dervîşlerindendir. Hammâmî merhûma Tahsîn Bey dahi yetişmiş, hüsn-i nazarlarına ulaşmış-

tır. Tahsîn Bey, dört yaşında iken İstanbul'a gelmiş, Cibali Mektebi'nde okumuş, dokuz yaşında hâfız olmuştu. 1286/(1869)'da Hünkâr İmâmı Râşid Efendi merhûmdan ilm-i kırâati tekmîl ile, Hammâmî halîfesi Şeyh Mustafa Enverî Efendi'ye intisâb etmiştir. İrtihâlinde onun halîfesi Yakûb Hân'dan tecdîd-i bey'at edip, onun da intikâlinde Hacı Kâmil Efendi'nin taht-ı terbiyesinde kalmıştır.

Kâmil Efendi'nin rıhletinde Şeyh Behcet Efendi'yi enîs-i cân ittihâz edip, ondan tecdîd-i inâbet etmiştir. 1341 senesi leyle-i Regâibinde (Şubat 1923) tâc-ı hilâfeti ser-i mübâhâtına koydu.

Dâire-i askeriyyeye mensûb idi. Hâssa levâzım müdîriyyetine kadar irtikâ ile tekâüd olmuştur.

Haftada bir hatm eder; âbid, zâhid, âşık ve mücâhid bir zâttır. Kurrâ hâfızlarının zamânen en kıdemlisidir. Üç aylarda sâim olur ve nevâfile tamâmıyla riâyet eder bir pîr-i fânîdir.

Şeyh Behcet Efendi hazretleri Hırka-i Şerîf'de Atik Ali Paşa Câmi'-i şerîfi ittisâlindeki Uşşâkî Dergâhı şeyhi Hacı Mustafa Efendi'ye dahi tarîk-ı feyz-refîk-i Nakşî'den icâze vermişlerdir.

Sütlüce Dergâhı şeyhi Elîf Efendi, meclis-i meşâyih riyâsetinde iken münhal olan Selîmiye Dergâhı meşîhatını müşârünileyhe Şeyh Behcet Efendi'ye teklîf eylemişler ise de, seksen senedir ecdâdıyla maan hıdmet-i aliyyelerinde bulundukları Hz. Salâhî'ye olan irtibât-ı şedîdleri te'siriyle teklîf-i vâkıa mümâşât eylemediklerini ve esâsen kendisinin Selîmiye'deki eâzıma karşı pek âciz bir mevkî'de olup, oradaki meşîhatın kolay bir şey olmadığını hikâyeten bu âcize beyân buyurmuşlardır.

Hazret-i Behcet'i pek çok severim ez dil ü cân
Çünki elyevm odur rehber-i kûy-ı cânân

"Halîfe-i Habîbi'r-Rahmân, câmiü'l-Kur'ân Osmân İbn Affân (radıya'llâh anh) efendimiz hazretlerinin kırâat-i Kur'ân-ı azîmü'ş-şâna sûret-i devâm u ihtimâmlarını Küçük Ayasofya Medresesi'nde hücre-nişîn-i inzivâ, mahbûb-ı Habîb-i Hudâ, mürşid-i âgâh u penâhım el-Hâc Kâmil Efendi hazretlerinin meclis-i rûhâniyyet-enîsi ve huzûr-ı kudsiyyet-feyzinde bulunduğum bir gün dest-i âlîlerinde mütâlâa buyurmakta oldukları **Kûtü'l-Kulûb** *nâm kitâb-ı müstetâbdan bu abd-i müznib ü günâh-kâra tahrîc ü beyân buyurmuş ve ihsân ale'l-ihsân olarak tezyîlinde yazdırmış bulunduklarından, işbu işâret-i aliyye-i mürşidânelerine ittibâan ferdâsı gününden i'tibâren vech-i meşru' üzre kırâat-ı Kur'ân-ı azîmü'ş-şâna müstaînen bi-tevfîkihî teâlâ besmele-keş-i mübâşeret oldum. Lehu'l-hamd ve'l-minne. el-Hâletü hâzihî devâm-ı tilâvete ikdâm etmekde isem de, Cenâb-ı Hak hüsn-i hâtime nasîb ve*

ihsân buyursun, aczim hitâma resîde olur ve şâyed bed' etmiş bulunduğum hatm-i şerîf ikmâl edilememiş bulunursa, hem itmâmını ve hem de bu abd-i ez'af u ahkarda vesîle-i hayrduâ olmasını bâis ve bâdî olmuş olur mülâhazasıyla iş bu muhtırayı her günkü dersimin işâreti olmak üzere yazdım ve zîrine de sûret-i tertîbi ilâve eyledim. Bundan sonra, işbu Kelâm-ı Kadîm, ihvân-ı dînimden kangı mü'min, muvahhid karındaşının eline geçer ise, bulunduğu mahalde hatmim kalmış olduğu bilinip itmâm-ı hatm-i âcizânemle bu abd-i müznibin dahi rûhunu yâd ve şu sûretle muhtâc bulunduğum rahmet ü mağfiret-i elzemiyyeye nâiliyyetim ile, ibâdu'llâhın dil-şâd buyrulmalarını istircâen işbu Kelâm-ı Kadîm, sıgar-ı sinnimde pederim merhûmun vermiş olduğu Kelâmu'llâh olup, sekiz yaşımda iken hıfzına bed' ü mübâreşet edip, 1279/(1862) târîhinde ve onbir yaşımda Zeyrek Câmi'-i şerîfi İmâm-ı evveli Tokâdî Hâfız Ahmed Efendi (nevvera'llâhu merkadehû) hazretlerinden ikmâl-i hıfz-ı Kur'ân ve onaltı yaşımda, ya'nî 1285/(1868) târîhinde hâlen İmâm-ı evvel-i Abdülhamîd Hân-ı sânî, Semâhatlü Hâfız Muhammed Râşid Efendi hazretlerinden **Seb'** *ve* **Aşere vü Takrîb***'den hatemât-ı kâmileye muvaffakiyyetle ahz-ı icâzet, müyesser olmuştur. Esnâ-yı hıfzımda tâ-be-sabâh ale'l-ekser geceler çalışmakta idim. Ba'zan pek güçlükle zihnime yerleştirebildiğim sahâifte ki, kırâat olundukça görülecektir, silinmiş yerler, sabâvet gözyaşımın damlasından mütevellid bulunduğundan, şu hâtıra-i latîfe-i suûdânemin vefâtıma kadar görülüp, mütelezziz olmaklığım için hâli üzerine ibkâ etmişimdir.*

es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llâhi ve berekâtuhû ve mağfiretuhû."

İbtidâ-yı devâm: Gurre-i Recebü'l-ferd 1314/(6 Aralık 1896)

Hâssa Levâzım Dâiresi Üçüncü Şu'besi Müdürü es-Seyyid Hâfız Muhammed Tahsîn b. es-Seyyid Ahmed Şemseddîn et-Trabzonî. (*Gafera'llâhu lehumâ ve vâlideyh*)

Cuma: Fâtiha-i şerîfeden Sûre-i En'âm'a kadar.
Cumartesi: En'âm'dan Sûre-i Yûnus'a kadar.
Pazar: Yûnus'dan Sûre-i Tâhâ'ya kadar.
Pazartesi: Tâhâ'dan Sûre-i Ankebût'a kadar.
Salı: Ankebût'tan Sûre-i Zümer'e kadar.
Çarşamba: Zümer'den Sûre-i Vâkıa'ya kadar.
Perşembe: Vâkıa'dan ilâ âhiri'l-Kur'ân.

/125/ ŞEYH HÂFIZ İMDÂDULLÂH-I HİNDÎ

Şeyh Behcet Efendi'nin tercüme-i hâli sırasında ism-i şerîflerinin zikriyle tezyîn-i sutûr-ı iftihâr kılınan bu zât-ı muhterem hakkında elde ettiğim ma'lûmât bervech-i atîdir:

İmdâdullâh Efendi, âşinâ-yı bahr-ı tetkîk, dânâ-yı rumûz-ı tahkîk, "âyetün min âyâti'llâh" diye tavsîf edilir bir rehber-i hakîkattır. Pederi Hâfız Muhammed Emîn'dir. Mezheben Hânefî, vatanen Tehânevî-i Hindî, sâkinen Mekkî'dir. Sinn-i şerîfleri yüzü mütecâviz iken Mekke-i Mükerreme'de irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Mekke-i Mükerreme'de mücâveretleri altmış seneyi mütecâvizdir. Bidâyeten Hind'de iktisâb-ı ilm ü fazîlet ve seyyidünâ Şâh Muhammed Nûr'dan ahz-ı tarîkat etmiştir ki, bu zâtın irtihâli Şevvâl 1259/(Kasım 1843) târîhine müsâdifdir.

Mürîdânı üçyüzbinden ziyâde olup, bir kaç halîfe yetiştirmişlerdir. 12 Cemâziye'l-âhir 1317/(18 Ekim 1899) Çarşamba günü gül-zâr-ı bekâya intikâl eylemişler ve Mekke-i Mükerreme'de defîn-i hâk-i gufrân olmuşlardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Âsâr-ı aliyyeleri:

İrşâdu'l-Mürşid.

Onun tafsîlini câmi' **Ziyâi'l-Kulûb.**

Mesnevî-i Şerîf Şerhi. Farsça, altı cild. Bu şerh tertîb sırasıyla değildir. Ebyât-ı müşkile üzerine yazılmıştır. Mahmûd Ali nâmında biri **İhtitâm-ı Mesnevî** nâmıyla VI. cilde bir hâtime yazmıştır, manzûmdur. Mesnevî tarzındadır. 1316/(1898)'da basılmıştır.

Risâle-i Vahdet-i Vücûd.

Cümlesi Delhi'de basılmıştır. Lehü'l-hâmd her birini görmek nasîb olmuştur.

Şemâil-i Aliyyeleri

Esmerü'l-levn, orta boylu, beyâz sarıklı, zaîfü'l-bünye, beyâz sakallıydı. Fevka'l-âde mahviyyet-perver, nezâket-i kâmile sâhibi, edîb, halûk, irfân-ı Muhammedî'ye bi-hakkın mâlik bir mürşid-i kâmil idi.

Hâlen "bir kemik bir deri" denilecek derecede zaîf olup odasının mefrûşâtı toprak zemîn üzerine fürş olunmuş bir hasır, bir posttan ibâret imiş. Kendileri ale'l-ekser dizlerini dik tutar, başını dizlerinin üstüne kor, hâl-i murâkabede bulunurlar imiş.

Altmış sene Mekke-i Mükerreme'de bulundukları hâlde nûr vücûdlarını görebilenlerin mikdârı pek az imiş. Hâlbuki Hind'den gelenler ziyârətlerinde bulunur, enfâs-ı kudsiyyelerinden istifâde vü istifâza ederler imiş. Cenâb-ı Hak cümlemizi mazhar-ı şefâati buyursun.

Nezâket-i beyâniyyesine misâl olarak **Vahdet-i Vücûd Risâlesi'**nden bir nebze bahs edeceğim:

Bunun aslı Fârisî lisânı üzre yazılmış, tercümesini zamânımız urefâ-yı muharrirîninden Ahmed Avni Bey ifâ eylemiştir.

"Fakîr-i hakîr İmdâdullâh-ı Fârûkî Çeştî-i Sâbirî (*afa'llâhu anh*): Hamd u salavât-ı vâfiyâttan ve dervîşlerin mükrim-i muazzamı ve hakâyık-âgâhlıkta ve gınâ-yı maârifde onların /126/ pîşvâsı bulunan Mevlevî Abdülazîz sâhib-i Çeştî-i Sâbirî (*zâde'llâhu teâlâ mecdehû*) hazretlerinin huzûr-ı şerîflerine takdîm-i selâm-ı meveddet-âsâ ettikten sonra müberhen ü mekşûf olsun ki, cevâb-ı âlîleri mazmûn-ı acîbi ve işârât-ı garîbesi ile vâsıl olup hem-meşreblik ve hem-tarîklık lihâzasıyla senâ-kârlarını memnûn buyurdu. Vahdet-i vücûd mes'elesiyle ona müteallik husûsât hakkında isti'lâm vâki' olup cevâbının talebinde ısrâr olunmuştur. "*Evlâdım, fakîrde bu liyâkat nerede? Fakîr kendisini nasıl hakâyık-şinâs olan zümre-i ârifînden addedip böyle emr-i azîme mütesaddî olsun.*" (buyurmuş), lâkin zât-ı âlîleri kemâl-ı cûşiş ü gûşiş ile cevâb taleb buyurup haberler göndermişlerdir. Çâresiz emre imtisâlen kalem-i rutab u yâbisden fehme vâsıl olan her ne ki, hak ise onu nakş eyledi. Fakîr tercümânlıktan başka bir şey yapmadım. Va'llâhü'l-muvaffık."

Hz. Şeyh'in neseb-i şerîfleri otuzüçüncü bâtında Hz. Ömer (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehîdir.

Tarîkaten Kâdiriyye, Nakşiyye, Kübreviyye, Çeştiyye; meşreben Üveysiyye'dendir. Gerek neseb-i şerîflerini, gerek turuk-ı aliyyelerinin silsile-nâmelerini Dehli'de gâyet nefis bir sûrette tertîb ve tab' ettirmişlerdir ki, bir nüshasını Şeyh Ali Behcet Efendi, fakîre ihsân buyurmuşlardır. Bu silsile-nâmenin tedkîkinden de anladım ki, Hindliler, Hz. Şeyh'e çok hürmet etmişlerdir.

İctihâdları tarîk-ı Çeştî'den vâki' olmuştur. Hz. Şâh-ı Nakşıbend efendimize irtibâtları ber-vech-i atîdir:

Seyyidinâ Hâce Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend, Hâce Alâeddîn-i Attâr, Hâce Ya'kûb, Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr, Hâce Zâhid, Hâce Dervîş, Hâce Muhammed, Hâce Bakî Bi'llâh, Hâce İmâm Rabbânî Şeyh Ahmed, Hâce Ahmed-i Nebûrî, Hâce Abdullâh, Hâce Abdurrahîm, Hâce Veliyyullâh, Hâce Abdülazîz, Hâce Ahmed, Hâce Nûr Muhammed, Hz. Şeyh Muhammed İmdâdullâh. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

ŞEYH İMDÂDULLÂH-I MEKKÎ'NİN TARİKAT SİLSİLELERİ[199]

NESEBUNÂ ÂBÂÎ MİNHU FÂRÛKÎ Hz. MEVLÂNÂ ŞEYH İMDÂDULLÂH-I SÂHİB:

Hâfız İmdâdullâh (*dâme feyzuhû ve rahmetu'llâhi aleyh*) b. Hâfız Şeyh Muhammed Emîn b. Hâfız Şeyh Bedhâ b. Hâfız Şeyh Balâkî b. Hâfız Şeyh Abdullâh b. Şeyh Muhammed b. Şeyh Abdülkerîm b. Şeyh Abdurrahîm b. Şeyh Serâceddîn b. Kâdî Şehden b. Kâdî Muhammed Mûsâ b. Kâdî Muhammed Nasrullâh Hân b. Kâdî Muhammed Ya'kûb Hân b. Şeyh Nizâmeddîn b. Şeyh Şehâbeddîn-i Ma'rûf bihî Ferahşâh-ı Kâbulî b. Muhammed Şâh b. Nasîrüddîn Şâh b. Mahmûd Şâh b. Süleymân Şâh b. Mes'ûd Şâh b. Şâh Abdullâh-ı Vâiz-i Asğar b. Şâh Abdullâh-ı Vâiz b. Şâh Ebu'l-Feth b. Şâh Muhammed İshâk b. Sultân Mahmûd b. Sultân İbrâhîm b. Edhem-i Kalender b. Süleymân b. Mansûr b. Nâsıruddîn b. Hz. Abdullâh (*radıya'llâhu anh*) b. Emîru'l-mü'minîn seyyidünâ Ömer el-Fârûk.

A. ŞECERE-İ SIDDÎKIYYE:

1. Câmiu İlmi'l-Evvelîn ü Âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Emîru'l-mü'minîn Seyyidünâ Ebûbekir es-Sıddîk,
3. Seyyidünâ Selmân-ı Fârisî,
4. Seyyidünâ Kâsım b. Muhammed Ebûbekir es-Sıddîk,
5. Seyyidünâ İmâm Ca'fer-i Sâdık,
6. Seyyidünâ Bâyezîd-i Bistâmî,
7. Seyyidünâ Hâce Ebû Yûsuf-ı Hemedânî,

199. Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî'nin çeşitli tarîkatlarla ilgili silsilesi bir şema halinde **Sefîne**'nin içine konulmuştur. Biz, burada o listedeki isimleri tarîkatlara göre ayırarak yazdık.

8. Seyyidünâ Hâce Abdulhâlık-ı Gucdüvânî,
9. Seyyidünâ Hâce Muhammed Ârif,
10. Seyyidünâ Hâce Mahmûd Ebu'l-Hayr Fağnevî,
11. Seyyidünâ Hâce-i Azîzân Ali Râmitenî,
12. Seyyidünâ Hâce Muhammed Baba Semmâsî,
13. Seyyidünâ Emîr Gülâl,
14. Seyyidünâ Hâce Bahâeddin Nakşbend,
15. Seyyidünâ Hâce Alâeddîn-i Attâr,
16. Seyyidünâ Mevlânâ Ya'kûb-ı Çerhî,
17. Seyyidünâ Hâce Abdullâh-ı Ahrâr,
18. Seyyidünâ Şâh Abdülhâlık,
19. Seyyidünâ Şâh Ecmel-i Behrâyicî,
20. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
21. Seyyidünâ Derviş b. Muhammed Kâsım,
22. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
23. Seyyidünâ Celâleddîn-i Tehânîserî,
24. Seyyidünâ Nizâmeddîn-i Belhî,
25. Seyyidünâ Şâh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
26. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
27. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı Emrûhî,
28. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i Emrûhî,
29. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
30. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
31. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
32. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Vefâyetî,
33. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihâncihânevî,
34. **Seyyidünâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

B. KÂDİRİYYE-İ HÜSEYNİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Seyyidünâ İmâm Hüseyin (r.a),
3. Seyyidünâ İmâm Zeynelâbidîn,
4. Seyyidünâ İmâm Muhammed Bâkır,
5. Seyyidünâ İmâm Ca'fer-i Sâdık,

6. Seyyidünâ İmâm Mûsâ Kâzım,
7. Seyyidünâ İmâm Ali b. Mûsâ,
8. Seyyidünâ Dâvûd-ı Tâî,
9. Seyyidünâ Ma'rûf-ı Kerhî,
10. Seyyidünâ Seriyy-i Sakatî,
11. Seyyidünâ Cüneyd-i Bağdâdî,
12. Seyyidünâ Ebûbekr-i Şiblî,
13. Seyyidünâ Şeyh Abdullâh Vâhid,
14. Seyyidünâ Şeyh Ebu'l-Ferec,
15. Seyyidünâ Ali Henkârî,
16. Seyyidünâ Şeyh Ebu'l-Hasan,
17. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd,
18. Seyyidünâ Gavs-ı a'zam Şeyh Abdulkâdir-i Geylânî,
19. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn,
20. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn Ali,
21. Seyyidünâ Şeyh Kutbeddîn Ebû Îyd,
22. Seyyidünâ Şeyh Ebu'l-Mekârim Fâzıl,
23. Seyyidünâ Şeyh Ubeyd b. Ebu'l-Kâsım,
24. Seyyidünâ Şeyh Ubeyd b. İsâ,
25. Seyyidünâ Seyyid Celâleddîn-i Buhârî,
26. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
27. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyici,
28. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
29. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
30. Seyyidünâ Celâleddîn-i Tehânîserî,
31. Seyyidünâ Nizâmeddîn-i Belhî,
32. Seyyidünâ Şeyh Ebû Ma'rûf,
33. Seyyidünâ Şeyh Muhibbullâh ed-Debbârî,
34. Seyyidünâ Muhammed Feyyâz Emrûhî,
35. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid-i İmrûhî,
36. Seyyidünâ Adudiddîn-i İmrûhî,
37. Seyyidünâ Abdülhâdî-i İmrûhî,
38. Seyyidünâ Abdülbârî-i İmrûhî,
39. Seyyidünâ Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
40. Seyyidünâ Şâh Nûrî Muhammed,
41. **Seyyidünâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

C. ŞECERE-İ ÜVEYSİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Seyyidünâ İmam Ali (r.a.),
3. Seyyidünâ Mûsa b. Zeyd Üveys-i Karanî,
4. Seyyidünâ Sultan İbrâhîm b. Edhem-i Belhî,
5. Seyyidünâ Hâce Huzeyfe Merageşî,
6. Seyyidünâ Hâce Ebû Hübeyre Basrî,
7. Seyyidünâ Hâce Mimşâd-ı Dîneverî,
8. Seyyidünâ Hâce Ebû İshâk-ı Şâmî,
9. Seyyidünâ Hâce Ebû Ahmed Abdâl-ı Çeştî,
10. Seyyidünâ Hâce Ebû Muhammed-i Çeştî,
11. Seyyidünâ Hâce Ebû Yûsuf-ı Çeştî,
12. Seyyidünâ Hâce Mevdûd-ı Çeştî,
13. Seyyidünâ Hâce Hacı Şerîf-i Zindânî,
14. Seyyidünâ Hâce Osman Hârûnî-i Mekkî,
15. Seyyidünâ Hâce Muînuddîn-i Çeştî,
16. Seyyidünâ Hâce Kutbeddîn Bahtiyâr-ı Kâkî,
17. Seyyidünâ Hâce Ferîdüddîn-i Sükkergencî,
18. Seyyidünâ Şâh Alâeddîn Ahmed Sâbir,
19. Seyyidünâ Şâh Şemseddîn Pânîpetî,
20. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Pânîpetî,
21. Seyyidünâ Ahmed Abdulhakk-ı Rodolvî,
22. Seyyidünâ Şâh Ârif b. Ahmed-i Rodolvî,
23. Seyyidünâ Şâh Muhammed b. Ârif-i Rodolvî,
24. Seyyidünâ Şâh Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
25. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
26. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
27. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
28. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
29. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
30. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
31. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
32. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
33. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
34. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,

35. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî
36. Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.

D. ŞECERE-İ MEDÂRİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Seyyidünâ İmam Ali (r.a.),
3. Seyyidünâ Abdullâh-ı Alem-berdâr (?),
4. Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh Muhammed-i Şâmi,
5. Seyyidünâ Aynuddîn-i Şâmî,
6. Seyyidünâ Tayfûr-ı Şâmî,
7. Seyyidünâ Şeyh Bedreddîn Bedîuzzamân Şah Bedâr,
8. Seyyidünâ Şeyh Ecmel-i Behrâyicî.
9. Seyyidünâ Kutb-ı Âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
10. Seyyidünâ Celâleddîn-i Tehânîserî,
11. Seyyidünâ Nizâmeddîn-i Belhî,
12. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
13. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
14. Seyyidünâ Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî
15. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
19. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
20. Seyyidünâ Şâh Nur Muhammed-i Cihencihânevî,
21. Seyyidünâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî

E. ŞECERE-İ CÜNEYDİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Seyyidünâ İmam Ali (r.a.),
3. İmâmu'l-Ârifîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Hasan-ı Basrî (rht.a.),
4. Seyyidünâ İmâmu't-Tâyife Ebu'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî (rht. aleyhim),
5. Seyyidünâ ve Mevlânâ Habîb-i Acemî,
6. Seyyidünâ Dâvûd-ı Tâî,

7. Seyyidünâ Ma'rûf-ı Kerhî,
8. Seyyidünâ Seriyy-i Sakatî,

F. ŞECERE-İ CÜNEYDİYYE-İ SÜHREVERDİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Seyyidünâ Mimşâd Uluvv-ı Dîneverî,
2. Seyyidünâ Şeyh Ahmed Esved-i Dîneverî,
3. Seyyidünâ Şeyh Ebû Muhammed b. Abdullâh,
4. Seyyidünâ Şeyh Vecîhüddîn Abdulkâhir,
5. Seyyidünâ Şeyh Ziyâeddîn Ebu'n-Necîb,
6. Seyyidünâ Şeyh Şihâbeddîn İmâmu'l-A'zam,
7. Seyyidünâ Şeyh Bahâeddîn Zekeriyyâ,
8. Seyyidünâ Şeyh Celâleddîn,
9. Seyyidünâ Şeyh Rükneddîn Ebu'l-Feth,
10. Seyyidünâ Şeyh Celâleddîn-i Buhârî,
11. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
12. Seyyidünâ Kutb-ı Âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
13. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
14. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
15. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
17. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
19. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
20. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî -i İmrûhî,
21. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
22. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
23. Seyyidünâ Şâh Nur Muhammed-i Cihencihânevî,
24. **Seyyidünâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî**

G. ŞECERE-İ CÜNEYDİYYE-İ NAKŞIBENDİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Seyyidünâ Ebû Muhammed-i Cerîrî,
2. Seyyidünâ Muhammed b. Abdullâh-ı Taberî,
3. Seyyidünâ Ebû Iyâz Ahmed b. Muhammed,
4. Seyyidünâ Ebû'l-Hasan-ı Harakânî,
5. Seyyidünâ Ebû Alliyy-i Fâremedî,

6. Seyyidünâ Hâce Yûsuf-ı Hemedânî,
7. Seyyidünâ Hâce Abdülhâlık-ı Gücdüvânî,
8. Seyyidünâ Hâce Muhammed Ârif,
9. Seyyidünâ Hâce Mahmûd Ebu'l-Hayr Fağnevî,
10. Seyyidünâ Hâce-i Azîzân,
11. Seyyidünâ Hâce Muhammed Baba Semmâsî,
12. Seyyidünâ Seyyid Emîr Gülâl,
13. Seyyidünâ Hâce Bahâeddîn,
14. Seyyidünâ Hâce Alâeddîn-i Attâr,
15. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Ya'kûb-ı Çerhî,
16. Seyyidünâ Hâce Abdullâh-ı Ahrâr,
17. Seyyidünâ Hâce Abdülhak,
18. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
19. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
20. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
21. Seyyidünâ Kutb-ı Âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
22. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
23. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
24. Seyyidünâ Şeyh Ebî Saîd-i Kenkûhî,
25. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
26. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
27. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
28. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
29. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
30. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
31. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
32. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
33. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

H. ŞECERE-İ KÂDİRİYYE-İ KAMÎSİYYE:

1. Seyyidünâ Ebûbekr-i Şiblî,
2. Seyyidünâ Şeyh Abdülvâhid b. Abdülazîz,
3. Seyyidünâ Ebu'l-Ferec-i Tartûsî
4. Seyyidünâ Aliyy-i Henkârî,
5. Seyyidünâ Ebûl-Hasan-ı Karsî,

6. Seyyidünâ Ebû Saîd-i Manzemî,
7. Seyyidünâ Gavs-ı A'zam Abdülkâdir-i Cîlânî,
8. Seyyidünâ Abdürrezzâk,
9. Seyyidünâ Seyyid Zeyneddîn,
10. Seyyidünâ Seyyid Yahyâ Zâhid,
11. Seyyidünâ Seyyid Mûsâ,
12. Seyyidünâ Seyyid Abdülvehhâb,
13. Seyyidünâ Seyyid Abdülkâdir-i Ra'sî,
14. Seyyidünâ Seyyid Ahmed-i Kudsî,
15. Seyyidünâ Seyyid Mevlânâ Mağribî,
16. Seyyidünâ Seyyid Abdülhakk-i Mağribî,
17. Seyyidünâ Seyyid İlyâs-ı Mahribî,
18. Seyyidünâ Seyyid Feyzü'l-A'zam,
19. Seyyidünâ Seyyid Şâh Muhammed,
20. Seyyidünâ Seyyid Muhammed-i Gavs,
21. Seyyidünâ Seyyid Abdülhay,
22. Seyyidünâ Seyyid Abdürrezzâk,
23. Seyyidünâ Seyyid Rahm Ali Şâh,
24. Seyyidünâ Seyyid Hacı Abdürrahîm-i Velâyetî,
25. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
26. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

I. ŞECERE-İ KÂDİRİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Seyyidünâ Şeyh Seyfeddîn,
2. Seyyidünâ Şeyh Bedreddîn,
3. Seyyidünâ Muhammed Alâeddîn Ali Ahmed-i Bâbür,
4. Seyyidünâ Şemseddîn-i Pânîpetî,
5. Seyyidünâ Şâh Ahmed Abdulhak-ı Rodolvî,
6. Seyyidünâ Şâh Ârif b. Ahmed-i Rodolvî,
7. Seyyidünâ Şâh Muhammed b. Ârif-i Rodolvî,
8. Seyyidünâ Şâh Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
9. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
10. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
11. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
12. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,

13. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
15. Seyyidünâ Şâh Adudüddîn-i İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
19. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed Cihencihânevî
20. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

İ. ŞECERE-İ KÂDİRİYYE-İ REZZÂKİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Seyyidinâ Seyyid Ebû Sâlih,
2. Seyyidinâ Şeyh Ebu'n-Nasr,
3. Seyyidinâ Muhammed Hasan,
4. Seyyidinâ Abdülkâdir,
5. Seyyidinâ Şeyh Ahmed Çelebî,
6. Seyyidinâ Şâh Mûsâ,
7. Seyyidinâ İbrâhîm-i Hasenî,
8. Seyyidünâ Şâh Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
9. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
10. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
11. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
12. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
13. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
15. Seyyidünâ Şâh Adudüddîn-i İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
19. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî
20. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Tehânevî-i Mekkî.**

J. ŞECERE-İ KÂDİRİYYE-İ ALİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn Ali Haddâd,
2. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn Ali Eflah,
3. Seyyidinâ Şeyh Kutbeddîn Ebu'l-Gays,

4. Seyyidünâ Seyyid Ebu'l-Mekârim Fâzıl,
5. Seyyidünâ Şeyh Ubeyd b. Îsâ,
6. Seyyidünâ Seyyid Celâleddîn-i Buhârî,
7. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
8. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
9. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
10. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-i Kenkûhî,
11. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
12. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
13. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
15. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
19. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
20. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
21. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
22. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

K. ŞECERE-İ ÇEŞTİYYE-İ NİZÂMİYYE-İ NASÎRİYYE:

1. Seyyidünâ Nizâmeddîn Sultânü'l-Evliyâ,
2. Seyyidünâ Şeyh Sadreddîn Tabîb-i Delhâ,
3. Seyyidünâ Seyyid Muhammed-i Geysûdrâz,
4. Seyyidünâ Seyyid Sadreddîn-i Ûdhî,
5. Seyyidünâ Şeyh Miyân b. Hakîm,
6. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
7. Seyyidünâ Kutb-ı Âlem Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
8. Seyyidünâ Celâleddîn-i Tehânîserî,
9. Seyyidünâ Nizâmeddîn-i Belhî,
10. Seyyidünâ Ebû Saîd-i Kenkûhî,
11. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
12. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
13. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,

15. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
18. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
19. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

L. ŞECERE-İ ÇEŞTİYYE-İ NİZÂMİYYE-İ NASÎRİYYE:

1. Seyyidünâ Nizâmeddîn Sultânü'l-Evliyâ,
2. Seyyidünâ Hâce Nasîrüddîn Çerâğ-ı Dehlî,
3. Seyyidünâ Mahdûm-ı Cihân Muhammed,
4. Seyyidünâ Seyyid Celâleddîn-i Buhârî,
5. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
6. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
7. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
8. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-i Kenkûhî,
9. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
10. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
11. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
12. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
13. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
15. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
16. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
17. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
18. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
19. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
20. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

M. ŞECERE-İ ÇEŞTİYYE-İ NİZÂMİYYE-İ TABÎBİYYE:

1. Seyyidünâ Şeyh Felahullâh,
2. Seyyidünâ Şeyh Sa'dullâh,
3. Seyyidünâ Dervîş b. Seyyid Muhammed b. Kâsım.
4. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
5. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-i Kenkûhî,

6. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
7. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
8. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
9. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
10. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
11. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
12. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
13. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
15. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
16. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
17. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

N. NAKŞIBENDİYYE-İ MÜCEDDİDİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Emîru'l-mü'minîn Seyyidünâ Ali (r.a.),
3. Seyyidünâ İmâm Hasan (r.a.),
4. Seyyidünâ İmam Ca'fer-i Sâdık,
5. Seyyidünâ Mûsâ Kâzım,
6. Seyyidünâ İmâm Ali Rızâ,
7. Seyyidünâ Ma'rûf-ı Kerhî,
8. Seyyidünâ Seriyy-i Sakatî,
9. Seyyidünâ Cüneyd-i Bağdâdî,
10. Seyyidünâ Ebûbekr-i Şiblî,
11. Seyyidünâ Ebu'l-Kâsım Nasîrâbâdî,
12. Seyyidünâ Ebû Ali Dekkâk,
13. Seyyidünâ Ebu'l-Kâsım-ı Kuşeyrî,
14. Seyyidünâ Ebû Alliyy-i Fâremedî,
15. Seyyidünâ Hâce Yûsuf-ı Hemedânî,
16. Seyyidünâ Hâce Abdülhâlık-ı Gücdüvânî,
17. Seyyidünâ Hâce Muhammed Ârif,
18. Seyyidünâ Hâce Mahmûd Ebu'l-Hayr,
19. Seyyidünâ Hâce-i Azîzân Alliyy-i Râmitenî,
20. Seyyidünâ Hâce Muhammed Baba Semmâsî,

21. Seyyidünâ Seyyid Emîr Gülâl,
22. Seyyidünâ Hâce Bahâeddîn-i Nakşıbendî,
23. Seyyidünâ Hâce Alâeddîn-i Attâr,
24. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Ya'kûb-ı Çerhî,
25. Seyyidünâ Hâce Abdullâh-ı Ahrâr,
26. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Zâhid,
27. Seyyidünâ Mevlânâ Dervîş,
28. Seyyidünâ Hâce Muhammed,
29. Seyyidünâ Hâce Bâkî Billâh,
30. Seyyidünâ İmâm Rabbânî Mevlânâ Şeyh Ahmed,
31. Seyyidünâ Seyyid Âdem-i Nebûrî,
32. Seyyidünâ Seyyid Abdullâh,
33. Seyyidünâ Şâh Abdürrahîm,
34. Seyyidünâ Şâh Veliyyullâh,
35. Seyyidünâ Şâh Abdülazîz,
36. Seyyidünâ Seyyid Ahmed,
37. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
38. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

O. ÇEŞTİYYE-İ KUDDÛSİYYE-İ HASENİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Emîru'l-mü'minîn Seyyidünâ Ali (r.a.),
3. Seyyidünâ İmâm Hasan (r.a.),
4. Seyyidünâ İmâm Zeynelâbidîn,
5. Seyyidünâ İmâm Muhammed Bâkır,
6. Seyyidünâ Sultân İbrâhîm b. Edhem,
7. Seyyidünâ Hâce Huzeyfe-i Mar'aşî,
8. Seyyidünâ Hâce Ebû Cübeyre-i Basrî,
9. Seyyidinâ Hâce Mimşâd-ı Dîneverî,
10. Seyyidünâ Hâce Ebû İshâk-ı Şâmî,
11. Seyyidünâ Hâce Ebû Ahmed Abdâl-ı Çeştî,
12. Seyyidünâ Hâce Ebû Muhammed-i Çeştî,
13. Seyyidünâ Ebû Yûsuf-ı Çeştî,
14. Seyyidünâ Hâce Mevdûd-ı Çeştî,

15. Seyyidünâ Hacı Şerîf-i Rindî,
16. Seyyidünâ Hâce Osmân-ı Hârûnî,
17. Seyyidünâ Hâce Muînüddîn-i Çeştî,
18. Seyyidünâ Hâce Kutbeddîn-i Bahtiyârî,
19. Seyyidünâ Şeyh Ferîdüddîn-i Sükkergencî,
20. Seyyidünâ Mahdûm Alâeddîn Ahmed Sâbir,
21. Seyyidünâ Şemseddîn-i Pânipetî,
22. Seyyidünâ Şâh Ahmed Abdülhakk-ı Rodolvî,
23. Seyyidünâ Şâh Ârif b. Ahmed-i Rodolvî,
21. Seyyidünâ Şâh Muhammed b. Ârif-i Rodolvî,
22. Seyyidünâ Şâh Abdulkuddûs-i Kenkûhî,
23. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
24. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
25. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
26. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
27. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
28. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
29. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
30. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
31. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
32. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
33. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî
24. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

Ö. KÂDİRİYYE-İ KUDDÛSİYYE:

1. Câmiu ilmi'l-evvelîn ü âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.),
2. Emîru'l-mü'minîn Seyyidünâ Ali (r.a.),
3. Seyyidünâ İmâm Hasan (r.a.),
4. Seyyidünâ Seyyid Abdullâh Muhlis,
5. Seyyidünâ Seyyid Mûsâ Elhûn,
6. Seyyidünâ Seyyid Dâvûd-ı Mûris,
7. Seyyidünâ Seyyid Muhammed-i Mûris,
8. Seyyidünâ Seyyid Yahyâ Zâhid,
9. Seyyidünâ Seyyid Abdullâh Çelebi,

10. Seyyidünâ Seyyid Mûsâ Cengîdost,
11. Seyyidünâ Ebû Sâlih,
12. Seyyidünâ Şeyh Abdülkâdir-i Cîlânî,
13. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn Ali Haddâd,
14. Seyyidünâ Şeyh Şemseddîn Eflah,
15. Seyyidünâ Şeyh Kutbeddîn-i Ebu'l-Gays,
16. Seyyidünâ Seyyid Ebu'l-Mekârim-i Fâzıl,
17. Seyyidünâ Şeyh Ubeyd b. Ebu'l-Kâsım,
18. Seyyidünâ Şeyh Abd b. Îsâ,
19. Seyyidünâ Seyyid Celâleddîn-i Buhârî,
20. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
21. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
22. Seyyidünâ Dervîş b. Muhammed Kâsım,
23. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-i Kenkûhî,
24. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,
25. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
26. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
27. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
28. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
29. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
30. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
31. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
32. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
33. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
34. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
35. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

P. ŞECERE-İ NAKŞIBENDİYYE:

1. Seyyidünâ Hâce Alâeddîn-i Attâr,
2. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Yâkûb-ı Çerhî,
3. Seyyidünâ Hace Abdullâh-ı Ahrâr,
4. Seyyidünâ Habîb-i Acemî,
5. Seyyidünâ Davûd-ı Tâî,
6. Seyyidünâ Ma'rûf-ı Kerhî,
7. Seyyidünâ Seriyy-i Sakatî,

8. Seyyidünâ Cüneyd-i Bağdâdî,
9. Seyyidünâ Ebû Bekr-i Şiblî,
10. Seyyidünâ Ebu'l-Kâsım-ı Nasîrâbâdî,
11. Seyyidünâ Ebû Ali Dakkâk,
12. Seyyidünâ Ebu'l-Kâsım-ı Kuşeyrî,
13. Seyyidünâ Ebû Alliyy-i Fâremedî,
14. Seyyidünâ Hâce Yûsuf-ı Hemedânî,
15. Seyyidünâ Hâce Abdülhâlık-ı Gücdüvânî,
16. Seyyidünâ Hâce Muhammed Ârif Rivgîrî,
17. Seyyidünâ Hâce Mahmûd Ebu'l-Hayr-ı Fağnevî,
18. Seyyidünâ Hâce-i Azîzân Aliyy-i Râmitenî,
19. Seyyidünâ Hâce Muhammed Baba Semmâsî,
20. Seyyidünâ Seyyid Emîr Gülâl,
21. Seyyidünâ Hâce Bahâeddîn-i Nakşıbend.

Buradan devam eden diğer kol:

1. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Zâhid,
2. Seyyidünâ Hâce Mevlânâ Dervîş,
3. Seyyidünâ Hâce Muhammed Emkinekî,
4. Seyyidünâ Hâce Bâkî Billâh (*rahmetu'llâhi aleyhi*),
5. Seyyidünâ İmâm Rabbânî Mevlânâ Şeyh Ahmed müceddid-i elf-i sânî (r.a.),

Buradan itibaren ayrılan kollar:

Müceddidiyye-i Sa'diyye:

1. Seyyidünâ Şâh Muhammed Saîd,
2. Seyyidünâ Delîlullâh Abdülehad,
3. Seyyidünâ Şâh Muhammed Na'tî,
4. Seyyidünâ Şâh Muhammed Âfâk,
5. Seyyidünâ Mevlânâ Nasîruddîn,
6. Seyyidünâ Mevlânâ eş-Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.

Nakşıbendiyye-i Âfâkıyye:

1. Seyyidünâ Hâce Muhammed Ma'sûm,
2. Seyyidünâ Hâce Hucceıullâh Muhammed-i Nakşıbendî,

3. Seyyidünâ Hâce Muhammed Zübeyr,
4. Seyyidünâ Hâce Ziyâullâh,
5. Seyyidünâ Hâce Muhammed Âfâk-ı Dehlevî,
6. Seyyidünâ Mevlânâ Nasîrüddîn-i Dehlevî,
7. Seyyidünâ Mevlânâ eş-Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.

Nakşıbendiyye-i Müceddidiyye-i Azîziyye:

1. Seyyidünâ Seyyid Âdem-i Nebûrî,
2. Seyyidünâ Seyyid Abdullâh,
3. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm,
4. Seyyidünâ Şâh Veliyyullâh,
5. Seyyidünâ Şâh Abdulazîz,
6. Seyyidünâ Seyyid Ahmed,
7. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
8. Seyyidünâ Mevlânâ eş-Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.

Nakşıbendiyye-i Alâiyye:

1. Seyyidünâ Hâce Şâh Hak,
2. Seyyidünâ Emîr Yahyâ,
3. Seyyidünâ Emîr Ebû Alâ,
4. Seyyidünâ Şâh Abdürrahîm,
9. Seyyidünâ Şâh Veliyyullâh,
10. Seyyidünâ Şâh Abdulazîz,
11. Seyyidünâ Seyyid Ahmed,
12. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
13. Seyyidünâ Mevlânâ eş-Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.

Nakşıbendiyye-i Kuddûsiyye:

1. Seyyidünâ Hâce Şâh Hak,
2. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
3. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
4. Seyyidünâ Dervîş Muhammed Kâsım-ı Ûdhî,
5. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-ı Kenkûhî,
6. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn-i Tehânîserî,

7. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn-i Belhî,
8. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd-i Kenkûhî,
9. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh ed-Debbârî,
10. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz-ı İmrûhî,
11. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî-i İmrûhî,
12. Seyyidünâ Şâh Adudiddîn-i İmrûhî,
13. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî-i İmrûhî,
14. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî-i İmrûhî,
15. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm Şehîd-i Velâyetî,
16. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
17. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

Nakşıbendiyye-i Çeştiyye-i Kâdiriyye-i Sühreverdiyye-i Kübreviyye-i Medâriyye-i Kalenderiyye-i Müceddidiyye:

1. Seyyidünâ Hâce Şâh Hak,
2. Seyyidünâ Seyyid Ecmel-i Behrâyicî,
3. Seyyidünâ Seyyid Bedhen-i Behrâyicî,
4. Seyyidünâ Dervîş Muhammed Kâsım-ı Ûdhî,
5. Seyyidünâ Kutb-ı âlem Abdülkuddûs-ı Kenkûhî,
6. Seyyidünâ Şeyh Rükneddîn,
7. Seyyidünâ Şeyh Abdülehad,
8. Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh Ahmed müceddid-i elf-i sânî,
9. Seyyidünâ Seyyid Âdem-i Nebûrî,
10. Seyyidünâ Seyyid Abdullâh,
11. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm,
12. Seyyidünâ Şâh Veliyyullâh,
13. Seyyidünâ Şâh Abdülazîz,
14. Seyyidünâ Seyyid Ahmed,
15. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed-i Cihencihânevî,
16. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî.**

ŞECERE-İ ÇEŞTİYYE-İ SÂBİRİYYE:

1. Câmiu İlmi'l-Evvelîn ve Âhirîn Seyyidünâ ve Mevlânâ Muhammed Rasûlullâh (s.a.s.), Vefât yeri ve Tarihi: Medîne-i Münevvere, Mescid-i Nebevî, 2 Rabîu'l-evvel 11/(2 Mayıs 632), yevm-i isneyn.

2. Seyyidünâ İmam Ali (r.a.), Necef-i Eşref, 21 Ramazan 11/(10 Kasım 632), yevm-i Cum'a.[200]
3. İmâmü'l-ârifîn Seyyidinâ ve Mevlânâ Hasan-ı Basrî (rht. a.), Basra, 8 Muharrem 211/(25 Aralık 738).
4. Seyyidünâ Hâce Abdülvâhid, Basra, 22 Safer 122/(28 Ocak 740).
5. Seyyidünâ Hâce Fuzayl b. İyâz, Mekke-i Muazzama, Cennetü'l-Muallâ, 3 Rebîu'l-evvel 182/(24 Nisan 798).
6. Seyyidünâ Hâce Sultân İbrâhîm Edhem, Binâ-i Şerîf, 26 Cemâziye'l-ûlâ, 223/(25 Nisan 838).
7. Seyyidünâ Hâce Huzeyfe, Merageş, 24 Şevvâl 252/(4 Kasım 866).
8. Seyyidünâ Hâce Ebû Hubeyre, Basra, 2 Şevvâl 282/(24 Kasım 895).
9. Seyyidünâ Hâce Mimşâd, Dînever, 13 Muharrem 299/(11 Ekim 911).
10. Seyyidünâ Hâce Ebû İshâk, Akka – Şâm, 13 Rabîu's-sânî 339/(29 Eylül 950).
11. Seyyidünâ Hâce Ebû Ahmed, Çeşt, 4 Rabîu'l-evvel 343/(3 Temmuz 954).
12. Seyyidünâ Hâce Ebû Muhammed, Çeşt, 4 Rabîu's-sânî 421/(11 Nisan 1030).
13. Seyyidünâ Hâce Ebû Yûsuf, Çeşt, Receb 459/(Mayıs-Haziran 1067).
14. Seyyidünâ Hâce Mevdûd, Çeşt, Receb 521/(Temmuz-Ağustos 1127).
15. Seyyidünâ Hâce Hacı Şerîf, 3 Receb 612/(28 Ekim1207).
16. Seyyidünâ Hâce Osmân-ı Hârûnî, Mekke-i Muazzama, 6.Şevvâl 603/(6 Mayıs 1207).
17. Seyyidünâ Hâce Muînüddîn-i Çeştî, Ecmîr-i Şerîf, 6 Receb 632/(27 Mart 1235).
18. Seyyidünâ Hâce Kutbeddîn-i Dehlevî, Dehli, 14 Rabîu'l-evvel 633/(27 Kasım 1235).
19. Seyyidünâ Şeyh Ferîdüddîn, Pânipetî, 5 Muharrem 660/(30 Aralık1261).
20. Seyyidünâ Mahdûm Alâeddîn, Pîrân-ı Kebîr, 13 Rabîu'l-evvel 620/(16 Nisan 1223).
21. Seyyidünâ Şâh Şemseddîn, Pânipetî, 19 Rabîu'l-evvel, 715/(23 Haziran 1315).
34. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn, Pânipetî, 13 Rabîu'l-evvel 765/(20 Aralık 1364).
35. Seyyidünâ Şâh Ahmed Abdülhak, Rodoli, 15 Cemâziye'l-âhir 832/(17 Mart 1429).
36. Seyyidünâ Şâh Ârif b. Ahmed, Rodoli, 21 Şevvâl 836/(10 Haziran 1433).
37. Seyyidünâ Şâh Muhammed b. Ârif, Rodoli, 23 Cemâziye'l-evvel 897/(23 Mart 1492).

200. İsimden sonraki bilgiler, 1. Vefat yeri, 2. Vefat tarihini ifade etmektedir. (H)

38. Seyyidünâ Şâh Abdülkuddûs, Kenkuh, 2 Cemâziye's-sânî 944/(6 Kasım 1537).
39. Seyyidünâ Şâh Celâleddîn, Tehânîser, 24 Zi'l-hicce 989/(30 Ocak1581).
40. Seyyidünâ Şâh Nizâmeddîn, Belh, 8 Receb.
41. Seyyidünâ Şeyh Ebû Saîd, Kenkûh, 1 Rabîu's-sânî 1139/(26 Kasım 1725)
42. Seyyidünâ Şâh Muhibbullâh, Alaâbâd, 21 Rabîu's-sânî 1058/(15 Mayıs 1648)
43. Seyyidünâ Şâh Muhammed Feyyâz, Ekberâbâd, 3 Receb 1107/(7 Şubat 1696).
44. Seyyidünâ Şâh Muhammed Hâmid Mekkî, İmrûhe, 11 Receb.
45. Seyyidünâ Şâh Adudüddîn, İmrûhe, 3 Receb 1122/(28 Ağustos1710).
46. Seyyidünâ Şâh Abdülhâdî, İmrûhe, Ramazân 1190/(Ekim-Kasım1776).
47. Seyyidünâ Şâh Abdülbârî, İmrûhe, 11 Şa'bân 1226/(28 Ağustos 1811).
48. Seyyidünâ Şâh Abdurrahîm, 2 Ramazân 1246/(14 Şubat 1831).
49. Seyyidünâ Şâh Nûr Muhammed, Cihencihâne, Peşâver, 17 Şevvâl 1259/(10 Kasım 1843).
50. **Seyyidünâ ve Mevlânâ Şeyh İmdâdullâh-ı Mekkî**, Tehâne, 12 Cemâziye'l-âhir 1317/(18 Ekim 1899).

/127/ ŞEYH İSMÂÎL-İ NÜVVÂB

Şeyh Behcet Efendi hazretlerinin şeref-i sohbetine mazhar oldukları bu zât-ı muhterem esâsen meşâyıh-ı Senûsiyye'den, Mekke-i Mükerreme'de, Cennetü'l-Muallâ'da medfûn İbrâhîm er-Reşîd hazretlerinin halîfesidir. Cild-i evvelde ma'lûmât vardır (bkz. c.I, s. 258.).

Kendileri an-asl Hindlidir. Muhammed-i Nüvvâb hazretlerinin mahdûmu ve **İzhâru'l-Hak** sâhibi, Hindli Rahmetullâh Efendi hazretlerinin dâmâdıdır. Tabâbette de ihtisâsı vardır. Mekke-i Mükerreme'de, Süleymâniye Medresesi'nin müderrisi idi. Merzâ-yı müslimîni burada muâyene ederler ve ilâçlarını tertîb eylerler idi. İmdâdullâh Efendi hazretlerinin hem-bezm-i sohbeti ve mazhar-ı hürmeti olmuş urefâ-yı İslâmiyye'dendir.

ŞEYH MUHAMMED-İ NÜVVÂB

İsmâîl-i Nüvvâb'ın peder-i mükerremleri Mekke-i Mükerreme ulemâ-yı benâmından ve kudemâ-yı mücâvirînden olup kırkbeş seneden beri Mekke-i Mükerreme'de neşr-i ulûm-ı dîniyye ile meşgûl idi.

Meşâhîr-i efâzıl ü sülehâdan bir Hindli idi. Şeyh Muhammed Molla Nüvvâb Efendi, şöhret-gîrdir. 20 Cemâziye'l-âhir 1309/(22 Ocak 1892)'da seksensekiz yaşında kaviyyü'l-bünye olduğu hâlde saratân denilen boğaz hastalığından bir hafta içinde müteessiren vefât etmiştir. Fâzıl-ı şehîrin cenâzesinde bir cemm-i gafîr hâzır bulunup, cenâzeleri Harem-i Şerîf'e getirilmiş ve binlerce halk tarafından namâzı edâ olunmuştur. Muallâ Kabristânı'nda medfûndur.

Müşârünileyh ulûm-ı akliyye vü nakliyye ve lugatta yed-i tûlâ sâhibi bir fâzıl olduğu gibi, ulûm-ı fıkhiyye ve ulûm-ı felsefe ve tasavvuf ve ilm-i hikmette dahi ferîd-

i asr bir zât-ı sütûde-siyer idi. Huccâc meyânında çâr-aktâr-ı cihândan gelip ziyâretiyle müşerref olan efâzıl bile müşârünileyhin talâkat ve fesâhat-i lisânıyla ilm ü fazlına ve her fendeki mahâret-i fevka'l-âdesine veleh ü hayretler içinde kalırlar idi. Hallâl-i müşkilât idi. Ulûm-ı âliye tedrîs ve ifâza eylerlerdi.

Şeyh İsmâîl-i Nüvvâb İstanbul'da:

İsmâîl-i Nüvvâb hazretleri bu sırada kırkbeş yaşlarında ve İstanbul'da bulunuyorlardı. Pederlerinin irtihâlini müteâkib Mekke-i Mükerreme'ye azîmet eylemişler ve pederlerine hayru'l-halef olmuşlardı. İstanbul'da 1309/(1892) senesinde bulundular.

Şeyh Behcet Efendi'nin ta'rîflerine göre uzuna karîb orta boylu, nahîfü'l-vücûd, esmerü'l-levn, siyâh sakallı, sakalı sünnet-i seniyye dâiresinde uzunca, bıyıkları kesili, mütenâsibü'l-endâm, beşûş, mütevâzı', halûk, bi-hakkın sünnet-i seniyye ile mücehhez idi. Lakırdıyı hafîf söylerlerdi.

/128/ Mevlevî Tâhir Dede, **Mahfil** risâlesinde, "Haremeyn'de İftar" ser-levhasıyla yazdığı bir makâlede der ki:

"Mekke-i Mükerreme'de geçirdiğim, 1312 Ramazânında (Mart 1895) şâhidi olduğum bir hârikayı burada zikretmeden geçemeyeceğim. Belde-i mübârekede, Harem-i Şerîfe nâzır olmak üzere Süleymâniyye nâmında bir medrese vardır. Müderrisliğinde Hindli Şeyh İsmâîl-i Nüvvâb Efendi bulunuyordu. Ricâl-i Şâzeliyye'den Ahmed b. İdrîs'in halîfesi olduğu gibi, Şeyh İbrâhîm er-Reşîd'den de irşâda me'zûn olmuştu. Üstâd-ı muhteremim Mesnevî-hân Muhammed Es'ad Dede Efendi merhûm ile ziyâretine gittiğimiz bir gün bizi akşama iftara da'vet etti. Med'ûv bulunduğumuz için abd-i âciz, Harem-i Şerîf'teki iftarda bir kaç yudum zemzemle iktifâ ettim. Namâzdan sonra Şeyh'in medresedeki odasına gittik. Bizimle berâber beş-altı kişi vardı. Ortaya bir sofra bezi yaydılar. Etrâfına diz çöküp oturduk. Beherimize birer parmak kıt'asında yapılmış ikişer peksimet verdiler. Sofraya da fincân tabakları içinden biraz peynir, biraz zeytin koydular. Bir de, vaktiyle İstanbul'da 20 paraya satılan bir karpuz kestiler. Ben bunları iftarlık ve yemeği sonra gelecek zannediyordum. Şeyh efendi, sıyâm-ı dehre müdâvim olduğu ve akşamla sahur olmak üzere 24 sâatte bir yemek i'tiyâdında bulunduğu cihetle sofraya oturmadı.

"Bi'smi'llâh, tafaddalû!" dedi. Yemeğe başladık ve oruç açlığıyla yedik. Tamâmıyla doyduğumuz hâlde, sofradaki mevâddın bakiyyesi duruyordu. O mevâd ki, açlık ve o zamânki gençlik ilcâsıyla onların mecmûunu yalnız ben yiyebilirdim. Ba'de't-taâm birer çay içtik. Biraz müsâhabe ve istifâzadan sonra, Hz. Şeyh'in elini öpüp vedâ' ettik. Dışarı çıkarken,

اولیا را هست قدرت از اله
تیر چسته باز کرداند ز راه [201]

beyt-i Mesnevî'sini hâtırladım ve evliyâu'llâh hazerâtının kudreti hakkındaki ilmî îmânımı aynen müşâhede sûretiyle takviye eylemiş oldum. Mürşid-i müşârünileyhin bi'l-âhare vefâtını haber aldım. (*Kaddesa'llâhu teâlâ sırrahû*)

/130/ ŞEYH AHMED-İ MUHTÂR

İsmâîl-i Nüvvâb hazretleri, İstanbul'da bulundukları sırada Ahmed-i Muhtâr Efendi'nin konağında misâfir olmuşlardır. Mevlevî Es'ad Dede ve Şeyh Ali Behcet efendilerle Ahmed-i Muhtâr Efendi'ye tarîkat icâzet-nâmesi vermişlerdi.

Nâm-ı bâ-ihtirâmını ser-mâye-i makâl ittihâz ettiğimiz Hacı Ahmed-i Muhtâr Efendi, esbak Girit muhâsebecisi Mustafa Kutbî Efendi'nin küçük mahdûmu olup, Hanya kasabasında 1244 sene-i hicriyyesinde (1828) mehd-ârâyı âlem-i şuhûd olmuştur.

Mukaddimât-ı ulûmu Girit'te bulunabilen ulemâ-yı mahalliyyeden bi't-tederrüs kendi isti'dâdıyla henüz ondört yaşında iken beyne'l-akrân teferrüd ederek mümtâz olmuş idi. Müktesebât-ı ilmiyyesi, bulunduğu muhîtin maârifiyle gayr-i mütenâsib olmasına binâen Girit'ten hicretle memâlik-i Osmâniyye'nin Tuna, Yanya ve Haleb vilâyetlerinde ba'zı gümrük me'mûriyyetlerinde bulunduktan sonra 1289/(1872) târîhinde Bâb-ı Ser-askerî Mektûbî Kalemi'ne bi'l-imtihân dâhil olmuş ve tedrîcen terakkî ederek 1316/(1898) târîhinde Makâm-ı Ser-askerî Dâiresi Riyâseti'ne irtikâ eylemiş ve bu hıdmet-i ahîreyi kemâ-fi's-sâbık kemâl-i iffet ü nâmûs ile hüsn-i îfâ edip, ba'de'l-inkılâb 3 Eylül 1324/(1908) târîhinde Harem-i Şerîf-i Hz. Nebevî meşîhat-i celîlesine me'mûr olarak iki sene bu vazîfe-i mukaddesenin hüsn-i îfâsıyla müşerref olduktan sonra Dersaâdet'e avdetini müteâkib 17 Ramazân 1328/(23 Eylül 1910) târîhinde irtihâl-ı dâr-ı naîm eyleyerek hânesi civârında kâin Molla Gürânî hazretlerinin kabr-i şerîfleri ittisâlinde vedîa-i rahmet-i ilâhiyye kılınmıştı..

Cenâzelerinde hâzır bulundum. Taşkasab'da(ki) konaklarından Fâtih'e götürüldü. Namâzı orada kılınıp, Molla Gürânî Câmi'-i şerîfi hazîresine defnedildi. Tâbûtunun üstünde, Harem-i Şerîf'de iken sardıkları destâr konulmuş idi. Bu câmi'-i şerîf ve civârı harîk-ı kebîrde yandı; yola kalb olundu. Bu sebeple bekâ-yı izâmları, Merkez Efendi Kabristanı'nda tevhîd-hâne civârına naklen defn olundu.

Geçende kitâbe-i seng-i mezârını yazmak üzere ziyâretine gittim. Maa't-teessüf bir eser-i nişâne bulamadım. Mezârı kaybolmuştur.

201. "Evliyânın kudreti Allah'tandır. Yayından çıkmış oku yolundan döndürür." (H)

Ravzâ-i Mukaddese-i Nebeviyye'den iftirâk ve infikâk-ı sûrîsi kendisi için pek ziyâde dâğ-ı derûn-ı teessür olduğu ba'de'l-vefât tab'olunan **Vedâ'-nâme**'sinden anlaşılmaktadır:

Bende olmuşdum Harîm-i Kuds'üne Şeyhü'l-Harem
Nâgehânî uğradım hırmâna giryân el-vedâ'

Hidmetinde her gecemdi Leyle-i Kadr-i visâl
Her sabâhım reşk-i îyd-i bahtiyârân el-vedâ'

/131/*Âh şimdi her gecemdir bir şeb-i yeldâ-yı gam*
Her günüm zulmet-penâh-ı renc ü hicrân el-vedâ'

İstanbul'a avdetinde rıhtıma henüz kadem-nihâde olup da, akrabâ ve asdıkâsının istikbâl-i meserret-kârîlerine rû-yı ibtisâm u iltifât irâe ve ibzâliyle mukâbele eylerken bir ye's-i amîk-ı hicrânın taht-ı te'sîrinde zebûn bulunduğu enzâr-ı dikkatten mestûr u mahfî kalamıyordu. Bu hüzn ü melâl, iştiyâk-kârâne gün-be-gün iştidâd etmiş ve kendisinde yine Medîne-i Tâhire'ye muâvedetle civâr-ı Habîbu'llâh'da mukîm olmak ârzûsunu tevlîd eylemiş idi. Fakat sâik-i ecel bu emel-i sûrîyi icrâya fırsat vermeden, "*Cânı cânânına itdi îsâl*".

Bulunduğu hizmetlerde vatan ve milletine hüsn-i hizmet ü iffet ve istikâmetle temâyüz eden müşârünileyhin hayât-ı siyâsîsinden ziyâde, hayât-ı ilmîsi câlib-i dikkat oluyordu. Zîrâ Muhtâr Efendi, Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin şimdiye kadar kâ'bına varılmamış bir tercümân-ı sâdıku'l-beyânı idi.

Devr-i meş'ûm-ı istibdâdın îkâ' eylediği bütün mevâni' ve müşkilâta, envâ'-ı mehâlik ve tazyîkâta rağmen beyt-i Muhtâr her gece tâlib-i ilm ü irfân, nice şüyûh u şübbân ile dolardı. Bütün nâmûs-ı mücessem insânlardan mürekkeb olan müdâvimîn bi'l-hâssa Hz. Şeyhü'l-Ekber'in âsârını, müşârünileyhin takrîrinden okurlar idi. Bu müsâmere-i leyliyye-i ilmiyyelerden mâ-ada zâten bir mesken-i husûsî olmaktan ziyâde dâhilen ve hâricen melce' ve penâh-ı fukarâ vü zuafâ olan hâne-i mezkûre vakit vakit, taraf taraf gelen garîbü'd-diyâr fuzalâ ve urefâ-yı asra günlerce ve aylarca ikâmet-gâh olurdu. Nitekim İsmâîl-i Nüvvâb hazretleri burada mukîm bulunmuşlardı. "Nev'i şahsına münhasır" ta'rîfine şâyân olan o fâzıl, mütefekkir, ilim cihetinden mütebahhir ve mümtâz bulunduğu kadar meâlî ve mehâsin-i ahlâk ile dahi muttasıf ve ser-firâz olarak her hâl u kârında eser-i nebevîye muktefî idi. Sinîn-i vefîreden beri leyl ü nehâr kütüb-i sûfîyye tetebbu' ve tevaggülü sebebiyle esrâr-ı butûn ile müstağrak ve mâlî olduğu cihetle bi't-tab' biraz dalgınca bulunan fikr ü hâli enzârdan

safvet-i vicdâniyye ve ma'sûmiyyet-i rûhiyyesini bir perde-i vakâr ile setr eyler gibi idi.

Âsârı:

Âdâbu'l-Mürîd,
İstimdâd u İntibâh-ı Kalb,
Mir'âtu'ş-Şuhûd li-Seyri'l-Vücûd,
Sirâcü'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc,
Meâric-i Seb'a,
Mehâsin-i Ahlâk,
Hikmet-i Tefekkür,
/132/- **Mecâl-i Fikret.**

Bu manzûm ve mensûr âsârı matbû'dur. **Şücûn u Mescûn** ve **Mevâkiu'n-Nücûm (Tercümesi)** gayr-ı matbû'dur.

Ni'metullâh Tefsîri'ni tab'a sarf-ı himmet eylemiştir. Hele Şeyh-i Ekber'in **Mevâkiu'n-Nücûm** nâm te'lîf-i âlîsini tercümeye ibtidâr eylediği zamân ba'zı zevât-ı fâzıla, "O *kitapdan ma'nâ istihrâc edip, tefhîm eyleyebilmek için Hz. Şeyh'in yeniden dünyâya gelmesi lâzımdır.*" diyerek bu teşebbüsün teyessür-nümâ-yı husûl ü imkân olamayacağına alenen hükmetmişler iken, bir gün tercümeyi onlara okuyunca, metin ile tercüme arasındaki mutabakât münâsebetiyle izhâr-ı hayret ü taaccübden kendilerini alamamışlardır.

"*Hz. Şeyh-i Ekber, bana* "evlâdım", *buyurdu.*" diye mübâhât ederlerdi. Ba'zı hall ü şerhinde dûçâr-ı müşkilât olduğu gavâmız-ı ledünniyyede rûhâniyyet-i Hz. Şeyh'in meded-res olduğunu kendileri söylemişlerdir.

Muhtâr Efendi'nin âsâr-ı manzûmesi vardır. Kuvvet-i ilmiyyeleri ile söylemişlerdir. Hattâ, devr-i Hamîdî'de vücûda getirilen mebânî-i resmiyyenin hemen hemen cümlesine târîh söyleyen müşârünileyhdir. Üdebâ-yı zamândan Mahmûd Kemâl Beyefendi, müşârünileyh için, "*Şâir değildir, fâzıl bir nâzımdır.*" dediler. Fakat zevkî âsâr-ı manzûmesi lezzet ve hürmetle okunur. Cild-i evvelde onaltıncı sahîfede kısmen nakl eylediğim tasavvuf manzûmesi buna delîldir.

Muhtâr Efendi merhûmun odasında asılı levhalardan şu levha-i latîfe enfâs-ı ârifânelerindendir:

Marîz olunca ser-âzâr-ı dest-i kahr-ı ecel
Eser-nümâ-yı hazâkat olur tabîb-i lebîb

Rehîn-i devr-i tenâhî olunca ömr-i beşer
Virir mi fâide âb-ı hayât virirse tabîb

Nev-sâl-i Osmânî'de okudum, akrabâsından biri diyor ki:

(الموت لقاء)[202] müfâd-ı celîline bi-hakkın mâ-sadak olan vukû'-ı irtihâllerinden bir kaç gün evvel istifsâr-ı hâtırına gitmiş idim. Ma'şûka-i cânı olan kitâbı yine dest-i irfânında idi. Rûz u şeb, enîs-i rûh ittihâz eylediği **Fütûhât-ı Mekkiyye**'yi elinden bırâktığı görülmemiş olduğundan yine **Fütûhât** mütâlaasında zannettim. Meğerse **Mevâkıf** imiş. Hâlet-i marazıyyesine dâir bir kaç kelime teâtîsinden sonra, ber-mu'tâd kitâbı açtı, bir mebhas-i mahsûsu taharrî eder gibi epeyce bir müddet bir çok sahîfeler çevirerek, nihâyet (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى)[203] âyet-i kerîmesini buldu ve hiç mesmû' ve manzûrum olmayan bir çok maânî-i latîfeyi zâtına has bir vukûf-ı tâm ve şîrîn bir şîve-i kelâm ile takrîr ve tefsîr ederek beni öyle bir sûrette gaşy ü teshîr eyledi ki, hasta nezdinde müddet-i medîde bulunmak câiz olmadığı hâlde iki sâat müddetin güzerânından haber-dâr olmadığım gibi, bi'l-iltizâm bu âyet-i celîleyi taharrî ve intihâb eyleyişindeki, ba'de vefâtihî intikâl eylediğim **/133/** îmâ-yı ma'nî-dârı dahi hiç taakkul ve tahattur edemedim.

Rikkat-i kalb, himâye-i aceze, yâr u ağyârı hakkında hayr-hâhlık, gördüğü fenâlığa sû-i mukâbeleden ictinâb, kesr-i kalbden ve sû-i zandan ihtirâz ederdi.

İsmâîl-i Nüvvâb hazretleri, Muhtâr Efendi'yi ilk gördüklerinde (لشأنك جئت يا مختار)[204] buyurması müşârünileyhin nezd-i Hak'da mergûb ve kemâli matlûb olduğuna delîl-i bâhirdir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

es-SEYYİD eş-ŞEYH el-HÂC MUHAMMED MURÂD EFENDİ

İstanbulludur. 1203 târîhinde şehr-i Muharremin yirmiüçüncü (24 Ekim 1788) Perşembe gecesi İstanbul'da, Çarşamba'da doğmuştur. Murâd Molla[205] Dergâhı postnişîni Şeyh Hacı Abdülhalîm Efendi, pederleridir. Bu dergâhın ilk şeyhi meşhûr Ahıskalı Bey-zâde el-Hâc Mustafa Efendi olup, **Mecmûa-i Bey-zâde** nâmıyla bir eseri vardır ki, bâlâda bir nebze bahsolunmuştur.

202. "Ölüm kavuşmadır." (H)
203. "Kendini temizleyen felaha ermiştir" el-A'lâ sûresi, 14. (H).
204. "Senin için geldim ey Muhtâr" (H)
205. Murâd Molla merhûmun burada pek dil-nişîn bir kütüphânesi ve gayet enfes ve nâdîde kitabları vardır. Sâhib-i tercüme Muhammed Murâd Efendi merhûmun bu kütüphanede hâfız-ı kütüp hizmetinde de bulunduğu mervîdir. Bu dergâh-ı şerîf kütüphane bahçesinde binâ olunmuştu. Elyevm müşrif-i harâbdır.

Muhammed Murâd Efendi, tahsîl-i kemâlât eyledikten sonra pederlerinin irtihâli üzerine dergâh-ı mezkûr meşîhatına nâil oldular. Nâtıka-perdâz olduklarından selâtîn cevâmi'-i şerîfesi kürsü şeyhliği katarına dâhil olarak Sultân Ahmed kürsü şeyhliğine kadar tayy-i merâtib eylemiştir. Tercüme-i hâllerini, âsâr-ı matbûasının **"Mâ-hazar"** nâm **Pend-i Attâr** şerhinin nihâyetinde yazmışlardır.

Ulûm-ı Fârisî'de yed-i tûlâ sâhibi olduklarından **Mesnevî**-i şerîf okuturlarmış. 1260/(1844) târîhinde Çarşamba'da Dârü'l-Mesnevî'yi te'sîs ile burada dört-beş sene kadar **Mesnevî** okutmuşlardır.

Sultân Abdülmecîd Hân, Hz. Şeyh'in kemâlâtına meftûn olup tarîkaten nisbet peydâ eyledikleri menkûldür.[206]

1264 senesi Şevvâlinin yirmiyedinci (26 Eylül 1848) günü füc'eten vefât eylediler. Dârü'l-Mesnevî dâhilindeki türbe-i mahsûsasına defn olunmuştu.

Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret şerefine mazhar olmuş, rûşen-dîl bir rehber-i hâkâyık-bîndir. Meşâyıh-ı Nakşiyye arasında mümtâz bir sîmâdır.

Âsârı:

Rûhu's-Şurûh nâmında altı cild, **Mesnevî**-i şerîf şerhi. Pek kıymetli bir eserdir. Murâd Molla Kütübhânesi'nde nüshası vardır.

Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî el-müsemmâ **bi-Zeyli'l-Hafâ.**

Risâletü's-Sekaleyn.

Muînü'l-Vâizin.

Mâ-hazar.

Dîvân. Her üç dilde söylenmiştir.

Manzûmâtından:

Murâd-ı derd-mendin cümle ahvâli sana ma'lûm
Anı takrîr ü tahrîre ne hâcet Yâ Rasûla'llâh

* * *

/133/[207] *Vechinde görüp bir gül-i zîbâ-yı muhabbet*
Ey gözleri âfet

206. Kâ'be-i Mükerreme'nin tebdîl olunan müzehheb bir anahtarı Hz. Pâdişâh tarafından Cenâb-ı Şeyh'e hediyye olunmuş ise de son zamândaki şeyh tarafından zâyi' edildiği maa't-teessüf haber alınmıştır.

207. Numara müellif tarafından, böyle tekrar edilerek yazılmıştır. (H)

Bülbül gibi dil itdi temennâ-yı muhabbet
Nâ-çâr olur elbet

Ol bezm-i ezel lezzetidir bezm-i cihânda
Şimdiki zamânda

Halk birbirine itdiği sevdâ-yı muhabbet
Eskidir o ülfet

* * *

Mahbûb temâşâsı bir esrâr-ı hikemdir
Hak'dan bir keremdir

Kim mest ider uşşâkı tecellâ-yı muhabbet
Hâl ehline devlet

Ta'rîfe gelür mi gönül ahvâli kalemle
Yorulma elemle

Meydân-ı erenlerde ko da'vâ-yı muhabbet
Yokdur bu ne sohbet

Nakşındaki nakkâşı bilüp ârif-i Hak ol
Sen var yüzü ak ol

Tahkîk-i ***Murâdî*** *budur ol cây-ı muhabbet*
Pîrden ola himmet

Mahdûmları Muhammed Ârif Efendi câ-nişîni olup, tekke onun mahlûlünden Tâlib Efendi nâmında Rodoslu bir zâta, onun vefâtında oğlu Hâlid Efendi'ye tevcîh olunmuştur.

MUHAMMED ÂRİF EFENDİ

Dârü'l-Fünûn Târîhi'nde yirmiikinci sahîfesinde okuduğuma göre mûmâileyh Ârif Efendi, 1286/(1869) senesinde Dârü'l-Fünûn'un resm-i güşâdında hâzır bulunup duâ etmiştir. Vüzerâ-yı devletten Berlin sefir-i kebîri Sa'dullâh Paşa, Safvet Paşa'ya bir mektûb yazıp, Dârü'l-Fünûn'un resm-i güşâdında vukû' bulan hâdise hakkında ma'lûmât istemiş, Safvet Paşa da şu cevâbı vermiştir:

"Dârü'l-Fünûn'un hîn-i güşâdında edilen duâ fıkrası külliyyen hâtır-ı çâkerânemden çıkmıştı. Bunun tahattur buyuruluşu bir kat daha mûcib-i teessür oldu. Nasıl olmasın ki, kendisi nâsı irşâd için Mûrâd Molla Tekkesi'nde post-nişîn olduğu ve pederi merhûm Mesnevî-hân ve fuzalâdan olarak mâlik olduğu kütüb-i mütenevviayı mahdûmuna terk eylediği ve mûmâileyh dahi uzunca sakal ve başında Özbek tâcı ile halka elini öpdürdüğü hâlde, ol gün taraf-ı kemterânemden ve Münîf Efendi ve Cemâleddîn-i Afgânî taraflarından kırâat olunan kelimât Türkçe muharrer bulunduğu hâlde aslâ ve zerre kadar müşâbeheti yoğiken bunları âyât-ı Kur'âniyye ve ehâdîs-i şerîfe zannıyla ellerini kaldırıp, "*İşbu meclis-i melâik-enîsde kırâat olunan âyât-ı kerîme...*" der demez, Şirvânî-zâde merhûmun, "*Siz bu şeyleri mücerred dîni tahkîr için yapıyorsunuz.*" diyerek ve gözlerini açarak çâkerlerine sitem edişi dahi şeyh-i câhilin Türkçe okunan şeyleri Arabca zannetmesi derecesinde garâibden değil midir?

Bakılsa merhûm-ı müşârünileyh, orada şeyhi ayağı altına alıp ve başındaki tâcı parçalayıp kendisini tard u def' etmek lâzım gelirdi. Bendenizin mûmâileyh ile muârefem ve ülfetim olmadığından başka, Murâd Molla şeyhi merhûmun öyle câhil, sakallı ve vefâtından sonra kendi yerine geçmiş mahdûmu olduğuna dâir aslâ ma'lûmatım olmayıp mûmâileyhin celbi, mücerred Cevdet Paşa hazretlerinin tavsiyesi üzerine olmuştu.

İşte efendiciğim, böyle kelimât-ı Türkçeyi Arabca zannıyla, ecr ü mesûbâtından hâzır bulunanların hisse-dâr olmalarım dergâh-ı Ehadiyyet'ten temennî eden bin şeyhin ve mechûlü'l-efkâr ve'l-ahvâl bir Afganlının sun'-ı Hudâ olduğunu murâd ederek, "Nübüvvet bir san'attır." demesi hezâr güçlükle sâha-i vücûda getirilen bir medrese-i cedîde-i ilmiyyenin ilgâsını mûcib olmuştur."

Şu bahsi okuduğum zamân çok müteessir oldum ve nişâne-i teessürüm olarak aynen buraya naklettim.

AHISKALI BEY-ZÂDE es-SEYYİD el-HÂC MUSTAFA EFENDİ HAZRETLERİ

Dâmâd-zâde kazasker Murâd Molla Efendi'nin Çarşambapazarı nâm mahalde inşâ-kerdesi olan hânkâh-ı Nakşıbendî'ye ilk şeyh olmuştur. Fâtih'de Karadeniz Medresesi'nde sâkin olup, tahsîli Fâtih'dedir. Erzincânî Ömer Efendi'den okumuş ve ondan mücâz olmuştur.

Seyyidü'n-nesebdir. Pederi Ahıskalı Ali nâm zâttır. Mevliden Ahıskalı, mevtınen İstanbullu olan bu zâtın tarîkaten şeyhi Hacı Hâfız Muhammed Efendi b. Hüseyin el-Hisârî'dir.

Üç senede ikmâl-i sülûka muvaffak olmuştur. Silsile-i tarîkatı İmâm Rabbânî evlâdından Muhammed el-Ma'sûm'a müntehîdir.

Osmânlı Müellifleri'nde, Tâhir Bey merhûmun nakline göre de, ikmâl-i sülûku Eyüp'de medfûn Murâd-ı Buhârî hulefâsından Gelibolulu Mustafa Efendi müstahleflerinden Hacı Hâfız-ı Hisârî merhûmdandır ki, sıhhat-ı beyân nümâyândır.

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve lugatta ferîd-i asr olup, şârih-i **Kâmûs**, Mevlânâ Seyyid Murtazâ ile Mısır'da musâhabeleri, ba'de'l-müfâraka mükâtebeleri ve eş'âr-ı Arabiyyesi vardır.

Hicâz'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. 1200/(1786) târîhinde ikinci def'a hacca azîmetinde Cidde'ye karîb bir mahalde gemide irtihâl edip, Cidde'de Hz. Havva kurbünde defn olunmuştur.

Arabçası gâyet kavî olup eserlerini Arabça yazmıştır.

Te'lîfâtı:

Arabiyyü'l-ibâre, mensûr **Mevlid-i Nebî**.
Menâsik-i Hac.
Kasîdetü'd-Dürriyye.
Risâletü'l-Ma'lûm ve'l-Mechûl mine's-sarf.
Risâletü's-Sülûk ve müteaddid kasîdeler.

Bunların cümlesi bir kitâbda matbû'dur. Elime geçen bu eser-i matbûun baş tarafında Murâd Molla Şeyhi tarafından yazılmış şu ibâreyi gördüm:

"Vakafe hâze'l-kitâbe es-Seyyid el-Hâc Hâfız Muhammed Murâd en-Nakşıbendî, hânkâh-ı Murâd Molla. İşbu kitâb Zağra-i atîk (Eski Zağra) şehrinde Hâcı Abdurrahmân Efendi Tekkesi'ne vakf olmak üzere vaz' olunup dergâhda mütâlâa olunmak üzre şeyh efendiye teslîm edilmiştir. 25 Cemâziye'l-evvel 1264/(29 Nisan 1848). Vakafe hâze'l-kitâb es-Seyyid eş-Şeyh Hâfız Muhammed Murâd."

Murâd Molla Kütübhânesi'nde bir çekmecede Mustafa Efendi hazretlerinin gömlek ve sâire gibi ba'zı metrûkâtı teberrüken mahfûzdur. Âyât-ı kerîme ile yazılı bir gömleği pek kıymet-dârdır. Teberrüken ziyâret olunurdu.

Hulefâsı:

Şeyh Abdülhalîm Efendi,
Yanyalı Yûsuf Efendi,
Ahıskalı Hacı Muhammed Efendi,
Geredeli Halîl Efendi,
Saray hocası Bolulu Mustafa Efendi.
Sâlifü'z-zikr Murâd Efendi, Abdülhalîm Efendi-zâdedir.

ŞEYH VASFÎ EFENDİ

1267/(1851) senesinde İstanbul'da tevellüd eylemiştir. Pederi 1283 sene-i hicriyyesinde (1866) irtihâl eden Kefevî Tekkesi şeyhi Hâce Muhammed Râşid Efendi'dir ki, meşhûr Mesnevî-hân Hüsâm Efendi'nin meclis-i şerîfinde bulunanlardandır.

Mukaddimât-ı ulûmu pederinden telemmüz eylemiştir. Fâtih Câmi'-i şerîfinde Ahaveyn Hâce Mustafa Efendi merhûmdan **Şerh-i Akâid'**e kadar okumuştur. Mesnevî-hân-ı şehîr Gelibolulu Hâce Tâhir Efendi merhûmdan **Mesnevî**-i şerîf ile **Dîvân-ı Hâfız ve Dîvân-ı Câmî'**yi tederrüs etmiştir. Fâtih Mülkiye Rüşdiyesi'nde lisân-ı Osmânî; Mekteb-i Kudât'ta kitâbet-i resmiyye muallimliğinde bulunmuştur. Pederinin irtihâlinde Kefevî Dergâhı meşîhatine nâil olduğundan, "Kefevî Tekkesi şeyhi Vasfî" diye manzûm bir imzâya mâlik idi. Meclis-i meşâyıh a'zâlığında bulundular. Merhûm Muallim Nâcî mekteb-i edebine mensûb esâtize-i şuarâ sırasındadır.

Muallim Nâcî merhûm ile çok zamânlar hem-bezm-i ülfet olmuştur. Muallim-i merhûm ile birlikte **Tercümân-ı Hakîkat, Saâdet ve Mürüvvet** gazetelerinde çalışmıştır. İstanbul'un her sınıf halkıyla görüşür, rind-meşreb bir zâttır.

Tarîkaten nisbetleri ricâl-i Nakşiyye'den, Murâd Molla Dergâhı şeyhi, Şeyh Muhammed Murâd Efendi-zâde Şeyh Hacı Ârif Efendi'dendir. 27 Cemâziye'l-evvel 1328/(16 Haziran 1909) târîhinde Pazar günü Balat'tan geçerken füc'eten vefât **/134/** eyledi. Na'ş-ı muhteremleri tekke kabristanında, pederinin kabrine defn edilmiştir.

Âsârı:

Cezebât,
Şöyle Böyle (Nâcî merhûmla yazılmış).
Levâmi',
Bedâyi',
Sevâtı',
Metâli',
Münşeât-ı Şeyh Vasfî,
Muharrerât-ı Şeyh Vasfî,
Bârika,
Feyz-âbâd,
Reyâhîn,
Kelimât-ı İslâmiyye,
Muhâdarât,
Nahv-i Osmânî,
Sarf-ı Osmânî.

ŞEYH HİDÂYETULLÂH EFENDİ

Şeyh Ali Behcet-i Konevî hazretlerinin necl-i necîbi olup, peder-i ekremlerinin irtihâlinde sinnen pek küçük olduğundan, İbrâhîm-i Hayrânî hazretleri câ-nişîn-i irşâd olmuşlardı. Pederlerinin irtihâlinden sonra elli sene muammer olup, 1288/(1871) senesinde âzim-i dâri'l-karâr olmuş, âlim, fâzıl bir insân-ı kâmil idi. Pederlerinin yanında medfûndur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Pertev Paşa merhûmun söyledikleri târîh seng-i mezârında mahkûktur:

Vâris-i feyz-i cenâb-ı Şeyh Behcet bundadır
Tâc-ı nakş-ârâ-yı erbâb-ı tarîkat bundadır

Şeyh-i kâmil merd-i vâsıl ârif-i âgâh-dil
Nüsha-i mecmûa-i ders-i hakîkat bundadır

Emr-i Hak'la rûh-ı pâki Adn'i kıldı âşiyân
Fâtihâ-hân ol gel ey dervîş himmet bundadır

Sâlikânı haşre dek olsun ilâhî müstefîz
Feyz-i rûhâniyyetinden kim saâdet bundadır

Yazdı **Pertev** *bu mücevher beyt ile târîhini*
Hıdmeti makbûl ola ümmîd ü niyyet bundadır

Medfen-i pâkin ziyâret eylesün erbâb-ı dil
Gevher-i gencîne-i nûr-ı hidâyet bundadır

مدفن پاکن زیارت ایلسون ارباب دل
کوهر کنجینه نور هدایت بونده در

ŞEYH İBRAHÎM EDHEM EFENDİ

Kefevî Tekkesi şeyhi Vasfî Efendi merhûmun yerine şeyh olan zât-ı âlî-kadr olup, 1277/(1860) senesinde Fâtih civârında Hoca Hayreddin Mahallesi'nin Emir Buharî Caddesi'nde, kuzâttan İsmâîl Hakkı Efendi nâm zâtın sulbünden mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olmuştur.

İsmâîl Hakkı Efendi'nin pederi Seyyid Ahmed Efendi, onun pederi Seyyid İbrâhîm Efendi nâm zâttır ki, Sultân Mahmûd zamânında Vahhâbîlerin Mekke ve Medî-

ne'yi istîlâlarında Firâşiyyet vekîli sıfatıyla oraya hicret ederek teehhülüyle Ahmed Efendi dünyâya gelmiş idi.

İbrâhîm Edhem Efendi, Fâtih'de Hâfız Paşa Mektebi'nde ve Fâtih Rüşdiyye Mektebi'nde tahsîl-i ibtidâîde bulunup, hüsn-i savta mâlik idi. Şeyhü'l-islâm Kara Halîl Efendi süt pederi idi. Onun delâletiyle Sultân Abdülhamîd merhûmun bidâyet-i saltanatında Mâbeyn Mızıkası'nda, bir müddet sonra hıdmet-i askeriyyede bulunup, askerlikten tezkere aldıktan sonra Defterhâne'ye, bir müddet sonra Bahriye Nezâreti'nde hıdmet-i kitâbete müdâvemetle, 1332/(1914) senesinde tekaüdü icrâ kılınmıştır. Ba'dehû yevmiye ile tekrâr Defterhâne taşra kuyûd kalemine alınarak son vakitte oraya müdâvemet eylemişler idi.

Tarîkaten ilk intisâbı Köprülü Muhammed Cezbî Efendi'yedir ki, bu zât Şeyh Ali Behcet Efendi halifesi Hâfız Feyzullah Efendi merhûmun, (sahîfe: 104) halîfesidir. Hoca Hayreddîn Mahallesi'ndeki mescidinde **Kadı Beyzâvî**'ye muhaşşî olan zâtın medfeni karşısında, Çene-zâde Dergâhı şeyhi vekîli idi. Edirnekapı hâricinde medfûn müftiyyü's-sakaleyn Ahmed Efendi merhûmun kabri karşısında defîn-i hâk-i gufrândır.

Cezbî Efendi merhûmun dâire-i nisbetinde üç buçuk ay kadar kaldılar. 1309 bidâyetinde (1891) müstahlef oldular. Cezbî Efendi o târîhde vefât eyledi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

İbrâhîm Edhem Efendi onun üzerine Haremeyn-i muhteremeyne azîmete karâr vermişti ki, 1309/(1891) senesine müsâdiftir.

Bu esnâda kız tarafından Sülâle-i Kâdiriyye'den Bağdâdlı Şeyh Muhammed Emîn Efendi ile mülâkat vukûa gelip, hattâ bu sırada garîb bir tesâdüf vukûa gelmişti.

İbrâhîm Edhem Efendi Hicâz'a azîmetinden önce bir gün Fâtih'de sakal başını çevirtip Hz. Fatih'e karşı bi-inâyeti'llâh sakal koyuverdiğinden ve duâ ettiğinden bahisle, zemzem-i şerîf ile yıkamağa azm ettiğinden böyle bir mazhariyetten mahrûm kalırsa kemâl-i hüzne dûçâr olacağından nezd-i Hak'da muâvenet-kâr olmasını Hz. Fatih'ten ricâ etmiş ve bu hâlini de müşârünileyh Muhammed Emîn Efendi'ye söylemiştir. Şeyh Emîn Efendi duâ edip, usûl-i Kâdiriyye'den icâzet verip, İbrâhîm Edhem Efendi, Haremeyn-i muhteremeyne azîmet edip, ba'de'l-hac Medîne-i Münevvere'ye geldiğinde üç buçuk ay kadar mücâveret şerefine mazhar oldular. Bu sırada taraf-ı peygamberîden, "İlhâmî" mahlasına kesb-i neylûlet ettiler ve iltifâtı âli'l-âl olmak üzere lisân-ı dürer-bârdan şu salât-ı selâm ile devâm-ı telkîne mazhar oldular.

اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد عدد ما فى علم الله صلاةً دائمةً بدوام ملك الله.[208]

208. "Ey Allah'ım! Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e ve âline, mülkü devâm ettiği müddetçe Allah'ın ilmindeki adet kadar devâmlı rahmet eyle." (H)

Her namâzın akabinde on def'a okumağa me'mûriyyetlerini söylediler ve ihvân-ı dînini buna teşvîk eder oldular.

Medîne-i Münevvere'de bulundukları üçbuçuk ay zarfındaki şeref-i mücâveretin lezzetini bi'z-zât fakîre nakletmişlerdi. Hattâ Harem-i Saâdet'te Türkçe Mevlid-i Nebî okumağa muvaffak olduklarını söylemişlerdi. İbrâhîm Edhem Efendi, Kefevî Dergâhı'na şeyh ta'yîn edilmiş, burada Cuma günleri cemâatla zikr-i şerîfe devâm eder olmuş idi. Kendisinin hüsn-i savtı hayliden hayliye şöhretine sebeb olduğundan, bu şöhretten kurtulmak azmine bile düşmüş idi. Hâfız Paşa'daki kırâat-hânenin bahçesindeki odada ta'lîm-i mûsîkîde bulunur, dersinde elli altmış kimse mevcûd olurdu. Tarîkata intisâb sırasında bu mûsikî iştigâlinden halâs azminde olduğu sırada 1309 nihâyetlerinde (1892) bâ-irâde-i seniyye meşk-hânesi seddolundu.

Şeyh İbrâhîm Edhem nasılsa giriftâr olduğu mûsikî âleminden halâsa azm ettiğinden, böyle bir irâde ile mûsikî hayâtından men' edilişinden kat'â mahzûn olmayıp pek ziyâde memnûn olmuş ve yalnız ilâhî besteleriyle iştigâli zevk edinmiş idi.

Hükûmetçe tekkeler sedd, âyîn-i tarîkat men' edilesiye kadar Kefevî Tekkesi'ne müdâvim olup, bu sırada erbâb-ı şevk u hevesten hayli kimseler hisse-dâr-ı zevk-i ma'nâ olup, hattâ Evkâf Mebânî-i Hayriyye Kalemi mümeyyizi Emîn Efendi ve Süleymâniyye Câmi'-i şerîfi İmâmı ve hâlen Edirne müftüsü Edirneli Hâfız Mustafa Efendi ve Haytabâlî (?) Mektebi muallimi merhûm Hacı Hâfız Sâlih Efendi ve Kırımlı Mescid Câmii imâm ve hatîbi ve Millet Kütübhânesi hâfız-ı kütüblerinden Hâfız Cevdet Efendiler kendinden mazhar-ı hilâfet olarak, dâhil-i zümre-i ehl-i hâl olmuşlardır.

Âyîn-i tarîkat men' edilince Kefevî Tekkesi'nden inzivâ-güzîn olup, Çarşamba Murâd Molla Kütübhânesi civârında satın aldığı bir hâneyi mesken ittihâz ederek burada münzevî olmuş ve gündüzleri Defterhâne'ye devâm ile dem-güzâr olmakta bulunmuş idi.

Ber-güzâr-ı Edhem nâmında mûsikîye ait bir eseri vardır ki, 1304/(1887) senesinde sâha-ârâ-yı âlem-i matbûât olmuş idi. Bu eserde Muallim Nâcî merhûmun ve meşâhîr-i beste-kârândan Hacı Fâik Bey'in birer takrîzleri vardır.

Şiir ve mûsikî ile iştigâli 1295/(1878) senesinde başlar. Nihâvendden bestelediği ilk şarkısı şudur:

Gönlüm yine bir âteş-i hicrâna dolaşdı
Sevdâ-yı muhabbet başıma gör neler açdı
Bu hâl-i perîşânıma düşmen bile şaşdı
Sevdâ-yı muhabbet başıma gör neler açdı

Tasavvufta, (المجاز قنطرة الحقيقة)[209] derler ki, pek doğrudur. O zamân bir aşk-ı sûrî zuhûruyla hakîkatin tecellîsine hizmeti olmuştur. Bir müddet sonra:

Hâtır-ı mahzûnumu mansûr iden gönlümdedir
*Derviş **İlhâmî** seni mağfûr iden gönlümdedir*

ilâhîsine gufte-kâr olup, bestelemek sûretiyle de izhâr-ı mâ-fi'z-zamîr eylemiştir.

Şiirde "İlhâmî" tahallus eylemiştir. Kendi ifâdelerine göre, "İlhâmî" diye kendine mahlas koyan Hz. Gavs-ı A'zam Cenâb-ı Abdülkâdir Efendi'mizdir.

Müşârünileyhin ba'zı nutukları vardır. Fakat şiir nokta-i nazarından medhe şâyân değildir. Galeyân eden fart-ı aşkın te'sîriyle söylenmiş ma'nevî şeylerdir. Birer beyit misâl olarak naklolundu:

Ummasın hâl-i saâdet bî-nasîb-i aşk olan
Çünkü görmez gözleri yokdur hakîkatda yeri

* * *

Âlem-i ervâhda oldum ehl-i Beyt'e hâs gedâ
Ol zamândan itdim ashâb-ı Rasûl'e iktidâ
Başımın ser-tâcı olsun çâr-yâr-ı pür-safâ
Bende-i Âl-i Abâ'yım her ne dirlerse sezâ
Âline evlâdma ezvâcına cânım fedâ

* * *

İbret al mevcûd eşyâdan nazar kıl âleme
Vâkıf-ı esrâr olan uşşâk ziyâsı başkadır

ŞEYH MUHAMMED SAÎD EFENDİ

Müşârünileyh (Hidâyetullâh Efendi)'nin mahdûmudur. Dergâh-ı şerîfde yirmibeş sene post-pîrâ-yı meşîhat oldular. 1313 senesi Ramazânının sekizinci (22 Şubat 1896) günü irtihâl-i dâr-i cinân eylediler. Pek mübârek, müttâkî, âbid bir zât idi. Seng-i mezârında şu ibâre mahkûktur:

"Kâşif-i esrâr-ı kayyûmî, kıdvetü'l-muhakkıkîn, cenâb-ı Mevlânâ Rûmî (kuddise sırruhû) ed-Deyyûmî efendimizin sülâle-i tâhirelerinden, pîr-i dest-gîr-i sâlikîn, muktedâ-yı mürîdîn, Hoca Ali Behcet Efendi hazretlerinin hafîd-i fazâil-medîdi ve bu hânkâh-ı feyz-pe-

209. "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür." (H)

nâhın seccâde-nişîn-i irşâdı, fâzıl-ı nihrîr, mürşid-i şehîr eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Sa'îd Efendi en-Nakşıbendî merhûmun ârâm-gâh-ı ma'nevîleridir."

Bu dergâh ahîren inhilâl edince Kelâmî Dergâhı şeyhi Erbilî Es'ad Efendi-zâde Şeyh Ali Efendi'ye tevcîh olunduğundan elyevm Pazartesi günleri hatm-i hâcegân yapılmaktadır.

/135/ ŞEYH AHMED HÜSÂMEDDÎN-İ DAĞISTÂNÎ

1264 senesi Rebîu'l-evvelinde (Şubat-Mart 1848) Ban vilâyeti'nin - Dâğistân'da - Rukkâl şehrinde zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur. Pederleri Seyyid Saîd b. Seyyid Sefer b. Seyyid Haydar b. Seyyid Hasan b. Seyyid Kâsım b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Dâvûd b. Seyyid Ca'feri es-sâlis b. Seyyid Muhammed Zâhid b. Seyyid Mûsâ Kâzım es-sânî b. Seyyid İbrâhîm b. Seyyid İsmâîl b. Seyyid Mustafa el-Ahrâr b. Seyyid Ahmed-i Bağdâdî b. Seyyid Süleymân b. Seyyid Îsâ el-Ahrâr b. Seyyid Abdullâh Tâhir b. Seyyidinâ Hz. Pîr İbrâhîm ed-Dessûkî b. Seyyid Ebu'l-Mecd b. Seyyid Kureyş b. Seyyid Muhammed et-Tayyib b. Seyyid Ebu'n-Nücâ b. Seyyid Ali Zeynelâbidîn b. Seyyid Abdülhâlık b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Muhammed Ebu't-Tayyib b. Seyyid Abdülkâtim b. Seyyid Abdülhâlık b. Seyyid Ebu'l-Kâsım b. Seyyid Ca'fer el-Mehdî b. Seyyid Ali el-Hâdî b. Seyyid Muhammed el-Cevâd b. Seyyid Mûsâ el-Kâzım b. Seyyid İmâm Ca'fer es-Sâdık b. Seyyid Muhammed el-Bâkır b. Seyyid Ali Zeynelâbidîn b. Hz. İmâm Hüseyin b. Hz. Alî (*kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anhum*).

İsm-i âlîleri, Ahmed; künyeleri, Ebu'l-Haydar; lakab-ı şerîfleri, Sefer, Hüsâmeddîn, Tevfîk, Hamdî ve Abdulgafûr'dur. Nakş-ı hâtem-i siyâdetleri, "Ni'me'r-refîk Ahmed-i Tevfîk"tır. Vâlidelerinin ismi, Şerîfe binti Abdullâh'dır.

Mehâdim-i kirâmından Seyyid Ali Rızâ Efendi, **Mevâlid-i Ehl-i Beyt** nâmıyla bir eser te'lîf edip, pederlerinin ve ecdâdının tercüme-i hâlini bunda yazmıştır. Mütâlaaya şâyân bir kitâbdır. Bunda yazıldığına göre, 1277/(1860-61)'de, berây-ı hacc-ı şerîf âzimi Mekke-i Mükerreme olan pederiyle birlikde bulunup, pederlerinin Mekke'de irtihâli üzerine Medîne-i Münevvere'ye gitmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a gelip pederlerinin vasiyeti üzerine Denizli'de, Şeyh Hacı Hasan Feyzî Efendi'ye mülâkî olduktan sonra, Uluborlu'da, pederlerinin mürîdânından Şeyh Hacı Mustafa Efendi merhûmun nezdine azîmetle zamân-ı mev'ûdun hulûlüne kadar tedrîs-i ulûm ile iştigâl etmiştir. Hacı Mustafa Efendi müşârünileyhe baldızı hanımı tezvîc eylemiştir.

1300/(1883) târîhinde, işâret-i ma'neviyye üzerine Sivrihisâr'a azîmetle neşr-i envâr-ı irfân eylediler. Şöhretini istirkâb edenlerin ağrâzı neticesi Ankara'da ikâmete me'mûr olup, Vâli Âbidîn Paşa merhûmun hürmetini celb ile, 1305/(1888) sene-

sinde Bursa'ya **/136/** azîmet ve ihtiyâr-ı ikâmet eylemiştir. Maksem civârında, Ahmediyye nâmıyla bir medrese, bir mescid ve bir de hâne yaptırıp, 1313/(1895) târîhine kadar tedrîs ve ta'lîm ile meşgûl olmuştur. Burada da ashâb-ı ağrâzın ta'rîzine dûçâr olup, Sultân Abdülhamîd Hân'ın emriyle Trablusgarb'da ikâmete me'mûr edildiler. Burada da zamânlarını te'lîf-i âsâra hasr ile **Tefsîr-i Kebîr** ve **Muşahhasât-ı Suver-ı Kur'âniyye** nâm eserlerini yazdılar.

1324/(1908) senesinde inkılâb-ı hükûmet vâki' olunca, vâli Receb Paşa merhûmla İstanbul'a gelerek, Bursa'daki mescid ve medreselerinin ta'mîrine şitâbân oldular. Bir buçuk sene Bursa'da kalarak İstanbul'a avdetle, Çapa civârında Ârifî Paşa merhûmun konağını iştirâ ile 1324/(1908) sonuna kadar ikâmet buyurdular. 1331/(1915)'de Sivrihisâr'a gidip iki sene kaldılar. 1334/(1918)'de İzmir'e azîmetle yirmi gün misâfir oldular. İstanbul'a avdetlerinde, harîk-ı kebîrde konakları yandı. Burada âsâr-ı aliyyelerinden yüz cildden fazlası yanmıştır. Ba'dehû Bursa'ya nakl-i hâne ettiler. Balıkesir-Bandırma'ya gittiler. Şubat 1337/(1921)'de İstanbul'a avdetle Hz. Sünbül civârında, Çınar Karakolu'na yakın "Voyvoda Konağı" denilen ikâmetgâhda bulundular. Ahîren Beşiktaş'da bir hâneye nakledip, son günlerde Cerrâhpaşa civârında iştirâ buyurdukları hâneyi mesken ittihâz eylediler.

Nakşıbendî, Kâdirî, Çeşti ve Sühreverdî tarîklarının ve daha doğrusu tarîk-ı hikmet ü irfânın câmiü'l-esrârı bulunuyorlar.

Nakşî Silsilesi:

es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi, eş-Şeyh Muhammed Saîd, eş-Şeyh Abdullâh Gulâm Ali, eş-Şeyh Şemseddîn Habîbullâh Hân, eş-Şeyh es-Seyyid Nûr Muhammed el-Bedvânî, eş-Şeyh Seyfeddîn, eş-Şeyh Muhammed el-Ma'sûm, eş-Şeyh Ahmed-i Fârûkî es-Serhendî, eş-Şeyh Muhammed el-Bâkî, eş-Şeyh Hâce Emkinekî, eş-Şeyh Dervîş Muhammed, eş-Şeyh Muhammed-i Zâhid, eş-Şeyh Hâce Ahrâr-ı Ubeydullâh, eş-Şeyh Muhammed el-Attâr, eş-Şeyh kutbu't-tarîka Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Kâdirî Silsilesi:

es-Seyyid Ahmed Bahâeddîn, eş-Şeyh Muhammed Saîd, eş-Şeyh Abdullâh-ı Dehlevî, eş-Şeyh Mîrzâ Cân-ı Cânân, eş-Şeyh Şemseddîn Habîbullâh, eş-Şeyh Muhammed el-Âbid, **/137/** eş-Şeyh Abdülahad, eş-Şeyh Muhammed Saîd, eş-Şeyh Ahmed-i Fârûkî, eş-Şeyh Seyyid İskenderî, eş-Şeyh Seyyid Kemâleddîn-i Kengî, eş-Şeyh Abdurrâhmân-ı Sânî, eş-Şeyh Fuzayl, eş-Şeyh Abdurrâhmân-ı evvel, eş-Şeyh Ebu'l-Hasan, eş-Şeyh Şemseddîn-i Sahrâî, eş-Şeyh Seyyid Ukeyl, eş-Şeyh Abdülvehhâb,

eş-Şeyh Bahâeddîn, eş-Şeyh Şerefeddîn, eş-Şeyh Abdürrezzâk, eş-Şeyh kutbu'l-hakîka Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Ahmed Efendi hazretleri ilm-i tevhîdde ferîdü'l-asr olduklan gibi hakîkaten gavvâs-ı deryâ-yı Kur'ân'dır. Esrâr-ı maânî-i Hz. Kur'ân'a vâsıl, sâhib-i te'vîlât u makâmât bir pîr-i kâmildir. Mislini asırlar idrâk edememiş denilecek derecede, te'vîl-i ma'nâ-i Kur'ân'da vahîd-i zamândır. Hakk-ı âlîlerinde mu'teriz olan zevât vardır. "Ebcedci" ve "Hurûfî" diye hakîkat-i mesleklerinden haber-dâr olamayarak söz söyleyenler eksik değildir.

Bir gün huzûr-ı âlîlerinde bulundum. Esteîzü bi'llâh, (عم يتساءلُونَ ، عنِ النَّبإِ الْعَظِيمِ)[210] âyet-i kerîmesinde yalnız, (عم) üzerindeki tedkîkâtı bir sâatten ziyâde sürmüştür. Hakâyık-ı beyâniyyeleri karşısında mütehayyir kaldık. Derece-i irfânı yüksektir. Fakat avâm için imkân-ı istifâde görünmez. Meclis-i zikrden ziyâde neş'eleri sohbette görünür.

Harîm-i ismet-i ma'nâ-i Kur'ân'dır Hüsâmeddîn
Nedîm-i Hazret-i cânân-ı irfândır Hüsâmeddîn

Hakâyık âleminde mürşid-i âlî-tebâr oldu
Hakîm-i sırr-ı insân mağz-ı Kur'ân'dır Hüsâmeddîn

Nübû'-ı hikmet olmuş kalb-i âlîsi serâirden
Vücûdu mülk-i aşka ayn-ı ihsândır Hüsâmeddîn

Uluvv-i kadrine eyler şehâdet bunca âsârı
Tecellî-gâh-ı feyz-i kudsi sübhândır Hüsâmeddîn

Muhibb-i kemter-i **Vassâf**'ı *istişfâ ider her ân*
Muhakkak bilmeli yektâ-yı devrândır Hüsâmeddîn

Şemâili:

Boyları mu'tedil, omuzlarının arası geniş, başları büyük, renkleri beyâz ise de humreti gâlib, gözleri büyücek, sakalı mutavassıt ve beyâz olup, kâl ü hâlleriyle herkesi kendilerine müsahhar kılarlar, /138/ hilmi gâlib, tab'ı mülâyim, mükrim ve fukarâ-perverdirler. Mâ-lâya'nî ile iştigâl buyurmazlar, dâimâ mebâhis-i Kur'âniyye'den zevk alırlar. Az şehlâ bakışlı olup, hâfızaları pek kuvvetlidir.

210. "Birbirlerine neyi soruyorlar? Büyük haberi mi?" 83. Nebe' sûresi, 1,2. (H)

Âsâr-ı Aliyyeleri:

Muşahhasât-ı Suveri'l-Kur'âniyye'den:

Hakâyıku't-Tecrîd fî Menâzili't-Tevhîd. Arabçadır, matbû'dur.

Esrâr-ı Ceberûtı'l-A'lâ. Matbû'du, çok mühimdir.

Muşahhasât-ı Suver-i Kur'âniyye,

Rûhu'l-hikem, Muşahhasât-ı Sûre-i Meryem. Matbû'dur.

Hikmetü'l-Envâr, Muşahhasât-ı Sûre-i Kehf. Matbû'dur.

Nûru'l-hüdâ, Muşahhasât-ı Sûre-i Tâhâ. Matbû'dur.

Huccetü'l-Hucec, Muşahhasât-ı Sûre-i Hac. Matbû'dur.

Burhânu'l-Asfiyâ, Muşahhasât-ı Sûre-i Enbiyâ. Matbû'dur.

Huccetü'l-Melei'l-A'lâ, Muşahhasât-ı Sûre-i Abese. Matbû'dur.

Mezâhirü'l-Vücûd alâ Menâbiri'ş-Şuhûd. Türkçe'dir. Kısmen matbû'dur.

Makâsıd-ı Sâlikîn. Matbû'dur

Mevâridü't-Tenzîl fî Tercümeti Kur'âni'l-Celîl. Tefsîru'l-Kur'ân. Gayr-i matbû'dur.

Lem'atü'l-Âfâk fi'z-Zuhûri ve'l-İşrâk. Gayr-i matbû'dur.

Zübdetü'l-Makâl fi'l-Kevni ve'l-Hayâl. Gayr-i matbû'dur.

Niyyetü'l-Hurûf alâ Cedveli'l-Ma'rûf. Gayr-i matbû'dur.

Zübdetü'l-Merâtib. Türkçedir, gayr-i matbû'dur.

Hakk-ı âlîlerinde Tunus kadısı şu yolda kelimât-ı ta'zîmiyyede bulunmuştur:

الهمام الفاضل والإمام البارع، البالغ أقصى الفضائل، الشيخ الكامل المتورع والمرشد الواصل المتشرع أستاذنا وأستاذ الأساتذة الكاملين وصاحب الشفقة على عباد الله أجمعين السيد السند مولانا أحمد حسام الدين الداغستانى النقشبندى الحسينى صاحب مفسر القرآن الكريم بإذن من جده الخلق العظيم عليه أفضل الصلوة وأزكى التسليم أدام الله إجلاله وزاد فى الخلق فضله وكماله ونفع بمعارفه المسلمين ونظمنا ببركاته فى سلك أهل الصدق واليقين .[211]

211. "Fazîletli ve himmet sâhibi, mümtâz bir insan, fazîletin en ileri derecesine ulaşmış, Allah'a karşı gelmekten son derece sakınan kâmil bir şeyh, Allah'ın emrettiklerine bağlı kalarak vuslata erişmiş bir mürşid, kâmil, hocaların hocası, Allah'ın bütün kullarına karşı şefkatli, hocamız Mevlânâ Seyyid Ahmed Hüsâmeddîn-i Dağıstânî en-Nakşıbendî el-Hüseynî, dedesinden icâzetli bir Kur'ân müfessiri idi. En güzel salât ve en temiz selâm ona olsun. Cenâb-ı Hak onun derecesini artırsın, ilmini ve fazîletini yüceltsin. Marifetinden bütün Müslümanlar faydalansın. Bereketiyle, bizim doğruların ve gerçek iman sahiplerinin yolunda dosdoğru gitmemizi nasib etsin." (H)

Seyyid İsmet, Seyyid Ali Rızâ, Seyyid Mahmûd Müctebâ ve Seyyid Mûsa Kâzım nâmında dört evlâdı vardır. İsmet ve Rızâ Efendiler **Mevâlid-i Ehl-i Beyt**'i yazmışlar, neşr etmişlerdir.

Hz. Şeyh'in hangi bir eseri mütâlâa olunsa, tarîk-ı te'vîldeki rüsûhuna hayrân olmamak kâbil değildir. **/139/** İlm-i hey'et, tabakâtu'l-arz, nebâtât, hayvânât, tıb ve fünûn-ı mütenevviaya dâir olan mebâhiste henüz fennen ma'lûm ve mekşûf olmayan bir çok noktalara tesâdüf edilir.

Bursa'da ekâbir-i urefâ ve evliyâ-yı asfiyâdan Kâdî Hân merhûmun şeref-i sohbetlerine mazhar olduğum zamân müşârünileyh Ahmed Efendi hazretlerinin kutb-ı memleket olduğunu lisân-ı ta'zîm ile söylemişlerdi. Kâdî Hân, Buhârâlı olup, eâzımdan idi. (*Kuddise sırruhû*)

Ahmed Efendi'nin tekkeleri yoktur. Haftada bir gün nezd-i âlîlerinde ictimâ' eden erbâb-ı aşk u muhabbet, hazîne-i ârifânelerinden müstefîd olurlar. Mürîdlerinden ve urefâdan Hilmi Bey: "*Bir gün, azîzimin huzûrunda idim. Mübâhase-i dakîka cereyân ediyordu. Biri,* (أنا مدينة العلم وعلى بابها)[212] *hadîs-i şerîfini okudu. Hz. Şeyh gözlerinden meserret yaşları dökerek,* (وأنا مفتاحها)[213] *buyurdular.*" diye nakl etmiştir.

Mezâhiru'l-Vücûd nâm eserlerinden:

"Cenâb-ı Hakk'ın umûm beşeriyyete inzâl buyurduğu Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân, her biri birer levh-i mahfûz olan bütün eşyâyı muhît ve ulûm u fünûnu câmi'dir. (وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُحِيطٌ ، بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ، فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ)[214] Kur'ân'ın Levh-i mahfûzu insândır. Mevcûdat, şuûnat, ma'kûlât, mahsûsât, ma'nâ-yı Kurân'dır. Şu cihânda meşhûdumuz olan saltanat u azamet-i ilâhiyye, ma'nâ-yı Kur'ân'la tecellî eder. Ma'nâ-yı Kur'ân, envâr-ı risâlettir. Kime verilmiş ise, vâris-i nebî ve İmâm-ı vakt olur. Vâris-i nebî olan zât, tercümeye sağmayan Kur'ân'ın ma'nâsını söyler ve halkı hakâyık-ı kevniyyeye âgâh eder.

Tevrât, Zebûr ve İncîl, Kur'ân'da nasıl mevcûd ise, Kur'ân dahi insân-ı kâmilin isti'dâdında mevcûddur. Yoksa Kur'ân-ı Kerîm'in elfâz-ı şerîfesine bakılıp da, ma'nâ verilemez. İnsân-ı kâmil, avâlim-i ilâhiyye vü kevniyyeyi câmi'dir."

Hulefâsı:

Seyyid Abdülkerîm Efendi. Mekke-i Mükerremede, reîsü'l-müsevvidîndir.

212. "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır" el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.I. s. 203. (H)
213. "Ben ise anahtarıyım." (H)
214. "Allah onları arkalarından çepeçevre kuşatmaktadır. Doğrusu bu yüce Kur'ân'dır. Levh-i mahfûz'da yazılıdır." Burûc sûresi, 20, 21, 22. (H).

Dağıstânî Abdülkerim Efendi. İlm-i Kelâm mütehâssısı ve müellefât-ı adîde sâhibi olup, Medîne-i Münevvere'dedir.
Müftü **Hasan Efendi.** Sivrihisâr'dadır.
Bilâl-zâde Mustafa Efendi. Sivrihisâr'dadır.
Sûfî Muhammed Efendi. Sivrihisâr'dadır.
/140/- Müderris **Muhammed Efendi.** Ankara'dadır.
Müderris **İbrâhîm Efendi.** Ankara'dadır.
Sâlih Efendi. Ankara'dadır.
Hacı Kara Yûsuf Efendi. Sâbık reîsü'l-müsevvidîn, Bursa'dadır.
Hacı Mustafa Efendi, Dağistânî. Bursa'dadır.
Hacı Sâdık Efendi, Bagavî-zâde. Sâbık reîsü'l-müderrisîn, Bursa'dadır.
Mustafa Efendi. İçelli, Bursa'dadır.
Şeyh Bekir Efendi. Eğinli Müftü-zâde, İzmir'dedir.
Hacı Ahmed Efendi. Tireli, İzmir'dedir.
Hacı Muhammed Efendi. İzmir'dedir.
Hâfız Edhem Efendi. Rodos'tadır.
Müftü Ahmed Kemâleddîn Efendi. Bandırma'dadır.
Hâfız Mustafa Efendi. Bandırma'dadır.
Ulemâdan **Hacı Muhammed Efendi.** Bandırma'dadır.
Sefer Efendi. Manyas'ta.
Hacı Abdülkerîm Efendi. Karacabey'dedir.
Hacı Ömer Efendi. Gönen'dedir.
Hacı İsmâîl Efendi. Edincik'tedir.
Hacı Muhammed Efendi. Yozgâdî, Bandırma'dadır.
Tevfîk Efendi. Bandırma'dadır.
Mustafa Efendi. Bandırma'dadır.
Halîl Efendi. Hacı Kâmûsî-zâde, Karesi'dedir.
Hâlid Efendi. Karesi'dedir.
Halîl Efendi. Karesi'dedir.
Şeyh Şa'bân Efendi. Kirmastı'da.
Hacı Abdurrahmân el-Mücâhid. Antep'dedir.
Muhammed Mübârek Efendi. Şam'dadır. Tarîk-ı Halvetî'de ilk bey'at aldığım şeyhimdir.
Müftü **Hacı İbrâhîm Efendi.** Gelibolu'dadır.
Müderris **Süleymân Efendi.** Fatsa'dadır.
Müderris **Seyfeddîn Efendi.** İstanbul'dadır.

/141/- Müderris **Hacı Ya'kûb Efendi**. Rizeli, İstanbul'dadır.
Muhaddis **Hacı Ömer Efendi**. Eğinli, İstanbul'dadır.
Hâfız Muhammed Efendi. Filibeli, İstanbul'dadır.
Hacı Muhammed Efendi. Siverekli, İstanbul'dadır.
Hacı Saîd Efendi. "Beytü'l-ilm" denilmekle ma'rûf, Dağıstan'dadır.
Seyyid Kâzım Efendi. Müderris ve kadı, Dağıstan'dadır.
Abdülkâdir Efendi. Dağıstan'dadır.
Şeyh Şa'bân Efendi. Dağıstan'dadır.
Hacı Muhammed el-Kerûkî. Müderris, Dağıstan'dadır.
Muhammed el-Mihrâkî. Kadı, Dağıstan'dadır.
Hacı Mîkâîl. Dağıstan'dadır.
Pîr Muhammed. Kadı, Dağıstan'dadır.
Necmeddîn-i Avârî. Ulemâdan, Dağıstan'dadır.
Şeyh Ali Süğûrî. Dağıstan'dadır.
Hacı Nasrullâh-ı Kûbâdî. Dağıstan'dadır.
Hacı Abdurrahmân. Ejderhânî, Dağıstan'dadır.
Abdülkâdir. Ulemâdan, Kaşgar'da.
Seyyid Tâhir. Çin vâizi.
Abdüllatîf et-Tarakânî. Türkistân-ı Çinî'de.
Saîd-i Niyâzî. Âhûn'da.
Şeyh el-Hâc Şâkir. Semerkand'da.
Hacı Abdülbârî. Lökçin'de.
Sâdık-ı Hıttânî. Lökçin'de.
Şeyh Abdurrahmân. Hârbîn'de.
Şeyh Ahmed Efendi. Mûk'da.
Seyyid Müctebâ Hân. Râmpur hâkimi, Hindistan'da.
Şeyh İsmâîl es-Safâyî. Muhaddisîn-i kirâmdan, ulemâ-yı benâmdan, Tunus kadısı.
Şeyh Hasan el-Uveydân. Trablusgarb'da.
Şeyh Ahmed. Fas'da.
/142/- **Şeyh Hacı Muhammed-i Şenkîtî**. Fas'da.

İrtihâli:

Şeyh-i müşârünileyh ile târîh-i irtihâllerinden bir buçuk ay mukaddem müşerref olmuş idim. Ser-â-pâ nûr-ı mücessem bir mürşid-i mükerrem olmuş gördüm. Fuyûzât-

ı ârifânelerinden müstefîd oldum. Ser-â-pâ deryâ-yı aşk u ma'rifete müstağrak olup, hep hakâyık-ı Kur'âniyye'den bahs buyurdular.

Birkaç gün hafîf bir hastalığı müteâkib 1343 senesi şehr-i Ramazânının onsekizinci (11 Nisan 1925) Cumartesi günü alaturka sâat yedi buçuk (sabâh 03.00) râddelerinde "Hû" ism-i şerîfine muvâzıb oldukları hâlde irtihâl-i dâr-ı cemâl eylemişlerdir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Na'ş-ı mübâreklerini halîfelerinden Dersiâm Hacı Ömer Efendi gasl edip Fâtih Câmi'-i şerîfine ertesi Pazar günü cenâzeleri eyâdî-i ihtirâmda nakl edilerek öğle namâzını müteâkib salât-ı cenâzeyi yine mûmâileyh Ömer Efendi kıldırmış ve oradan Edirnekapı hâricindeki, İbn Kemâl merhûmun kabrinin karşısındaki mezârlıkda defîn-i hâk-i gufrân kılınmıştır. (*Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsia*)

Cenâzelerinde tekellüfât ihtiyâr olunmamasını ve fukarâ-yı müslimîn mezârlığına defnini vasiyyet buyurmuşlardır.

İrtihâllerinden evvelce haber-dâr olamadığımdan, cenâzelerinde bulunamadığıma çok müteessirim. Evrâk-ı havâdisde bi'l-âhare görülen i'lân nüsha-i matbûası bir hâtıra olarak telsîk edildi:

"İrtihâl

Sâdât-ı Hüseyniyye'den ve meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den Dağıstânî Ahmed Hüsâmeddîn er-Rukkâlî hazretleri irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişlerdir. Bu gün Davutpaşa civârındaki hânelerinden kaldırılarak, ikindi vakti Fâtih Câmi'-i şerîfinden namâzı ba'de'l-edâ Edirnekapı'daki makber-i mahsûsuna defîn-i hâk-i gufrân kılınacaktır (*Rahmetu'llâhi aleyh*)."

Müşârünileyhin irtihâli âlem-i irfân için azîm bir zıyâ'dır, Cenâb-ı Hak bizleri mazhar-ı şefâati buyursun. Âmîn.

Şeyh Muhammed Şehrî-i Gülşenî onun vefâtı üzerine şu târîhi söylemiştir:

هو شمس بعد الألف بل هو مدارها
إختفى عنا واها سيدى حسام الدين

اعلم سره مفرقات وارفع فهمه
وكان شمس الهدى سيدى حسام الدين

سيد رجال القوم وأكمل الورى
أمين علوم الورى سيدى حسام الدين

مفتاح باب العلوم فريد عصره
فاق أماثله سيدى حسام الدين

ولن يبلغ الواصف مدة عمره
إذ العصر لم ير مثله سيدى حسام الدين

فهم العجز شهريا لوصفه
إلهام من الله سيدى حسام الدين

إمام الهدى شمس وبها تاريخه
هكذا عرفنى سيدى حسام الدين

هاتف علمنى تاريخ خفائه
مات قطب وقته سيد حسام الدين [215]

Hânedân-ı ehl-i beyte ben dahilem tâ ezel
İtmezem (.....) güft ü gûsundan hazer
Şemsi-i Mısrî mükerrer itdi sizden iktibâs
Feyzinizden oldu ma'nen kâm-yâb u kâm-ver

25 Muharrem 1343-26 Ağustos 1341/(1924)

Şeyh-i müşârünileyhin hulefâsından Süleymân Sâmi Efendi, **Rehber-i Talibîn** nâm eserinde azîzin Türkçe na't ve nutuklarını derc etmiştir:

215. "O, (hicrî) bin senesinden sonra güneş (gibi)dir, hattâ güneşin medârı sayılır. Bizden seyyidim Hüsâmeddîn gizlendi.
Furkân (K. Kerîm)in sırrını en iyi bilen ve onu en yüksek derecede anlayandır. Hidâyet güneşinin dükkânı seyyidim Hüsâmeddîn:
Milletin dayanağı ve işlerinin en üstünü, vâris ilimlerinin üstâdı seyyidim Hüsâmeddîn
İlim kapısının anahtarı, asrının seçkini, emsâllerine üstün geldi seyyidim Hüsâmeddîn
Onu tanımlayacak olanın ömrü bu işe yetmeyecektir. Asır benzerini görmedi. Dînin yardımcısıdır.
Onu tanımlamada acizlik anlaşıldı. Allah'tan ilhamdır ve seyyiddir.
Hidâyet imâmı bir güneştir. Onunla târîhi bilinir. Seyyidim böylece bildirdi.
Hatiften bir ses bana onun gizlenişinin târîhini öğretti: Zamânının kutbu seyyid Hüsâmeddin vefât etti." (H)

Enâm olmuş risâletde ukûs-ı vechine mir'ât
Enâmdan ism-i pâkin pür-ayândır Yâ Rasûla'llâh

Ehad isminde zâid olsa bir mîm-i nübüvvet kim
Ehad mîm-i muhabbetde nihândır Yâ Rasûla'llâh

* * *

Şemsim bu vücûdum virür ecsâda zılâli
Nutkum bu şuhûdum virür ekbâda hayâli

Efrâd-ı şuhûdumla bu heb hâver-i güftâr
Subhum ki berâzıhda tutan rûz u leyâli

Deryâ gibi emvâca takıl eyleme nefret
Kesretde müşâhid olasın tâ O Cemâl'i

* * *

Sâilim kapuna geldim eyle ihsân Yâ Rasûl
Tut elim kurtar beni hâlim perîşân Yâ Rasûl

Sîne mecrûh dîde giryân âh u efgân eylerim
Aşkının bîmârıyım kıl derde dermân Yâ Rasûl

Hz. Şeyh'in Sultân Mehmed Reşâd Hân merhûma muhabbeti var idi. Hz. Pâdişâh da ona dâimâ seccâdecisi Zekeriyyâ Bey'i gönderirdi. Bu arîzayı ârzû-yı pâdişâhî üzerine yazmış, Zekeriyyâ Bey vâsıtasıyla takdîm etmiş idi. Bir nüshası elime geçti, aynen nakl olundu:

"Mübesmelen bi'smihî teâlâ!

Hâmil-i livâ-yı hilâfet selâtin-i izâm hazarâtının kalb-i hümâyûnlarını mevrid-i ilhâm, zikr u ibâdet-i âhâddan efdal olan fikr-i şâhâneleri sebeb-i intifâ'-ı enâm olduğundan, selef-i sâlihîn, kendilerini meşgûl edecek derecede evrâd ve ezkâr ta'lîmini tecvîz etmeyerek, yalnız teberrük için mutalsam hırka ve gömlek ihdâ ve hâssası müsbet ve müberhen vird ü esmâ ta'lîm ve i'tâsında bir be's görmemişlerdir.

Evrâd u ezkâr, menfaat-ı husûsiyyeyi celb ve istishâbdan, efkâr-ı hilâfet-penâhî ise, umûm-ı müslimîn ü reâyânın hukûk u menâfiini muhâfaza ve isticlâbdan ibâret olup, husûs üzerine bi-tarîkı'l-evlâ, umûmun fevâid ü menfaatini ihtiyâr, dâreynde hâiz-i şeref ü i'tibârdır.

Muktezâ-yı beşeriyyet, telâtum-ı efkâr ve tevârüd-i şuûn u âsâr ile kalb-i hümâyûna teâküs edecek hümûm u gumûmun zuhûru evânında, Hz. Cibrîl'in melekûtu'l-arz ile mü-

nâsebâtını müeyyed bulunan hazerât-ı hamsede mutasarrıf, mâddeten vecîz, ma'nen bütün maâliyyâtı şâmil şu, (سبوح قدوس ربنا ورب الملائكة والروح)[216] *elfâz-ı celîleyi günde yedi def'a kırâatla me'zûniyyet i'tâ ve âcizâne ihdâ ettim. Her gün yedi def'a kırâatına devâm ile kalb-i hümâyûnda bir inşirâh-ı tâm husûle geldiği gibi, avârız-ı mezkûrenin dahi ânen-fe-ânen mübeddel-i neşât u sürûr olduğu bi'l-fi'l müşâhede olunur. Hilâfet bir emr-i azîmdir. Makâm-ı muallâ-yı hilâfete kalb ü cân ile merbûtiyyet esâsına ibtinâen uhde-dâr olduğumuz vazâifden biri de selâmet-i mülk ü millet ve teâlî-i şân u şevket ve tezâyüd-i ömr ü âfiyet-i hilâfet-penâhîye gece ve gündüz hayr duâdır.*

Hâdimü'l-fukarâ min Âl-i Abâ
Seyyid Ahmed Hüsâmeddîn."

ABDÜSSELÂM KÂDÎ HÂN

Bursa'da neşr-i feyz etmiştir. Mazanne-i kirâmdan ve müteahhirîndendir. Buhârâ'nın Temenkân (?) kasabasında doğmuş, 1316 senesi Teşrîn-i sânîsinde (Ocak 1901) Bursa'ya gelmiştir. Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere'yi ziyâretle kâm-yâb olup, Mekke'de, Merve'de, Buhârâ Tekkesi şeyhi Muhammed Fakîr Efendi'ye, 1312/(1896) târîhinde arz-ı nisbet edip, az zamânda nâil-i hilâfet olmuştur.

Muhammed Fakîr Efendi, İmâm Rabbânî vâsıtasıyla, Şâh-ı Nakşıbend'e merbûttur.

Neş'esi günden güne mütezâyid olan Kâdî Hân, dört sene Haremeyn'de mücâveretten ve kesb-i kemâlden sonra, Bursa'ya gelerek, 15-20 sene kadar Buhârâ Tekkesi'nde imâmet eylemiştir.

Cuma namâzını ale'l-ekser Pınarbaşı Câmii'nde edâ ederler, inzivâya şiddetle meyl edip uzlet ani'n-nâs neş'esine müstağrak olup, Bursa halkında, husûsıyla ağniyâsında ziyâretine inhimâk hâsıl olmuştu. Emîniyye Dergâhı şeyhi Hacı Âgâh Efendi ile sevişirlerdi. Ba'zı meşâyıhın da'vetine Âgâh Efendi delâletiyle icâbet ederdi. Kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den Seyyid Ahmed Hüsâmeddîn Efendi'yi çok severdi.

Bursa'da, Çekirge'de Hüdâvendigâr Gâzi Câmii yanında bir hânede kirâ ile oturmuşlardır. Muharrir-i fakîr, sûret-i mahsûsada ziyâreti aliyyelerine şitâb eyledim ve beynehümâda hâlât-ı acîbe rû-nümâ olmuş idi.

Halîm, selîm, âbid, zâhid, mükrim ve mütevâzi' olup mevlid, mi'râciyye, mersiyye gibi cem'iyyetlere, bid'at diye gitmezler imiş. Hafîfü'r-rûh, mültefit, keşfi açık idi. Bursa'da iken Şeyh Senûsî hazretleri, dâimâ Kâdî Hân ile hem-sohbet olmuştur.

216. "Sübbûh ve Kuddûs olan Rabbimiz, meleklerin ve Cebrâil'in Rabbi." (H)

Buğday benizli, nahîf, beşuş olup, tahmînen elli yaşlarında iken, hummâdan irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Emr-i gaslini îfâ ve namâzını edâ eden, Hüdâvendigâr Câmii imâmı Atâ Efendi'dir. Şeyh Senûsî, irtihâline ziyâde müteessir olup cenâzesinde bulunmuştur. Târîh-i irtihâli 24 Ramazân 1338-11 Haziran 1336/(1920) Cumadır.

Çekirge yolunda Mevlidî Süleymân Çelebi hazretlerinin kabrinin karşı tarafında, Karagöz'ün civârındaki mezâristânda medfûndur. (*Rahmetu'llâhi ayeh*)

Kibâr-ı beldeden mürîdânı pek çoktur. Misâfirlerine çay ikrâmı mu'tâdı idi. Beş vakti cemâatla edâya muvâzıb idi.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Hüve'l-Afüvvü'l-Gafûr. Kibâr-ı evliyâu'llâh'dan ve meşâyıh-ı Nakşıbendî'den zü'l-cenâheyn Buhârâlı Kâdî Hân Abdüsselâm hazretlerinin rûh-ı şerîfleri için rızâen li'llâhi'l-Fâtiha. Nefeana'llâhu bifüyûzâtihî. Âmîn. 24 Ramazân 1338."

SÂLİH HİLMÎ BEY b. HURŞÎD

Kesriyelidir. 1266/(1850) senesinde orada dünyâya gelmiştir. Ondokuz yaşına kadar Kesriye'de bulunup, sonra İstanbul'a gelmiş, Fâtih'te Bahçeli Hân'da bir oda istîcâr ile Arnavud Tâlib Efendi'nin dersine devâma başlayarak **Tasdîkât, Bedî', Beyân,** ulûm-ı Fârisiyye ve sâireden hisse-mend-i irfân olarak Adliyye Dâiresi'ne, beş-altı ay kadar Dâhiliyye Nezâreti'nde Mazbata Odası'na, buranın lağvı üzerine Rusûmât Dâiresi'ne devâm ile Rusûmât Müfettişliği'ne ve bi'l-âhare Rusûmât Nâzırlığı'na kadar kırkdört sene hizmetle irtikâ ederek en son hizmeti Galata Rusûmât Başmüdîriyyeti idi.

Buradan ibtidâ-yı Meşrûtiyyet'te tekâüden çekilmiş ve Dağıstânî Ahmed Hüsâmeddîn Efendi hazretlerinin halîfesi Seyfeddîn Efendi'nin bir sene kadar hem-hâli olup azîz-i müşârünileyhe intisâb şerefine mahzar olmuş ve azîzin irtihâline kadar dâire-i feyzinde kalmıştır.

Âlim, fâzıl, ulûm-ı Arabiyye vü Fârisiyyeye âşinâ merd-i meydân-ı tasavvuf bir mürîd-i rûşenâ ve vahdet-i vücûd zevkından sâhib-i ḫaber olup, hâtıra defterleri pek kıymet-dâr olup, ilm-i tasavvufta mechûlü bir bahis yoktur. Ahmed-i Dağıstânî hazretlerini bahs-i hakâyıkta söyleten bir âşık-ı sâdıktır. Feyz-i teveccühlerine mazhar olup mestûru'l-hâl olarak yaşamaya meyl-i tabîîsi vardır.

Ağniyâdan olup, yazın Maltepe'(de) köşkünde ve kışın İstanbul'da Taşkasap'ta konağında ikâmet eder. Azîzinin irtihâlinde, 178. sahîfede tercüme-i hâli mezkûr Küçük Hüseyin Efendi hazretlerinin dâire-i feyzine girmişlerdir. Meyânemizde muhabbet-i hâlisa cârî olup, sık sık hem-sohbet olurum. Feyz-i irfânlarından müstefîz olmaktayım. (*Selimehu'llâh*)

/143/ ŞEYH MUHAMMED SÂDIK EFENDİ

Erzincânlıdır. Müftü-zâdedir. Kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşiyye'dendir. An-asıl Erzincânlı oldukları hâlde Erzurum'da ikâmetinden kinâyeten "Erzurûmî Sâdık Efendi" diye şöhret bulmuştur. 1136/(1723-24) senesinde doğmuştur. Tahsîli, meşâyıh-ı Halvetiyye'den Şeyh İlyâs halîfesi Şeyh Abdullâh Hilmî Efendi'dendir.

Bu zât, ulemâ-yı kirâmdan idi. Sâdık Efendi 1153/(1740) târîhinde Sofya'da bulunmuştur. Tahsîle devâm ile berâber bidâyeten kimseye müntesib olmayarak zikr-i şerîfe müdâvim olup, hâlât-ı acîbe zuhûr etmiştir.

Hidâyet itmeğe olsa irâdet
İder bir abd-i mahsûsa işâret
Kişiye olıcak lutf-ı ilâhî
Gedâya gönderir bir pâdişâhı

Mürşid aramak sevdâsıyla Şam'a kadar gitmiştir. Meşâyih-i Nakşıbendî'den Yekdest Ahmed-i Cûryânî hazretleri hulefâsından olup onyedi sene Haremeyn-i muhteremeynde mücâveret ve neşr-i feyz-i tarîkat eden el-Hâc Şeyh Süleymân-ı Kürdî Efendi, tesâdüfen Şam'da Câmi'-i Emeviyye'de mu'tekif bulunmakla, sene-i mezkûre şehr-i Ramazânının aşr-ı ahîrinde arz-ı nisbete muvaffak olmuşlar ve azîzlerinin emriyle bu câmi'de kayyım vekâletinde bulunmuşlardır.

Câmi'-i Emeviyye'de Hz. Yahyâ (*aleyhi's-selâm*)'ın merkad-i şerîfi civârında seyr ü sülûka başlayıp, sekiz sene azîzinin dâire-i feyzinde kalmıştır. 1165/(1752) târîhinde şeyhinin âlem-i cemâle intikâline mebnî, ikmâl-i sülûk için, yine bir mürşid-i kâmil taharrîsine çıkıp Erzurum'a gelmiş ve 1170/(1756-57) târîhînde Bitlis'te sâkin Şeyh Hacı Mahmûd Efendi b. Abdülgafûr hazretleri, işâret-i ma'neviyye ile Erzurum'a gelerek Sâdık Efendi'yi bulmuştur. Derhâl mürîdliğine kabûl edip, ikmâl-i sülûkuna gayret eylemiş ve 1193/(1779)'te me'mûren İstanbul'a gelip, iki sene sonra Üsküdar'da Hacı Dede Tekkesi'nde ikâmet ederek, burada neşr-i tarîkata başlamışlardır. 1196/(1782) senesinde sinn-i şerîfleri altmışa resîde olduğu hengâmda, burada îfâ-yı meşîhat ettiğini, **Terbiye-nâme** ismindeki eserlerinde yazıyorlar.

Şam'dan azîmetinde Kuds-i Şerîf, İskenderiye, Kıbrıs, Silifke, Karaman, Kayseri ve İstanbul ve sonra Rumeli'ye geçerek Selanik, Elbasan, Tîran, Ülgün ve Bar'ı dolaşıp, Edirne-Yanbolu tarîkıyla Trabzon'a gelmiş ve Gürcistan'ı devr ile Bâyezîd (Doğubeyâzıt) ve Bitlis'e ve tekrâr Erzurum'a avdetle 1192/(1778) târîhine kadar burada bulunmuştur.

/144/ Burada ba'zı münkir ve müfsidlerin kurbân-ı iftirâları olarak nefy edildiğini beyân ediyorlar.

Şiirde mahlasları Sâdık ve isimleri Muhammed'dir. 1209 senesi şehr-i Rebîu'l-âhirinde (Kâsım 1794) fecr-i sâdık tulûunda Hazret'in bedr-i vücûdu gurûb etti. (*Kaddesa'llâhu serrahû*)

Terbiye-nâme'yi istinsâh eden ve Hz. Şeyh'in veled-i ma'nevîsi bulunan Ra'fet Efendi, eserin nihâyetinde şöyle yazıyor:

"İşbu risâlenin müellifi azîzim, efendim Eş-Şeyh Sâdık (*kuddise sırruhu'l-azîz*), Üsküdar'da Alaca Minâre karşısında, kendi eser-i vakf u binâsı olan tekye-i dâru'l-emân-da medfûn olup, hîn-i intikâlinde, bu fakîr-i âciz hıdmet-i devletlerinde bulundum. İşbu mısra', dâr-ı bekâya irtihâllerine târîhi iş'âr eder:

Geldi bir hâtif didi ânîde Re'fet târîhin
Nakd-ı ömrin virdi aldı yerine dârü'l-emân
نقد عمرين ويردى الدى يرينه دار اللامان = 1209/(1794)"[217]

Müddet-i ömr-i şerîfleri yetmiş altıdır. Üsküdar'da ondört sene neşr-i feyz etmişlerdir.

Nutuklarından:

Menba'-ı feyz oldu çün bu tekyemiz dâru'l-emân
Başım üzre gel azîzim sana virdim hoş mekân

Dâim olan hüsn-i zannın biz fakîre lutf idüp
Çün tevâzu' itdin ol Hak zâyi' itmez bî-gümân

Sen kabûl it bu niyâzım itme câna kîl ü kâl
Sanma zinhâr ilm ü fazlın sakla anı misl-i cân

Keşf-i esrâr itme ârif bilmeyüz kâmil kemâl
Kimdir ol sâhib-tasarruf kandedir sâhib-zamân

Biz fakîr-i nâ-tüvânız hâke yek-sân olmuşuz
Acz ü hayret aldı bizde kalmadı zevk-ı cihân

*Çünkü "**mûtû en temûtû**"*[218] *sırrı zâhir oldu hak*
Bâtıl oldu cümle varlık kalmadı benden nişân

---

217. Târîh mısraının toplamı 1402 çıkmaktadır. **"Nakd-i ömrin"** ibâresinin değeri olan 524 bundan çıkarılıp, ona **"dârü'l-emân"** ibâresinin değeri 328 eklenince 1206 elde edilir. (H)

218. Aslı (موتوا قبل أن تموتوا) şeklindedir. Ölmeden önce ölünüz." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II, s. 21. (H)

Kim bize benlikle gelmez mahv iderse varlığın
Sâdık oldu vir emânet sâhibin bulsun hemân

* * *

/145/*Kâ'be-i dârü'l-emândır âsitân-ı Nakşıbend*
Bûse-gâh-ı kudsiyândır âsitân-ı Nakşıbend

Cilve-gâh-ı evliyâ vü asfiyâdır rûz u şeb
Feyz-bahş-ı âşıkândır âsitân-ı Nakşıbend

* * *

Râh-ı Hak' da olmak istersen dilâ ger behre-mend
Mahv idüp nakş-ı sivâyı ol gulâm-ı Nakşıbend

* * *

کر همی خواهی که کرد سری بلند
در طریق نقشبندی نقشبند[219]

Türbe-i şerîfelerinde görülen bir levhadan istinsâh edilmiştir:

Nişîn-i tekye-i sıdk u safâ Sâdık Efendi kim
Sadâkat subh-ı sâdık gibi vechinden ayân oldu

Derûn-ı tâb-nâki mihr-i kân-ı matla'-ı rûşen
Velî mir'ât-ı maksûda celî âyîne-dân oldu

Be-feyz-i Hak tarîk-ı şâh-râh-ı Nakşıbendî'de
Delîl-i kâfile-sâlâr dahîl-i ârifân oldu

O yektâ kümmel-i şeyhu'ş-şuyûhun zât-ı vâlâsı
Kemâl-i himmet ile bâdi-i feyz-i cihân oldu

Gubâr-ı makdemine yüz süren âlemde kâm aldı
Varan dergâhına bir kez cihânda kâm-rân oldu

O dânâ hâce-i ilm ü kemâlin sûk-ı irfânda
Nukûd-ı himmeti sermâye-i pîr ü cevân oldu

219. "Eğer başını sürekli yüksek tutmak istersen, Nakşıbendî tarîkatında nakışlan." (H)

Şarâb-ı Kevser'i nûş itmek içün bezm-i Cennet'de
Uçup mînâ-yı tenden nâ-gehân rûhu revân oldu

O cân-ı âlem itdi gerçi kim terk-i cihân ammâ
Vücûd-ı pâkı cism-i kabre seyr ile ne cân oldu

O verd-i gül-şen-i sıdkın gül-i zîbâ-yı zâtıyla
Derûn-ı ravzası mânend-i sahn-ı gül-sitân oldu

Nevâ-yı zikr-i Mevlâ ile hem çün bülbül-i şeydâ
Makâm-ı andelîb-i rûhu gül-zâr-ı cinân oldu

İdüp çün hatm-i hüsn-i hâtimeyle mushaf-ı ömrün
Dem-i âhirde tevhîd-i Hudâ mühr-i dehân oldu

/146/*Zamân-ı fevtin ol zâtın suâl iden ahibbâya*
Bu beyt-i bî-bedel târîh ile vasf-ı beyân oldu

Göçüp Sâdık Efendi Cennet'e bâ-emr-i Sübhânî
Saâdetle azîzim vâsıl-ı dârı'l-emân oldu
کوچوب صادق افندی جنته با امر سبحانی
سعادتله عزیزم واصل دار الامان اولدی = 1209/(1794)[220]

Şeyh Sâdık hazretlerinin **Risâle-i Hamse**'si vardır. Aslı olan **Terbiye-nâme** ismindeki eserine zeylen **Risâle-i Mergûbe** ve **Risâle-i Ma'rifeti'n-Nefs** ve **Risâle-i Mahbûb** yazılmıştır. **Hakîkatü'l-Yakîn** tercümesi de cümle-i âsârındandır ve cümlesi gayr-ı matbû'dur.

Müşârünileyhin zikr-i şerîf esnâsındaki sadâları i'tibârıyla, "Zenbûrî" kolunun müessisi addedildiği ve pîr-i sânî i'tibâr olunduğu menkûl ise de, tarîk-i Nakşî'de şu'be yoktur ve "Pîr-i sânî" diye kimse yâd edilmemiştir.

HACI HÜSEYİN DEDE

Üsküdar'daki Hacı Dede Tekkesi'nin müessis-i evveli ve İmâm Bûsîrî sülâlesinden olan Hacı Hüseyin Dede, dergâhın ilk şeyhidir. Seksenüç halîfesi olup, kırkı mü-

220. Her iki mısraın hesaplanmasından da 1210 târîhi çıkmaktadır. (H)

tecâviz halîfesi Karacaahmed Mezârlığı'nda medfûn imiş. Kırk sene kadar burada seccâde-nişîn olmalarına bakılırsa, dergâhın 1140/(1727-28) târîhinde te'sîs edildiği müstebân olur.

Sandûkalarının baş tarafındaki levhadan:

Şeyh Hüseyn-i Nakşıbendî muktedâ-yı asfiyâ
Nice müddet gûşe-i vahdetde uzlet eyledi

Mürşid-i kâmil idi hayli maârif ehlini
Himmetiyle mahrem-i sırr-ı hakîkat eyledi

Da'vet olunca hitâb-ı "irciî"yle Hazret'e
Rûh-ı pâki âlem-i lâhûta rıhlet eyledi

Didi Yahyâ nâsa hâtif fevtinin târîhini
Nakşıbendî Hacı Dede azm-i Cennet eyledi
نقشبندی حاجی دده عزم جنت ایلدی = 1 Rebîu'l-evvel 1173, Cuma /23 Ekim 1759[221]

Şeyh Sâdık Efendi bu zât-ı muhtereme halef olmuştur. Onun âlem-i cemâle intikâllerinden sonra, /147/ ecell-i hulefâsından el-Hâc Ahmed Celâli Kutub İbrâhîm Efendi şeyh olup, 1243/(1827)'de irtihâl eylemiştir. Ispartalıdır. Otuzdört sene icrâ-yı meşîhat etmiş, mazhar-ı hürmet olmuş mübârek bir zât-ı âlî-kadr idi.

Sonra İbrâhîm Efendi-zâde eş-Şeyh el-Hâc Rızâ Efendi post-nişîn oldu. Hilâfeti pederlerindendir. Otuzaltı sene seccâde-pîrâ-yı reşâdet olup, 1279/(1862) senesinde Mekke-i Mükerreme'de irtihâl eyledi. Bir rivâyette, Medîne-i Münevvere'de intikâl edip, Cennet-i Bakîa'da defn olundu.

Ba'dehû, (Hacı Dede Tekkesi'nin meşîhati) Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn hulefâsından Bağdâdî Abdulfettâh Efendi'ye intikâl edip, 1281/(1864)'de irtihâlinde Nuhkuyusu'nda Şeyhü-l'İslâm Ârif Hikmet Bey'in kabri yanında defn olunmuştur.

Ba'dehû (Abdulfettâh Efendi'nin) halîfesi Şeyh İbrâhîm Şerîf Efendi'ye meşîhat teveccüh edip, 1295/(1878)'de rıhlet edince dergâh hazîresinde defn olunmuştur. Elyevm şeyh olan İsmâîl Efendi'nin babasıdır.

Şeyh Sâdık Efendi hulefâsından Hacı Mustafa Efendi, dergâh hazîresinde medfûndur. Dergâhı, hayrı ile tezyîn eylediği anlaşılmaktadır:

221. Bu ibârenin hesaplanmasından 1116 çıkmaktadır. (H)

Sâhibü'l-hayrât Seyyid kâmil el-Hâc Mustafâ
Hânkâh-ı Nakşıbend'i vakf idüp kân-ı sehâ
خانقاه نقشبندی وقف ایدوب کان سخا = 1206/(1792)

Azîzlerinden mukaddem intikâl eyledikleri müstebân oluyor.

el-HÂC ŞEYH ABALI HÂFIZ EFENDİ

(Muhammed Haydar Efendi)

Muhammed Haydar Efendi, "Abalı Hâfız" diye meşhûrdur. Bergamalı veyâ Kırkağaçlıdır. Şeyh Sâdık Efendi halîfesi Kırkağaçlı Muhammed Emîn Efendi'den müstahlefdir.[222] Aksaray'da, Şekerci Sokağı'nda, ahîren muhterik olan ve elyevm yerine Uşşâkî tekkesi yapılan Nakşıbendî Dergâhı şeyhi idi.

Nefes-i nefîsi iksîr-i a'zam gibi müessir bir insân-ı kâmil idi. Uzun boylu, beyâz sakallı, buğday renkli, câzibeli bir zât idi. Arâkıyye üzerine, abânî sarık sarardı. Ale'l-ekser abâ giyer idi. Bundan kinâyeten "Abalı Hâfız" diye meşhûrdur.

Dergâhı erbâb-ı aşka cilve-gâh olmuş idi. Hz. Müştâk-ı Kâdirî'nin mahdûmu Edhem Baba, dâimâ burada vecd ü hâlât ile semâ' ederdi. Muharrir-i fakîr çocuk idim, ale'l-ekser tekkesine gider, elini öper ve duâsını alırdım. Mevlid-i şerîf cem'iyyetlerinde zikr âlemlerini hâtırladıkça kalbim cezbe-dâr olur.

1304/(1887) veyâ 1307/(1890) senesinde 24 Cemâziye'l-âhirde gül-şen-i lâhûta pervâz eylemiş, na'ş-ı şerîfi Üsküdar'a nakl ile Hz. Sâdık'ın kurbunda defn edilmiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Pek mübârek, âşık, ârif /148/ bir şeyh-i kâmil idi. İrtihâllerine birkaç gün kala, bir Perşembe günü, ber-mu'tâd zikr-i şerîfde bulunup, o gün kendinde fevka'l-âde hâl zuhûr etmiş idi. İki def'a şiddetli bir sadâ ile, "Allâh" diye sayha etmiş idi. Her birimiz titredik, dûçâr-ı haşyet olduk. Üç dört gün sonra yatsı namâzını ba'de'l-edâ, yatağa yatarak teslîm-i cân eylemiş. Sabâhleyin evlâd ü ıyâli irtihâline vâkıf olmuştur. (*Rahmetü'llâh-i aleyhi rahmeten vâsia ve kaddese'llâhu esrârahû ve nefeana'llâhu bi-şefâatihî.*)

ERZURUMLU İBRÂHÎM HAKKI

Onikinci asır (XVIII. asır) ricâlindendir. "Hâdim-i aşk" (خادم عشق), "Hakk'a rızâ" (حقه رضا) ve "Nûr-ı mahzî" (نور محضی) terkîblerinin delâleti vechiyle 1115/

222. Emîn Efendi'nin irtihâli 1243/(1827)'tedir. Bir eserde, şeyhi el-Hâc İbrâhîm Ahmed-i Hayâlî, onun şeyhi Sâdık-ı Erzincânî gösteriliyor.

(1703)'de[223] Erzurum civârında Hasankale'de, Şeyh Osmân Efendi sulbünden dünyâya fer verdi. İbtidâî tahsîlden sonra, Erzurum'da müftî-i belde Hâzık Muhammed Efendi[224] hazretlerinden ders okumuşlardır.

İbrâhîm Hakkı Efendi, pek mühim bir zâttır. Bir müddet seyâhat etmiş; hîn-i seyâhatında Siirt kazâsının Tillo karyesinde kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye vü Nakşiyye'den İsmâîl Fakîrullâh-ı Tillovî hazretlerine mülâkî olarak intisâb eylemiştir. Henüz otuz yaşında iken ikmâl-i sülûk ile müstahlef oldular.

1145/(1732) târîhinde şeyhleri âlem-i bekâya güzer eyledi. Hakk-ı âlîlerinde şu târîhi söylediler:

فارق الجسم نوري التاريخ

هو حى بذاته ابدا [225]

İbrâhîm Hakkı Efendi'nin kemâlâtı gün-be-gün güşâyiş bularak kümmelîn sırasına geçmiştir. 1184/(1770) senesinde yetmişdokuz yaşında iken intikâl eyledi. Erzurum'da ziyâret-gâh'dır.[226]

Hulefâsı:

Onbir halîfesi vardır. En meşhûrları:

Sa'dullâh Efendi. **Âmentü Şerhi**'ni yazan.
Halîl Efendi.
Mustafâ Efendi.
İbrâhîm Efendi. **Kitâbu'n-Nokta** ve **Sadr-ı Vücûd** nâm eserlerin sâhibi.
Münzevî Sâdık Efendi.

Asârı:

1. **Ma'rifet-nâme.** Hz. Şeyh'in ekmel-i âsârıdır. Pek güzel ve fennî ve o nisbette aşkî bir eserdir. Meşâhîr-i felekiyyûndan Fransız Mösyö Câmille Flammarion, felekî kısmını tercüme etmiştir.

---

223. 2. ve 3. ibârelerin hesaplanmasından 1114 çıkmaktadır. (H)

224. Bu zâtın **Tefsîr-i Kâdî** üzerine ta'lîkâtı ve sâir mu'teber te'lîfâtı ve bir de güzel bir **Dîvân'ı** vardır. 1177/(1763)'de irtihal-i dâr-ı bekâ eyledi.
Hakkî dinildi fevtine târîh.
Hakk'a yöneldi Hâzık Efendi
(حقه يونلدى حاذق افندى)
(vefâtı için söylenen) târîhtir. Dîvân'ını merhûm Abdürrezzâk İlmî Efendi bastırmıştır. (Bkz. İsmâîl Fakîrullâh'dan sonraki kısım.)

225. "Nûrî! Târîh cismi ayırdı, fakat o, zâtıyla ebedî olarak diridir." (H)

226. Erzurumlu İbrâhîm, Siirt'e bağlı Tillo'da (şimdiki adı Aydınlar) vefât etmiştir ve türbesi buradadır. Bkz. Mesih İbrâhîm Hakkıoğlu, **Erzurumlu İbrâhîm Hakkı,** İstanbul 1973, s. 182 vd. (H)

/149/ 2. **Dîvân-ı İlâhiyyât,**
3. **Tezkiretü'l-Ahbâb,**
4. **Hısnü'l-Ârifîn,**
5. **Kelimât-ı Fakîru'llâh,**
6. **İrfâniyye,**
7. **İnsâniyye,**
8. **Lübbü'l-İrfân,**
9. **Mürşidü'l-Müteehhilîn,**
10. **Tecvîd,**
11. **Müntehâbât-ı Manzûme,**
12. **Kuvvet-i Cân,**
13. **Cilâü'l-Kulûb,**
14. **İnsân-ı Kâmil,**
15. **Sefînetü'n-Nûh,**
16. **Mecmûa-i Mekâtib,**
17. **Nûş-ı Cân,**
18. **Râz-nâme,**
19. **Kitâb-ı Âlem,**
20. **Kenzü'l-Fütûh,**
21. **Urvetü'l-İslâm,**
22. **Tertîbü'l-Ulûm,**
23. **Vuslat-nâme,**
24. **Şükür-nâme,**
25. **İkbâl-nâme,**
26. **İlâhî-nâme,**
27. **Manzûme-i Avâmil,**
28. **A'mâl-i Felekiyye,**
29. **İstihrâc-ı A'mâl-i Felekiyye,**
30. **Lügatçe,**
31. **Kavâid-i Fürsiyye,**
32. **Risâle-i Mir'âti'l-Kevneyn,**
33. **Ed'ıyye-i Me'sûre,**
34. **Sülûk-i Nakşıbendî,**
35. **Tuhfetü'l-Kirâm,**
36. **Nuhbetü'l-Kirâm,**
37. **Ülfetü'l-Enâm,**

38. **Hey'ât-ı İslâmiyye,**
39. **Mecmûatü'l-Vahdâniyye.**

İbrâhîm Hakkı hazretleri, hakîkaten ecille-i meşâyıh-ı kirâmdandır. Kudret-i ilmiyyesi pek yüksek, derece-i irfânı o mertebede âlî, hazîne-i ma'rifeti Arabî, Fârisî, Türkî eş'ârıyla, âsârıyla mâlîdir. **Ma'rifet-nâme**'si bir deryâ-yı bî-pâyândır. Tarz-ı beyânı gâyet hoştur. Nazm u nesrine birer misâl ile tezyîn-i sahîfe-i i'tibâr eylemeyi muvâfık buldum:

"Evliyâ-yı kirâm, selâtîn-i kelîm-pûş ve hüşyârân-ı bâde-nûşdurlar. Evliyâ, mahmûrân-ı hamr-ı bî-hûdî ve manzûrân-ı nazar-ı ehadîdir. Evliyâ, dînâr u dirhemsiz; ağniyâ; tabl u alemsiz ümerâdırlar. Evliyâ, kıbâb-ı izzetle mestûr ve bisât-ı kurb üzerinde mesrûrdurlar. Onların gönülleri arşî ve bedenleri vahşîdir. Arz, onlara bisât ve semâ sakftır ki, güneş disâr ve kamer sirâc-ı vakfdır. Onların ervâhı, ebdânı ulvîdir; akvâli nebevî, ef'âli melekîdir; ahlâkı ilâhîdir. Onların maîşetleri tefvîz ü tevekküldür; /150/ san'atları sabr u tahammüldür. Onların temessükleri teslîm ü rızâ ve telezzüzleri fakr u fenâdır. Onlar hâim ü dâim ve Hak'la müste'nes ü kâimdirler. (طوبى لهم ولمن أحبهم)[227]

"Müşâhede, netîce-i mücâhededir. Müşâhede, ahvâl-i guyûba ıttılâ'-ı kulûbdur. Müşâhede kendi fenâsıyla Hakk-ı görmektir. Müşâhede, mevsûfu sıfatında bulmaktır. Müşâhede, mâ-sivâdan teberrî kılıp her hâlde Hak ile olmaktır. Müşâhede, her mevcûd ile maksûdu görmektir. Müşâhede, bir hâlet-i latîfedir ki, ervâh u kulûbu cemâli mahbûb ile mesrûr u ma'mûr eder. Müşâhede, mütâlaa-i Cebbâr'ın envâr-ı sürûruyla mükâşefât-ı guyûbdur. Hz. Ömer (*radıya'llâhu anh*) buyurmuştur ki: "Benim kalbim Rabb'i görmüştür." Hz. Ali (*radıya'llâhu anh*) buyurmuştur ki: "Müşâhede, rü'yet-i basar değildir. Lâkin nûr-ı irfân ile ru'yet-i cinândır ki, (لم اعبد ربا لم اره)[228] kelâmı, bu kelâmına burhândır. Müşâhede, gönül dostunu görmektir. Hakk'ı sırrında müşâhede eden âşıkın kalbinden cihân sâkıt olup gözünden muhtecib olur. Onun gönlünde, gözünde ancak aşk-ı Mevlâ kalır."

* * *

"Tarîkın şartı bir ma'nâdır ki, dil ü cânda muhabbet-i Mevlâ'dır. Bir gönül ki, onda derd-i taleb ü ârzû zuhûr etmiştir, onu büyük ni'met bilmek gerektir. Leyl ü nehâr izdiyâdına sa'y ü himmet etmek lâzımdır. Ol hubb-ı ezelîdir ki, mir'ât-ı dilde mün'akis ü celîdir. Onun için ol gönül irâdet ü muhabbet ü şevk ile mümtelîdir. Mürîd-i Mevlâ bulunan kimse, murâd olunmuş velîdir.

Bu derd-i taleble dem-be-dem ağlayanlar, zâhirde halk ile ihtilât edip hizmette olurlar, bâtında ancak Hz. Hakk-ı bilirler ve bulurlar. Kendilerini kesret içinde gizlerler.

227. "Onlara ve onları sevenlere müjdeler olsun." (H)
228. "Görmediğim Rabb'e ibâdet etmem." (H)

Gönüllerinde vahdet yolunu izlerler. Bedenlerini halka, gönüllerini Hakk'a teslîm ederler. Bu resm ü râh ile mahfîce Hakk'a doğru giderler. Taşradan bîgâne, içeriden hemhâne olurlar. Beden ağyâr ile, gönül yâr ile; kulak sadâ ile, gönül Hudâ ile; göz rakîbde, gönül Habîb'de; lisân güftâr ile, gönül dil-dâr ile; el san'atta, gönül Hazret'te; ayak gitmede, gönül zikretmede; beden post ile kâim, gönül dost ile dâim; beden râhatla mekânda, gönül seyâhatle cevelânda; beden esbâb ile kavgada, /151/ gönül mutlak üns-i Mevlâ'da bulunur."

İşte Hz. Şeyh'in kemâlât-ı beyâniyyesi. Müşârünileyh, hakîkaten eâzım-ı ricâl-i tarîkattandır.

Eş'ârından:

Hâce biz mest-i bâde-i ezeliz
Âşık-ı hüsn-i aşk-ı Lem-yezel'iz

Bulmuşuz aşk-ı Hayy u Kayyûm'u
Aşk ile biz de hayy-ı bî-eceliz

Zevk-ı dil bulduk ekl ü şürbe bedel
Şârib-i hamr-ı aşk-ı bî-bedeliz

Biz bu aşk-ı cemîli vasf ideriz
Sandı ***Hakkı*** *ki münşid-i gazeliz*

* * *

Biz sûfî-i suffe-i safâyız
Der zîr-i kıbâb-ı Kibriyâ'yız

Biz arz u semâya sığmayız kim
Biz cevher-i âlem-i amâyız

Çün câm-ı elest mestiyiz hoş
Biz tâlib-i şâhid-i bakâyız

Biz Hazret-i Hakk'a pek yakınız
Andan bizi sanma kim cüdâyız

Ten perdesi ref' olunca ***Hakkı***
Seyr eyle ki biz ne meh-likâyız

* * *

Çü kalbe nâzil olur pertev-i cemâl-i Habîb
Görüne cân gözüne bedr-i bâ-kemâl-i Habîb

Ne iltifâtı kalur kâinât lezzetine
Anın ki cânda olur lezzet-i visâl-i Habîb

Bu dâm u dâneye meyl itmedi o bülbül-i cân
Ki oldu dilde giriftâr-ı zülf ü hâl-i Habîb

İki cihânda bulunmaz Habîb'e misl ü bedel
Eğerçi her dü-cihândır bize zılâl-i Habîb

Tulû' idince gönül meşrıkından ey ***Hakkî***
Nücûmu mahv ider ol şems-i bî-zevâl-i Habîb

لايترك الذكر إلا من يشاهده
وليس يشهده من ليس يذكره

فلا أزال مع الأحوال أسهده
ولا أزال مع الأنفاس أذكره

نسيت اليوم من عشقى صلاتى
فلاأدرى غداتى من عشائى

فذكرك سيدى أكلى وشربى
ووجهك أن رأيت شفاء دائ [229]

* * *

229. "Zikri ancak müşâhede makâmına erenler bırakır; fakat zikretmeyenler de O'nu müşâhede makâmına eremez.
Her hâlükârda O'nu görüyorum; her nefes alış-verişimde de O'nu zikrediyorum.
Aşkımdan dolayı bugün duâyı bile unuttum. Yediğimin öğle yemeği mi, akşam yemeği mi olduğunu da bilmiyorum.
Efendim! Senin zikrin yemem ve içmem oldu. Yüzün ise, onu gördüğümde benim derdimin dermânıdır." (H)

از تو مقصود ازل تسلیم تست
ای مسلمان بایدت تسلیم مست

حزم آن کین عجز وحیرت قوت اوست
درد عالم خفته اندر ظل دوست

هم در اول عجز خود را وبدید
مرد شد دین عجایز را کزید

عارفان از دو جهان کاهل ترند
ز ان که بی شد بار خرمن می برند

جز توکل جز که تسلیم تمام /152/
در غم وراحت همه مکرست و دام [230]

* * *

Dîde-i cânı açup âleme bak ey **Hakkı**
Ki cihân âyine-i aşk-ı Hudâ olmuşdur

Latîfe:

İbrâhîm Hakkı hazretleri iki zevceye sâhib imiş. Hocası Hâzık Efendi, latîfeten şu beyiti yazmış yollamış:

Bir şahsa eylese felek pîre-zen-i dü-zen
Eyler girân nikâhma pâ-beste-i dû-zen

İbrâhîm Hakkı (buna) şu cevâbı vermiş:

Emvâc-i kesret içre yemm-i vahdeti sezen
Deryâ-dil erdir ol kim ne keder alsa se-zen

230. "Ey Müslümân! Senden ezelden beri istenen teslîmiyet göstermendir. Mest olmuşçasına teslîm olman gerekir.
Ne mutlu ona ki, iki cihânda dostun gölgesinde uyumuştur; acz ve hayret onun azığıdır.
Aczin başlangıcında kendini gördü; mürşid âcizlerin dinini seçti.
Ârifler her iki cihândakilerden daha durgundurlar; çünkü onlar, harmanın yükünü hiç bir şeysiz götürürler.
Tasalı sevinçli anlarda, tevekkül ve tamâmen teslîmiyetten başka her şeyh ile ve tuzaktır." (H)

/152/ ŞEYH FAKÎRULLAH İSMÂÎL-İ TİLLOVÎ

Tülvî veyâ Tellevî (veyâ daha meşhûr olan adı ile) Tillo, bir karye ismidir.[231] Erzurum civârındaki vilâyetlerden Siirt'tedir.

Müşârünileyh Şâfiîyyü'l-mezheb, Arabiyyü'l-asl bir zât-ı âlî-kadrdir. Cedd-i a'lâsı Molla Ali nâm zât olup, 910/(1504) târîhinde Siirt civârında Tillo nâm karyeye hicret edip tavattun eylemiştir. Mahdûmu Molla Abdülcemâl, onun Mahdûmu Molla Kâsım olup, 1067/(1657) senesi Recebinin ilk Cuma gecesi, Hz. Şeyh (Fakîrullâh) onun sulbünden dünyâya gelmiştir.

Tahsîli pederlerindendir. İmâmet ve hitâbet ve zirâat ile meşgûl olmuştur. Beş evlâdı dünyâya gelmiştir. İbrâhîm Hakkı merhûm **Ma'rifet-nâme**'sinde müşârünileyhin mükemmelen tercüme-i hâlini yazmıştır.

Kırksekiz yaşında iken Haremeyn-i muhteremeyni ziyâretle avdet edip, fakat lihikmetin cezbeye, istiğrâka dûçâr olup, sekiz sene halktan uzlet etmiştir. Sonra yine meşgûl-i irşâd olup, şöhretleri âfâk-gîr olduğunu beyân sadedinde İbrâhîm Hakkı hazretleri, "*Şeyhim, tarîkat-ı Muhammediyye'de imâm ve alâmât-ı mürşid-i kâmil onda tamâm idi. Tevfîk, onun refîkı; hâlet-i vasatı, tarîki; üns, onun nedimi; bast ise nesîmi idi. Hikmet, müşîri; fikir, vezîri; sıdk, râ'yeti; hilm, san'atı idi. Mükâşefe, gıdâsı; müşâhede şifâsı idi. Âdâb-ı şerîat onun zâhiri ve etvâr-ı tarîkat onun sırr-ı tâhiri idi. Havârık-ı acîbesi bî-hadd ü hâlât-ı garibesi bî-pâyân idi. Kutb-ı evliyâ-yı zamân ve cümleye sâhib-i fermân idi.*" buyurmuşlardır.

O zamân Sultân Mahmûd Hân-ı evvel ile sâir ekâbir, Hz. Şeyh'den hayr-duâ taleb etmişlerdir. Sinn-i şerîfleri seksene resîde olunca, târîh-i hicretin 1147 senesi şehr-i Şevvâlinde (Şubat 1735) Cuma gecesi rûh-ı pür-fütûhları âlem-i ılliyyîne uçmuştur. (*Kaddesa'llâhu esrârahû*)

Merkad-i münevverleri Tillo karyesindeymiş. Üzeri örtülü türbe-i şerîfeleri varmış. Ziyâret-gâh-ı meşhûr olmak üzere **Ma'rifet-nâme**'de muharrerdir.

İbrâhîm Hakkı hazretleri şeyhine irtibâtını atîdeki nutuklarıyla beyân buyuruyor:

Sen ayn-ı ayânımsın vârım da sen ey rûhî
/153/Bel rûh-ı revânımsın yârım da sen ey rûhî

Sen baht-ı saîdimsin hem va'd-i vaîdimsin
Bel ömr-i mezîdimsin kârım da sen ey rûhî

231. Tillo'nun şimdiki adı Aydınlar'dır ve Siirt'e bağlı bir ilçe merkezidir. (H)

Sen cân u cihânımsın hem emn u emânımsın
Bel genc-i nihânımsın varım da sen ey rûhî

Sen râhat-ı rûhumsun hem feth-i fütûhumsun
Bel câm-ı sabûhumsun gârım da sen ey rûhî

Sen kadr ü berâtımsın hem âb-ı hayâtımsın
Bel ayn-ı necâtımsın yârım da sen ey rûhî

Sen zevk-ı huzûrumsun hem hüzn ü sürûrumsun
Bel gözdeki nûrumsun nârım da sen ey rûhî

***Hakkı** didi dervîşim feryâdıma dil-rîşim*
İmdâdıma bî-hîşim cârım da sen ey rûhî

* * *

Cân u dilde hâne kıldın âkıbet
Gönlümü vîrâne kıldın âkıbet

Ol çünûn zincîrini tahrîk idüp
Sen beni dîvâne kıldın âkıbet

Aşk-ı bî-pervâya mahrem eyledin
Akldan bi-gâne kıldın âkıbet

Dâne-i nâçîz idim ben zîr-i hâk
Dâneyi yüz dâne kıldın âkıbet

Cümleden kat' eyledin çün gönlümü
Vâsıl-ı cânâne kıldın âkıbet

Hamr-ı vahdetden içürdin tab'ıma
Rûhumu peymâne kıldın âkıbet

Sâki-i gül-zâr-ı cânsın dem-be-dem
Gönlümü mey-hâne kıldın âkıbet

*Ey Fakîrullâh bu **Hakkı** bendeni*
Âşık-ı ferzâne kıldın âkıbet

Müşârünileyhin silsile-i tarîkatlarını elde edemedim. Hem Kâdirî, hem Nakşıbendî tarîklarına mensûbtur; fakat neş'eleri Nakşıbendîlik'tedir.

İbrâhîm Hakkı hazretlerinin hocasıdır. Muhammed Efendi'nin pederi, Ebûbekir'dir. Kendi Erzurum müftüsü idi. Ba'de'l-azl, İstanbul'a geldi. 1176 senesi Ramazân'ın yirmiyedinci leyle-i Kadrinde (2 Nisan 1763) irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. "eş-Şeyhu'l-Mukaddes" (الشيخ المقدس) târîhidir. Üsküdar'da medfûndur. Müretteb **Dîvân'ı** vardır. Atîde zikrolunacak olan Abdürrezzâk-ı İlmî Efendi, tab'ına himmet etmiştir. Şiiri pek düzgündür. Bu na't müşârünileyhindir:

Ser-â-ser olmuşum cürm ü kabâhat yâ Rasûla'llâh
Bana senden olur olsa inâyet Yâ Rasûla'llâh

Fakîrin derd-mendin bir gedâ-yı müstemendindir
*Kapunda **Hâzık-ı** pür-cürm ü illet Yâ Rasûla'llâh*

/154/ ŞEYH HAKKI EFENDİ

Sâkî-i cezbe-i Raḥmânî, âşık-ı sâdık-ı Rabbânî, dâhil-i zümre-i hâcegânîdir. Müteahhirîn-i meşâyıh-ı Nakşiyye'den olup, mürde-dillerin cânı, bir heykel-i nûrânî idi. 1237 sene-i hicriyyesinde (1822), Trabzon'da, Polathâne kasabasında zînetsâz-ı âlem-i şuhûd olup, sinn-i âlîleri kemâle erişince tarîk-ı tahsîle sülûk eder. İktisâb-ı feyz ü ilm eyledikten sonra seyâhate çıkıp, Bağdâd'da medfûn eimme-i kirâm ve evliyâ-yı ızâm efendilerimizi ziyâret etmiş ve Bağdâd'da yedi sene kalmıştır. Meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Bağdâdlı Şeyh Sâlih Efendi hazretlerine intisâb edip, nâil-i hilâfet olmuştur.

Buradan Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyârete gidip Trabzon'a avdet eylediler. Haremeyn'de İmâm Rabbânî evlâdından Şeyh Sâlim veyâ Süleymân hazretlerine mülâkî olup, ahz-ı feyz edip, hilâfete mazhar olarak zümre-i meşâyıh-ı Nakşiyye'ye katılmıştır.

Gâyet ârif, âlim, fâzıl, zühd ü takvâsı gâlib, irfân-ı celîle sâhib bir mürşid-i kâmil idi. Şöhretten pek ziyâde çekinirlerdi. Ale'l-ekser inzivâ-yı hayâtta bulunurlardı. Meclis-i irfânına gelenler boş dönmezler idi. Cühelâ-yı halk, Hz. Şeyh'in hâlinden bi't-tab' haber-dâr olamadıklarından, zâhiren fenâ farz ettikleri hâllerinden dolayı, hakkında kîl ü kâl eylemişlerdir.

Müşârünileyhe mülâkî olanlarla görüştüm; kerâmâtından, makâmâtından bahs ederler. Âsaf Bey nâmında bir zât nakl eyledi:

"Akçaâbâd eşrâfından Kazancı-zâde Ahmed Ağa ile Trabzon'da bir kahve-hânede oturuyorduk; Şeyh Hakkı Efendi nâgehân kahveden içeri girdi. Ahmed Ağa'yı görünce, "*Bu köpek oğlu köpek burada iken oturamam.*" deyip çıkdı gitti. Ahmed Ağa kızdı, "*Bu herîfin sarığını boynuna dolayıp boğayım.*" diye arkasından fırladı. Fakat bulamamıştır. (Ahmed Ağa), gece rü'yâsında, Kireçhâne tarafında esb-süvâr olarak pâdişâhı geliyor görmüş. Bir de bakmış ki, esb-süvâr olan Hakkı Efendi'dir. Herkes elini, ayağını, eteğini öpüyor. Uyanmış, yine yatmış, tekrâr görmüş; bu hâli üç def'a vâki' olmuştur. Ertesi sabâh Mahkeme Kahvesi'ne gelip izhâr-ı nedâmetle afv dilemek üzre Hakkı Efendi'yi arar, tesâdüfen Hakkı Efendi gelir. Elini öpmek ister, rûyı muvâfakat görmez. Tekrâr musırr olur. "*Beni pâdişâh gördükten sonra elimi öpmek istiyorsun; bu makbûl değildir. Ammâ ne ise haydi afv olundun. Ben size* "kelb" *ma'nâsına bir şey demedim.* 'Göbek oğlu göbek' *demiş idim.*" diye izhâr-ı âsâr-ı letâif buyurmuşlardır."

/155/ Yine Âsaf Bey'in cümle-i menkûlâtındandır:

"Hakkı Efendi'yi hayli zamândır görmemiş idim. Bir yerde rast geldim, ileride gidiyordu; durdu, bana teveccüh etti, elini uzattı. "*Çok hasret çekmişsin, öp bakayım!*" dedi. Kerâmet gösterdi. Müşârünileyh avâm ile temâsdan hoşlanır, onları suver-i muhtelifede tedbîrlerle hakka döndürmekten lezzet alır idi."

1305/(1888) senesinde yetmişbeş yaşında oldukları hâlde, Trabzon'da iken âzim-i gül-şen-sarây-ı âhiret olmuştur. Görenlerin nakline göre hîn-i irtihâllerinde elleri göğsünde, sağ elinde tesbîhi ve kendi postunun üstünde olduğu ve başı kalbine müteveccih bulunduğu hâlde teslîm-i rûh eylemiştir.

Na'ş-ı şerîfleri ihtirâmât-ı mahsûsa ile kibâr-ı meşâyıhdan Ahî Evren hazretlerinin türbesinde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır (*kaddesa'llâhu sırrahû*). Ahîren üzerine kubbe yapılmıştır.

İki halîfe yetiştirmiştir. Biri Erzurum nakîbü'l-eşrâfı Şeyh Abdürrezzâk-ı İlmî, dîğeri Trabzon'da Boztepe türbe-dârı ve câmi'-i şerîf imâmı ve hatîbi Hasan Efendilerdir.

ŞEYH ABDÜRREZZÂK-I İLMÎ EFENDİ HAZRETLERİ

Bedr-i irfân-ı vücûdları hicretin 1258/(1842) senesi nihâyetine doğru Erzurum'da tulû' etmiştir. Peder-i mükerremleri, Erzurum nakîbü'l-eşrâfı olup sâdât-ı kirâmdan Şeyh Gedâyî-zâde Muhammed Efendi'dir. Onun pederi Nakîbü'l-eşrâf Şeyh Seyyid el-Hâc Muhammed Efendi b. Seyyid Mûsâ Çelebi b. Seyyid Halîl b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Sâlim b. Seyyid Salâhaddîn b. Seyyid Kâsım b. Seyyid Muham-

med Efendi[232] b. Şeyh Seyyid İbrâhîm olup, İmâm Zeynelâbidîn hazretlerine peyveste olduğu, müşârünileyh Abdürrezzâk Efendi yedinde görülen musaddak silsile-nâmeden anlaşılmıştır.

Abdürrezzâk Efendi'nin zamân-ı tahsîli hulûl edince, evvel-emirde birâderi Muhammed Efendi'den bed' edip **İzhâr**'a kadar okumuş, ondört yaşında iken pederleri Muhammed Efendi'nin füzûyât-ı ilmiyyesinden hisse-mend olmağa başlamıştır. Ulûm-ı mertebe-i resmiyyeyi bi'l-ikmâl icâze ahzine muvaffak olmuştur. **Mesnevî**-i şerîften de me'zûniyyet almıştır. On sene sonra, ya'nî 1282/(1865) senesinde pederinin irtihâlinde, mûmâileyh yirmidört yaşında idi. Tahsîlini daha ileri götürmek sevdâsıyla Erzurum ulemâ-yı benâmından ve İbrâhîm Paşa Medresesi müderrisi Solak-zâde Ahmed Tevfîk Efendi'den ulûm-ı âliyeyi tederrüsle tekrâr icâze almıştır.

/156/ Bu zât pek mübârek bir üstâz-ı muhterem idi. Onun duâsına da mazhar olarak Erzurum'da Ahmediyye Dâiresi'nde, medresede tedrîs-i ulûm ile iştigâle başlamıştır. Tarîk-i sûfîye meyl-i mahsûsu olduğundan, bir taraftan da mürşid-i kâmil taharrîsinden hâlî kalmıyordu. 1281/(1864) senesinde, bâlâda tercüme-i hâlini yazdığım Şeyh Hakkı Efendi, Erzurum'a gelip, Abdürrezzâk Efendi'nin pederi Muhammed Efendi'ye misâfir olmuşlardı. Abdürrezzâk Efendi onun her hâlini tedkîk ve tefahhus ile, aradığı mürşid-i kâmil olduğuna kanâatle, dâmen-i himmet ü irfânına yapışmıştır. Az vakitte beynehümâda esrâr zuhûra gelmiştir. Şeyhin hizmetine büyük bir muhabbetle sarılarak rızâsını, duâsını almıştır.

Abdürrezzâk Efendi'de bundan sonra hâl değişmiştir. Dersinde bulunanlar onun ezvâk-ı rûhâniyyesinden müstefîd olmağa başlamışlardır. Bir sene sonra tarîk-ı Nakşî'den hilâfet almış ve şeyhinin irtihâline kadar yirmiüç sene onun hüsn-i nazar-ı terbiyeti altında yaşamıştır.

Kuvvet-i ilmiyyesinden nâşî, "İlmî" mahlasıyla mülakkab olmuşlardır. Hatt-ı celîden icâze alıp zümre-i hattâtîne girmişti.

Orta boylu, az kır sakallı, nahîfü'l-bünye, yeşil sarıklı, sevimli, zarîf, nâzik bir zât-ı âlî-kadr idi.

Erzurum'da pederinin irtihâlinde nakîbü'l-eşrâf olmuştu. İlm-i tefsîrde behre-i kâmile sâhibi idi. **Rûhu'l-Beyân**'ı elinden bırakmaz, onu birkaç def'a tedrîse muvaffak olmuş idi.

Erzurum'da ikâmet eder, üç-dört senede bir def'a, Ramazân-ı şerîfde İstanbul'a gelirlerdi. Bir zamânlar Kocamustafapaşa'da, Hz. Sünbül'de ve sonraları Bâyezîd Câmi'-i şerîfinde **Mesnevî**-i şerîf okutmuşlardır.

232. 1055 /(1645)'de Şam'dan Erzurum'a hicret etmiştir.

Bir zamân civâr-ı Hz. Sünbül'de sâkin iken Hz. Pîr'in işâretiyle kendine tahsîs olunan bir hücrede altı sene ikâmet ve dâimâ mücâhede ve riyâzet ve ibâdet ile demgüzâr olarak **Mesnevî**-i şerîf okutmuştur. Esnâ-yı tedrîsde gözlerini kapar, öyle takrîr buyururlardı. İnsân mest olurdu. Deryâ-yı hakîkat idi. Hüsn-i ifâdeye ve talâkat-i beyâniyyeye mâlik, sözleri pek müessir idi.

Kimseye hilâfet vermemiştir. "*Kendimi muhtâc-ı irşâd buluyorum. Nerede kaldı ki, aharın irşâdına kalkışayım.*" diye mahviyyet gösterirlerdi.

Hz. Sünbül'e ziyâde râbıtası vardı. Hattâ âlem-i menâmda kendisine, "*Tütün içme.*" diye emir buyurmuşlar, derhâl terk etmiş olduğunu söylerdi.

Rûhumun rûhu bu cânın cânıdır
Kutb-ı âlem Hazret-i Sünbül Sinân

Feyz-bahş dergâhının çâkerlerindendir bu dem
Hazret-i Sünbül Sinân'ın ***İlmî****'dir bir bendesi*

/157/ diyerek arz-ı ihtisâsât ederler. Hz. Mevlânâ min-külli'l-vücûh evlânâdan dahi feyz ü iltifâta mazhar olup **Mesnevî**-i şerîfi o neş'e ile pek âşıkâne bir edâ ile okuturlar idi. Erzurum'da konakları mecma'-ı urefâ vü ulemâ idi.

Asârı:

1. **Risâle-i Halâl ü Harâm,**
2. **Manzûme-i Nüfûs-ı Seb'a,**
3. **Müsâvât-ı Aded-i Hurufat,**
4. **Dîvân.**

Cümlesi gayr-ı matbû'dur.

Eş'ârından:

Lâne-i aşkı arar her rûz u şeb
Râhat itmez bir mekânda mürg-i cân

Cümle eşyâ Hakk'ı tevhîd itmede
Devr ider zikr ile bu kevn ü mekân

Dîde-i dil açılırsa ***İlmiyâ***
Eyleriz cânânı seyrân nâgehân

* * *

Âşık ol cânâna cândan cân ile cânânı bul
Âşıkânın bezminin cân olmasun şermendesi

Bende olma ehl-i dünyâya zehirdir sohbeti
Cân ile erbâb-ı aşkın ol gönül efkendesi

* * *

Cemâlu'llâh'a ol âşık hevâ ile sivâdan geç
Karışma fi'l-i Hakk'a ey gönül çûn ü çerâdan geç

Bekâdan neş'e-dâr ol bâde-i tevhîd ile ey dil
Gönülden hâzır ol Hakk'a hemân mülk-i fenâdan geç

Libâs-ı fahri neyler câme-i aşk âşıka kâfî
Abâ-yı aşkı giy İlmî bütün dâr u devâdan geç

* * *

Ey gönül erbâb-ı câha itme arz-ı ihtiyâc
Bâb-ı Hak meftûh iken gayra ne lâzım ilticâ

* * *

İhsân-ı Hudâ bir kuluna olsa eğer yâr
Ağyârını yâr eyler anın hârını gül-zâr

* * *

Bâde-i tevhîdin ol mest-i müdâmı ey gönül
Meyl kılma bu zen-i dünyâya bî-hûş itmesün

* * *

Hayâtı kalbî olanın memâtı oldu hayât
Memâtı kalbî olanın hayâtı oldu memât

* * *

/158/*Aşk ile derd ile vecd ü hâl ile ol zevk-yâb*
Cân ü dilden merkez-i vahdette it ezkâr-ı Hû

* * *

Kulûbun saykalı zikr-i ilâhî olduğundandır
Ser-â-pâ çeşm-i âşık dîde-bândır rû-yı tevhîdi

Sülük it râh-ı cânâna bu Sünbül-zâr-ı pîrîden
İçe bu teşne gönlün nâgehân bir cû-yı tevhîdi

Feyiz-yâb ol hemân Sünbül Sinân-ı kutb-ı âlemden
Meşâmm-ı cânın olsun her dem ***İlmî*** *bû-yı tevhîdi*

* * *

Mahv ider âyîne-i dilde komaz jeng ü gubâr
Görünür şîve-i ezkâr gönülden gönüle

İlmiyâ *ehl-i dilin bendesi ol da şâd ol*
Hoş gelür sohbet-i ahrâr gönülden gönüle

Sünbülî Hânkâhı'nda bir kaç levhası vardır. Hânkâh-ı Sünbülî'yi pek ârifâne medh etmiştir. İnşâallâh, Sünbülî bahsinde aynen yazılacaktır.

Vefâtı:

22 Muharrem 1325/22 Şubat 1322/(6 Mart 1906) târîhine müsâdif Perşembe günü altmışyedi yaşında Erzurum'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Kalb hastalığı vardı. Erzurum'da Büyük Câmi'-i şerîf hazîresinde defîn-i hâk-i gufrândır.

Müşârünileyhi çok severdim. Aramızda hakîkî bir muhabbet-i kâmile zuhûra gelmiş idi. Haber-i vefâtını aldığım gibi mahdûmlarına yazdığım mektup ber-vech-i atîdir:

"Nûr-ı aynım!

Mektûbunuzu aldım, dünyâ başıma zindân, vücûdum âteş-i teessürden misâl-i külhândır. Gözlerimden sirişk-i ekdâr revân, kalb-i hazînim ise nâlândır. Muhakkak bilmeli ki, bu dünyâ yalandır. Her gelen nokta-i ecele revândır.

Ömrümde hisseylediğim acıların en şedîdi zuhûr etti. Mukâvemete imkânım yoktur. Metânet-i fikriyyem gâib oldu. Ellerim ra'şe-dâr, dil-i firkat-zedem girye-bârdır. Sizi (tesellî) edecek bir kaç söz yazayım dedim, yazamıyorum. Âlem-i irfânda kıyâmet koptu. Hepimizin kalbini zulmet-i hicrân bürüdü. Çünkü Abdurrezzâk-ı İlmî, dâr-ı bekâya yürüdü. Müşârünileyh, (موتوا قبل أن تموتوا)[233] sırrını çok zamân evvel bulanlardandır. Füyûzât-ı celîle-i Muhammediyye onun hazîne-i muhabbetini doldurmuştur.

Hz. İlmî, nâşir-i âdâb-ı şerîat, mürşid-i erbâb-ı tarîkat idi.

Hz. İlmî, sâhib-i dîvân ve vâkıf-ı esrâr-ı pîrân idi.

Hz. İlmî, **Mesnevî**-hân ve andelîb-i **Gül-istan** idi.

Hz. İlmî, bir allâme-i bî-nazîr, ehl-i dile dest-gîr idi.

Hz. İlmî, şems-i münîr-i irfân, bir Hâce-i nükte-dân idi.

233. "Ölmeden önce ölünüz." (H)

/159/ Meziyyet-i zâtiyye ve fezâil-i insâniyyesine meftûn idim. "*Beni ehl-i kemâl zannetmesinler.*" diye tesettür ederdi. Fakat, o şems-i irfân, yine kendini gösterirdi. Vassâf'ının âteş-i ekdârı sönmez. Ehl-i kemâl mevtten çekinmezler. Çünkü mevtde, onlar vuslat bulurlar. Hiç unutamâm; bir gün, esnâ-yı va'zda, "(الموت جسر يوصل الحبيب إلى الحبيب)[234] kelâm-ı Mevlânâ'sını okudu, ağlayarak, (موتوا قبل أن تموتوا) sırrına eren âşıklara, mevt rahmettir, devlettir, saâdettir, izzettir, rif'attir." buyurmuşlardı. Kerâmâtı bâhir olan o hazîne-i irfânın ufûlü, âlem-i ma'rifet ü tarîkat için büyük bir ziyân ise de, Hz. Şeyh için hâl-i mes'ûdîdir."

Erzurûmî Hazret-i İlmî-i dânâ-yı zemîn
Ehl-i hâl hem-bende-i Razzâk-ı Rabbi'l-âlemîn

Neş'e-i zevk-ı cemâl-i yâr ile medhûş olup
Daldı bahr-ı aşka buldu dürr-i maksûdu hemîn

Bülbül-i bâğ-ı tasavvuf dinse elyakdır ona
Mest-i gül-câm-ı mey-i vahdet idi sâhib-yakîn

Şâir-i yektâ-yı devrân **Mesnevî**-*hân-ı şehîr*
Mahrem-i esrâr-ı Mevlânâ idi merd-i karîn

Sünbül-istân-ı edebden bû-yı aşk almış idi
Vâkıf-ı sırr-ı ledünn ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn

Âlem-i ukbâya azm itdikde ol zât-ı kerîm
Ehl ü evlâd çekdiler hasretle âh-ı âteşin

Sünbül-i bâğ-ı siyâdetdir o zât-ı pür-himem
Ola Sıddîk'ın karîbi Şîr-i Hak'la hem-nişîn

Hak teâlâ rûhunu takdîs hem tebcîl ide
Lutf-ı Hak'la meskeni olsun anın huld-ı berîn

Muhlisi **Vassâf**'*ını yakdı kavurdu hasreti*
Firkatıyla nâle-kâr oldu nice ehl-i zemîn

234. "Ölüm, seveni sevdiğine ulaştıran bir köprüdür." (H)

*Çıkdı bir târîh "**mağfûr**" hazret-i pür-himmete*
Terk-i dünyâ eyledikde ol kerîm-i meh-cebîn
(مغفور) – 1326 -1 1325

ŞEYH SELÂMÎ MUSTAFA EFENDİ

İzmirlidir. Müteahhirîn-i şuarâ-yı Osmâniyye'den ve âşıkîn-i meşâyıh-ı Nakşiyye'den bir zât-ı âlî-kadrdir. Peder-i mükerremleri Şeyh İsmâîl-i Şerhî Efendi olup, 1200/(1786) târîhinde bir tekke binâ eylemiştir.

Selâmî Mustafa Efendi, tahsîl-i kemâlât edip, İstanbul'u teşrîflerinden bir müddet sonra, ilm ü irfânları şüyû' bulunca Eyüp Sultân'da Baba Haydar Mahallesi'nde kâin dergâhın meşîhatı kendilerine tevcîh olunmuştur. 1228/(1813) senesine kadar burada irşâd-ı ibâd ile meşgûl olup, âlem-i cemâle intikâl eylemiştir. Dergâh-ı şerîfin tevhîd-hânesinde medfûndur.

Bir **Dîvân**-ı matbûu, bir de **Manzûme-i Mevlidiyye**'si vardır. Üsküdarlı Selâmî Ali Efendi ile mahlasda hem-nâm olduklarından, eş'ârından ba'zıları birbirine karıştırılmıştır. Şu na't-ı şerîf Mustafa Efendi hazretlerinin olup, elsine-pîrâ-yı zâkirândır.

/160/ *Bir muazzam pâdişâhsın ki kulundur cümle şâh*
*Kurb-ı "**ev ednâ**"*[235] *'da vaz' oldu seninçün taht-gâh*
Nüh-felek (ve) heft-zemîn ancak sana bir bârgâh
Emrine mahkûmdur âlem her sözün vahy-i ilâh
es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdi-i râh-ı Hudâ
*Küntü âsî yâ şefîa'l-müznibîn "**işfa' lenâ**"*[236]

Olalı ruhsûde pâ-yı pâkine arş-ı berîn
Aşkın ile dem-be-dem cevlân ider ey şâh-ı dîn
*Ravzan içün çağrışup dir her melek "**Yâ mü'minîn***
***Hâzihî cennâtu Adnin fe'dhulûhâ hâlidîn**"*[237]
es-Salâtu ve's-selâm ey Hâdi-i râh-ı Hudâ
Küntü âsî yâ şefîa'l-müznibîn işfa' lenâ

235. (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) "İki yay aralığı kadar veyâ daha kısa..." 53. Necm Sûresi, 9 (H)
236. "Ey günâhkârların şefâatçisi! Ben isyânkârım, bize şefaat eyle. (H)
237. İşte Adn cennetleri, ebedî olarak kalmak için araya girin." (H)

Hâk-i Ravza'ndan güneş nûr eyler iken iktisâb
Gerd-i pâyin kuhl-i çeşm-i cân iderken mâh-tâb
Yâ aceb mi arşa fahr eylerse Ravza'nda türâb
Câna minnet idi na'leynin (de) olsa âftâb
es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Küntü âsî yâ şefîa'l-müznibîn işfa' lenâ

Kim ki nûr-ı mihr-i zâtın mazhar-ı âgâhıdır
Ahter-i İslâm içinde evc-i dînin mâhıdır
Kim gulâm oldu derinde kâinâtın şâhıdır
Mûrun olmak âsitânında Süleymân câhıdır
es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Küntü âsî yâ şefîa'l-müznibîn işfa' lenâ

Kangı hâke basa pâ-yı devletin ol Tûr olur
Cânib-i Hak'dan tecelliyyât ile pür-nûr olur
Her nazarda aynına vech-i Hudâ manzûr olur
Bu ***Selâmî*** *hıdmet-i na'tın ile mağfûr olur*
es-Salâtu ve's-Selâm ey Hâdî-i râh-ı Hudâ
Kıntu âsî yâ şeha'-müznibîn işfa' lenâ

Dergâh-ı münîflerinin kapısı bâlâsında, (وَاللّٰهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ)[238] yazılıdır. Dergâh, ahîren sûret-i mükemmelede ta'mîr olunmuş, odaları geniş, nezâreti gâyet güzel, husûsiyle dergâhın avlusu Şam kâalarına ziyâde müşâbih ve pek rûhâniyyetlidir. Türbe-i münevverelerini ziyâret ettim. Son derece münşerih oldum. Tevhîd-hâne, fevkânîdir. Kabirler alt kattadır.

Hz. Selâmî'nin irtihâlinde kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Mustafâ Müştâk Efendi hazretleri, müşârünileyhin zevce-i metrûkesini tezevvüc etmiş, vekâleten meşîhatte bulunmuş, bir kızı dünyâya gelip küçük yaşında iken irtihâline mebnî buraya defn edilmiştir. Ba'dehû Şeyh Bahâeddîn, Mustafa Selâmî Nâcî ve Muhammed Kâzım Efendiler sırasıyla seccâde-nişîn olmuşlardır. Onlar da burada medfûndurlar. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/161/ (Zeynî) ŞEYH SELÂMÎ MUSTAFA EFENDİ

Meşâyıh-ı Zeyniyye'dendir. İznikli olup ikmâl-i tahsîl ü sülûkdan sonra Der-saâdet'e gelip Fâtih ve Süleymâniyye Cevâmi'-i şerîfesi kürsü şeyhliğinde bulunmuş ve

238. "Allah, Cennet yurduna çağırır." 10. Yûnus Sûresi, 25. (H)

Sultân Selîm civârında, Şeyh Yavsı Dergâhı'nda post-nişîn olmuştur. 993/(1585)'te intikâl eylediğinden Edirnekapı hâricinde Emîr Buhârî Tekkesi Kabristânı'na defn olunmuştur.

Delâilü'l-Hüdâ, Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, Risâletü'r-Reşâd nâm Esmâ-i Hüsnâ şerhi ve manzûm **Mevlid-i Şerîf** cümle-i âsâr-ı aliyyelerindendir.

ŞEYH MUHAMMED CÂN en-NAKŞIBENDÎ

Gulâm Ali, Şâh Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin hulefâsındandır. Kemâlât-ı zâhire vü bâtınayı câmi' bir zât-ı sütûde-simâttır.

Delhi'de medfûn kutbu'l-kâmilîn Hâce Kutbeddîn-i Bahtiyâr hazretlerinin rûhâniyyetlerinden dahi istifâza etmişlerdir. Yirmi sene, geceleri türbe-i mezkûreye devâm ile tâ-be-sabâh ibâdât u tââtle meşgûl olurlar idi.

Hırka-i tarîkatı, müşârünileyh Abdullâh-ı Dehlevî'den telebbüs etmiştir.

Mekke-i Mükerreme'ye hicretle mücâvir olup, 1266/(1850) senesinde vefât eyledi. Cennetü'l-Muallâ'da medfûndur. İstanbul'da Bâlâ Dergâhı şeyhi efendi merhûmun delâletiyle, üzerine mükellef bir türbe inşâ olunmuş ve Âdile Sultân tarafından ihdâ edilen bir âvîze dahi ta'lîk edilmiş iken, Şerîf Avnürrefîk Paşa, "*Cennetü'l-Muallâ'da bu kadar ashâb ve tabi'în medfûn, kısm-ı a'zamının kabirleri hâk ile yeksân iken Muhammed Cân Efendi'ye yapılan tezyînat muvâfık değildir.*" diye müzeyyenâtını kaldırtmış ve türbeyi yıkdırıp hâk ile yeksân eylemiştir. Mekke-i Mükerreme'de bulunduğum zamân kabirlerini ziyâret şerefine mazhar oldum. Türbenin toprak zemîni ile temeli olsun nasılsa mahfûz kalmış olduğunu gördüm. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH AHMED EFENDİ

"Kara Seyyâh Hacı Ahmed Efendi" diye ma'rûfdur. Ulûm-ı zâhire vü bâtınada yegâne-i âfâk idiler. Hindlidir. Hind'den Buhârâ'ya kadar tayy-i merâhil ederek Hz. Pîr Muhammed Bahâeddîn-i Nakşıbend efendimizi ziyârete muvaffak olup, ba'dehû Mâverâünnehir, Şam, Irak, Hicâz gibi yerleri dolaştıktan sonra, Üsküdar'da Selîmiye Dergâhı'na kadar gelmiş ve burada ihtiyâr-ı ikâmetle dâr-ı cemâle intikâl ettiğinden na'ş-ı münîfleri, dergâh-ı mezkûrun cümle kapısına karşı kabristâna defn olunmuştur. Hırka-i tarîkatı Şemseddîn Cân-ı Cânân ed-Dehlî hulefâsından Hâce Senâullâh el-Hindî'den telebbüs etmişlerdir. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

/162/ ŞEYH MUHAMMED HÂLİD ZIYÂEDDÎN-İ NAKŞIBENDÎ

Velâdet: 1189

Müddet-i ömr: 53 sene

İrtihâl: 1242

Reh-nümâ-yı erbâb-ı tarîkat ve pîşvâ-yı ashâb-ı hakîkattir. Şehr-i Zor mülhakâtından Karadağ kasabasında, 1189 sene-i hicriyyesinde (1775) kadem-nihâde-i mehd-i fenâ olmuştur. Ba'zı âsârda 1192/(1778) senesi olmak üzere mukayyeddir.

Nisbet-i nesîbleri, peder-i âlîleri cihetinden Hz. Osmân (*radıya'llâhu anh*) efendimize; vâlide-i muhteremeleri cihetinden Hz. Alî b. Ebî Tâlib (*radıya'llâhu anh*) efendimize muttasıldır.

Zamân-ı tahsîlleri hulûl edince tederrüse başlayıp, az zamân zarfında ulûm-ı akliyye vü nakliyyeyi sûret-i mükemmelede tahsîl etmiştir. Süleymâniye taraflarında çok bulundukları gibi, evvelâ meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Şeyh Mustafa el-Kürdî hazretlerinden hırka-i tarîkatı telebbüs edip, Haremeyn-i muhteremeyni ziyârete şitâbân oldu. Mekke-i Mükerreme'de Şeyh Muhammed Dervîş-i Azîmâbâdî ile mülâkat ederek onun tavsiyesiyle mâşiyen Hindistan'a kadar sefer eyleyip, bir senede Dehli'ye vâsıl oldular ve Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin meclis-i feyzâ-feyzine erdiler. Beş ay nezd-i âlîlerinde kalıp ikmâl-i sülûk ile Kâdirî, Nakşıbendî, Sühreverdî, Çeştî ve Kübrevî tarîkatlarından mücâz oldular.

Ulûm-ı zâhire vü bâtınada ferîdü'l-asr idi. "Zü'l-cenâheyn" diye yâd olundular. İ'tikâdda Eş'arî, amelde Şafiî, tarîkat ve meşrebde Nakşıbendî olup, zevkleri zikr-i hafîye nâzırdır.

Hicâz'a azîmetleri 1220/(1805) senesine müsâdif olduğuna bakılırsa, o zamân otuzbir yaşında bulunuyorlardı. Bir müddet Bağdâd'da bulunmuşlardır. Sonra Şâm-ı şerîfe geldiler ve kâffe-i ulemâ tarafından istikbâl olundular. Haklarındaki merâsim-i istikbâliyye pek parlak oldu. Şam'da Sâlihiyye civârında sâkin olarak irşâd-ı ibâda hasr-ı evkât eylediler.

1242 sene-i hicriyyesinde (1826) elliüç yaşında dâr-ı naîme rıhlet ettiler. Kabr-i enverleri Sâlihiyye'de kâindir. Üzerine mükellef bir türbe inşâ olunmuştur.

Şam'a azîmetimde mahsûsan ziyâret-i aliyyeleriyle şeref-yâb oldum. Türbede kendileriyle, harem-i muhteremeleri medfûndur. Sandûkalarının üzerinde sırma ile işlenmiş pûşîde /163/ vardır ve bu pûşîde Sultân Abdulhamîd Hân-ı sânî merhûmun zamânında i'tinâ-ı mahsûs ile i'mâl olunmuştur. Sandûkalarının başında beyâz ve ipekli arâkıyye ve üzerinde beyâz sarık vardır. Türbe pek rûhâniyyetli ve gâyet ferahfezâ olup, berây-ı ziyâret o ravza-i irfâna dâhil olanlar bû-yı tevhîdden neş'e-mend olurlar. Esnâ-yı ziyârette teveccühümde Hazret'in iltifât-ı fevka'l-âdesine mazhar olmuş idim. O dakîkadaki inbisât, hâtıra-i hayâtımı tezyîn eden mühim dakîkalardandır. 20 Cemâziye'l-âhir 1258/(30 Temmuz 1842)'de bu türbe inşâ olunmuştur.

Âsâr-ı Aliyyeleri:

1. **el-Ikdu'l-Cevherî mine'l-Kelâm,**
2. **Şerh-i Akâid Haşiyesi,**
3. **Siyelkûtî'ye Ta'lîkât,**
4. **Râbıta Risâlesi,**
5. **İrâde-i Cüz'iyye Risâlesi,**
6. **Cilâu'l-Ekdâr,**
7. **Ferâidü'l-Fevâid,**
8. **Mecmûatü'r-Resâili'l-Hâlidiyye,**
9. **Dîvân-ı münîfleri.**

Hakk-ı âlîlerinde Arapça, Türkçe ve Farsça menâkıb-nâmeler yazılmıştır. Âlem-i tarîkatta mühim bir şahsiyyeti vardır. Müceddid-i zamân addonularak, şehrâh-ı irfâniyyelerine erbâb-ı ilm ü fazilet ve ashâb-ı aşk u muhabbet sülûka şitâbân olmuşlardır.

Tarîk-ı Nakşıbendî'de şu'be müessisliği olmadığı cihetle, tarîkat-ı Hâlidiyye denilmesi müfrit bir taraf-dârlık neticesi olup, cenâb-ı Hâlid'e, "Müceddid-i Zamân" denilmek evlâdır. Tarîkat-ı Nakşiyye'den başka bir şey değildir. Kendileri zikr-i hafî mesleğine sâlik olup, zikr-i kalbîyi esâs tutmuşlar ve zikr-i cehrîden alâka-dâr bulun-

mamışlardır. Turuk-ı sâirenin her hâl ü harekâtında bid'at görmek isteyen erbâb-ı ilm, esâsen râbıta ve intisâb gibi hâllerden bile kendilerini uzak tutarlar iken, Hz. Hâlid Ziyâeddîn'in açtıkları çığır, onların nazar-ı dikkatini celbetmiş ve merâsim-i sûrîden ve bid'atten hâlî gördükleri bu esere tebaiyyete meylleri husûle gelmiştir ki, Mevlânâ Hâlid'in tarîkat-ı aliyyeye yan bakan erbâb-ı taassubu yola getirerek, onları ehl-i tarîk adâdına sokması, kerâmât-ı câriye-i irfâniyyelerinden başka bir şey değildir.

Bu münâsebetle, tarîk-ı Nakşî'ye sâlik olanlar meyânında ulemâ-yı İslâmiyye'den pek çoğu görülür. Râbıtayı, "putperestliktir" diye inâd-kâr olan ehl-i ilmin kısm-ı a'zamı, en-nihâye, râbıta-bend-i tarîkat olur. Turuk-ı sâirede, zamânen ihdâs olunmuş bid'atlardan tehâşî eden müdekkikîn, kâfile kâfile, tarîkat-ı aliyye-i Nakşiyye'ye dâhil olup, erbâb-ı ilme inhimâki mütezâyid olan halkın /164/ büyük bir kütlesi Nakşıbendî meşâyıhının nûr-ı irfânı etrâfında pervâne-misâl cem' olurlar. Bu sebeble tarîkat-ı aliyye-i Nakşiyye, husûsiyle Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn'e müntehî şehrâh sâlikleri çok ziyâdedir. Turuk-ı sâire müntesiblerinin mecmûundan pek fazladır.

Aşk bir meydir ki her bir meşrebe
Ayrı ayrı neş'e-i diğer virir

Herkes isti'dâd-ı ezelîsine göre bir pîrin peyrev-i irfânıdır. Kiminin zevki Mevlevîlikte, kiminin Kadirîlikte, kiminin Halvetîlikte, kiminin Nakşıbendîliktedir. Herkes kendi zevkinden haber verir. Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn, sâhib-i kemâlât, mâlik-i makâmât idi. Pîrân-ı izâmın her birine hürmet, mesleklerine muhabbet göstermiş, ta'rîz-kâr olmamış oldukları hâlde, bu yolda yetişen ve Hâlidî nâmını alan ba'zı kimseler "*Dünyâda yegâne tarîk, Tarîk-ı Hâlidî'dir, onun gayrisi bâtıldır.*" nazarıyla sâir ehl-i tarîka yan bakmaları, arada bir bürûdet hissi ilkâ eylemiştir. Hâlbuki, erbâb-ı kemâl, sâlik olduğu yolda terbiye-i nefse meşgûl olup, hârice atf-ı nazar edecek derece ihtilâs-ı vakte mâlik değildir. Neş'e-i tevhîde müstağrak olanlardan o gibi hâlât-ı gayr-ı marazıyye zuhûra gelmez. Mesleğinde henüz nâkıs olanlar, o yolda söz söylerler. Binâenaleyh bu gibi şeylere imâle-i efkâr etmemek lâzimedendir. Her hangi tarîkata mensûb olursa olsun, bir sâlikin mensûb olduğu tarîktan gayri tarîkatta feyz ve nisbetin mesdûd olduğuna kâni' olmak belâhettir ve kendi pîrinden gayrı pîrânın, azîzânın kerâmât ve kemâlâtının vücûduna kâil olmamak hamâkattır. Esâsen tarîkat birdir. O da Tarîkat-ı Muhammediyye'dir. Zamân zamân isimler verilmesi, zuhûr eden pîrânın isimlerine nisbetten ibârettir. Hakîkatı birdir. İkilik ihdâs eden ve farz eyleyenler, nâkıslardır. Nâkısların sözlerine ise erbâb-ı kemâl i'tibâr etmez.

Tarîkat-ı Nakşıbendî dahi her sâliki mertebe-i kemâle ulaştıracak hakâyık-ı âdâbı câmi' bir yoldur. Turuk-ı şâire mensûbîni, "*Oniki tarîk haktır.*" der. Tarîk-ı Nakşî'yi

de tasdîk ve pîrine ta'zîm eder. Sâir tarîkata mensûb nice uşşâk-ı Muhammedî vardır ki, dâhil-i halaka-i Nakşıbendiyân olarak pîr-i muhteremin çeşme-i fuyûzâtından müstefîz olmağa cân atar. Meşâyıh-ı Nakşıbendî'den hakîkat-bîn nice zevât-ı fâzıla vardır ki, sâir ehl-i tarîkin hem-bezm-i muhabbeti olur.

/165/ Mevlânâ Hâlid'in hayli hulefâsı vardır. Bunlar memâlik-i İslâmiyye'nin her tarafına yayılmışlar ve neşr-i tarîkat eylemişlerdir.

ŞEYH MUHAMMED el-KUDSÎ el-KONEVÎ

"Şeyh Muhsin Efendi" diye meşhûrdur. Eâzım-ı Nakşiyye'den ve ekâbir-i ulemâdandır. Bozkır kazâsı kurâsından, Aliçerçi karyesinde 1198/(1782) senesinde mehdârâ-yı âlem-i şuhûd olmuştur. İsm-i âlîleri Muhammed, pederleri Mustafa b. Îsâ, şöhretleri Muhsin Efendi'dir. Vâlide-i mâcideleri, Halîme Hânım'dır. Silsileten şerîfü'n-nesebtir.

Muhsin Efendi, Karacahisâr'da akrabâlarından Şeyh İbrâhîm Efendi'nin taht-ı terbiyesinde bulundu. Mukaddemât-ı ulûmu Şeyh-zâde Muhammed Efendi'den ba'de't-tahsîl Kayseri, Hâdim, İstanbul ve Antep'i ziyâret edip, bilâd-ı mezkûre ulemâsından aksâm-ı ulûm u fünûnu tahsîl ile icâzet aldıktan sonra, Karacahisâr'a avdetle neşr-i ulûma hasr-ı vakt eylemiş ve merci'-i ulemâ-yı zamân olmuşlardır. Kesret-i talebeden gece gündüz ders ve mütâlaa-ı kütüb ile dem-güzâr oldular.

Âlim, fâzıl, âmil, ârif, kâmil, zâhid, muttekî, perhîz-kâr, sâhib-i vakâr bir nâdire-i rûz-gârdır.

Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn hulefâsından Hasan-ı Kudsî nâmıyla şöhret-şiâr, Ödemişli Şeyh Hasan Efendi, Karacahisâr'ı teşrîflerinde Muhsin Efendi ile sohbet ederek reviş-i tarîkat ve levâzım-ı sülûku Muhsin Efendi'ye ta'lîm buyurup, her ikisi birlikte Seydişehir'e azîmet ve on gün ikâmetten sonra Karacahisâr'a avdetle ta'lîm-i ulûma bezl-i himmet-i ârifâne eylemiştir. Bir müddet sonra Konya'ya azîmetle mürşid-i âlî-kadrlerine mülâkî olup, beş ay kadar burada kaldı. Envâr-ı mürşidle kalb-i âşıkânesini doldurdu. Teslîk-i sâlikîne me'mûr oldu. Bozkır'a avdet ettiler. Bu sırada Mevlânâ Hâlid'in sohbet-i müteberrikeleriyle feyz-yâb olmak emeliyle Şam'a giderek hayli zamân hıdmet-i celîlelerinde bulunup, füyûzât-ı kesîreye nâil ve mertebe-i irşâda vâsıl oldu.

Karacahisâr'a avdetinde, Hoca karyesinde, Seydişehir'de yirmi sene kadar neşr-i envâr-ı tarîkat buyurdular. Kerâmât-ı zâhire ve makâmât-ı bâhire sâhibi bir zât-ı kerîmü's-sıfât idi. Kendilerinden pek çok kimseler istifâza-i envâr-ı saâdet eylediler.

1269 senesi Muharremü'l-harâmının onüçüncü (27 Ekim 1852) Salı günü yetmişbir yaşında oldukları hâlde Seydişehir'e karîb Çavuş karyesinde rûh-ı pür-fütûh-ı âlîleri âric-i maâric-i kuds oldu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Müşârünileyh hazretleri orta ve mevzûn boylu, rengi esmere karîb, alnı /166/ açık, kaşları ince ve uzun, gözleri siyâh, burnunun ucu yüksek, ağzı büyücek, sakalı sık ve uzun idi; hîn-i irtihâllerinde beyâzı karasından çok idi. Nûr-ı velâyet, mübârek cebînlerinde lemeân edip, mehâbetinden bağteten gören kimse, ru'b ile müteessir olurdu. Lisân-ı şerîfleri gâyet fasîh, vech-i latîfleri o nisbette melîh idi. Fuzûlî sözden gâyet müctenib imiş. Hîn-i irtihâllerinde Muhammed, Mustafa, Abdullâh, Hâlid, Zeynelâbidîn, Abdullâh Sıddîk ve Hasan Kudsî nâmında yedi mahdûmu ve dört kerîmesi ve iki zevcesi var imiş.

Silsiletü'l-aliyye manzûmetün li-Cenâbı Ziyâeddîn Mevlânâ Hâlid (*Kuddise sırruhû*):

الحمد لله الذى أظهر سلسلة العلية النقشبندية الخالدية فى مشارق الأرض ومغاربها كالبدور وصلى الله تعالى وسلم على سيدنا ومولانا محمد الذى هو أصل أصحاب الطريق المسطور وعلى آله وأصحابه الذين كانوا معادن الفيوض والحضور والنور .[239]

نبى صديق سلمان قاسمست وجعفر وطيفور
كه بعد از بو الحسن شد بو على ويوسفش كنجور

ز عبد الخالق آمد عارف ومحمود را بهره
كزيشان شد ديار ماوراء النهر كوه طور

على بابا كلال ونقشبندست وعلاء الدين
بس از يعقوب چرخى خاجهء احرار شد مشهور

محمد زاهد ودرويش محمد خواجگى باقر
مجدد عروة الوثقى وسيف الدين سيد نور

239. "Nakşıbendiyye'nin Hâlidiyye kolunun silsilesini yeryüzünün doğusunda ve batısında yayan Allah'a hamd; tarîkat ehlinin başı olan efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve her türlü nurun, huzûrun ve feyzin kaynağı olan ashâb-ı kirâma da salât u selâm olsun."
Burada söz konusu edilen uzun Arapça silsile, metinden çıkarılarak, aşağıda gelen mensûr silsilede geçen isimler sıralanmıştır. (H)

حبيب الله مظهر شاه عبد الله پير ما
كزيشان رشك صبح عيد شد ما را شب ديجور

ضياء الدين وحيد العصر مولينای ما خالد
كه باشد جمله عالم نسبت غرای او معمور

ز دريای فيوضاتش محمد قدسی شد سيراب
از وشد خلق عالم فائز الطاف نا مجصور [240]

Bu beyitleri hatm-i hâcegândan sonra, biri cehren, lahn-ı mahsûs ile okur, hâzırûn dinler. Zamânımıza kadar ittisâl eden meşâyıh-ı Nakşıbendî'nin her biri için isimlerini hâvî birer beyit ilâve etmişlerdir.

Mensûr olan silsile-nâmeleri ber-vech-i atîdir: /167/

اللهم يا حی يا قيوم يا بديع السموات والارض! يا مالك الملك يا ذا الجلال والإكرام!

اللهم إنی أريد أن تحيی قلوبنا وبصائرنا بنور معرفتك يا الله يا الله يا الله بمحبوبة مولانا قطب العارفين غواص بحر حق اليقين سلطان الموحدين محيی الطريقة والدين الشيخ محمد القدسی – قدس سره

وبحضرت قطب الإرشاد ورحلة الأبدال والأوتاد السائر فی الله الراكع الساجد ذی الجناحين ضياء الدين البغدادی الشهير بمولانا محمد خالد قدس سره

وبجذبة قطب الأولياء وبرهان الأصفياء جامع الكمال الصوری والمعنوی الشيخ عبد الله الدهلوی – قدس سره

وبحرمة المعلی المزكی المصفی المطهر شمس الدين حبيب الله جان جانان المظهر – قدس سره

وبهمة المتشرف بالتجلی الذاتی والصفاتی والشؤنی سيد السادات سيد محمد البدوانی – قدس سره

وبصفوة المستغرق فی بحر حق اليقين سلطان الأولياء الشيخ سيف الدين – قدس سره

وشيخه ووالده أمين سرك المكتوم شيخ المشايخ العروة االوثقی محمد المعصوم – قدس سره

وشيخه ووالده مظهر العجائب ومنبع الأسرار والمعانی الشيخ أحمد الفاروقی السرهندی – قدس

240. Bu şiirde Nakşıbendî silsilesi verilmektedir. Bu isimler **siyah** olarak yazılmıştır. (H)

سره الصمدانى – المعروف بإمام الربانى مجدد ألف ثانى

وبنجدة القطب الذى لصهبائنا الحب الذاتى هو الساقى مؤيد الدين الرضى مولينا الشيخ محمد الباقر – قدس سره

وبمجدة الولى الكريم السنى مولينا خواجگى السمرقندى الأمكنكى قدس سره

وبسيرة شيخه ووالده المكرم الممجد شيخ المشايخ مولينا درويش محمد – قدس سره

و بسكرة شيخه وخاله الراكع الساجد مولانا الشيخ محمد الزاهد قدس سره –

وبقربة مروج الدين ومقوى المشرب النقشبندى المعروف بخواجه أحرار الشيخ عبيد الله السمرقندى – قدس سره

وبرتبة المورد التوارد عنايات البارى مولينا يعقوب الچرخى الحصارى – قدس سره

وبصولة مفتاح خزائن الأسرار قطب الأقطاب الشيخ محمد البخارى قدس سره المعروف بعلاء الدين العطار

وبدولة إمام الطريقة وغوث الخليفة وشمس فلك الحقيقة ذى الفيض الجارى والنور السارى المعروف بشاه نقشبند بهاء الدين محمد الويسى البخارى – قدس سره البرى . [241]

Ecell-i Hulefâsı:

Hacı Feyzullâh Efendi, Veli Hâfız Efendi, Mustafa Efendi, Hacı Halîl Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Ömer Baba, Muhammed Efendi, Velî Hâfız Efendi, İbrâhîm Efendi, Süleymân Efendi, Hacı Muhammed Efendi, Ahmed Efendi, Hacı Hüseyin Efendi, Ali Tâlib Efendi, Seydişehrî Hacı Abdullâh Efendi, /168/ Fâzıl Ahmed Efendi, Ali Efendi, dîğer Ali Efendi, Mustafa Efendi, Ali Efendi, Antakyalı Ali Bey, Abdülkâdir Efendi, Hâfız Ahmed Efendi, Nûrî Efendi, Ali Bey, Hacı Ahmed Efendi, Hacı İbrâhîm Efendi, Süleymân Efendi, dîğer Süleymân Efendi, Abdullâh Efendi, Mûsâ

241. Silsilede yer alan şeyhlerin isimleri şöyledir:
eş-Şeyh Muhammed el-Kudsî, Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn el-Bağdâdî, **eş-Şeyh Abdullâh ed-Dehlevî**, Habîbullâh Cân-ı Cânân Mazhar Muhammed el-Bedvânî, **eş-Şeyh Seyfeddîn,** eş-Şeyh Muhammed el-Ma'sûm, **eş-Şeyh Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî** (İmâm Rabbânî), eş-Şeyh Muhammed el-Bâkır, **Hâcegî el-Emkinekî es-Semerkandî**, Dervîş Muhammed, **Muhammed ez-Zâhid**, Ubeydullâh-ı Ahrâr, **Ya'kûb el-Çerhî el-Hısârî**, **Muhammed el-Buhârî** (Alâeddîn-i Attâr), Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend. (H)

Efendi, Hacı Ahmed Efendi, Hacı Efendi, Hasan Efendi, Kırımî Hacı Efendi, Osmân Efendi, Manisalı Ali Efendi, Tekeli Ali Efendi, Hâdimli Ali Efendi, Hüseyin Efendi, İsmâîl Efendi, Hacı Efendi, Abdurrahmân Efendi, Muhammed Efendi, Trabzonlu Muhammed Efendi, Abdülkâdir Efendi, Hacı Ömer Efendi, Nûrî Efendi, Mustafa Efendi, Ahmed Kudsî Efendi. (*Kaddese'llâhu esrârahum*)

MEVLÂNÂ HACI FEYZULLÂH EFENDİ HAZRETLERİ

Silistre eyâletine tâbi' Hezârgrad kasabası dâhilinde Sazlı karyesinde, "Kolzâde" nâmıyla ma'rûf hânedândan Ali b. Hasan hazretlerinin oğludur. 1220/(1805)'de karye-i mezkûrede doğdu. Yedi yaşında mektebe devâm; onsekiz yaşına kadar sarf, nahiv, Fârisî ve fıkıh okudu. Gâh Vidin'e hicret, gâh karyesine avdet ederek, 1240/(1825)'ta pederinin vefâtı ve Asâkîr-i Mansûre-i Muhammediyye'nin teşekkülü üzerine, 1241/(1826)'de Belgrad'a azîmetle, tüfenk ve âteş taallüm ve Varoş kapısında mürûr tezkiresine nezâret eylerdi. 1243/(1827)'te Rusya muhârebesinde tekrâr Vidin'e giderek ser-gerde İnebolulu Mahmûd'un kitâbetiyle muhârebelerde bulundu. 1244/(1828)'te Ada-i Kebîr muhâfızı Sirozlu Ömer Paşa, sadrazam ve ordu müşîri Reşîd Paşa'nın maiyyetine ta'yîn olunmasıyla, Ömer Paşa'nın divit-dârı olduğu hâlde Vidin'den hurûclarında fırka mihmân-dârlığı ve Taayyüniyyât-ı Askeriyye Nezâreti uhdesine ihâle edilerek orduya iltihâkında, Ömer Paşa hüsn-i hıdmet ve sadâkatini arz etmekle sadr-ı müşârünileyh dâiresine alarak Enderun Kileri Emîni nasb eyledi.

Sadr-i müşârünileyh, Mısırlı İbrâhîm Paşa üzerine me'mûr olmakla bahtiyâr ve Seyfeddîn Paşa ve Arslan Paşaların maiyyetlerindeki fırkaların erzâk ve levâzım ve mühimmâtı nezâretine ta'yîn olunarak Sille cihetine azîmetle oraları zabt olundu. Sadrın esîr edildiği istihbâr olunması üzerine, kendi fırkalarını bir gûne hasâra uğratmaksızın Dersaâdet'e îsâl eyledi. Dört re's esb-i mahsûsu ve hadem ü havâşî vü haşemiyle Sultân Bâyezîd'de İmâret Hânı'nda ikâmet eyler iken, sadr-ı müşârünileyh kayd-ı esâretten kurtularak, bir sene sonra Anadolu Vâlisi oldu. Feyzullâh Efendi'yi Mühür-dâr nasb ederek Sivas ve Malatya taraflarına azîmetle Kürt muhârebelerinde bulundu.

/169/ 1250/(1834)'de ordunun Malatya'da bulunan umûm hasta-hânesi nezâretine ta'yîn olunduysa da, mansıb-ı dünyeviyye ârzûsunda olmayıp, mürşid-i kâmil taharrî ederdi. Malatya'da hulefâ-yı Hz. Hâlid'den müftü el-Hâc Hüseyin el-Vâiz (*kuddise sırruhû*) hazretlerine inâbe eyledi. 1255/(1839)'de Reşîd Paşa'nın vefâtıyla yerine ta'yîn olunan Çerkez Hâfız Paşa, müşârünileyhi Nüzûl Emâneti'nde ibkâ ve muahharan Maraş kolunda İzzet Muhammed Paşa Ordusu Nüzul Emâneti'ne me'mûren Maraş'a isrâ etti. Ordunun inhizâmıyla İbrâhîm Paşa, Maraş'a vürûdunda ibrâz-ı hürmet-

le, birlikte bulunulmasını beyân eylemesiyle, birkaç ay Maraş'da ikâmet ettikten sonra, İbrâhîm Paşa, müşârünileyhi evlâd ü iyâliyle Mısır'a gönderdi. Hîn-i mülâkatta Mehmed Ali Paşa, "*Ordu-yı hümâyûnuma olan hüsn-i sît u şöhret ve şecâat ü besâlet ve sıdk u istikâmetiniz mesmûumuz olmağla ele getirilebildiğiniz hâlde, tarafımıza gönderilmenizi İbrâhîm'e yazmış idim. Hele, el-hamdü li'llâh, bir emîr-i dilîre daha muvaffak oldum.*" yolunda iltifât eyledi. Bir ay sonra Erzâk-ı Umûmiyye Mahâzini ve Teşğîl-i Zimemât Nezâretleri uhdesine tefvîz olundu. Muahharan Zirâat-ı Umûmiyye Emânet-i cesîmesine terfîan me'mûr oldu.

Bir müddet sonra istîfâ ve güç hâl ile tahlîs-ı girîbân ederek vefât eden mürşidinin yerine dîğer bir mürşid taharrîsi maksadıyla Antalya'ya giden bir sefîneye râkib ve yolda bir İngiliz korsanına esîr oldu. Birkaç gün sonra sebîli ihlâ edildikten sonra, fırtınanın şiddetinden Alâiyye (Alanya) İskelesi'ne çıktı.

Ulemâdan biri, Hâce Muhammed el-Kudsî (*kaddesa'llâhu sırrahû*) hazretlerini senâ etmekle derhâl Konya'ya gitti ise de, Hz. Azîz'in Bozkır kasabasına tâbi' Hoca karyesinde ârâm eylediği anlaşılmakla karye-i mezkûreye şitâb eyledi. Hz. Azîz'e duhûl ve arz-ı hâl eyledikte, "*Soyun da gel.*" buyuruldu. İkâmet-gâhına avdetle hademe ve cevârîsini toplayarak bütün eşyâ-yı nefise ve emvâl ve nukûdunu bunlara tevzî' ile ârzû edenlerin birbirleriyle izdivâc etmelerini tavsiye ve tezvîç ettikten sonra, Tâhir ve Sâdık nâmındaki mahdûmlarıyla zevce-i mükerremesini mezkûr ikâmet-gâhda savn-ı Samadânî'ye tevdî' eyledi.

Bir berbere giderek re'sini ve lıhyesini tıraş ettirirken berberin elinden üç def'a ustura düşmesiyle, bunun güşâd-ı lıhyeye işâret olduğunu teyakkun ederek, hemen lıhyesini çevirtip, ba'de'l-istihmâm huzûr-ı Hazret'e vardı. Bilâ-tavakkuf bir halvet-gâhda erbaîne idhâl buyuruldu.

Yedi mâh müddet, sülûk ve ibâdât /170/ ve meşâkk-ı riyâzât üzre olduğu hâlde, icâzet ve hilâfet ihsân buyurulacağına dâir Hz. Şeyh bir ma'nâ irâe eyledi. Gurre-i Rebîu'l-evvel 1257/(23 Nisan 1841) Cuma günü nâme-i hilâfeti i'tâ ve usûl-i tarîk-ı irşâdı ta'lîm ettikten sonra, şeyh-i evvelinin makâm-ı irşâdına me'mûren Malatya'ya gidilmesi irâde buyurulduğundan, o gün hareket etti. Mukaddemen **"bunca servet ü sâmân ve debdebe vü dârât ile onsekiz esb-i küheylân"** önünde çekilerek Malatya'dan çıktığı hâlde, böyle üç semerli hayvânla avdetini görenler, hayrân ve sırr u hikmetini anlayınca etrâfına şitâbân olduklarından, îfâ-yı farîza-i hac niyyetiyle 1258/(1842)'de Medîne-i Münevvere'ye azîmet ve hâk-pâ-yı Hz. Velî-i ni'met-i a'zam (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e vaz'-ı cebîn-i ubûdiyyet ve Mekke-i Mükerreme'ye azîmet ile îfâ-yı hac eyledi. Esnâ-yı avdette Şam'a giderek Mevlânâ Hâlid hazretlerini ziyâretle Malatya'ya geldi.

1262/(1846)'de li-ecli's-sıla Vidin'e azîmet ve üç mâh ikâmetle kırk-elli âlim ve sâlih zâtı irşâd eyledikten sonra, Dersaâdet tarîkıyla Malatya'ya avdet etti. Harput'a da giderek bir hafta kadar ikâmetle altmış zâtı irşâd eyledi. İkinci def'a azîmetinde nüfûs-ı kesîre dâhil-i tarîk oldu.

1264/(1848)'te Dersaâdet halkının irşâdına me'mûr buyurulması üzerine Dersaâdet'e geldi. 1270/(1854)'te Rus Muhârebesi'nin zuhûruyla Rumeli'ye gitmeye ma'nen me'mûr oldu. Muhârebelerde bulunarak ba'de'l-musâlaha Vidin Valisi Sâmi Paşa ile birlikte Dersaâdet'e avdet ve Şehremîni semtinde âriyeten bir hânede ikâmet ile irşâd-ı nâsa bezl-i himmet eyledi. 1272/(1856)'de nâsın tehâcümü üzerine Hz. Hâlid'in emr-i ma'nevîsiyle saâdet-hânelerinin bahçesinde küçük bir mescid-i şerîf inşâ buyurdu.

1276/(1859)'da Kuleli vak'asında gadren ve beş sene kürek cezâsına mahkûmen Midilli'ye iclâ edildi. Sultân Abdülazîz'in cülûsunda avdet buyurdu.

Sebeb-i Nefyi:

Târîh-nüvîsânın beyânına göre, Sultân Abdülmecîd Hân merhûmun evâhir-i saltanatlarında orduda başlayan nefha-i inkılâb, ulemâ arasından me'mûrîn-i idârenin en yüksek tabakasına kadar yayıldığından, bu sûretle teşekkül eden bir cem'iyyet meyânında Feyzullâh Efendi hazretleri dahi bulunduğu beyânıyla tevkîf olunarak /171/ Kuleli kışlasında verilen i'dâm karârı pâdişâha arz olundukta, "*Meydânda fi'l-i katl yok, tasavvurda kalmış. Ben adam öldürmek istemem. Cezâları kal'a-bendliğe tahvîl edilsin.*" buyurmuşlar. Fakat bir müddet-i cüz'iyye mürûrunda Sultân Abdülazîz câlis-i taht olunca Midilli'den İstanbul'a avdetleri vâki' olmuştur.

İrtihâli:

17 Cemâziye'l-âhir 1293/(9 Temmuz 1876) târîhine müsâdif Pazar günü rıhlet ederek dergâh-ı şerîfde defn olundu. Üzerine türbe yapıldı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Feyzullâh Efendi hazretlerinin Halıcılar'da elyevm medfûn bulundukları yeri iştirâları, 1283/(1866) târîhine müsâdifdir. Mescid-i şerîfin ve hücurâtın inşâsından sonra, burası merci'-i hâss u âmm oldu. Binlerce uşşâka bir meygede-i aşk u muhabbet hâline geldi. Kendileri ilmen, ulemâ derecesinde sâhib-i müktesebât olmadıkları hâlde, ilm-i ledünne mazhariyyetleri mülâbesesiyle, mütebahhirîn-i ulemâdan birçokları çeşme-i füyûzât-ı ârifânelerinden dil-sîr oldular.

Gâyet zekî, fatîn, müdebbir, mücâhid, âşık ve ârif bir zâttır. Esâsen yazdığım tercüme-i hâlleri bu ahvâline mir'ât-ı hakîkat-nümâdır. Pek genç iken ordû-yı İslâm'da isbât-ı vücût etmesi, Millet-i İslâmiyye'nin teâlîsi için mâddeten çalıştığına delîldir.

Az vakitte gerek Osmânlı Ordusu'nda, gerek Mısır Hükûmeti nezdinde mazhar-ı ihtirâm ve hâiz-i makâm olması, usûl-i idâre ve tedbîr-i umûrda kudret ve dehâsını herkese teslîm ettirdiğine delîldir. Vahdet-nişîn olup, zâhirî işlerden bi'l-âhare dâmenkeş olması, âlem-i ma'nâya ne mertebe-i şedîdede merbût olduğunu gösterir.

Millet-i İslâmiyye'nin izmihlâl uçurumuna gitmekte olduğunu görüp, onu kurtarmak için çalışan ve menfaat-i zâtiyyesini fedâdan çekinmeyen mücâhidînden olduğuna da meslekleri delîldir.

Kendilerinin tercüme-i hâl ve menâkıb-ı âli'l-âlini mürîdânından Es'ad Muhlis Paşa'nın dâmâdı Nesîb Bey nâm zât, **Kenzü'l-Füyûz** nâmıyla cem' ve tahrîr etmiş ve dergâh-ı şerîfe vakf eylemiş ise de, Cibâli harîk-ı kebîrinde bu eser ve dergâh ve türbe ve hucurât, tamâmıyla tu'me-i lehîb olmuştur.

Hayât-ı sûriyyelerini idrâk eden nice zevât-ı kirâm ile müşerref oldum. Dediler ki:

"Cenâb-ı Feyzullâh'a ilm-i vehbî ihsân buyurulmuş idi. Allâme geçinenler, huzûr-ı ârifânelerinde ağız açamazlardı. Her şeyden bahs eder, her türlü esrâr-ı kalbiyyeyi keşf eyler; sözleri dâimâ esrâr u hikmete nâzır idi. Bir insânın ne mertebe müşkili olsa, /172/ huzûrlarına girildikte, Hz. Şeyh mübâheseyi o müşkil olan ahvâl üzerine tahvîl ederek, hall-i mesâil eylerlerdi."

Urefâ-yı asrdan ve Hz. Şeyh'in mensûblarından Emîn Paşa merhûm, *"Hz. Feyzullâh, **Mesnevî** okumadı. Acabâ, ondan da bahs edebilir mi? Bahs buyursa da bakalım ne mertebeye kadar icâle-i mütâlaât buyuracak? Vâkıf olsam diye hâtırımdan geçti. Bir gün huzûr-ı şerîflerine dâhil olduğumda, hâzırûna **Mesnevî**-i şerîfin ebyât-ı gâmızasından ve esrâr-ı zevkıyyesinden bahs ediyorlar gördüm. Dâimâ nazarlarını bana tevcîh ile ifâdelerine devâm buyurdular. Kalbim tir tir titredi. Zâten Hazret'in uluvv-ı kemâline îmânım vardı. Bir daha böyle bir tecrübeden ihtirâz ettim."* diye nakl-i hâl eylediler.

İrtihâlleri şâyi' olunca, teessürât-ı umûmiyye husûle gelmiş, herkes cenâzesinde hâzır bulunmağa şitâbân olmuştur. İhtirâmât-ı mahsûsa ile Fâtih Câmi'-i şerîfine nakl ve orada cenâze namâzı edâ olunarak mefârık-ı ta'zîmde dergâh-ı şerîflerine getirilip medfen-i mübâreklerine defn eylemişlerdir.

Şemâili:

Uzunca boylu, buğday renkli, güler yüzlü, mülâyim sözlü, orta sakallı, mütenâsib endâmlı, enli kaşlı bir zât-ı muhterem olup, beyâz fes giyerler, beyâz sarık sararlar imiş. Ahlâk-ı hasene-i Muhammediyye ile mütehallî, her hâl ü harekâtından hak-bîn olanlar, ders-i ibret ü hakîkat alırlardı. Evsâf ı fâzılasına herkes meftûn olmuş idi.

Hulefâsından bir zâttan işittim:

Hz. Şeyh Ehlullâh'dan pek çok zevât-ı kirâma esnâ-yı seyâhatlerinde mülâkî olmuşlardır. Erzincân'da Terzi Baba hazretleriyle mülâkat ederek, "*Feyzullâh Efendi! Siz Hicâz'a gidiyorsunuz. Benim orada şeyhim Abdullâh-ı Mekkî hazretlerini gör. Bana gücenmişler, kendilerine arz eyleyiniz, onlar denizdir, ben içinde balığım. Deniz ne kadar fırtınalı olsa, balık kendisini karaya atmadıkça içinde kalır. Kendilerine böylece söyleyiniz, affetsinler.*" diye Feyzullâh Efendi'den ricâda bulunmuş ve Feyzullâh Efendi de bu sözleri Mekke-i Mükerreme'de müşârünileyhi bulup, arz eder. "*Şeyhleri hafîfçe tebessüm buyurdu.*" diye, Feyzullâh Efendi'nin bu vak'ayı hikâye eylediğini nakl eyledi.

Harîktan mukaddemki ziyâretimde, türbe-i şerîfelerini pek ma'mûr bulmuş idim. Büyük bir sandûkaları ve başında beyâz arâkıyye ve beyâz sarıkları vardı. Medâyıhı mutazammın levhalar vardı:

Merkad-i hatm-i velâyetdir bu câ-yı cân-fezâ
Bunda medfûn ol vücûd-ı ekmel-i **Feyz-i Hudâ**

/173/*Gir huşû' u meskenetle gözle "***Fa'hla***"*[242] *emrini*
Vâdi-i eymen mukaddesdir bıkâ'-ı asfiyâ

Bâbdan mihrâba dek memlû nevâl-i birrile
Sür yüzün âdâb ile al hubb-ı zât-ı Kibriyâ'ya

Cevher-i cândan azîz tut sen bu hâk-i a'tarı
İktihâl itmekle gider dîde-i dilden amâ

Garf ü reşf itmekdedir uşşâk âb-ı feyzini
Bahr-ı rahmet zehr-i re'fetdir o şâh-ı zü'l-atâ

Nâil-i gencîne-i rahmet olursun zâirâ
Sıdk u ihlâs ile bak sad-zâr-ı sırrı rûşenâ

Bu darîh-i envere çârûb-i çeşm-i hıdmet ol
Feth u nusretle nesîb-i habs-i sivâdan bul rehâ

* * *

242. Burada, Meryem Sûresi 12. âyetteki, "Ayağındakileri çıkar." meâlindeki, Hz. Mûsâ'ya Tûvâ vadisindeki, Cenâb-ı Hakk'ın hitabına teşbih vardır.

Heme-ân rûh-ı fütûh-ı sultân
İder abdine nesîb-i sad ihsân

Elf-i sad-elf tahiyyât u selâm
Her nefes sana eyâ zahr-ı enâm

* * *

Lutfuna mazhar olam dirsen eğer Allâh'ın
Merkad-i pâkine gel Hazret-i Feyzu'llâh'ın

* * *

Bu kabre gurûb eyledi hurşîd-i hakîkat
Bundan dil-i uşşâka hüviyyet mütecellî

Âdâb ile gir sâha-i gül-zârına zîrâ
Bu ravzadadır feyz-i velâyet mütecellî

Hîn-i ziyârette sünûh etmiştir:

Arz-ı ta'zîm iderek ravzana rû-mâl oldum
Feyz-bahş ol bana yâ Hazret-i Şeyh Feyzu'llâh
Virdidir bende-i dergâhın olan **Vassâf** *ın*
Yetiş imdâdıma yâ Hazret-i Şeyh Feyzu'llâh

Hulefâsı

Hz. Feyzullâh'ın yüzondört halîfesi olduğu tahkîk kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

/174/ ŞEYH SÂDIK EFENDİ

1259/(1843)'da Hz. Feyzullâh'ın sulb-i pâkinden tevellüd eyledi. Tahsîlden sonra pederlerinden müstahlef oldu. 1287/(1870) senesinde irşâd-ı nâsa me'mûren Mekke-i Mükerreme'ye i'zâm buyuruldu. Üç sene sonra İstanbul'a avdet eyledi. Peder-i ekremlerinin intikâline kadar yanlarında bulundu. Sonra gûyâ taklîb-i hükûmet için, **"bir meclis-i hafîde esnâ-yı müzâkerâtta bulunmuş"** diye ba'zı bed-bînânın kurbân-ı iftirâları oldu. Bir müddet Heybeliada'da nezâret altında tutularak, sonra Hudeyde'ye nefy edildi. Bir müddet sonra Hicâz'da ikâmete me'mûr oldu. 1326/(1908) senesinde İstanbul'a geldiler; pederlerinin makâmına oturdular.

Bir gün sûret-i mahsûsada meclis-i enverlerine gittim, müşerref oldum. Ârif, kâmil, âşık bir zâttır. Orta boylu, buğday benizli; beyâz mutavassıt sakallı, nahîfü'l-bünye bir zât-ı âlî-kadr idi. Hoş-sohbet olup, neş'e-i ma'neviyyeye sâhib idi. Vâridât-ı kalbiyyesi vardı.

26 Safer 1335/(22 Aralık 1916) târîhinde irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. Hz. Feyzullâh'ın kabr-i enveri ittisâlinde defîn-i hâk-i mağfirettir.

ŞEYH BEDRİ EFENDİ

(Şeyh Sâdık Efendi'nin) mahdûmu (olan) Bedri Efendi, elyevm câ-nişîn-i meşîhattir. Harîk-ı kebîrde dergâhın, müştemilâtıyla ve eşyâsıyla yanması, bî-çâreyi açıkta bırakmış, dergâhın su mahzeninin içinde, evlâd ü iyâliyle senelerce barınmış idi. Ahîren, bir odalı bir mesken vücûda getirip, burada hatm-i hâcegân yapmaktadır. Mesleğine âşık, hoş-hâl bir zâttır.

Tekkeler seddolununca açıkta ve hâl-i zarûrette kalmasıyla, Hz. Feyzullâh'a dildâde olan İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi, Evkâf Müzesi'nde bir hizmete almış ve kayd-ı zarûretten kurtarmıştır.

LESKOFÇALI GÂLİB BEY

İsmâîl Paşa'nın oğludur. Mükemmel tercüme-i hâli ve **Dîvân**'ı İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Bey'in uluvv-i himmetiyle 1335/(1917) senesinde Matbaa-i Âmire'de basılmıştır.

Hacı Feyzullâh Efendi hazretlerine intisâb ederek, atîdeki fahriyyeyi uşşâka yadigâr etti:

Mazhar-ı nûr-ı Rasûlu'llâh olan Nakşîleriz
Sırr-ı mir'ât-ı Cemâlu'llâh olan Nakşîleriz

Pîşvâmız pîrimiz Sıddîk-ı A'zam'dır bizim
Fahr-i ins ü cân ile hem-râh olan Nakşîleriz

Ser-te-ser eşyâ olur envârımızdan Nakşıbend
Asmân-ı feyze mihr ü mâh olan Nakşîleriz

Sarf-ı enfâs eyleriz dâim tarîk-ı aşkda
Hânkâh-ı dilde vakf-ı âh olan Nakşîleriz

Zikrimiz zikr-i hafîdir gâhi ammâ cezbede
Ehl-i aşka nâle-i cân-gâh olan Nakşîleriz

Hânde eyler atlas-ı gerdûna çâk-i hırkamız
Âlem-i ma'nâda sâhib-câh olan Nakşîleriz

Eyledik râh-ı kelâl-ı aşkda mahv-ı vücûd
Mesned-i fakr u fenâda şâh olan Nakşîleriz

Râbıta-bend-i hulûsuz sırr-ı Feyzu'llâh'dan
Rûz-ı mahşer mazhar-ı dil-hâh olan Nakşîleriz

Cennet-i a'lâda **Gâlib** *hâlidîn olsak n'ola*
Âşık-ı nûr-ı Cemâlu'llâh olan Nakşîleriz

/175/ SEYYİD MUHAMMED EMÎN PAŞA

Hz. Feyzullâh'ın asdıkâ-yı mensûbîninden, ârif, âşık, sâdık bir zât-ı sütûde-siyerdir.

Tercüme-i hâllerini **Sefîne-i Evliyâ**'ya yazmak ârzûsunda bulunduğumu mahdûm-ı mükerremleri Mahmûd Kemâl Beyefendi'ye arz ile bunu kendilerinin yazmalarını ricâ ettim. Ricâmı kabûl ve atîdeki îzâhâtı i'tâ buyurdular:

"Seyyid Muhammed Emîn Paşa, erbâb-ı siyâdet ü necâbetten Seyyid Mustafa Efendi'nin oğludur. 1249/(1833) senesinde doğdu. Sığar-ı sinninde İstanbul'a gelerek dayısı, Arapkir hânedân-ı kadîminden Aynacıoğlu el-Hâc Osmânağa-zâde, Bâb-ı Âlî Atîk Tomrık Dâiresi Müdürü Hüseyin Efendi'nin[243] nezdinde mebâdî-i ulûmu tahsîl etti. Li-ümmin akrabâsından bulunduğu efâhım-ı efâzıldan sadr-ı esbak Yûsuf Kâmil Paşa, 1266/(1850)'da Mısır'dan İstanbul'a nakl-i mekân eylediği esnâda, müşârünileyhi zîr-i cenâhına alarak veled-i sulbîsi derecesinde tahsîl ü terbiyesine bi'z-zât i'tinâ eyledi.

Muhammed Emîn Paşa, vezîr-i kâmilin kemâlât-ı müsellemesinden senelerce istifâza ve onun encümen-i dâniş ü irfân olan bezm-i kâmilânesine müdâvim, eâzım-ı üdebâ vü ulemâdan, ulûm-ı edebiyye vü dîniyye vü hikemiyye taallüm eylediği gibi, fuhûlîn-i ulemâdan Dağıstânî Hüseyin Nâzım Efendi, Kastamonulu meşhûr Hoca

243. Harb-i Umûmî'de Çanakkale Kumandanlığı'nda hıdemât-ı fevka'l-âdesi sebk eden maiyyet-i seniyye müşîri Şâkir Paşa-zâde Ferîk Cevâd Paşa, bu zât-ı muhteremin kerîme-zâdesidir. Dr. Avni Paşa'nın pederidir.

Mustafa Efendi[244], Hoca Mecîd Efendi, Kırşehirli Mahmûd Efendi, urefâ-yı Mevleviyye'den Bursalı Zeki Dede'den de müddet-i medîde ders gördü. Kâmil Paşa, 1268/(1852)'de Ticâret Nezâreti'ne ta'yîninde, müşârünileyhi mühür-dârlığa ta'yîn eyledi. Paşa'nın vefâtına kadar mühür-dârlığında bulundu. Beyne'r-ricâl, Kâmil Paşa mühür-dârlığıyla ma'rûfdur.

1272/(1856)'de, Bâb-ı Âlî'nin en mühim ve mu'teber aklâmından olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye Mazbata ve muahharan Mektûbî Odası'na me'mûr olarak Şûrâ-yı Devlet'in hîn-i teşkîlinde oraya nakledildi. İzz ü ikbâl ü saâdet hâli içinde yaşamakta iken, Kâmil Paşa'nın ve bi'l-âhare halîle-i muhteremesi sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât Zeyneb Hânım Efendi'nin irtihâlleri ile, muhassasâtının inkıtâı ve Bâb-ı Alî'deki maâşının tenkîhât-ı mükerrerede tenezzül-i mikdârı üzerine, kesîru'l-efrâd olan âilesiyle dîk-ı maîşete girif-dâr oldu.

Hasbe'l-beşeriyye mükedder olduğundan, bir gece âlem-i menâmda bir pîr-i rûşen-zamîr zuhûr ederek, "*Yazık, ben seni mütedeyyin ve mu'tekid bir adam bilirdim; seni bu âna kadar Kâmil Paşa, Zeyneb Hânım, Şûrâ-yı Devlet mi geçindirdi zannedersin?*" diye tevbîh eylemesi üzerine müşârünileyh, istiğfâr ve zamânını mütevekkilâne imrâr etti.

Bir müddet sonra zuhûr eden Kozan mutasarrıflığını kabûle mecbûr oldu. Mağdûren infisâl ettikten sonra, üç sene bilâ-maâş zarûret içinde kaldı. Bi'l-âhare Amasya, Malatya, Kırşehir, Denizli mutasarrıflıklarında bulundu. Rumeli Beylerbeyliği pâyesini ihrâz eyledi.

Denizli'de iken ahâlinin tekâlîf-i emîriyye nâmına dûçâr olduğu tazyîkâtı, kavâid-i hakk u adle mugâyir ve nefsini de def'-i mezâlime gayr-i muktedir gördüğünden, tekaüdünü istid'â eylemesi üzerine azl edildi.

Cüz'iyyü'l-mikdâr ma'zûliyyet maâşına kanâat ve senelerce Yakacık'daki sayfiyyesinde ihtiyâr-ı uzlet etti. Teşkîl olunan Adalar Livâsı için haysiyyet-i zâtiyye ve iffet-i hakîkıyye erbâbından, mütedeyyin, muktedir, tecrübe-kâr bir mutasarrıf taharrîsine mecbûriyyet görülmesi üzerine, Bâb-ı Alî'ce arz olunan zevât-ı müteaddide meyânında, Sultân Abdülhamîd Hân-ı sânî, müşârünileyhi intihâb eylemesiyle, 1323/(1907) Temmuz'unda inzivâ-gâhından çıkarıldı, Büyük Ada'ya gönderildi.

O muhterem adam, Hak'dan başka hiç bir kuvvetten korkmadığını, hükm-i zamâna göre pek müşkil, pek hatar-engîz olan o mühim me'mûriyyette zâlime de, mazluma da tasdîk ettirdi. İ'lân-ı Meşrûtiyyet'ten bir müddet sonra, livânın kazâya tahvîli üzerine ke-mâ-kân gûşe-i inzivâya çekildi.

244. Şeyhülislâm esbak Bodrumî Ömer Lütfi Efendi merhûm bu zâtın mücâzlarındandır.

8 Zi'l-ka'de 1326/(Aralık 1908)'da zâtürreden vefât ederek Merkez Efendi Kabristânı'na defn edildi.

Arşa pervâz eyledi rûhu'l-Emîn
Rûhunu şâd eylesün Rabb-ı Muîn
Zümre-i ahyâra olsun pîşvâ
Rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn

Merhûm müşârünileyh, erbâb-ı necâbet ü fazîletten idi. İbtidâ-yı neş'etinden beri kemâl-i salâh u istikâmet ile iştihâr ederek emniyyet-i âmmeye mazhar ve sigâr u kibâr nezdinde muvakkar olmuştu. Kendini pek yakından tanıyan eviddâsı, "Emînü'l-ümme" nâmıyla yâd ve i'zâz ederlerdi. Hayât-ı pâkîzesinin hangi devresine atf-ı nazar-ı im'ân olunsa, fazâil-i gûn-â-gûnuna şuhûd-ı sâdıka arz-ı dîdâr eyler. Sîreti sûretten istidlâl edebilenler, o insân-ı kâmilin vech-i nûrânîsine medd-i nigâh eyleseler, ahlâk-ı fâzılanın misâl-i müşahhası olduğuna hükm ederler ve,

Nurdan mahlûk idi insân idi
Cebhesinde nûr-ı Hak tâbân idi

Pâk-sîret hâlisü'l-vecd-emr idi
Hak-perestdi sâhibü'l-îmân idi

"Utlubu'l-hayr"a[245] *yüzü burhân idi*
Hayrına ahyâr anın hayrân idi

Her ne dinse şânına şâyân idi
Hâsılı insân idi insân idi

zemzemesiyle sitâyiş-hân olurlardı.

Âvân-ı şebâbından beri nâmûs ve adâletle ma'rûf olan bir mü'min-i safiyyü'l-kalb; hangi me'mûriyyette bulunduysa, neşr-i adâlete ve umrân-ı memlekete bezl-i mesaî etmişdir ki, me'mûr olduğu vilâyâtın me'mûrîni ile ahâlîsi bu hakîkati tasdîk ederler.

O mübârek adam, en müşkil, en mahûf demlerde, nefs-i emmârenin hevesât-ı habîsesine ittibâ'dan rû-gerdân ve her türlü mehâlike rağmen, şâh-râh-ı Hakk'a pû-

245. (اطلبوا الخير عند حسان الوجوه) "Hayrı güzel simâlılarda arayın." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.I,. 136. (H)

yân olan ahyâr-ı ümmetten idi. Eline nice fırsatlar geçmiş iken, kalb-i pâkini tenvîr eden mehâfetu'llâh, hutâm-ı dünyâya rağbetten kendini vikâye etti. Onun istikâmet ve iffet-i ciddiyyesiyle mesel darb olunsa lâyıktır.

Âile-i kesîresiyle berâber akrabâ ve hîşânından nice bî-çâregânı ve sâir derdmendânı iâşe etmek için, envâ'-ı mezâhime giriftâr ve dîk-ı maîşetle dâğ-dâr olduğu demlerde de gınâ-yı tab'ına, uluvv-i cenâbına, vakâr u haysiyyetine, istikâmet-i vicdâniyyesine, meşreb-i ahrârânesine, takdîr-i ilâhîye olan kemâl-i i'timâd u tevekkülüne hiç bir sûretle hâlel vermedi. Vaktiyle tâliin her türlü füyûzuna nâil ve hazm-ı ikbâl ile mertebe-i fazîlete vâsıl olmuştu. Bi'l-âhare,

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetden
Çekildim izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

zemzemesiyle, Yakacık'daki inzivâ-gâhına çekilerek, hakkında hüsn-i zanda bulunanlar, "Münzevî Emîn Paşa" nâmıyla yâd ettikleri zamânlarda her hâl ü kâli,

شیب وشاب آمد نی بود ورفتنی
روز وشبش کشودن چشمی وبستنی

معراج بندگی غیر سر کشیدن
رفتن بکعبه پای بدامن کشیدنی[246]

beyitlerinin tazammun ettiği ma'nâyı tefsîr ederdi.

Müşârünileyhin cümle-i fazâilinden biri de, mehdden lahde kadar tahsîl-i ilme hasr-ı hayât eden ashâb-ı basîretten olmasıdır. Arab ve Fars lisânlarına, ulûm-ı dîniyye vü hikemiyye vü edebiyyeye vâkıf, ilmiyle âmil idi. Tasavvuf, hikemiyyât, edebiyyât, muhâdarâta dâir onsekiz aded eser-i mütercemi vardır. Esâmîsi, **Osmânlı Müellifleri** nâm eserin ikinci cildinde muharrerdir. Gâyet nefîs olan hattıyla pek çok kitâb-ı kıymet-dâr istinsâh etmiştir. Eyyâm-ı sabâvetinden beri ferâiz-i İlâhiyye'yi kemâl-i ihlâs ile îfâ ve sünnet-i seniyye-i Muhammediyye'ye iktidâ eylerdi.

Dîn ü millet uğrunda her sûretle fedâ-kâr idi. Fevka'l-âde rakîku'l-kalb ve rahîm idi. Zühd ü takvâda ve iffet ü istikâmette hâiz-i mertebe-i kemâl idi.

1283/(1866) Muharreminde vâki' olan bir işâret-i ma'neviyye üzerine, post-nişîn-i dergâh-ı Mevlânâ, Mahmûd Sadreddîn Çelebi Efendi tarafından Şeyh Osmân

246. "Genç ihtiyâr herkes gelip gidicidir. Gece ve gündüz göz açıp kapamak gibidir. Allah'tan başkasının kapısına yönelirsen, bu bir sarhoşluktur." (H)

Salâhaddîn Dede Efendi'ye gönderilen sikke-i şerîf, bir Perşembe günü Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mûşârünileyhe iksâ ve daavât-ı hayriyye edâ olundu. Bu sûretle tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye'ye dâhil oldu. Diğer bir işâret-i ma'neviyye üzerine 7 Muharrem 1289/(17 Mart 1872)'da tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendiyye-i Hâlidiyye eâzım-ı meşâyıhından ârif-i bi'llâh, vâsıl-ı ila'llâh, Mevlânâ Feyzullâh el-Kudsî (*kuddise sırruhû*) hazretlerine intisâb ve kesb-i feyz-i bî-hisâb eyledi.

Meşâgıl-i gûn-â-gûn ile âdâb-ı tarîkata tamâmıyla riâyet edememekte olduğunu arz edince, Hz. Aziz, "*Oğlum! Sen iş-güç sâhibisin, boş vakit bulamazsın; bir mahall-i mahsûsda oturup meşgûl olmana lüzum yok. Gezerken, otururken, kalben meşgûl ol.*" buyurduğundan, mürîd Emîn, mâ-dâme'l-hayât, zikr-i Hak'la tenvîr-i cân u cenân eyledi. İrtihâline beş-on dakîka kalıncaya kadar şuûruna mâlik olarak illetinin evcâ'-ı elîmesiyle bir kaç def'a, "*Of!*" dediği sırada, büyük oğlu Mahmûd Kemâl Bey, "*Niçin of diyorsunuz? Allâh deyiniz ki, inbisât hâsıl olsun.*" demesiyle müşârünileyh, "*Dâimâ Allâh diyorum. Hattâ birkaç geceden beri rü'yâda bile zikrediyorum.*" cevâbını verdi ve bi-fazlihî teâlâ hüsn-i hâtimeye mazhar oldu.

Evâil-i şebâbında Yûsuf Kâmil Paşa ve Mısır Vâlisi Saîd Paşalarla berâber Medîne-i Münevvere'ye giderek hâk-pâ-yı saâdet-ihtivâ-yı Seyyidi'l-Mürselîn'e cebîn-sâyı ubûdiyyet olmuştu.

Cân u dilden âşık-ı sâdık-ı Muhammedî idi. Mükerreren âlem-i ma'nâda cemâl-i cemîl-i Habîb-i ekrem'i müşâhede ile karîrü'l-ayn oldu. Âlem-i cemâl'e intikâlinden sonra, bir gece küçük oğlu Muhammed Selîm Bey, âlem-i ma'nâda görmüştür ki:

Çemenler arasında nehirler revân olan bir sâha-i latîfede, pederinin bir kasr-ı dil-rübâsı varmış. Rasûl-i Ekrem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerinin teşrîf buyurmakta olduklarını haber vermeleriyle, Selîm Bey, koşup Veliyy-i ni'met-i âlem efendimizi kasrın bir odasına îsâl etmiş, Emîn Paşa kulları temiz bir setre giymiş, lıhyesi muntazam bir hâlde olarak nezd-i saâdet-bahş-ı risâlet-penâhîlerinde tavr-ı ihtirâm ile oturmuş. Selîm Bey, mübârek kademeyn-i muhteremeyn-i Muhammedî'yi takbîl etmek saâdetine nâil olmuş, men' etmemişler, "*Bu küçük dervîşim mahdûmunuz mu?*" buyurmuşlar. Emîn Paşa tasdîkan arzeylemiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Müşârünileyhin hîn-i irtihâlinde, kadr-dânân şuarâ, kıymet-dâr târîhler söylediler. Paşa'nın vaktiyle maiyyetinde bulunarak her türlü ahvâline muttali' olan ve insânları şâz kabîlinden medh eden şâir-i meşhûr Eşref Efendi, âtîdeki manzûme-i târîhiyye ile merhûmun şahs-ı ma'nevîsini tasvîr eylemiştir:

Öyle nâmûs-ı mücessemdi şu sâhib-i terceme
Varlığıyla iftihâr eylerdi Fahru'l-mürselîn

Bir musîbet gelse Allâh'a tevekkül eyleyüp
Bin belâya karşı göstermezdi hiç çîn-i cebîn

Eğriyi şöyle bırak doğru olan bir iş içün
İtmemişdir müddet-i ömründe bir kerre yemîn

İşte dünyâda bir âdem böyle âdem olmalı
Eyleyüp Hakk'a havâle hasmına tutmazdı kin

Sıhhat-i nâmûsudur evlâdının yoksulluğu
Hepsinin de çehre-i zerdi züğürtlükden hazîn

Orda ervâh-ı rusül itse sezâdır iltifât
Burda mevcûdiyyetiyle iftihâr eylerdi dîn

Ağladı gaybûbetiyle yer yüzünde asfiyâ
Hîn-i tedfîninde doldu nûr ile zîr-i zemîn

Girmemişdir defter-i a'mâline hatt-ı hatâ
Bir kusûru yokdu kim yazsun Kirâmen Kâtibîn

Geldi vaktâ kim **'ecel' Eşref** *didim târîhin*
Semt-i illiyyîne pervâz eyledi rûhu'l-Emîn
(سمت علينه برواز ايلدى روخ الامين) + (اجل)

Eşref Efendi'nin bu târîhiyle berâber, kendi nâmına mensûb gazeteye, "Merhûm-ı müşârünileyhin rûhuna hediyye edilen bir kıt'a" unvânıyla derc eylediği kıt'a-i nefise:

Bekâ-yı nâmına hâdim Kemâl'in kaldı dünyâda
Tarîk-ı cennete nûr-ı hudâ fânûsun olmuşdur
Dolaş alnı açık Firdevs-i a'lâda vakûrâne
Emîn ol necl-i pâkin vâris-i nâmûsun olmuşdur

Meşâhîr-i şuarâdan Halîl Edîb Bey'in (târîhi):

Var mıdır bilmem gören dünyâda hiç
Meşreb ü zevkince bir de kâm-bîn

Zıll-ı mevhûmdur safâ-yı devleti
Gül-şeninde kim olursa zehre-çîn

İtmez istişmâm bir bû-yı vefâ
Çünki âsîb-i hazândır dürr-i kemîn

Âkibet gitdi Emîn Paşa revâh (?)
Hak-perest Hak-âşinâ sâhib-yakîn

Az gelir misli cihâna doğrusu
Mesleğinde kavl ü azminde metîn

Şâhidiz Allâh içün her hâl ile
Çıkdı ber-vech-i Kemâl ü bihterîn

Maksadı ma'şûku şevki dâimâ
Zâtı her yüzdendi fahru'l-kümmelîn

Yüz çevirse var yeri eflâkden
Saklayup ol gevheri rû-yı zemîn

Kadrinin târîhi de burhânıdır
Arşa çıkdı cân virüp rûhu'l-Emîn
(عرشه چيقدى جان ويروب روخ الامين)

Efâzıl-ı üdebâdan Süleymâniyeli Muallim Fânî Efendi'nin (târîhi):

Âdil-i Kâmil Muhammed Sâdıku'l-Va'di'l-emîn
Me'men-i a'lâda oldu mde-zi'l-arşı mekîn

***Geldi gitdi bir** didim hecrile **Fânî** sâlini*
Cennetü'l-Me'vâ'ya vardı tâir-i rûhu'l-Emîn[247]
(جنة المأوايه واردى طائر روح الامين)

Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr sâhibi **Vassâf**-ı asfiyânın:

Emîn Paşa idi bi'llâh mücâhid fî-sebîli'llâh
Enîs-i Şeyh Feyzu'llâh mükerrem zât-ı dil-âgâh

247. "Geldi (bir), hicrî, gitti (bir) rûmî." Buradaki son mısrâın toplamından 1 çıkarılırsa rûmî tarih (1325-1=1324); bu toplama 1 eklenirse hicrî tarih (1325+1=1326) elde edilir. (H)

Resûlu'llâh'a dil-dâde cemâl-i yâra sevdâda
Tarîk-ı aşk-ı Mevlâ'da sivâdan itdi istinzâh

O merd-i kâmil-i dânâ selîmü'l-kalb idi hakkâ
Gözünde yok idi dünyâ olur ukbâda âlî-câh

Muhibb-i hâlisi Vassâf Hudâ'dan eyler istiʿtâf
Ki olsun nâil-i eltâf o pîr-i muhterem hoş-hâh

Kemâl-i lutfile mağfûr bütün ahvâlini mebrûr
Revân-ı pâkini mesrûr buyursun Hazret-i Allâh
(مغفور) = 1326/(1908)

Fuzalâ-yı şuarâdan Yenişehirli Fenârî Hüseyin Hâşim Bey'in:

Ulviyyetini cihâna kıldın ibrâz
Ervâh-ı zekiyye içre oldun mümtâz

Nâsût yerin değildi itdin işte
Ey rûh-ı Emîn bezm-i Cemâl'e pervâz

Şuarâdan Filorinalı Nâzım Bey'in:

Meâlî mündemicdi nüsha-i kübrâ-yı zâtında
Sırât-ı Müstakîm-i adle sâlikdin hayâtında
Semâ-yı sermedî-i rahmeti buldun vefâtında
Huzûr-ı Hakk'a vardın lihye-i beyzâ-yı şânınla
Açık bir cebhe-i ulviyye-i behcet-nişânınla

"Kemâl"inle peyinde müş'il-i "Tevfîk"-ı tâb-efnâ
"Selîmu"t-tab' olan timsâl-i zî-rûhun nazar-pîrâ
Bu üç sûretledir âsâr-ı hayriyyen bekâ-fermâ
Huzûr-ı Hakk'a vardın lihye-i beyzâ-yı şânınla
Açık bir cebhe-i ulviyye-i behcet-nişânınla

Mücessem bir güneşdir nûr-ı îmânın semâlarda
Musavver sâz-ı vicdânın olur encüm fezâlarda
Uçar envâr-ı câvîdin sabâh-ı i'tilâlarda
Huzûr-ı Hakk' a vardın lihye-i beyzâ-yı şânınla
Açık bir cebhe-i ulviyye-i behcet-nişânınla

Bu da mûmâileyhindir:

Yüzünde âyet-i kübrâ-yı nûr idi rahşân
Gözünde pertev-i îmân olurdu lem'a-feşân

Dinirdi zâtına timsâl-i safvet-i vicdân
Zamân zamân nazarında cihân idi zindân

*Hayâtdan müştekî Hudâ'ya âşık idi**
Lisân-ı kalb ile evrâd-ı Hakk'ı nâtık idi

Şu kâinât-ı fenâya diyordu bâr-ı girân
Olurdu âlem-i dîdâra dâimâ nigerân

Nihâyet eyledi semt-i Behişt'e nakl-i mekân
Bu yolda buldu Hudâ'ya vusûl içün imkân

Emîn-i ümme ki nâm-ı bülend şânı idi
Emîn-i vahy-i Hudâ hep enîs-i cânı idi

/176/ ŞEYH HASAN VİSÂLÎ EFENDİ

Vaktiyle Malatya mütemevvilânından imiş. Tarîkat-ı aliyyeye muhabbet hissi uyanınca, orada bulunan meşâyıhın cümlesiyle hem-sohbet olarak hiçbirisini gönlü tutmamış. Fakat ferîd-i zamân Şeyh Muhammed Muhsin Efendi hazretleri, halîfeleri Cenâb-ı Şeyh Feyzullah'ı 1257/(1841) senesinde Malatya'ya me'mûr etmeleriyle, Malatya'yı teşrîf buyurdukları zamân şâyi' olan şöhretleri üzerine, bu zâta intisâb meyli uyanmış ve evvel-emirde tecrübe ettikten ve insân-ı kâmil olduğuna kanâat hâsıl eyledikten sonra, arz-ı nisbete karâr vermiştir. Ba'de't-tecrübe husûle gelen kanâat üzerine intisâb şerefine mazhar olmuşlardır.

Hz. Feyzullâh, mukâbeleten, "*Siz bizi tecrübe ettiniz. Şimdi nöbet bizim. Biz de sizi tecrübe edelim.*" buyurup, az vakitte, Hasan Efendi'nin mâ-meleki sel ve yangın gibi mesâib ile mahv olduğu hâlde meşrebini, muhabbetini hâlel-dâr etmeyerek râbıtadaki şiddetini muhâfaza etmesi, Hz. Şeyh'in nazar-ı takdîrini celb etmiş ve Bozkır'da azîzinin ziyâretine gittiğinde, berâberlerine alıp götürmüştür. Bu vesîle ile Muhsin Efendi hazretlerini ziyâret şerefine mazhar oldular.

Oradan Malatya'da ve sonra Trabzon ve İstanbul'da ve Arnavutluk'ta irşâda me'mûren i'zâm buyurulmuştur. Bu zamâna kadar "Firâkî" diye yâd olunagelirken,

azîzi Hz. Feyzullâh'ın ikâmete me'mûr olduğu Midilli'ye giderek izhâr-ı âsâr-ı tahassürât ü ta'zîmât etmesi, nezd-i cenâb-ı Feyzullâh'da istihsânı mûcib olup, "*Şimdiye kadar* **Firâkî** *idin, bundan sonra* **Visâlî** *oldun.*" diye taltîf buyurulmuştur.

İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi, hikâyeten beyân buyururlar:

"*26 Receb 1320/(29 Ekim 1902) târîhinde bir arkadaşla Hasan Visâlî Efendi hazretlerinin saâdet-hânesine gittik. Bodrumu ta'mir ettiriyorlardı. Bizi görünce şüphe yok ki kendi aksini görerek, "Büyük adamlar geliyor. Bunlar burada oturmazlar; yukarıya çıkarın." diye bağırdı. Yukarı çıktık. Tâcını giyip yanımızı teşrîf etti. Şahsımızı ta'rîf ettim. Mürşid-i a'zamları efendimize olan nisbetimizi anlattım. Yakacık'taki sayfiyye-i fakîranemize geleceğini söyledi. Orada bulunan mûsikî-şinâsândan Hâfız Osmân Efendi'ye ilâhî okuttu. Niyâz-ı âcizânem üzerine Feyzullâh Efendi'mizin tercüme-i hâline dâir ma'lûmât verdi. Hz. Azîz'e 1 Receb 1259/(28 Temmuz 1843) târîhinde intisâb etmiştir. İbtidâ Firâkî tesmiye buyurduğu hâlde Midilli'ye azîmetinde, "Artık Visâlî oldun." buyrulmuştur. 1269/(1853)'da Rusya muhârebesinde Erzurum cihetinde bulunarak, başından geçen bir kurşun gûş-ı bedenîsini dûçâr-ı sanem etmiştir.*

Dîde-i zâhirelerinden biri de sakat idi. Hz. Azîz doksan sene yaşayacağını **/177/** *vaktiyle ifâde buyurmuş. Târîh-i velâdeti 1230/(1815) olup, rıhletine az zamân kaldığını söyledi. Fi'l-hakîka 20 Şa'bân 1320/(24 Kâsım 1902) târîhinde Cuma günü sâat dörtte doksan yaşında irtihâl eyledi.*

Kısa boylu, beyâz sakallı, zayıf ve hafîfü'l-vücûd bir pîr-i latîf idi. Rahmetu'llâhi aleyh."

Azîzinin civâr-ı rahmet-medârındaki hânesinin bahçesinde vedîa-i hâk-i mağfiret kılındı (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). Ziyâret eyledim. Bir makâm-ı ma'nevîdir.

Elyevm dâmâdı, harîk mahallinde bir baraka inşâ ederek burada hatm-i hâcegân yapmaktadır.

Hulefâsı:

1. Kalenderhâne Mektebi muallimi **Eyyûbî Osmân Efendi,**
2. "Küçük Hüseyin Efendi" nâmıyla meşhûr, ârif-i bi'llâh **el-Hâc Hüseyin Hüsnü Efendi** hazretleri.

Atîdeki nazm, Visâlî Efendi'nindir dediler:

Ey peri cevr itme senden derde dermân isterim
Çünkü ma'şûk-ı ezelsin lutf u ihsân isterim

Bülbülüm bâğ-ı cihânda kimse bilmez hâlimi
Sâilim bâb-ı atâdan lutf-ı Yezdân isterim

Yok mudur hiç bir tabîb kim hâlimi arz eylesem
Derd-mendin zahmına bir hâzık Lokmân isterim

Nâr-ı hecrinle yanarsam zerre denlü gam değil
Âşıkım aşk oduna bir bahr-ı ummân isterim

Hüsnü'nün hüsn-i cemâlin isteyenler gel beru
Bu ***Firâkî*** *lâ-mekân şehrinde meydân isterim*

/178/ HACI HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ HAZRETLERİ

Küçük Hüseyin Efendi nâmıyla şöhret bulan, hakîkatta büyük bir adam olduğunda şüphe edilmeyen bu zât-ı muhterem, Ankara'da Arslanbey Mahallesi'nde Gökmenoğulları'ndan Katırcı Ali Abdullâh Efendi sulbünden 1248 senesi Muharreminde (Haziran 1832) zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur.

Beş veyâ altı yaşına kadar Ankara'da bulunup, burada Besmele-keş olmuşlar ve pederleriyle maan Ankara'dan Mihalıç'a hicret eylemişlerdir. Onbeş yaşına kadar Mihalıç'ta bulunarak 1263 sene-i hicriyyesinde (1847) İstanbul'a gelerek sarâç çıraklığına müdâvemetle te'mîn-i maîşet ve bir aralık Çarşamba'da Murâd Molla Dergâhı'nda hizmet eylemiştir. Sonraları karnında bir şiş zuhûra gelip, maddî olan tedâvîlerden başka ma'nevî tedâvî dahi tavsiye eden bir zâtın delâletiyle, Feyzullâh Efendi hazretlerine sevk olunmuştur.

Muharrir-i fakîre bi'z-zât nakl buyurduklarına göre, Hz. Şeyh iki def'a kabûldan istinkâf eylemişler; fakat, üçüncü mürâcaat ve istirhâm üzerine, "*Oğlum bu karnınızdaki şiş geçer, ancak, bize intisâb etmelisiniz. Yoksa biz üfürükçü takımından değiliz.*" buyurmalarıyla, Hüseyin Efendi derhâl intisâb şerefini kazanmış ve li-hikmeti'llâhi teâlâ, karnındaki şiş dahi zâil olmuştur. Bu intisâb, 1275 sene-i hicriyyesinde (1859) vâki' olduğuna göre, yirmiyedi yaşında bulunuyorlardı.

Azîzi Midilli'ye menfiyyen i'zâm olununca, Hüseyin Efendi vaktini boş geçirmeyip, Dağıstanlı Hacı Mûsâ ve mühtedî Cevdet Efendilerden **Molla Câmî**'ye kadar okumuşlar ve azîzinin iftirâkına tahammül edemeyip, Midilli'ye giderek bir müddet sonra Hz. Feyzullâh, İstanbul'a avdet edince, maiyyet-i aliyyelerinde bulunarak, emirleri üzerine azîzinin büyük harem-i muhteremleri hânım efendinin hizmetine me'mûr edilip, onbeş sene sâdıkâne arz-ı hıdmet etmiş. Sonra kendi beyânlarına göre kahve nakîbi olmuştur.

1293/(1876) senesinde mürşid-i mükerreminin âlem-i cemâle intikâlinde işâret-i ma'neviyye ile hulefâ-yı azîzden Şeyh Muhammed Nûrî Efendi'ye mürâcaatla tecdîd-i bey'at eylemiştir. Bu Nûri Efendi, "Mâlik Efendi" nâmıyla mulakkab olup, Bâb-ı Alî civârında Beşir Ağa Dergâhı'nda neşr-i feyz etmekte idi.

Hüseyin Efendi, sekiz sene kadar burada seyr ü sülûka çalışmış ve birbiri ardınca üç erbaîn çıkarıp, hattâ dizlerinin derisi soyulacak bir hâle geldiği nakl olunmakta bulunmuştur.

Hücreleri el'ân mevcûd olup, müntesibîn-i tarîkatları tarafından teberrüken ziyâret olunmaktadır. Bu hücrede, riyâzet-i şâkkayı ihtiyâr ile, şâhid-i emele /179/ vusûl hâsıl olup, hattâ Cenâb-ı Hızır (*aleyhi'selâm*) ile mülâkatları mütevâtirdir. Hz. Feyzullâh, bir zamân rikâbında gelen Hüseyin Efendi'ye hitâben, "*Ashâb-ı Kehf nasıl ki Kıtmîr'i terk etmediler, berâberinde götürdüler ise, siz de bizi terk etmezseniz, bizimle gelirsiniz.*" buyurmuşlardı.

Bu nazariyye-i esâsiyye, Hüseyin Efendi'nin zihninde cây-gîr olduğundan, 1302 sene-i hicriyyesinde (1885), müşârünileyh Nûri Efendi'nin dâr-ı cemâle intikâline mebnî, yine hazîne-i irfân olan azîzden hisse-mend olmak sevdâsıyla, hulefâ-yı kirâmından Hasan Visâlî Efendi'ye mürâcaat ve tecdîd-i bey'at ile, tâm onsekiz sene hıdmet-i aliyyelerinde bulunmuşlar ve nâil-i hilâfet olmuşlardır. Visâlî Efendi'nin gülşen-sarây-ı cinâna azîmeti vâki' olunca, makâm-ı muallâ-yı irşâda Hz. Hüseyin kâid olmuştur. El'ân İstanbul'da neşr-i feyz etmekte ve çeşme-i zülâl-i irfânlarından erbâb-ı aşk u muhabbeti sîr-âb eylemektedir.

Bâlâ Mektebi ve Kocamustafapaşa Mahalle Mektebi kalfalığında bulundukları gibi, vaktiyle bir aralık reji hizmetinde ve Gülhâne Askerî Anbarı Esvâb Emînliği'nde bulunduklarını bi'z-zât hikâye buyurmuşlardır.

Müteehhildir. Şimdiki haremleri üçüncü zevceleri olduğunu ve daha evvelkilerin irtihâl eylediğini söylediler. Mahdûm ve kerîmeleri olmamıştır.

1325/(1907) senesinde müntesiblerinin ısrârı üzerine, kalfalığı terk ederek doğrudan doğruya irşâd ile meşgûl olmaya başladılar. Elyevm Kocamustafapaşa civârında Nûh Efendi Medresesi'ni ihvân-ı tarîkata ictimâ-gâh ittihâz eylemişlerdir. Bu medrese ile olan münâsebetleri ise, medresenin bevvâblık hizmetinin üzerlerinde olmasından münbaistir. Bu hizmet ise Şeyh Nûrî Efendi merhûmun zamânında 1302/(1885) senesinde kendilerine tevcîh olunmuş idi. Fakat Hz. Şeyh, ücret almamak şartıyla bu hizmeti kabûl buyurmuşlardı.

Nuh Efendi kimdir?

Hekîmbaşı imiş. Hânesi bu civârda olup, medreseyi 1200/(1786) târîhinden mukaddem inşâ eylemiştir. **Hadîkatü'l-Cevâmi'**in yazdığına göre, 1179 senesi îyd-ı ad-

hânın üçüncü Perşembe günü (22 Mayıs 1766), zelzeleden müteessir olmuş, yine ta'mîr edilmiştir. Bânîsi Nûh Efendi, medresenin karşısındaki makberede medfûndur.

Târîhi:

Ol reîs-i ehl-i tıb dârû-res-i dil-hastegân
Nûh Efendi kim ki pend eylerdi görse Câlinûs

Rıhlet itdikde bakâya ol sene iklîm-i cûd
Dökdü ihsân dîdegânı sînesin mânend-i kûs

İki mısra'da iki târîh inşâd eyledim
***Vehbiyâ** olmuş iken endûr firâkıyla abûs*

Nûh cismi zevrakın saldı adem deryâsına
Hikmetu'llâh'ın reîsi ehl-i tıb göçdü füsûs

نوح جسمی زورقن صالدی عدم دریاسنه
حکمة اللهك رئیسی اهل طب کوجدی فسوس

/180/ Medresenin târîhi:

Nûh Efendi ya'nî ser-hayl-i etıbbâ kim odur
Dâr-ı taksîrâtına mahz-ı şifâdır bî-gümân

Ya'ni bünyâd itdi bir âlî mükemmel medrese
Nükte-perdâz-ı hakîkat fâik-i dâniş-verân
((نکته پرداز حقیقت فائق دانشوران))

Hüseyin Efendi'nin halîfeleri:

1 Şa'bân 1342/(8 Mart 1924) târîhine değin yetiştirdikleri halîfenin mikdârı yirmiüçe bâliğdir. Bunlardan Ömer Lütfî, Necîb ve Ahmed Tevfîk Efendiler dâr-ı fenâdan güzâr eylemişlerdir. Dîğerleri bervech-i atîdir:

Hâfız Sa'deddîn Efendi, Hâfız Mahmûd Efendi, Hâfız Nasûhî Efendi, Hâfız Kudsî Efendi, Hoca Mes'ûd, İbrâhîm Şa'bân, Ahmed Yafalı, Muhammed Rıdvân, Emîn Edhem, Debbâğ Ahmed, Hüseyin, Muhammed Fâik, Necîb, Uşşâkî Osmân, Sâlih Fevzî, Ömer Lütfî, Kadırgalı Osmân ve Mustafa Efendiler.

Şeyh Efendi hazretleri âhar birini bedel olarak Hicâz'a gönderdikleri cihetle kendileri hacı addolunmuştur. Hâneleri Sancak-dâr Hayreddîn Mahallesi'nde olup, züvvârı burada kabûl buyururlar. Umûmî meclis zikri, Cuma günleri ikindi zamânında medresenin büyük sofasında akdolunur. Buraya uzaktan yakından uşşâk-ı ilâhî, müştâk-ı cemâl-i Muhammedî olanlar toplanırlar. Usûl-i Hâlidiyye üzere hatm-i hâcegân yapılır.

Hz. Şeyh, gayr-ı müntesib bulunan züvvârın dahi meclis-i zikre kabûlünü emir buyurduklarından, hiç bir kimse mümâneate müsâdif olmaz. Huffâz-ı hoş-elhân taraflarından Kur'ân-ı kerîm tilâvet olunduğu gibi, nuût-ı şerîfe dahi kırâat edilerek, huzzâr-ı meclis arasında cûş u hurûş vücûda gelir. Huzûr-ı âlîlerinde bulunulduğu zamân gönül münbasıt olur. Fuyûzât-ı celîle-i Muhammediyye'nin kulûb-ı ehl-i muhabbete sereyânı muhakkak hissedilir.

Hz. Şeyh, târîh-i velâdetlerine nazaran 1 Cemâziye'l-evvel 1341/(19 Ocak 1923) târîhinde doksanbeş yaşında idi. Târîh-i mezkûrda müşerref olmuş idim. Önümüzdeki Muharremin hulûlünde doksanaltı yaşına kadem-nihâde olacaklarını ve lehü'l-hamd vücûdca zinde bulunduklarını, lisân-ı şükrân ile beyân buyurmuşlardır. Şu hâlde târîh-i velâdetin ona göre hesâbı zarûret hükmündedir.

Boyları kısa, vücûdları boylarıyla mütenâsib olup, hafîfü'l-lıhyedir. Gâyet mükrim, mültefit, gönül alıcı ve gönüle bakıcı ve âteşîn bakışlı, az söyleyici, âdâb-ı seniyye-i Muhammediyye ile mütehallık bir rehber-i zî-şândır.

/181/ Debdebe ve dârâttan mütevahhiş, sâdegî-i hayâta meyyâl, safsatadan müctenibdirler. Ara sıra hâlât-ı garîbe vü fevka'l-âde zuhûriyyete şâhid olanlar vardır. İntisâbıyla müftehir ve senelerden beri hizmetiyle müteşekkir Muhammed Emîn Bey azîzini medhan diyor ki:

Âsitân-ı devletin ilm-i ledünnî kânıdır
Sa'y u verzişle değil Hakk'ın sana ihsânıdır
Halk-ı âlem sofra-i irşâdının hayrânıdır
Nâil-i hayri'l-verâsın yâ Hüseyn-i Nakşıbend

Bâreka'llâh düşdü şeyhim pek münevver kevkebin
Vasf olunmaz böyle bir âciz kalemle meşrebin
Feyz-nâmı neyyir ü mehtâbısın rûz u şebin
Mültecâ-yı âşıkânsın yâ Hüseyn-i Nakşıbend

/183/ ERZURUMLU ŞEYH TERZİ BABA

"Hayyât Vehbî" diye meşhûrdur. Ümmet-i İslâmiyye arasında ümmîlikle iştihâr etmiş ricâlu'llâhdandır. Ale't-tahmîn 1190/(1776) veyâ 1195/(1781) senesinde Erzurum'da zînet-bahş-ı bezm-i şuhûd olmuştur. Sinleri kemâle erince, peder ve mâderinin ârzûsuyla ve te'mîn-i intiâş maksadıyla terzilik san'atına sülûk etmiş, "Terzi Baba" şöhreti bundan kalmıştır.

İsti'dâd-ı Hudâ-dâdı îcâbınca dünyâya muhabbeti yok idi. Bakâya meyli ziyâde idi. Bir tarafdan san'atıyla meşgûl olmakla berâber, ibâdât u mücâhedâtta bulunurdu. İnâyet-i ilâhiyye ile Şeyh Abdullâh-ı Erzincânî el-Mekkî hazretlerine mülâkat şerefine mazhar oldu ki, bu zât-ı âlî-kadr, Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn-i Nakşıbendî hazretlerinin kibâr-ı hulefâsındandır. Dünyâ ve mâ-fîhâdan mu'rız bi-küllihî Hakk'a müteveccih, enfâs-ı kudsiyye ve kerâmât-ı acîbe sâhibidir.

Mekke-i Mükerreme'de irşâd-ı nâsa me'mûr olmuştur. Hz. Şeyh, Terzi Baba'daki isti'dâdı görünce, zümre-i mürîdânına idhâl eylemiş idi. Terzi Baba'da zevk, neş'e gün-be-gün müzdâd oluyordu. Tarîk-ı mücâhede ve riyâzette pek ileri gitmiş ve tekmîl-i sülûk ettikten sonra nâil-i hilâfet olmuştur. Terzi Baba'nın lisânı ve kalbi zikru'llâhdan hâlî olamazdı. Hattâ dükkânında dikiş diktiği sırada her iğne sokuşda ismi Celâl ile tezyîn-i lisân ü cenân eylerdi.

Terzi Baba, halîm, selîm, mütevâzı' ve kemâl derecede mahviyyet-perver ve kendi hâline kimsenin muttali' olduğunu istemez ve fukarâya cidden izhâr-ı muhabbet eder ve rahm u şefkat eyler, mübârek bir adamdı.

Bir gün Erzincân'a fukarâ-yı seyyâhînden bir zât-ı kemâlât-sımât gelir. Bî-çâre'nin üstündeki abâ gâyet eski olmakla berâber, bir çok yeri yırtılmış ve ele alınamayacak derecede dahi kirlenmiş idi. Abâsını değiştirmek için bir çok terzilere mürâcaat eylemiş ise de, her biri dikmek değil, elini bile sürmekten çekindiler. Abâ bit içinde idi. Nîm istihzâ tarîkıyla, "*Şurada Terzi Baba vardır, ona götür.*" derler imiş. Bîçâre seyyah, Terzi Baba'yı bulur, maksadını anlatır. Terzi Baba'dan red yerine hüsn-i kabûl görür ve "*Abâyı bırak, yarın gel, hâzır bulursun.*" buyurarak abâyı alır, güzelce yıkar, kurutur, diker, hâzırlar. Ertesi günü seyyâh gelir, abâsını teslîm eder. Mukâbilinde ücret dahi almaz. Seyyâh abâsını temizlenmiş, dikilmiş görünce, pek ziyâde mesrûr olur. Nazar eder, gönülden duâ eyler. Derhâl Terzi Baba'da iş değişir. Bahr-ı füyûzât /184/ cûşa gelir, inâyet-i Sübhâniyye ile hâl değişir.

Terzi Baha'nın kemâli şâyi' olunca, füyûzâtından müstefîd olmaya şitâbân olanlar çoğalmıştır. Dâhil-i dâire-i mürîdânı olanlar çoğaldığından, erbâb-ı ağrâz, hakk-ı âlîlerinde güft u gûya başlamışlardır. "*Ümmî bir câhilin başına bu kadar hazele toplanmış.*" gibi sözler ulemâ arasına bile girmiştir.

Müftî-i belde, Terzi Baba'yı imtihân için da'vet eder. Maksat ise cehâleti sâbit olacak, kendisi tıpkıyla dâiye-i irşâddan çekilecek cihetine ma'tûf idi. Da'vete icâbetle nezd-i müftîye gelmiştir. Orada büyük bir meclis-i ilm teşekkül etmiş olduğunu görerek sebeb-i da'vetini sormasıyla müftü, "*Biz sizi imtihân için çağırdık. Hakkınızda dedikodu oluyor; buna nihâyet vermek lâzım geldi. Suâl soracağız, cevâb veriniz.*" diyerek, "*Sıfat-ı subûtiyye kaçtır?*" yolunda îrâd-ı suâl eylemiştir.

Terzi Baba, meydâna büyük bir hakîkat çıkarmak için, "*Bu beldeye göre yedi, sâir bilâda göre sekizdir.*" dedikte, huzûr dûçâr-ı hayret ile istiknâh-ı hakîkat etti. "*Bu beldeye göre: İlim, Sem', Basar, İrâde, Hayât, Kelâm ve Tekvîn'dir.*" deyip, Kudret sıfatını söylemedi. Sebebini sordular: "*Efendim*, "Bu beldede Hak'kın Kudret sıfatı yoktur." *diye, ehl-i belde inkârdadır. Eğer, Kudret sıfatına kâni' olsaydılar*, "Bir ümmî kulunda sırr-ı irşâdı icâd edecek kudret bulunur." *derlerdi. Mâdâmki öyle diyemiyorlar, o hâlde Hakk'ın Kudret sıfatı umûmunuzun zu'muna göre bu beldede yoktur. Hâlbuki,* (إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)"[248] cevâbını verir vermez, onun ilm-i ledünne sâhib bir ümmî-i kâmil olduğunu teslîm umûman ellerini ayaklarını öpmek sûretiyle arzı ta'zîm ederler.

Bunun gibi hayli menâkıbı vardır. Terzi Baba bu mes'ele üzerine, sıfât-ı sübûtiyye hakkında bir risâle te'lîf eylemiş ve tab' olunmuştur.

Hakâyık-ı sûfîyyeye dâir, **Miftâhu'l-Kenz** nâmıyla bir eser-i manzûmu vardır. Erzurum'da neşr-i füyûzât eden meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Habîb Baba hazretlerinin irtihâli ânında ani'l-gıyâb haber vermekle berâber, kendinin de âlem-i bakâya intikâlinin takarrüb ettiğini bi'l-beyân, cümle ahibbâ ve asdıkâ ve mürîdânıyla vedâ' ederek, 1264 sene-i hicriyyesinde (1848) mürg-ı rûhu gül-şen-i lâhûta revân eylemiştir. Erzincân'da medfûndur. Mahsûsan türbe yapılmıştır, ziyâret-gâhtır.

/185/ **Miftâhu'l-Kenz** manzûmdur. Mütâlâa ettim. Mazmunu âyet ve hadîstir. İlimlerinin kesbî olmayıp, vehbî olduğuna işâreten,

Ne söyler dinle ol ***Hayyât Vehbî***
Değildir işlerinin biri kesbî

buyururlar. Nazımda "Hayyât Vehbî" tahallus buyurmuşlardır. Bu eser dahi 1275/ (1859} senesinde tab' olunmuştur.

Hâfız Rüşdî Efendi meşâhîr-i hulefâsındandır. Terzi Baba, Âşık Yûnus'un sânîsidir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

248. "Allah herşeye kadirdir." Bakara sûresi, 20 ve muhte'lîf sûreler. (H)

Terzi Baba'nın Erzincan'daki türbesidir.

ŞEYH AHMED ZİYÂEDDÎN EFENDİ

Müşârünileyh hazretleri Gümüşhânelidir. Müteahhirîn-i meşâyıh-ı Hâlidiyye'nin büyüklerindendir. Şeyh-i mükerremleri Ahmed-i Şâmî el-Ervâdî olup, onların mürşid-i müfahhamları Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn-i Nakşıbendî hazretleridir.

Pederlerinin ismi Mustafa olup, Büyük babası Gümüşhâneli Abdurrahmân Efendi'dir. Ahmed Ziyâeddîn Efendi 1228/(1810) veyâ 1235 sene-i hicriyyesinde (1820) Gümüşhâne'de Emirler Mahallesi'nde gehvâre-i zîb-i âlem-i dünyâ oldular. Beş yaşında tahsîle başlayıp, Kur'ân-ı azîmü'ş-şândan behre-yâb olarak, menâkıb-nâmelerinde muharrer olduğuna göre, sekiz yaşında iken **Delâil, Kasâid ve Hizb-i A'zam** okumağa mütehâlık oldular. On yaşında iken pederleriyle Trabzon'a gidip, orada sarf ve nahv tederrüs etti. Pederi ticâretle meşgûl olduğundan bir gün, "*Oğlum, okuduğun kâfidir, artık ticârete başla.*" demiş ise de tahsîli terk etmeyip, bir yandan buna devâm, bir cihetten de kese örüp satmak sûretiyle te'mîn-i maîşet yoluna girmişti.

Bu sırada berâ-yı ticâret İstanbul'a gelen amcasıyla birlikte bulunmuş, İstanbul'da zevk-ı tahsîl galebe edince, pederinin istihsâl-i müsâadesi şartıyla amcasının muvâfakati üzerine İstanbul'da kalmıştır.

Evvel-emirde Bâyezîd Medresesi'nde bir odada sâkin olup, Şehrî Hâfız Muhammed ve Kürd Abdurrahmân ve Laz Osmân Efendilerin Süleymâniyye Câmi'-i şerîfinde derslerine devâm ve dört sene ikdâm ile tahsîl-i kemâlâtta bulundular. Sonra Mahmûd Paşa ve Bâyezîd Câmilerinde ders okutmaya başladılar, icâzet verdiler. Tekrâr okuttular, ikinci def'a icâzet verdiler.

Henüz akâid okurlarken te'lîfe başlayıp, yirmibeş sene te'lîfât ile meşgûl oldular. Bu esnâda bir şeyh-i kâmile intisâb sevdâsı zuhûr etti. Taharrîye başladı. Mevlânâ Hâlid'in emr-i ma'nevîsiyle Şam'dan İstanbul'a gelen Ahmed-i Şâmî hazretlerine mülâkî oldular ve intisâb ettiler.

/186/ Bu zât Trablusşam müftüsü, bir sâhib-i kemâl idi. Her ilimde mütebahhir olup, "Ziyâeddîn-i Ervâdî" diye meşhûrdur. Dersaâdet'te bulundukları müddetçe Ahmed Ziyâeddîn Efendi (Gümüşhâneli)'ye misâfir oldular. Esnâ-yı müsâferette mürîd-i cedîdini halvete soktular. İkmâl-i müddetle halvetten çıktılar. Fakat bu sırada şeyhleri tagayyub etti. Ahmed Ziyâeddîn Efendi çok aradı, nihâyet buldu. İkinci def'a halvete soktular.

Ba'dehû ikmâl-i tarîkata muvaffak olduğundan Nakşıbendî, Kâdirî, Sühreverdî, Çeştî ve Kübrevî tarîklarından icâzet aldılar. Şeyhinden ilm-i hadîs dahi tederrüsle icâze ahz eyledi. 1264/(1848) senesinde müstahlef oldular.

Mevlânâ Hâlid'in hulefâsından Abdülfettâh Efendi İstanbul'a gelince, Ahmed Ziyâeddîn Efendi sohbet-i şerîfesine şitâbân oldu. Abdülfettâh Efendi, Üsküdar'da medfûndur.

Ahmed Ziyâeddîn Efendi'nin şöhret ve kemâlât-ı ârifâneleri şâyi' olunca, nûr-ı irfânına şitâbân olanlar çoğaldı. İstanbul'da Bâb-ı Âlî karşısında Fatma Sultân Câmi'-i şerîfini mahall-i irşâd ittihâz buyurdular. Buraya hücreler yapıldı. Harem dâiresi inşâ edildi. Binlerce mürîdâna cilve-gâh oldu. *"Mürîdânı bir milyonu mütecâviz idi."* denilmektedir. Anadolu ve Rumeli'nde hulefâsı vâsıtasıyla neşr-i feyz-i tarîkata muvaffak olmuş ricâlu'llâhdandır.

Elliiki eser te'lîf buyurmuşlardır ki, en meşhûrlarının esâmisini atîde yazacağım. Bayburt'ta, Rize'de, Of'da kütüb-hâneler te'sîs ile onsekizbin cild kitâb, âlem-i irfâne yadigâr bırakmıştır. Beşyüz altın bu kütüb-hâneler için vakf eyledi.

1280/(1863)'de âzim-i râh-ı Hicâz olup, İskenderiyye'de onüç gün ikâmet ve her yeri ziyâret eyledi. Hz. Hâlid Ziyâeddîn'in Mısır'da halîfesi Şeyh Mâcid ile mülâkat etti, mazhar-ı hürmeti oldu.

Hicâz'dan avdet etti. Vüzerâdan Şeyh'ül-harem Emîn Paşa'nın kerîmesini tezevvüc eyledi ki, 1293/(1876) târîhine müsâdiftir. 1294/(1877) senesinde muhârebe münâsebetiyle Trabzon tarîkıyla Batum'a gazâya gittiler. Orada Ramazân'da askere hadîs-i şerîfden telkînât-ı mahsûsada bulundu. Avdetinde, ıyâliyle birlikte tekrâr Hicâz'a azîmet ettiler ve Hasan Hilmi Efendi'yi halîfeleri olmak i'tibârıyla yerlerine vekîl bıraktılar. Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere'de ilm-i hadîs tedrîs eylediler. Mısır'a avdetinde üç sene kaldılar. Burada dahi /187/ ilm-i hadîs okutup, evlâd-ı Arabdan beş zâta hilâfet verdiler.

Tanta'da Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerini ziyâret eyleyip, Dersaâdet'e avdet buyurdular. Câmi'-i şerîf-i mezkûrda va'z ve tedrîs ve irşâd ile dem-güzâr oldular. Alârivâyetin onaltı sene mürîdâna bi'z-zât telkîn-i zikr eylediler. Bi'l-âhare şeyhûhetleri te'sîriyle bu işi Hasan Hilmi Efendi'ye havâle buyurdular. Esâsen züvvârın, mürîdânın kesreti, Hz. Şeyh'in umûmuna yetişebilmesini imkân hâricinde bırakmış idi. Gâyet mücâhid, riyâzet-kâr ve ulemâ-yı âmilînden idi. Azm-i metîne mâlik olup, hastalıklarında bile ders okutmuşlardır.

Senede iki def'a halvet ederlerdi. Biri şehr-i Zi'l-hiccede, dîğeri şehr-i Recebde idi. Esnâ-yı zikirde mürîdân arasında hâlât-ı acîbe zuhûra gelir imiş. Dûçâr-ı vecd ü istiğrâk olanlar pek çok idi. Hz. Şeyh, dâimâ huddâmıyla birlikte taâm buyururlar imiş. Yatsıdan sonra söz söylemezler ve esâsen lüzûmsuz sözden hoşlanmazlar idi. Fecrde mutlakâ uyanırlar, sabâha dek ibâdet ederlerdi.

Seherde bâğa geldi seyre cânân
Neler seyr eyledi bîdâr olanlar

sırrınca müşâhedâtta rütbe-i refîaya sâhib olmuşlar idi.

Hulefâsı:

116 halîfe yetiştirmişlerdir. Hasan Hilmî, Şeyh Tâhir, Şeyh Saîd, Hâce Muhammed, Şeyh Mustafa ve Hâce Hasan Efendiler en ileri gelenlerinden idi. Fatma Sultân Câmii'ndeki meşîhati, sırasıyla hulefâsına meşrût kılmışlardır. Kıdem i'tibârıyla ve sırasıyla burada post-nişîn olmaktadırlar.

İrtihâli:

Hz. Şeyh, hastalandılar. 1311 sene-i arabiyyesi şehr-i Zi'l-ka'desinin sekizinci (14 Mayıs 1894) Pazar günü âzim-i dâr-ı âhiret oldular. O gün İstanbul adetâ bir mâtem-gâh oldu. Na'ş-ı mübârekleri binlerce halkın dûş-ı ihtirâmında Süleymâniyye Câmi'-i şerîfine nakl olunup, Sultân Süleymân-ı Kânûnî merhûmun türbesi ittisâlindeki makbere-i mahsûsalarında vedîa-i hâk-i gufrân kılınmışlardır.

Müşârünileyhin hulefâsından ve erbâb-ı irfân, Kolağası Fevzi Efendi söylemiştir:

Söyledi ***Fevzî*** *mücevher târihi feryâd idüp*
Fahr-ı bezmim mürşidim pîrim efendim el-firâk
فخر بزمم مرشدم بيرم افندم الفراق =1311

Gümüşhâneli merhûmun harem-i âlîleri dahi kabr-i enverlerinin yanındadır. Mezârtaşında yazar ki:

Hak-perestim arz-ı ihlâs itdiğim dergâh bir
Bir nefes ayrılmadım tevhîdden Allâh bir[249]

Muhaddisîn-i kirâmdan Kutb-ı Rabbânî ve Ârif-i Samedânî, Gavsu'l-vâsılîn Gümüşhânevî el-Hâc Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretlerinin zevce-i tâhire ve Şeyhü'l-Harem-i Nebevî Hacı Emîn Paşa kerîmesi, Tâcü'l-muhadderât Hâce Havvâ Seher Hânım'ın rûhuna Fâtiha, l Zi'l-ka'de 1329/(1911)."

/188/ Gümüşhânevî'nin mezârtaşındaki manzûme:

Nazar kıl çeşm-i ibretle makâm-ı iltecâdır bu
Erenler dergehi bâb-ı fuyûzât-ı Hudâ'dır bu

Ziyâeddîn-i Ahmed mevlidi anın Gümüşhâne
Şehîr-i şark u garbdır mürşid-i râh-ı Hudâ'dır bu

Muhakkak ehl-i Hak ölmez ebed haydır bil ey zâir
Sarâ-yı kalbini pâk eyle bâb-ı evliyâdır bu

Şuâ-ı dürr-i vahdet menba-ı ilm-i ledünnîdir
Mükemmel vâris-i şer'-i Muhammed Mustafâ'dır bu

*Hilâfet müddetinden "**ircii**" vaktine dek hakkâ*
Tarîk-ı Hâlidî'yi neşr iden hak-reh-nümâdır bu

Oku ihlâs ile bir Fâtiha kalbinde dâim tut
Cilâ rûhâni-i kalb-i mürîdâna gıdâdır bu

Muhaddisîn-i kirâmdan fahru'l-meşâyih Gümüşhâneli el-Hâc Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretlerinin rûh-ı mukaddeslerine, el-Fâtiha."

Hz. Şeyh, mahbûbu'l-kulûb olmuşlardı. Fi'l-hakîka ulemâdan, fuzalâdan, ricâl-i devletten pek çok zevâtın ve erbâb-ı muhabbetin ser-tâcı olmuşlardı. Mürîdânı Hz. Şeyh'e ziyâdesiyle arz-ı hürmet ü muhabbet ile zevk-yâb olurlardı. Müşârünileyhi bir

249. Bu beyiti Muallim Nâcî merhûm söylemiştir.

Ramazân-ı şerîfde izhâr buyurdukları ârzû üzerine Bâyezîd Câmi'-i şerîfine getirmişlerdi. Mahsûsan inşâ olunmuş bir arabaya koymuşlar, arabayı mürîdânı çekmekde idiler. Bir cemm-i gafîr arabanın etrâfını almışlar, câmi'-i şerîfe getirirlerken gördüm. Cemâl-i latîfleri nûra müstağrak idi. Beyâz sakalı, başının tâcı, vechindeki letâfet, kendilerine revnak-ı dîğer vermiş idi.

Câmi'-i şerîfte hünkâr mahfilinin altındaki maksûrenin pencere önünde şal yaydılar. Hz. Şeyh'i buraya getirdiler. Teveccühde bulunuyorlardı. Sağ elinin şehâdet parmağını hareket ettiriyordu. Kesret-i isti'mâl-i tesbîhden o hâlde idi ve kalb-i şerîflerinin meşgûl-i bi-zikri'llâh olduğuna parmağı şehâdet ediyordu. O zamân hâl-i tufûliyyette idim. Yanlarında bulundum, temâşâ ettim. Kalbime büyük bir hürmet ve heybet hissi geldiğini el'ân hâtırlarım. Çok büyük bir zât idi.

/189/ Boyu mevzûn, humreti gâlib beyâz yüzlü, çekme burunlu, açık alınlı, mübârek sağ gözünün altında bir hâl-i siyâh olup, müdevver çehreli, kara gözlü, uzun kirpikli, beyâz sakallı, başı matrûş idi. Entari giyerler, hırka, cübbe, biniş iktisâ buyururlar idi. Beyâzı severler ve dâimâ giyerlerdi. Hîn-i irtihâllerinde alâ-rivâyetin seksenüç yaşında idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Asâr-ı Aliyyeleri:

1. **Râmûzu'l-Ehâdîs,**
2. **Râmûzu'l-Ehâdîs Şerhi,** 5 cild.
3. **Câmiu'l-Usûl,**
4. **Câmiu'l-Mütûn fî Hakkı Envâı Sıfâtı'l-İlâhiyye,**
5. **Menâsik-i Hac,**
6. **Necâtu'l-Gâfilîn,**
7. **Devâu'l-Müslimîn,**
8. **Hadîsu Erbaîn,**
9. **Risâletün fı't-Tasavvuf,**
10. **Risâletün fi'l-Muhâcere,**
11. **Müstağni'ş-Şürûh,**
12. **Câmiu'l-Ahzâb,** 3 cild.
13. **Garâibu'l-Ehâdîs,**
14. **Levâmiu'l-Ukûl,**
15. **Rûhu'l-Ârifîn,**
16. **Fazâil-i Cihâd,**
17. **Esrâru't-Tarîk,**
18. **Delâilü'l-Hayrât;** harekelemiş ve hâşiyeleriyle bastırmışlardır.

Hz. Şeyh'ten sonra tekkelerin seddolunduğu târîhe kadar post-nişîn-i irşâd olanlar:

Şeyh Hasan Hilmi Efendi hazretleri, Şeyh İsmâîl Necâtî, Şeyh Ömer Ziyâeddîn Efendi, Şeyh Mustafa (Feyzî) Efendi.

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin Türbe-i şerifeleridir.

ŞEYH HASAN HİLMİ EFENDİ

Kastamonu civârında Azdavay nahiyesinde[250] 1240 sene-i hicriyyesinde (1825) dünyâya gelmiştir. Babası, Abdullâh-ı Ümmî nâm zâttır. Bir aralık hastalanmış, bir Cuma günü, "*Beni yıkayınız, temiz bulunayım.*" diye evlâdına vasiyyet etmiş, vefâtından evvel kendini gasl ettirmiş, derhâl teslîm-i rûh eylemiştir.

Oğlunu tahsîle sevk ile İstanbul'a göndermiş idi. O da Hoca Büyük Hâzım Efendi'nin dersine devâma başlamış, ulûm-ı âliyeden fıkıh, tefsîr ve fünûn-ı mürettebe-i aliyye tahsîl eylemiştir. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi merhûma intisâb ile "*Şeyhime yakın olayım.*" diye Cağaloğlu'nda tekkeye yakın bir medresede ihtiyâr-ı ikâmetle azîzine ma'nen ve mâddeten kesb-i kurbiyyet eylemiştir.

Bir tarafdan tahsîle devâm eder, bir tarafdan da Fatma Sultân Câmii'nde hasbeten li'llâh der-uhde eylediği müezzinlik vazîfesini îfâ eyler imiş. Bir zamân sonra bu câmi'de ihtiyâr-ı ikâmet edip, beş vakitte câmii açar ve müezzinlik ederdi. Gümüşhâneli'ye intisâbında zevki artmış ve dersten icâzet alarak netîcede Gümüşhâneli'ye sırdaş ve onunla hem-hâl olmuş; Gümüşhâneli'nin delâletiyle azîzi Ahmed Şâmî el-Ervâdî hazretlerine arz-ı nisbet eylemiştir ki, bu zât bâlâda yazıldığı vechile Mevlânâ Hâlid hazretlerinin halîfesidir.

250. Şu anda Kastamonu'ya bağlı bir ilçe merkezidir. (H)

Ahmed-i Şâmî, Hasan Hilmi Efendi'nin ikmâl-i sülûkuna ve terbiye-i tarîkatına Gümüşhâneli merhûmu me'mûr edip, Ahmed Ziyâeddîn Efendi'den hadîs okumuş ve elli yıl bir arada dem-güzâr olmuştur. Ahmed Ziyâeddîn Efendi, Hicâz'a giderken Hasan Hilmi Efendi'yi tevkîl etmiştir. Bu sebeble dört sene vekâlette bulunmuştur. İkinci haccında yine vekîli olmuştur.

Avdeti zamânında mürîdânının çoğaldığını görünce, umûmun teslîkine Hasan Hilmî Efendi'yi me'mûr ile, bir zamân sonra Hasan Hilmi Efendi, Geyve'ye giderek orada ders okutmaya ve neşr-i ilme başlamış. Hem ders okutur, hem neşr-i tarîk eder imiş. Şöhreti artmış, intisâb edenler çoğalmış, da'vet-i vâkıa ile İstanbul'a gelmiştir.

Gümüşhâneli merhûm Beykoz'a gittiğinde kâim-i makâm olmuştu. Cuma günleri hatm-i hâcegân yapardı. Gümüşhâneli merhûmun irtihâli vukûa gelince Hasan Hilmi Efendi, yerine geçmiştir.

1314/(1896)'te Hicâz'a gitti. Ba'de'l-hac, Medîne'de onsekiz gün kaldı. Avdetle 1329/(1911) senesine kadar neşr-i feyz ederek irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediler. Süleymâniyye'de azîzinin yanında medfûndur.

Âh Cenâb-ı Hilmi-i Kutb-ı zamân
Oldu bugün mücîb-i da'vet-i Rahmân

Kitâbe-i seng-i mezârı:

Pîr-i rûşen ârif-i bi'llâh kutbu'l-evliyâ
Sâni-i isneyn Cenâb-ı Hazret-i Ahmed Ziyâ

Mansıb-ı feyz-i butûn-ı kevser-i peygamberî
Abd-i sâfî mazhar-ı sırr-ı bekâ-yı Kibriyâ

Şeyh Hasan Hilmî Efendi Hazret-i fahri'ş-şuyûh
Burda medfûndur o zât-ı menba'-ı hilm ü hayâ

Bir yetişdirmişdi şeyhi kendine itmişdi yâr
Görnemişdi mislini asrında çeşm-i etkıyâ

İrtibât-ı kalb idüp gör ki ne feyz eyler zuhûr
Öldü zannetme hakîkatda anı sen **Fevziyâ**

Dur oku ihlâs ile bir Fâtiha ol muntazır
Mahzen-i feyz-i ilâhîdir kubûr-ı asfiyâ

24 Saferü'lhayr 1329, 10 Şubat 1326/(22 Şubat 1911) yevm-i Perşembe sâat yedi yi yirmibeş dakîka geçe (vefât etmiştir.)

Hastalandığı zamân Gümüşhâneli hulefâsından merhûm Hâce İsmâîl Necatî Efendi'yi kâim-i makâm ittihâz ile bir vasiyyet-nâme yazmıştır. İrtihâliyle cenâzesi gasl olundu; bir gece dergâhta kaldı. Ertesi Cuma günü Bâyezîd Câmi'-i şerîfine nakl edildi. Kayserili Hâfız Hâzım Efendi cenâze namâzını kıldırdı. Cemm-i gafîr ile Süleymâniyye Câmii'ne nakl ile Sultân Süleymân Türbesi civârında azîzinin yanında vedîa-i rahmet-i Rahmâniyye kılındı.

Elliyedi halîfesi vardır. Bu hulefâsının esâmisi, Mustafa Fevzi Efendi'nin tab' u neşreylediği **Menâkıb-ı Haseniyye** nâm eserde mezkûrdur.

Ayak ucundaki taşta, "*Hazâ Kabru Şeyh Hasan Hilmî (kuddise sırruhû). Tarîkat-ı aliyye-i Nakşıbendiyye-i Hâlidiyye meşâyıh-ı kirâmından Gümüşhâneli Dergâh-ı şerîfi şeyhi Kastamonulu el-Hâc Hasan Hilmî Efendi hazretlerinin rûhuna ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhına li'llâhi'l-Fâtiha.*" (yazılıdır.)

İSMÂÎL NECÂTÎ EFENDİ

İsmâîl Necatî Efendi merhûmun kabri Süleymâniye'de, Gümüşhâneli merhûmun kabr-i mübâreki civârındadır.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

Mürşid-i ehl-i tarîkat kıdve-i erbâb-ı dîn
Hazret-i üstâd-ı a'zam tâc-ı fahri'l-ârifîn

Sâni-i kâim-makâm-ı Hazret-i Ahmed Ziyâ
Şems-i feyyâz-ı fazâil nûr-ı ayn-ı sâlikîn

Nisbet-efzâ-yı tarîkat rehber-i ilm-i butûn
Zübde-i erbâb-ı sâdât muktedâ-yı âharîn

Zü'l-cenâhayn Hâce İsmâîl Efendi hazreti
Vâris-i ekmel idi her hâlde gâyetle metîn

***Fevziyâ üçler** huzûrunda oku üç Fâtiha*
Burdadır rûh-ı Ziyâ Hilmî Necâtî-i berîn
(بورده در روح ضیاء حلمی نجاتیء برین)=15 Cemâziye'l-evvel 1338/5 Şubat 1336/ (1920)

İstanbul vilâyeti müftüsü Hasan Fehmi Efendi'nin pederi, ulemâdan, fuzalâdan bir zât-ı âlî-kadr idi.

TEKİRDAĞLI MUSTAFA FEYZİ EFENDİ

Tekirdağlı merhûm Mustafa Feyzi Efendi dahi, ulemâdan bir zâttır. Yeni Câmi'-i şerîfde hadîs okutur idi. İrtihâlinde cenâzesi Süleymâniye'ye defn olunmak istenmiş iken, Ankara'dan müsâade olunmadığı cihetle, âhâr yere defn olunacağı sırada, telgrafla müsâade olunmakla buraya nakl ve defn edilmiştir.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

Tekfûrdâğî merhûm Mustafa Feyzî
Gümüşhâneli'den almış idi feyzi

Post-nişîn-i sâbıkı vü dergehinde
468 + 410 + 173+ 294 =1345
Hem de mücîz idi ilm râhında.

"İrciî" hitâbı irişdi nâ-gâh
İcâbetine evvelce olmuşdu âgâh

Kabrini ziyâret iden ihvân
Rûhuna Fâtiha kılsun ihsân
23 Muharrem 1345/(5 Ağustos 1926)

Vezni ve mevzunu hâric-i ez-kâide-i nazm olan bu kitâbenin, aynen istinsâh edilmiş olduğunu, kâriîn-i kirâm nazar-ı dikkatten dûr tutmamalıdır.

ŞEYH ÖMER ZİYÂEDDÎN EFENDİ

An-asıl Dağıstanlıdır. Çerkay muzâfâtından Mırtay karyesinde tevellüd etmiştir. Lezgî aşiretinin Avâr cinsindendir. Şeyh Şâmil'in gazavât-ı ma'rûfesi esnâsında maiyyetinde hizmet etmiştir. Mevlidinde mukaddemât-ı ulûmu tahsîlden sonra, İstanbul'a hicret eylemiştir. Dersaâdet'e geldikten sonra, hem tahsîl-i ulûm-ı âliye ve êliyeye müsâreât ve hem de sâhib-i füyûzât-ı âliye, şeyh-i meşhûr, Gümüşhâneli el-Hâc Ahmed Ziyâeddîn Efendi'den iktisâb-ı füyûzât-ı ma'neviyyeye mübâşeret eylemiştir.

Tedrîsi mu'tâd olan ulûm-ı zâhireden, yine müşârünileyhden tekmîl-i nüsah-ı ilmiyye ile ahz-ı icâzet eylediği gibi, şeyh-i müşârünileyhin delâletiyle, seyr-i merâtib ederek, istihsâl-i hilâfet eylemiştir. Kuvve-i hâfızalarında(ki) metânet şâyân-ı hayret olup, Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı Fâtiha-i şerîfe gibi kemâl-i sür'atle okuyacak derecede hâfız olduğundan başka, tercüme ettiği **Zübdetü'l-Buhârî**'yi ve ba'zı kütüb-i ehâdîsi ezber etmişti. Birçok sene hatm-i şerîfle terâvih kıldırdığı gibi, âhir ömrüne kadar Kur'ân-ı Kerîm'i altı sâatte evvelinden âhirine kadar ezber okumağa muktedir bir hâfız idi. Bu cihetten nazîri pek nâdir idi.

Ahz-ı icâzet-i ilmiyyeden sonra, 15 Muharrem 1297/(1 Ocak 1880) târîhinde alay müftüsü olduğundan, Edirne'de onaltı sene kadar hıdmet-i mezkûreyi kemâl-i istikâmet ü dirâyet ile ba'de'l-îfâ, Malkara kazâsı niyâbetini kabûl ile, bu hizmette dahi onüç sene kadar kalmıştır. Sonra Tekirdağ niyâbetine terfî' edilerek, iki buçuk sene mikdârı da hıdmet-i mezkûreyi hüsn-i îfâ etmiştir.

İ'lân-ı Meşrûtiyyet'i müteâkib, Dersaâdet'e avdet ve bir müddet kaldıktan sonra, Medîne-i Münevvere'ye gidip, altı ay kadar da orada kalmış ve o sırada cânib-i Hicâz'a gelen Hıdiv Abbâs Hilmi Paşa maiyyetinde, on seneden ziyâde Mısır'da, sarayda mazhar-ı i'zâz olmuştur.

1337/(1919) târîhinde Dersaâdet'e avdetle, Dâru'l-Hilâfe Medresesi'nde hilâfıyyât ve ba'dehû ilm-i hadîs tedrîs eylediği gibi, Gümüşhâneli merhûm(un) Dergâhı post-nişînliği inhilâl eylediğinden, hulefâ-yı mevcûdînin erşed ve a'lemi olduğundan, seccâde-nişîn-i irşâd olarak, şart-ı vâkıf mûcebince irşâd ve tedrîs-i ilm ile iki sene meşgûl olmuştur.

Âzim-i dâri'l-karâr olarak Süleymâniye'de azîzinin yanına defn olundu. Târîh-i irtihâli 17 Rebîu'l-evvel 1340/(18 Kâsım 1921)'ta bir Cuma gecesidir. Sinni yetmiş idi.

Müşârünileyh, kerîm, sahî, ahlâk-ı hamîde ile muttasıf, muhaddis, âlim ve fâzıl idi. **Zübdetü'l-Buhârî** diye iki cild neşr olunan ehâdîs-i şerîfe, kıymetli bir hizmetin mahsûlüdür. (*rahmetu'llâhi aleyh*)

Muharrir-i fakîr bir gece meclis-i zikrinde bulunmuş idim.

221. sahîfede tercümesinden biraz bahis vardır.

KÂTİP el-HAC MUSTAFA FEVZÎ EFENDİ

Eğinli'dir. Nu'mân Efendi isminde birinin oğludur. Küçük yaşta İstanbul'a gelip, huzûr hocalarından Kasab-zâde Vâiz Efendi'nin dersine devâma başlayıp, ondan tahsîl görmüş ve ona dâmâd olmuştur.

Bahriye Dâiresi'ne intisâb ile berîk kâtibi, kalyon kâtibi olup, bi'l-âhare kolağalığına terfi' etmiş ve tekâüd olmuştur. "Kâtib" diye şöhreti vardır.

Tekâüd olduktan sonra İstanbul'da Lastikçi Murtazâ Ticârethânesi'nde dört sene kadar vezne-dârlık edip, 1 Muharrem 1343/(2 Ağustos 1924) târîhinde irtihâl-i dâr-ı naîm eyleyip, Edirnekapı hâricinde Nakşî Tekkesi civârında defîn-i hâk-ı gufrândır.

Harâmeyn-i muhteremeyni ziyârete muvaffak olmuş idi. Tarîkaten bidâyet-i hâlde Gümüşhâneli merhûma intisâb ile, onbeş sene kadar onun dâire-i terbiyetinde perveriş-yâb olup, bi'l-âhare halîfe-i güzîni Hasan Hilmi Efendi merhûmdan ikmâl-i sülûka muvaffak olarak nâil-i hilâfet olmuştur.

Dindâr ve gâyet gayret-kâr olup, Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin meslek-i şerîfine sâlik ve vahdet-i vücûd zevkine mâlik idi. **Cerîde-i Sûfîyye**'de vahdet-i vücûd'a dâir neşr eylediği makâlât, pek ârifâne ve âşıkânedir. İhvânının da bu zevke âşinâ birer merd-i rûşenâ olmasına pek hâhiş-kâr olup, mutaassıblara meydân okurdu. Neşr-i âsâra da meyli olup, sekiz kadarını bastırmış idi. **Menâkıb-ı Ziyâiyye** diye Gümüşhâneli merhûm için yazdığı manzûm eserin birinci kısmı, tercüme-i hâl ve menâkıb-ı âli'l-âl Hz. Ziyâeddîn'e âit idi. İkinci kısmı, râbıta ve âdâb-ı tarîkata ait bir eser-i manzûmdur. **Menâkıb-ı Haseniyye** nâmıyla şeyhi Hasan Hilmi Efendi merhûm hakkında yazdığı eser dahi şâyân-ı nazardır.

Adüvv-i ekber-i dîn-i Muhammedî olan Abdullâh Cevdet'e karşı reddiyye makâmında yazdığı **İzhâr-ı Hakîkat** şâyân-ı iltifât bir eserdir. Gayr-ı matbû' âsârı da varmış.

Dersten me'zûn, âlim, ârif ve âşık bir zât idi. Eş'âra meyl ü muhabbeti vardı. Fakat garâmiyyât ve şathiyyâta dâir değildir. Hîn-i irtihâlinde ellibeş yaşında imiş.

Manzûmâtından:

Sana senden seninle hamd idenler
Okurlar dersini ancak bilenler

Seni tevhîd iden anlar ancak
Odur mahz-ı ubûdiyyetde mutlak

Beni dûr itme onlardan ilâhî
Seni tevhîd ide kalbim ke-mâ-hî

Bu münâcât, **Kitâbu İsbâti'l-Mesâlik** mukaddimesindendir. Sözlerine dikkat edilirse, tamâmen vahdet-i vücûd neş'esine nâzırdır.

Nuûtundan:

Yâ Rasûla'llâh sana yüz tutdum îmân aşkına
Sen kabûl it bendeki ol Rabb-ı Mennân aşkına

Aşkını sînemde hıfz itdim ben îmânım gibi
Bahr-ı aşkın kükresin her demde cânân aşkına

Bir hakîkatla telakkî eylesin **Fevzî** *seni*
Sırrına mevdû' olan envâr-ı irfân aşkına

* * *

Açılup dîde-i cânım bana cânân görünür
Tende cânım görünür sînede îmân görünür

Bu rehin zevkini gel âşık-ı bî-dillere sor
Neye baksan gözüne ol Şeh-i Adnân görünür

Bu rehin hâkine kurbân olanın ey **Fevzî**
Bitevî âlem anın hâkine kurbân görünür

* * *

Eyâ sultân-ı iklîm-i sabâhat
Sana geldik kapında bî-nevâyız
Ve yâ şâhen-şeh-i mülk-i sehâvet
Bizi reddetme bâbından gedâyız

Risâlet bâğının ey serv-i nâzı
Tükendi **Fevzi**'*nin sûz ü güdâzı*
Budur dergâh-ı izzetden niyâzı
Şefâat isteriz ehl-i recâyız

* * *

Harîm-i bezm-i lâhûta giren Fahr-ı risâletdir
Cemâl-i pâk-i Mevlâ'yı gören Fahr-ı risâletdir

Burâk u Refref ü Cibrîl tahayyürde kalup bir bir
Nice yüzbin hicâblardan geçen Fahr-ı risâletdir

Geçüp arş-ı muallâyı kemâl-i aşk u hayretle
Huzûr-ı Rabb-i izzetde duran Fahr-ı risâletdir

*Geçüben "**kâbe kavseyni ev ednâ**"[251] remzini duydu*
Şarâb-ı lâ-yezâlîden içen Fahr-ı risâletdir

Bırakdı cism-i nâsûtu giyindi tâc-ı lâhûtu
Makâmât-ı taayyünden uçan Fahr-ı risâletdir

*Güneh-kâr abdi **Fevzî**'nin ümîdi bir şefâatdır*
Ki derdli kullara dermân viren Fahr-ı risâletdir

Uzunca boylu, zayıfça, mutavassıt sakallı, kumral saçlı, sert söyler, hadîdü'l-mizâc idi. Fâtih'de, Dıraman'da ihtiyâr-ı ikâmet ederdi.

Mir'âtü'ş-Şuhûd, Mîzânu'l-İrfân ve **Şumûsu's-Safâ** dahi güzel eserlerindendir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

HÂFIZ AHMED ZİYAEDDÎN EFENDİ

Bu zât-ı muhterem Süleymâniyye'de Gümüşhâneli merhûmun kabr-i münevveri hizâsında medfûndur ki, kitâbe-i seng-i mezârı şöyledir:

إن الأنام متى انقضت آجالها
كفل القبور لها بعمر ثانى

فتعجبون ممن يزول وقبره
لا زال مأمورنا بكل زمان [252]

Gavsu'l-vâsilîn Gümüşhâneli Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretlerinin hâdim-i hâssı ve Şeyh Hasan Hilmi Efendi hazretlerinin halîfesi ve Medîne-i Münevvere mücâvirîn-i kadîmesi, ecille-i kirâmından Şeyh Hâfız Ahmed Ziyâeddîn Efendi'nin halvet-gâh-ı ebedîsidir. el-Fâtiha. 5 Şevvâl 1340/(2 Haziran 1922) Cuma."

Evvelce tabur imâmlığında bulunmuş, sonra ihtiyâr-ı tekâüd eylemiş ve kırk seneyi mütecâviz Medîne'de mücâveret etmiş bir zât olduğu anlaşıldı. Bunun medfûn olduğu kabri, bidâyeten Ömer Ziyâeddîn Efendi ihzâr edip, bi'l-âhare burası Hz. Ahmed Ziyâeddîn'e uzaktır diye daha yakın bir yerde dîğer bir kabir ihzâr ederek, Ömer Ziyâeddîn Efendi vefâtında buraya defn olunmuş ve evvelki kabirde Ahmed Ziyâeddîn Efendi vedîa-i hâk-i mağfiret kılınmıştı. (*Rahmetu'llâhi aleyhimâ*)

---

251. (قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) "İki yay aralığı kadar veyâ daha kısa." (53. Necm sûresi, 9) (H)
252. "İnsanların ecelleri gelince, kabirler onlara ikinci bir ömür biçer. Kabri her zamân mevcut olduğu hâlde gidene hayret ederler." (H)

/191/ ERBİLÎ ŞEYH MUHAMMED ES'AD EFENDİ

Zamânımız meşâyıh-ı Nakşiyye'sinin en ziyâde şöhret alanlarındandır. Tahmînen 1264/(1848) senesinde Kerkük sancağı mülhakâtından Erbil kasabasında âlem-i vücûda zînet-fezâ olmuşlardır. Pederleri Muhammed Saîd hazretleri tarîk-ı Nakşıbendî-i Hâlidî erkânındandır. Büyük pederleri Mevlânâ Hâlid'in hulefâsından es-Seyyid eş-Şeyh Hidâyetullâh Efendi'dir. Vâlide-i muhteremeleri cihetinden de seyyid-nesebdir. Şeyh Abdurrahmân Efendi nâmında birâder-i mükerremleri olup, Erbil'de mukîmdir.

Erbil'de Mevlânâ Hâlid hazretlerinin inşâ buyurdukları bir hânkâh-ı münîf vardır ve bu âileye terk buyurulmuştur. Meşîhati büyükten büyüğe intikâl eylemesi meşrûttur.

Es'ad Efendi, Erbil'de tahsîl-i kemâlât eyledikten sonra, Nakşıbendî meşâyihinden Tâhâ el-Kürdî el-Harîrî hazretlerine intisâb eylemiştir ki, bu şeyh-i mükerrem bir vâsıta ile Mevlânâ Ziyâeddîn Hâlid hazretlerine muttasıldır.

اسعدا یافت شرف از قدمش فرش حریر

ظن میران که حریراست سر زینت شیخ [253]

buyurmaları şeyhlerine olan münâsebeti beyân içindir.

Es'âd Efendi, gâyet zekî, fatîn, sür'at-i intikâle mâlik, tarîk-ı aşka sâlik bir zât olduğundan, isti'dâd-ı Hudâ-dâdları te'sîriyle, az vakitte keşfiyyât-ı ilmiyye vü irfâniyyeleri gün-be-gün tezâyüd eyledi. İlm-i tefsîr ve ilm-i hadîste yed-i tûlâ sâhibi oldular. Lisân-ı Arabî vü Fârisî'nin gavâmız-ı edebiyyesine vukûf-ı tâmları olduğundan, tâlib-i irfân olanlar, çeşme-i füyûzâtlarından müstefîd olurlar.

253. "Ey Es'ad! İpek bile onun gelişiyle şeref bulur. Şeyhin süslü başı zannet ki, ipektir." (H)

Bir müddet sonra ziyâret-i Haremeyn-i muhteremeyn ârzûsuyla ol cânib-i şerefcâlibe azîmet ettiler. Bu sırada Şeyh Tâhâ hazretlerinden müstahlef olmuşlardı.

Hicâz'dan İstanbul'a geldiler. Burada bildiği kimse yok idi. Kemâlât-ı ilmiyyelerini de izhâr etmek istemezlerdi. Evvel emirde bir zâtın delâletiyle Salkımsöğüt'te Beşîr Ağa Dergâh-ı şerîfine misâfir olup, bir müddet burada kalmışlardır. Görüşenler meftûn-ı irfânı oldular. Tekrâr görüşmeye hâhiş-kâr bulundular. Gelen giden çoğalmaya başladı. Fakat Beşîr Ağa Dergâhı şeyhi, Hz. Es'ad'ı kıskandı, istirkâba başladı, âsâr-ı istiskâl gösterdi. Es'ad Efendi li-zarûretin burayı terk ile Bâyezîd'de Parmakkapı'da Makasçılar içindeki câmi'-i şerîfin müezzin odasına nakl etmiştir. Buraya dahi gelen giden mütezâyid idi. Ba'zı zevâtın gösterdiği ârzû üzerine, Fâtih Câmi'-i şerîfinde **/192/ Hâfız Dîvânı** okutmaya başladığından, hayli erbâb-ı aşk cem' olmuştu. Bir aralık Mevlânâ Câmî'nin **Lüccetü'l-Esrâr**'ını okutmuş ve her hafta Salı günleri meclis-i irfânları ehl-i aşk ile dolmuştur.

Bâyezîd dersiâmlarından Yektâ Efendi dûçâr-ı istiğrâk olmuş idi. Hz. Es'ad onu bu istiğrâktan kurtardığından, Yektâ Efendi herkese hâl-i Es'ad'dan haber verip, ona arz-ı nisbete teşvîk ve terğîb mesleğini tutmuştur. Es'ad Efendi'nin kemâl-i irfânı iyiden iyiye şâyi' oldu. Merhûm Dervîş Paşa-zâde dâmâd-ı pâdişâhî Hâlid Paşa, Hz. Şeyh'in nûr-ı irfânından müstefîd olmak emeliyle saraya da'vet etmiş. Birbuçuk sene saraya müdâvemetle ulûm-ı Arabiyye vü dîniyye tedrîs eylemiştir.

Şöhretini Sultân Abdulhamîd Hân-ı sânî haber aldıkta, kadrini i'lâen Meclis-i Meşâyıh a'zâlığına ta'yînini irâde etmiştir. Hz. Şeyh, meclis günleri meclise, ders günleri Fâtih'e ve ara sıra Saray'a giderlerdi. Bu sırada Sultân Bâyezîd Câmi'-i şerîfi imâretinin kapısı üstündeki odalardan meydâna nâzır olan odaya nakl-i mekân eyledi. Bir müddet sonra Macuncu civârındaki Kelâmî Dergâhı meşîhati inhilâl edince, kendilerine tevcîh olunarak, burada Cuma günleri ikindiden bir sâat evvel meclis-i zikr teşkîline ve tullâb-ı ma'rifeti irşâda başladılar.

Kelâmî Dergâhı, Kâdirî tekkesidir. Hz. Şeyh, tarîk-ı Kâdirî'den de müstahlef olduklarından, evvel emirde kuûden Kâdirî evrâdı okumak sûretiyle Kâdirî âyînini icrâya, ba'dehû hatm-i hâcegânı îfâya şitâb ederler.

Burada şöhretleri büsbütün şâyi' oldu. Fâtih ulemâsından olup, râbıtayı putperestlik, tarîkata intisâbı dalâlet addeden nice mutaassıbîn-i zamân, Hz. Şeyh'in kemâlâtına meftûn olarak arz-ı intisâb ile vâdî-i dahl ü ta'rîzdan rû-gerdân oldular. Cenâb-ı Es'ad'da gördükleri kemâl-i irfânın karşısında hepsi boyun eğdiler. "*Esnâ-yı zikrde, sağa sola sallanmak, alâmet-i rakstır, harâmdır.*" diye bağıranlar, meclis-i zikrlerinde, zıp zıp sıçramaya başladılar. Vaktiyle ta'riz-kâr oldukları râh-ı hakîkata bağlandılar. Lisânlarına mühr-i sükûtu vurdular. "*Her ne var ise hâlet-i mestânede vardır.*" denilmesinin bir hakîkat olduğuna îmân ettiler.

Cenâb-ı Es'ad'ın hâli /193/ herkesi kendine esîr etmiştir. Tarîk-ı Nakşıbendî'de sohbet esâs olduğundan, bir zamânlar Cuma günleri zikirden evvel ve sonra hikmet-i edeb ve neş'e-i tarîkattan ve esrâr-ı aşk u muhabbetten uzun uzadıya bahs ederlerdi. Meclis-i sohbetinde bulunan erbâb-ı taassub, hâl-i temerrüdden ferâgat eder, "*Bu iş bizim anladığımız gibi değil*miş." diye yumuşar, derhâl teslîm olurdu ve el'ân böyledir.

Es'ad Efendi bir aralık Halıcılar'da kâin Hacı Feyzullâh Efendi hazretlerinin dergâh-ı münîflerine de devâm buyurmuşlardı.

Bir aralık **Kenzü'l-İrfân** nâmında binbir hadîs-i şerîften mürekkeb eseri cem' ve telfîk ile tab' ettirmişlerdir. Selîka-i kalemiyyesi ve tarz-ı ma'nâdaki tevcîhi kendisini sahîfe-i edebiyyâtta ser-nâme-i mübâhât eyleyecek derecededir. Mukaddimesini kısmen ve aynen nakl ediyorum:

> "Şu bedâyı'-hâne-i âlemde cevher-i insâniyyeti şa'şaa-dâr eden ne kadar ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı cemîle var ise cümlesi ummân-ı irfân olan peygamber-i zî-şân efendimiz hazretlerinden alınmış ve tercümelerle bütün cihâna dağılmış iken, maârif-i İslâmiyye'den bî-behre kalan nev-resîdegân-ı zamândan ba'zıları(nın), gûyâ menba'-ı maârif ecânibde imiş, zu'm-ı fâsidine düştüklerini vakit vakit işitir, müteessir olur idim.
>
> Bir gün şu zehâb-ı bâtılı, iki genç lisânından bi'z-zât dahi işitmekle, ol bâbdaki teessürâtım arttı. Binâenaleyh nihâyeti vahîm olan bu gibi efkâr-ı sakîmeden ihvân-ı dînimizi kurtarmak üzere Nebiyy-i müşârünileyh efendimiz hazretlerinin ehâdîs-i şerîfelerinden saâdet-i dîniyye vü dünyeviyyeyi müştemil ve mütekemmil binbir kadarını cem' ve tercümeye başladım. Ümîd ederim ki **Kenzü'l-İrfân** ser-levhasıyla tab' u neşr edilen şu eser-i âcizânemi mütâlâa edenler, artık ahlâk-ı hamîdenin menbaı ve ulûm ve maârifin mecmaı(nın) dîn-i mübîn-i İslâm olduğunu tasdîk ve her türlü hâllerini ittıâdât-ı ilhâm-ı gâyât-ı Cenâb-ı risâlet-penâhîye tatbîk ile ilmen ve amelen saâdet-i dâreyne mazhar olurlar. Ve mina'llâhi't-tevfîk."

Müteahhirîn-i urefâ-yı İslâmiyyeden olup, tercüme-i hâllerini bâlâda yazdığım Giridî Muhtâr Efendi merhûmla muhabbet-i fevka'l-âdeleri vardı. Bu esere yazdıkları takrîzden bir kısmı:

/194/*Söyle kimdir hâzin-i dâniş-ver-i ulviyyetin*
Kim seni keşf itdi ey kenz-i hakâyık-ihtivâ

Himmet-i ulyâsı şöhret-gîr olan ârif midir
Eyleyen senden nikâb-endâz-ı eşkâl u hafâ

Mürşid-i rûşen-güher allâme-i ulvî-nazar
Şeyh Bistâmî-siyer minhâc-ı Hakk'a pîşvâ

Hazret-i Es'ad Efendi kim uluvv-ı şânını
Dâniş ü irfânını tasdîk ider ehl-i nühâ

Tenk-destân-ı maânî-i hadîs-i envere
***Kenz-i İrfân** açdı ol gencûr-ı irşâd u tukâ*

Ulemâ-yı kirâmdan Ca'fer Efendi tarafından yazılan Arapça takrîzden:

فلما كحلت طرف الطرف بائمد هذه الرسالة المباركة المسماة بكنز العرفان فى احاديث نبي الرحمة التي الفها الشيخ العالم الفاضل و الانسان الكامل سيدي الشيخ الحاج اسعد افندي الاربيلي سيخ تكية كلامي اطال الله بقاه ومتعنا الله ببركات كنز العرفان فوجدتها رسالة جامعة لحقائق الكمالات العلمية العملية.[254]

Şuarâdan Hamdî Bey nâmında biri Hz. Şeyh'i bir eserinden dolayı Sultân Abdulhamîd-i sâniye gamz etmiş, verdiği jurnalde, "*Bu eser gençlere hitâben yazılmış. Onların efkârını tenvîre meyl-i kelâm olunmuş ve* (سافروا تصحوا)[255] *hadîs-i şerîfi münâsebetiyle*, "Ecnebiye kaçınız." *diye teşvîkâtta bulunmuş.*" diye tahrîf-i hakîkatla münâfıklık etmiş idi.

Erbâb-ı kemâlin ekseriyyetle başına gelen hâl, Cenâb-ı Es'ad'ın da başına geldi. Abdulhamîd'in irâdesiyle Erbil'e nefyen i'zâm edildi. Bir cihetten de dergâha gelenler meyânında vüzerâdan, müşîrândan, ricâl-i ilmiyyeden pek çok zevât, o zamânın îcâbınca nazar-ı dikkati celb ediyordu. Bu cem'iyyeti dağıtmak lâzım geliyordu.

1 Haziran 1316/(13 Haziran 1900)'da Hz. Es'ad, Erbil'e gitti. Cümle mürîdân ve muhibbân nâr-ı hasretiyle yandı kavruldu.

Erbil'de bir sâliha hâtûn, teberrüken bir dergâh-ı şerîf inşâ ederek, kendilerine teslîm olunmasıyla, burada ihtiyâr-ı inzivâ ile meşgûl-ı irşâd oldular. İstanbul'daki mürîdân ve muhibbânından yazılan tahâssür-nâmelere ayrı ayrı cevâb-nâme yazarlardı. Yazdıkları mektûblar herkesin isti'dâdına göre hakâyıkı câmi' birer nüsha-i nefîse olup, mikdârı çoğalıp, bi'l-âhare toplanarak kitâb sûretinde tab' olunmuştur.

---

254. "**Nebiyyi'r-Rahmân** isimli bu mübârek risâlenin her tarafı ismidle (sürme taşı) süslenmiştir. Bu eseri Kelâmî Tekkesi şeyhi, kâmil bir insân ve faziletli bir âlim olan eş-Şeyh el-Hâc Muhammed Es'ad-ı Erbilî Efendi -*Allah onun ömrünü uzâtsın ve bizi onun eserinden faydalandırsın*- yazmıştır. Bu risâleyi, ilmî ve amelî hakîkatların toplandığı bir eser olarak gördüm." (H)

255. "Seyahat ediniz, sıhhat bulursunuz." Farklı rivayetleri için bkz. el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.I, s. 445. (H)

Kendilerine muhabbet-i mahsûsa-i âcizânem olup, mükerreren şeref-yâb olmuş idim. Vâdî-i ihlâsta takdîm eylediğim arîzama yazdıkları cevâb-nâme aynen telsîk olunmuştur:

/195/ "*İzzetlü Hüseyin Vassâf Bey Efendi birâderimize!*

Bu zerre-i hakîrin bâdî-i tesrîri ve dîde-i ârzûmun medâr-ı mefharet ü tenvîri bulunan bir kıt'a iltifât-nâme-i maârif-i allâmeden vâsıl-ı eyâdî-i şükrân olarak duâ-yı bî-riyâdan îsâl-i bârgâh-ı Cenâb-ı Kibriyâ kılındı. Hazîneyi, harâbede taharrî ve dâne-i saâdeti lâne-i tarîkatta telâkki eden urefâ-yı zurefâdan olduğunuz bedîhî bulunduğundan, Hak teâlâ hazretlerine arz-ı şükrân edildi.

Ma'lûm-ı âlîleri olduğu gibi, tarîkat-ı aliyyenin esâsı, ya'nî medâr-ı iktibâsı, in'ikâs üzerine mübtenî bulunduğundan, hilkat-ı beşeri teşkîl eden letâif-i aşereyi, zikru'llâh ile mübeşşer ve medîne-i cismâniyyeti muhabbetu'llâh ile münevver eylemek ancak bir bende-i murâdu'llâhın sohbeti ve bir abd-i fenâ fi'llâhın feyz ü bereketi sâyesinde müyesser olabileceği tabîîdir. Bu

gibi zevât ise hasbe'l-vakı kibrît-i ahmer gibi ender bulunduğundan, (من اعتقد بحجر لنفعه)[256] *hadîs-i şerîfine ittibâen hâdim-i şerîât ve sâlik-i râh-ı tarîkat olan bir mestûru'l-adâle, ihlâs ve muhabbet ve musâhabe-i cismâniyye mümkin olamadığı takdîrde,* (وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)[257] *âyet-i celîlesine imtisâlen, gıyâben rabt-ı rûhâniyyet eylemek zarûrî bulunmuştur.*

Kalbi zâkir idemez râbıtasız ferd-i beşer
Döküldür kevser-i ezkâr gönülden gönüle

fehvâsınca bu gibi bir râbıta ve muhabbete mâlik olan zât dünyâda ibâd-ı sâlihîn adâdına dâhil ve ukbâda evliyâ-yı kirâmın şeref-i maiyyetine nâil buyurulacağı şübhesizdir.

(قال النبي المكرم صلى الله عليه وسلم يحشر المرؤ مع من احبه)[258]

Fakîriniz zât-ı âlînizi sevdim. Hem de cân u gönülden sevdim. İnşâallâh duâda kusûr etmem. Ârzû buyurulur ise, sevdiğim fazîletlü Hoca Yektâ Efendi hazretleriyle de görüşebilirsiniz.

Kâsımpaşalı Cemâl Efendi birâderimize bi'l-hâssa selâm olunur. Cenâb-ı Hakk'a emânet.

Bâkî, es-Selâmu aleyküm
15 Temmuz 1321/(30 Temmuz 1905)
ed-Dâî Es'ad"

1324/(1908) senesindeki inkılâb-ı hükûmet üzerine müştâkân-ı irfânı tarafından edilen da'vete binâen, 12 Zilka'de 1326/23 Teşrînisânî 1324/(6 Aralık 1908) târîhinde Dersaâdet'i tekrâr teşrîf buyurdular.

Hz. Şeyh'in Bağdâd'a dahi seferleri vardı. Orada me'mûrîn-i zâbıtadan âşık-ı sâdık Hacı Mes'ud Bey'i istihlâf buyurmuşlardır.

/196/ Kelâmî Dergâhı fevkânî olarak tecdîd edilmiş iken, bi'l-âhare cemâatin ziyâdeliği hasebiyle mevcûdu istîâb edemediğinden, zemîn kat üzerine tevsîan inşâ olunmuş ve son zamânlarda tevsî' edilmiştir. Her Cuma günleri burası mecma'-ı uşşâk olmaktadır. Bir müddet sonra Üsküdar'da Selîmiye Dergâh-ı şerîfi meşîhatı münhal olunca, uhde-i ârifânelerine alarak mahdûmları Ali Efendi'yi burada seccâde-i meşîhata ik'âd ile, ara sıra kendileri de teşrîf buyurmaktadırlar.

256. "Kim bir taşın (faydasına) inanırsa, ondan faydalanır." (Hadîs kaynaklarında bulunamamıştır.) (H)
257. "... sâdıklarla birlikte olun." 9. Tevbe sûresi, 119. (H)
258. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kişi sevdiğiyle birlikte haşrolunur." "Kişi sevdiği ile beraberdir." şeklinde bkz. el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II, 202. (H)

Kendileri, 1332/(1914) senesinde Meclis-i Meşâyıh Riyâseti'ne ta'yîn buyurulmuşlardı. Riyâsete geçtikleri zamân, tekkelerin ıslâhı ve meşîhatlara ehil ve erbâbının ta'yîni ve evlâd-ı meşâyıhın hüsn-i terbiyelerini te'mîn esbâbına tevessül buyurmuşlardı. Bi'l-âhare riyâsetten inzivâ eylediler.

Pek çok halîfe yetiştirdiler. Anadolu ve Rumeli'de, pek çok yerlere i'zâm eyledikleri gibi, İstanbul ve havâlisinde de halîfelerini mahalle cevâmi-i şerîfelerinde hatm-i hâcegâna me'mûr etmek ve ahâlî-i beldeyi tarîkata ısındırmak, sâlikîn sırasına sokmak için büyük gayret sarf etmekte olduklarından, hâl-i hâzırda kendilerine ve hulefâsına müntesib olan zevâtın miktarı azîm bir mikdâra bâliğ olmuştur. Hele ricâl-i ilmiyyenin kendilerine karşı gösterdikleri âsâr-ı ta'zîmi gördükçe kalbim münbasıt olmaktadır.

Uzuna karîb boylu, beyâz sakallı, süzme gözlü, esmeru'l-levn, şişmana karîb vücûdlu, güler yüzlü, tatlı sözlü, vakâr sâhibi bir zât-ı âlî-kadrdir. Son zamânlarda neccâr, takkesi üzerine beyâz sarık sararlar. Şahıslarında câzibe ve heybet vardır. Meclis-i zikrlerinde dûçâr-ı vecd olanlar çoktur. Sinleri hâlen seksene karîbdir. Hâfızaları pek kuvvetli olup, bir kaç sene evvel mülâkî oldukları bir zâtı derhâl tanırlar ve hattâ ne konuştuklarını bile tekrâr ederler. Büyük bir zekâ-yı fıtrîye sâhibtirler.

Matbû' ve mürettep **Dîvân**'ından:

ای شاه سوار دشت لولاك
وی صدر نشین تخت افلاك

اندازهء قدر وحشمت تو
بیرون ز خیال فهم وادراك

تشریف تو با چنین جلالت
افزود شرف ز عنصر خاك

/197/ در عشق تو ماند کل چو بلبل
در باغ درون و سینهء جاك

دور از تو کدام شادمانی
پرسد زمن خزین و غمناك

هر چند که ابر و ندارم
دارم املی ز چشم نمناك

با دولت عشق نو توان شد
در هر دو سرا غنی و بي باك

در روز جزا ز حال اسعد
حاشا که نبرس ثم حاشاك [259]

* * *

Benim evc-i semâ-yı uzletin hurşîd-i rahşânı
Benim iklîm-i renc ü mihnetin sultân-ı zî-şânı

Hümâ-yı himmetim cevlân-geh-i eflâke baş eğmez
Tecerrüd âleminde lâ-mekândır şimdi seyrânı

Ser-â-pâ genc-i aşkım sîm ü zer kaydından âzâdım
Cihânı doldurur göz yaşımın yakût u mercânı

İder baht-ı siyâhımdan şeb-i deycûr-ı deryûze
Boyar mâh-ı zer-efşânı ger olsa gökde cevlânı

Derûn-ı dilde ey cân dâğ-ı firkat lâle-zâr açmış
Unut Es'ad gibi sen de riyâz-ı bezm-i ihvânı

Tahmîslerinden:

Mecrûh olalı gamze-i hunhâr-ı nigâra
Cânsız cesedim benzedi bir seng-i mezâra
Doktora didim var ise rahmin dil-i zâra
Çek neşterini açma sakın yâreme yâre
Aşk hastasıyım nâfile yok derdime çâre

259. "Ey **(levlâk)** ordusunun hükümdarı! Ey felekler tahtının baştâcı! Senin haşmet ve kadrinin derecesi, idrâk ve anlama hayâlinin dışındadır. Senin bu azametli gelişle âlemi şereflendirmen, toprağa da şeref bahsetmiştir. Bağ içinde sinesi yırtılmış güle âşık olan bülbül gibi senin aşkınla (doluyum). Senden ayrı olunca nasıl mutluluk olsun? Çünkü senden ayrı olmak, beni hüzün ve gamla doldurur. Her ne kadar utanma duygusu yoksa da, yaşlı gözümde bir elem vardır.
Senin aşkının devletiyle güçlü olunur. Çünkü onun sâyesinde, her iki âlemde de, imân hiç bir şeye ihtiyaç duymaz.
Es'ad'ın cezâ günündeki durumunu hiç sorma. Çünkü onun durumu hiç de iyi değil." (H)

* * *

Var meclis-i rindâna mey iç aşk-ı Hudâ'dan
Vir kuvveti pâzûya dem ur milk-i bekâdan
Put-hâneye benzetme için hubb-ı sıvâdan
Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan
Başın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan

* * *

Dünyâya misâfir gelenin râhatı yokdur
Endîşe-i râh u hatar u haşyeti çokdur
Her çend ki ***Es'ad*** *bu gibi korkusu çokdur*
Bu bâğ-ı cihân içre hevâ yolları çokdur
Şemsî yürü sen Hakk'a giden râhı unutma

* * *

Bir perîşân hâle düşdüm kıl inâyet sâkiyâ
Hâk-i râhından diler çeşm-i ümîdim tûtiyâ
Oldu ***Es'ad*** *gibi gönlüm kayd-bend-i evliyâ*
Kalmadı hâtır nevâ-yı nâleden ol **Hilmiyâ**
Hem-dem olmuşdur bu mihnet-gâhda efgâne ney

Âsârı:

1. **Dîvân-ı** latîfleri,
2. Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin **Risâle-i Tevhîdiyye** tercümesi,
3. **Mektûbât**
4. Müteaddid manzûm ve mensûr resâil.

/198/ **Dîvân'**larına yazdıkları mukaddimedir:

"Makâm-ı velâyetleri derece-i sübûta varmış ve fazl u kemâllerinin şâhidi hadd-i tevâtürü geçmiş bulunan eâzımın ba'zıları, tab'an latîf, meşreben zarîf oldukları ve bir hayli manzûmelerinde mey ve mahbûbdan bahs etmekte bulundukları, cümlenin ma'lûmudur. Bu ise âyât-ı kerîmedeki mecâzlardan, istiârelerden zevk alamayan ve bâ-husûs i'tirâz etmeyi i'tiyâd etmiş bulunan hod-pesendânın i'tirâzını câlib olduğundan, müşârünileyhim hazerâtının bu misillü elfâzdan maksadlarının ne olduğunu beyân etmek, fâideden hâlî olmasa gerektir. Ma'lûm ola ki, nefs ü şeytâna mahkûm; hevâ vü hevese mağlûb olanlar, tarîk-i sûfîyyeye sâlik bulunanların bilcümle lezâiz-i insâniyyeden mahrûm kaldıklarını i'tikâd edinmişler ve bu hayâl-i fâsid ile hâllerini füyûzât-ı ma'neviyyeden nevmîd ve istikbâl-i uhreviyyelerini bu sûretle tehdîd eylemişlerdir.

Binâenaleyh bu hakîkati anlayan ve bu misillü zehâb-ı bâtılın ta'dîlini ârzû eyleyen evliyâ-yı kirâmın şuarâ-yı benâmından bir çoğu, tarîk-ı sûfîyyede mevcûd olan îş u işretten; şevk u şetâretten; mey ü meyhâneden, pîr-i mugândan; sâkî vü sâğardan, bezm-i tarabdan, mutrib-i muganníden, mahbûb-ı hakîkîden dem urmuşlardır ve ehl-i mecâzın anlayabileceği ta'birât ile manzûmeler inşâd buyurmuşlardır. Şu kadar var ki, bunların mahbûbu, mahkûm-ı zevâl olmayan Zü'l-Celâl hazretleriyle enbiyâ ve evliyâ-yı kirâmın cemâl-i bâ-kemâlleridir.

Mey dedikleri şey, gam u kasvet-i dünyeviyyeden eser bırakmayan muhabbetu'llâh-dır. Meyhâne ise, sâlikân için te'sîs edilmiş ibâdet-hânelerden ibârettir. Pîr-i mugândan maksad, mürşid-i kâmildir. Sâkî ise, o muhabbeti kulûb-ı müsterşidîne ifrâğ için vâsıta olan hulefâdır. Bezmleri, sâlikânın müctemian ezkâr-ı şerîfe ve terennümât-ı latîfe ile bâde-i nûş-ı muhabbet ve sermest-i îş u işret oldukları demlerdir."

Evlâdı:

Esmâ Hânım isminde bir kerîmeleri, esnâ-yı râhta vefât etmiştir. Saâdet Hânım isminde dîğer bir kerîmesi vardır. Şeyh Ali ve Şeyh Muhammed Efendiler mahdûmlarıdır. Bir hafîdlerinin ismi Tâhâ'dır.

Ecell-i Hulefâsı:

Hacı Mes'ûd Bey, Tal'at Bey, Hâfız Mustafa Efendi, Seyyid Kemâl ve Hüseyin, Müftü Şeyh Muhammed ve Müderris Ali Rızâ, Şeyh Sırrı, Hacı Nûrî ve Yektâ, Samatya imâmı Ali ve Âsım Efendilerdir. Müşârünileyhimden Yektâ, Ali ve Âsım Efendiler ahîren irtihâl-i dâr-ı na'îm eylemişlerdir. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

/199/*Gül-zâr-ı Hâlidî'de bir bülbül-i hoş elhân*
Misbâh-ı ***Kenzü'l-İrfân*** *subh u mesâ pür-efgân*

*Cenâb-ı Şeyh Es'ad bir mürşid-i dil-evced**
*Delîl-i râh-ı emced bütün âşıklara cân**

*Kemâl-i aşka mazhar cihân-ı dilde server**
*Tarîk-ı Hak'da rehber bir şeyh-i kâmil insân**

Ol menba'-ı kemâlât ol sâhib-i kerâmât
Ol rehber-i saâdât hikmet-nümâ-yı irfân

Cânâ o şeyhi er bil mevtım-i şerîfi Erbil
Vassâf'ı *sevdi ez-dil eyler cihâna i'lân*

* * *

Ma'rifet bülbül-i hoş-elhânı
Hazret-i Es'ad-ı Erbîlî'dir

Cân-ı uşşâk-ı kerâmet-kânı
Hazret-i Es'ad-ı Erbîlî'dir

Nûr-ı irfân ile şöhret-efzâ
Hazret-i Es'ad-ı Erbîlî'dir

Doğrusu ârif-i esrâr-ı Hudâ
Hazret-i Es'ad-ı Erbîlî'dir

Kalb-i Vassâf'a safâ-bahş-ı kerem
Hazret-i Es'ad-ı Erbîlî'dir

Urfalı Şeyh Safvet Efendi tarafından 1329 sene-i hicriyyesinde (1911) neşr olunan **Tasavvuf Cerîdesi**'nde tafsîlen mezkûr olduğu üzere, o zamân teşekkül eden Cem'iyyet-i Sûfîyye'ye reîs-i sânî olmakla, tasavvufda bu münâsebetle güzel makâleler neşr etmişlerdir. Mütâlâası tavsiye olunur.

Bir makâlesinin altına **Tasavvuf Cerîdesi** nâmına şu satırlar yazılmıştır:

"Sâhib-i makâle Şeyh Muhammed Es'ad Efendi hazretlerinin asr-ı hâzırın ecille-i ricâl-i ilmiyye ve ekâbir-i meşâyıh-ı sûfîyyesinden oldukları, ihvân-ı tarîkat ve tâlibân-ı hakk u hakîkatin ma'lûmudur.

İ'lân-ı Meşrûtiyet'ten mukaddem, merkez-i hilâfette sâlikân-ı tarîk-ı ilâhîyi dilsîr-i fuyûzât etmekte iken, istibdâd-ı leîmin a'lâm u meâlim-i dîniyyeye son bir darbe-i elîmesi olarak hıtta-i Irâkiyye'ye doğru bir hicret-i ıztırârîye mübtelâ olmuşlar idi. Meşrûtiyyet-i mübeccelemizin işrâkât-ı bâhiresiyle berâber, İstanbul'un erbâb-ı iştiyâk ve ashâb-ı eşvâkı arasında, âfitâb-ı cemâl-i irşâdı tekrâr tecellâ-bahşâyı envâr olmuştur. Böyle bir üstâd-ı kâmil ve mürşid-i mükemmilin iltifât ve teveccühât-ı kudsiyyesine mazhariyyetimizden dolayı tahdîsen bi'n-ni'me arz-ı bahtiyârî eyleriz."

Bu ibâreden de anlaşılıyor ki, müşârünileyh ehl-i ilm ü irfân arasında mevki sâhibidir. Tekkelerin seddinden sonra, sokağa çıkmamaya karâr vermiş, büsbütün inzivâ-güzîn olmuştur.

/201/ ŞEYH MUHAMMED YÂSÎN NÂFİ' EFENDİ

Nakşıbendî ve Kâdirî meşâyıhındandır. Haleb'de İdleb nâm şehirde doğmuştur. Pederi es-Seyyid eş-Şeyh Ömer Efendi, onun pederi es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi, onun pederi es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi, onun pederi es-Seyyid eş-Şeyh Berekât Efendi el-Mertînî'dir. Mertîn, İdleb kazâsına tâbi' bir karyedir.

Bi-hakkın tahsîl-i kemâlât eylemiş âlim, fâzıl, âbid, muttakî, zâhid ve ehl-i hâl bir zât-ı âlî-kadrdir. Hz. Şeyh-i Ekber efendimize silsileten merbûttur. Silsile-nâme-i tarîkatı 123. sahîfede aynen derc olunmuştur.

Niyâbet mesleğine sülûk etmiş ve memleketimizde pek çok yerlerde niyâbet etmiştir. Bir kazâ niyâbetinden avdet edince, İstanbul'u ihtiyâr eylediğinden, Tâhir Ağa Dergâhı'nda Şeyh el-Hâc Ali Behcet Efendi'ye misâfir olurlardı. Yirmi sene kadar İstanbul'a gelip gitmeleri devâm etmiştir. Beş altı sefer yapmışlar, memleketlerine gidip gelmişlerdir. Kendileri huffâz-ı kirâmdan bulunduklarından, dergâhda ale'l-ekser İmâmet ederdi. Hüsn-i hâliyle ve feyz ü kemâliyle herkese kendilerini sevdirmiş; herkesin hürmet ve ta'zîmini elde eylemiş idi. Hattâ mefharü'l-ulemâi'l-müteahhirîn Fetvâemîni Hacı Nûri Efendi merhûm, Şeyh-i müşârünileyh hakkında pek ziyâde hürmet-kâr olmuşlar idi. Dâimâ aratır, sorarlardı.

Ziyâret-i Haremeyn-i muhteremeyne dahi mazhar olup, İstanbul'da bulundukları zamân Mevlevî Es'ad Dede hazretleriyle de hem-sohbet olurlardı. Son zamânlarında Es'ad Dede kendilerini medreseye almış idi. Tahmînen 1320/(1902) târîhinde memleketinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

Gâyet müsin idi. Uzuna karîb boylu, ak sakallı, vechen beyâz, gözleri maviye meyyâl olup, mütenâsibü'l-endâm idi. Dâimâ Arapça tekellüm ederlerdi. Sükne (سوكنه) kazâsı niyâbetinde bulundukları zamân, Seyyid Muhammed-i Senûsî hazretleriyle hem-sohbet oldukları ve meyânelerinde sohbet-i kâmile câri olduğu, Hz. Senûsî'nin müşârünileyhe göndermiş oldukları mektûbdan nümâyân olur ki, bu mektûbun bir sûretini Şeyh Behcet Efendi hazretlerinden aldım, ber-vech-i âtîdir:

بسم الله الرحمن الرحيم .

إنه من عبد ربه سبحانه محمد المهدى ابن السيد محمد بن على بن السنوسى الخطابى الإدريسى إلى ذى المكارم المعطارة والمحاسن المدرارة والشمائل العطرة والمناكب النضرة سليل المعالى حسنة الأيام والليالى محبنا الأثر الشيخ محمد يس نائب قضاء سوكنه . أعلا الله مقامه وبلغه من خير الدارين مرامه . آمين .

وبعد : اهداء سلام أسنى وتحية عاطرة /202/ حسنى . فإنه قد وصل إلينا المشرف الأكرم والخطاب الأفخم فحمدنا الله عز وجل على وصوله وتحققنا صفاء المودة من جمله وفصوله أدام الله على الجميع

سوابغ نعمه وهوامع فضله وكرمه وإن سألتم عنا فصنونا السيد محمد الشريغ وكافة الإخوان على أكمل الأحوال داعون لكم ببلوغ الآمال والتوفيق فى الأقوال والأفعال وعلى الله القبول.

وقد ورد علينا ولدنا الشيخ حامد بركاه على أكمل حال وأثنى عليكم بالثناء الجزيل وذكركم بالذكر الجميل فالحمد لله على ذلك والشكر لله على ما هنالك ومؤلفكم الخليل قد حصل الإطلاع على بعضه ولم يتيسر لنا ختمه لقصر مدة إقامته حامله بهذا الطرف وهاهو واصلكم صحبته وعمدناه على استنساخه وارساله إلينا أثر التمام لأجل اتمام المرور عليه. جعله الله من خير الأعمال وأنا لكم فى الدارين أفضل منال بحرمته النبى صلى الله عليه وسلم والصحب والآل ولازلنا داعين لكم بصالح الأدعية وبلوغ الأمنية.

وعلى الله القبول إنه خير مأمول وأكرم مسؤل وبلغوا منا أتم السلام إلى جميع الإخوان ومن عندنا مسلم عليكم صنونا وكافة الإخوان والسلام.

يصل إن شاء الله إلى سوكنة ويحظى بلثم أنامل محبنا الأمير الشيخ محمد يس أدام الله عزه. آمين. 8642

1304 شعبان 22

الواثق بعناية المعيد المبدى

السيد محمد ابن السنوسى المهدى [260]

---

260. "Bismillâhirrahmânirrahîm.
Rabbinin kulu Muhammed Mehdî b. es-Seyyid Muhammed b. Alî es-Senûsî el-Hattâbî el-İdrîsî'den, Sükne kazâsı nâibi fazîletli, hoş kokulu, kerem ve yağmur bulutu gibi güzellikler ile hoş ahlâk ve parlak menkıbeler, coşkun dereler gibi taşan yükseklikler, gündüz ve gecelerin güzelliklerinin sâhibi, dostumuz eş-Şeyh Muhammed Yâsîn'e (Allah onun makâmını yüceltsin, dünyâ ve âhiretin hayırlarına erdirsin, âmîn).
En güzel selâm ve en hoş tahiyyattan sonra:
(Gönderdiğiniz) şeref veren yüce mektûbunuz bize ulaştı. Bunun için Allah (c.c.)'a hamd ederiz. Böylece aramızdaki muhabbet tamâmiyle tahakkuk etmiş oldu. Allah, keremi ve fazîleti ile birlikte, nimetlerini bütün herkes için dâim eylesin. Bizden sorarsanız, burada es-Seyyid Muhammed eş-Şerîf ve diğer bütün ihvânın durumları iyidir. Size de ef'âl ve ahvâlinizde muvaffakiyyet ile, emellerinize ulaşmanız husûsunda yardım dilerim. (Duâlarımın) kabûlü Allah'tan umulur.
Oğlumuz eş-Şeyh Hâmid Berekât, bize sağ sâlim ulaştı. Bize, sizden övgüyle ve güzel hâtıralarla bahsetti. Bunlar için de Allah'a hamd ve şükürler olsun. Arz ettiği ba'zı husûslara muttali oldum. Ancak getirenin buralarda kalış müddetinin kısa oluşu sebebiyle bitirmek mümkin olamadı. İşte size **'Sohbet'**ini ulaştırıyoruz. İstinsâh etmek ve eseri tamâmlandıktan sonra tekrâr incelemek üzere bize göndermesi için kendisini görevlendirdik. Allah Teâlâ en hayırlı amellerden eylesin. Hz. Peygamber'in, âl ve ashâbının hürmetine her iki cihânda da en güzel şeylere kavuşmanızı nasîb etsin. Size sâlih ameller ve en güzel niyetler için Allah'a duâ edip duruyoruz. Kabûl edecek olan Allâh'tır. Çünkü O, kabûl etmesi umulanların en hayırlısı, istekte bulunulacakların en cömertidir. Bizden, bütün ihvâna en kâmil selâmlarımızı iletin.

Bu mektûbdan anlaşıldığına göre Şeyh Muhammed Yâsîn Nâfi'in müellefâtı da vardır. İstanbul'da iki halîfelerinin biri Muhammed Es'ad Dede Efendi, dîğeri Şeyh Ali Behcet Efendi hazerâtıdır.

ŞEYH YEKTÂ EFENDİ

Fuzalâdandır. Ayasofya dersiâmlarından a'mâ Hâfız Efendi'den mücâzdır. Kendisi de i'tâ-yı icâzeye muvaffak olmuştur. Lisân-ı Fârisîye hakkıyla vâkıf idi. Şeyh Es'ad Efendi hazretlerinden müstahleftir.

Pek âşık ve ârif bir zât idi. 15 Şubat 1325/(28 Şubat 1909) târîhinde irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. Eyüp'te Kırkmerdiven nâm mahalde âilesi kabristanına defn olundu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Âsârı:

Mirkâtu Ta'lîkât,
Halebî Haşiyesi,
Tasavvurât-ı Seyyidîn'e **Ta'lîkât,**
Taşköprü Haşiyesi,
Şurût-ı Salât Haşiyesi,
Arûz Hâşiyesi,
Alâka Hâşiyesi. Bunlar matbû'dur.
Sûre-i Rahmân Tefsîri,
Sûretü'l-Beled Tefsîri,
Meclisü'l-Hümeze Şerhi. Bunlar gayr-ı matbû'dur.

/203/ ŞİRVÂNÎ ŞEYH İSMÂİL EFENDİ

es-Seyyid eş-Şeyh İsmâîl Sirâceddîn en-Nakşıbendî el-Hâlidî eş-Şirvânî hazretleri 1197 sene-i hicriyyesinde (1783) Şirvân vilâyeti dâhilinde Şemâhî kazâsına tâbi' Kürdemîr karyesinde doğdu. Âbâ vü ecdâdının eserine ittibâen Şemâhî ulemâsından

İnşâallâh bu mektup dostumuz Şeyh Muhammed Yâsîn'e (*Allah onun izzetini dâim eylesin*) ulaşır ve onun ellerini öper. 8642"

22 Sabân 1304/(16 Mayıs 1887)
es-Seyyid Muhammed Emîn
es-Senûsî el-Mehdî"

Mektubun sonundaki 8642 rakamı (بدوح) kelimesindeki harflerin rakam değeridir; bu rakam mektuplarda zarf üzerine ve metin sonuna yazılarak mektubun emniyeti sağlandığına ve yerine sâlimen ulaşacağına inanılırdı.. (Ḥ)

Muhammed Nûrî Efendi'den ahz-i ilme mübâşeret eyledi. 1205/(1791)'te Erzincân'a azîmet ve meşâhîr-i fuzalâdan Evliyâ-zâde Abdurrahmân Efendi'nin bezm-i irfânına müdâvemetle tekmîl-i nüsâh ve ahz-i icâzet etti. Muahharan Tokat'a gitti ve bir kaç sene mukîm oldu. Bağdâd'a giderek eş-Şeyh Yahyâ el-Mervezî el-İmâdî hazretlerinden ilm-i hadîs ve Molla Muhammed b. Âdem hazretlerinden ulûm-ı hikemiyye tahsîl buyurdu.

1220/(1805)'de Burdur'a azîmetle ulemâ-yı mahalliyyeden ba'zılarına kütüb-i fıkhiyye okuttuktan sonra Şirvân'a avdet ve maskat-ı re'sinde yedi sene neşr-i ma'rifet eyledi. Bu esnâda farîza-i haccı edâ ve Ravza-i mutahhara-i hayru'l-enâmı ziyâret ile iktisâb-ı feyz-i bî-intihâ ederek avdetinde Beytü'l-Makdis'i de ziyâretle 1228/(1813)'de İstanbul'a muvâsalat etti. Bir kaç ay ikâmetle Mevlânâ Abdullâh ed-Dehlevî (*kuddise sırruhû*) hazretlerinin enfâs-ı kudsiyyesinden istifâza etmek üzere Hindistan'a azîmeti tasmîm edip Basra'ya vusûlünde Mevlânâ-yı müşârünileyh cânibinden bir işâret-i ma'neviyye zuhûruyla Mevlânâ Ziyâeddîn Hâlid (*Kuddise sırruhû*) hazretlerinin nezd-i âlîlerine gidilmesi ve orada sülûk ve istifâzada bulunulması emr buyurulmakla derhal Bağdâd'a teveccüh eyledi.

Cenâb-ı Hâlid'den hilâfet-i mutlaka ve ulûm-ı zâhire vü bâtına ile irşâd-ı nâsa me'zûniyyet-i kâmile ahz ettikten sonra 1233/(1818)'te emr-i müşârünileyh ile Şirvân'a azîmet ve dokuz sene havâss u avâmı zâhiren ve bâtınen irşâda himmet buyurdu. Orada teehhül ederek ilk veled-i muhteremi olarak es-Seyyid Abdülhamîd Efendi doğdu. (Bu oğlu) 1262/(1846)'de garîkan vefât etti.

Şirvân'da Muhammed el-Yerâğî Efendi'ye, o da meşhûr Şeyh Şâmil Efendi'ye hilâfet verdi. Hz. Azîz, müşârünileyhimâ ve yirmibin zâttan mürekkeb mürîdânı ile berâber Rusya Muhârebesi'nde bulunarak Ruslar tarafından habs olundu. Hulefâ-yı kirâmından Ahmed Efendi, müşârünileyhe bedel olmak üzere kendini habs ettirmesiyle Hz. Azîz ıtlâk olunarak 1242/(1826)'de Ahıska'ya gitti. Ba'dehû Ahmed Efendi, Buhârâ tarîkıyla firâr ve Ahıska'ya gelerek nezd-i Azîz'de karâr etti. Ruslar, /204/ Aḥıska'yı istîlâ ettiklerinde Azîz, Amasya'ya rıhlet ve dört sene ikâmet eyledi. Orada ikinci mahdûmu sadr-ı esbak Muhammed Rüşdî Paşa[261] 1244/(1828)'de tevellüd eyledi.

Hz. Azîz, Amasya'dan Sivas'a giderek dokuz sene ikâmet ve neşr-i feyz ü ma'rifet buyurdu. Üçüncü oğlu, Anadolu kazaskerlerinden Ahmed Hulûsî Efendi 1249/(1833)'da orada doğdu.[262]

---

261. Hicâz valisi iken 11 Şa'bân 1291/(24 Eylül 1874)'de Tâif'de irtihâl ile Abdullâh b. Abbâs (*Radıya'llâhu anhumâ*)'nın civâr-ı kabrine defn olundu. Efâdıl ve vüzerâdan idi.

262. Ahmed Hulûsî Efendi, Amasya'da 4 Kânûn-ı sânî 1304/(16 Ocak 1888)'de vefât ederek peder-i azîzinin yanına defn olundu.

Ba'dehû Amasya'ya avdet (etti) ve dördüncü mahdûmu Mustafa Nûrî Bey 1260/(1844)'ta tevellüd eyledi.[263]

Hz. Azîz bundan sonra ale'd-devâm Amasya'da ikâmet ve 17 Ramazân 1264/(18 Ağustos 1848) târîhinde âlem-i bekâya rıhlet etti. Amasya üstünde türbe-i mahsûsasına defn olundu. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Müşârünileyhin tercüme-i hâlini urefâ-yı asrdan İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi ihdâ buyurdular. Türbe-i şerîfelerinde muallak bir levhada Arabça muharrer imiş. Tercüme buyurmuş olduklarını söylediler. (*Eazzellâ'hü fi'd-dâreyn*)

Hz. Azîz'in kerîmesi Hâce Şerîfe Fâtıma Hânım, İstanbul'da Horhor'da ikâmet ederdi. Mahdûmu Hacı Muhammed Nûrî Bey'in Safranbolu niyâbetine ta'yîninde birlikte giderek Receb 1321/(Eylül 1903)'de orada vefât etti. Zevci, Haremeyn pâyelilerinden ve ulemâdan Şirvânî el-Hâc Îsa Rûhî Efendi, 15 Ramazân 1303/(18 Haziran 1886)'te Amasya'da vefât ederek türbe-i Azîz'e defn edildi. (*Rahimehumu'llâh*)

(Şeyh İsmaîl hakkında) muhabbeten sânih olmuştur:

Şeyh İsmâîl Sirâceddîn irfân kânudır
Nakşıbendî bâğının gül-gonce-i irfânudır
Neş'e-i tevhîde vâsıl mürşid-i kâmil idi
Hazret-i Hakk'ın yegâne nâtıku'l-Kur'ân'ıdır

Cenâb-ı Hak cümlemizi mazhar-ı şefâatleri buyursun, âmîn.

/205/ ŞEYH OSMÂN ABDÜLMENNÂN EFENDİ

Meşâyıh-ı Hâlidiyye'nin ileri gelenlerinden olan bu zât, Karahisâr-ı Sâhib (Afyonkarahisar) sancağı dâhilinde Yaka karyesinde 1244/(1828) senesinde doğdu. Pederi Yakalı Muhammed Emîn Hoca, onun pederi ulemâdan Muhammed Efendi'dir.

Mukaddimât-ı ulûmu memleketinde tahsîl ettikten sonra İstanbul'a gelip meşhûr Şehrî Hoca Hâfız Efendi'den ahz-ı icâzet-i ilmiyye eyledi. Bâyezîd Câmi'-i şerîfinde bir müddet tedrîsde bulundu. 1275/(1859)'te Denizli kasabasında ihtiyâr-ı ikâmet ederek ulûm-ı zâhire vü bâtına neşriyle meşgûl ve üç def'a icâzet-i ilmiyye i'tâsına muvaffak oldu.

263. Mustafa Nûrî Bey, rütbe-i bâlâ ricâlinden Nâfia Muhâsebecisi iken 23 Şubat 1313/(7 Mart 1897)'te İstanbul'da vefât ederek Fâtih Türbesi hazîresine defn olundu.

Müşârünileyhin mürşidi Sivrihisârlı Şeyh Osmân Afîf Efendi'dir. Onun mürşidi Şirvânî Şeyh Hacı Ahmed-i Gıyâsî Efendi; onun mürşidi de hulefâ-yı Mevlânâ Hâlid'den Şeyh İsmâîl-i Şirvânî'dir.

Denizli'de seccâde-nişîn-i irşâd olduğu Halvetî, Nakşıbendî Dergâh-ı şerîfini Denizli Voyvodası Osmân Ağa, müşârünileyh Hacı Ahmed Efendi için inşâ ederek vefâtında ba'zı hulefâsı dergâhı idâre etmekte iken Osmân Abdülmennân Efendi müşârünileyhin kerîme-i muhteremesini tezevvücle dergâha şeyh oldu.

1305/(1888)'de Denizli nakîbü'l-eşrâfı kâim-i makâmlığı da uhde-i aliyyelerine tefvîz olundu. Altıyüzü mütecâviz mürîdânından on zâta hilâfet verdi. Asrımız erbâbı kemâlinden İbnü'l-Emîn Seyyid Mahmûd Kemâl ve birâderleri Seyyid Ahmed Tevfîk Beyler zümre-i mürîdâna dehâletle kâm-yâb olanlardandır.

11 Nisan 1311/(23 Nisan 1895)'te Denizli'de irtihâl ederek Büyük Kabristân'da kayınpederinin civârına defn olundu.

Âsârından, **"Meclis-i Îdeyn ve Miftâhu'l-Maiyye fi Tarîkatı'n-Nakşıbendiyye Tercümesi** ve **Me'va'r-Regâib fî Mecdi'n-Nasâyıh** matbû'dur. **Hulâsatü'l-Mantık Şerhu İnâyeti Tehzîbi'l-Kelâm mine'l-Mantık** nâmındaki Arabiyyü'l- ibâre eseri gayr-i matbû'dur.

Ebu'l-Vefâ Şeyh Ziyâ ve Gıyâseddîn nâmında iki oğlu ve bir kerîmesi vardır.

ŞEYH ZİYÂ EFENDİ

Şeyh Ziyâ Efendi, dergâhın şeyhi ve nakîbü'l-eşrâf kâim-makâmıdır.

Hz. Azîz, eâzım-ı meşâyıh-ı Hâlidiyye-i Nakşıbendiyye'den ve efdal-i ulemâdan bir mürşid-i kâmil idi. Ekseren sâim bulunur ve halk ile nâdiren ihtilât ederdi.

Uzun boylu, kır ve uzun sakallı, esmeru'l-levn bir veliyy-i mükerrem idi. Melâhat-ı vechiyyesi herkesi meftûn eder idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/206/ ŞEYH ŞÂMİL HAZRETLERİ

İsmâîl-i Şirvânî hazretlerinin hulefâsındandır. Meşâhîr-i guzât-ı İslâmiyye'den olup, 1212/(1797) târîhinde Dağıstan'da doğmuş, ilmen, ahlâken ve irfânen iktisâbı kemâlât ederek az vakitte pek büyük bir şöhret kazanmış ve halkın son derece mahbûbu ve meclûbu olmuştur. Tab'ında müdâfaa-i vatan hissi gâlib ve Ruslara karşı şiddetli bir husûmete mâlik olduğundan, Rus düşmânlığına göğüs gererek ahâlî-i İslâmiyye'yi siyânete, vatanı müdâfaaya azm ederek Kadı Molla'nın maiyyetinde on sene kadar Ruslarla muhârebe etmiştir.

Hattâ işin ilerisine giderek Çerkezlerin ve kendine münkâd ve mutî' olan kabâilin başına geçerek, yirmi sene mütemâdiyen Ruslarla uğraşmış, Rusya'nın başına bir Şeyh Şâmil mes'elesi çıkarmıştır. Rus askerinin külliyyetine göre bire üç denilecek asâkir-i cüz'iyye ile, en meşhûr Rus generallerinin kumandası altındaki orduları mağlûb ve münhezim edip, iktidâr-ı askerî ve metânet-i merdânesiyle âlemi hayrette bırakmıştır.

Nihâyet 1276 sene-i hicriyyesinde (1859) Rus askerinin bir kaç fırkası tarafından ihâta olunarak teslîme mecbûr olmuş ve Petersburg'a sevk olunarak 1288/(1871) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

Mutasavvifîn-i kirâm arasında müşârünileyh hazretleri kadar, mücâhedât-ı mâddiyye ile uğraşmış (kimse) hemen yok gibidir.

İrtihâllerinde sinn-i mübârekleri yetmişaltıya resîde olmuş bir pîr-i fânî idi. Nâm-ı bülendi târîhlere geçmiş, hakk-ı âlîlerinde bir kaç lisânda eserler yazılmıştır. **Şeyh Şâmil'in Gazevâtı** nâmıyla lisânımızda da bir eser te'lîf olunmuş ve bunda Hz. Şeyh'in bidâyetten nihâyete kadar olan ser-güzeşt-i hayâtı tasvîr olunmuştur.

Beyâz uzunca sakallı, Dağıstan kalpaklı bir insân-ı kâmil idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Muhammed Paşa isminde ferîkândan bir mahdûmu vardı. Devr-i Hamîdî'de müteferridlerden idi. Zulm ü udvânî neticesi makhûr ve mün'adim oldu.

/207/ İBNÜ'L-EMİN SEYYİD AHMED TEVFÎK BEY[264]

Tarîkat-ı Nakşıbendiyye-i Hâlidiyye sâliklerinden ve fazîlet-mendân-ı ricâlden Seyyid Muhammed Emîn Paşa'nın oğludur. 1291/(1874)'de pederinin Yakacık'taki sayfiyyesinde doğdu. İbtidâî, Rüşdî, Mülkiye ve Hukûk mekteblerine devâm etti. Pederiyle, muallimîn-i mahsûsadan, bi'l-hâssa Fâtih müderrislerinden İpekli Muhammed Tâhir Efendi'den ahz-ı ilm eyledi. Trabzonlu Hoca Hüsnü Efendi'den tefsîr ve senelerce hadîs-i şerîf ve Süleymâniyeli Muallim Fânî Efendi'den edebiyyât-ı Arabiyye vü Fârisiyye okudu. Bir tarafdan da Dâhiliyye Mektûbî Kalemi'ne devâm ve tedrîcen terakkî ederek Mebânî-i Emîriyye ve Hapishâneler Müdüriyyet-i Umûmiyyesi muâvinliğine ta'yîn olundu.

Mâddeten akrânının bir kaç derece mâ-dûnunda kaldı. Fakat mâ-dâme'l-ömr ferd-i âferîdeye isâle-i âb-rû ve zamânın hükmüne ittibâen, emsâli gibi esbâb-ı terakkîyi cüst-ü-cû etmedi. Cenâb-ı Razzâk-ı Kerim'e rabt-ı kalb-i selîm ile müreffehü'l-hâl ve müsterîhu'l-bâl olarak yaşadı. Bütün ahibbâ ve âşinâsının hürmet ve emniyyet-i kâmilelerine nâil oldu.

Evâil-i şebâbında, efâdıl-ı meşâyıh-ı Nakşıbendiyye-i Hâlidiyye'den ve mazanne-i kerâmetten Mevlânâ Şeyh Abdülmennân Osmân Efendi (*kuddise sırruhû*) hazretleri, Denizli'den İstanbul'a geldi. Bir sabâh edâ-yı salâttan sonra teveccüh ederek sıfat-ı cemâle mazhar ve bi-keremihî teâlâ müstaidd-i feyz-i evfer olduğunu tebyîn ve tarîkat-ı aliyyeyi telkîn eyledi. O sabâh-ı pür-felâhdan i'tibâren büsbütün kesb-i salâh-ı hâl ve müddet-i hayâtında mütemâdiyen usûl-i tarîkat-i şerîfeye kemâliyle imtisâl etti.

---

264. Hüseyin Vassâf, Ahmed Tevfîk Bey hakkındaki tercüme-i hâlin, kardeşi İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Bey tarafından yazıldığını **Sefîne-i Evliyâ**'nın 212. sayfasında belirtmektedir. Bu tercüme-i hâlin ilk sayfası Mahmûd Kemâl Bey'in kendi el yazısıyla yazılmıştır. (H)

1341/(1923) Ramazân-ı şerîfinin evâsıtında şiddetli nezleye tutuldu. Nezle, muzâaf zâturreye münkalib oldu. Evcâ'-ı elîme içinde kaldığı hâlde bile farîza-i savm u salâtı kemâl-i aşk u şevk ile îfâya çalıştı. Lâkin etıbbâ-i mütedeyyinenin icbârıyla, dem-i sabâvetinden beri hiç bir sebeble terk eylemediği savm u salâttan beş-altı gün kadar mahrûm ve hastalığından ziyâde, bu hâl-i mahrûmiyyetten mağmûm oldu. Şevvâlin dördüncü Pazar sabâhı *"Evliyâu'llâh üzerinde tahvîlât yapıldı, hepsi benim üstümde kaldı, nasıl tahammül ederim?"* dedi. Takkesini düzeltip ve göğsünü kapatıp sağ elini yana uzattı. Tesbîh çeker gibi üç parmağını sür'atle tahrîk ederek birâderleriyle berâber cehren ve kalben zikretti. Vechinde envâr-ı feyz-i Muhammedî lem'a-sâz olarak iki üç dakîka içinde kemâl-i suhûlet ü letâfet ile emâneti sâhibine tevdî' eyledi. (إِنَّا لِلّه وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعونَ)[265]

Dem-i velâdetlerinden beri yek-vücûd olarak yaşadıkları büyük birâder-i cân-berâberi Mahmûd Kemâl Bey, na'ş-ı merhûmun nakli için vâsıta tedârik ettirmek telâşına düştüğü sırada, nefs-i kerîmesini hıdmet-i ebrâra vakf etmiş olan bir merd-i rûşen-zâmir[266], *"Merâk etme, Tevfîk-ı ilâhî'nin cenâzesini cünûd-ı ilâhiyye kaldırır."* dedi. Fi'l-hâkika keyfiyyet-i vefât lâyıkıyla i'lân edilmediği hâlde, merhûmu bilen-bilmeyen her sınıf halktan mürekkeb cemâat-ı kesîre zuhûr etti; Bâyezîd Câmi'-i şerîfi civârı mâl-â-mâl oldu. (آن چنان زی که وقت رفتن تو همه گریان مستور و نوخیيان)[267] ma'nâsı her sûretle tecellî eyledi. Mahzâ tevfîr-i diyânet ve takdîr-i fazîlet maksadıyla ictimâ' eden ahyâr-ı mü'minîn, merhûm-ı mebrûru, Merkez Efendi Kabristanı'nda peder-i velî-sîretinin kabrine kadar teşyî' ve o kabirde rahmet-i ilâhiyyeye tevdî' etti. *"Ve'l-âkibetü li'l-müttakîn. Sadeka'llâhu'l-Muîn"*

Merhûmun hüsn-i hâl ashâbından olacağı, (سال نیگو ز بهار اش پیداست)[268] meâlince henüz dem-i sabâvetinde rû-nümâ olmaya başlamıştı. Savn-i Samedânî'ye nâil bir merd-i kâmil idi ki, her türlü menâhîden ittikâ ve (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ)[269] hıtâbı celîline ihâle-i gûş-ı hûş ile **/208/** her dakîka kesb-i takvâ ederdi. Hâlen, kâlen, kalben sâdık ve her vech ile şerîat-ı mutahharaya mütemessik bir bende-i muhlis-i Muhammedî idi.

Dîn-i mübînin i'lâ-yı şânı için kalemen ve lisânen bezl-i mesaî ederdi. Otuz sene müddetle gazete ve mecmûalara yazdığı makâlât-ı ârifâne, i'lâ-yı dîn-i ilâhî emel-i âlîsine müsteniddir.

---

265. "Biz Allah'tan geldik O'na döneceğiz." 2. Bakara Sûresi, 156. (H)
266. Bu merd-i rûşen-zâmir, Sâhib-i **Sefîne** Hüseyin Vassâf (rahimehu'llah) hazretleridir. Mahmut Kemâl el-Fakîr.
267. "Öyle yaşa ki, öldüğünde herkes ağlarken sen gül." (H)
268. "İyi yıl baharından bellidir." (H)
269. "Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır." 49. Hucurât Sûresi, 13. (H)

Nefsine tevcîh edilmiş evzâ'-ı vazîâne ve akvâl-i küstâhâneye aldırmaz, fakat dîne ait en küçük bir tecâvüzden müteessir olarak en tehlikeli zamânlarda da def'-i tecâvüze kemâl-i şiddet ü cesâret ile sarf-ı enfâs eyler idi. Okuduğunu anlayan, ilmiyle âmil olan dâniş-penâhân-ı ümmetten idi. Bi'l-hâssa hadîs-i şerîfde, fıkhın ibâdât kısmında, edebiyyâtta ve hikemiyyâtta sâhib-i kemâl idi. Kalemi metîn, ma'lûmâtı rasîn olduğu için yazdığı yazılar, söylediği sözler erbâbı indinde mazhar-ı tahsîn olurdu.

Umûr-ı hükûmette ehl-i rey idi. Der-uhde ettiği masâlih-i resmiyyeyi fart-ı dikkat ve i'tinâ ile tedkîk ve tesviyeye gayret ve hukûk-ı devlet ü milleti fedâkârane sıyânet ederdi. Kitâbet-i resmiyyede mahâreti müsellem idi. Levm-i lâimden ve zulm-i zâlimden kat'â pervâsı yoktu. Onun düşündüğü yalnız Hak idi. Kemâl-i ihlâs ile Allâh'ına mütevekkil idi. Bi'd-defeât dûçâr-ı hatar oldu. Ammâ Cenâb-ı Hâfız-ı Mutlak onu sıyânet ve bed-hâhânını dûçâr-ı haybet eyledi. "Hizb-i ilâhî, hıfz-ı ilâhîdedir."

Az söyler, iyi söyler, mâ-lâ-ya'nîden aslâ hoşlanmazdı. Dâimâ kalben meşgûl idi. Her nefesini Allâh yolunda sarf etmek isterdi. (حاسبوا قبل أن تحاسوا)[270] emrine tevfîk hareket ederdi. Hâlık'a ve mahlûka karşı hesâba müheyyâ idi. Müddet-i ömründe sahîfe-i a'mâlini mâddeten ve ma'nen leke-dâr etmedi. Geldiği gibi giden, sâlih, zâhid, müteverri', müstakîm, afîf, nâmûs-kâr bir merd-i güzîn-i bahtiyâr, daha doğrusu mazannadan bir safiyy-i safvet-şiâr idi.

Âlem-i cemâle intikâlini ta'kîb eden îd-i adhâda Gurabâ-i Müslimîn Hastahânesi ser-tabîbi Doktor Necmeddîn Ârif Bey, Merkez Efendi Kabristanı'nda medfûn âilesini ziyâret ve Kur'ân tilâvet ile avdet eylemekte iken, hâtır u hayâlinde olmadığı hâlde, merhûm-ı müşârünileyh cismen zuhûr ve mu'tâdı vechile irâe-i vech-i beşâşet ederek, "*Yâ Hû, bize yok mu, bizi unuttunuz mu?*" dediğini ve ayânen müşâhede ve istimâ' ettiğini şu hâl ü kâlden mebhût ve hayrân olduğunu Necmeddîn Bey bütün ahibbâsına nakl eylemiştir.

Mehâsin-i ahlâkıyla umûmu hoşnûd etti. Ef'âl-i fâhişe gibi akvâl-i fâhişeden de teneffür eder, kimsenin aleyhinde söz söylemez, kimsenin nekbetini ârzû etmez, kimse ile uğraşmaz, kimseden bir şey istemez, kimseye derdini dökmez, âilesine ve umûm âşinâlarına şefîk ve rahîm, âlî-cenâb, kerîmü't-tab', ganiyyü'l-kalb, sahî ve mürüvvetkâr idi. /209/ Zuhûru muntazar yâhûd nâ-geh zuhûr-ı mesâibde aslâ telâş etmez, metânetini muhâfaza ve ittihâz-ı tedbîr ederdi. Kendiyle istişâre edenleri ârâ-yı sâibesiyle irşâd ederlerdi. Eviddâsının, "Emînü'l-ümme" nâmıyla yâd ettikleri vâlid-i emînînin kâffe-i fazâiline bi-hakkın vâris olmuş idi. Necâbet-i irsiyyeyi, necâbet-i fıtriyye ile tezyîn etmişti. Elinden her şey gelirdi. Gâyet nefîs taâm tabh eder, ahibbâsına yedirmekten mahzûz olurdu. Hangi işe el uzatsa, san'atında mâhir adamlar gibi, mü-

270. "Hesâba çekilmeden nefîslerinizi hesâba çekin." (H)

kemmelen vücûda getirirdi. Kâmeti bülend, levni beyâz, vechi münevver ve melîh, derûn u bîrûnu nazîf idi.

Kalb ve lisânı âzâde-i kîl u kal olduğu gibi, bedeni de kıldan âzâde idi. Müteehhil değildi. Evlâd u iyâli, a'mâl-i sâlihası idi. Pek genç iken lıhye irsâl ve sünnet-i seniyyeye bu yüzden de imtisâl eylemişti. Sükûtu gâlib ve ma'lûmât-fürûşluktan müctenib olduğu için, şahsını lâyıkıyla tanımayanlar, irfân ve kemâlini anlayamazlardı. Sorulmadan bir şey söylemez, sorulan şeylere vâkıfâne cevâblar verir, bildiği şeyleri pek iyi bilir, âkil, mütefekkir ve nükte-dân idi.

Âsârı:

Evâil-i şebâbında gazetelere yazı yazmağa başladı. Pek çok makâlât-ı dîniyye vü hikemiyyesi intişâr eyledi. Cem' olunsa bir kaç cild kitâb vücûda gelir. Bu makâleler, ferâset ve fazîletine beyyinedir ki, her birinde keşf-i istikbâl edercesine nice hakâyık göstermiştir.

Pek genç iken hikemiyyâta dâir, **Minhâc-ı Hakîkat** unvânlı bir risâle neşr etti. Afîfâne bir mâcerâ-yı aşkı tasvîr eden **Kemânçe** nâmındaki eser-i gayr-i matbûu, hissiyyât-ı rakîka-i âşıkaneyi tecessüm ettirecek sûrette yazılmış kıymetli bir eser-i edebîdir.

Son zamânlarında hadîsten **Tezkire-i Seyyid Ya'kûb** nâmındaki eser-i mühimmi muhakkıkâne mütâlâa eyledikten sonra tercümeye mübâşeret etmek üzere iken esîr-i firâş oldu, niyyet-i hayriyyesini mevki'-i fi'le koyamadı. Elbette niyyetiyle me'cûrdur.

İrtihâlinde kadir-şinâsân-ı üdebâ, pek kıymetli târîhler ve manzûmeler yazdılar. Vassâf-ı asfiyâ olan[271] bir zât-ı hakîkat-bîn, **Tevfîk-nâme** ismiyle bir risâle-i /210/ şerîfe tertîb ve revân-ı pâk-ı merhûmu tatyîb eyledi.

Meşâhîr-i efâzıl-ı udebâdan Muallim Cûdî Efendi, bir mersiyye-i garrâ ile i'lân-ı hakîkat etti ki, ebyât-ı metîne-i âtiye o mersiyyedendir:

Kim ağlamaz müşârünileyhin vefâtına
Zühd ü salâbetiyle müşâr bi'l-benân idi

*Takvâ-karîn bir âilede neş'et eyleyen**
Necl-i necîb ü merd-i safiyyü'l-cinân idi

271. Bu tercüme-i hâli yazan İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal Beyefendi'dir. Bu âcizi taltîfen öyle yazılmıştır.

Fazl ü kemâli ilmi husûsan kitâbeti
Tasdîk-kerde-i bulegâ-yı zamân idi

Allâh rahmet eylesin ol merd-i sâlihe
Emsâli kesb-i nedret iden müslümân idi

Dünyâya rağbet eylemedi el uzatmadı
Dehr-i acûzdan mütecennib civân idi

Hâkim idi irâdesine kahr-ı nefsine
Tahsîn o kahramâna ki Yûsuf-tüvân idi

Allâh nasîb kıldı ona hüsn-i hâtime
Son demde aklı başda Hudâ-ber-zebân idi

Ser-âmedân-ı erbâb-ı edebten Besîm Bey, müteaddid kıtaât-ı ceyyide ile o mü'min-i kâmilin kemâl-i îmân u irfânına tercümân oldu. Kıt'alardan ikisi nakl olundu:

Nakş-ı evsâf-ı güzîni hâlidün fi'l-kalb olur
Mîr Tevfîk Ahmed'in kim asdaku'l-ihvân idi
Şâh-ı Nakşıbend'e muhlis-bende olmuşdu o zât
Azm-i arş-ı rahmet itdi âşık-ı Rahmân idi

* * *

Nakş-ı sivâdan eyleyerek kalbini berî
İbnü'l-Emîn emn ile virdi emânetin
Tevfîk Bey ki sıdk u safâda şehîr idi
Gösterdi rıhletinde kemâl-i kerâmetin

Muallim-zâdelerinden ve dâniş-mendân-ı şuarâdan İbn-i Fânî Ali İlmî Bey, ebyât-ı âtiyeyi ihtivâ eden bir kasîde-i dil-nişîn ile merhûmun hasâil-i aliyyesini ta'rîf eyledi:

Rabt eylemişdi kalbini Allâh'a dâimâ
Fârig-nişîn bûd u nebûd-ı cihân idi

Tevfîk-ı Hak'la irdi makâm-ı velâyete
Ma'nâ-yı Ahmediyyete rûhu'l-beyân idi

Dünyâ-yı dûna yokdu müdârâ vü rağbeti
Vâreste-i alâyık-ı her în ü ân idi

Hilm ü hayâ kemâl-i vera' sıdk ile vefâ
Mâhiyet-i fezâiline tercemân idi

İncitmemişdi kimseyi ömründe kıl kadar
Yârânına mürüvvet ile mihribân idi

/211/ Kadr-dânân-ı şuarâdan Filorinalı Nâzım Bey, **Nevha-i Telehhüf** unvânlı bir manzûme-i tavîle ile zemzeme-sâz-ı sitâyiş oldu.

Ondan bir kaç beyit:

Nazîri âleme ender gelir müslümândı
Salâh-ı hâline kerrûbiyân da hayrândı

Güneşde şâibe var yok onun hayâtında
Vakâr u fazl u edeb münceliydi zâtında

Bütün şevâibe kalmışdı şahsı bîgâne
Geçirdi ömrünü her kes bilir afîfâne

Cenâzesinde ne ulvî bir ihtifâl oldu
Önünde kardeşi bir meş'al-i Kemâl oldu

Yenikapı Mevlevî-hânesi post-nişîn-i kemâlât-âyîni Şeyh Abdülbâkî Dede Efendi, Şeyhü'ş-şuarâ Üsküdarlı Tal'at Bey, edîb-i meziyyet-şinâs Tâhirü'l-Mevlevî Bey, âtîye sırasıyla nakl olunan, kıymet-dâr târîhleriyle ibrâz-ı âsâr-ı kadr-şinâs ettiler:

Ser-firâz-ı urefâ eyledi azm-i ukbâ
İde ashâb ile Hak Cennet-i a'lâda refîk
Dâl olur rahmet-i Mevlâ'ya bu târîh tamâm
Gitdi Hakk'a ola Allâh veliyyü't-Tevfîk
(كتدى حقه اوله الله ولى التوفيق) = 1342[272]

* * *

272. Bu ibârenin hesaplanmasından 1328 çıkmaktadır. (H)

Çekilüp dâire-i bâkiye-i ukbâya[273]
Buldu Merkez'de murâdınca muallâ me'vâ
Fevtine **geldi ilâhî** *ne mukaddes târîh*
Oldu Tevfîk Bey'e Cennet-i A'lâ me'vâ
(اولدی توفیق بکه جنت اعلی مأوی) + (الهی) = 1341

* * *

Necl-i zî-ma'rifet ü fazlı Emîn Paşa'nın
Ki idi müslümen ıtlâkına her hâli hakîk

Sûreti sîreti mir'ât-ı mukâbildi onun
Kavl u fi'linde idi doğrusu sıddîk u sadîk

İttikâ üzre geçirmişdi sinîn-i ömrün
Eyleyüp her işini şer'-i şerîfe tatbîk

A'zam-ı zenbi vücûd olduğunu uşşâkın
İderek neşve-i irfân ile kalben tahkîk

*"***İrciî***" emrine hâhişle icâbet itdi*
Ölümün ke'sini addeyledi gülcâm-ı rahîk

Rûh-ı pâki olarak mazhar-ı envâr-ı cemâl
Ola gufrân-ı ilâhî ona kabrinde refîk

Oldu **bir âh** *ile târîhi şu mısrâ'-ı güher*
Nâil-i afv ide Tevfîk'ı Veliyyü't-Tevfîk
(نائل عفو ایده توفیقی ولی التوفیق) + (آه) – 1340 + 1 = 1341

/212/ İşbu tercüme-i hâli Mahmûd Kemâl Bey Efendi tahrîr ve ihdâ buyurduklarından aynen derece-i sahîfe-i i'tibâr eyledim. **Tevfîk-nâme** ismiyle yazdığım risâle-i mahsûsanın sonunda bir manzûme-i târîhiyyem vardır ki, onun bir kaç beytini nakl ediyorum:

*Bahtiyâr olduğuna oldu delîl "***Gufrânî***"*
Mazhar-ı zevk-ı likâ Hazret-i Ahmed Tevfîk

273. "Dâire-i fâniye-i dünyâdan" sûretinde yazıldığı hâlde âlem-i rü'yâda ber-vech-i muharrer tashîh edildiğini Tal'at Bey söyledi.

İrişe kabrine envâr-ı makâm-ı Mahmûd
Lâyık-ı medh u senâ Hazret-i Ahmed Tevfîk

Kalb-i **Vassâf**-*ı hazîn fırkat-ı zâtınla yanar*
Ol şefî' bizlere yâ Hazret-i Ahmed Tevfîk

Okuruz Fâtihalar rûhuna her subh u mesâ
Ey enîsü'l-urefâ Hazret-i Ahmed Tevfîk

Hak teâlâ bizi de sen gibi mağfûr itsin
İderim böyle duâ Hazret-i Ahmed Tevfîk
(غفرانی)

Hulâsa-i kelâm, müşârünileyh, gül-zar-ı Hâlidî'nin bir gül-i hoş-bûyu idi. (*Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsiaten*)

ŞEYH MUSTAFA HUDÂVENDÎ

Kibâr-ı meşâyıh-ı Nakşibendiyye'den olup, Mevlânâ Hâlid hulefâsından Abdullâh el-Mekkî hazretlerinden müstahleftir. Velâdetleri Eskişehir'dedir. Ulûm-ı âliye vü êliyeyi ba'de't-tahsîl Hicâz'da mücâveretle Abdullâh el-Mekkî'ye intisâb etmiş, yirmiüç sene hizmetle icâzet almıştır.

İstanbul'a geldiğinde onbeş sene kadar Üsküdar'da Eskihamâm civârındaki mektebde ikâmet ve Ahmed Çelebi Mescidi'nde Cuma ve Pazartesi geceleri hatm-i hâcegânı kırâatla terbiye-i sâlikîn ile meşgûl olurlardı.

1310/(1892) senesinde seksen yaşında olduğu hâlde irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Balaban İskelesi civârında "İsfendiyâr Mescidi" denilmekle meşhûr dergâh-ı şerîfde defn olundu.

Mürîdânını fakr ve tecerrüdde ehl-i sünnet ve'l-cemaat akîdesi üzere terbiyeye hasr-ı hayât eylemişti. **Risâle-i Nehc-i Kavîm** isminde ârifâne bir eseri vardır.

BALABÂNÎ ŞEYH HASAN HÜSNÜ EFENDİ

"Balabanî Şeyh Hüsnü Efendi" diye meşhûrdur. Üsküdârlıdır. Pederinin ismi Ali Rızâ Paşa b. eş-Şeyh Halîl Sâhib b. İbrâhîm Nazîf b. Ahmed b. Mustafa Paşa'dır. Zamânımızın meşhûr duâ-gûlarındandır. Fakat son zamânlarında şeyhûhet te'sîriyle diline rekâket gelmiştir.

İlk şeyhi, Üsküdarlı Hoca İsmaîl Hakkı Efendi'dir. Ricâl-i Nakşıyye'dendir. Ba'dehû Üsküdar'da Selîmiye'de "Harc Ağası" denilmekle ma'rûf Şeyh Hasan Hüsnü Efendi'ye intisâb ile on sene hizmetinde bulunmuştur.

Ba'dehû Mekke-i Mükerreme'de ricâl-i Hâlidiyye'den eş-Şeyh el-Hâc Halîl Hamdi Paşa'dan icâzet almıştır. Usul ve âdâb-ı tarîkata dâir **Nesemât-ı Rûhâniyye** adlı risâlesi ile, terâcim-i ahvâle dâir ayrıca **Risâle-i Mir'âti'l-Ebrâr** nâmıyla dîğer bir eseri vardır.

Mısır'a azîmetinde, /213/ ricâl-i Şâzeliyye'den Şeyh Muhammed el-Meslemî'ye intisâb ederek Şâzelîler hakkında bu münâsebetle **Burhânü's-Sâlikîn** isminde bir eser yazmıştır. Cümlesi gayr-ı matbû'dur. Mütâlâa ettim. Müdekkıkâne yazılmıştır. **Silsile-i Ricâl-i Çeştiyye** ve **Dîvânçe**'si de vardır.

Beşiktaş'ta Neccâr-zâde şeyh merhûm Mustafa Rızâeddîn Efendi'den yine tarîk-ı Nakşî'den olmak üzere 1317/(1899) târîhinde icâzet almıştır.

İlk şeyhi Hâce İsmaîl Hakkı Efendi, Eyüp'te neşr-i feyz eden Şeyh Hâfız Ali el-Uşşâkî'nin halîfesi olup, onun şeyhi Selîmiye Dergâhı seccâde-nişîni merhûm Ali Behcet Efendi hazretleridir.

İsmi geçen Harc Ağası-zâde Hasan Hüsnü Efendi, tarîk-ı Kâdirî'den de me'zûn olmakla sâhib-i tercüme Hüsnü Efendi tarîk-i Kâdirî'den de müstefîd olmuştur. Şeyh Muhammed Saîd Efendi vâsıtasıyla tarîk-ı Mevlevî'den ve Şeyh Rûşen Efendi vâsıtasıyla tarîk-ı Celvetî'den de hisse-dâr-ı feyz olmuştur.

Son zamânda Üsküdar'da Nûh Kapısı'nda şühedâ mezârlığı muhâfızlığı hizmeti uhdesine verilmiştir. Tekkesi yoktur. Fakr u uzleti ihtiyâr eylemiş hoş bir zâttır. Mesleğine âşık ve sâdıktır.

Nutuklarından:

Mürşid-i kâmil olunca nâ-yâb
Sana mürşid yetişir şimdi Kitâb

* * *

Eser-i derd-i şekâ kalmaz idi kalbinde
Kılsa İblîs'e devâ Hazret-i Abdülkâdir

1347/(1928-29) senesinde irtihâl etmiştir. Üsküdar'da Şehîdlik'te medfûndur. Takdîre şâyân, misâl-i kemâldir.

ŞEYH MUSTAFA İSMET EFENDİ

Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn hulefâsından Abdullâh-ı Mekkî halîfesidir ve Yanyalıdır. Ulemâ-yı râsihînden bir zât-ı âlî-kadrdir. 1223/(1808) senesinde Yanya'da dünyâya zînet verip, 16 Zi'l-ka'de 1289/(15 Ocak 1873) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiş ve İstanbul'da Çarşamba'da kâin dergâh-ı münîfinde medfûn bulunmuştur.

Müddet-i ömrleri altmışaltı senedir. Abdullâh-ı Mekkî'ye intisâbı ve ondan mazhar-ı feyz olması 1281/(1864) senesine müsâdiftir. Mezkûr dergâhta seccâde-nişîn-i irşâd olmuşlardır.

Zamânının müteferridlerinden idi. Vükelâ-yı sâbıkadan vezîr Memdûh Paşa'nın da mürşididir. (Mahmûd Paşa), **Dîvân**'ında mürşid-i müşârünileyh hakkında sahîfeler dolusu manzûmeler yazarak medîha-hân olmuştur.

Dergâh-ı şerîf merci'-i hâss u âm olmuş idi. Sultân Abdülmecîd ve Sultân Abdülazîz merhûmların hürmeti var imiş.

Selâtîn-i müşârünileyhimâ yüzlerce altın hediye ettiklerinde, bir gün içinde fukarâya ve ihtiyâca sarf eder, âsâr-ı ihtirâs göstermezlerdi. Kerâmâtı menkûldür.

Müverrihînden Amasyalı Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, "Âteş Hoca" denilen Mustafa Efendi'den naklen söylediler:

İsmet Efendi'ye intisâb etmek istediği hâlde bir türlü kuvvet-i kalb hâsıl olmaz imiş. Bir gün yolda güzel bir hânım görür. Hasbe'l-beşeriyye nazarı şiddetle taalluk eder. Bu sırada Şeyh İsmet Efendi'nin eli zuhûr eder. İki gözünün önünde haylûlet eder, kadına bakamaz olur. Bu burhân üzerine derhal gider intisâb eyler. Vukû'-ı hâli Hz. Şeyh'e arz ettikte, tevâzuan "O *el, benim değil, sizin dest-i himmetinizdir.*" diye izhâr-ı âsâr-ı mahviyyet buyurur.

Memdûh Paşa'nın **Dîvân**'ında mezkûr manzûme-i medhiyyeden:

Vücûdu âleme revnak velîyy-i îzid-i mutlak
Sırât-ı müstakîm-i Hak neşât-ı her-dil-i mahzûn
Cenâb-ı Şeyh İsmet Mustafâ-ism ü Alî-sîret
Şeref bahş-ı velâyet bâsıt-ı na'mâ-yı gûn-â-gûn

* * *

Sensin ol debdebe-bahşâ-yı cihân-ı ma'nâ
Taht-ı vâlâ-yı velâyetde şehin-şâh-ı güzîn

Sensin ol nahl-i vefâ serv-i semâ pîrâye
İdeli zıll-ı latîfinle zemîni tezyîn

Basdığın yerler olup cümle için câ-yı necât
Nakşı keşf-i kadem-i muhteremin hısn-ı hasîn

Yüzünü sürse o topraklara **Memdûh** *revâ*
Hâkidir anber-i sârâ vü gubârı müşkîn

Midhatin gâyeti yokdur bilürüm ammâ kim
Vasf-ı pâkiyle ider kesb-i safâ kalb-i hazîn

* * *

Mustafâ İsmet ziyâ-fermâ-yı âfâkı kılup
Pîrehen ber-dûş-ı ismet mâh-ı Ken'ân'ım benim

Nûr-ı mahz olmuş vücûdu bedr-i tâb-efzâ gibi
Vardır isbât-ı kemâlâtında burhânım benim

Hâk-i pâk-i âsitânı ıtr-pâş-ı rûz-gâr
Nükhet-i halka sabâ-yı sahn-i bustânım benim

Münhasırdır sözlerim vasf-ı gazâl-ı halkına
Rûh-ı Dâvûd-ı nebî olsun gazel-hânım benim

Allah Allâh ben ezelden vasfının müştâkıyım
Tâ ebed medhin ider tab'-ı suhen-dânım benim

Hulefâsı:

Şeyh Şerîf Kudsî Efendi. Velâdeti: 1235(1820). Vefâtı: 10 Cemâziye'l-âhir 1303/(14 Şubat 1886).

Şeyh Hüseyin Kudsî Efendi. İsmet Efendi'nin kayınpederi ve halîfesidir. Karîn-âbâdlı idi. Pederi Şân, onun pederi Arnavud hânedânından Muslihuddin Çavuş'tur.

Şeyh Halîl Nûrullâh Efendi. Velâdeti: 1232/(1817). Vefâtı: 13 Cemâziye'l-âhir 1309/(15 Ocak 1892)

Şeyh Ahmed Hilmi Efendi. Velâdeti: 15 Şa'bân 1266/(12 Haziran 1850). Vefâtı: 27 Cemâziye'l-evvel 1323/(30 Ağustos 1905).

Hacı Halîl Efendi merhûmun halîfesi:

Şeyh Hacı Ali Efendi. Velâdeti: 1267/(1851). Vefâtı: 1 Ağustos 1330/(13 Ağustos 1914).

Ahıskalı Haydar Efendi. Velâdeti: 1286/(1869). Ber-hayât.

Bu zevât Çarşamba Dergâhı'nda post-nişîn olmuşlardır.

ÖZBEKLER ŞEYHİ EDHEM EFENDİ

Üsküdar'da Özbekler Tekkesi şeyhi idi. Bu tekkenin bânîsi Darbhâne Emîni bir zât olup, 1168/(1755) senesinde Maraş'ta vefât eden Abdullâh Paşa'dır. Tekkenin yeri Üsküdar'da Sultân Tepesi nâm mahalde bir tepededir. Bir güzel tekkedir, Nakşiyye'ye mensûbdur. Buhârâlı meşâyıh burada post-nişîn olageldiklerinden "Özbekler Tekkesi" diye şöhret bulmuştur. **Hadîkatü'l-Cevâmi'**de îzâhat vardır.

Edhem Efendi Buhârâlı olup, Mâverâünnehir'dendir. 1316/(1898) senesinde yetmişbeş-seksen yaşlarında irtihâl eylemiştir. Orta boylu, enlice, kara sakallı, esmer ve tatlı benizli bir zât idi. Fevka'l-âde natûk, ilmen fevka'l-âde yüksek idi. San'atında yed-i tûlâ sâhibi olup, çîre-destî-i mahâreti olan âsâr Paris umûmî sergisinde teşhîr edilmiş, takdîr-i âmmeye mazhar olmuş ve kendisine Sergi Madalyası ve bir ocak körüğü hediye olunmuştur. Bu dergâhta medfûndur.

Mâbeyn Başkâtibi Süreyyâ Paşa merhûma, geceleri mütâlâa için isti'mâl olunur gâyet san'atlı bir şam'dan i'mâline karşı, Paşa, takdîren Pâdişâh-ı zamâna arz-ı keyfiyyet ile tekkesini müceddeden inşâ ettirmiş ve tekke ittisâlinde bir de Dâru's-Sınâa yaptırmıştır. Edhem Efendi burada dökmeciliğe, demirciliğe ve marangozluğa müteallik olan edevât cem' ile gerek Afganlılardan, gerek şehrimiz gençlerinden erbâb-ı isti'dâda san'at ta'lîm ederlerdi.

1293/(1876) senesi Rus muhârebesinde Üsküdar'da teşekkül eden millî tabur ki, "Mevkib-i Hümâyûn" nâmını hâiz idi, ona kumandan olmuş idi. Çaya ibtilâsı ziyâde olup, inzivâya meyyâl idi. Herkese kendisini sevdirmiş olduğundan, Cuma günleri Üsküdar'ın ulemâsı, urefâsı, şuarâsı ve zurefâsı meclis-i sohbetine şitâbân olur, istifâde ederlerdi.

Cenâb-ı Hak rahmet-i ilâhiyyesinden müstefîd buyursun, âmîn. Tarîk-ı Nakşıbendî'ye nisbeti Buhârâ'dandır. Buradaki meşâyıh-ı Nakşiyye'den değildir.

/214/ İBNÜ'L-EMÎN SEYYİD MAHMÛD KEMÂL BEY

175. sahîfede tercüme-i hâliyle tezyîn-i sahîfe eylediğim Seyyid Muhammed Emîn Paşa'nın necl-i necibi ve 207. sahîfede maa'l-ihtirâm bahs ettiğim Ahmed Tevfîk Bey merhûmun birâder-i edîbi ve 205. sahîfeye isimleri zînet veren Şeyh Abdülmennân Osmân Efendi hazretlerinin mürîd-i lebîbi ve gül-istân-ı Hâlidî'nin andelîbi bir zât-ı âlî-kadrdir.

Tercüme-i hâllerini **Sefîne-i Evliyâ'**ya yazmak emeliyle bir seneden beri vâki' olan ricâ ve ısrâr-ı âcizânem üzerine yazmış oldukları tercüme-i hâllerini bi-aynîhî buraya nakl ve derc etmeyi vecîbeden addeyledim.

Müşârünileyhin edebiyyâtta, ilm-i târîhde ve ulûm-ı sâire-i mütenevviada yed-i tûlâsı olup, zamânımızda zâhir ve bâtını cem' etmiş erbâb-ı kalemden bir zâtın irâesi lâzım gelirse, bilâ-tereddüt kendilerini gösteririm ve hattâ, "*O neş'ede, o feyzde onun sânîsi yoktur.*" diye iddiâ ederim. Edeb ve ma'rifetin timsâl-i müşahhası olan o edîb-i şehîr buyuruyor ki:

"*Nısf asır evvel (1343/1924 sene-i hicriyyesine göre), Ramazân-ı şerîfin ilk Cuma gecesi vatan-ı aslîden cüdâ ve gurbet-âbâd-ı fenâya mübtelâ oldum. Hestî-i nîstî-i engîze vesâtat eden Seyyid Muhammed Emîn Paşa'dır ki, beyne'l-ahıllâ, "Emînü'l-Ümme" nâmıyla yâd u tevkîr edilen bir merd-i nebîh ü nezîhdir.*

Vâsıta-i diğer Hamîde Nergis Hânım bt. Hazret'tir ki, zamân-ı sabâvetinden beri salâh-ı tâm ile ittisâf eden bir muhaddere-i pâkîzedir.

Pek zayıf ve nahîf olarak doğmuşum. Asabiyyü'l-mizâc, şedîdü't-teessür, serîu'l-infiâl, rakîku'l-kalb olduğumdan, ebeveynim beni kemâl-i lutf ü nevâziş ile büyütmeğe i'tinâ etmişlerdir. Vâlid-i mükerremim, üç-dört yaşımda bulunduğum hâlde, mürşid-i âlî-kadri, ârif-i bi'llâh Mevlânâ Şeyh Feyzullâh el-Hâlidî en-Nakşıbendî (kaddesa'llâhu esrârahû) hazretlerine takdîm ve daavât-ı hayriyye ve teveccühât-ı seniyyelerini temennî eylediğinden, azîz-i müşârünileyh feyz-i nazar ve nefes-i mesîha-eser velâyet-penâhîlerini râyegân buyurmuşlardır.

Büyük vâlidem sâlihâ-i kâmile Hüşyâr Hânım da mürşid-i fâzılı Mevlânâ Şeyh Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî (kuddise sırruhû) hazretlerine takdîm ve ed'iyye-i hayriyye istihsâl eylemiştir. Bi'l-âhare diğer asfıyâ-ı kirâmın teveccüh ve iltifât-ı aliyyelerine nâiliyyetle müşerref oldum. Kâbiliyyet olsaydı, teveccüh-i asfiyâ bu abd-i mürde-dili ihyâ ederdi.

Mahalde kâbiliyyet şartdır bârân-ı Nîsânın
Temâşâ kıl ki her bir katresi dürr-i semîn olmaz

/215/(الجنة تحت أقدام الامهات)[274] *sırr-ı âlîsine bi-hakkın mazhar olan vâlide-i azîzemin sâye-i ikdâmında, sinnen benden sağîr, hâlen kebîr olan birâder-i muhteremim safiyy-i rûşen-dil Seyyid Ahmed Tevfîk (rahimehu'llâh) ile berâber, eyyâm-ı sabâvetimizde ferâiz-i ilâhiyyeyi edâya mübâşeretle lehu'l-hamdü ve'l-minne tenvîr-i uyûn-ı îmân eyledik. Kadr-i fazîleti takdîr eden peder-i velî-sîret bi'z-zât ta'lîm-i ma'rifet etmekle berâber, muallimîn-i mahsûsa da tedârik ederek ta'lîm ve terbiyemize bezl-i himmet buyurdu.*

274. "Cennet anaların ayağı altındadır." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c. I, s. 335. (H)

Mekâtib-i resmiyyeye ve cevâmi'-i şerîfe derslerine de devâm edildi. İstanbul'daki efâhım-ı ulemâ vü üdebâ ve ekâbir-i siyâsiyyûn ü ricâl ile ihtilât ve taşradaki meşâhîr-i fuzalâ vü şuarâ ile muhâbere olundu. Bi'l-hâssa Amasya'da mukîm eâzım-ı hukemâ-yı İslâmiyye'den ve kibâr-ı meşâyıh-ı Hâlidiyye'den Mîr Seyyid Hasan Hüseyin ed-Dağıstânî ve Harput'ta Yûsuf Kâmil Paşa Medresesi müderrisi allâme-i bî-nazîr Abdülhamîd Hamdî-i Harpûtî ve Trablusşam'da nihrîr-i şehîr Hüseyin el-Cisr (rahimehumu'llâh) hazerâtından tahrîren senelerce istifâza edildi. Pek çok kitâb görüldü, pek çok şey okundu, pek çok şey işitildi. Fakat ben fıkdân-ı isti'dâddan ziyâde, seyyie-i atâlet ile kesb-i ma'rifet edemedim. Vâdî-i dânişde racül-i râcil olduğumu kemâl-i samîmiyyet ile mu'terif ve hâl ü kâl-i beyhûdeme ebediyyen müteessifim. Tecellî tekerrür etmez, fırsat-ı güzeşte avdet eylemez, geçmişe teessüf fâide vermez. Merd-i basîret-kâr, tecellîden istinâre, fırsattan istifâde eder de, geçmişe teessüf ettiği gibi, geleceğe de teessüf etmemek için müteyakkızâne davranır. Hâb-ı gaflete dalanın feyz-i seherden mahrûm olacağını takdîr eder de bîdâr bulunur. Garîbdir ki havâss u avâmdan ba'zı zevât, ma'lûmât-ı müktesebe ve ahvâl-i müstahsenemi derece-i hakîkiyyesinden pek fazla tahayyül ederek hakk-ı nâ-müstahakkımda ibrâz-ı hürmet ve ba'zı nâs da izhâr-ı husûmet ederler. Her istediğini söyleyen edîb-i ma'rûf Süleymân Nazîf Bey, "Sana muhabbet, hürmet edenler hasbeten li'llâh ederler; husûmet gösterenler mağlûb-ı ağrâz olanlardır." der. Yine o edîb-i ceriyyü'l-lisân,

"Kemâl Bey ki o Mahmûd nâm u hasletdir
*Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine**

beytiyle terâne-senc-i medh u zem olur. Kâli kaleme gelen ve gelmeyen dîğer zevâtın her biri de hakkımda, haklı haksız bir gûne hükm verir ve bu hükümler, muhtâc-ı ihkâm olmakla berâber, benim bildiğim hakîkat, /216/ hürmet ve muhabbete lâyık bir fazîletim ve nefret ve husûmete müstahakk-ı fevka'l-âde bir fazâhatim olmadığımdan ibârettir. Her hakîkat, (يوم تبلى السرائر)[275]*'de münkeşif olacağından, nefsimize isnâd edilen hayr u şerre dâir söylenecek sözler, enfâs-ı zâyiadan ma'dûddur.*

Pek genç iken hıdmet-i devlete girildi. Kabâhatin bir kısmı bana, dîğer kısmı, (البادى أظلم)[276] *meâline mâ-sadak olan, kadr-nâ-şinâs, ikbâl-perest, mütekebbir, nâdân âmirlere râci' olmak üzere pek çok çile çekildi. Mükerreren makâm-ı sadârete gelen bir zât-ı bî-misâl*[277] *kerîmesini bana tezvîc etmek teşebbüsünde bulunarak envâ'-ı mevâîd ile gönlümü lebrîz-i meâlî vü mefâhir eylediği hâlde, hasîsa-i vefâ vü mürüvvetten mahrûmiyyeti ve vehm ü vesvese ile me'lûfiyyeti hasebiyle, bilâ-sebeb bu işten sarf ı nazar eylemesi ve o sırada âmir*

275. "Gizlilerin (ortaya dökülüp) yoklanacağı gün..." 86. Târık Sûresi, 9. (H)
276. "Çöl daha zâlimdir." (H)
277. Mükerreren makâm-ı sadârete gelen meşhûr Saîd Paşa'dır.

nâmındaki garaz-kârların bir vesîle-i âdiye ile sûret-i mücâzâtta beni dîğer kaleme tahvîl ettirmeleri, hayât-ı şebâbımı rahne-dâr etti. Hâlbuki izdivâcım adem-i vukûu, terakkîyyât-ı mâddiyyeden mahrûmiyyeti istilzâm, beni telh-kâm ettiyse de, ma'nen mahz-ı hayr u saâdet olduğu bi'l-âhare tahakkuk eyledi.

Bir müddet inzivâ ettikten sonra, evvelki kaleme avdet ve ba'dü-bü'din kalemin müdüriyyeti ihrâz edildi. Fakat bu sadmeler ahlâk ve sıhhatim üzerinde sû-i te'sîr gösterdi. Teessür ü hiddet, ye's ü fütûr, hüzn ü keder ve âlâm-ı asabiyye arttı. Tarîk-ı terakkîde reh-berlik değil, dâimâ reh-zenlik edenlere müsâdif oldum. Pek geç, pek güç terakkî ettim. Pîş ü peşimde her vakit rakîbler, hasûdler, gammâzlar, bed-hâhlar bulundu. Adâlet-i ilâhiyye kısmı a'zamını zîr ü zeber ve bu abd-i ahkarın kadrini onlara nisbetle ber-ter etti.

Sadâret Mektûbî Müdürriyyeti'nde ale'd-devâm onüç sene Eyâlât-ı Mümtâze vü Muhtâra Müdüriyyet-i mühimmesinde, Bâb-ı Âlî Müdevvenât-ı Kânûniyye ve Takvîm-i Vekâi' Müdüriyyetlerinde, ilmî, siyâsî ve idarî müteaddid encümen ve komisyonlarda, müessislerinden olduğum Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi idâre meclisi a'zâlığında ve mükerreren riyâsetinde ve Dîvân-ı Hümâyun Beylikçiliği makâmında bulundum. Bi-fazlihî teâlâ her me'mûriyyette hukûk-ı devlet ü milleti muhâfazaya çalıştım. Mâ-fevk ve mâ-dûndan düşmânlar peydâ ettim. Rabbimin kemâl-i lutf u keremi ile mâ-dâme'l-ömr fakr u zarûrete girif-târ olmadım. Bir kapı kapanırken dîğeri açıldı.

/217/ Hîn-i mütârekede zaleme-i keferenin hânemizi işgâl ve mâmelekimizi imhâ etmeleri ve muhârebe senelerinde Yakacık'taki sayfıyye-i cefâ-engîzimizin kendi askerimiz tarafından tahrîb edilmesi kabîlinden ba'zı mihnetlere uğradımsa da, nâil olduğum eltâf-ı mâlâ nihâye-i Samadâniyye'ye karşı bu türlü mihnetlerden bahs etmeyi küfrân-ı ni'met addederim. Yukarıda ismi geçen Süleymân Nazîf Bey'in, bir mürşid-i dil-âgâh lisânına yakışacak sûrette, "Kâfirler kalbine giremediler, evine girdiler." demesi, nikmet addettiğimiz ba'zı hâlâtın ni'met olduğunu, ni'met-şinâsân-ı ümmete kabûl ettirecek dakâık-ı âliyedendir.

Kâle bak kâiline kılma nazar •
Budur işte reviş-i ehl-i iber

Birâder-i rûh-perverim Seyyid Ahmed Tevfîk'in şu dâr-ı fânîde beni garîb ve yetîm bırakıp gitmesi, dünyâyı başıma zindân ve rûhumu giryân eylediyse de, her sûretle hüsn-i zanna lâyık olan o merd-i kâmilin şefâatına mazhar olmak ümidiyle mütesellîyim.

Evâil-i şebâbda eâzım-ı meşâyıh-ı Nakşıbendiyye-i Hâlidiyye'den Mevlânâ Şeyh Abdülmennân Osmân Efendi (kuddise sırruhû) hazretleri, Denizli'den gelerek bir gece fakirhânede beytûtet ve salât-ı subhu müteâkiben bu abd-i müznible birâder-i mükerremime telkîn-ı tarîkat buyurdu.

Tarîkata sülûk için henüz niyyet yoktu. O mürşid-i fâzıl, me'mûren gelmiştir ki, ifâ-yı me'mûriyyet etti ve bir kaç gün sonra Denizli'ye gitti. Otuz seneyi mütecâviz zamândan beri tarîk-ı Nakşıbendî-i Hâlidî'ye sâlik olduğum hâlde, maa't-teessüf kesb-i feyz edemeyerek,

Sâf olsa da kalb kedûret-âlûd
Esrâr-ı vücûda mahrem olsam
Bilsem ki nedir hakîkatim âh
Âdem gibi ben de Âdem olsam

zemzemesiyle nevha-sâz olmaktayım. Mebâdî-i şebâbdan beri gazete ve mecmûalara mebâhis-i mütenevviaya ait yazılar yazdım. Dîne, ahlâka, tasavvufa, hikmete, edebiyyâta, siyâsete ve târîhe müteallik kitâb şeklinde matbû' ve gayr-ı matbû' eserlerim vardır:

Matbû' Âsâr:

1. **Menâfiu's-Savm,**
2. **Ravzâtu'l-Kemâl,**
3. **Ahlâk,**
4. **Hulâsa-i Zirâat,**
5. **Hulâsa-i Ticâret,**
6. **Sabîh,**
7. **Rahşân,**
8. **Bir Yetîmin Sergüzeşti,**
9. **Kemâlü'l-Hikmet,**
10. **Kemâlü'l-İsmet,**
11. **Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Mes'elesi,**
12. **Târîhçe-i Evkâf ve Terâcim-i Ahvâl-i Nuzzâr,**
13. **Mukaddime-i Dîvân-ı Yahyâ,**
14. **Mukaddime-i Dîvân-ı Hikmet,**
15. **Mukaddime-i Dîvân-ı Leskofçalı Gâlib,**
16. **Menâkıb-ı Hünerverân,**
17. **Âlî Merhûmun Âsârı Hakkında Tetkîkât-ı Şâmile.**

/218/ Gayr-ı Matbû' Âsâr:

1. **Feyz-i Cevâd,**
2. **Kemâlü'l-Kiyâse fî Keşfı's-Siyâse,**
3. **Kemâlü'l-Kâmil,**

4. **İzzü'l-Kemâl,**
5. **Nûru'l-Kemâl,**
6. **Kemâlü's-Safve,**
7. **Hadîkatü'l-Vüzerâ Zeyli** (Gelenbevî),
8. **Ma'şeru'l-Meşâhîr,**
9. **Tezkire-i Fatîn Zeyli** (Yazılmaktadır)[278]
10. **Lemeâtü'l-Kemâl,**
11. **Kemâlü'l-Letâif,**
12. **Kemâlü'l-Hattâtîn**[279]**,**
13. **Lübbü'l-Leffe,**
14. **Luğvü'l-Leffe**.....ve sâire.

Bunların dünyâda hiç kıymeti yoktur. Ukbâda ise, defter-i siyâh-ı günâhımın zeyli olarak ortaya konmasından korkarım.

Henüz onüç-ondört yaşında iken şiir söylemeye heves ettim. Tab'ımda isti'dâd-ı tâm olmadığı gibi noksân-ı ma'lûmât da güzel sözler söyletmişti. Şâir olmak için âşık olmak îcâb edeceğini anladım. Esâsen gâyet hâssas ve müstaidd-i aşk u şevk olduğumdan, o sinn ü sâlde meşk-i aşk etmekten ürktüm. Çünkü âşık olmak isterken, ma'şûk olmak muhatarası melhûzdur. Sinn ilerledikçe şiir nâmına ba'zı kelimât-ı mevzûne söyledim ise de[280] *ale'd-devâm meşgûl olmadım. Söylediklerimin bir kısmı kayboldu. Mevcûdları da kaybolmağa sezâdır.*

Vassâf-ı asfiyâ, Hüseyin Vassâf-ı safiyyü'l-kalbin, garîk-ı deryâ-yı ma'siyet olan bu abd-i rû-siyâhı, ***Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr****'a kabûl etmek istemesi, bir merd-i âlî-himmet olduğuna şâhid-i âdildir. Benim de nefs-i hakîrânemi kâbil-i kabûl addedip* **Sefîne***'ye girmek cür'etinde bulunuşum, hadd-i nâ-şinâslığıma ve noksân-ı irfânıma burhân-ı kâmildir. İnşâa'llâhü'l-Kâdir* (ما رآه المؤمنون حسنا وهو عند الله حسن)[281] *sırr-ı celîli hakk-ı müznibânem-*

278. Son **Asır Türk Şairleri** nâmıyla yalnız üç cildi tab' olunmuştur.

279. Müstakîm-zâde'nin **Tuhfe-i Hattâtîn**'inin üzerine mükemmel îzâhât ilâvesiyle tab' ve neşrine de muvaffak olmuştur.

280. Şiddetle mahviyyet gösteriyorlar. En güzel şiir söyleyenlerden ve şiiri en iyi anlayanlardandır. Bu **Sefîne-i Evliyâ**'nın mukaddimesinde münderic takrîzleri, şiirde kendilerinin ne kadar yüksek bir makâm sahibi olduklarını erbâb-ı irfâna i'lân etmektedir. Hatt-ı destleriyle muharrer takrîz-i mezkûr ile bir müzekkerelerini aynen telsîk ediyorum. Hem sûret-i hatlarını hem de hikemiyyâta müteallik ba'zı şiirlerini camidir. Müşarünileyhin kemâlini takdîr etmek, erbâb-ı kemâlden olmaya mütevakkıf olmakla bu bâbda aczim vardır.

Rütbe-i kadrini takdîr idemem aczim var
Anı hakkıyla gören dîde-i hak-bîn ister
Bâb-ı irfân u füyûzunda bu âciz Vassâf
Hâki zer eyleyecek nazra-i hak-bîn ister

281. "Mü'minlerin güzel gördüğü şey Allah indinde de güzeldir." (H)

de de zâhir olur da, sâye-i evliyâ-yı ebrârda nâm-ı nâçîzânem gibi mahmûdu'l-hâl ve sâhibü'l-kemâl olurum."

"Hudâ Kâdir'dir eyler seng-i hârâdan güher peydâ"

16 Zi'l-hicce 1342/20 Temmuz1924
İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl"

* * *

"Birâder-i sütûde-siyer efendim!

Cuma sabâhı teşrîf edeceğinizi geçen geceki teşerrüfde söylemiş olsaydınız, evden çıkmaz, hilâl-i îd bekler gibi kudûmunuza nasb-ı nigâh-ı intizâr ederdim. Esâsen sâhib-i keşf ü kerâmet olmadığımız gibi, âlemin gaybını değil, şimdi kendi aybımızı keşf ile meşgûl olduğumuz için, geleceğinizi bi't-tab' bilemezdim.

Bu abd-i hakîr gibi, sözü kaleme gelmeyen cehele-i ümmetin kelimât-ı bî-ma'nâsını bestelemek sûretiyle kalb-i şikestesini ta'mîr etmek isteyen zevât-ı mürüvvet-simâta teşekkür ve duâdan başka diyecek yoktur. Cenâb-ı Hak, insâniyyet ve hukûk-perverliklerini müzdâd eylesin.

Geçen gece avdetinizi müteâkiben zuhûrat oldu. Arkanızdan seslenmek istedimse de, sizi beş-on dakîka hâb-ı safâdan mahrûm etmeye değeri olmadığından, teşerrüfe ta'lîk eylemiştim. Mâdâmki taleb buyuruyorsunuz arzedeyim:

Manzûmeyi zâyi' olur mülâhazasıyla göndermedim. Birinci mısrâdaki, "huzûr-ı tâm", "huzûr-ı kalb" olmalı, "yakarsan şu'le..." mısraı, "Hemân mazhar olursun feyz-i Hak'la kalb-i âgâha" sûretine tahvîl buyurulmalı. Üçüncü mısrâ'daki, "mün'atıfdır lütf u feyzi" kelimeleri, "râyegândır çünkü feyzi" kelimelerine kalb edilmeli.

Nihâyetteki kıt'anın birinci mısrâmdaki, "yatan" "yatar"; ikinci mısrâmdaki, "buldular ez-cân", "gördüler tâbân" olmalı. Yine de re'y ve irâde sizindir.

Burhân-ı Belhî'den tercümesini isteyeli bir seneden ziyâde oldu, getirmedi, göndermedi. Onunla isimleri sayılan diğer zevâtın tercümelerini lutf ederseniz eltâf-ı sâbıkaya lâhika olur. Yakacık'tan gelen bir haber-i derd-eser zihnimi zîr ü zeber ettiğinden, bu varak-pâre-de lüzûmlu lüzûmsuz sözler söyledim. Her ne ise hoş görünüz.

Kudemâ-yı urefâ-yı Nakşıbendiyye'den Rızâ Bey Efendi'nin kelâm-ı taâm-engîzinin nakş-ı ber-âb kabîlinden olduğunu isbât için, tensîb edeceğiniz bir gün, evlâd-ı ma'neviye-i Ebu'l-Vefâ'dan Hâfız Nasfet ile el ele vererek semt-i Suâdiye'ye revân ve dane-çîn-i hırmen-i irfân olacağımızı arz ederiz.

Bakî duâ azîzim efendim.
27 Safer 1340/(1 Kâsım 1921)
İbnü'l-Emîn gufire lehumâ"

* * *

"Leyle-i mülâkâtta bizim saçmalarımızı sormak tenezzülünde bulunmuştunuz. Dün gece bir kâğıd ararken zuhûr eden bir kaç nazmı ki - yirmi sene evvel söylenmiştir - takdîm ettim. İsterseniz okursunuz, isterseniz atarsınız.

Kıt'a:

Zikr-i Hak'dan bir nefes gâfil olan
Eyler imhâ-yı hayât-ı yek-nefes

Zikr-i Hak'dır nuhbe-i ömr-i beşer
Mâ-sivâya mürde-dil eyler heves

Kıt'a:

Sâf olsa da kalb kedûret-âlûd
Esrâr-ı vücûda mahrem olsam

Bilsem ki nedir hakîkatim âh
Âdem gibi ben de âdem olsam.

Beyit:

Cilve-zâr-ı vech-i kudret sanma yalnız Tûr'dur
Dîde-i hak-bîne her bir zerre Tûr-ı nûrdur

Gazel:

Hâlet-i rıhletde cânân arz-ı dîdâr eyledi
Benden aldı kendini kendinde izmâr eyledi

Ahd ü peymân eylemişken yâr ile gönlüm benim
Perde-i pindâra girdi ahdi inkâr eyledi

Hayli müddet bir vücûd-ı bâtıla virdim vücûd
Geldi bir dem cism ü cânım Hakk'ı ikrâr eyledi

Nakş-ı zâilmiş bütün âsâr-ı reng-â-reng-i dehr
Vech-i bâkî âkıbet ibrâz-ı âsâr eyledi

Muktezâ-yı fıtrata itmekde cümle ittibâ'
İsm-i zâhir herkese bir neş'e izhâr eyledi[282]

Def'-i gaflet çâre-cû-yı vuslatı eyler be-kâm
Sâlikân-ı aşk böyle keşf-i esrâr eyledi

Hâb-ı gaflet dûr olur bizden ilâ-yevmi'l-kıyâm
Feyz-i Nûru'l-Hak[283] *bizi hakkıyla bîdâr eyledi*

Reşîd Akif Paşa merhûmun ârzûsuyla, bir gazeline nazîre olarak söylenmişti:

Gül-şen-i fânîde gâfil sûret-i zîbâ arar
Sûret-i zîbâda ârif başka bir ma'nâ arar

Arz-ı dîdâr eylemişdi tâ ezelde bâr-ı cân
Cân u dil ol neşveyi bin cân ile hâlâ arar

Zâil olmaz bir nefes dilden hevâ-yı hüsn ü aşk
Mest-i vuslat sû-be-sû bir yâr-ı rûh-efzâ arar.

Sırr-ı feyzâ-feyzini neşr eylemiş hüsn-i ezel
Kim nice Mecnûnlar Leylâ diye Mevlâ arar

Mahrem-i dîdâr olan bilmez zemîn ü âsumân
Nakş-ı pâ-yı yârda bin Zühre-i zehrâ arar

Gâh şevkından çıkar eflâke gâh eyler sükût
Rûh-ı âşık âlem-i dîğerde bir me'vâ arar

Nâr u nûrundan bu aşkın ben garîk-ı hayretim
Dîde-i hak-bîn her bir zerrede Sînâ arar

Çeşm-i jeng-âlûdeye itmez tecellî bir zamân
Nûr-ı pâk-i aşka ancak dîde-i bînâ arar[284]

282. Bu beyiti Sadr-ı Esbak Saîd Paşa merhûm, pek ziyâde takdîr etmişti. Nesini takdîr etti bilemem.
283. Salla'llâhu aleyhi ve sellem.
284. Bu beyitten de zevk-yâb olanlar olduydu.

Sâha-i kesretde neyl-i maksada imkân yok
Ehl-i bîniş kesb-i kâma gûşe-i tenhâ arar

Güft ü gû-yı hüsn ü aşka bir Habîb olmuş sebeb
Âşık u ma'şûk ondan rahmet-i uzmâ arar

Sâha-i kesretde neyl-i maksada imkân yok
Ehl-i bîniş kesb-i kâma gûşe-i tenhâ arar

Güft ü gû hüsn ü aşka bir habîb olmuş sebeb
Âşık u ma'şûk andan rahmet-i uzmâ arar

Na't-ı Şerîf:

Ey rûh-ı müşahhas ki bütün cânlara cânsın
Ağyâra nihânsın dil-i uşşâka ayânsın

Bûyundur iden güllere îrâs-ı revâyih
Rûyunla da mihr ü mehe envâr-feşânsın

Her zerre senin lem'a-i hüsnünle celîdir
Zâhirde fakat mihr-i hafiyyü'l-lemeânsın

Hüsn-i ezelî âşık-ı hüsn-i ezelindir
Bir öyle cemîlsin ki cemâllerde nihânsın

Aşkındır iden sûret-i hestîyi nümâyân
Aşkınla ki âyîne-i imkân u mekânsın

Ser-tâ-be-kadem dîdeyiz ey muzhir-i Hâlık
Göster bize dîdârını kim mazhar-ı ânsın

Keşf eyle nikâb-ı ruhunu sırrını göster
Görsün ki cihân sırr-ı latîfü's-sereyânsın

Dünyâda yere düşmedi sâyen fakat ey nûr
Ukbâda ruûs-ı beşere sâye-resânsın

Ey nuhbe-i mahlûk ahad gelmedi mislin
Vallâhi ve bi'llâhi vahîd-i dü-cihânsın

Ümmîd-i kerem itmededir sâlih ü tâlih
Sen kân-ı kerem melce-i âfet-zedegânsın

Atf ı nazar it hâline bî-çâre ***Kemâl****'in*
Bî-çârelere lutf ile dâim nigerânsın

Tesbî':

Ey server-i âlem ne güzel Fahr-ı cihânsın
Göz nûru gönül pertevi yektâ-yı avânsın
Bir dânesisin Hazret-i Hakk'ın bize şânsın
Sen sırr-ı Hudâ nûr-ı bedîi'l-cereyânsın
Mir'ât-ı mücellâ-yı hakîkat heme-ânsın
Ey rûh-ı müşahhas ki bütün cânlara cânsın
Ağyâra nihânsın dil-i uşşâka ayânsın

Hicrân-zede dil-hasteye var hayli sevânıh
Eşvâkın ile kalbe doğar mihr-i levâyıh
Kudret bulamam ki ideyim arz-ı medâyıh
Âşıklara hiç fâide eyler mi nasâyıh
Hak aşkına kıl gönlüme îsâl-i fevâyıh
Bûyundur iden güllere îrâs-ı revâyıh
Rûyunla da mihr ü mehe envâr-feşânsın

Dîdâr-ı melîhin ki güzeller güzelidir
Gönlümdeki aşkın bana feyz-i ezelîdir
Âvâreliğim hüsnüne meftûn olalıdır
Râhında senin cânı fedâ cân emelidir
Îsâr-ı hayât meslek-i aşkın temelidir
Her zerre senin lem'a-i hüsnünle celîdir
Zâhirde fakat mihr-i hafiyyü'l-lemeânsın

Maksûdumuz ancak kerem-i bî-bedelindir
İhsân u kerem eylemek el-hak emelindir
Eltâf ı celîlen bize meşhûr meselindir
Dillerde yanan âteş-i aşk mâ-hasalındır
Âşıklarının kalbleri taht-ı hıcelindir[285]
Hüsn-i ezelî âşık-ı hüsn-i ezelindir
Bir öyle cemîlsin ki cemâllerde nihânsın

Pek nazlısısın Hazret-i Allâh-ı Celîl'in
Memdûh-ı güzînisin O Mevlâ-yı Cemîl'in
Öğmüş de yaratmış seni hiç yokdur adîlin
İnsân u melek hepsi senin abd-i dahîlin
Lutfunla şifâ-yâb ola **Vassâf-ı** *alîlin*
Ey nuhbe-i mahlûk-ı ahad gelmedi mislin
Va'llâhi ve bi'llâhi vahîd-i dü-cihânsın

Mahmûd Kemâl İnal'ın el yazısı

285. "Hıcel", 'hıcâl'den muhaffefdir. 'Hacele'nin cem'idir. "Müzeyyen gelin odası" demektir. "Maksûd ol arûs-ı lâ-mekânın müzeyyen gelin odası ve serîr-i azamet-masîr-i Muhammedî âşıkın kalbidir." ma'nâsınadır.

Yâ Vedûd

Ey âşık-ı sâdık-ı ilâhî
Göster bize aşkını ke-mâ-hî

Aşk oldu sebeb vücûd u vecde
Âdem o sebeble itdi secde

Gül-şende güler mi verd-i ahmer
İtmezse tulü' mihr-i enver

عشکست دلیل آشنایی
دل یافت ز عشق روشنایی
مرغیست ز آشیان لاهوت
جز دانهء دل نباشدش قوت [286]

Hubb-ı ezelî cihâna sârî
Bir zerre değil o sırdan ârî

Ezhâr-ı bahâr-ı sûr-âmîz
Evrâk-ı hazân-ı hüzn-engîz

Feryâd-ı hezâr hande-i gül
Dâğ-ı dil-i lâle eşk-i sünbül

Âvâz-ı kemân nâle-i ûd
Her savt-ı hazîn girye-efzûd

Âşıkda niyâz u âh-ı şekve
Ma'şûkda hezâr nâz u işve.

Hüsnün lemeât-ı aşk-ı Bârî
Aşkın feyezân-ı nûr u nârî

286. "Tanışıklığın delîli aşktır. Gönül aşkla aydınlandı. (Aşk), lâhût yuvasından bir kuştur. Onun yiyeceği de gönül tanesinden başka bir şey değildir." (H) İbn-i Ammâd.

Hubb-ı ezelî'ye tercümândır
Hubb-ı ezelî ki câna cândır

Mektûm değil serâir-i aşk
Her yerde ayân me'ser-i aşk

Tevfîka refîk idince Allâh
Uşşâkı ider o sırdan âgâh

Lutf u kerem-i Cenâb-ı Hâlık
İtmiş seni de o aşka âşık

Hubb-ı ezelî enîs-i rûhun
Uşşâk-ı ezel celîs-i rûhun

عشاق خلاصهء الستند
از جام بلی مدام مستند
جانبخش بود کلام ایشان
محمود بود مقام ایشان [287]

Sen mazhar-ı feyz-i evliyâsın
***Vassâf**-ı safiyy-i asfiyâsın*

Merdân-ı Hudâ'ya mahrem oldun
Âdemler içinde âdem oldun

İrfân iledir kemâl-i insân
İrfân ise aşk ile nümâyân

Aşkın seni eylemez mi ârif
İtmez mi gumûz-ı aşka vâkıf

Açdın bize bir sebîl-i irfân
İşte eserin delîl-i irfân

287. "Onlar, elest bezminin âşıklarıdırlar ve dâimâ belâ kadehiyle sarhoşturlar. Onların sözleri cân bahşedici, makâmları da, makâm-ı mahmûddur." (H) İbn-i Ammâd.

Deryâ-yı vefâ olunca sînen
*Allâh yoluna gider "**Sefîne**"n*

***Ebrâr** o **Sefîne**'ye girerler*
Mersâ-yı selâma sevk iderler

Emvâc-ı hatar olursa peydâ
Kâbil anı bir nefesle imhâ

Virsün sana ömr-i Nûh Yezdân
İrfânını eylesün firâvân

Her dem sana arz-ı hürmet eyler
Mahmûd Kemâl o abd-i ahkar

Harrarahû el-fakîr ileyhi azze şânuhû Seyyid Mahmûd Kemâl el-Hâlidî gufira lehû. 9 Zi'l-ka'de 1324/(25 Aralık 1906).

* * *

/219/ Yazdıkları tercüme-i hâli, ayrıca bir risâle şekline koyup ismine **Kemâl-nâme** dedim. Cenâb-ı Hak kudret-i ilmiyye ihsân ederse ona zeylen ilâvâtta bulunurum.

*Ma'den-i feyz **Kemâl-nâme**-i burhândır bu*
Tâlib-i ma'rifete mekseb-i irfândır bu

Oku dikkatle onu mahv-ı vücûdu öğren
Terk-i da'vâ idiver meslek-i pîrândır bu

Nâm-ı âlîsine Mahmûd Kemâl Bey dirler
Pür-kerem "Kutb-ı edeb" midhate şâyândır bu

Revnâk-efzâ-yı dil ü cândır o âlî-haslet
Nûra müştâk olana matla'-ı tâbândır bu

*Oldu meftûn-ı kemâlâtı onun **Vassâf**'ı*
Hazret-i İbnü'l-Emîn âşık-ı cânândır bu

Azîzim Şeyh Mustafa Sâfî Efendi hazretleri mîr-i müşârünileyhin kemâlâtını takdîr edenlerden olup, "Kutb-ı edeb" diye yâd ederlerdi. Muharrir-i fakîr de ona işâre-

ten "Kutb-ı edeb" terkîbini kullandım. Fi'l-hakîka kutb-ı edeb'dir. *Tavvela'llâhu umrehû ve zâde'llâhu feyzehû.*

Kıt'a:

Vasl-ı yâre kesb-i isti'dâd iden âşıkların
Zikri cânân fikri cânân cânı da cânân olur

Âh-ı âteş-bâr ile itdikçe mahv-ı cism ü cân
Tâ be-mahşer cisminin her zerresi bin cân olur

"Şiirde isti'dâdım yok." diyen mîr-i müşârünileyhin yalnız bu kıt'ası bir kaç dîvâna bedeldir. Aşk ve tasavvuf vâdîsinde şerh ve tafsîl edilse nice rumûzât-ı aşkıyyeyi, nice dakâik-i tasavvufiyyeyi câmi' olduğu meydân-ı hakîkata çıkar. Hakâyık-ı beyâniyyeye nüfûz sâhibi olanlar, o kıt'adaki ihtisâr ve tafsîli derhâl anlarlar. Bu nazm-ı bedîi, zamânımız mûsikî-şinâslarımızın ileri gelenlerinden Muallim Kâzım Bey, Durak hâlinde bestelemiştir. Andelîb-i gül-zâr-ı tevhîd Hâfız Sa'deddîn (Kaynak) Efendi oğlumuz okudukça dil ü cânımız mest olur.

Muharrir-i fakîrin **Vesîletü'n-Necât** nâm eser-i âcizâneme yazdıkları takrîzde Fahr-i âlem (*sallella'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleri hakkında zâde-i tab'-ı âşıkaneleri olan:

Ma'dûm olacakdı cümle mahlûk
Hâlık seni kılmasaydı ma'şûk

Mechûl olacakdı ilm ü ma'lûm
Hakdan olacakdı cümle mahrûm

Hakkında ne söylesem ehaksın
Allâh bilir ki ayn-ı haksın

Yâ Rab bu senin Muhammed'indir
Mahbûb-ı güzîn ü emcedindir

Ey menba'-ı cûy-bâr-ı rahmet
Sendendir inâyet ü himâyet

Mücrim ise de **Kemâl**-*i ahkar*
Ümmîd-i kemâl-i rahmet eyler

/220/*Ol abd-i dahîli itme güm-râh*
Şâyeste-i rahmet eyle li'llâh

Matlûbumu eyleme amân red
Senden seni isterim Muhammed"

Görülüyor ya, Mahmûd Kemâl Bey'in neş'e-i ma'neviyyesi evc-i a'lâ-yı muhabbette pervâz ediyor. Bâ-husûs birinci kısımda vahdet-i vücûd zevkini öyle bir remz-i latîf ile beyân buyuruyorlar ki, tafsîli bir cild kitâb vücûda getirir. Dekâik-i tevhîdiyyedeki zevk-i ilmîleri çok yüksektir. Kısm-ı sânî ilticâyı mutazammındır. Her beytini remz-i fikr-i mûşikâf ile tedkîke koyulur isek, nâzım-ı muhteremin garâmiyyâttaki kudret-i zevkiyyesine hayrân oluruz. Şiir denilen şey işte budur. Öyle ağzına geleni sencîde-i mîzan etmeden lâ-yenkatı' söylemekten ise, az ifâde ile çok ma'nâyı tazammun edecek sırr-ı hakîkat ve lübb-i ma'rifetin ve zevk u aşkın ne olduğunu mir'ât-ı cânândan gösterecek böyle ârifâne bir kaç manzûme inşâd etmek elbette evlâdır.

Lisân-ı Hak'tan, tevhîd-i zâttan, menba'-ı aşktan söylenen bu sözler münâsebetiyle nâzım-ı muhteremini tebrîk ve onun kemâlini gıbta ederim. *"Ey menba'-ı cûybâr-ı rahmet"* diye başlayan kısmını mûmâileyh Hâfız Sa'deddin Efendi zevk-perverâne bir sûrette ilâhî tarzında bestelemiştir. Ara sıra onu okudukça nesîm-i feyz-i Muhammedî'nin meclis-i aşkımızda dalgalandığını kalb âlemi haber verir. Nâzımına, beste-kârına yürekten duâlar ederim.

Âşık-ı Fahr-i cihânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl
Şâir-i hikmet-beyânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl

Sözlerin hakdır hakîkatdır riyâdan pek baîd
Sen edîb-i nükte-dânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl

Feyz ü ihsânınla teshîr eyledin mülk-i dili
Revnak-efzâ-yı cinânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl

Neş'e-i dîniyyenin hayrânıdır erbâb-ı dîn
Âleme ibret-feşânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl

Meclis-i irfânıma ihlâs ile hâzır olan
Âşıkın Vassâf'a cânsın Hazret-i Mahmûd Kemâl

Dördüncü cildde Uşşâkîler faslında derc-i sahîfe-i i'tibâr eylediğim icâzet-nâme-i Uşşâkî, müşârünileyhin mahsûl-i kalemi ve yâdigâr-ı kıymet-dârıdır. Tarz-ı tahrîrinde hârikalar göstermiştir. Tahdîsen burada zikr ederim.

Bestelenmiş Bir Şiiri:

Hüzzâm İlâhî:

Bestekârı: Hâfız İsmâil Nasfet.

Usûlü: Düyek.

Beste Târihi: 27 Cemâziyelevvel 1343 - 24 Kânûnevvel 1340/(1927)

Güftesi: Mahmud Kemâl Beyefendi'nindir.[288]

Ey rûh-ı müşahhas ki bütün cânlara cânsın
Ağyâra nihânsın dil-i uşşâka ayânsın

Bûyundur eden güllere îrâs-ı revâyıh
Rûyunla da mihr ü mehe envâr-feşânsın

Hüsn-i ezelî âşık hüsn-i ezelindir
Bir öyle cemîlsin ki cemâllerde nihânsın

Ey nuhbe-i mahlûk-ı ahad gelmedi mislin
Va'llâhi ve bi'llâhi vahîd-i dü-cihânsın

/221/ ŞEYH MUHAMMED SAÎD EFENDİ

Kemâlât-ı ârifânesiyle Bağdâd'da şöhret bulmuş ricâl-i Nakşiyye-i Hâlidiyye'dendir. 1277/(1860) senesinde Bağdâd'da âlem-i dünyâyı teşrîf buyurmuşlardır. "Mollazâde" nâmıyla meşhûr olup peder-i mükerremleri merhûm Abdülkâdir Efendi'dir. 1323/(1905) senesinde âzim-i dâr-ı bekâ olmuştur.

Muhammed Saîd Efendi, ulûm-ı zâhireyi şu zevâttan ahz etmiştir:

Şeyh Abdülkerîm-i Kürdî, Şeyh Dâvûd, Şeyh Ali Efendiler, Bahâülhakk-ı Hindî, Şeyh Abdülkâdir-i Mardînî, Şeyh Abdülvahhâb, Yûsuf Sinân Efendi, Şeyh Kâsım Efendi.

288. Bu ilâhînin notası 5. cildin sonundadır. (H)

Ulûm-ı bâtınayı şu zevâttan teallüm etmişlerdir:

Hz. İmâm-ı A'zam Medresesi müderrisi Şeyh Ahmed-i Bağdâdî ki, onun şeyhi Mahmûd-ı Sâhib; Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn hazretlerinin birâder-i mükerremleridir.

Tarîkat-ı Nakşıbendî-i Hâlidî'den Şeyh Ömer Ziyâeddîn Efendi ki, onun şeyhi Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn'in hulefâsındandır.

Tarîkat-ı Kübreviyye'yi, Şeyh Ahmed-i Seyyâh hazretlerinden almıştır.

Tarîkat-ı Müceddidiyye'yi, Seyyid Nâsır el-Buhârî hazretlerinden almıştır.

Tarîkat-ı Kâdiriyye'yi, Şeyh Osmân-ı Rıdvânî'den almıştır.

1317/(1898) senesinde mûmâileyh Şeyh Ahmed Efendi irtihâl eylemekle onun yerine İmâm-ı A'zâm Medresesi müderrisliğine ta'yîn olunmuştur.

1308/(1891) senesinde Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret şerefine mazhar olup, Mekke-i Mükerreme'de iken hadîs-i müselsel-i bi'l-evleviyyeden üç zâta icâzet vermişlerdir.

1312/(1894) senesinde İstanbul'u teşrîf buyurup, Bağdâd'da kâin Sâmerrâ'da bir medrese vücûda getirmek için hükûmetin muâvenetini temennî eyledi. Hükûmet matlûbunu is'âf eyledi. Şîîler arasında sünnîlere mahsûs bir medresenin inşâsına muvaffak olmuş olmasından dolayı müftehir kaldılar. Bu işi, bu abd-i âcize makâm-ı fahrda beyân buyurdular.

İlm-i tefsîr ve ilm-i hadîsi tahsîsan Şeyh Dâvûd ve Osmân-ı Rıdvânî hazerâtından tederrüs ile icâzet almışlardır. Fazla olarak Muhammed Feyzî (ile), müftiyü'l-Irâk Zühdî'den de ahz-ı ilm eylemiştir ve icâze-i mutlaka almıştır.

Tarîkat-ı Nakşıbendiyye şeyhi Ömer Ziyâeddîn hazretlerinin yüzyirmi halîfesi /222/ ve ale't-tahmîn kırkbin kadar mürîdi olup pek mübârek bir zât-ı âlî-kadr olduğunu Saîd Efendi bi'z-zât beyân buyurdular.

Muhammed Saîd Efendi hazretlerinde âsâr-ı kemâl rû-nümâ olmağa başlayınca çeşme-i füyûzât-ı ârifânelerinden ahz-ı feyz için lâ-yuad tullâb-ı aşk u muhabbet etrâfına toplanmıştır. Ulûm-ı zâhireden ikiyüz zâta icâzet vermişler. Tarîkat-ı Nakşiyye'den otuzbeş zâtı istihlâf buyurmuşlardır. Hulefâsının ecelli Şeyh Abdüllatîf-i Hindî, Şeyh Abdülvâhid-i Dağıstânî, Şeyh Muhammed Saîd-i Medenî ve Şeyh Hacı Mustafa Nûreddîn-i Çerkesî'dir.

Muhammed Saîd Efendi hazretleri, Mısır'a azîmetle oradaki makâmât-ı mübârekeyi ziyâret ettiler ve efâzıl-ı ulemâdan ba'zı zevâta, taleb-i vâkıa binâen icâzet verdiler. İmâm Şafiî hazretlerinin türbesini ziyâret esnâsında bi'l-irticâl şu manzûme-i belîgayı inşâd buyurmuşlardır:

أتيت لقبر الشافعى أما منا
لكى أرتوى من بحره المتلاطم

فلما أتيت القبر صادفت لجةً
علتنى علوا لست منها بسالم

فنوريت يا هذا عليك بفلكنا
فأنا وضعناها إلى كل قادم [289]

Türbeyi ziyâret esnâsında kubbeye asılı bir sandal görmüşlerdir ki, "*Bu sandalın bulunduğu türbe denizdir. Ya'nî İmâm Şafiî hazretleri bir bahr-ı bî-pâyân-ı irfândır.*" mâ'nâsını vermişler ve bu münâsebetle o manzûme-i latîfeyi inşâd buyurduklarını bi'z-zât söylediler.

1327/(1909) senesinde ârzû-yı zâtiyyesiyle Medîne-i Münevvere'ye azîmetle tekrâr ziyâret şerefine mazhar olmuşlar. Bâ'dehû ikinci def'a olarak İstanbul'u teşrîf buyurmuşlardır. Aksaray civârında Müşîr Tevfîk Paşa merhûmun konağında misâfir olduklarından bu sebeble mükerreren şeref-i sohbetlerine mazhar oldum.

"*Medîne-i Münevvere'de efâzıl-ı ulemâ-yı muhakkıkînden yüz zâta icâzet verdim. Şam'a geldim, Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn ve Şeyhu'l-Ekber efendilerimizi ziyâret ettim. Şam'da ulemâdan pek çok kimselere ilm-i hadîsden me'zûniyyet verdim.*" diye nakl-i hâl buyurmuşlardır

Vâlide Câmi'-i şerîfinde Cuma ve Salı günleri **Tefsîr-i Beyzâvî** okutup, esnâ-yı takrîr yanlarında kitâb bulundurmamışlar ve ezberden takrîr etmişlerdi. İstanbul ulemâsı başına toplandılar, meftûn-ı irfânı oldular. /223/ Lisân-ı Arab üzre olan takrîrleri o derece belîğ, o mertebe fasîh idi ki, insân hîn-i istimâ'da gaşy olurdu. Avâm, havâs ve'l-hâsıl her sınıf halk isti'dâdına göre feyz-i ârifânelerinden müstefîz olmuşlardır.

Muhammed Saîd Efendi hazretleri uzunca boylu, beyâza yakın kır sakallı, kara gözlü, pâk özlü, tenâsüb-i endâma mâlik, tarîk-ı hakîkata sâlik, mütevâzi', halûk ve her türlü mahâsin-i cemîle-i ahlâkıyye sâhibi bir zât-ı muhteremdir.

İşbu eser-i âcizânem hakkında yazdıkları takrîr kemâlât-ı ilmiyyelerine burhândır. Beyâz fes giyerler, beyâz sarık sararlardı. Gâyet keskin bakışlı olup, insân ona bir

289. "Dalgalı denizinden kana kana içmek için imâmımız Şafiî'nin kapısına geldim. Kabre geldiğimde bir deryâ ile karşılaştım; beni öyle yüceltti ki, oradan kurtulamıyorum. Bana, "İşte gemimiz, bin ona." diye nidâ olundu. Ben bu husûsu herkese anlatır dururum." (H)

nazar ederse meczûb-ı cezbe-i kemâlâtı olurdu. Hangi ilm ü fenden sorulsa en yüksek mertebesinden bahs ederlerdi. Şerîat-ı mutahhara-i İslâmiyye'nin maâliyyâtından ve ihtirâât ve terakkıyyât ile dîn-i İslâm'ın daha ziyâde te'sîr ve tahakkukundan bahs ederlerdi.

İstanbul'dan hîn-ı avdetlerinde Galata Rıhtımı'ndan vapura binerlerken teşyîine gelen ricâl-i ilmiyyenin kesretinden rıhtımın üzeri beyâz sarıklardan papatya tarlası gibi olmuştu. Erbâb-ı muhabbetin gösterdiği bu teveccühten, ziyâde müteessir olup ağlamışlardı. Ulemâdan pek çok kimseler arz-ı nisbet ederek tarîk-ı Nakşıbendî'den hisse-mend olmuşlardı.

Bir gece Sineklibakkal'da, Kuşadalı merhûmun dergâhına da'vet olundu. Kelâmî Dergâhı şeyhi Es'ad Efendi hazretleri de bulundu. Cehren hizb-i zikr yapıldı. Hz. Şeyh, bezm ile hem-hâl olup hâlât-ı âşıkâne ile zikru'llâh eyledi. Ba'dehû zikr-i cehrînin, hizb-i zikrin hakâyık ve fazâili hakkında ehâdîs-i nebeviyye îrâd etti.

Bağdâd'a avdetlerinden sonra da vefâ-kârlık izhâr buyurdular. Tenezzülen birkaç mektûb yazdılar ki, biri teberrüken telsîk olunmuştur. 1340 sene-i hicriyyesinde (1922) Bağdâd'da âzim-i dâr-ı bekâ oldular. Vücûd-ı kıymet-dârı âlem-i İslâm için pek mühim olan zevâttandır. Ziyâ'-ı ebedîsine müteessif olmamak elden gelmez.

Mektûbun sûreti:

بسم الله .

من سعيد عبد الله إلى ريحانة القلب وثمرة اللب دام علاه .

أدعو بلسان إخلاص أن يجعلكم المولى من أهل الإختصاص وأن يذيقكم شراب وده وأن يقر عينكم بيحر رفده .

الله أكبر هذا البحر قد زخرا
وهيج الريح موجا يقذف الدرا

فاخلع ثيابك واغرق فيه مقرفا
ولازم الصحو لبس السكر مفتخرا

ومت فميت بحر الله فى رغد
حياته بحياة الله قد عمرا

لازلتم من زلال التوحيد شاربين ومن بحر فلزم الشهود عارفين لاتظن أيها الجوهر الفرد والطيب المحتد إن القلب قد سلى أو السر قد على فوان الذى أوجدكم بهذه الصورة ومنحكم بهذه السيرة ما ارتفع خيالكم عن العين ولاحال بين فى البين ولاكن الأمور بحسب الظهور . فإن سعاد المولى المحررات بعد هذا تتوالى وما وعدناه نسيره وما ذكرناه نحرره . واخترت العربية لأنه لسان أهل الجنة وقلوبكم واستياحكم فيها مستكنة وكلما يعن لحضرتكم من سؤال حرروه . فإنا بعناية الله تعالى نحرر الجواب مقرونا بالصواب هذا وأهدى كافة من اجتمعنا معهم والسلام بالعز والإحترام ةالسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

1328 جمادى الأولى 1
حضرت الإمام الأعظم سعيد
الداعى الفقير لمولاه مدرس أول [290]

Kâdirî hem Nakşıbendî bâğının bir bülbülü
Hazret-i Şeyh-i Sa'îd-i pür-meâlî hoş-hısâl

/224/Doğdu Bağdâd'dan cihâna ayn-ı şems-i pür-ziyâ
Bulmada âşıklar envâr-ı füyûzundan nevâl

Her gören meftûn u hayrândır bu zât-ı kâmile
Pek sevimli pek edîb bir ârif-i sâhib-kemâl

---

290. "Bismillah.
Saîd Abdullâh'dan, gönlün meyvesi, kalbin huzûru olan efendisine ki, samimî bir dille, Mevlâ'nın sizi husûsî kullarından eylemesi, sevgi şarâbını tattırması için duâ ediyorum.
- Yüce Allah, bu denize nice şeyler doldurmuştur. Rüzgâr bu denizi dalgalandırdı ve dışarıya bir inci attı.
- Bunun için, elbiselerini çıkar da, onun yakınında denize dal. Sarhoşluk elbisesi yerine, uyanıklık gereklidir.
- O denizde öl. Çünkü Allah'ın denizinde ölmek genişlik demektir. O (imâm), hayâtını, Allah'ın emrettiği hayât olarak yaşadı.
İrfân içinde, hâlâ tevhîd denizinden ve şuhûd okyanusundan içiyorsunuz. Ey yegâne cevher gibi olan, güzel tabiatlı dost! Kalb sekînete erdi, iç dünyâ ise yüceldi. Sizi bu şekilde yaratan, vücûd veren ve bu güzel sîreti, tavrı nasîb eden, gözden hayâl perdesini kaldırıp, iki menzil arasından kurtardı zannetme. Çünkü işler zuhûrata göre cereyân etmektedir. Cenâb-ı Hak yazmaya müsâade ederse, bundan sonra da yazışmamız devâm edecek. Biz vadettiğimizi yerine getirir, zikrettiğimizi de yazarız. Cennet ehlinin dili olduğu için mektûbu Arapça yazmayı tercîh ettim; kalpleriniz ve seyâhatiniz onda sükûnet bulur. Şahsınıza yazılan suâllere doğruya yakın bir şekilde cevâb vermeye hazırım. Orada berâberce durup sohbet ettiğimiz ahbâblarımızın hepsine selâm ve hürmetlerimi arzederim. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun, 1 Cemâziye'l-evvel 1328/(11 Mayıs 1910)"
Hz. İmâm-ı A'zam Câmii Birinci Müderrisi Saîd. (H)

Hak teâlâ mazhar-ı gufrân-ı tâmmı eylesün
Nûr-ı mevfûrı's-sürûrundan gönül bulsun visâl

Arz-ı ta'zîm eyleyen ***Vassâf-ı*** *bî-evsâfına*
Her zamân bezl-i teveccüh eylesinler ehl-i hâl

Muhammed Saîd Efendi hazretlerinin Ahmed Bahâeddîn ve Osmân Sirâceddîn isminde iki mahdûmu vardır.

Âsârı:

1. **Nefehâtü'l-Kudsiyye fî Tebrîeti Akâidi's-Sûfîyye.**
2. **el-Kavlü's-Sedîd fî Enne Kavle'ş-Şârih lâ-yüfîd.**
3. **el-Kavlü'r-Racîh Şerhu Garâmi's-Sahîh.**
4. **el-Vüceh fi'r-Reddi alâ Men Kâle bi'l-Cihâ.**
5. **ez-Zehrâ Şerhu'z-Zevrâ.** Biri mufassal, dîğeri muhtasar iki cilddir.
6. **Zübdetü'n-Nazar fî Reddi Ehli'l-Fiker.**
7. **es-Seylü'l-Cârî fî Hakîkati'n-Nûri's-Sârî.**
8. **el-Hükmü'l-İlâhiyye fî Hakâyıkı'ş-Şerîati'l-Muhammediyye.**
9. **es-Seyfü't-Tebbâr fî Unuki Sâhibi'l-Menâr.**
10. **Meslekü's-Sidâd fî Mes'eleti Halkı Ef'âli'l-İbâd.**
11. **el-Mevâhibü'l-Muhammediyye fî Esrârı Tarîkati'n-Nakşıbendiyye.**
12. **Bülûğu'l-Âmâl fî Menâzili'r-Ricâl.**
13. **en-Nefhatü'l-İlâhiyye fi'l-Hakîkati'l-Muhammediyye.**
14. **en-Nûru'l-Küllî fî Tatavvuru'l-Velî.**
15. **el-Ukûdu'l-Ahmediyye fi'l-Envâri'l-Kudsiyye.**
16. **Kurretu'l-Uyûn fî Enne'l-emvât fi'l-Mezâhibi'l-Erbaati Yesmeûn.**
17. **Harku'l-Âde fî İbtâli Hakîkati'l-Mâdde.**
18. **el-Akvâlü'l-Münteşire fi'l-Makûlâti'l-Aşere.**
19. **el-Dürrü'l-Meknûne fi'r-Reddi Alî b. Kemmûne.**
20. **el-Kavlü'l-Celîl fî Müşkilâti Envâri't-Tenzîl.** /225/ Beyzâvî Tefsîri'ndeki müşkilât-ı hakâyıkı hall vâdîsinde yazılmıştır.
21. **en-Nusûs Ta'lîkâtun ale'l-Fusûs.** En muğlak ve müşkil hakâyıkı şerh eder bir eser-i mühimdir.
22. **en-Nefehâtü'l-Ahmediyye Şerhu Bahsi Hurûfi Futûhâti'l-Mekkiyye.**

Hz. Şeyh'in bunlardan başka daha ba'zı âsârı varmış. Kendileri bunları hâtırlayıp söylediler idi. Cenâb-ı Hak rahmet-i ilâhiyyesine müstağrak buyursun, âmîn.

SEYYİD ŞEYH SÜLEYMÂN HÂCE

Belh'de zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur. "Hâce" ta'bîri o havalîde sâdât ve eşrâf hakkında isti'mâl olunurmuş.

Hüseyniyyü'n-nesebdir:

Hz. Hüseyin, İmâm Zeynelâbidîn, İmâm Muhammed el-Bâkır, Ca'fer es-Sâdık, Mûsâ el-Kâzım, Alî er-Rızâ, Muhammed-i Takî, Seyyid Mûsâ, Müberka', Seyyid Ahmed, Seyyid Ahmed-i A'rec, Seyyid Tâlib, Seyyid Ubeydullâh, Seyyid Ubeydullâh el-Efdal, Seyyid Abdullâh, Seyyid Ahmed, Seyyid Muhammed, Şâh Hüseyin, Şâh Hasan, Seyyid Celâleddîn, Seyyid Kemâleddîn, Seyyid Burhâneddîn Kılıç, Eme binti Eylek pâdişâh-ı şehr-i Özkend min nesli Ebûbekr es-Sıddîk, Seyyid Cemâleddîn, Seyyid Nâsıruddîn, Seyyid Gulâmeddîn, Seyyid Tursun, Seyyid Bâkî, Seyyid Muhammed-i Ma'rûf, Seyyid İbrâhîm, Seyyid Muhammed-i Ma'ruf el-müştehir bi-"Baba Hâce", Seyyid İbrâhîm el-meşhûr bi-Hâce Gelân, Seyyid Süleymân. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Mahdûmları:

Seyyid Abdülkâdir-i Belhî. Eyüp'de Murâd el-Buhârî (Dergâhı) şeyhi.
Seyyid Ahmed Saîd. Eyüp'te Kızıl Mescid'de medfûn.
Seyyid Bahâeddîn. Eyüp'te Murâd el-Buhârî Dergâhı'nda medfûndur.
Seyyid Burhâneddîn. Şâir-i meşhûr.
Seyyid Ali Cân. Eyüp'de Murâd el-Buhârî Dergâhı'nda medfûndur.

Kerîmeleri:

Bibi Sâcide. İrtihâli: 1272/(1856), Urfa'da medfûnedir, Bibi, "Hânım" ma'nâsınadır.

Âbî Cân Bibi. İrtihâli: 1282/(1865), Urfa'da medfûnedir.

Haremleri:

Bibi Saîde. Rıhleti: 1311/(1893). Seyyid Abdülkâdir'in vâlidesi.
Bibi Seyyide. Rıhleti: 1284/(1867). Seyyid Burhâneddîn'in vâlidesi.

/226/ Silsile-i Tarîkatları:

Hz. Şâh-ı Nakşıbend, Alâeddîn-i Attâr, Ya'kûb-ı Çerhî, Hâce Ubeydullâhi, Muhammed Zâhid, Şeyh Dervîş Muhammed, Hâcegî Semerkandî, Şeyh Muhammed el-Bâkî, İmâm Rabbânî Ahmed-i Fârûkî, Muhammed el-Ma'sûm, Şeyh Yûsufuddîn, Muhammed-i Bedvânî, Şemseddîn Habîbullâh Cân-ı Cânân, Şeyh Abdullâh-ı Deh-

levî, Mevlevî Sâhib, Seyyid Muhammed-i Mirzâ, Seyyid Süleymân. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Tahsîlleri Bedâhşân'dadır. Belh'deki mezâlimin te'sîriyle, "*Sünnet-i Rasûlu'llâh'dır.*" diye hicrete karâr verip, üçyüz kadar etbâıyla Mâverâünnehir'den İran'a geçip, Meşhed-i Mukaddes tarîkıyla Irak'a gelmiş, atebât-ı âliyeyi ziyâretle Bağdâd'dan Konya'ya vâsıl olmuştur. Bu seyâhat on sene sürmüş; Konya'da dört sene kalıp, Hz. Şeyh-i Ekber'in hatt-ı destiyle muharrer nüsha-i asliyyeden **Fütûhât-ı Mekkiyye**'yi ba'de'l-istinsâh Bursa ve İstanbul'a revân olmuştur. Konya'da iken çelebiyânın mazhar-ı hürmeti olup, alâ-rivâyetin kendisine inâbe etmişlerdir.

İstanbul'a muvâsaletleri 1278/(1861-62) senesine müsâdifdir. Sultân Abdülazîz merhûm, müşârünileyh hakkında âsâr-ı ihtirâm gösterilmesini emretmiş, yevmî ikibinsekizyüz kuruş masraf tahsîsiyle berâber Hz. Şeyh için Matbah-ı Âmire'den yemek gönderirler imiş. Aksaray'da, Yûsuf Paşa'da Hâşim Ağa'nın konağı devletçe istîcâr olunup burada sâkin olmuşlardır. Birbuçuk sene kadar ikâmetten sonra Hicâz'a azîmete karâr verip yine devletçe masârıf-ı seferiyye ve levâzım-ı sâiresi ihzâr olunduğu sırada, Şeyh Murâd el-Buhârî Dergâhı meşîhatine ta'yîn olunması hasebiyle li-zarûretin te'hîr-i azîmete karâr vermişlerdir (1284/1867).

Emr-i ta'yîn şu sûretle vâkı' olmuştur:

Şeyh Murâd Dergâhı şeyhi Feyzullâh Efendi merhûm fazla olarak Meclis-i Meşâyıh Reîsi idi. Meşâyıh-ı zamân, Seyyid Süleymân Efendi hazretlerinin uluvv-i kemâlâtını takdîr ederek, gerek meşîhati, gerek riyâseti kabûl etmesini ricâ etmişler. Onlar da meşîhati kabûl, riyâsetten istinkâf buyurmuşlardır.

Burada dokuz seneden fazla bir müddet icrâ-yı meşîhat edip, 1294 senesi şehr-i Şa'bânının altıncı (16 Ağustos 1877) Perşembe günü âzim-i dâr-ı karâr olmuşlardır.

Âsârı:

1. **Yenâbîu'l-Mevedde.**
2. **İ'câzu'l-Kur'ân.**
3. **Meşrekü'l-Ekvân** (مشرك الاكوان).
4. **Gıbtatü'l-Emân.**

Arab, Fürs ve Çağatay lisânlarına bi-hakkın vâkıf olup, her üç lisânda kudret-i şi'riyyesi de yüksek idi. Âsârından **Yenâbîu'l-Mevedde** matbû'dur.

/227/ Ulemâ-yı zamândan birçoğu müşârünileyhden tefsîr ve hadîs okumuşlardır. Âsârı manzûmdur. Dergâh-ı mezkûr hazîresinde medfûndur. Vasiyyetleri üzerine

kabrine taş yaptırılmamıştır. Şöhretten fevka'l-âde müctenib, ehl-i dil bir zât-ı kerîmü's-sıfât idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*).

ŞEYH SEYYİD ABDÜLKÂDİR EFENDİ

1255/(1839) senesinde Belh'de kadem-zen-i âlem-i dünyâ olmuşlardır. Pederleri, müşârünileyh Seyyid Süleymân hazretleridir. Maskat-ı re'sleri, Belh civârında, "Kunduz" denilen mahaldeki hânkâhdır.

Dört yaşında iken pederleriyle hicret etmişlerdi. Demek ki, Belh'den pederlerinin hareketi 1259/(1843) senesine müsâdiftir. Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî dahi dört yaşında iken Belh'den pederleri maiyyetinde hicret ettiği gibi, kendilerinin de aynı sinde hicret etmelerini, Mevlânâ-yı müşârünileyhe nisbet-i ma'neviyye eseri addetmişlerdir. Hattâ atîde yazacağım vechle, kırkbin beyitten ibâret **Yenâbîu'l-Hikem** ve **Gülşen-i Esrâr** bu nisbet mahsûlü olarak yazılmıştır.

İstanbul'a geldiklerinde pederlerinden tahsîl-i kemâlât edip mâddî, ma'nevî mazhar-ı feyz olmuşlardır. Büyük pederleri, müşârünileyhe "Gulâm-ı Kâdir" tesmiye etmişlerse de, İstanbul'a hicrette buranın şivesine göre, "Abdülkâdir" denilmiştir.

Belh'de iken bir ceylânı var imiş. Bu ceylân kâfile ile İstanbul'a kadar gelmiş, hattâ İran'da Ferîdüddîn-i Attâr hazretlerinin kabrini ararlarken, bu hayvân daha evvelden koşup türbenin şebekesi üstüne çıkmış; kâfilenin gelmesine intizâr ve kâfilenin vürûdunda aranılan merkad-i mukaddesin orası olduğunu ma'nen ihtâr eylemiştir ki, bu sebeble, bu hayvân ölesiye kadar dikkatle bakılmıştır. Hattâ öleceğine karîb, Seyyid Süleymân hazretlerinin ayaklarına yüzünü sürerek düşmüş, ölmüş. Dergâhda defn olunarak, boynuzları yadigâr olarak hıfz edilmiştir.

Pederinin irtihâlinde, Seyyid Abdülkâdir otuzdokuz yaşında idi. 1294/(1877) senesinde Murâd el-Buhârî Dergâhı meşîhatine nâil oldular. Müddet-i meşîhati kırkyedi senedir. Seksenaltı sene muammer oldular. İrtihâlleri 27 Receb 1341/15 Mart 1339/(1923) Perşembe günü saat dokuzdadır.

Na'ş-ı mübâreklerini gasl eden, Eyüp meşâyıhı huzûruyla, Şeyh Ceylân Efendi'dir. Medfen-i mübârekleri pederlerinin yanındadır. Onların da üzerine hiç bir şey yapılmamıştır. Vasiyyetleri böyle imiş.

Cenâzelerinde bulunmuş idim. Hz. Hâlid'e getirdiler. Azîm kalabalık vardı. Rûhâniyyet-i mahsûsaları herkesin kalbini leb-rîz etmiş idi.

/228/ Orta boylu, buğday renkli, mutavassıt beyâz ve sık sakallı, kara gözlü, güzel sözlü, pâk özlü idi. Hafîf söylerdi. Tab'ı cemâle nâzır, rahm u şefkatleri gâlib idi.

Dergâh-ı şerîfde Cuma geceleri zikr-i şerîf cem'iyyeti olur, erbâb-ı muhabbetle dolar idi. Âdâb-ı Muhammediyye ile müeddeb, şerîat-ı mutahhara ile mühezzeb idi. Sevdiklerine, "kuzum" ta'bîrini kullanırlar idi. Sohbetleri dâimâ ilmî, irfânî idi.

Tarîkaten nisbetleri ve hilâfetleri pederlerindendir.

Arabî, Fârisî, Çağatâyî ve Türkî lisânlarına vâkıf idi. Şiirde neş'esi yüksek olup, âsârını nazmen te'lîf buyurmuşlardır.

Son zamânlarında üç sene kadar istiğrâk hâli zuhûr edip, makâm-ı hayrette kalmışlardı. Lakırdı söylemez olmuşlardı. Ba'zan sevdiklerini huzûruna kabûl ettikçe, tevdî'-i esrâr ederlerdi. Bu hâlde iken evlâdları ona, büyük dikkatle hizmet etmişlerdir. İrtihâllerinden bir ay evvel, birâderleri Seyyid Burhâneddin Efendi'yi isteyerek, "Burhân-ı cân" diye hitâb edip, elleriyle işâret ederek kucaklamışlar ve parmağıyla âlem-i vahdete yol göründüğünü îmâ ile âile halkı ağlaşmaya başlayınca birdenbire lakırdı söyleyerek, "*Allâh'a ısmarladık, cümlenizi Rabbî'ye emânet ettik.*" buyurmuşlardır.

Ricâl-i Hamzavî'den olup, İdris-i Muhtefî nâmıyla meşhûr ve tersâne arkasındaki tepede makbûr olan Hâce Ali er-Rûmî hazretleri, müşârünileyhi ma'nen mazhar-ı feyzi edip, esrâr tevdî' etmekle şiddet-i tesettür neş'esi uyandırmışlardı. Fi'l-hakîka hâl-i hayâtlarında müşârünileyhi kimse takdîr edememiştir. Meşâyıh-ı rüsûm dergâhlarına gelen meşâyıhın tekkelerine giderler, âdetleri böyledir. Bir şeyh dîğer meşâyıh tekkelerine gitmezse, veliyy-i zamân olsa onun tekkesine kimse gitmez. Abdülkâdir Efendi, hiç bir yere gitmediğinden, ona da kimse gelmezdi.

Azîzimin dâmâdı Şeyh Hazmî Efendi nakl eyledi:

Mesnevî-i *şerîfin ebyât-ı gâmızasından bir beyt-i şerîfin tevcîh ve te'vîl ma'nâsında, gerek şürrâh, gerek urrâf âciz kalmışlardır. Bu beyit hakkında Galata Mevlevîhânesi şeyhi, urefâ-yı Mevleviyye'den Ahmed Efendi'ye mektûbla mürâcaata karâr vermiş ise de, nasılsa muvaffak olamadığından, huzûr-ı Şeyh Abdülkâdir'de iken bu beyt-i şerîfden bahs açıp, Kule Kapısı mevlevî şeyhinin kendisine bir mektûb yazıp bunu nasıl anladığını sormuş,* /229/ *"Ben böyle düşünüyorum." diye her şârihin fevkinde tevcîh-i ma'nâda bulunmuşlardır. Bundan çıkan netîcenin bir ciheti, Hz. Şeyh'in keşf-i kalbîye mâlik olması, dîğeri kudret-i irfâniyyesinin ne mertebe yüksek bulunmasıdır.*

Âsârı:

1. **Şems-i Rahşân.**
2. **Yenâbîu'l-Hikem.**
3. **Künûzu'l-Ârifîn.**
4. **Şumûs-ı Envâr.**

5. **Sünûhât-ı İlâhiyye.**
6. **İlhâmât-ı Rabbâniyye.**
7. **Dîvân-ı Belhî.**
8. **Gülşen-i Esrâr.**
9. **Esrâru't-Tevhîd.**

Bunlardan **Esrâru't-Tevhîd** matbû'dur. Şuarâdan Nâzım Paşa, nazmen tercüme eylemiştir. Burhân-ı Belhî, fakîre Hz. Şeyh'in hatt-ı dest-i mübârekleriyle yazılmış bir nüshayı ihdâ buyurdular. Buraya aynen telsîk eyledim.[291] Bu âcize ihdâsı eser-i feyzdir. Âsâr-ı mezkûreden **Yenâbîu'l-Hikem,** 644 sahîfelik manzûm bir eserdir. **Mesnevî-i** şerîf tarzındadır. Şöyle başlar:

آفرین ای آفرین جان خدا
از تو پیدا کشت نقش ما سوا

موج ران شد قدرت صنعت بهم
جمله اشیا سر برآورد از عدم

قدرت صنعت بذاتد بود نهان
خواستی این قدرتد کرد وعیان

291. Bu Farsça metin risâle hâlinde **Sefîne-i Evliyâ**'ya konulmuştur. Ancak bu metin anlatılan zâtın ilmî ve edebî derecesini göstermek üzere konulmuş bir örnektir. 235 beyitlik bu uzun Farsça metin, eserin esas amacına hizmet edecek nitelikte olmaması sebebiyle, bu kadar metni koyup da tercüme etmeyi uygun görmedik. Sâdece bölüm başlıklarını yazmakla yetindik:
1 – 14. Beyitler: Başlangıç.
15 – 28. Beyitler: Der-beyân-ı âlem-i insânî gûyed.
30 – 44. Beyitler: Der-beyân-ı esrâr-ı hakîkat gûyed.
45 – 52. Beyitler: Der-beyân-ı hudûs u kıdem.
53 - 60. Beyitler: Der-beyân-ı tevhîd gûyed.
61 - 95. Beyitler: Der-beyân-ı esrâr-ı ilâhî ân Hazret (salla'llâhu aleyhi ve selem)
96 - 106. Beyitler: Der-beyân-ı sıbga-i ilâhiye mî-gûyed.
107 - 121. Beyitler: Der-beyân-ı fırak-ı beyne ehl-i hâl ü kâl mî-gûyed.
122 - 146. Beyitler: Der-beyân-ı "Ene medînetü'l-ilm ve Alî bâbuhâ" mî-gûyed.
147 - 184. Beyitler: Der-beyân-ı âlem-i insânî ve ez-hakîkat-ı ân mî-guyed.
185 - 205. Beyitler: Der-beyân-ı tabâyı' gûyed.
206 - 210. Beyitler: Der-beyân-ı hâkkiyyet gûyed.
211 - 218. Beyitler: Der-beyân-ı nâriyyet gûyed.
219 - 235. Beyitler: Der-beyân-ı mâî vü türâbî gûyed. (H)

قدرت صنعت بجودت شد قرین
آفریدی آسما نهاء وزمین [292]

Nihâyetlerinden:

هر آن کسی این کتاب ما بخواند
بحفظ آن خداوندی بماند

بعون حق رسید منظوم با عام
ینابیع الحکم شد بهر این نام

دوم ذو القعده بود بدأ کتابش
بشعبان المعظم شد ختامش

هزارسی دو تاریخ بیست است
ز شعبان المعظم بست هفت است [293]

Gülşen-i Esrâr da 382 sahîfelık bir kitâb-ı manzûmdur. Mukaddimesinden:

بنام آن خداوند جهانست
که جز او نیست هر چه است آن است

ز قدرت شد جهان وضع ویدا
ز جودش صنع وقدرت شد هویدا [294]

Nihâyetinden:

که میصد بیست سه بعد از هزاری
که این اتمام شد از فضل باری [295]

---

292. "Allah'ın rûhu olan yaratıklarına aferin olsun. Mâsivânın nakşı senden ortaya çıktı.
Yaratma kudreti dalgakıran oldu. Bütün her şey yokluktan zuhûr etti.
Yaratma kudreti zâtında gizli idi. İstersen bu kudretini izhâr edersin.
Sıfatın kudreti cömertliğine delîldir. Yeri ve gökleri sen yarattın." (H)

293. "Bu kitabı okuyan herkes onun ezberlenmesini sâhibine bıraktı.
Hakk'ın yardımıyla bu manzûme halka ulaştı. Bu ismin aşkına hüküm teblîğ oldu.
Kitaba başlama zamânı Zi'l-ka'dedir, bitiş zamânı da Şa'bân-ı muazzam ayının sonudur." (H)

294. "O, cihânın sâhibinin adıyla... Ki O'ndan başkası yoktur. Her ne varsa O'dur.
Dünyâ ve bütün mevcûdat O'nun kudretinden zuhûr etti. O'nun cömertliğinden Sun' ve Kudret sıfatları tecellî etti." (H)

295. "Bu kitap, Cenâb-ı Bârî'nin fazlıyla, 1323/(1905) târîhinde tamâmlandı. " (H)

* * *

Gül-şen-i feyze şeref virdi Şıh Abdülkâdir
Ehl-i Tevhîde feyiz virdi Şıh Abdülkâdir
Ârif ü âlim idi mazhar-ı esrâr-ı yakîn
Kalb-i Vassâf'a şeref virdi Şıh Abdülkâdir

/230/ Mahdûmları:

- Seyyid Şeyh Muhtâr Efendi. (Babasının) yerine şeyh olmuştur.
- Seyyid Habîbullâh Efendi. Müddeî-i umûmîdir.
- Seyyid Seyfullâh Efendi. Lise muallimlerindendir.

İki kerîmesi vardır, zâtu'z-zevcdirler.

Şeyh Abdülkâdir Efendi, cidden urefâ-yı meşâyıhın ekâbirinden idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*).

SEYYİD ŞEYH AHMED MUHTÂR EFENDİ

1290/(1873) târîhinde İstanbul'da âlem-i şuhûda revnak vermiştir. Seyyid Abdülkâdir'in büyük oğludur. Tahsîli pederlerindendir; ulemâ ve urefâdandır. Tabîat-ı şi'riyyesi olup, şiirinde dâimâ gül-zâr-ı sâdât-ı Hüseyniyye'den nesîm-i muhabbet vezân olur.

Biz teşne-i sahbâ-yı musaffâ-yı Hüseyn'iz
Biz hâk-i reh-i âşık-ı şeydâ-yı Hüseyn'iz

Gam-dîdeleriz vak'a-i dil-sûz-ı fenâdan
Andan beri biz düşmen-i a'dâ-yı Hüseyn'iz

"Lâ es'elüküm"[296] *emri bizim rehberimizdir*
Ecr istemeyiz bende-i kurbâ-yı Hüseyn'iz

Pederinden 1320/(1902) senesinde tarîk-ı Nakşıbendî'den mücâz olmuştur. Zikirleri hafî ve celîdir.

---

296. Bu ibare Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli âyetlerde geçmektedir. Bunlardan birisi şöyledir: (قُل لاَّ أَسْأَلُكُمْ عليه أَجرا إِن هو إِلاَّ ذكرى للعالمين). De ki: Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün âlemlere bir rahmettir." 6. En'âm sûresi, 90.

Vâlide-i muhteremeleri Seyyide Fâtıma Zehra Hânım 1306/(1889)'da irtihâl edip, dergâhda medfûn ve rahmet-i Hakk'a makrûndur.

Orta boylu, buğday renkli, köse sakallı, nûrâniyyü'l-vech, edîb, kâmil, hoş-gû, fukarâ-perver bir zât-ı âlî-kadrdir. Edebiyyât-ı Arabiyye vü Fârisiyyede ihtisâs-ı tâm sâhibidir.

Hânedân-ı Seyyidi'l-Beşer Eimme-i İsnâ-aşar diye bir eserini te'lîfe başlayıp ikiyüz sahîfelik ilk cildini tab' ve neşre muvaffak olmuştur. Bu eser kemâlât-ı ilmiyyesine burhândır.

Münâcât'ından:

"İlâhî! Sen, ol vâhid ü mevcûdsun ki, bu âlem-i nîst-i hestî-nümâda her ne var ise, eser-i feyz-i ummân-ı cûdundur. Hakîkatta mefkûd, sûrette meşhûd olan zerrât-ı kâinât birer burhân-ı kâtı'-ı vücûdundur.

Âferînende-i zamân u mekân, rûzî-dehende-i ins ü cân Sen'sin. Mütefazzılü'l-müfîz bi'l-imtinân mutatavvilü'l-kerem bi'l-ihsân Sen'sin. Onun çün tahmîdât-ı lâ-tuhsâ, zât-ı kibriyâ-penâhına sezâ-vârdır.

Yâ Rab! Ashâb-ı Kehf'e ihtisâsından dolayı mazhar-ı tevkîr olan bir Kıtmîr, Kur'ân-ı /231/ Azîm'inde mezkûr olursa, bu bî-çâre kulun o tayyibîn ü tâhirîne olan şeref-i intisâb-ı ezelî vü ebedîsi sebebiyle mağfûr olmaz mı?"

SEYYİD MUHAMMED BURHÂNEDDÎN-İ BELHÎ

1262/(1846) senesinde mehd-i şuhûda fer vermiştir. Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'nin birâderi ve Seyyid Süleymân'ın mahdûmudur. İstanbul'a geldiğinde onaltı yaşında imiş. Tarîkaten nisbetleri pederinedir. Tahsîli pederindendir.

Zevk-i tarîkatten pek ziyâde neş'e-i şi'riyyeleri gâlibdir. Arabî, Fârisî, Türkî, Çağatâyî lisânlarına vâkıf olup, Fârisî, Türkî, Çağatâyî lisânlarında söylenmiş eş'ârı vardır.

Ser-efrâzân-ı şuarânın gazellerinden ekserini tanzîr ü tahmîs ettikleri gibi, **Dîvân-ı Hâfız'ı** tahmîs etmek gibi büyük bir kudret-i şi'riyyeleri nümâyân olmuştur.

Hâfızaları pek metîn olup, bir gece bezm-i sohbetlerinde bulundum, şiirle sabâh etmiş idik. Herhangi bir şâir-i meşhûrun gazeliyyâtından birine başlansa, derhâl onu bir şîve-i mahsûsasıyla okur, itmâm ediverir.

Hüsn-i hatt-ı ta'lîkda zamânımızın Ammâd-ı sânîsidir. Devr-i Azîzî'den beri hükûmetten aldığı maâşla te'mîn-i intiâş edegelirken, sâdât maâşâtının kat' olunması, hayâtını dâğ-dâr etmiştir. Kesîrü'l-âile olması i'tibâriyle, vâridât-ı nakdiyyesi ile te'mîn-i intiâşda zorluk çekerken, maâşın büsbütün kat'ı kendisini acınacak bir hâle getirmiştir. Bir zamânlar, a'yân-ı sâbıkadan Abdülkâdir Efendi'nin Bostancı'daki köşkünün selâm-

lık dâiresinde ve Yakacık'da bir köşkde ve Sultân Murâd'ın Kurbağalıdere'deki köşkünde ikâmet etmiş ve son zamânlarda meb'ûsândan Ahmed Ağayef'in Merdiven karyesi civârında Mü'minderesi'ndeki köşkünde bilâ-bedel oturmakta bulunmuştur.

Dört mahdûmu vardır. (Bunlardan) Seyyid Kemâleddîn Efendi, evvelce irtihâl etmiştir. Şeyh Murâd Dergâhı'nda medfûndur. Seyyid Mûsâ ismindeki mahdûmu mükemmel tahsîl görmüş, ecnebî lisânına âşinâ iken dünyâdan yüz çevirip dûçâr-ı cezbe olmuş; elyevm âlem-i vahdette gûşe-nişîndir. Seyyid Süleymân Celâleddîn, liselerde Fransızca muallimliğindedir. Seyyid Ahmed İhsân, Mekteb-i Sultânî'den neş'et etmek üzeredir. Evlâdları ve Burhâneddîn Efendi hâlen bekârdır. Bugün kendilerine bakacak, hâllerine rahm u şefkat göstererecek kimse yoktur. Cenâb-ı Hak muînleri olsun; erbâb-ı kemâlin ale'l-ekser dûçâr olduğu hâlâttandır.

/232/*Yâ Rab sana heb şâh u gedâdır muhtâc*
Sükkân-ı semâ ile serâdır muhtâc
Bu gurbet ilinde kerem ü şefkatine
***Burhân**-ı garîb ü bî-nevâdır muhtâc*

Burhân Efendi hâlen inzivâdadır kimse ile görüşmek istemiyor.

Yâ Rab dilimi hubb-i sivâdan dûr it
Dâmânımı çirkâb-ı hevâdan dûr it
A'zâ-yı vücûdumu hatâdan dûr it
Üryân tenimi sevb-i riyâdan dûr it

zemzemesiyle dem-sâzdır.

Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm üzerine söylenmiş gâyet metîn eş'ârı vardır. Rûhî-i Bağdâdî'ye bir nazîresi, bir de Fârisî kasîdesi hatt-ı destiyle muharrer olarak ihdâ olunmuştu. Aynen telsîk ettim.[297]

Şu gazel de onundur:

Gözlerim merdümleri girdâb-ı gam içindedir
Derd-keşlerdir ki heb emvâc-ı yem içindedir

Sîretim Yûsuf gibi arz-ı cemâl itmekdedir
Sûretim zindân-ı hicrân u elem içindedir

297. Bununla ilgili olarak Seyyid Abdülkâdir Efendi'nin eserlerinin arkasından dipnotta bilgi verilmişti. (H)

Hak-perest âzâde-ser zâkir-dil-i Îsâ-demim
Çün melek şâm u seher sahn-ı harem içindedir

Bak ne hoş Dâvûdi elhân ile gönlüm bülbülü
Kûy-ı yâr-âsâ gülistân-ı İrem içindedir

Cân-ı cân-bahşım benim la'l-i leb-i cânânedir
Sanma ey bî-derd işim bezm-i cem içindedir

Tab'ımın şems-i felek gibi tulûâtı bütün
Subh-ı ferruh makdem-i ferhunde-dem içindedir

Ehl-i beytinden Rasûl'ün bir Arab sayılmadı
Âli'nin Selmân gibi merd-i Acem içindedir

Kâlıbım ma'rûz ise âzârına dehrin ne gam
Kalb-i derrâkim maânî-veş nağam içindedir

Hânkâhım gûşesin itmiş idim evvel makâm
Şimdi de halvet-gehim dâru's-sanem içindedir

Sâde-levhân tanımazlarsa beni ma'zûrdur
Heb nişân u nâmım erbâb-ı kalem içindedir

Her leîm-i hâricî duymaz nevâ-yı hâssımı
Heb sadâ vü sîtim ashâb-ı kerem içindedir

Gerçi bir merd-i fakîrim zikr-i hayrım haşre dek
Şîr-i merdân-ı reh-i Edhem-şiyem içindedir

Aşk ile zâr-ı nigârı yazdı çün **Burhân-ı Belh**
O da eş'ârı gibi kenzü'l-hikem içindedir

* * *

Esrârımı di yârına ağyâra dime
Heb kârımı ahyâra di eşrâra dime
*Rü'yânı da bir muabbir-i kâmile söyle**
Sakın yanılup şeyh-i riyâ-kâra dime

Talebe hakkında:

Nev-nihâlân böyle nûr yârân ile
Hem açılır goncalar elvân ile
Mektebin etfâl-i ebced-hânları
Yükselirler ilm ile irfân ile

Çağatayca:

Bir gül-i nev-resteni âvâre gönlüm yâd isâr
Derd birle tün ü gün bülbül gibi feryâd isâr
Sarığ altun din yüzümde ak gümüş din göz yaşım
Görüp ol bed-mihr-âyînim meniga bîdâd isâr

Fârisî eş'ârından:

یاد جانان که ز جان شیرین است
وز نعیم دو جهان شیرین است
دلك حرف روان بخش خوشتی
چو لبش دل تو بدان شیرین است [298]

Diğer:

حدیث بار خود را میکنم تکرار میکردم
ز دین ودینری فارغ قلندر وار ویکردم
ز بنده خرقه وسجاده وتسبیح آزادم
زیاده مست ومخمورم که چون خمار میکردم [299]

* * *

در سویدای دلم هست تولای حسن
ریزم از دیده ازان خوان بمعرای حسن

298. "Cânânın yâdı cândan daha tatlıdır. Yine cânânın zikri iki cihânın cennetinden daha lezzetlidir. Onun dudağı ve rûha cân bahşeden sözü, bil ki, senin gönlün gibi tatlıdır." (H)

299. "Kendi sözümüzü tekrâr ede ede, dinden ve dünyâdan el-etek çekmiş kalender gibi geziyorum. Hırka, seccâde ve tesbihin bağından kurtulmuşum. Ba'deden o derece sarhoş ve mahmûrum ki, adetâ içki satıyorum." (H)

سرمهء چشم همه مرد خدایست برهان
خاك باك قدم اقدس والای حسن [300]

* * *

از غزای حسین دلخونست
دیدهء تر چو نهر جیحونست
قطرهء اشك چشم ماتمیان
که بقیمت جو در مکنونست [301]

Müşârünileyh ile bir gece Kâsımpaşa'da Hüsâmeddîn-i Uşşâkî hazretlerinin âsitânesinde buluştuk. Bu âsitâne şeyhi, azîzime muhabbet-i kâmilesi olup, fazîlet-i ilmiyye ve kemâlât-ı /233/ irfâniyyesi i'tibârıyla uluvv-i rütbesine kâni'dir. Gece sohbet-i irfâniyye bezmi teşekkül etti. Azîzimle garâmiyyât üzerinde o mertebe dakîk musâhabâta yol açıldı ki, sabâh namâzı vakti oldu. Sâatlerin geçtiğini anlayamadık. Burhân Efendi'deki hâfızanın hayrânı oldum. Eğer emr-i zarûret onu pençe-i kahrı altına almamış olsaydı, her hâlde aklımın ihâta edemeyeceği derecede bir mevkiin sâhibi olduğunu isbâta zemîn bulmakta güçlük çekmezdi.

Çağatay lisânından münâcâtları, na'tları ve gazelleri bizi hayrân etti. Hele **Dîvân-ı Hâfız**'ı aynı neş'e-i beyân ile tahmîs edişi, Hz. Hâfız'ın vâris-i esrârı olduğuna şübhe bırakmadı. Vahdet-i vücûd zevkinde de sâhib-i makâmdır. Muallim Nâcî, merhûmun fazâil-i şi'riyye vü edebiyyesini anlata anlata bitiremedi.

Zavallı bugün perîşân hâldedir. Çamaşırlarını kendi yıkar imiş. Kuru ekmekle dem-güzâr oldukları da vâkı' olur imiş.

Dârü'l-Fünûn müderrisleri birkaç gün evvel mazbata yapmışlar, müşârünileyhe maâş tahsîsini ricâ etmişler. Heyhat, "*Karşılık yok.*" derler. Meclis-i Meb'ûsân'ın güşâdını beklerler. "*Sâdâttan imiş. Olmaz, verilemez.*", derler. Erbâb-ı kemâlin memleketimizde âkıbeti budur.

Hüseynîyem ki tab'-ı râz-dânım gibi hazz itmem
Delîl bî-nûr-ı dâniş ile ma'nâsız ibâretden

diyor, kimseye minnet etmiyor.

---

300. "Gönlümün kara noktasında Hz. Hasan'ın sevgisi vardır. Hz. Hasan'ın yaşıyla, sofra gibi olan gözümden yaş akıtırım. Hz. Hasan'ın mukaddesliği ve yüceliği ayağının tertemiz toprağından bellidir. Allah adamlarının gözünün sürmesi de buna delîldir." (H)

301. "Hz. Hüseyin'in yası sebebiyle gönül kanlıdır; ıslak göz Seyhun nehri gibidir. Matemlilerin göz yaşının damlası, değerde dürr-i meknûn (mahfazalı parlak inci) gibidir." (H)

Burhân Efendi'ye bir zamân tesâdüfümde gerek pederinin ve birâderinin, gerek kendinin tercüme-i hâlini yazıp vermesini ricâ etmiş idim. Bir seneye yakın taallül gösterdi. Murâd el-Buhârî (Dergâhı) şeyhi Ahmed Muhtâr Efendi'ye mürâcaat ettim, cevâb alamadım. Bir gün Şeyh Abdülkâdir'in rûhâniyyetine hitâben, "*Yâ Şeyh! Benim dünyevî beklediğim bir menfaat yok. Hasbeten li'llâh tercüme-i hâlini yazmayı istedim. Ne birâderinden, ne de mahdûmundan eser-i icâbet göremedim, mahzûn oldum. Senin uluvv-i kadr ü kemâline îmânım var; vâkıf olduğun esrâr-ı tevhîd hürmetine benim mes'ûlümü is'âf et. Kardeşinin ve mahdûmunun kalblerinde bir te'sîr husûle getir. İstediğim ma'lûmâtı bana versinler. Ashâb-ı mürâcaatı merdûd etmek büyüklük şânı değildir.*" dedim.

Te'sîrât-ı garîbesi:

O gün Burhân Efendi'nin kalbine bir in'ikâs vâki olmuş, mahdûmuna hitâben, "*Evlâdım, şimdi Hacı Hüseyin Bey'in köşkünü bul, onu gör, benden istediği ma'lûmâtı ver. /234/ Yazılarımı ve birâderin el yazısı ile muharrer* ***Esrâr-ı Tevhîd****'i ona hediyye ettim, götür.*" diye emreder. Seyyid Celâl Bey nâmındaki mahdûmu, arar bulur, bu ma'lûmâtı ve emânâtı verir. Ertesi günü Eyüp'te Murâd el-Buhârî Dergâhı'na gittim. Hz. Abdülkâdir'i ve pederini ziyâret ettim. Ahmed Muhtâr Efendi ile görüştüm. O da ârzûmun fevkında îzâhât verdi. Yazdığım şeyleri tetkîk ve tashîh etti. Silsile-nâmeleri, şecere-nâmeyi, Hz. Şeyh'in âsârını birer birer gösterdi ve dedi ki:

"*Bu gün çok işim vardı. Ma'nevî bir kuvvet beni tuttu; siz geldiniz. Sebeb, size intizâr imiş. Hz. Şeyh'in rûhâniyyeti böyle istemiş.*"

Hz. Şeyh'in böyle bir kerâmetini de, bu sûretle muharrir-i fakîr gördüm. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH CEMÂLEDDÎN-İ AFGÂNÎ

Mücâhidîn-i İslâmiyye'dendir. Afganistan'da 1254/(1838) senesinde tevellüd etmiştir. Küner (كونر) sâdâtına mensûb bulunmakla ma'rûftur. Şeyh Cemâleddîn, mükemmel tahsîl görmüş, dînimizin felsefesini anlamış, siyâset-i cihânı tedkîk etmiş eâzımdandır. Şeyh Abdülkâdir Efendi'nin pederi Seyyid Süleymân Efendi hazretleriyle ilmî tasavvufî mubâhaselerde bulunmuş ve ondan ahz-ı feyz eylemiştir.

Medeniyyet-i şarkıyyeyi, medeniyyet-i garbiyye ile te'lîfe çalışırdı. Sultân Abdülazîz merhûmun devr-i saltanatının nihâyetine doğru İstanbul'a gelmiştir. Murâd el-Buhârî Dergâhı'nda Seyyid Süleymân hazretleriyle sohbetleri vâki' olmuş idi. Devr-i Hamîdî'de, Münîf Paşa merhûmun delâletiyle Meclis-i Maârif a'zâlığına ta'yîn olunmuş idi. Dârü'l-Fünûn'da ve Fâtih Câmi'-i şerîfinde ilmî musâhabelerde bulunur.

Seyyid Îsâ Hân nâmında bir zât, müşârünileyh hakkında yazdığı makâlede diyor ki:

"Bir gün Fâtih Câmi'-i şerîfinde ricâl-i devlet, ulemâ ve bir cemâat-ı kübrâ huzûrunda Hz. Mevlânâ'nın **Mesnevî**-i şerîfinden takrîr ve tercüme ettiği beyitlerden,

علم حق در علم صوفی کم شود
این سخن کی باور مردم شود

علم صوفی حادث واز حق قدیم
این چنان در فهم آید ای سلیم [302]

Mübâhase-i ilmiyyesi esnâsında orada, cemâat içinde hâzır bulunan sudûrdan **/235/** Hoca Yûnus Vehbî Efendi, bu mubâhase-i ilmiyye netâyicini tağlît ederek, gizlice Şeyhü'l-islâm Akşehirli Hasan Fehmi Efendi vâsıtasıyla Sultân Abdülazîz'e bi'l-ihbâr, allâme-i şehîrin Mısır'a nefy ü iclâsına bâdî olmuştu.

Mısır'da Câmiü'l-Ezher'de gâyet mukayyed, içtimaî, ahlâkî ve felsefî dersler vermeye başladı. Onbeş sene Mısır'da kaldılar. Ehl-i İslâm'ı tenvîre sebeb oldu. Birçok münevverânın yetişmesine sebeb oldu. Şeyh Muhammed Abduh merhûm, bu meyândadır."

Bir aralık Asyâ-yı Vustâ'ya seyâhat ederek, oradaki efkâr-ı İslâmiyye'yi tenvîre çalışmıştır. Bir aralık Paris'e azîmet etti. **Urvetü'l-Vüskâ** nâmıyla risâle-i mevkûte neşr etti. Hattâ elyevm, Mısır'ı İngiliz istibdâdından kurtaran Zağlûl Paşa, o zamân hey'et-i tahrîriyye meyânında idi.

Türkleri çok sever idi. 1310/(1892) senesinde İstanbul'a geldiler. Abdülhamîd-i sânî esâsen da'vet etmiş idi. Geldiklerinde Nişântaşı'nda ihzâr olunan konakta misâfir olmuştur. Fakat Abdülhamîd merhûmun zulm ü i'tisâfını görünce, Genç Türkler'le birleşip çalışmağa başladı. Dostlarından ve kadîm âşinâlarından Seyyid Burhân-ı Belhî ve Muhâcirîn Komisyonu reîsi merhûm Yûsuf Rızâ Paşa, Seyyid Fâzıl Paşa, İran inkılâbcılarından Şeyh er-Reîs Efendi, merhûm Aka Hân, Hasan Hân, Şeyh Mahmûd, Muhammed Sıddîk Hân ve Feyzî Efendi (ile) sık sık görüşürler idi. Abdülhamîd merhûma jurnal ettiler. Bu sırada, ya'ni 1315/(1897) senesi Ramazânında kanser illetinden ameliyye-i cerrâhiyye icrâsından sonra bir tesemmüm netîcesinde mukîm bulundukları konakta irtihâl eyledi. Maçka'da Şeyhler Kabristânı'nda medfûndur.

302. "Hakîkat ilmi sûfînin ilmi içinde kaybolur. Halkın inandığı söz şudur: Sûfînin ilmi, kadîm olan Cenâb-ı Hak'dan zuhûr etmiştir. Ey Selîm! Bu böyle anlaşılır." (H)

Burhân-ı Belhî, onun hakkında der ki:

Ey mihr-i münîr-i âlem-i cân
Vey bahr-ı muhît-ı ilm ü irfân

Allâme-i Bû Alî-hikemsin
Hurşîd-i maârif ü keremsin

Halkın ki müsellemi kemâlin
Mir'ât-ı Muhammedî cemâlin

Haydar gibi âleme şeref vir
Tâliblere ders-i "men araf" vir

Eseri **Redd-i Mezheb-i Dehriyye** matbû'dur.

Şeyh Cemâleddîn-i Afgânî'ye, "Cemâleddîn Hân" dahi derler. Sebebi Belh hükümdârı Sultân Burhâneddin Kılıç Hân'ın ahfâdından olmasıdır.

Belh Hakkında Ma'lûmât:

Belh, Afganistan'da Bâhter vilâyetinde, zengin bir vâdîde, ezmine-i kadîmede binâ ve inşâ edilmiştir. Bir vakitler Sultân İbrâhîm Edhem'in makarr-ı idâresi idi. 24. sahîfede tafsîli geçti. **Mahfil** risâle-i mevkûtesinin beşinci cildinde 58. nüshasında Belh hakkında ma'lûmât vardır.

Kılıç Hân, Özkend'de terk-i saltanat etti. İki evlâdı **/236/** vardı. Biri Buhârâ'da sülâlesi bulunan Seyyid Mîr Dîvâne, dîğeri Türkistân-ı Afgânî'de, Kunduz'da ahfâdı bulunan sâlifü't-tercüme, Seyyid Cemâleddîn-i Afgânî'ye muttasıldır.

Belh şehri, (mîlâdî) 1220 târîhinde Moğol hükümdarı Tatar Cengiz Hân'ın istîlâsına uğradı, tahrîb ve ihrâk olundu. Bu şehir yerine Mezâr-ı Şerîf denilen mahalde bir şehir te'sîs edildi. Demek ki, bugün Belh şehri hâk ile yeksândır. Târîhe karışmıştır. Yeni Belh şehri Tûrân ırkından Özbek kabâili ile meskûndur. Münbit ve mahsûldar bir yerdir.

Şâir Burhâneddîn Efendi de işte bu Sultân Burhâneddîn ahfâdındandır. Belh hakkında der ki:

Belh'i yapmış mevkiinde dil-nişîn mi'mâr-ı Belh
Dâir olmakda bütün dillerde hoş ezkâr-ı Belh
Belh'dir ümmü'l-bilâd ümm-i deryâsı ne hoş
Âb-rû-yı hâkdir zîb ü diyâr u dâr-ı Belh

EMRÂH-I NAKŞIBENDÎ

Osmânlı Müellifleri nâm eserde, hakkında şöyle yazılıyor:

"İrticâlen şiir söylemekteki kudret-i şâirâneleri bâlâ-ter olan saz şâirlerinin müteahhir ve mütemeyyizlerinden ve tarîkat-ı aliyye-yi Nakşıbendî müntesiblerinden bir zât olup Erzurumludur.

1293/(1876) senesinde Niksar'da irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Şâkirdlerinden en be-nâmı Nûrî'dir. Fazla ma'lûmât, Köprülü-zâde Fuad Bey'in **Saz Şâirleri** nâm eserindedir."

Kastamonulu Şeyh Ahmed-i Siyâhî Efendi'den me'zûn olması me'mûldür. **Dîvân'**ını meşâyih-ı Rufâiyye'den Muhammed Abdülazîz Efendi 1332/(1914) senesinde, Şems Matbaası'nda bastırmıştır. **Dîvân'**ı tedkîk ve mütâlaa eyledim. Sehv-i nâsihden gayr-i sâlim olarak tab' olunduğundan yanlış pek çoktur. Dervîşlik nokta-i nazarından tedkîk ettiğimde, kendisini ehl-i aşk u hâl bir adam olmak üzre tahmîn ettim. Nisbeti kimdendir, hilâfet almış mı, almamış mı? Anlaşılamadı. Yalnız reviş-i beyândan, Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn-i Nakşıbendî hulefâsından bir zâttan mazhar-ı feyz olmuş olduğu müstedeldir.

Nisbet-i tarîkatını hoş bir lisân ile anlatıyor:

Senden öğrendik efendim ol ulu dergâhı biz
Senden idrâk eyledik sırr-ı Rasûlu'llâh'ı biz
Sende bulduk hâsılı şeyhim Teâla'llâh'ı biz
Ey tarîkat burcunun tâbânı yâ Hâlid meded
Dest-gîr olsun sana her demde Allâhu's-Samed

Hâl-i aşkı söylese Emrâh'ı ağlar ağladır
Sayhasından Arş titrer hûn-ı çeşmi çağladır
/237/*Nice şerh itsün özüm kalb-i hazînim dağladır*
Ey gönüller derdinin dermânı yâ Hâlid meded
Dest-gîr olsun sana her demde Allâhu's-Samed

Rindâne gazelleri vardır:

Ey sabâ var söyle derdim yâre Allâh aşkına
Çâreler kılsın dil-i nâçâra Allâh aşkına

Aşk oduyla yandırup üftâdesin leyl ü nehâr
Kılmasun mihr-i vefâ ağyâra Allâh aşkına

Bunca demdir derd-mendim tâlib-i dîdârıyım
Lutf idüp gezdirmesün âvâre Allâh aşkına

Al götür nâmem o cânâna sorarsa hâlimi
Böyle söyle ol perî-ruhsâra Allâh aşkına

Ol cihân yek-dânesi Emrâh anın dîvânesi
Böyle vasf it hâlim ol dil-dâra Allâh aşkına

* * *

İlâhî dilerim senden beni benden haber-dâr it
Bana fazlınla nefsim bildirüp âgâh-ı esrâr it

İlâhî nûr idüp çeşmim ke-mâ-hî göster eşyâyı
Beni bu nevm-i gafletden basîretlerle bîdâr it

Gider dilden bu hubb-i mâ-sivâyı lutf it Allâh'ım
Senin ilhâm-ı aşkınla derûnum külli serşâr it

Lisânım dâimâ meşgûl ola zikr-i şerîfinle
Hemîşe zikr ü fikr-i "lâ" ile "illâ" ya dûçâr it

*Fakîrin kem-terin **Emrâh** lütfun bî-kes **Emrâh**'ı*
Rızâ-yı pâkine mazhar kılup hayrân-ı dîdâr it

* * *

Şarâb-ı aşkı ey zâhid içen mestânelerden sor
Harâbât ehlinin hâlin yine rindânelerden sor

Bu hâletler sorulmaz mescid içre mu'tekiflerden
Hevâ-yı hûy u hâyı gûşe-i meyhânelerden sor

Kemâl-i sûz-ı aşkı sorma bülbülden seherlerde
Sorarsa(n) anı sen sûzân olan pervânelerden sor

Dilâ ahvâl-i Mecnûn'u ne bilsün gaflet erbâbı
O esrârı bilen erbâb-ı aşk dîvânelerden sor

Muhabbet lezzetin bilmek dilersen sen de **Emrâh'ı**
(O) cânân'çün (bu) cânını viren merdânelerden sor

* * *

Aşkın ezeli âşıka ilhâm-ı Hudâ'dır
Bir neş'e-nümâdır

Tahkîk gönül şehrine bir nûr-ı ziyâdır
Minhâc-ı Hüdâdır

Her kimde ki var lezzet-i aşkın cevelânı
Eyler deverânı

Anın o semâı dil-i uşşâka cilâdır
Hem rûha gıdâdır

/238/*Vâiz bana vasf eyleme cennât ile hûru*
Bilmem o huzûru

Âşık olanın aşk ile matlûbu rızâdır
Bakîsi hevâdır

Zâhid beni men' eyleme keyfiyyet-i aşkdan
Vir dirsem o meşkden

Bu cezbe-i aşk âşıka bir özge edâdır
Bilsen ne safâdır

Bir dil ki haber-dâr o aşkın haberinden
Söyler eserinden

Elbet o gönül beyt-i nazar-gâh-ı Hudâ'dır
Kâl ehli cüdâdır

Nâire-i aşk ile tutuşmuş, yanmış bir merd-i meydân-ı tarîkat olduğu sözlerinden mümâyân olmaktadır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ABDULLÂH MÜNZEVÎ-İ NAKŞIBENDÎ

Buhârâlıdır. Bursa'ya gelip tahsîl-i kemâlât ederek icâzet almış, Karaşeyh Mahallesi'nde bir hânede münzevîyâne yaşamaya başlayıp cuma günleri Câmi'-i Kebîr'e, evkât-ı sâirede mahalle mescidine cemâate hâzır olurmuş. Tarîk-ı Nakşıbendî'den feyzyâb oldukta muhterik hükûmet konağı civârında bir hâne, bir dergâh, bir câmi'-i şerîf ve kendine çile-hâne inşâ eylemiş ve vakıflar te'mîn etmiştir. Elyevm Câmi'-i Kebîr'deki kütüp-hâneyi dahi te'sîse muvaffak olup kıymetli kitaplar ihdâsıyla âlem-i irfâna pek büyük hizmet eylemiştir.

Ders şerîklerinden olup, Eskişehir'de tedrîs-i ulûm ile meşgûl Osmân Efendi, Abdullâh Efendi'ye hitâben, "*Ben kaç def'adır icâzet veriyorum. Sen ise münzevîyâne bir hayât içindesin.*" diye muâhiz-kârâne bir mektûb yazmış. O da "*Siz tedrîs-i ulûm ile iştigâlinize mağrûr olmayınız, birkaç günlük ömrünüz kalmıştır. Kitâbları Câmi'-i Kebîr kütüp-hânesine vakfediniz.*" diye cevâb vermiş. Fi'l-hakîka karîben irtihâl eylemiştir. İrtihâlinden evvel kitâblarını mezkûr kütüb-hâneye vakf edip, îsâl ve teslîmini vasiyyet etmiştir.

Bu bâbta birçok kerâmâtı ve ahvâl-i hâriku'l-âdesi menkûldür.

Bursa'da Mısrî Hânkâhı şeyhi Muhammed Şemseddîn Efendi yazdığı bir mektûbda, "*Bu zât Buhârâlı değil, Karaman'ın Aladağ kazâsı kurâsından Kâhdâme, nâm-ı diğer Irhal karyesindendir. Kayseri'den gelmiş, Ankara'ya gitmiş. Bu tercüme-i hâl* **Ravzâtü'l-Müflihîn***'dendir.*" diyor.

Ba'zı zevâtın dergâha ihdâ ettikleri et'ımeyi Abdullâh Efendi toprağa gömdürür imiş. Dervîşleri arasında güft-u-gû olmuş ve dervîşin biri gelen et'ımeden bir mikdârını gizlice hücresine saklamış. Hz. Şeyh, vâkıf olup, onu hücreden meydâna çıkarttığında, haşerât-ı mü'ziyeden ibâret olduğunu o dervîş ve diğerleri görünce Abdullâh Efendi "*Evlâdlarım! Her gelen taâm hemen yenilmez. Harâm ile muhammer olan bu gibi şeyleri yemek, seyr ü sülûka en büyük engel olan şeylerdendir. Tîb lokma yemeğe bakınız.*" diye onları intibâha da'vetle kerâmet göstermiştir.

/239/ Abdullâh-ı Münzevî'nin irtihâli 1210/(1795) senesindedir. Dergâhın bahçesinde medfûndur. Mezâr taşındaki manzûme:

Kutb-ı çarh-ı zühd ü takvâ gavs-ı mülk-i ittikâ
Şeyh Abdullâh Efendi kabr-i cennet-râyiha

Fakrını fahr eylemiş sultân-ı istiğnâ idi
Vasf u tahrîrinde kâsırdır lisân-ı mâdiha

Fakr iken hâli nice vîrânı âbâd eyledi
Kalb-i dâru'n-nasrı kudretden bulurdu lâyiha

Câmi'-i Bursa'da tertîb-i kütüb hoş-hayr idi
Olmamış bir hâtıra bu zâta dek bu sâniha

Ehl-i servet kâm-resi olmadığı hayr-ı cemîl
Geldi yüzünden dahi nice husûsu fâyiha

Gitdi üçler *cânib-i gayba duâ-yı hayr ile*
Rûh-ı pâkine di sıdk-ı kalb ile el-Fâtiha
(روح پاکینه دی صدق قلب ایله الفاتحه) – 1213 -3 = 1210/(1795)
(*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH OSMÂN EFENDİ

Abdullâh Efendi halîfesidir. Dergâha şeyh olmuştur. 1232/(1817)'de vefât etmiştir.

ŞEYH MUHAMMED EMÎN EFENDİ

Osmân Efendi'nin irtihâli(nden sonra) câ-nişîni olmuştur. 1232/(1817)'de vefât etmiştir. Dergâh hazîresinde defîn-i hâk-i gufrândır. (*Kuddise sırruhû*)

ŞEYH MUHAMMED SÂDIK EFENDİ

89. sahîfede tercüme-i hâlini yazdığım Emîniyye Dergâhı şeyhi, ârif-i maârif-i ilâhî Şeyh Muhammed Emîn Efendi hazretlerinden müstahlefdir. Ulûm-ı akliyye vü nakliyyeden mücâzdır. Ders okutup icâzet vermiştir. Reîsü'l-kurrâ Şeyh Kerîm Efendi'nin mahdûmudur. Şeyh Kerîm Efendi, Selâmî Dergâhı şeyhi ve Hz. Selâmî evlâdından idi. Şeyh Emîn Efendi'den sonra, Münzevî Abdullâh Efendi Dergâhı'na şeyh olmuştur. 1262/(1846) senesine kadar otuz sene seccâde-nişîn-i irşâd olarak âzim-i dâr-ı cinân olmakla dergâh hazîresinde defn edilmiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH el-HÂC AHMED FERÎD EFENDİ

Muhammed Saîd Efendi-zâdedir. Mûmâileyh Sâdık Efendi'nin dâmâdıdır. Sâdık Efendi'den kırâât-i seb'a ve aşereden ve ulûm-ı akliyye vü nakliyyeden me'zûn olup Hicâz'a azîmetinde (sahîfe 161), Muhammed Cân Efendi hazretlerinden tarîk-ı Nak-

şıbendî'den müstahlef olarak nâil-i feyz olmuştur. Sâdık Efendi'den sonra dergâha seccâde-nişîn olup, yirmi iki sene mesned-i irşâdda neşr-i feyz eylemiştir.

1284/(1867) senesinde irtihâl etmekle dergâh-ı şerîf hazîresine defn olunmuştur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH MUSTAFA VAHYÎ EFENDİ

Ahmed Ferîd Efendi-zâde'dir. 1263/(1847)'de kadem-zen-i mihnet-gâh-ı âlem olmuştur. İbtidâî ve rüşdî tahsîlden sonra müderrisîn-i fâzıladan el-Hâc Hasan Zühdî Efendi b. Ali el-Konevî merhûmun dersine devâm ile 1293/(1876)'de icâzet ve pederinden tarîk-ı Nakşıbendî'yi almış ve pederinin irtihâlinde dergâh-ı mezkûr meşîhatine nâil olmuştur.

/240/ Bursalıdır. Altmış seneden beri post-nişîndir. Bursa'da reîsü'l-meşâyıhdan; ders okutmuş, icâzet vermiş, tetebbuât-ı ilmiyyede pek ileri gitmişlerdendir. Bursa'da adliyye mahkemeleri a'zâlığında ve riyâsetinde ve bir müddet belediyye riyâsetinde bulunarak memleketine hıdmet-i mâddiyyede de bulunmuştur.

Mustafa Vahyî Efendi ile mükerreren müşerref oldum. Cidden ve hakîkaten bir şeyh-i kâmildir. Şöhretten müctenib, uzlete meyyâl ilm-i tasavvufta mütebahhir bir ferîd-i asrdır. 227. sahîfede tercümelerini yazdığım Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'ye hâl-i hayâtında mülâkî olup, ondan da ahz-i feyze muvaffak olmuş, mertebe-i ma'neviyyesini bâlâ-ter eylemiştir.

Ba'zı âsâr-ı ilmiyye yazmağa teşebbüs etmiş ve kısmen yazılmış iken, işâret-i ma'neviyye ile bundan ferâgata mecbûr olduğunu, mahrem olarak söylediği bir zât îmâ eyledi.

Pazartesi geceleri cehren zikr ederler. Dergâh-ı şerîf ve havâlîsi vaktiyle gâyet geniş iken, kısmen dâire-i hükûmetin tevsîinde, kısmen yolun güşâdında alındığından, elyevm mahdûd bir sâha içinde kalmıştır.

Mustafa Vahyî Efendi, meşâyıh-ı zamân arasında, vücûduyla iftihâr olunacak eâzımdandır. Ahmed ve Âgâh isminde iki mahdûm-ı necîbi vardır. Millete büyük hizmetler etmekte bulunmuşlardır.

İrtihâli:

Bir gün dergâh civârında Alboyacılar Hamamı'na gidip, hamamda ayağı kayarak üç def'a düşmekle vücûdu hırpalanmış, bacağı sakatlanmış idi. Zavallı, bir müddet hasta yatarak, nihâyet ifâkat bulmamış, 16 Rebîu'l-evvel 1344/(3 Ekim 1925)'te irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Emîr Sultân Türbesi civârındaki makberede, fabrikatör Osmân Efendi'nin kabri yanında defîn-i hâk-i mağfirettir.

Mısrî Dergâhı şeyhinin söylediği târîhdir:

Münzevî Dergâhı şeyhi idi bu zât-ı kerîm
Nakşıbendî mesleğini neşr iderdi sâl ü mâh

Sâlikânın hıdmetine sa'y idüp altmış sene
Şeyh u dervîşâna maddî ma'nevî olmuş penâh

Meclis-i Şeyhân'a olmuşdu reîs-i muhterem
Fâzıl u kâmil idi ol ârif-i pür-intibâh

Vâkıf-ı ilm-i tasavvuf ârif-i sırr-ı meâd
Misli gelmez bir daha bu sözüme halkdır güvâh

Seksenüç yaşında geldi **'ircii'** *emri ana*
Mazhar-ı afv-ı Hudâ'dır bunda yokdur iştibâh

Âfiyet ile muammer eyleyüp evlâdların
Eylesün Mevlâ-yı Kâdir ayn-ı lutf ile nigâh

Söyledim **Şemsî-i Mısrî** *ana bir târîh-i tâm*
Oldu Şeyh Vahyî Efendi vâsıl-ı bezm-i ilâh
(اولدی شیخ وحی افندی واصل بزم اله)[303]

303. Tarih ibaresinin hesaplanmasından 1352 çıkmaktadır. (H)

TARÎKAT-I ALİYYE-İ ÇEŞTİYYE

/241/ ŞEYH EBÛ AHMED ABDÂL-I ÇEŞTÎ

Ekâbir-i evliyâu'llâh'dan olup, Hindistan'da neş'et eylemiştir. "Çeşt" orada bir beldenin ismi olup, yâ-yı nisbetle, "Çeştî" denilmiştir. Silsile-i tarîkatları ber-vech-i atî, Hz. Alî (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehî olur:

Hz. Pîr Ebû Ahmed-i Çeştî	(*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû İshâk-ı Şâmî	"
Şeyh Mimşâd Aliyy-i Dîneverî	
Şeyh Emînüddîn Sîretü'l-Basrî Ebû Hübeyre	
Şeyh Huzeyfe el-Mar'aşî	
Şeyh İbrâhîm Edhem el-Belhî	
Şeyh Fudayl b. İyâz.	
Şeyh Abdülvâhid b. Zeyd	
Hz. Hasan el-Basrî	(*Radıya'llâhu anh*)
Ser-çeşme-i evliyâ Hz. Alî	(*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*).

Hindistan'da Fersnağa (فرسناغه) sultânının oğludur. 260 sene-i hicriyyesinde (874) dünyâya zînet-efzâ olmuştur. Yirmi yaşına kadar pederlerinin sarayında büyüdü. Bir gün pederleriyle ava çıkmışlardı. Dağda kırk kişiye rast geldi. Bunların içinde vaktiyle kendisinin velâdetini, vukûundan evvel pederine haber veren Şeyh Ebû İshâk-ı Şâmî hazretlerini gördü. Nûr-ı ferâset ü irfân ile tanıştılar. Ona meclûb oldu. Altındaki atını, üstündeki silâhını terk ile pederinin müsâadesiyle Hz. Ebû İshâk'a teslîm oldu. Ondan ulûm-ı mâddiyye vü ma'neviyyeden müstefîd olup, isti'dâd-ı eze-

lîsi îcâbı az vakitte her iki âlemde ferîd-i zamân denilecek râddeye geldi. İlm ve fazl u irfânına meftûn olanlar çoğaldı. Şark ve garb ulemâsı ona gıbta eylediler, ziyâretine şitâbân oldular. Hindistan'da İmâm-ı tarîkat addedildi.

Fâtih Kütübhânesi'nde[304] Harîrî-zâde'nin üç cildden mürekkep **Tibyânu't-Tarâik**'inin I. cildinin 220. sahîfesinde hakk-ı âlîlerinde tafsîlat vardır.

Siyerü'l-Aktâb sâhibi diyor ki:

"Hz. Şeyh yatsı namâzı abdestiyle sabâh namâzını kılardı."

İntikâli şöyle oldu:

Yatsı namâzından sonra hücre-i hâssına girdi. Müṛîdânı çekildiler. Mahremân-ı **/242/** dergâhı olanlar, bâb-ı saâdet-meâbında derbân kaldılar. Gece ayak sesi işittiler, gûyâ biri geliyordu. Bir sadâ, sâmia-i ıttılâ'larına vâsıl oldu. İçeri girdiler, baktılar; Hz. Şeyh sâkin bir hâldedir. Sabâh namâzı vakti oldu. Seslendiler, cevâb alamadılar. Bi'l-ıżtırâr nezd-i ekremlerine girdiler. Hz. Şeyh'i Hakk'a ulaşmış buldular. O gece evliyâu'llâh'dan nice zevât-ı kirâm, Fahr-i âlem, güzîde-i benî-Âdem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerini rü'yâda görmüşler, "*Allâh'ın mahbûbu geliyor. Onu istikbâl ediniz.*" buyurmuşlardır.

Fi'l-hakîka o gece nûr-ı dîde-i uşşâk, terk-i âlem-i nâsût, azm-i âlem-i lâhût eyledi. Fevka'l-âde hüsn-i cemâle mâlik olmakla berâber mehâsin-i ahlâkı ve rütbe-i irfânı cihânı kendisine meclûb eylemişti. İrtihâli haberiyle Hindistan, yerinden oynamıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Tezkiretü'l-Âşıkîn nâm eserde dahi menâkıb-ı latîfeleri mündericdir. Hârikulâde hâllerinden uzun uzadıya bahs olunur.

İrtihâlleri 355 Recebinin altıncı (29 Haziran 966) Pazartesi gününe müsâdiftir. Demek ki, yetmişbeş sene muammer oldular. Sâdât-ı ızâm-ı Hüseyniyye'den olduğu eser-i mezkûrda muharrerdir.

Te'sîs buyurdukları tarîk-ı Çeştî'de dört mertebe-i zikr vardır:

Birincisi, "**Allâhu Allâh**". Birinci ism-i şerîfin "hâ"sının zammı ve ikincisinin sükûnuyladır.

İkincisi, "**Allah Allah**". Kuvvet ve şiddetle ve cehr ü fevr ile.

Üçüncüsü, lafzatu'llâh. Hizb-i zikrin şiddetiyle ve cehr-i müfrit iledir ki, nûrdan bir dâire-i tevhîd içinde hayâlini bu ism-i mübârekde ifnâ şarttır.

Dördüncüsü, "**Lâ-ilâhe illa'llâh**", kelime-i tevhîdiyyesi ile meşgûl olmaktır.

304. Fâtih Kütüphânesi, hâlen İstanbul Süleymâniye Kütüphânesi'nde bir bölümdür. (H)

Hindistan'da ziyâdesiyle intişâr eylemiş; Nizâmiyye ve Sâbiriyye nâmıyla iki şu'beye ayrılıp zamânımıza kadar vâsıl olmuştur. 23. sahîfede şecere-i tarîkatı yazmış idim. İmâm Rabbânî, Sâbiriyye kolundandır. 123. sahîfede bahs eylediğim Şeyh İmdâdullâh Efendi hazretleri de ricâl-i Çeştiyye'dendir.

HÂCE MUHAMMED B. EBÛ AHMED-İ ÇEŞTÎ

Ebû Ahmed-i Çeştî hazretlerinin necl-i necîbidir. Pederinin âlem-i cemâle intikâlinde câ-nişîni olmuştur. Pederlerinin teşvîkiyle ulûm-ı dîniyye tahsîl etti. Henüz yirmidört /243/ yaşında iken ulûm-ı dîniyye ve maârif-i yakîniyyede ferîd-i asr oldu. Zühd ü verai mükemmel idi. Dünyâdan ve ehl-i dünyâdan i'râz eyledi. Pederlerinin mesleğini tuttu. Riyâzet ve ibâdette şiddet yolunu tuttu. Terk-i dünyâ mukarrer olunca, "*Ona bel bağlanmak, aldanmak cinnettir.*" diye herkesi fenâya da'vet eder oldu.

Sultân Mahmûd Sebüktekin, Sümnân (سومنان) gazâsına gittiği zamân müşârünileyhe işâret-i ma'neviyye vâki' olmuş ki, sultâna yardım ede. O zamân yetmiş yaşında idi. Birkaç dervîşi aldı, gazâya iştirâk eyledi. Netîceten düşmâna galebe vâkı' olduğundan, âlem-i İslâm'a şu sûretle mâddeten dahi yardımı taalluk eyledi. Pederinin mazhar olduğu hürmet kendileri hakkında da tecellî eyledi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH MUÎNÜDDÎN-İ ÇEŞTÎ

Tarîkat-ı aliyye-i Çeştiyye kibâr-ı meşâyıhından ve Hindistan'ın mazanna-i kirâmından ârif-i bi'llâh bir zât-ı şerîf olan Şeyh Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin pîr-i tarîkata kadar olan silsilesi ber-vech-i atîdir:

Seyyidinâ Hâce Muînüddîn-i Çeştî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 6 Receb 633/(16 Mart 1236).

Seyyidinâ Hâce Osmân-ı Hârûnî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 6 Şevvâl 603/(7 Mayıs 1207).

Seyyidinâ Hâce Hacı Şerîf (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 3 Receb 612/(28 Ekim 1215).

Seyyidinâ Hâce Mevdûd (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: Receb 521/(Temmuz-Ağustos 1127).

Seyyidinâ Hâce Ebû Yûsuf (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 3 Receb 359/(12 Mayıs 970).

Seyyidinâ Hâce Ebû Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 3 Rebîu'l-âhir 331/(15 Aralık 942).

Pîr-i tarîk-ı Çeştî Hâce Ebû Ahmed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 3 Cemâziye'l-âhir 323/(10 Mayıs 935).[305]

Bu satırları yazdığım zamân 3 Receb 1342/(9 Şubat 1924) târîhine tesâdüf ediyordu ki, Hz. Şeyh'in irtihâliyle aradan 809 sene geçmişti. Kendisiyle bir muârefe-i mâddiyyem olmadığı hâlde, 809 sene sonra tercüme-i hâlini yazdıran ve hakkında galeyân-ı hürmet ü muhabbeti husûle getiren kuvve-i ma'neviyyeyi düşündüm. Bu muhabbet ve hürmet dolayısıyla müşârünileyhin uluvv-i himmet ü inâyetini dilerim.

Bu zât an-asıl Sebistanlı olduğu hâlde Hindistan'a mücâhede tarîkıyla rıhlet /244/ eyleyip, Şihâbeddîn Şâh Gavrî zamânında ber-hayât bulunmuştur. Müşârünileyhin Gavs-ı A'zam neslinden olduğu ve Hind'e Bağdâd'dan teşrîf buyurduğu bir eserde görülmüş ise de derece-i sıhhati tahkîk ulunamadı.

Fahr-ı âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleri bu zât-ı mübârekin âlem-i menâmında zuhûr edip, "*Yâ Hâce Muînüddîn! Hindistân'a git.*" buyurmaları üzerine hemen nısfü'l-leylde yola revân olmuş ve Hind'e muvâsaletinde elyevm Hindistan müslümânları meyânında çalışkan ve yek-dîğerlerine karşı muhib, sâdık ve mütesânid bir zümre-i azîme teşkîl eden ve "Mîmin" (ميمن), ya'nî "mü'min" tesmiye olunan milyonlarca nüfûs derhâl îmâna gelmiştir.

Dehli şehin-şâhları tarafından müşârünileyh için Acmir şehrinde bir dergâh-ı şerîf binâ edilmiş ve kuvve-i kudsiyye ve enfâs-ı mübârekesi sâyesinde oranın Mecûsîleri ekseriyyetle dîn-i mübîn-i İslâm'ı kabûl ederek mukaddemce mecûsî memleketi olan Acmir ve havâlisi bu sâyede beldetü'l-İslâm olmuştur.

Hindistan'da "Fakîr" tesmiye edilip, Avrupaca gâyetle meşhûr olan ashâb-ı riyâzât, (Şeyh Muînüddîn'i) umûmiyyetle pîrleri olmak üzere tanırlar ve merkad-i mübârekini takdîs ederler. Bunun esbâbını bildireceği cihetle bu bâbda Hindistanca gâyet meşhûr bir hikâyeyi arz ediyorum:

Muhammed Tuğluk Şâh'ın eyyâm-ı saltanatında Mecûsî ulemâsı ve fakîrleri, din hakkında ulemâ-yı İslâm ile imtihân edilmelerini taleb etmişler. "*Ulemâ-yı İslâm bize galebe ederlerse, biz de dîn-i İslâm'ı kabûl eyleriz. Fakat biz galebe çalarsak, siz de, bizim dînimize hürmet ediniz.*" demişler. Bunun üzerine Muhammed Tuğluk Şâh, ulemâ-yı İslâm ile fakîrleri cem' eder. Fakirlerden biri havâya suûda başlar. Herkes dûçâr-ı hayret olur.

Muhammed Tuğluk Şâh, ulemâ-yı İslâm'dan mukâbele ister. Herkes hayret içinde yek dîğerine bakmakta iken Hâce Muînüddîn önünde bulunan ayakkablarına hi-

305. Bu tarihi Hindistan'da matbû' bir silsile-nâmede gördüm. Tibyân'da da 329/(941) muharrerdir. Tarihlerde tehâlüf vardır.

tâb ederek, "*Bu cühelâ önünde bizi mahcûb etmeyiniz.*" deyince, ayakkabıları hemen fakîrin peşi sıra semâya suûda başlar ve tamâm fakîrin başı üzerine geldiği zamân, fakîrin başına vura vura aşağıya indirir. Hazret'in bu kerâmet-i bâhiresi üzerine hemen orada pek çok Mecûsî ihtidâ eylemiş ve fakîrler o günden i'tibâren bu zât-ı şerîfe hürmete başladıkları gibi, ba'de'l-vefât **/245/** dahi merkad-i mukaddeslerini ta'zîm ve takdîs etmekte bulunmuşlardır. Hindistan'dan veliyy-i müşârünileyhin avdeti için be-tekrâr irâde-i Cenâb-ı Nebeviyye şeref-zuhûr etmediği cihetle, nihâyet-i ömrüne kadar Hindistan'dan ayrılmamış, 15 Receb 633 târîh-i hicrîsinde (25 Mart 1236) Acmir'de doksanyedi yaşında bir pîr-i fânî olduğu hâlde ikmâl-i enfâs-ı ma'dûde-i hayât eylemiştir.

Tabîat-ı şi'riyyesi olup, **Dîvân**-ı ârifânesi vardır. Hâlen türbe-i mübârekesine hem Müslümânların hem de Mecûsîlerin vakıfları yekûnu mühim bir mikdâra bâliğ olmakta imiş. Türbeleri pek musanna' ve müzeyyendir.

Yevm-i irtihâli olan 15 Receb-i şerîfde merkad-i mübâreklerini ziyâret için Hindistan'ın her tarafından binlerce halk Acmir'e gelirmiş. Müddet-i ziyâret onbeş gündür. Türbe-i şerîfe Müslümânların olduğu kadar mecûsîlerin de ziyâret-gâhıdır.

Bir eserde mütâlâa ettiğime göre, 1322/(1904) senesinde Hindistan'ın her tarafından gelen züvvârın yekûnu üçyüzkırkbin kişiye bâliğ olmuştur. Cenâb-ı Hak sırlarını takdîs ve bizleri de nâil-i himmetleri buyursun; âmîn.

Müşârünileyh hazretlerinden zamânımıza kadar gelen silsile-i tarîkatları:

Seyyidinâ Hâce Kutbeddîn Kâkî-i Dehlevî. 13 Rebîu'l-evvel 633/(25 Aralık 1235),
Seyyidinâ Şâh Ferîdüddîn. 5 Muharrem 660/(30 Aralık 1261),
Seyyidinâ Şâh Mahdûm-ı Alâeddîn. 13 Rebîu'l-evvel 670/(19 Ekim 1271),
Seyyidinâ Şâh Şemseddîn. 19 Şa'bân 715/(18 Kâsım 1315),
Seyyidinâ Şâh Celâleddîn. 13 Rebîu'l-evvel 765/(20 Aralık 1363),
Seyyidinâ Şâh Ahmed Abdülhak. 15 Cemâziye'l-âhir 832/(22 Mart 1429),
Seyyidinâ Şâh Ârif b. Ahmed. 21 Şevvâl 836/C10 Haziran 1433),
Seyyidinâ Şâh Muhammed b. Ârif. 3 Rebîu'l-evvel 898/(22 Ocak 1493),
Seyyidinâ Şâh Abdulkuddûs. 2 Cemâziye'l-âhir 932/(16 Mart 1526),
Seyyidinâ Şâh Celâleddîn. 23 Zi'l-hicce 989/(18 Ocak 1582),
Seyyidinâ Şâh Nizâmeddîn. (8 Receb...)
Seyyidinâ Şâh Ebû Saîd. 2 Rebîu'l-âhir 1039/(19 Kâsım 1629),
Seyyidinâ Şâh Muhibbullâh. 30 Rebîu'l-âhir 1058/(24 Mayıs 1648),
/246/ Seyyidinâ Şâh Muhammed Feyyâz. 3 Receb 1107/(7 Şubat 1696),
Seyyidinâ Şâh Muhammed Hâmid. (10 Receb...)

Seyyidinâ Şâh Adudüddîn. 2 Receb 1123/(16 Ağustos 1711),

Seyyidinâ Şâh Abdülhâdî. 27 Ramazân 1190/(10 Ekim 1776),

Seyyidinâ Şâh Abdülbârî. 11 Şa'bân 1226/(31 Ağustos 1811),

Seyyidinâ Şâh Abdürrahîm. 3 Ramazân 1227/(10 Eylül 1812),

Seyyidinâ Şâh Nûr Muhammed. 3 Şevvâl 1259/(27 Ekim 1843),

Seyyidinâ Mevlânâ Şeyh Hâfız İmdâdullâh el-Mekkî. 12 Cemâziye'l-âhir 1317/(18 Ekim 1899).

Müşârünileyh İmdâdullâh hazretlerinin tercüme-i hâlini, Nakşıbendîler faslında, 125. sahîfede yazmış idim. Bu kol, Çeştiyye'nin Sâbiriyye nâmındaki şu'besidir.

Hz. Şeyh'in İstanbul'da iki halîfesi vardı. Biri Mevlevî Es'ad Dede hazretleridir. Dîğeri Şeyh el-Hâc Ali Behcet Efendi'dir. Her ikisinin tercüme-i hâlleri yazılmış ve bundan bahs olunmuştu.

Şeyh Muînüddîn-i Çeştî'nin **Dîvân'ı** hakkında **Mahfil** risâle-i mevkûtesinde okuduğum makâleye göre, bu **Dîvân**, orta kıt'ada doksaniki sahîfelık bir kitâb olup, litoğrafi ile Lahor'da basılmıştır. Târîh-i tab'ı 1886'dır. Münderecâtı hurûf-ı hecâ tertibiyle gazeliyyâttan ibârettir. Gazellerin adedi 123'tür.

İlk gazel:

بود جان و دلم را جمال نام خدا

نواخت تشنه لبان را زلال نام خدا [306]

matlaıyla başlıyor. Sözlerinde zevk-ı tasavvuf gâlibdir.

ترا سزد طیران در فضای عالم قدسی

بشرط آن که پیری بیال نام خدا

"*Sana âlem-i kuds fezâsında uçmak yakışır. Fakat Allâh'ın ismini kendine kanat yapmak şartıyla.*"

گفتمش تا چند در برده نهان خواهی شدن

وقت آن آمد که دیگر رونپوشانی ز ما

گفت من بی پرده ام گر پرده بینی آن تویی

تا تو هستی در هزاران پرده بنهانی ز ما

306. "Gönlümde ve dilimde Hâlık'ın isminin cemâli var. Dudağı susuzluktan kuruyanlara Allâh'ı mi suya kandırıcıdır." (H)

"Sevgilime, "*Ne vakte kadar perde arkasında gizleneceksin? Bizden /247/ setr-i cemâl etmemenin sırası geldi.*" dedim. Bana,"*Perde olacak hicâb yoktur. Perde görüyorsan o perde sensin. Sen oldukça ya'nî şu mevhûm varlığım bulundukça bize karşı binlerce perde arkasındasın.*" cevâbını verdi."

پردهء هستی اگر سوزی بنار لا اله
آن زمان بی پرده بینی نور الا الله ما

"Varlık perdesini ***'lâ-ilâhe'*** (لا اله) *âteşiyle yakacak olursan o vakit,* ***'illa'llâh'*** (الا الله)*' ımızın nûrunu perdesiz olarak görürsün."*

ŞEYH NİZÂMEDDÎN-İ EVLİYÂ

Hindistanca meşhûr evliyâ-yı kirâmdan ve tarîkat-ı Çeştiyye meşâyıhındandır. Müşârünileyhin ecdâdından Ahmed b. Danyal, Gazne, yâhûd Buhârâ'dan hicretle Bedâven beldesinde tavattun etmiş, 633/(1236) veyâ 634/(1237) senesinde bu beldede tavattun eylemiştir. Beş yaşında iken pederi Hâce Muhammed vefât eylediği cihetle, terbiyesine vâlidesi bakmıştır. Sinn-i kemâle gelince tahsîl-i ilme koyulmuş ve mübâhese ile kesret-i iştigâlinden, "Bahhâs" ve "Mahfil-şiken" telkîb olunmuş idi.

Fusûsu'l-Hikem ve **Mevâkiu'n-Nücûm** ile onların şerhlerinden Fıkh-ı Ebû Hânîfe (*rahimehu'llâh*) ile tefsîr, hadîs ve usûlden mükemmel istihzârı vardı.

Şeyh Kutbeddîn Bahtiyâr-ı Kâkî'nin ser-halîfesi olan eâzım-ı meşâyıhdan, Ferîdüddîn Mes'ûd Şekergenc'e yirmi yaşlarında intisâb etmiş ve beş sene sonra şeyhinin işâretiyle vâlidesiyle birlikte Dehlî'ye giderek Gıyaspur Mahallesi'nde irşâda başlamıştır.

Doksaniki yaşında iken 725/(1325) senesinde irtihâl ederek, üzerine türbe yapılmıştır. Türbe-i şerîfe Muhammed Âdil Tuğluk Şâh tarafından yaptırılmış olan dergâh dâhilinde ve gâyet müzeyyendir ki, Kutbeddîn-i Bahtiyâr hazretlerine ait türbenin şark cihetindedir. Bu türbede Hind hüküm-dârlarından Refîüşşân Bahâdır'ın oğlu Sultân İbrâhîm ile Nâdir Şâh medfûndur. Kapısı üstünde:

سرور هر دو سرا محبوب باك كبريا
حضرت خواجه نظام الدين جراغ اوليا[307]

beyiti mahkûktur. "Nizâm" ve "Nergis" mahlasıyla eş'âr-ı latîfesi vardır.

307. "Hâce Nizâmüddin, Allâh Teâlâ'nın sevgilisi, her iki âlemin efendisi ve evliyânın ışığıdır."(H)

مرغ باغ قدسیم با قدسیان بودم بسی
چند کاهی شد که هست این فرش خاکی مسکنم [308]

Şevvâl'in son haftasında Hindistan'ın her tarafından züvvâr gelir, türbe civârı mahşerden nümûne-nümâ olur. Herkes gül mevsiminde gül getirir, türbesine koyarlar. Kabr-i şerîfin üzeri gül ile dolar imiş. Meşâyıh ve dervîşân türbe önünde zikr ederler imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

308. "Kudsî âlemin bağının kuşuyum. Uzun zamân kudsî âlemin sâkinleriyle berâberdim. Bir süredir de dünyâ meskenim oldu." (H)

BAYRAMİYYE TARİKATI

SİLSİLE-İ CELÎLE-İ BAYRAMİYYE

/251/- Hz. İmâm Alî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb-i A'cemî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Dâvûd-ı Tâî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Ma'rûf ı Kerhî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Seriyy-i Sakatî (*Radıya'llâhu anh*)
Seyyidü't-tâife Hz. Cüneyd-i Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Mimşâd-ı Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed-i Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed-i Bekri (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Vecîhüddîn el-Kâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ömer-i Bekrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'n-Necîb-i Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Kutbüddîn-i Ebherî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Rükneddîn-i Sincâsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Şihâbeddîn-i Tebrîzî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İbrâhîm Zâhid-i Geylânî (Kuddise sırruhû)
Şeyh Safıyyüddîn-i Erdebîlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Sadreddîn Mûsâ Erdebîlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Hâce Alî Erdebîlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İbrâhîm el-ma'rûf bi-Erdebîlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şeyh Hamîdüddîn-i Aksarâyî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Pîr-i tarîkat-ı aliyye-i Bayramiyye el-Hâc Bayram-ı Velî (*Kuddise sırruhu'l-celî*) hazretleri. Velâdeti: 758. İrtihâli: 833. Müddet-i ömr: 75.

/252/ ŞEYH MİMŞÂD-I DÎNEVERÎ

İsm-i şerîfleri Ahmed Mimşâd, künyeleri Ebu'l-Fevâris ve Ebû Alî'dir. Tabaka-i sâlise ricâlinden ve meşâyıh-ı Irak'ın ekâbirinden olup, eâzım-ı evliyâu'llâhdandır. Beyne'l-ulemâ, "Miftâhu'l-mezheb" nâmıyla ma'rûfdur. Fıkıhda yed-i tûlâsı vardı. Te'lîfât-ı kesîre vücûda getirmişlerdi. Hızır (*aleyhi's-selâm*)'ın delâletiyle Hz. Cüneyd'den iktibâs-ı füyûzât eylemiştir.

"*Mürîdin edebi, meşâyıhın hürmetlerini istilzâm eder. Karındaşlarına hürmet ve esbâb-ı dünyeviyyeyi terk ve nefs üzerine âdâb-ı şer'iyyeyi muhâfaza cümle-i âdâbdandır.*" buyururlar imiş. Kelimât-ı hakâyık-âyâtlarından olarak, "*Âriflerin derûnunda Allâh teâlâ, bir âyîne koymuştur ki, ona ârif sırran nazar eder. Onda gayb u şehâdeti ve cemâl ü kemâl müşâhede eyler. O âyîne gönülde bir makâmdadır ki, ona âriflerden başka kimse muttali' değildir.*" sözü meşhûrdur.

İrtihâlleri târîhinde ihtilâf vardır: 299/(911-912) veyâ 297/(909-910) ve yâhûd 311/(923)'dir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH MUHAMMED-İ DÎNEVERÎ

İsm-i şerîfleri Muhammed, künyeleri Ebû Abdullâh; peder-i âlîlerinin ismi Abdülhâlık'dır. Buhârâ kurbünde Râmiten karyesinde doğmuştur. Ba'de't-tahsîl Bağdâd'a giderek, Şeyh Mimşâd-ı Dîneverî'den ahz-i füyûzât eylemiştir. Şeyhinin irtihâli üzerine bir müddet Vâdi'l-Kurâ'da neşr-i tarîkat buyurmuşlardır. Te'lîfât ve muharrerâtı vardır. Sinni yüz yaşını tecâvüz etmiştir. 370/(980-981) veyâ 375/(985) senesinde terk-i dünyâ buyurdular.

Fasîhu'l-lisân, sahîhu'l-beyân olup fevka'l-âde edîb, ârif-i bi'llâh idi. Dâimâ yaya olarak hacca gider, gelir imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH MUHAMMED-İ BEKRÎ

Kuds-i şerîfde dünyâya revnak-fezâ olup ba'de't-tahsîl Şeyh Muhammed-i Dîneverî hazretlerinin meclis-i sohbetine erişmiştir. Hz. Ebûbekir es-Sıddîk efendimizin nesl-i pâkindendir. Vaktini dâimâ va'z u nasîhatle geçirir, muttakî, sâlih bir pîr-i rûşen-zamîr idi.

Cenâb-ı Şeyh, bir gün esnâ-yı va'zında, "*Meclis-i ilm o kadar müessirdir ki, hâzır olanlar safâ bulur ve mağfûrînden olurlar. Gayr-i müslim bile meclise dâhil olsa, şeref-i İslâm ile müşerref olur.*" demesiyle ehl-i meclis birbirlerine bakmağa başlar. Bu sırada içlerinden birine hitâben, "*Gel bu saâdetten mahrûm kalma; İslâm'a gelerek saâdet-i şeref sâhibi ol.*" buyurur. Hemen o şahıs ki, bu şeyh keşf-i kulûb ediyormuş, "*Beni tanıyabilir mi?*" diye tecrübe için gelmiş imiş. **/253/** Ayağa kalkarak kelime-i şehâdet getirmiş, şeref-i İslâm ile müşerref olmuştur.

Hz. Şeyh'in hizmetinde bulunarak mazhar-ı saâdet olduğu menkûldür. Şeyh'in Hicâz'dan avdetinde 380/(990) târîhinde Kuds-i şerîfde âzim-i bâr-gâh-ı Hudâ olduğu mestûr-ı sahîfe-i âsârdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH VECÎHÜDDÎN el-KÂDÎ

"Vahyüddîn" yazanlar da olmuştur. Doğrusu Vecîhüddîn'dir. İsm-i şerîfleri Ömer'dir. Sülâle-i tâhire-i Sıddîkıyye'dendir. Şeyh Muhammed el-Bekrî'den ahz-ı tarîkat buyurdular. Pederleri Şeyh Ömerî(?)'den ve Şeyh Ahî Ferâh-ı Zencânî'den dahi iktibâs-ı feyz-i saâdet eylediler.

Sühreverd'de doğmuş, Bağdâd'da tahsîl etmişti. Kâdılıkta bulunarak bi'l-âhare terk-i meslek eyledi. Târîh-i intikâli 442/(1050) veyâ 452/(1060)'dir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH ÖMER el-BEKRÎ

Sülâle-i Sıddîkiyye'dendir. Vecîhüddîn el-Kâdî'nin halîfesidir. 520/(1126)'de intikâl eyledi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

EBU'N-NECÎB-İ SÜHREVERDÎ

Ekâbir-i ehlu'llâhdan bir zât-ı âlî-kadrdir. Mufassal tercüme-i hâlleri yazılmıştır. Müstakillen neşr olunmuştur. Târîh-i intikâlleri 563/(1168)'tür.

ŞEYH KUTBEDDÎN-İ EBHERÎ

"Ebherî" veyâ "Ebhurî" sûretinde okunur. Nâmları Kutbeddîn; künyeleri Ebû Reşîd; pederleri Ahmed b. Muhammed el-Ebherî'dir.

Semerkand'da Ebher karyesinde dünyâya gelmiş, Merâga'da büyümüş, Azerbaycân'da tahsîl ile Ebu'n-Necîb'den feyz-yâb olmuştur. Gâyet âlim ve fâzıl ve ârif idi.

622/(1225)'de terk-i âlem-i dünyâ ettiler.

ŞEYH RÜKNEDDÎN-İ SİNCÂSÎ

"Sincâs" hakkında, hulefâ-yı Uşşâkiyye'den ve fuzalâdan Hazmî Efendi dedi ki:

"Câmî hazretlerinin tashîhinden geçen **Nefehât** *nüsha-i asliyyesinde, üç yerde Sincâs olduğu mazbûttur. "Sincâs" bir mahal ismi olup, Rükneddîn hazretlerinin maskat-ı re'sidir. Müşârünileyhin bakırcılık etmesinden kinâyeten "Nehhâs" diyenler de vardır. "Garîbî", "Sincâsî" veyâ "Nehhâsî", "Necâşî"ye tahvîl olunup, tarîkat silsile-nâmelerinde böyle yazılıyor. Necâşî, Habeş hükümdârına derler. Müşârünileyhe isnâdı galat-ı fâhiştir."*

İsm-i âlîleri Alî, künyeleri Ebu'l-Hasan, lakabları Rükneddîn'dir. Kümmelînden bir zâttır. **Lemezât**'ta tercüme-i hâlleri mufassalan mündericdir.

628/(1231)'de âlem-i bekâya göçtüler. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH SAFİYYÜDDÎN-İ ERDEBÎLÎ

Meşâhîr-i sûfîyyeden olup Erdebîl'de zâviye-nişîn idi. İmâm Mûsâ Kâzım (*radıya'llâhu anh*) efendimizin nesline mensûbdur. Zâhid el-Geylânî hazretleri yedinden şarâb-ı hâli içmekle nihâyet kendinden ve cemî'-i mâ-sivâdan geçmiştir.

/254/ Bu zât hakkında Timurlenk'in ol kadar hürmet ve i'timâdı vardı ki, Anadolu cihetinden almış olduğu bir çok üserâyı, bunun iltimâsı tahlîs etmiştir.

Mülûk-ı Safaviyye'nin ceddidir. Evlâd u ahfâdı Erdebîl'de câ-nişîn-i irşâd olmuş ve giderek Uzun Hasan ile sıhriyyet peydâ husûle gelerek, bunlardan Şâh İsmâîl, meşîhatı saltanata tebdîl ve mülûk-ı Safaviyye devletini te'sîs eylemiştir. Safiyyüddîn-i Erdebîlî bunun zuhûrunu rü'yâsında görmüş ve haber vermiştir. Şöyle ki:

Bir gece âlem-i ma'nâda karnında köpek yavruları görür. Uyandıkta ağlamağa başlayarak, *"Benim sülâlemden Benî Ümeyye gibi halef kimseler gelse gerektir."* buyurmuşlardır. Fi'l-hakîka Kızılbaş tâifesinden olan mezkûr mülûk-ı Safaviyye zuhûr etmiştir. Şâh İsmaîl, Şâh Tahmasb ve Şâh Abbâs bunlardandır. Âlem-i İslâm'a fitne ve fesâd sokmuşlardır. Hâlen zamânımızda bile te'sîrât-ı mazarrat-bahşâsını görüyoruz.

ŞEYH SADREDDÎN MÛSÂ

Safiyyüddîn'in küçük oğludur. Lezzet-i ma'rifeti pederinden tatmış ve bezm-i vahdette safâlar sürmüş bir zât-ı velâyet-simâttır.

HÂCE ALİYY-İ ERDEBÎLÎ

Hz. Sadreddîn'in oğludur. Libâs-ı takvâyı pederi giydirip, kendi eliyle şerbet-i tarîkatı içirmiştir. Pek çok kerâmâtı görülmüş bir merd-i rûşen-dildir.

ŞEYH İBRÂHÎM-İ ERDEBÎLÎ

Hâce Alî'nin oğludur. Pederinden iktibâs-ı envâr edip, tâc-ı kerâmet ve hırka-i tarîkatı giymiş ve deryâ-yı ma'rifete dalmıştır. Bunun oğlu Şeyh Cüneyd, onun oğlu Şeyh Haydar olup, Nûşirevân tarafından katl olunmuştur. Râfizîler ile mülûk-ı Safaviyye ondan türedi.

ŞEYH HAMÎDÜDDÎN-İ AKSARÂYÎ

"Şeyh Hâmid" ve "Hamîdüddîn-i Velî el-Aksarâyî" diye meşhûrdur. Kayserili Şeyh Şemseddîn-i Mûsâ nâm zâtın oğludur. Kayseri'de dünyâya revnak-fezâ olmuştur.

Tarîkat neş'esine bidâyeten pederinden vâsıl olup, onun terbiyesiyle ba'zı makâmâta erişmiştir. Ba'dehû seyâhata çıkıp, pek çok meşâyıh-ı izâm ile görüştükten sonra, Şâm-ı şerîfe gelmiş ve mürşid-i kâmil bulmak ümniyyesiyle Tebrîz'e kadar gidip, Hâce Aliyy-i Erdebîlî hazretlerinin bezm-i irfânına erişmiştir. Ba'zı nüshalarda, "Hâce Alâeddîn" sûretinde yazılmıştır.

Müşârünileyhden ahz-ı feyzden ve kemâlât-ı hakîkiyyeden ne bulduysa, müşârünileyh yüzünden bulduktan sonra, bir müddet inzivâ ve mücâhede ile dem-güzâr olup, ba'dehû şeyhinin irşâd ve işâretiyle Bursa'ya gelip, ümmî tavrı takınarak ekmekçilik ile taayyüşe başlamıştır.

/255/ O zamân mutasarrıf-ı vakt imiş. Berâ-yı teessür o san'atla meşgûl olurlar imiş.

Bursa'daki Molla Fenârî Mahallesi'ndeki fırınları el'ân mevcûd ve ziyâret-gâhtır. Ekmek sattıkları mahal Ulu Câmi'-i şerîfin kapısı karşısında Sahaflar Çarşısı'nın orta mahallidir. Hâlen bahçe hâline konulmuş, teberrüken başka bir şey yapılmamıştır. Her hafta Cuma günleri ahâlîden bir kısım burada toplanır, duâ ederler.

"Somuncu Baba" diye şöhretleri vardır. Bu sıralarda Ulu Câmi'in inşâatı hitâma ermekle Yıldırım Bâyezîd Hân, dâmâdı Emîr Sultân'dan minberde va'z eylemesini ricâ ettikte "*Efendim! Şu direğin arkasında Ekmekçi Dede vardır, benden âlimdir.*" diyerek Hamîdüddîn'i ortaya sürmüştür.

"*Hây Emîr hây, niçin bizi faş ettin?*" diyerek bi'z-zarûre hutbeyi okumuşlar; sûre-i Fâtiha'ya yedi türlü ma'nâ vermişlerdir. Hâzır bulunanlardan allâme-i cihân ve Şeyhü'l-islâm Molla Fenârî, müşârünileyhin irfân u kemâline hayrân olmuştur. Kıssaları uzun ve meşhûrdur.

Cemâat dağılırken, Hz. Hamîdüddîn'i her üç kapıdan çıkarken görmüşlerdir. Bursa müderrislerinden Hacı Bayram Efendi, Ekmekçi Dede'nin bu hâline vâkıf ol-

dukta, dâmen-i irfânına yapışıp, âkıbet ondan şarab-ı hâli içmeğe muvaffak olmuştur. Her nereye giderse maiyyetinden ayrılmayacağını te'mîn eylemesiyle, birlikte Şam'a, ba'dehû Haremeyn-i muhteremeyne gittiler. Aksaray kasabasına avdet ettiler. (Hacı Bayram), azîzinin irtihâline kadar orada kaldılar, hıdmet-i şerîfelerinde bulundular. Aksaray kasabasında medfûndur, "Aksarâyî" bundan kinâyeten denilmiştir.

Gekbûze (Gebze)'de bir türbe gördüm. Hamîdüddîn-i Aksarâyî hazretlerine nisbet edilmiş. Ahâlî-i mahalliyyenin rivâyetine nazaran mazannadan ba'zı zevât keşfen böyle söylemişler, türbe yapılmış, hâlbuki hakîkat değildir.

"Tâc-ı ârifîn: (تاج عارفين) terkîbi târîh-i intikâlleri olan 815/(1412)'i iş'âr eder.

Şerh-i Hadîs-i Erbain nâmıyla bir eserleri vardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Müşârün ileyhin Bâyezîd-i Bistâmî vâsıtasıyla Sıddîk-ı A'zam efendimize müntehî bir silsile-i tarîkları müsâdif-i nazar-ı fakîranem olmuştur:

Şeyh Hamîdüddîn-i Aksarâyî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Şâdî er-Rûmî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh İbrâhîm el-Basîrî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Süleymân-ı İskenderanî (*Kuddise sırruhû*),
/256/- Şeyh Hasan-ı Esterâbâdî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Mahmûd-ı Basrî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Osmân-ı Rûmî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Mahmûd-ı Kerhî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Sa'deddîn-i Bağdâdî (*Kuddise sırruhû*)
Şeyh İshâk-ı Hârezmî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Süleymân-ı Necdî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Süleymân-ı İsfahânî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Ahmed-i Horâsânî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Cürcânî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Mûsâ el-Bestâmî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh İbrâhîm-i Hindistânî (*Kuddise sırruhû*),
Hz. Şeyh Bâyezîd-i Bestâmî (*Kuddise sırruhû*).

CENÂB-I PÎR HACI BAYRAM-I VELÎ

Kutb-ı zamân olan bu zât-ı muhterem Ankara'da Solfasıl (Zülfazl) nâm karyede yediyüz ellisekiz (1357) senesinde âlem-i nâsûta kadem-zen olmuştur.

Peder-i muhteremlerinin ismi Koyunluca Ahmed'dir; üç evlâdı olup, büyüğü Bayram, ortancası Safiyyüddîn, küçüğü Abdâl Murâd'dır.

Hz. Bayram, tahsîl-i ulûm ederek müderrislikle, Ankara ve Bursa şehirlerinde bulunmuştur. Bursa'da Çelebi Sultân Mehmed Medresesi'nde ikâmet ettikleri oda el'ân ziyâret olunur.

Bursa'da iken Hamîdüddîn hazretlerinin şeref-i himâyetine mazhar olup, zamân-ı tesâdüf Kurban Bayramı'nda vâki' olmağla, mürşidleri, "Bayram" tesmiye etmiş idi. Bu zât-ı muhteremle Şam'ı ve Haremeyn-i muhteremeyni ziyâretle Aksaray'a gittiği menkûldür. Müstahlef olup Bursa'ya me'mûr oldular. Bidâyeten Bursa'da Emîr Sultân hazretleriyle çok görüşüp, hattâ Hz. Emîr'in intikâlinde gasl edip, namâzını kıldırmıştır.

Âlim, âmil bir müderris-i fâzıl olup, zamânının kıdve-i enâmı ve merci'-i hâss u âmmı olmuş idi. Hattâ Germiyân'a giderken, Fâtih Sultân Mehmed'in pederi Sultân Murâd-ı sânî haber alıp, kendine vezîr etmek istemiş ise de, hussâd mâni' olup ba'zı hedâyâ ile tatyîbini kâfî gördüler. O erbâb-ı gaflet, Hz. Bayram'ın esâsen böyle bir teklîfe cevâb-ı muvâfakat vermeyeceğini tahmîn edemediler.

/257/ Âhir vakitlerini Ankara'da geçirip irşâd ile meşgûl olmuş ve kendi kedd-i yemîniyle ekip biçtiği burçakla taayyüş edip, ağniyâdan topladığı sadakaları erbâb-ı fakr u ihtiyâca tevdî' etmeyi i'tiyâd edinmiş idi. Kerâmât-ı zâhire ve makâmât-ı ma'neviyye sâhibi idi.

Sultân Murâd-ı sânî bunu pek iyi takdîr ettiğinden, hussâdın sözünü dinlemeyerek Edirne'ye da'vet edip, salâh u kemâlini görünce duâsını taleb ve rızâsını celb etmiştir ve Câmi'-i Atîk'te va'z u nasîhat eylemesini temennî kılmasıyla pâdişâhın ârzûsunu yerine getirmiştir.

Câmi'-i Atîk, Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleymân tarafından başlatılıp Çelebi Sultân Mehmed tarafından ikmâline muvaffak olunan ma'bed-i mukaddestir. Cenâze penceresi yanında Hz. Pîr'in va'z u nasîhat esnâsında oturdukları kürsü el'ân mevcûddur. Elyevm teberrüken ziyâret olunur. Muharrir-i fakîr, mükerreren Edirne'ye azîmetimde ziyâret ettim.

Evliyâ Çelebi, **Seyâhat-nâme**'sinde yazar ki:

"Anadolu'da büyük bir nüfûz-ı ma'nevîsi bulunan Hacı Bayram-ı Velî, bu câmi'de mevâızda bulunmuştur ve i'tikâfa girip çok ibâdet ederek, nice yüzbin âdemi va'z u nasîhatla irşâd etmişlerdir. Hâlen kürsî-i şerîfleri bir köşede teberrüken mahfûzdur. Bir kimse o kürsüye çıkıp va'z etmeye kâdir değildir. Zîrâ erenler mekânıdır. Sultân Ahmed Hân, Edirne'ye geldikte bir fuzûl şeyh, isbât-ı vücûd için Hacı Bayram kür-

süsüne çıkmak ister. Câmi' hademesi men' ederler. "*Çıkman sultânım!*" derler. Ricâ ederler, herîf dinlemeyip kürsüye urûc ederse de, "*Bi'smi'llâh*" demeye kâdir olamadı; lâl u hayrân bir hâlde kaldı. Bir kaç def'a kendini zorladıysa da muktedir olamayıp, kürsüden iner. O asırdan beri öyle kalmış bir kürsü ve mekân-ı kibârdır."

Hz. Bayram-ı Velî, Gülşenî Veli Dede Dergâhı'nda minberin sağ tarafındaki mahalde bir erbaîn çıkarmıştır. Azîzim merhûm Şerefeddîn Efendi dâimâ burada oturur, Hz. Pîr'in enfâs-ı kudsiyyelerinden istifâza buyururlar idi.

Hz. Bayram, Ankara'ya avdet buyurdular. Sohbet ve mükâleme-i reşâdetleri gâyet müessir idi. Nutk-ı şerîfleri herkesin üzerinde te'sîr husûle getirir idi. Bir çok kimseleri zirve-i velâyete ulaştırdıktan sonra, "irtihâlü'l-insân" (ارتحال الانسان) **/258/** ve "el-hayr" (الخير)[309] kelimesinin nâtık olduğu üzere 833/(1430)'te âlem-i âhirete intikâl eylediler. Ankara'da medfûndur. Müstakil ve müzeyyen bir türbesi vardır.

1328/(1910) senesinde İstanbul'dan sûret-i mahsûsada ziyâret-i aliyyeleri kasdıyla Ankara'ya gittim. el-Hamdü li'llâhi teâlâ ziyâretle kâm-yâb oldum. Sandûkalarının üzeri sırma işlemeli bir pûşîde ile mestûrdur. Etrâfında pirinçten ma'mûl bir şebeke vardır. Tâc-ı şerîfleri, hırka-i latîfleri, kamîs-i nazîfleri, mahfûz-ı mevki'-i ihtirâmdır. Esnâ-yı ziyâretteki safâ-yı derûn lisân-ı vasfa sığmaz.

Türbe-i şerîfelerinde âvihte-i mevki'-i ihtirâm olan elvâh-ı medhiyyeyi istinsâh etmiş idim. Teberrüken her birini ber-vech-i zîr nakl ediyorum:

Pîşvâ-yı urefâ Hazret-i Bayram-ı Velî
Kutb-ı aktâb-ı Hudâ Hazret-i Bayram-ı Velî

Bâde-i aşk-ı hakîkî ile ser-mest olarak
Bulmuş envâ'-ı safâ Hazret-i Bayram-ı Velî

Lutfuna hem de kerâmâtına yokdur gâyet
Melce-i bây u gedâ Hazret-i Bayram-ı Velî

Anla kudsiyyetini Şeyh Hamîdü'd-dîn'in
Eyledi hidmet ana Hazret-i Bayram-ı Velî

Dâhil-i dâire-i feyz olan uşşâka
İder ihsân u atâ Hazret-i Bayram-ı Velî

309. Bu ibarenin hesaplanmasından 841 çıkmaktadır. (H)

Müstefîz eyle dahîl-i keremindir **Sa'dî**
Yetiş imdâdıma Yâ Hazret-i Bayram-ı Velî

* * *

Ey olan bâsıra-i kalbi elemle tîre
Sür yüzün türbe-i ulyâ-yı Cenâb-ı Pîr'e

* * *

Câm-ı aşkın mazharıdır Hacı Bayram-ı Velî
Ehl-i Hakk'ın rehberidir Hacı Bayram-ı Velî

Âsitânın bekleyen elbet irer maksûduna
Ârifânın serveridir Hacı Bayram-ı Velî

Giydi pîrlik tâcını çü oluben gavs-ı Hudâ
Çeşm-i kudret manzarıdır Hacı Bayram-ı Velî

Kişver-i ma'nâda şâh-ı mazhar-ı tevhîd olup
Câmiu'l-aşk hem-seridir Hacı Bayram-ı Velî

Şehr-i vahdet içre oldu sâki-i peymân-ı aşk
Câm-ı feyzin haydarıdır Hacı Bayram-ı Velî

Nûş iden bir cur'asın elbet olur mest-i elest
Mâye-i feyz gevheridir Hacı Bayram-ı Velî

Hamdü li'llâh ravzasın itdim ziyâret bâ-rızâ
Nûr-ı Hakk'ın ezheridir Hacı Bayram-ı Velî

İtmede ervâh-ı akdes dergehin dâim tavâf
Kâ'be-i ma'nâ deridir Hacı Bayram-ı Velî.

Mesleğin sâlik olan aldı **"araf"***dan bir sebak*
Vech-i zâtın perveridir Hacı Bayram-ı Velî

Bâde-i **"lâ-yahzenûn"**[310] *câmın olup humm-ı safâ*
Şems-i tahkîk-hâveridir Hacı Bayram-ı Velî

---

310. (إلا يحزنون) "*Onlar mahzun da olmayacaklar.*" şeklinde 12 âyette geçmektedir. Bunlardan birisi şöyledir: (فمن تبع هداي فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون) "*Kimler benim hidayetime uyarsa artık onlara bir korku yokatır ve onlar mahzun da olmayacaklar.*" 2. Bakara sûresi, 38. (H)

Çün dimâğ-ı **Rüşdi'**ye *irdi derinden bir meşâm*
Bû-yı şevkın anberidir Hacı Bayram-ı Velî

* * *

/259/*Şark u garba nûru olmuş müncelî*
Hisse-mend-i feyzidir Anadolu
Râh-ı irfânı güşâde eylemiş
Hazret-i el-Hâc Bayram-ı Velî

* * *

Garka-i bahr-i melâlim Hazret-i Bayram meded
Teşne-i âb-ı visâlim Hazret-i Bayram meded

*Sen tabîb-i derd-i dil-i bî-çâregân(sın)**
Ben marîz-ı bî-mecâlim Hazret-i Bayram meded

Dil yanar hasretle zehr-i âbı ke'sin çeşmesin
Telh-kâm-ı bî-misâlim Hazret-i Bayram meded

Zîver-i unvân-ı mektûb-ı velâyetsin kulun
Nokta-i vasfında lâlim Hazret-i Bayram meded

Ey gül-istân-ı kerâmet gül-bünü vâ hasretâ
Andelîb-i beste-bâlim Hazret-i Bayram meded

* * *

کر یا رند در کهت روی سیه باشد سفید
از سیاهی بخت نالم حضرت بایرام مدد

انتساب دولت دارین بی شك ادهما
کرجه بر جرم دو بالم حضرت بایرام مدد[311]

* * *

Evliyânın ayn-gâhı Hacı Bayram-ı Velî
Asfıyânın pâdişâhı Hacı Bayram-ı Velî

---

311. "Dergâhına yüz süren kara yüzlüler, bahtiyâr olur. Ey Hz. Bayram meded! Bahtımın karalığından inlemekteyim.
Ey Edhem! Her ne kadar vebâl ve günâhla doluysam da, Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâbla şübhesiz iki cihân saâdetine erişirsin. Ey Hz. Bayram meded!" (H)

Ehl-i diller ârzûlar yüz süreler dergâhına
Sâlikânın dilde hâhı Hacı Bayram-ı Velî

Ey velâyet çarhının devvâr-ı kutb-ı neyyiri
Âsumânın mihr ü mâhı Hacı Bayram-ı Velî

Hâzin-i ilm-i ledünn ü mahzen-i esrâr-ı Hak
Derd-mendânın penâhı Hacı Bayram-ı Velî

Tâc-dârısın velîler ceyşinin devrinde hem
Server-i bî-iştibâhı Hacı Bayram-ı Velî

Mürde-dil uşşâka ger itse teveccühle nazar
Cân-bahş eyler nigâhı Hacı Bayram-ı Velî

Yevm-i mahşerde şefâat kıl bu Sırrî bendene
El-emân çokdur günâhı Hacı Bayram-ı Velî

Hicâz Valisi Hacı Reşîd Paşa merhûmundur:

Şeh-i iklîm-i velâyet Hacı Bayram-ı Velî
Hâkim-i mülk-i hidâyet Hacı Bayram-ı Veli

Solfasıl karyesidir mehd-i vücûdu ammâ
Ankara şehrine ni'met Hacı Bayram-ı Velî

Tıfl iken hârika-i rûh ile mânend-i Mesîh
İtdi izhâr-ı kerâmet Hacı Bayram-ı Velî

Müstefîz oldu kemâliyle Ebû Hâmid'den
Hazret-i Pîr-i tarîkat Hacı Bayram-ı Velî

İlm ü irfânı ile âleme şâyi' oldu
Söylenür tâ-be-kıyâmet Hacı Bayram-ı Velî

Fukarâsı çok idi şimdi dahi pek çokdur
Eyliyor cümleye himmet Hacı Bayram-ı Velî

Feth-i İstanbul içün Hazret-i Şemseddîn'e
Gayreti kıldı vasiyyet Hacı Bayram-ı Velî

Yazıcı-zâde'ye yazdırdı Kitâb-ı Aşk'ı
İtdi îsâr-ı muhabbet Hacı Bayram-ı Velî

Nâil-i vaslı olan **Hâcı Reşîd'e** *elbet*
Bahş ider feyz-i reşâdet Hacı Bayram-ı Velî

* * *

/260/*Ser-firâz-ı kutbiyândır Hacı Bayram-ı Velî*
Şâh-ı irfân-ı cihândır Hacı Bayram-ı Velî
Eşgine yüz süren elbette rehâ-yı nâr olur
Şâfi'-i üftâdegândır Hacı Bayram-ı Velî

Mürşid-i râh-ı hakîkat mahrem-i râz-ı Hudâ
Menba'-ı feyz-i İlâhî kümmelîn-i evliyâ
Vuslat-ı mahbûb-ı Hak'dan âşinâdır dâimâ
Reh-nümâ-yı sâlikândır Hacı Bayram-ı Veli

Şem'-i nûr-ı himmeti yanmakdadır rûz u şebân
Âsitân-ı feyz-i cûdu sû-be-sû olmuş revân
Âb-ı aşkın teşnegânı oldu sîr-âb bî-gümân
Mevc-i eltâf-ı revândır Hacı Bayram-ı Velî

Nefsile hem-râh-ı dâim işim oldu pür-hatâ
Ez-miyân-ı bahr-ı isyân bulmadım bir ân rehâ
Yüz sürüp hâk-i der-i ulyâsına eyle recâ
Dest-gîr-i mücrimândır Hacı Bayram-ı Velî

***Râşid**-i kem-ter kulun geldi huzûra zâr zâr*
Nâ-sevâbım cürm ü taksîr ü günâhım bî-şümâr
Rû-siyâh ile varup dergâhına kıl i'tizâr
Yâver-i bî-çâregândır Hacı Bayram-ı Velî

* * *

Ey şeh-i iklîm-i irfân ey velîyy-i zü'l-kerem
Vey şehen-şâh-ı tarîkat Hacı Bayram-ı Velî

Ey maârif bahrına gavvâs olanlar rehberi
Âşinâ-yı sırr-ı vahdet Hacı Bayram-ı velî

Mültecâ-yı tâlib-i Hak dest-gîr-i sâlikân
Vâkıf-ı sırr-ı hidâyet Hacı Bayram-ı Velî

Teşnegân-ı vaslı kâni' eyler ednâ himmetin
Sâki-i atşân-ı vuslat Hacı Bayram-ı Velî

Dünye vü ukbâsını îyd itmeğe züvvârının
Nâm-ı pâkindir işâret Hacı Bayram-ı Velî

Çeşm-i nâ-bînâ ile geldim sana hâl arzıma
Kâhil-i kuhl-ı hakîkat Hacı Bayram-ı Velî

Hâk-i dergâhın gözümde tûtiyâ yâ nûr-ı Hak
El-emân eyle mürüvvet Hacı Bayram-ı Veli

Kem-ayârım dest-i nakkâd-ı maârif isterim
Kân-ı iksîr-i velâyet Hacı Bayram-ı Velî

Gerçi bed-kârım kabûle nâ-revâyım el-meded
Ey hakîm-i derd-i fırkat Hacı Bayram-ı Velî

Çünki yokdur ey velîler serveri mahbûb-ı Hak
Lutf-ı ehlu'llâh'a gâyet Hacı Bayram-ı Velî

Nüsha-i âmâlime pûşîde olsun himmetin
Görmeyem rûz-ı kıyâmet Hacı Bayram-ı Velî

Feyz-i imdâdımla nâmım haşrde kem-ter Saîd
Bula defterde saâdet Hacı Bayram-ı Velî

Esnâ-yı ziyârette bu abd-i rû-siyâha sânih olmuştur:

Reh-i Mevlâ'da hırâm eyledi Bayram-ı Velî
Şevkını zevkını tâm eyledi Bayram-ı Velî

Ne mübârek ne güzel pîr-i tarîkatdır o
Herkesi kendine râm eyledi Bayram-ı Velî

Aşk ile türbe-i pür-ıtrına dâhil oldum
Beni ser-mest ü müdâm eyledi Bayram-ı Velî

Ankara halkı vücûduyla tefâhur itsün
Nûr ile def'-ı zalâm eyledi Bayram-ı Velî

Zâir-i hâlisi **Vassâf**'ını *taltîf iderek*
Îyd-i vuslatla be-kâm eyledi Bayram-ı Velî

/261/ Hz. Pîr, kerîmeleri Hayrunnisâ hazretlerini, Eşref-zâde Abdullâh-ı Rûmî hazretlerine tezvîc buyurmuşlardı. Emîr Sultân hazretleri tavassut edip, hattâ onbir sene Hacı Bayram-ı Velî'ye İmâmet etmiş ve hıdmet-i şerîfelerinde bulunmuştur. İbtidâ-yı sülûkları müşârünileyhden idi. Nitekim Kâdirîler bahsinde tafsîli geçti.

Ankara'daki müşâhadâtım:

Hz. Pîr'in türbesi kârgîrdir. Üzeri kubbelidir. Müşrif-i harâb iken zamânımızda meşâyıh-ı Bayramiyye'den Hüsâmeddîn Efendi uluvv-i himmet izhâr ederek ta'mîre muvaffak olmuştur. Türbe-i şerîfeleri ittisâlinde bir câmi'-i şerîf vardır. Minâresi iki şerefelidir. Câmi'-i şerîf gâyet dil-nişîn ve ma'mûr ve müzeyyen olup, gerek mihrâbının, gerek duvarlarının çinileri pek nefîstir. Husûsiyle minberi saç ağacından ma'mûl ve pek kıymet-dâr ve musanna'dır. Câmi'-i şerîf vaktiyle Hz. Pîr zamânında inşâ olunan hânkâhın mahallindedir. Târîhine bakdım, 1126/(1714)'dır. Demek ki vaktiyle yapılan hânkâh müşrif-i harâb olunca bu câmi'-i şerîf 300 sene sonra yapılmıştır. Câmi'-i şerîfin kapısı bâlâsındaki târîh:

Mürşid-i râh-ı hakîkat menba'-ı cûd u sehâ
Şeyh Muhammed Baba nesl-i Hacı Bayram-ı Velî

Câmi'-i ceddini ta'mir itdi bâ-avn-i Hudâ
Ola yâ Rab dergehin çâkerlerinin ekremi

Göricek itmâmını **Râzî** *didi târîhini*
Câmi'-i rahmet-meâb Hacı Bayram-ı Velî
(جامع رحمت مآب حاجی بیرام ولی) = 1126/(1714)

Bu târîhden anlaşılıyor ki, sülâleleri teselsül etmiş ve Şeyh Muhammed nâmında ahfâdından biri zamânında câmi'-i şerîf ta'mîr edilmiştir. Ta'mîr ta'bîrinden binânın Hz. Pîr zamânından kaldığı da istidlâl olunabilir.

Dîğer târîh:

من اولياء الله بيرام الولى الذى
قد كان بان لهذا الجامع الفاخرا

لما بدى حزبه من الغدا والعشى
أهم عمرانه شيخ نجد الورى

لقد قال من رأى إتمام تعميره
بالشوق تاريخه ذا جامع عمرا[312]

Câmi'-i şerîfin ittisâlinde hücreler ve müteaddid dâireler vardır. Bu hücrelerde birçok erbâb-ı riyâzet ü sülûk göreceğim zannediyordum. Hâlbuki her taraf,

يوم نوبت ميزند پر طارم افراسياب
پرده دارى ميكند در قصر قيصر انكبود[313]

/262/ diye lisân-ı hâl ile göz yaşları döküyor gibi hisseyledim. Câmi'-i şerîfin altındaki odalar, matbah ve çile-hâneyi ziyâret ettim. Odalar birer çile-hânedir. Birincisi Akşemseddîn hazretlerinin, ikincisi Yazıcı-zâde Muhammed Efendi hazretlerinin, üçüncüsü Eşref-zâde Abdullâh-ı Rûmî hazretlerinindir. Her üçünün birleşip huzûr-ı Hz. Pîr de zikr ettikleri hücre dahi ziyâret olunmuştur. Burada Hz. Pîr'in kemeri, mübârek surrelerine Hz. Rasûl-i Ekrem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin sünnet-i seniyyelerine tebean koydukları siyâh taş mevcûddur. Her birini yüzüme, gözüme sürdüm.

Ankara ahâlîsinde Hz. Pîr'e hıss-i muhabbet yokdur. Her hâlde vaktiyle ziyâde imiş, sonraları zâil olmuştur. Sebebi ise seccâde-nişîn-i meşîhat olan zevâtın zevk-ı tasavvufdan, ilm ü irfândan mahrûm olup, ezvâk-ı dünyâya dalmaları ve halk üzerinde o makâm-ı ulvînin te'sîrini izâle edecek etvâr ve harekâttan ibârettir. Hâlen oraya bir insân-ı kâmil gelmiş olsa, Hz. Pîr'in uluvv-i mertebe ve makâmât-ı âliyesini onlara if-

312. "Allâh'ın velîlerinden Bayram-ı Velî-ki, bu yapıyı binâ edendir Hacı ve öğülecek bir zâttır. Gece-gündüz grubu ortaya çıkınca ümranına himmet etti, ötelerin kahraman şeyhi. Tamirinin tamâmlandığını gören, sevinçle bu câmi tamir edildi diye târîhini söyledi." (H)

313. "Afrâsiyab'ın kubbesinde (baykuş) nöbet tutuyor. Kayser'in sarayında da, örümcek perdedârlık yapıyor." (H)

hâm eder sûrette hareket etse, avâmm-ı halk orasını kıble-i irfân ittihâz eder. Ankara'da altmış yaşına gelmiş bir ihtiyâr ile görüştüğümde, "*Efendi bu yaşa geldim, oraya girmedim.*" demiş ve fakîri hayrette bırakmış idi.

Burada da seccâde-nişîn olanlara, "Çelebi" derler. Vâridât-ı Bayramiyye-i vakfiyye çoktur. Çelebiler, vâridâtı kendilerine hasr eylemişler ve fukarâ ve seyyâhîne bakmaz olmuşlardır. Hattâ yakında Ankara'dan gelen bir arkadaşım, "*Hz. Pîr'in türbesi toz, toprak, örümcek içindedir. Muvâcehe penceresi o mertebe kirlidir ki, içerisi görünmez. Dışarısını da badana etmek, silmek süpürmek bile kimsenin hâtırına gelmez. Her taraf hüzn ü elem içinde bir hâl-i harâbî arz ediyor.*" dediği zamân, o hânkâh-ı muazzamın vâridâtıyla yaşâyân çelebi efendiye la'net ettim. Zevk u safâya dalmışlar, hânkâhı unutmuşlar. Bu hâle teessüfler etmemek elden gelmiyor.

Hulefâ-yı Kirâmı:

İnce Bedreddîn, Meczûb Akbıyık, Kızılca Bedreddîn, Baba Nahhâs-ı Ankaravî, Salâhaddîn-i Mevlevî, Muslihuddîn Halîfe, Yazıcı-zâde Muhammed Efendi, Akşemseddîn, Molla Zeyrek, Ramazân Halîfe, Şeyh Muk'ad Hızır Dede, Şeyhoğlu Edhem Baba, Yûsuf-ı Hakîkî hazerâtıdır. Daha ba'zı hulefâsı da vardır. Müşârünileyhimden Akşemseddîn'den tarîk-ı Bayramî, Şeyh Hızır Dede'den tarîk-ı Celvetî zuhûr etmiştir.

/263/ Hz. Bayram-ı Velî'nin Manzûmeleri:

Lisân-ı tasavvufla söylenmiş gazel ve ilâhiyyâtı vardır. İsmâîl Hakkî hazretleri bir gazelini şerh eylemişlerdir.

Nutuklarından:

Niceler bu yolda varın terk idüp
Şâdî virüp satun aldılar gamı

* * *

Bilmek istersen sen seni
Cân içre ara cânı
Geç cânından bul Anı
Sen seni bil sen seni

Kim bildi ef'âlini
O bildi sıfâtını
Andan gördü zâtını
Sen seni bil sen seni

Görünen sıfâtındır
Anı gören zâtındır
Gayriye ne hâcetdir
Sen seni bil sen seni

Kim ki hayrete vardı,
Nûra müstağrak oldu
Tevhîd-i Zât'ı buldu
Sen seni bil sen seni

Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bilen ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni

Hz. Pîr'in şeyhâne ve mutasavvıfâne pek çok âsâr-ı manzûmeleri olduğunu eski bir eser haber veriyor. Şiiri pek severler imiş ve "*Nazm evliyânın kerâmâtındandır; gerek âlim olsun, gerek ümmî olsun. Zîrâ âlem-i hakâyık onu îrâs eder; Yûnus Emre gibi ki, aslında ümmî-i mahzdır; lâkin kemâlâtı âlemde intişâr-ı tâm bulmuştur.*" buyururlar imiş.

Dürre-i bahr-ı keremdir Hacı Bayram-ı Velî
Bülbül-i bâğ-ı İrem'dir Hacı Bayram-ı Velî

Fazl u ırfânı ile âleme şöhret virdi
Mâlik-i genc-i himemdir Hacı Bayram-ı Velî

Meclis-i feyzine dâhil olan uşşâk didiler
Dâfi'-i hemm ü elemdir Hacı Bayram-ı Velî

Her gören zâtını olmuş idi aşkın mesti
Sâki-i meclis-i cemdir Hacı Bayram-ı Velî

Der-i lutfundaki Vassâf'ını tesrîr eyler
Sâhib-i lutf u keremdir Hacı Bayram-ı Velî

Hulâsa-i kelâm Hz. Pîr, vücûd-ı enveriyle âlem-i irfâna pertev-pâş olmuş bir neyyir-i hakîkat idi. Müntesiblerin her birini zirve-i velâyete ulaştırmıştır. İkinci devir şuarâsından Şeyh Sinân Efendi'nin, Hz. Pîr ile şeref-yâb olanlardan olduğu ve ikti-

bâs-ı envâr-ı tasavvuf eylediği ve Şeyh Ulvân-ı Şîrâzî nâmında bir halîfeleri daha bulunduğu mervîdir.

Hz. Bayram-ı Velî'nin bir halîfesine yazdıkları mektûb sûretidir:

الحمد لله الذى جذب اوليائه إلى باب حضرته وأمدها بإمداد غيبه فتحققوا بشهود أزليته وأبديته وأخذ وجودهم عنهم بإفنائهم فى وجوده. ففرقوا فى بحر هويته وصلى الله على أكمل مظاهره محمد المصطفى من خليقته الذى شهد له اعلام الوجود بكمال خصوصيته وأكمليته وعلى آله وأصحابه وإخوانه الكاملين من ورثته.[314]

Ol ah-ı İlâhî üzerine dahi ittihâz-ı zâtî münbais olan duâ-yı sâlih ihdâ olunduktan sonra i'lâm olunur ki, mukaddemen bu cânibe, irsâl buyurulan mektûb-ı şerîfinizle karındaşımız Muhammed Efendi'nin (*rahmetu'llâhi aleyh*) bu menzil-i kesretten âlem-i vahdete ve dâr-ı ağyardan serây-ı dil-dâra intikâl ettikleri i'lâm olunmuş. (الحكم لله والأمر بيد الله)[315] Hak teâlâ hazretleri kemâl-i lutfundan ibâdu'llâh-ı sâlihîn ve ervâh-ı mukarrabîn zümresinden edip, haşre dek huzûr-ı akdes ve âlem-i ünsde şarâb-ı vuslat ile sîr-âb edip ve vech-i izzette ref-i nikâb ve keşf-i hicâb ile ber-hûrdâr etmiş ola. (وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِن قَبْلِكَ الْخُلْدَ)[316]

Bu dâr-ı mihnet, dâr-ı huld-i ikâmet değildir. Belki tahsîl-i kemâlât u maârif-i ilâhiyye ve tekmîl-i merâtib-i imkâniyye-i vücûbiyyeden sonra abdin sıfat-ı zâtiyyesi olan fakr-ı küllî ile Hakk'a ibâdet ve müşâhede-i vech-i hakîkat ve muâyene-i Cemâl-i Hz. Ulûhiyyet mahallidir: (وَمَن كَانَ فِي هَـذه أَعْمَى فَهُوَ فِي الآخِرَةِ أَعْمَى)[317]

Eğer görmezse kişi bunda yârın
O gözsüz kande görür yârı yarın

Bilişen dost ile bunda bilişür
Göremez yâd olan yarın nigârın

O gördü dahi buldu bunda yârın
Fedâ kılan yoluna cümle varın

---

314. "Dostlarının kalblerini Hazretin kapısına cezbeyleyen ve o kalblere görünmeyen bir sûrette yardım eden Allâh'a hamd olsun. Bundan dolayı onlar, Hz. Allâh'ın ezelî ve ebedî oluşunu kesin olarak gördüler. Onların varlığını, kendi yüce varlığında yok etti. Böylece onlar, Allâh'ın zâtının denizinde dağıldılar.
Salât ve selâm ise, yaratıkları arasından seçerek gönderdiği ve en kâmil kulu olan Hz. Muhammed (a.s.)'a olsun ki, varlık âleminin önde gelenleri, onun kemâline ve husûsiyetine şehâdet etmişlerdir. Ayrıca âline, ashâbına ve vârislerinden kâmil ihvânına da (salât ve selâm olsun.)" (H)

315. "Hüküm Allâh'ındır ve işler Allâh'ın kudret elindedir." (H)

316. "Senden önce hiçbir insana ebedî hayat vermedik." 21. Enbiyâ sûresi, 34. (H)

317. "Şu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür." 17. İsrâ sûresi, 72. (H)

(بَلْ هم فِي لَبْسٍ من خَلْقٍ جَدِيدٍ)[318] (وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ)[319]

Bu âlem, mahall-i tebeddül ü tagayyürdür. Dâimâ halk içinde nihâyet i'lâm ile îcâdından tagayyürü müşâhed değildir. Öyle olsa ân-ı vâhidde i'lâm ile îcâd beyninde olan vücûdun ne mikdâr bekâsı olsa gerekdir. Tâ kim, miskîn ibn-i Âdem ona i'timâd eyleye. İmdi, dîde-i basîreti, kuhl-i tevfîk-i ilâhî ile mükahhal ve mir'ât-ı kalbi nûr-ı îmân, îkân u ihsân ile musaykal olan ihvân-ı muvahhidîne lâzım budur ki, mevhûm olan vücûdun bakiyye-i ömrünü dergâh-ı izzetin ibâdetinde ifnâ edip, Arş-ı İlâhî ve Beyt-i Rahmânî ve mahzen-i ilm-i ledünnî ve maskat-ı envâr-ı Sübhânî ve âyîne-i cemâl-i Samadânî olan kalbi müşâhede-i Hak'dan hâlî tutmayıp, Hakk'ın zikr ü fikrinde murâkabe ve huzûrunda olalar.

(ما وسعنى أرضى ولاسمائى ولكن وسعنى قلب المؤمن)[320] mûcebince kalblerinde Hakk'ı hâzır bileler. Zîrâ insânın (kalbi) esmâ ve mütekâbile tasarrufunda olmağın dâimâ takallübdedir. Cemî' eşyânın suver-i in'ikâsına kâbiliyyeti vardır. Herhangi sûret kalbin içinde mün'akis olursa ol insân, onun sıfatı ile muttasıf olur. Eğer ol hînde intikâl ederse, (وعلى تموتون تحشرون)[321] ona göre haşr olunur. Onun için mübtedî olan ehl-i sülûk kulûbunda her ân Hak'dan gâfil değillerdir. Yâhûd mezâhir-i ilâhiyye olan kümmeli mürşid ve muktedâ ittihâz edip kulûbunda nakş ederler. Yâhûd suver-i eşyâyı mezâhir-i esmâ-ı ilâhiyye bilip cümlesinde vech-i Hakk'ı mülâhaza ederler. Bu hâl üzerine intikâl ederler ise gaflet-i küllî ile intikâl etmezler. Mütevassıtîn olanlar kulûbunu beyt-i ilâhî bilip müşâhededen bir ân münfek değillerdir. Müntehî olanlar Hak'dan gayri nesne bilmezler. (فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ)[322]

Benim rûhum! Zâhiren ve bâtınen, kavlen ve fi'len, hâlen ve ilmen, keşfen ve zevkan Hz. Rasûlu'llâh (*salla'llâhu aleyhi vesellem*)'e imtisâl edip tarîkına sülûk etmek gerektir. Tâ kim, vilâyet-i hâssa-i Muhammediyye'ye duhûl ve vusûl müyesser ola. Zîrâ herkesin kurb-ı rûhânîsi nice ise, verâset-i Muhammediyye'den ol kadar vâristir. (رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ)[323]

Bu âyet, gerçi evliyâ-yı Muhammediyye'nin beyânındadır. Ya'nî, "*Hak'dan gayri bir şey'e ibâdet ve Hak'dan gayri bir zerreye meyl ü muhabbet olunmaya.*" diyü onlardan âlem-i ervâhda ve âlem-i ulvîde me'hûz olan ahd üzerine bu âlem-i şehâdette sâbit olup sâdık olalar. Ya'nî Arş'dan Tahte's-serâ'ya varınca olan mükevvenâttan her bir

318. "Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedirler." 27. Neml sûresi, 88. (H)
319. "... Hayır onlar yeni bir yaratılıştan şübhe etmektedirler." 50. Kâf sûresi, 15. (H)
320. "Ben yere ve göğe sığmam. Ancak mü'min kulumun kalbine sığarım." Hadisçiler bunu sahîh hadîs olarak kabul etmemişlerdir. Bkz. el-Aclûnî **Keşfu'l-Hafâ** c.II, s. 190. (H)
321. "Nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz." (H)
322. "Artık onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır." 2. Bakara Sûresi, 38. (H)
323. "... Öyle adamlar vardır ki, Allah'a vermiş oldukları ahde sadakat gösterirler." 33. Ahzâb sûresi, 23. (H)

zerreye gönül vermeyip Hak'dan gayri bir şey'e muhabbet etmeyenlerdir. Hadd-i racüliyyete dâhil olup hakîkat-ı Muhammediyye'den âgâh olanlar ona göre fırsat eldeyken sa'y-i belîğ ve cidd-i refî' gerektir.

Şöyle ola: Benim rûhum! Mektûb icmâl olundukda bî-huzûrluğa haml etmeyesin. Râbıta-i kalb olana ma'lûmdur. (المؤمن ينظر بنور الله)[324] Ammâ ba'zı ahyânda mevânî' zuhûr eyler, icmâl olundukta lutfunuzdan ma'zûr tutasınız. Kelime-i vahide kâfîdir. İnşâa'llâhu teâlâ mümkin oldukça tafsîl olunur. Bâkî selâmun aleyküm ve berekâtüh.

الحمد لله الذى نور روحكم بنور محبته وعشقكم بشوق مودته وأدبكم بأركان شريعته وأسلككم بسلوك طريقته وجعلكم وارثاً نبوته.[325]

* * *

Ahmed-i Buhârî Dergâhı şeyhi Ali Efendi hazretleri, kibâr-ı meşâyıh-ı Şa'bâniyye'den Ömer el-Fuâdî hazretlerinin bir eserinden naklen ber-vech-i âtî beyân buyurdular:

Hacı Bayram-ı Velî, hîn-i irtihâlinde cenâze namâzında hâzır bulunanların nâr-ı cehennemden âzâd olmasını Hz. Hak'dan istirhâm etmiş ve temenniyyâtı nezd-i Celîl-i Sübhânî'de mazhar-ı hüsn-i kabûl olmuştur. İrtihâli vukûunda Ankara halkı namâzına şitâbân olmuşlar.

Bu sırada bir köylü, kırılan saban demirini berây-ı ta'mîr Ankara'ya geldiğinde, keyfiyyetten haber-dâr olunca, namâza şitâbân olarak, getirdiği demiri beline sokup edâ-yı salât eylemiştir.

Bidâyeten hânkâhlarından tâbûtu kaldıracakları zamân, tâbût yerinden kımıldamadığından, halkın merâkını mûcib olarak, ber-hayât bulunan vâlide-i mükerremelerine haber vermişler. O da hemen gelip tâbûtun kapağını açtırıp Hz. Bayram-ı Velî'nin kulağına eğilip bir şey söylemiş. Ba'dehû kapağı kapatıp, "*Haydi kaldırınız.*" demesiyle tâbût kalkmıştır. Erbâb-ı merâk bunun sebebini vâlide-i muhteremelerinden suâl edince, keyfiyeti anlatmış, "*Kulağına eğilip söylediğim şey, 'İstediğin oldu. Ne duruyorsun? Cemâata zahmet verme.*"den ibâret idi.

Tâbûtun yerinden kaldırılamaması sebebi, köyünde, Hz. Bayram'ın irtihâlini haber alarak Ankara'ya şitâbân olan köylünün, Hz. Bayram'ın namâzında hâzır bulunabilmesini te'mîn için, teahhurât vukûunu kasden, pîr-i müşârünileyhin bir kerâmeti

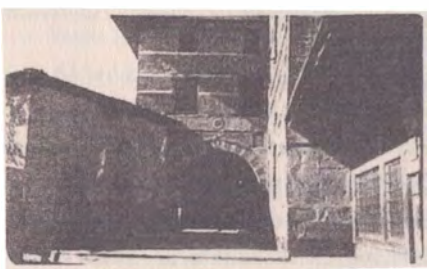
---

324. (اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله) "Mü'minin ferâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allah'ın nûru ile bakâr." et-Tirmizî **Sünen**, 15,16. (H)

325. "Muhabbetinin nûruyla gönlünüzü nurlandıran, sevgisinin şevkıyla kendisine âşık kılan, şerîatının erkânıyla edeplendiren, sizi kendi yoluna sokan, ma'rifesini anlamayı öğreten, gerçeği tam mânâsıyla kavrayıp peygamberine vâris kılan Allah'a hamd olsun." (H)

idi. Köylü yetişince vâlidesinin de mün'im-i kerâmeti üzerine, tâbût seng-i musallaya berâ-yı nakl yerinden kaldırılabilmiştir.

Ba'dehû o köylü demirini berâ-yı ta'mîr demirciye götürmüş, o da, âteşe salmış, demir bir türlü kızmamış. Bunun sebebi bu sûretle tezâhür etmiş ki, namâzda hâzır bulunanlar, nâr-ı cehennemden âzâd olduklarından o köylünün belinde sokulu bulunan ve namâzda köylü ile berâber olan demir dahi âteşten masûn kalmış ve bundan dolayı kızmamıştır. Bu demiri halk köylüden alıp, türbelerinde saklamışlardır. Fakat, mürûr-ı zamân ile dûçâr-ı zıyâ' olduğundan, elyevm mevcûd değildir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-şefâatihî, âmîn bi-hurmeti Tâhâ vü Yâsîn*)

Ankara Hacı Bayram Câmii Medhali

Ankara Hacı Bayram civârı

Hacı Bayram Câddesi

ŞEYH ULVÂN-I ŞÎRÂZÎ

Şeyh Ulvân'ın ecdâdı Şîrâzlı imiş. Bu sebebe mebnî, /264/ "Şîrâzî" denilmiştir. Sultân Murâd-ı evvel zamânında zuhûr edip, Sultân Murâd-ı sânî zamânında irtihâl etmiştir.

Nazar her kande kim kılsam cemâl-i hüsn-i Mevlâ'dır
Göz ile görünür andan meğer nûr-ı tecellâdır

yolunda ârifâne sözleri vardır. **Gülşen-i Râz'ı** tercüme eylemiştir.

ŞEYH İNCE BEDREDDÎN ve KIZILCA BEDREDDÎN

Hz. Hamîdüddîn ile diyâr-ı Acem'den gelip Hacı Bayram-ı Velî'den tekmîl-i tarîkat etmişlerdir. Ricâlu'llâh'dan oldukları menkûldür. (*Kaddesa'llâhu esrârahumâ*)

SALÂHADDÎN-İ BOLUVÎ

"Salâhaddîn-i Tavîl" diye meşhûrdur. Göynük kasabasındandır.

ŞEYH EDHEM BABA

İstanbul fethinde bulunanlardandır. Eyüp'de, Nişâncılar'da Arpacı Hayreddîn Câmi'-i şerîfi ittisâlinde türbe-i mahsûsada medfûndur.

AKŞEMSEDDÎN

Kibâr-ı evliyâu'llâhdandır. İsm-i âlîleri Şeyh Muhammed b. Hamza'dır. Hz. Şihâbeddîn-i Sühreverdî neslindendir. Nesebi Hz. Ebûbekir es-Sıddîk efendimize müntehîdir. Şam'da tevellüd etmiştir. Sabî iken pederiyle diyâr-ı Rûm'a hicret ile Osmancık ve Amasya'da bulunmuştur. Pederlerine, "Şerefeddîn Hamza-i Şâmî" derler imiş. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye**'de kendilerinin fi'l-hakîka Şamlı olduğu, vâlidesinin Osmancıklı bulunduğu muharrerdir. **Amasya Târîhi**'nde pederinin Amasya'da medfûn olduğu yazılıdır.

Akşemseddîn, zekî bir adam idi. Tahsîlde zekâvet-i fevka'l-âdesinin ziyâde yardımı olmağla, az vakitte ilm-i tıb elde ederek Osmancık kasabasında müderris olmuştu. Bu vecihle ulûm-ı zâhireyi ikmâl ettikten sonra ilm-i bâtın tahsîli hevesine düşerek, tarîk-ı sûfîye meyl etmiştir. Ba'zı zevât Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâbı tavsiye eylemişler ise de veliyy-i müşârünileyh, muhtâcîn ve medyûnlara tevzî' etmek üzere ötekinden berikinden para istemeği ve fukarâ ve mahbûbînin işleri için öteye beriye koşup hizmet etmeği i'tiyâd etmiş bir pîr olduğundan, Akşemseddîn, Hz. Şeyh'in bu hâlini öteden beri beğenmiyor ve ulûm-ı zâhire ve müderrislik pâyesinin verdiği gurûr, böyle bir zâtın hizmetine girmesine mâni' oluyordu. Binâenaleyh, Haleb'de kesb-i iştihâr eden Zeyneddîn-i Hâfî hazretlerine intisâb etmek üzere o tarafa azîmet etmiş ise de, Haleb'e vusûlünde âlem-i menâmda boynunda bir zincîr olduğunu ve bu zincîrin ucunu Hacı Bayram-ı Velî'nin tutup çektiğini görünce, uyanır uyanmaz hemen Ankara'ya avdet etmek üzere yola /265/ çıkıp, vusûlünde Hacı Bayram-ı Velî hazretlerini mürîdleriyle berâber orak biçmekle meşgûl bulur. Şeyh kendisine aslâ rûy-ı iltifât göstermediğinden, bu da mürîdlere katılarak yardıma başlayıp, netîce-i esrâra müterakkıb olmuştur. İşden fârig oldukları zamân Hz. Şeyh, yemek hazırlayıp köpeklere de

ayrıca yiyecek ihzâr ve tefrik ederek, mürîdlerini başına toplayıp kendilerine ihzâr edilen yemeği ekle şürû' ederler ve Akşemseddîn'i çağırmazlar. Akşemseddîn nûr-ı ferâsetle anlar ki, Hz. Şeyh hakkındaki sû-i zannın cezâsına dûçâr oluyor. Enâniyyetini ber-taraf edip köpeklerin yanına giderek, onlara tefrîk olunan yiyecekten nevâle-çîn olmağa şitâbân olduğunu Hz. Şeyh görünce, derhâl da'vetle sofrasına almıştır.

Akşemseddîn, Cenâb-ı Pîr'in irşâd ve delâletiyle tasfiye-i derûn etti. Sülûkunda az bir müddet içinde derecât-ı âliyeyi buldu. Kemâlât-ı ilmiyyesi şöhret buldu. Tabâbetteki ihtisâsı da ayrıca yer tuttu. Göynük ve Torbalı'da irşâd-ı nâs ile meşgûl olup, mürşid-i mükerremi Hz. Bayram-ı Velî'nin âlem-i bekâya intikâlinden sonra câ-nişîni oldu.

Fâtih Sultân Mehmed Hân tarafından isticlâb-ı rûhâniyyetleri ümniyyesiyle, pîrdaşı Akbıyık Abdullâh Sultân ile berâber ordû-yı hümâyûna da'vet olunmuş, Edirne'ye azîmetinde mazhar-ı iltifât ü hürmetleri olmuş idi. İstanbul'un fethinde Hz. Pâdişâh'ın berâberinde bulunarak nasîhatlarıyla kemâlât-ı âliye vü ma'neviyyesiyle cümleyi müstefîd eylemiştir. Bu sırada kevnî ve irfânî kerâmetleri zâhir oldu. Fetihden üç gün evvel veyâ sonra Okmeydânı'nda hayme-nişîn-i ârâm olan Akşemseddîn ile Hz. Fâtih muhâbere ederek, gece sekizde veliyy-i müşârünileyhin menzil-i ârifânesine gelmişlerdi. Hz. Şeyh, Cenâb-ı Fâtih'i der-âgûş ile çadırına aldı. Bi'l-umûm ümerâ-yı guzât, dest-i pâk-i Şeyh'i kemâl-i hürmetle takbîl etmişlerdir.

Fetih müyesser olunca, daha ziyâde ta'zîme mazhar oldu ve Hz. Pâdişâh'a vâdî-i teselli vü cesârette büyük hizmetlerde bulundu.

Kara gün dostu imiş (Fâtih'in) Akşemseddîn
Ki yüzünden lemeân itdi anın feth-i mübîn
Nusreti çeşm-i hakîkatla görüp virdi haber
Böyle her kârı uzakdan gören erbâb-ı yakîn

/266/ Hz. Fâtih sabâha kadar şeyhin yanında bulunarak salât-ı fecri birlikte edâ eylemişlerdir. Fethi müteakip Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin merkad-i münevverlerinin Kostantiniyye sûruna karîb bir mahalde olduğunu târîh kitaplarında evvelce okumuş olduğundan bahisle, bu kabrin keşfini Hz. Şeyh'den ricâ etmiştir.

Bunun üzerine Hz. Fatih'le birlikte kabrin bulunduğu mahall-i mukaddese gittiler. Buraları dümdüz ve kabirden nişâne yok idi. Hz. Şeyh asâsının baş pâresini alnına vaz' ile ittikâ ederek müddet-i medîde murâkabeye daldı. Muahharan başını kaldırıp Hz. Fâtih'e, "*Kabr-i mübârek şurasıdır.*" diyerek aldığı çınar dallarının birini baş, diğerini ayak ucuna dikti. Hz. Fâtih, kalb-i hümâyûnundaki tereddüdün külliyen izâ-

lesi maksadıyla, o gece hafiyyen silâh-dârını göndererek Şeyh'in rekz ettiği çınar dallarının vasatına kendi parmaklarındaki yüzüğü defn ettikten sonra, mezkûr dalları yirmi adım kadar kıble tarafına nakl etmesini kendisine emr ve tenbîh etti.

Silâh-dâr ağa Pâdişâh'ın ârzûsu vechile hareket etti. Ertesi gün Hz. Fâtih, cenâb-ı Şeyh'e tekrâr ta'yîn-i kabr eylemesi için haber gönderip derhal yine türbenin olduğu mahalle geldi. Pâdişâh dahi bulundu. Hz. Şeyh-i dil-âgâh, gece Silâh-dâr Ağa tarafından başka yere rekz edilmiş olan çınar dallarına atf-ı nigâh etmeyerek, doğruca kabrin yanına gitti. "*Benim dün rekz ettiğim çınar dalları başka yere nakl olunmuş, işte burasıdır.*" diyerek Hz. Pâdişâh'a teveccühle oraya gömülen mühr-i hümâyunu çıkarıp, "*Yed-i şâhânelerine teslîm ediniz.*" diye huzzâra hitâb etti.

Pâdişâh, kalbindeki şekkin zâil olduğunu söylemekle berâber, kabrin fi'l-hakîka burası olduğuna bir nişâne ibrâz olunsa, ilmlerinin ayne'l-yakîn mertebesine vâsıl olacağını der-meyân etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Şeyh, kabrin baş tarafından iki arşın kadar hafr edilirse hatt-ı İbranî ile, (هذا قبر خالد)[326] ibâresi mahkûk bir beyâz taş çıkarak, keşiflerini te'yîd edeceğini arz etti. Fi'l-hakîka kazdılar, dediği gibi çıkınca, Hz. Fâtih'in hürmet ve muhabbeti iki kat olup, mürîdleri sırasına girmek ve halvet etmek istid'âsında bulunmuşlar ise de, Şeyh hazretleri, "*Pâdişâhlara lâzım olan şey adâlettir. Halvet, saltanata münâfîdir.*" diye men' etmişlerdir.

Pâdişâh-ı müşârünileyh merkad-i mekşûf üzerine türbe yaptırmıştır ve bu türbe Sultân Selîm-i sâlis zamânında tecdîd ve son zamânda mükemmelen ta'mîr edilmiştir.

/267/ Fâtih hazretleri bu münâsebetle Cenâb-ı Şeyh için zâviyeler te'sîsini ârzû etmişlerse de, kendisi burada durmak istemeyip vatan ittihâz etmiş olduğu Göynük ya'nî Torbalı kasabasına avdetle, vefâtlarına kadar orada zikr ve ibâdetle ve teşfiye-i merzâ ile meşgûl olmuşlardır.

İstanbul'da, Fâtih Câmi'-i şerîfinin ilerisinde, Hırka-i Şerîf Câmi'-i münîfinin yakınında, müşârünileyhe nisbetle inşâ olunmuş bir câmi' vardır. "Akşemseddîn Câmii" derler. Bundan başka **Tanin Gazetesi**'nin 2341 numaralı ve 12 Haziran 1331/(24 Haziran 1915) târîhli nüshasında okuduğuma göre, Üsküdar'da Salacak nâm mahalde Hz. Fâtih tarafından müşârünileyh nâmına bir mescid-i şerîf binâ buyrulmuştur. Feth-i celîl-i Kostantıniyye'de binlerce mürîdânı ile fî-sebîli'llâh cihâda bi'l-iştirâk, maddî, ma'nevî hüsn-i hizmeti sebk etmiş olan müşârünileyhin akîb-i fethde, kendisine mahsûs olan "Sala" (صله) aşîreti efrâdından bir kısmını Üsküdar'da Salacak'ta iskân ile ilk Türk mahallesini te'sîs ederek, mescid-i şerîf-i mezkûrda sinîn-i vefîre irşâd ile meşgûl olmuşlar imiş.

326. "Bu Hâlid'in kabridir." (H)

Şu hâtırayı tebcîlen 12 Şa'bân 1333/(25 Haziran 1915) târîhinde bir ihtifâl tertîb olunmuş idi. Her sene tecdîdi takarrür etmiş iken, inkılâbât te'sîriyle adem-âbâd-ı nisyân olmuştur.

Hâfız Hüseyin-i Ayvansarâyî, Hz. Şeyh'in bir müddet Zeyrek Câmii'nde - ki kiliseden muhavveldir- ikâmet eylediklerini **Vefeyât**'ında yazıyor.

İrtihâli:

"Kurretü'l-Ayn" (قرة العين)[327] ve "Kâşif-i esrâr" (كاشف اسرار) terkîblerinin beyânı vechile 863 senesi şehr-i Cemâziye'l-âhirinin beşinci (9 Nisan 1459) günü âlem-i bekâya irtihâl eylemişlerdir. Türbeleri Göynük'te ma'mûr ve ziyâret-gâhdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Âsârı:

Teveccühü'l-Vahdet ve tasavvufa müteallik **Risâletü'n-Nûr** unvânıyla bir eser-i makbûlü metâin-i sûfîyyeye karşı bir risâlesi ve tıbba müteallik **Mücerrebât**'ı ile dîğer bir kitabı vardır.

Nutuklarından:

Gördüm çü Hak'ın vechini ayne'l-yakîn ***"Yâ Hû"*** *dirim*
Ki sûfî ***"lâ"****dan dem urur ben her dem* ***"illâ Hû"*** *dirim* *

* * *

Zihî cân kim münevverdir bugün nûr-ı tecellâdan
Zihî dil kim muattardır hevâ-yı aşk-ı Leylâ'dan

/268/*Harâbat içre uşşâkı görüp ta'n eyleme zâhid*
Ki ol rüsvâ-yı aşk olmuş yanar derd-i dil-ârâdan

Cihânın mâ-verâsında kurulmuş çeşme-i uşşâk
Dü-âlemden haber bilmez dahi şol arş-ı a'lâdan

Velî dil-dâra kim virdi cihânda kılmadı ârâm
Yürür âvâre ser-gerdân geçüp dünyâ vü ukbâdan

Temâşasın duyan âşık nazar kılmadı ağyâra
Ki dâim aşk u şevk ister usanmaz ol bu sevdâdan

327. Bu ibârenin hesaplanmasından 861 çıkmaktadır. (H)

Hudâ'nın âşıkı çokdur misâl-i **Akşemseddîn***
Kanı bir gerçek âşık kim yanar ol derd-i Mevlâ'dan

"Müşârünileyhe "Akşemseddîn" denilmesi, sakal ve bıyıktan mahrûm köse olmasından kinâyedir." denilmektedir. Âsârda buna dâir sarâhat görülmüyor.

Evlâdı:

Oniki evlâdı dünyâya gelmiştir. En küçüğü olan Nûrulhüdâ meczûb ve abdâl olduğundan taraf-ı pâdişâhîden nâmına vakıflar ta'yîn kılınmıştır.

MUHAMMED HAMDULLAH EFENDİ

Muhammed Hamdullah Efendi, dîğer mahdûmudur. Evvelâ tarîk-ı ilme sülûk ile iktisâb-ı kemâlât ettikten sonra manâsıb-ı devlete ve hattâ bir vazîfeye dahi meyl ve rağbet etmeyip, gûşe-i kanâati ihtiyâr etmiş idi. Gazeliyyâtı o kadar latîf değilse de, mesnevîsi pek hoştur.

Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Mevlid-i Cismânî, Mevlid-i Rûhânî ve **Kıyâfet-nâme** unvânlarıyla beş manzûmesi vardır. En meşhûru **Yûsuf u Züleyhâ**'sıdır ki, Molla Câmî'nin manzûme-i Fârisiyyesinden tercüme etmiş ve hayli ilâveler derc eylemiştir.

Sultân Bâyezîd-i sânî devrinde yaşamış ve 914/(1508)'de vefât eylemiştir. **Yûsuf u Züleyhâ** nâm eserini yazar, satar, onunla geçinir imiş.

ŞEYH MUHAMMED-İ ZEYNÎ

Müşârünileyh Muhammed Hamdullah'ın oğludur. Seksen yaşında vefât etmiştir. Vefâtına, Enîsî bu târîhi söylemiştir:

Kabrini Allâh anın pür-nûr ide
(قبرنی الله آنك پر نور ايده) = 977/(1569)

Pederinin yanında medfûn imiş. Mahall-i medfenini tahkîk edemedim.

Nutku:

Sözüm dinle benim kardaş unutma hâlet-i nez'ı
Gidersin bu yola yoldaş unutma hâlet-i nez'ı

Vedâ' idip ahibbâya gidersin dâr-ı ukbâya
/269/Sakın meyl itme dünyâya unutma hâlet-i nez'ı

Kanı âbâ vü ecdâdın kanı ashâb u evlâdın
Senin ḍe kalıser adın unutma hâlet-i nez'ı

Bu fânî dâra aldanma vefâsız yâre aldanma
Kanı mekkâra aldanma unutma hâlet-i nez'ı

Gider **Zeynî** *hevâ fikrin düşür kalbe Hudâ zikrin*
Bu derde kıl devâ fikrin unutma hâlet-i nez'ı

ŞEYH EMRULLÂH EFENDİ

Akşemseddîn-zâdedir. Zâhir ve bâtını ma'mûr ricâldendir. Bursa'da Zeynîler havalîsinden Fıstık Çeşmesi kurbünde, Molla Çelebi menzilinde medfûndur.

AKŞEMSEDDÎN'İN HULEFÂSI

Kaç zâttır, gayr-i ma'lûmdur. İbrâhîm el-Kayserî hazretleri meşâhîr-i hulefâsındandır.

İBRÂHÎM-İ KAYSERÎ

"İbrâhîm-i Tennûrî" de derler. **Gül-zâr-ı Ma'nevî**'nin nâzımıdır. Kayseri'de medfûndur. Târîh-i irtihâli 887/(1482)'dir. Pederi Sivaslı, vâlidesi Amasyalıdır. Amasya'da doğmuştur.

Şeyh İbrâhîm-i Tennûrî hazretleri hakkında **Şakâyık-ı Nu'mâniyye**'nin 247. sahîfesinde tercüme-i hâline dâir îzâhat vardır. Onun zübdesi şundan ibârettir:

"Esâsen Sivaslıdır[328]. Mevtınen Kayserilidir. Mebâdî-i ulûmu Konya'da Müderris Ya'kûb'dan öğrendi. Kayseri'de Hândî (Hunat) Hâtûn Medresesi'nde müderris oldu. Fakat Şâfiiyyül-mezheb idi. Hâlbuki o medresenin müderrisliği Hânefîlere meşrûta idi. Kendinin tasarrufu hilâf-ı şart-ı vâkıf olmakla medreseden ferâğat etti. Cezebât-ı ilâhiyye te'sîriyle tarîk-ı tasavvufa meyl hâsıl etti. Akşemseddîn'in dâire-i tasarrufuna düştü. Akşemseddîn'i bulmak için Beypazarı'na gitmiş, bulmuştur. Akşemseddîn,

328. Kendilerine "Sivaslı" diye Şakâyık'da yazılması, pederinin Sivaslı olmasından kinâyedir. Vâlidesi ise Amasyalıdır. Hz. İbrâhîm, Amasya'da doğmuştur. Hafız Hüseyn-i Ayvansarâyî böyle yazar.

Hz. İbrâhîm'e, "*Kimsin? Nereden geliyorsun?*" diye sordu. "*Efendim, Kayseri müderrisiyim, oradan geliyorum.*" dedi. "*Ne gibi hediye getirdin?*" diye suâline karşı, "*Efendim, fakîr bir adamım, hediyye takdîmine kudretim yoktur.*" dedi. Akşemseddîn, "*Benim hediyyeden maksadım vâkıâttır.*" diye tesellî etti, halvete soktu.

O gece rü'yâ gördü ve arz eyledi. Hâlbuki, şimdiye kadar gördüğü rü'yâları zabt edemez imiş. O gece gördüğü rü'yânın tamâmen mazbûtu olarak kaldığını görünce, bu, şeyhin berekâtındandır kanâatine mazhar oldu.

Beynlerinde esrâr-ı acîbe zuhûra geldi. İkmâl-i sülûkdan sonra Şeyh İbrâhîm'i Kayseri'de irşâd-ı nâsa me'mûr eyledi. Fakat bu sırada bir kabz-ı azîmin istîlâsına ma'rûz kaldı. Def' u ref'ine muktedir olamadı. Azîzine mülâkat emeline düştü. Bu sırada bir gece rü'yâda azîzi kendisine, "*Bir germ tennûra (bildiğimiz tandır) üzre oturup ziyâdece terlemelisin.*" diye emretti. Ertesi sabâh azîzinin emrini yerine getirdi. Kabz hâli basta döndü. Bu vartadan halâs oldu. Şeyhine mülâkatında bunu anlattı. Şeyhi hâlini istihsân eyledi.

Şeyh İbrâhîm, irşâdına dâhil olanlardan âlem-i kabza düşenleri sıcak bir tennûr üzerine oturtup ziyâdece su içirip fazlaca terletirlerdi. Tennûrîlik buradan kalmıştır.

Ekser evkâtta istiğrâk istîlâ eder, cezebât-ı ilâhîyye zuhûra gelirmiş. Etvâr-ı sülûk üzerine olan te'lîfi vardır ki, **Gül-zâr** tesmiye etmiştir. (قبر او بادا همیشه منزل روحانیان) mısraı târîhdir (887/1482)[329]." (*Kaddesa'llâhu esrârahumâ*)

Şeyh Yavsı Muhyiddîn Mühammed Efendi de hulefâsındandır. 277. sahîfede bahsi gelecektir.

ŞEYH HURREM-İ VELÎ

Akşemseddîn'(in) halîfesidir. Esnâ-yı fethde şehîd olmuştu. Merkad-i mübâreki İstanbul'da, Hekîmoğlu Ali Paşa civârında, Altımermer'de kâindir. Türbesi harîk-ı kebîrde yanmıştı. Kabri hâlen kaybolmuştur, zannederim. Harîkdan evvel türbesini ziyâret etmiş idim. Sandûkası önündeki levhada şu beyitleri okumuştum:

Cenâb-ı Akşemseddîn Efendi menba'-ı irfân
Anın feyz-i kemâli zâhir olmuş evliyâu'llâh

Kerâmâtın görüp çok cân uyandı hâb-ı gafletden
Açıldı cân gözü anlarda keşf oldu Cemâlu'llâh

329. Bu ibârenin hesaplanmasından verilen tarih çıkmamaktadır. (H)

O zâtın yeddini Hurrem Velî tutmuşdu evvelce
Hulûs-ı kalbile teslîm olup tevhîd-i zikru'llâh

Ki ol şeyhinden aldı ol zamân feyzi tarîkatda
Göründü mazhar-ı irşâd ile bir ârif-i bi'llâh

Ne hâlse belde-i feth-i Stanbul içre birlikde
Gelüp Fâtih ile bunlar şehîd oldu bi-hükmi'llâh

O hengâm-ı gazâda her birisi ser virüp bunda
Düşüp kalmış idi ol dem bu cism-i pâk-i rûhu'llâh

Bunun kasrı harâba yüz tutup birçok zamân sonra
Erenler himmetiyle keşf olup ma'nen li-vechi'llâh

Bu yolda nakdini sarf eyleyüp o sa'y ü gayretle
Mücedded yapdı İbrâhîm Efendi hasbeten li'llâh

Gelüp bir er didi yahşı anın târîh-i mantûkun
Budur dil-keş makâmı şâd ola Hurrem Veliyyu'llâh
(بودر دلكش مقامی شاد اوله حرم ولی الله)

/270/ HAMZA BABA

Akşemseddîn hulefâsındadır. **Makâmât-ı Evliyâ** müellifidir.

ABDURRAHÎM EFENDİ

Akşemseddîn hulefâsındandır. **Vahdet-nâme** müellifidir. Karahisârlıdır.

YÛSUF BABA

Akşemseddîn hulefâsındandır. Sivrihisârlıdır. "Ravza-i rahmet" (روضهء رحمت) târîh-i irtihâli olan 917/(1511)[330] senesini gösterir. Eyüp'de türbe-i şerîfe civârında medfûndur.

330. Bu ibârenin hesaplanmasından verilen tarih çıkmamaktadır. (H)

MUHAMMED ŞÂMÎ EFENDİ

Akşemseddîn hulefâsındandır.

ŞEYH ABDURRAHÎM EFENDİ

Akşemseddîn hulefâsındandır. **Münyetü'l-Ebrâr ve Gunyetü'l-Ahbâr, Vahdetnâme** ve **Kasîde-i Râiyye** cümle-i âsârındandır. Karahisâr'da nâmına muzâf câmi'-i şerîf hazîresinde medfûndur.

Manzûmâtından:

Gerçi oldu mevlidim Karahisâr
*Yüzüm ağ it kalbimi bî-şerm-sâr**

YAZICI-ZÂDE MUHAMMED-İ BÎCÂN EFENDİ HAZRETLERİ

Kıdvetü'l-ârifîn, umdetü'l-âşıkîn, seyyid-i ehli'l-firâk ve'l-uşşâk bir zât-ı âlî-kadrdir. Malkara muzâfâtından Kadıköy nâm karyede dünyâya revnak-efzâ olmuştur. Hâneleri el'ân mahfûz ve ziyâret-gâh imiş. Bidâyet-i hâlde işrete mübtelâ iken Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin Gelibolu tarîkıyla Edirne'ye azîmetinde mazhar-ı nazar-ı kerâmeti olup, bundan sonra aşk ile sûzân ve emr-i tahsîle şitâbân oldu. Nihâyet zâhir ü bâtın ilimlerinde ricâlu'llâh sırasına geçmiştir. Tabîat-ı şi'riyyesi fevka'l-âde idi.

Gelibolu hâricinde elyevm mevcûd ve ziyâret-gâh olan zâviyesinde ibâdâtla meşgûl olup, 855/(1451) târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Medfen-i mübârekleri, zâviyeleri hazîresindedir. Üzerine türbe yapılmış, fakat açıktır. Ziyâret-gâh-ı ehl-i aşk u muhabbettir. Çanakkale Boğazı'ndan gelip geçen vapur ve sefâin yolcularından erbâb-ı îmân olanlar, Gelibolu hizâsından mürûr ederken müşârünileyhin rûh-ı şerîfine Fâtiha ihdâ ederler; âdet sırasına geçmiştir.

Ehl-i tasavvufun ser-âmedânındandır. Tahsîl-i ulûm için İran ve Mâverâünnehir taraflarına gitmiş ve kesb-i maârif ve derk-i hakâyık için çok seyâhatte bulunup, nice evliyâu'llâh ile görüşmüş ve Hacı Bayram-ı Velî'nin taht-ı terbiyesinde nâil-i rütbe-i kemâl olmuştur.

İsmaîl Hakkî-i Celvetî, **Muhammediyye Şerhi**'nde, "*Efdalü'l-evliyâi'l-müteahhirîn Üftâde Efendi'den menkûldür ki, sâhib-i* **Muhammediyye**, *ilm ü irfânında şeyhi Hacı Bayram-ı Velî'nin /271/ fevkındadır. Gerçi Bayram-ı Velî'de kuvvet-i tasarruf var idi. Ammâ rütbe-i irfânda sâhib-i* **Muhammediyye** *kadar değil idi.*" yazılmıştır.

Muhammed Efendi hazretleri, Hüdâvendigâr Gâzî zamânında sefâretle Mısır'da bulunmuşlardır. Fakat bi'l-âhare hayât-ı resmiyyeden tecerrüd ile gavvâs-ı bahr-ı fe-

nâ olmuşlardır. Son zamânlarında Gelibolu'da ikâmetle hâlet-i feyzâ-feyz inzivâlarında, çile-hânelerinde ömür geçirmişler; riyâzet ve mücâhede ve ülfet-i nâsdan uzlet ve inkıtâ'da ve Hakk'a teveccühde o derece azm ü metânet göstermişlerdir ki, yedi sene âteşde pişmiş yemek yememiş ve zikru'llâh ile dem-güzâr olmuştur.

Âlemin nakşını hayâl gördüm
O hayâl içre bir cemâl gördüm.
Heme âlem çü mazhar-ı Hak'dır
Anın içün kamu kemâl gördüm

diyen o hazret, **Muhammediyye** nâm kitâb-ı bedîini bu çile-hânede emr-i âlî-i peygamberî ile ilhâma müsteniden yazmıştır. Bu kitâb-ı celîlin kavâid-i te'lîfi ve mebânî-i tasnîfi oniki ilmin netâyici üzerine mübtenîdir. Zâhir ü bâtında ne kadar tefsîr ve tahkîk var ise mecmûunun hulâsasıdır.

Müşârünileyh hakkında eslâfın ittifâkı üzere, sıdk ve sülûk u riyâzette Bâyezîd-i Bestâmî-i sânî ve san'at-ı nazm ü inşâda Pîr-i Hâkânî ve hall ü akd-ı elfâzda muallim Sa'dî-i Şîrâzî ve istinbât-ı hakâyık u maârifte bir ârif-i Rabbânî ve âlim-i hakkânî ve ulûm-ı zâhire vü bâtınada mütefennin ve mütebahhir ve dakâik u hakâyıkta fâiku'l-akrân bir merd-i âlî-şândır.

Mağâribü'z-Zamân nâm kitâb-ı latîfini oniki bâb üzerine tasnif ile, **Muhammediyye** nâm mecelle-i bî-nazîrine o kitabı me'haz kılmıştır. Târîh-i te'lîfi, irtihâlinden oniki sene evvel, ya'nî 843/(1439) senesine müsâdiftir. **Muhammediyye** va'z u nasîhat ve âsâr-ı hikmet ve ahbâr-ı ibret ve esâs-ı ulûm-ı dîn ü maârif ve hakâyık-ı yakînde kemâl-i sıhhat üzere olmağla cumhûr-ı ulemâ ve zümre-i fuzalâ pek makbûl tutmuşlardır.

Bu kitâb'-ı şerîfde, "*Elâ ey server-i mahbûb mine'l-eyn ile'l-eyn*" diye başlayan kasîde-i âşıkâneyi yazarken nâr-ı aşkın dil-i mecrûhundaki te'sîrât-ı kaviyyesinden çektiği âh-ı âteş-nâk ile elindeki sahîfe simsiyâh olmuştur.

Mâ-cerâ-yı aşkı tasvîr eylemekse maksadım
Cân-ı dilden çekdiğin bir âh kâfidir gönül

/272/ Sultân Abdülmecîd ve Sultân Abdülazîz merhûmlar, Gelibolu'dan geçerken, işbu nişâne-i aşk u muhabbeti ziyâretle şeref- yâb olmuşlardı.

Hicâz'a giderken Gelibolu'ya uğradım. Türbe-i münevverelerini ve **Muhammediyye**'lerini ziyârete şitâbân oldum. Türbeye muttasıl tevhîd-hâne mihrâbının üstün-

de bir dolabda mahfûz olan ve hazretin mübârek kalemiyle yazılmış bulunan **Muhammediyye'yi** türbe-dâr efendi kemâl-i ta'zîm ile indirdi. İpek ve sırma işlenmiş bohçalara sarılı idi ve çekmece derûnunda idi. Bir sehbânın üzerine koydu, salat u selâm ile açtık, lehü'l-hamd ziyâret ettim.

Alâ-rivâyetin bu eseri, müellif-i muhteremi, Hz. Fahr-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimize takdîm etmiş, nazar-ı tashîh-i Muhammedî'den geçmiş; çizilmiş yerleri vardır, okunmuyor. Kasîde-i mezkûrenin muharrer olduğu sahîfeyi açtık, fi'l-hakîka siyâh olmuş, âteş kavrulması gibi bir hâlde siyâh yazılar beyâzlanmış, beyâz kağıt siyâhlanmış. Yüzümü gözümü sürdüm. Kalbim envâr-ı Muhammediyye ile meşhûn oldu.

Türbe-i şerîfede bir levhada şu medhiyyeyi gördüm:

Elâ ey kutb-ı envâr-ı velâyet Yazıcı-zâde
Şuâ-ı şems-i iklîm-i hidâyet Yazıcı-zâde

N'ola mâh-ı münîr olsa müdevver evc-i ravzanda
Ki şems-i mihr-i âfâk-ı kerâmet Yazıcı-zâde

Seni bir zât-ı âlî-şâna vassâf itdi Mevlâ kim
*Giyer "**levlâk**"dan eflâke hil'at Yazıcı-zâde*

Anın aşkıyla âh itdin tutuşdu elde evrâkın
Eyâ şem'-i harîm bezm-i basîret Yazıcı-zâde

Hicâz-ı Kâbe-i uşşâkına gelsün tavâf itsün
Seni ins ü melek kılsun ziyâret Yazıcı-zâde

Bu rûhâniyyeti Firdevs'den Rıdvân mı gönderdi
Nedir kabrinde yâ hû bu letâfet Yazıcı-zâde

Eser subh u mesâ sayf u şitâ kabr-i şerîfinde
Nesîm-i nefha-i kuds-i hüviyyet Yazıcı-zâde

Gubâr-ı hâk-pâyin tûtiyâdır çeşm-i uşşâka
Diyu geldim sana ey kân-ı şefkat Yazıcı-zâde

Habîbu'llâh aşkın hürmeti âşıklığın hakkı
Bulam ben dahi dâreynde selâmet Yazıcı-zâde

Yüzün dergâhına kim sürdü elbet olmaya mahrûm
Benim de iltimâsım vardır elbet Yazıcı-zâde

Gelibolu ser-â-pâ mazhar-ı feyz ü saâdetdir
Kitâbın bu söze eyler şehâdet Yazıcı-zâde

Bizi de anlara ilhâk idüp hep asl u fer'imle
Be-hakk-ı Ahmed-i Muhtâr şefâat Yazıcı-zâde

Geçer âkil rumûzâtın tefekkür kılsa kendinden
Eyâ mecmûa-i esrâr-ı hikmet Yazıcı-zâde

Ne esrâr itdin izhâr evvel-i satr-ı muhabbetde
Okunmaz anlaşılmaz hatt-ı kudret Yazıcı-zâde

Çekerdi kârbân-ı hecrini çokdan beru **Zihnî**
Bi-hamdi'llâh irişdi rûz-ı vuslat Yazıcı-zâde

/273/ Buna nazîre olarak berây-ı istişfâ' âtîdeki manzûme-i fakîrâne sânih oldu:

Elâ ey mahzen-i irfân u hikmet Yazıcı-zâde
Seni ez-cân (u) dil sevdim hakîkat Yazıcı-zâde

Kemâl-i şevk ile itsem ziyâret kabrini dirken
Muvaffak eyledi ol Rabb-i İzzet Yazıcı-zâde

Şeref yâb-ı ziyâret olduğum ân-ı saâdetde
Dil-i mahzûnuma geldi meserret Yazıcı-zâde

Mübârek kabrini gördüm ser-â-pâ nûra gark olmuş
Sana züvvâr olan eyler şehâdet Yazıcı-zâde

Kitâb-ı müstetâbındır hakîkat bahrinin dürrü
Bulunmaz âlem-i zâhirde kıymet Yazıcı-zâde

Şerîatdan tarîkatdan hakîkatdan dakâyıkdan
Güzelce eylemişsin serd-i hikmet Yazıcı-zâde

Eyâdî-i muhabbetde gezer te'lîf-i mergûbun
Gece gündüz okurlar cümle ümmet Yazıcı-zâde

Garîk-ı bahr-ı aşk-ı Hazret-i Fahr-i cihânsın sen
Eyâ şem'-i şebistân-ı muhabbet Yazıcı-zâde

Seninçün ümmetin kalbinde vardır mevkı'-ı âlî
Sana beslerler elbet hiss-i hürmet Yazıcı-zâde

Cenâb-ı Fahr-i âlem aşkına dil-sûz olmuşsun
Elâ ey server-i uşşâk-ı Hazret Yazıcı-zâde

Tasavvuf âleminde sözlerin iksîr-i a'zamdır
Gül-i gül-zâr-ı erbâb-ı tarîkat Yazıcı-zâde

Cemîan ehl-i aşka şerbet-i zevki virir hâlin
İdersin dâimâ ibzâl-i himmet Yazıcı-zâde

Mükerrem nâmını zîver iderler dillere uşşâk
Hakâyık bülbülü ihsân-ı kudret Yazıcı-zâde

Kemâl-i aşkına burhân olan âsâr-ı mergûben
Kabûl-i Hazret-i Fahr-i risâlet Yazıcı-zâde

Reîsü'l-evliyâsîn mazhar-ı feyz-i Rasûlü'llâh
Eyâ misbâh-ı erbâb-ı selâmet Yazıcı-zâde

Künûz-ı hikmetin miftâhı olmuşsun maârifde
Sana herkes ider tâ'zîm ü hürmet Yazıcı-zâde

Yanardı nâr-ı hecrinle nice demden beri **Vassâf**
İrişdi bezm-i vuslat kıl inâyet Yazıcı-zâde

Hattât-ı merhûm Hâfız Tahsîn Efendi, bunu güzelce yazmış idi. Ahîren çerçeveye koyarak türbe-i şerîfeye muttasıl tevhîd-hânede âvîhte-i mevki'-i muhabbet kılınmıştır.

Muhammed Efendi hazretlerinin peder ve vâlidesi semâ'-hânenin bir köşesinde medfûndur. Birâderleri Ahmed-i Bîcân hazretleri ayrıca bir türbede medfûndur.

Âsârı:

Muhammed Efendi hazretlerinin, **Muhammediyye**'den başka **Fâtiha-i Şerîfe Tefsîri** olduğu gibi, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin **Fusûs**'u üzerine bir şerh yazdıkları menkûldür. Bunda Hz. Muhyiddîn'e bir çok i'tirâzâtta bulunduğu mervî ise de, vâkıf-ı esrâr-ı tevhîd olan müşârünileyhin böyle bir hâlde bulunmayacağına kanâat etmek lâzım gelir. **Fusûs**'a mu'tarız olan, tabiî onu şerh etmeye kalkışmaz. Şerhden maksad, metnin erbâb-ı ma'rifete kapalı olan cihetlerini açmaktır ve Hz. Müellifin eserini ta'mîm etmekten ibârettir. Tabîî i'tirâzla tevfîk kabûl etmez.

/274/ Köstendilli Şeyh Süleymân Efendi merhûmun **Bahru'l-Velâye** nâm eserinde yazıldığı üzere, bu eser birâderleri Ahmed-i Bîcân'ın olması ihtimâli mevcûddur. Yâhud, Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in istidlâli vechile Hacı Bayram-ı Velî'ye mülâkattan ve zevk-i ma'nâya vusûlden mukaddem yazılmış olması melhûzdur.

AHMED-İ BÎCÂN HAZRETLERİ

Yazıcı-zâde'nin birâderidir. Meşâhîr-i meşâyıh u üdebâdandır. Yazıcı-zâde'nin **Magâribü'z-Zamân li-Gurûbi'l-Eşyâ fi'l-Ayni ve'l-Ayân** nâm eserinin bâis-i te'lîfi olmuşlardır. Bu eser-i âlî-kadrden kendisi de müstefîd olup, **Envâru'l-Âşıkîn** nâmında eser-i mu'teberlerini vücûda getirmişlerdir. **Dürr-i Meknûn, Acâibu'l-Mahlûkât ve Müntehâ** nâmlarında âsârı vardır. **Envâru'l-Âşıkîn**'e "**Ahmediyye**" dahi derler.

Her ikisinin meşîhatı teselsül etmemiştir. Her ikisi de müstağrak-ı deryâ-yı aşk olup, sırr-ı irşâda sâhib olmağa meyl etmemişlerdir. Eserleri erbâb-ı aşka mürşidlik hizmetini görmektedir. Gerek **Muhammediyye,** gerek **Ahmediyye** Anadolu'da pek ziyâde münteşirdir. Herkes bir zamân adetâ evrâd gibi bunu okumağa hâhiş-ker bulunurlardı. **Muhammediyye** okunup bitince hatim cem'iyyeti gibi cem'iyyetler yaparlar imiş. Sinn-i sabâvetimde pek iyi hâtırlarım; vâlidem merhûmenin **Muhammediyye** ve **Ahmediyye** kitapları elinden düşmez, komşular bir araya gelirlerse dedikodu edeceklerine **Muhammediyye**'den okurlar, ağlarlar idi.

Halkın bu inhimâki azalmış, tabiî feyz-i Muhammedî bizlerden uzaklaşmış, başımıza bunca felâketler gelmiştir.

Muhammed Efendi hazretlerine, "Yazıcı-zâde" denilmesi, pederlerinin erbâb-ı hatt u kitâbetten olmasından ve Ahmed-i Bîcân hazretlerine "Bîcân" denilmesi de, nehâfet-i vücûdiyyelerinden mütevellid bulunduğunu İsmaîl Hakkî merhûm beyân buyurmaktadır. Cenâb-ı Hak cümlemizi mazhar-ı feyz ü şefâatleri buyursun, âmîn bihurmeti Nebiyyi'l-Emîn.

Her ikisinin ervâh-ı şerîfesine bir Fâtiha-i şerîfe ihdâ buyuran erbâb-ı îmân mazhar-ı ihsân-ı Mennân olsun.

Yazıcı-zâde'nin şeyhi hakkında bir medhiyyesi vardır. Bir beyiti:

Cihânın kutbu mâhı Hâcı Bayram
Cihânın şeyh u şâhı Hâcı Bayram

Muhammediyye'sini İsmaîl Hakkı hazretleri iki büyük cildde şerh etmiştir.

/275/ AKBIYIK SULTÂN

Meczûb Abdullâh'dır. Şöhreti, Akbıyık Sultân'dır. Sultân Murâd-ı sânî devrinde zuhûr eden eâzımdandır. Hz. Bayram-ı Velî'nin taht-ı terbiyesine dâhil oldular. Halvet esnâsında mâl ve servet ârzûsunu bir vechile fikir ve gönülden çıkaramadığından, şeyhi her ne kadar terk-i dünyâya teşvîk etmiş ise de, te'sîri görülmediğinden, "*Evlâdım mâdemki dünyâdan geçemiyorsun, bizi terk et, sana izin, benimle münâsebetin munkatı'dır.*" diye tard edilmiştir. Dışarı çıkarken başındaki serpûş, kapıya ilişerek yere düştüğünden, bunu şeyhinin kerâmetine haml ederek, bir daha başına bir şey giymeyip, açık baş gezmiş ve saçını uzatmıştır. Meczûb ve abdâl olduğu hâlde li-hikmeti'llâh mâl ve serveti gittikçe artmış, Bursa'da vâsi' bir binâ inşâsıyla gelip geçen müsâfirîn-i fukarâ ü mesâkîne yedirir içirir, ikrâm eder olmuş idi.

Bu hâliyle berâber Alâeddîn-i Arabî hazretlerinin dersine devâm ile tahsîl-i ilm etti. Bi'l-âhare şeyhinin mazhar-ı kabûlü olup, ikmâl-i sülûk ile nâil-i rütbe-i hilâfet olmuştur. Kendini meczûb ve abdâl sûretinde göstermeyi meslek ittihâz etmiş idi. Hâlbuki hakîkatte insân-ı kâmil idi.

Bi'l-âhare Akşemseddîn hazretleriyle İstanbul fethinde bulunup Hz. Fâtih'in mazhar-ı hürmeti olmuş idi. Sultânahmed civârında el'ân nâm-ı âlîlerine nisbetle bir mahalle vardır.

Âhir ömrünü Bursa'da inzivâ ile geçirip 860/(1456) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. Bursa şehrinde el'ân mevcûd âsâr-ı hayriyyesi ve tekkesi vardır. Tekke civârında türbesi ma'mûr ve müzeyyendir. Ziyâret eyledim. Âsâr-ı heybet rû-nümâdır.

Türbesinin kapısında (şöyle) yazılıdır:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم . بسم الله الرحمن الرحيم . فاعلم أنه لاإله إلاّ الله محمد رسول الله .
ألا إن اولياء الله لا خوف عليهم ولاهم يحزنون . إذا تحيرتم فى الأمور فاستعينوا من أهل القبور .[331]

331. "Koğulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahîm ve Rahmân olan Allah'ın adıyla iyi bilin ki, haberiniz olsun, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir. Allah'ın dostlarına kor-

Akbıyık Sultân hazretlerinin rûhu için el-Fâtiha.

İsmaîl Hakkı hazretleri buyuruyor:

"Bu üç zât-ı âlî-kadrden sâhib-i **Muhammediyye**'nin maârifi cümlesine gâlib idi. Çünki, garka-i deryâ-yı fenâdır. Akşemseddîn hazretleri ziyâde müteşerri' olup, her yüzden cemâli, âsârından zâhir ve envârından bâhirdir ve sâhib-i temkîndir. Akbıyık Meczûb'un ise, ba'zı ahvâlde bunların ikisine de galebesi vardır."

/276/ ALÂEDDÎN-İ ARABÎ

Meşâhîr-i ulemâdandır. Sultân Bâyezîd-i sânî devrinde meşîhat-i İslâmiyye'ye geçmiştir. Haleblidir. Orada tahsîlden sonra Dersaâdet'e gelerek Molla Gürânî'nin halaka-i tedrîsine dâhil olmuş ve ba'dehû Hızır Bey'in dersinden istifâde eylemişti. İkmâl-i tahsîlden sonra Edirne'de Dârü'l-Hadîs Medresesi'nde Fahreddîn-i Acemî'nin muîdi ve muahharan Bursa'da Kaplıca Medresesi'nin müderrisi olmuştu.

Orada Şeyh Alâeddîn-i Halvetî'ye intisâb ile tarîk-ı tasavvufa dahi sülûk etmiş ve şeyh-i müşârünileyh İstanbul'dan teb'îd olunduktan sonra, sâhib-i tercüme dahi Manisa'ya gönderilerek, orada tedrîs ile meşgûl iken, çok geçmeden Dersaâdet'e celb olunup, müstevfî vazîfe ile Semâniyye Medresesi'ne ve 900/(1495) târîhinde mesned-i fetvâya nasb olunmuş ve bir sene sonra 901/(1496)'de vefât edip, Eyüp'te türbe-i mahsûsasında vedîa-i hâk-i mağfiret kılınmıştır.

Fıkıh ve tefsîr ve hadîsde yed-i tûlâ sâhibidir. Kütüb-i mütedâvîleye dâir ba'zı havâşî ve ta'lîkâtı vardır. Doksandokuz evlâdı(nın) dünyâya geldiğini garâbetle okudum.

MOLLA ZEYREK

Hz. Bayram-ı Velî hulefâsındandır. İstanbul fethinde bulunmuştur. Nâmına nisbet edilen mahallede inşâ edilen medreseye müderris ta'yîn edilmişti. Ba'dehû cümlesini terk edip Bursa'ya gelerek ricâlu'llâh katarına girdi. Pınarbaşı Kabristânı'nda medfûndur. Ziyâretle şeref-yâb oldum.

RAMAZÂN HALÎFE

Hz. Bayram hulefâsındandır. Edirne'de neşr-i tarîkata me'mûr olmuş idi. Sultân Bâyezîd Hân-ı sânî zamânında irtihâl edip, Edirne'de Gazi Hoca Mahallesi'nde de-

ku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır. (Yûnus sûresi, 10). İşler husûsunda çaresizliğe düştüğünüz zaman kabir ehlinden yardım dileyiniz." (Son kısım için el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.I, s. 85'de. (H)

fîn-i hâk-i ıtır-nâktır. Mürûr-ı zamân ile münderis olan merkad-i şerîf ve dergâh-ı münîfi ile müştemilâtı ve çeşmesi ahîren ashâb-ı hayrâttan bir zât tarafından müceddeden inşâ olunmuştur.

ŞEYH YÛSUF-I HAKÎKÎ

Şeyh Hamîdüddîn-i Aksarâyî hazretlerinin mahdûmudur. Hz. Bayram-ı Velî'den ikmâl-i tarîkat eylediler. Pederlerinin yanında medfûn olduğu menkûldür.

Metâliu'l-Îmân nâmında bir eseri ve **Muhammediyye** tarzında iki cild **Hakîkînâme**'si vardır.

Nutuklarından:

Ubbâd anın ibâdeti zevkinde dil-fürûz
Uşşâk anın muhabbeti şevkinde cân-feşân
*Kim vasf idebilir **Hakîkî** bu râzı çün*
Sığmaz bu ma'rifetde hemân kül(?) olur lisân

/277/ ABDÂL MÛRÂD

Alâ-rivâyetin, Hacı Bayram-ı Velî'nin birâderleridir. Oğlu Abdâl Mûsa ile kerâmetleri görülmüştür. Târîhen tedkîkıma nazaran pek vech-i münâsebet bulamadım. Çünkü bunlar Bursa fethinde Sultân Orhân'a yardım etmişlerdi. Küffâra attığı taşları hisârda dibek yapmışlardır. Kuvve-i ma'neviyye ile atılan taşlardır. Türbesine çıkılırken yol üzerinde bulunan bir kayayı, kılıç ile kerâmeten iki parça etmiştir. Oğlu Abdâl Mûsa beyne'n-nâs "Mûsa Baba" diye meşhûrdur.

ŞEYH YAVSI MUHYİDDÎN MUHAMMED

Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin âlem-i bekâya intikâllerinden sonra Akşemseddîn hazretlerinden Bayramî ve Hızır Dede hazretlerinden Celvetî (tarîkatının) zuhûr ettiğini yazmıştım. Akşemseddîn halîfesi İbrâhîm-i Tennûrî hazretlerinin halîfesi olan Şeyh Yavsı'dan bahs ve Hızır Dede'yi yazdıktan sonra Bayramî kolunun tafsîline girişeceğim.

İskiliplidir. Edirne'de neşr-i tarîkat etmiştir. Şeyh Şuca' Zâviyesi'nde bir hayli müddet post-nişîn olup, bir rivâyette 922/(1516)'de yüz yaşında âlem-i âhirete rıhlet edip orada defn edilmiştir. İbrâhîm el-Kayserî halîfesidir. Kâmil ve mükemmil bir zât-ı âlî-kadr olup kerâmât-ı kevniyyeleri meşhûr ve hâlât-ı aliyyeleri mevfûrdur.[332]

332. Bu paragraf, konuya uygun olduğu için, **Sefîne** 269. sayfadan buraya nakledilmiştir. (H)

Şeyh Yavsı hakkında Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyi, **Vefeyât**'ında diyor ki:

"Pederi Mustafa el-İmâdî, onun pederi Muhammed el-İskilîbî'dir. Amcası Ali Kuşçu'dan ve sâir erbâb-ı ilimden ulûm-ı zâhire tahsîl etti. Şeyh Muslihuddîn-i Foçavî'den **Tefsîr-i Beyzâvî** okudu. "Şeyh-zâde" diye ma'rûftur. Şeyh İbrâhîm-i Tennûrî hazretlerinden tarîkat-ı Bayramiyye'yi aldı, müstahlef oldu. Haremeyn'i ziyârete gitti. Amasya'da o zamân Sultân Bâyezîd vâli idi. Hîn-ı azîmetinde Bâyezîd'e, "*Avdetimde sizi taht-ı Osmânî'ye câlis olarak bulacağım.*" demişti. Fi'l-hakîka avdetlerinde öyle buldular. Hünkâr bu zâta muhabbet etti. "Hünkâr Şeyhi" diye şöhret buldu. Bir kiliseyi câmiye tahvîl ve Hz. Şeyh için hânkâh ittihâz etti. Hâlen, "Sivâsî Tekkesi" denilmekle meşhûrdur."

922/(1516) târîhinde İskilip'te vefât etti. Yazı ile, "Dokuzyüz yirmiiki" (طقوز يوز يكرمى ايكي) târîh-i irtihâlini be-hesâb-ı ebced müş'irdir.[333]

Pâdişâh'a, "*Bu gece saray hâricinde açıkta yatsınlar.*" diye haber göndermiş, pâdişâhın kendisine pek hürmet ve i'timâdı olduğundan, "*Bu haberde bir hikmet vardır.*" diye o gece tebdîl-i hâb-gâh eyler. Bâ-emri'llâh bir zelzele-i azîme olur. Halvet-hâne-i Sultânî'nin sakfı çöker. Pâdişâh, derhâl şeyhin nezdine gider. Ne görsün, her taraf yıkılmış, çile-hâneye bir şey olmamış. Görüşmüşler, Cenâb-ı Pâdişâh'a duâ etmişlerdir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şeyhü'l-İslâm Ebussuûd Efendi hazretlerinin peder-i ekremleridir (c. III, s. lll'e mürâcaat). Mahdûmlarının tercüme-i hâli (için), c. III, s. 230'a mürâcaat.

Şeyh Bedreddîn hakkında eser yazan, Dârü'l-Fünûn müderrislerinden Muhammed Şerefeddîn Efendi, eserinin 31. sahîfesi zeylinde bu zât hakkında îzâhât veriyor ve Ebussuûd'un pederi olduğuna delîller buluyor. Fakat gösterdiği târîh-i irtihâli yanlıştır. Bu zâtın **Vâridât Şerhi** varmış. Buna dâir de, o eserde îzâhât vardır. Bedreddîn nazariyyât-ı fikriyyesinin mürevvici imiş.

Şeyh Îsâ nâmında bir halîfesi vardır ki, "Mecdüddîn-i Akhisârî" diye meşhûrdur.

Şeyh Îsa'nın da bir oğlu vardır ki, "İbn Îsâ" diye meşhûrdur. Âdâb u esrâr-ı tarîkata dâir bir eser yazıp Sultân Selîm-i sânîye ihdâ eylemiştir. 958/(1551) senesinde yazılmıştır. Manisa'da bulunmuştur.

/278/ ŞEYH MUK'AD HIZIR DEDE

Hacı Bayram-ı Velî hulefâsındandır. Bursa civârında Mihalıç tarafında koyun çobanlığıyla te'mîn-i maîşet ederken, ayaklarına hastalık ârız olup kötürüm olacak bir

333. Bu ibârenin hesaplanmasından verilen tarih çıkmamaktadır. (H)

hâle gelmiştir. Zâten kendilerine "Muk'ad" lakabı bundan kalmıştır. Ma'neviyyâtı mâddiyyâtına gâlib olup, mâ-sivâdan büsbütün i'râz ile Bursa'ya gelip Câmi'-i Kebîr'in eski minâre dibinde ihtiyâr-ı ikâmet ve mücâhede ve riyâzet eylemiştir. Hz. Bayram-ı Veli'ye intisâbı bundan evvel mi, yoksa sonra mıdır? Tahkîkına imkân bulunamadı.

Hz. Pîr'den mazhar-ı hilâfet olunca, erbâb-ı isti'dâdı cezb etmeye başlamıştı. Hz. Bayram-ı Velî ile münâsebetlerine sebeb, müşârünileyhin Emir Sultân hazretlerini görmek için Bursa'yı teşrîfleridir.

910/(1504) târîhinde âlem-i bekâya intikâl ettiler (*kaddesa'llâhu sırrahû*). Bursa'da Pınarbaşı Kabristanı'nın üstünde Üçkuzular nâm mahalde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılındı. Ziyâretle kâm-yâb oldum. Pek rûhâniyyetli bir mahall-i mubârektir.

Hz. Uftâde'nin mürşid-i mükerremi olup, rütbe-i irfânı, Hz. Üftâde gibi bir mürîd yetiştirmesiyle sâbittir.

* * *

Akşemseddîn hazretlerinden yürüyen silsile ikiye ayrılır. Birincisi Hamzavîleri ikincisi Bayramîleri şâmildir. Hamzavîler müşârünileyhin hulefâsından Şeyh Emîr Sikkînî hazretlerinden; Bayramîler ise yine hulefâdan Şeyh Cemâleddîn-i Şâmî'den gelmiştir. Evvelâ Hamzavîlerden bahs edelim:

Şeyh Akşemseddîn hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Emîr Sikkînî Dede Ömer hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Bünyâmîn-i Ayâşî hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Pîr Aliyy-i Aksarâyî hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Çelebi hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Ahmed-i Sârbân hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hüsâmeddîn hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hamza hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hâce Alî er-Rûmî hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hacı Kabâyî hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
/279/- Şeyh Beşîr Sultân hazretleri (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Muhammed Hâşim hazretleri (*Kuddise sırruhû*).

ŞEYH EMÎR SİKKÎNÎ DEDE ÖMER

"Emîr" denilmesi, seyyidü'n-neseb olmasından; "Sikkînî" denilmesi Bursa'da bıçakçı bulunmasından; "Dede" denilmesi, tarîkatta kıdem ve liyâkatından mütevelliddir.

Zamânının vahîdi, akrânının ferîdi olmuş idi. Terbiyesi Akşemseddîn hazretlerinden olup, fart-ı zekâsı ve şiddet-i isti'dâdı hasebiyle araları açılmış, fakat bi'l-âhare te'lîf husûle gelmiştir. Aralarının açılması mesâil-i tarîkatta zuhûra gelen ihtilâf-ı efkârdır. Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin şeref-i sohbetine ve hüsn-i nazarına ermiş ricâlu'llâhtandır.

Akşemseddîn ile aralarının açılacağını Hz. Bayram keşf edip bir gün Dede Ömer'e hitâben, "*Ak Şeyh ile senin mâ-beynini âteş te'lîf eder.*" diye işâret buyurmuşlardır. Fi'l-hakîka öyle olmuştur. Akşemseddîn, Dede Ömer'i ümmîlik ile ithâm edip, irşâd dâiyyesine kalkışmamasını tenbîh ile, "*Azîzin tâc ve hırka ve seccâdesi, tesbîh ve asâsı bizdedir.*" demiştir.

Dede Ömer, bundan münfail olup, burhân göstermek sûretiyle müdâfaaya kıyâm ile, bir yere odun yığdırıp yaktırmış; Akşemseddîn'e, "*Azîzimin tâc ve hırkası ve tesbîh ve seccâdesi bu fakîrinizde de vardır. Eğer zevk ve hâlet, tâc ve abâda ise, vücûdumuz âteş olsun; tâc u abâ yanmasın. Hâlet-i aşk u muhabbet bizde ise, tâc u abâ yansın, vücûdumuza zarar terettüb etmesin. Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.*" diye, âteşe girdi. Envâ'-ı vecd ü zevk ile semâ' ederek üzerinde olan tâc ve abâ ve seccâde ve asâ hâkister oldu. Bunun üzerine şeyheyn hazerâtının arası bulunmuş, muânaka etmişler.

Dede Ömer bu vak'adan sonra tâc ve hırka giymemiş. İşte tarîk-ı Melâmî'de tâc ve hırka gibi şeylerin memnûiyyeti bu vak'adan mütevelliddir. Bu tâc ve hırka mes'elesinden hâdis olan iğbirâr, tarîkat-i aliyye-i Bayramiyye'nin ikiye inkısâmını müstelzim olmuş, biri Melâmiyye-i Bayramiyye, dîğeri Şemsiyye-i Bayramiyye nâmını almıştır.

Melâmiyye-i kadîmiyyeye yeniden ber-hayât veren Dede Ömer-i Sikkînî hazretleridir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). La'lî-zâde Abdülbâkî Efendi ve Müstakîm-zâde eserlerinde fazla ma'lûmât vermişlerdir. Onların mütâlâasını tavsiye ederim.

Bunların neş'esi çok yüksektir. Binâenaleyh, o neş'enin hisse-dârıyım. Onlara /280/ muhabbetim yüksektir. Esrâr-ı tevhîde cândan vâkıf olmuş erlerdir. Âtîde yazacağım tercüme-i hâllerden bu hâl tezâhür edecektir.

Dede Ömer hazretleri, Göynük'te, Akşemseddîn hazretleri yakınında medfûndur. Târîh-i irtihâli 880/(1475)'dir. Akşemseddîn'den sonra onyedi sene muammer olmuştur.

ŞEYH BÜNYÂMÎN-İ AYÂŞÎ

Ârif-i bi'llâh idi. Dede Ömer hazretlerinin vâris-i esrâr u kemâlâtıdır. 916/(1510) senesinde âzim-i dâr-ı cemâl olmuştur. Şeyhinden sonra yirmialtı sene câ-nişîn-i makâm-ı hilâfet olmuştur. Ayaşlı olup, zannedersem yine orada medfûndur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şeyh Müştâk-ı Kâdirî hazretleri Dîvân'ında müşârünileyhe izhâr-ı hürmet ediyor ve Ayaş'ta ziyâretlerine gittiğini söylüyor ki, orada medfûn olduğunu bu eş'âr te'yîd ediyor.

Dîvân'ında şöyle yazılıdır:

"Der-sitâyiş-i şehr-i Ayâş ki, Hazret-i Şeyh İbn-i Yâmin der ân-câ medfûnest:

Tâc-ı ser-i Ayâş dil-i kâm-kân durur
Ya'nî ki kân-ı ma'den-i sâhib-dilân durur

*"Yâ"yı yâ-yı yümn ü yenâbî'-ı feyzdür**
*İkinci elf-i sânî elf-i emân durur**

*"Şîn"ı ki şîn-ı şehr-i safâ vü şehr-i Rûm**
Yâ şîn-ı şems-i şa'şaa-i âsmân durur

Hor görme kör olur gözün ey bed-nazar hazer
Hâmîsi İbn-i Yâmin-i kutb-ı cihândurur

Ey pâdişâh-ı şehr-i atâ sâkin-i Ayâş
*Müştâk geldi dergehine mihmân durur**

Deryûzeni feyiz-i amîm itse tan mıdır
Lütfun cemî-i âleme çün râyegân durur

PÎR ALÂEDDÎN ALÎ

"Aksarâyî" diye meşhûrdur. Lârendeli olduğu da mervîdir. "Sâkî-i Kevser-i tarîkat, reh-nümâ-yı cezbe-i Rahmânî" diye tavsîf edilmiştir. Kerâmât-ı bâhiresinden uzun uzadıya bahs ederler. Silsile-i Bayramiyye'de, Bünyâmîn-i Ayâşî hazretlerinden sonra gösterilmiş ise de "Karamânî" lakabıyla meşhûr Semerkandlı Şeyh Ali halîfesi Şeyh Hayreddîn Efendi'den müstahlef olduğu menkûldür.

Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin, **Ankâ-ı Mağrib** nâm eser-i âlîlerini şerh etmiştir. **Peçevî Târîhi**'nde muharrer olduğu üzere Şeyh-i Ekber müşârünileyh bu eserde 940/(1533) târîhinde, "harf-i evveli, (ayn: ع) olan şeyh, (sin: س) olan pâdişâh-ı zîşân ile; evveli, (kaf: ق) âhiri (he: ه) olan Konya şehrinde mülâkî olalar." diye sarîhan belirttiği gibi Şeyh Alî'nin Sultân Süleymân ile, Bağdâd seferinde Konya'da görüştükleri ve beynehümâda büyük bir muhabbet husûle geldiği muhakkaktır. Bursa'da Başçı İbrâhîm Bey Câmi'-i şerîfi hazîresinde medfûndur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/281/ ŞEYH İSMÂÎL-İ MA'ŞÛK

Pîr Alâaddîn'in mahdûmudur. "Şeyh Çelebi" ve "Oğlan Şeyh" dahi derler. Kibâr-ı evliyâu'llâh'dandır. **Zeyl-i Şakâyık-ı Atâyî**'de, "*Oğlan Şeyh denilmekle meşhûrdur. Bâis-i fitne olmuştur.*" deniliyor. Müstakîm-zâde **Ahvâl-i Melâmiyye** nâm eserde müşârünileyh hakkında, "*Oğlan Şeyh denilmesinin sebebi, hayret-efzâ bir hüsne mâlik olup, onsekiz-ondokuz yaşlarında iken, bir sene müddetle Ayasofya Câmii'nde îrâd eylemiş olduğu nasâyıh ve mevâizı, sâmiîn ve âşıkîni hayretlere düşürüp, bu yaşta bir gençden sâdır olan bu vâridât herkesi kendisine meftûn etmiş olmasından kinâyedir. İbn Kemâl fetvâsıyla yirmi yaşında iken nâil-i rütbe-i şehâdet olduğu menkûldür.*" diyor.

"Oğlan Şeyh" nâmıyla şöhretini Şeyh İbrâhîm Efendi, **Dil ü Dânâ** kasîdesinde,

Hakîkat meşrıkı şems-i hüviyyet Pîr İsmâîl
Ki Oğlan Şeyh dimekle nâmı olmuşdur cihân-ârâ

buyuruyorlar.

Pederinin irtihâlinden altı ay sonra nâil-i rütbe-i kutbiyyet olduğunu **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye** sâhibi naklediyor.

La'lî-zâde yazıyor ki:

"Makâm-ı fark'a vâsıl olmuş evliyâu'llâh'dandır. Maârif-i Hakkânî ve esrâr-ı Rahmânî'yi mutazammın Türkçe eş'ârı vardır. Edirne'den İstanbul'a geldiğinde ondokuz yaşında idi. Ayasofya ve Süleymâniyye cevâmi'-i şerîfesinde va'z etmiştir. Halk o derece rağbet ve teveccüh göstermişti ki, bâ-emr-i sultânî, memleketine azîmeti lüzumu zâhir olmuş idi. Fakat, "*Ben kaderime râzıyım, ne olacağını biliyorum.*" diye azîmet teklîfini kabûl etmemiştir.

Kalbi vâridât-ı ilâhiyyeye mazhar olmuş olduğundan, tahsîl-i kemâlât ile, o sinde elde edilecek ilm-i zâhirîyi bile kûteh-nazarân ona çok gördüler. Bâ-husûs hakâyık ve dakâyıkdan bahs ettikçe onu, havsala-i idrâklerine sığdıramayanlar, vücûd-ı şerîfini lâzimü'l-izâle addettiler. Gûyâ, fitne-i âleme bâis oluyormuş diye dedikoduya sebeb oldular.

935 sene-i hicriyyesinde (1524) Atmeydânı kurbunda Üçler Câmii'nin olduğu mahalde, oniki mürîdiyle maan İbn Kemâl fetvâsına istinâden şehîd ettiler ve başı gövdesinden ayrı olduğu hâlde denize attılar."

Lugât-ı Târîhiyye vü Coğrâfiyye'nin beyânına göre Atmeydanı'nda püşte üzerinde şehîd ettiler.

La'lî-zâde'nin beyânına göre Atmeydânı'nda Hayalî Mescidi önünde şehîd ettiler.

"Oldu İsmâîl kurbân-ı tarîk" (اولدی اسماعیل قربان طریق) târîhidir.

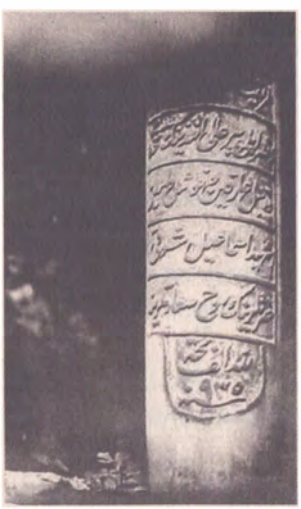
/282/ Hikâye olunur ki, mürîdlerinden birinin rü'yâsında görünüp "*Rumeli Hisârı'nda, Kayalar Mezâristanı'nda cesedime muntazır ol, evvelâ cesedim, sonra başım gelecek, oraya defn edesin.*" buyurmasıyla, o mürîd hayretle bu hâle muntazır olur. Hakîkaten ibtidâ cesed-i şerîfleri dalgaların muâvenetiyle o sâhile gelir. Bir gün sonra da ser-i mübârekleri zuhûr eder. Emirleri mûcebince defn olunmuştur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Bir eserde, "*Emvâc-ı envâr ve sevk-ı ilâhî ile oraya geldi.*" diye beyân-ı hâl olunur.

Sûret-i mahsûsada ziyâret-i aliyyelerini kasdederek Rumeli Hisârı'na gittim, aradım buldum. Bebek'e daha yakındır. İttisâlinde bir tekke vardır. Rıhtım kenârında duvar içindedir. Muvâcehe penceresinden ziyâret olunur. Mezâr taşında, "*Tarîkat-ı aliyye-i Bayramiyye ricâlinden Aksaraylı Pîr Ali Efendi'nin mahdûmu kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn Şehîd İsmâîl-i Ma'şûkî hazretlerinin rûh-ı saâdetlerine li'llâhi'l-Fâtiha. Sene: 935/(1529)*" muharrerdir.

"İsmâîl-i Ma'şûkî" denildiği gibi, "Ma'şûk" dahi derler. Mezâr taşında, "Ma'şûkî" muharrerdir. Sâdık Vicdânî Bey, "Ma'şûkî" diye yazmıştır.

Müşârünileyhin feyzi, peder-i ekremlerindendir. Sultân Süleymân ile esnâ-yı mülâkatta, ricâsı üzerine onsekiz yaşındaki Pîr Alâeddîn mahdûmlarını İstanbul'a göndermişler ve şehîd olacağını Pâdişâh'a haber vermişlerdir.

İsmâîl-i Ma'şûkî seng-i mezârının aşağı tarafı.

Rumeli Hisarı Kayalı Mescidi hazîresi, İsmâîl-i Ma'şûkî hazretleri medfeni.

ŞEYH AHMED-İ SÂRBÂN

Defîne-i ilm-i hakîkattir. Ricâlu'llâh'dandır. Ser-i serbân-ı velî ki, "Sârbân Ahmed" diye meşhûrdur. Elyevm Hayrabolu'da Sârbân Tekkesi derûnunda medfûndur. Müstakîm-zâde'nin beyânına nazaran bu zât-ı muhterem Pîr Aliyy-i Aksarâyî hazretlerinin halîfe-i etemmi ve vâris-i ekmelidir. Bidâyeten ihtifâ-yı hâl ü hayât edip, bi'l-âhare 940/(1533)'ta Sultân Süleymân hazretleriyle Irak seferine şütür-bân-ı hâssa ile azîmet etmiştir. O zamân Sârbânbaşı idi. Esnâ-yı râhda Karaman'da müsâdif olduğu Alî hazretleri, zâtında kâbiliyyet-i külliyye müşâhede ederek, kendisine nasîhat ve himmet buyurmakla, teslîm ü bende-i fermânı olmuştur. Seferden avdetinde Hayrabolu'da yine ihtiyâr-ı uzlet ve ancak kendi asdıkâsıyla ülfet ederek, onyedi sene sâkî-i bezm-i aşk-ı ilâhî oldular.

Halîm, selîm bir zât-ı âlî-kadr idi. Hânumânına fenâ vererek 953/(1546)'te kadem-nihâde-i râh-ı hakîkat oldu. "Şütürbân" (شتربان) târîh-i irtihâlidir.

Halk arasında, "Kaygusuz Sultân" diye meşhûrdur. Mektûbâtı ve mürettep Dîvân'ları olup, ilâhiyyâtında /283/ gâh "Kaygusuz" gâh "Ahmed" ve "Ahmedî" tahallus ederler. Bir kaçı teberrüken naklolundu:

Varımı ol dosta virdim hânümânım kalmadı
Cümlesinden el yudum pes dû-cihânım kalmadı

Çünki hubbullâh irişdi çekdi beni kendüye
Açdı gönlüm gözünü ayruk humârım kalmadı

Dost cemâli aks salmadı bu gönlüm iline
Anı görelden beri sabr u karârım kalmadı

Ayn-ı tevhîd açılup hakka'l-yakîn gördüm anı
Şirki sürdüm aradan şekk ü gümânım kalmadı

Çok fenâ fi'llâh içinde beni ifnâ eyledi
Ol sebebdendir benim nâm u nişânım kalmadı

Evliyânın himmeti yakdı beni kâl eyledi
Sâfiyim buldum safâ jeng u gubârım kalmadı

Ahmedî eydür ilâhî sana şükrüm oldurur
Hamdü lillâh aşk-ı Hak'dan gayri varım kalmadı

* * *

Merd isen meydân-ı aşkda cân virüp cânânı gör
Sâdık isen aşk içinde iste bul sultânı gör

Ol sana senden yakın sen O'ndan olmagıl ırak
Kesreti ko vahdeti bul mâni vü irfânı gör

*"**Vedduhâ**" yüzün (ü) "**velleyl**" saçındır mutlakâ**
Oku hüsnün mushafını Sûre-i Furkânı gör

Pertev-i nûr-ı Hudâ'sın gönlünün bil kadrini
Mazhar-ı zât u sıfât ol rahmet-i Rahmânı gör

***Kaygusuz** "El fakru fahrî" kim buyurdu ol Resûl*
Fakr ile fahr eyleyüp gel küfrü ko îmânı gör

* * *

Görmeyen cân Yûsuf'un Ken'ân'ı bilmez kandedir
Öz vücûd-ı Mısr'ının sultânı bilmez kandedir

/284/*Cehd idüp tavr-ı beşerden çıkmayan tâlib bugün*
Kaldı nisyân içre ol nisyânı bilmez kandedir

Cism ü cânın sırrını fehm itmeyen âvâreler
Gerçi âşıkdır velî cânânı bilmez kandedir

İçmeyen vuslat şarâbın yâr elinden her zamân
Benzer ol mâhîye kim ummânı bilmez kandedir

Sırr-ı cânı bilmeyüp seyr eyleyen ser-geşteler
Devr idüp devrân ile devrânı bilmez kandedir

Mübtelâ-yı aşk olup cânânesini bilmeyen
Derd ile dermândadır dermânı bilmez kandedir

Cân kulağıyla işit Ahmed Muhammed nutkudur
Kendi nefsin bilmeyen Rahmân'ı bilmez kandedir

Ey rûh-ı pâk-ı âlem vasfın beyâna gelmez
Vey nûrdan musavver mislin cihâna gelmez
Câm-ı mey-i "sekâhüm" ol la'l-i cân-fezâdır
Bir zerresin kim içse sırrı beyâna gelmez

* * *

Her kim bize ta'n eylerise cins-i beşerden
Hak saklasın âlemde anı havf ü hatardan

Zemm eyleyüben aybımızı söyler olursa
Mahşerde emîn ide Hudâ şûr ile şerden

İnkârı ko bak ahsen-i takvîme berü gel
Âyîne-i dil rûşen olur sâf-ı nazardan

* * *

Yûsuf-ı Mısr'ı bulam dirsen eğer insân ile
Cümle varlıkdan güzer kıl cân içinde câna bak

Câhilî-sûret olanlar bilmediler âdemi
Ârif-i sır oldun ise pertev-i Sübhâna bak

* * *

Hamdü lillâh şimdi bir âlî-cenâbım var benim
Evliyânın himmetiyle feth-i bâbım var benim

Gönlümüz esrâr-ı Hakk'ın mahzen ü deryâsıdır
Âlemi garka virir bir katre âbım var benim

Mektûbâtından:

الحمد لله الذى أنعم علينا وهدانا للإسلام وجعلنا من أمة محمد حبيبه عليه الصلاة والسلام . قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ .[334]

/285/ Sizinle bizim aramızda olan muhabbet şol muhabbettir ki, Hz. Rasûlu'llâh (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'la ashâb-ı güzîn arasında idi. Ol, muhabbetu'llâh'dır. Buna şek getü-

334. "Bize nimet veren, İslâm'la şereflendiren, bizi sevgilisi Muhammed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın ümmetinden kılan Allah'a hamd olsun. 'Eğer Allâh'ı seviyorsanız, bana itâat edin ki, Allah da sizi sevsin.' (3. Âl-i İmrân suresi, 31)" (H)

ren mutlak kâfirdir. Yalancının yüzü kara olsun. İki cihânda hem karadır. Bu muhabbetin husûlünden sonra Hâtemü'l-enbiyâ ile, ser-çeşme-i evliyâ nice yıl birlik ettiler. Bu hadîsten fehm oluna: (قال عليه السلام لحمك لحمى يا على ، جسمك جسمى يا على ، دمك دمى يا على)[335] *Ya'nî demektir ki, "Şol lahm, şol cism, şol ruh ve şol dem ki, benim değildir, senin dahi değildir ve şol nesne ki senindir, ol benimdir." Seninle bizim aramızda olan muhabbet öyle bir muhabbet idüğüne inandınız ise, birliğimiz ve dirliğimiz onun birliği ve dirliği gibi gerektir. Ol şey ki, bizim değildir, sizin de değildir. Ol şey ki, bizimdir, sizindir. Belki bu muhabbetin husûlünden Hakkânî muhabbet vücûd bulur. Hakîkat-ı maânî zâhir oldu. Esteîzü bi'llâh:* (فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِه مَا أَوْحَى ، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى)[336]

Hâk teâlâ her birinize Hakkânî muhabbeti mübârek eylesin. Hiç fikreder misiniz, ne vecihle hâsıl oldu? Bu vecihle hâsıl oldu ki, siz kendinizi bi'l-külliyye bize teslîm etmekle sizin olan bizim oldu, bizim olan sizin oldu. Bu mezkûrâttan asıl birlik ne idüği ma'lûm oldu. Cümle ihvân-ı safâ bir araya gelip, hep kendi vücûdunuzdan istiğfâr eyleyesiniz. Zîrâ Hak'tan ayrı götüren ve birbirinizden ayıran sizin varlığınızdır. Onun için Rasûl (aleyhi's-selâm) buyurdu ki: (وجودك ذنب لايقاس عليه ذنب آخر)[337]

Cenâb-ı Hak buyurur: (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء)[338]

Hiç bundan büyük günâh olur mu? Sizi dosttan ayıra ve aranıza iftirâk bıraka.

Çü sen sende seni gördün beğendin
Sen İblîs eyledin kendine kendin

İmdi lutf edip, şeytanı kahr edesiniz, her biriniz kendi vücûdunuzu ifnâ etmekle, gönül yüzünü yere koyup âdet-i kadîmeniz üzere bekâsınız. Allâh teâlâ'nın lutf u keremi ve Habîbu'llâh'ın nübüvveti ve evliyânın yüce himmeti erişip her birinize tamâm mertebe safâ-yı hâzır ola inşâ'llâh.

Hak zâttır. Cümle cihân sâyedir. Hiç sâyede ihtiyâr var mıdır? İmdi yok olunuz, bâkî kerem Hakk'ındır. Mürüvvet ve kereme lâyık ne ise onu icrâ edesiniz."

Hâdimu'l-fukarâ Ahmed-i Sârbân"

---

335. Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Yâ Ali! Senin etin, benim etim; senin cismin, benim cismim; senin kanın, benim kanım." (H)
336. "Allah, vahyettiği şeyi bunun üzerine vahyetti. Gördüğünü kalbi yalanlamadı." 53. Necm Sûresi, 10-11. (H)
337. "Senin varlığın, başka bir günahın kendisiyle mukâyese edilemeyeceği bir günahtır." (H)
338. "Allah, kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar." 4. Nisâ sûresi, 48. (H)

/286/ VİZELİ ALÂEDDÎN EFENDİ HAZRETLERİ

Ahmed-i Sârbân hazretlerinin mazhar-ı feyzi ve nâil-i hilâfeti olanlardandır. 970/(1562-63) târîhinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Vize'de medfûndur.

Bu zât-ı muhteremden, Şeyh Gazanfer Dede Efendi feyz-yâb olmuştur. Bidâyeten debâgat ile meşgûl idi. Sonra ferâğatla, Hz. Şeyh'in fâiz-i icâzet ü hilâfeti oldular.

Vize'de neşr-i tarîkat edip, 974/(1566-67) târîhinde vâsıl-ı dâr-ı karâr oldu. Ümmî iken maârif i sûfîyyede allâme-i aşr olarak cezebât-ı ilâhiyye ile şöhret buldular.

Atîde tercüme-i hâl-i ârifânelerinden bahs olunacak olan Hâşimî Seyyid Osmân Efendi dahi müşârunileyhden feyz bulanlardandır.

ŞEYH HÜSÂMEDDÎN-İ ANKARAVÎ HAZRETLERİ

Gavvâs-ı deryâ-yı hakîkat, bir mürşid-i meâlî-menkabettir. Ankara'ya yakın Kutluhân nâm mahalde tevellüd eyledi. Ulûm-ı akliyye vü nakliyyeyi tahsîlden sonra kemâlât-ı bâtıniyyeyi Ahmed-i Sârbân hazretlerinden iktisâb eyledi.

Müstakîm-zâde buyurur ki:

"Ahmed-i Sârbân ile, Hüsâmeddîn arasında pek büyük bir muhabbet husûle gelmiş ve bir zamânlar mükâtebât ile perveriş-yâb-ı kemâl olmuşlardır."

Ahmed-i Sârbân'ın Cenâb-ı Hüsâmeddîn'e gönderdikleri mektûbâttan:

"*Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.*

Oğlum! Mevlâ Hüsâmü'l-mükerrem kıbeline ba'de's-selâm bi'l-ızzi ve'l-ikrâm ma'lûm ola ki, bu tarîk-ı Hakk'a kapu düşüptür. Nitekim, Çehâr-yâr-ı güzîn, Hz. Rasûlu'llâh (salla'llâhu aleyhi ve sellem)'e mahrem düştüğü gibi siz dahi delîl düştünüz. İmdi ciğer-köşem, bilir misiniz ki, durduğunuz cennet dîdâr dâiresidir. "Neden?" derseniz, Allâh'ın kerem ve lutfu gönlünüze tulû' itmedi mi? Gıdâ-yı ruh bulunmadı mı? Mâ-sivâ'llâh kalbinizden çıkup, Hakkânî muhabbet zuhûr itmedi mi? Sizinle evvelce mülâkî olduğumuz vakit bu dâire sizlere zâhir olmuştu. Ben sâlûsluk bilmezem. Aşka riyâ katmazam. Aşka riyâ katan kâfirdir.

Azîzim şöyle buyurmuştur: Lokması kursağımıza düşen yaradılmış yabanda kalmaya, gönlü Yaradan ululuğuna erişe. Biz dahi deriz ki, sizlerin de bu muhabbet üzerinde hakkınız çoktur. Ammâ sâbıkta niçün o yok düşüptür? Allâh'ın inâyeti ve Habîbu'llâh'ın şefâati ve nübüvveti ve evliyânın yüce himmeti nice erişip, mübârek yüzünüzden kerem yurdunu müjde verdiler.

Mevlânâ! Şöyle bilesiniz. Erenler mâ-beyninde size Molla Hüdâvendigâr hâli verilipdir, denildi. Bilir miyiz ki oğul, bu hâl sizlerde hâsıl olmaya? Siz dahi zevk ve şevk hâsıl edesiz. Feyz-i Rabbânî, nûr-ı Muhammedi hâsıl ola. Yüce himmet-i evliyâ iznimiz budur ki, tenhânızda çokluk oturmayasız. /287/ Dervîşlerle sohbet edesiniz. Zîrâ tarîk böyledir ki, birbirinizin yüzünden ma'rifet söyleye söyleye hâl hâsıl olur. Biz sizlere hakîkatta ata düştük, sizler dahi hakîkatta oğul düştünüz. (الولد سر أبيه)[339] Ata dâimâ yerine oğul kaldığını istemez mi? Arada buhul yok, buhulda ar yok, meğer Allâh onarmamış ola. Vay ana kim, Allâhu Azîmü'ş-şân onarmaya. Hak yıkdığını kimse yapamaz ve Hak yaptığını kimse yıkamaz.

Ata, nûr olıcak, oğul dahi nûr olur. İkisi dahi, nûrun-alâ-nûr olur. İmdi oğlum, şu dediğimiz dâire size hâsıl olmadıysa biz yalancılardan oluruz.

Oğlum! Sizlerden bir istimdâdımız dahi vardır. Cevher gösterene siz boncuk gösteresiniz; boncuk gösterene sakız gösteresiniz. Hakkânî muhabbet gözeteni gözden bırakmayasız.

"Ata dahi nedir?" derseniz; Şerîat, şerîat, yine şeriât. Allâh'ın izni, rûh-ı Muhammed'in sırrı, gerçeklerin âlî-himmeti hep sizlere verilmiştir ve dahi mürîd-i murâdî vardır ve mürîd-i hâs dahi vardır. Mürîd-i mürted dahi vardır. Sizi ve bizi cümle yaradılmış gerçeğin gözünden ve gönlünden düşmekten saklasun. Gafil me-bâş.

Nice cân u nice başlar yola kurbân içün geldi
Kabûl olur ise Hak'dan bulara kutlu Bayram'dır

Sırr-ı hakîkat oğlumuz! Âb u gil değil, cân u diliz. Muhabbetinizi bir an dirîğ itmeyip, gönülden çıkarmayasız. Bendeniz yüzünden sizlere gönlünüzde Allâh nûru cezbesi hâsıl olmuştur. Sizlere Allâh Azîmü'ş-şân emâneti mübârek eylesün. Cümlenize ilm-i ibret, ilm-i hikmet esrârı hâsıl olmuştur. Bu tarîkin hak idügüni sizlerden isteriz. Zîrâ sizler şehâdet etmeyince nice inanalım. Sizler dahi bu tarîktan zevk ve şevk tahsîl etmişsiz. Cümle âlem gerçek yüzünden muhabbet etseler hâli hâsıl olur. İkrâr edenün fâidesi kendüye ve inkâr edenün ziyanı kezâlik yine kendüyedür. Biz keşf ü hayâlât bilmeyiz. Pazarımız el elcedir. Bir kişinin hâlini söyleriz.

Anın taht-ı yedindedür makâmât
Anın huddâmıdur ehl-i kerâmât

Duyup işit kemâlin evliyânın
Anın aşkı ile mest ola cânın

339. "Çocuk, babasının sırrını taşır." (H)

* * *

Cümle vâr ol bir kişidür ol kişi
Yapmak u yıkmak durur kem-ter işi

Gönülden ve gözden ayırmayup, muhabbeti dahi ziyâde idesüz. Ve's-selâmü âlâ menittebea'l-hüdâ.

Efkaru'l-verâ Hâdimü'l-Fukarâ

Ahmed-i Sârbânî"

/288/ Azîzinin nefes-i nefîsine mazhar olup, nâil-i hilâfet oldular. Azîzinin âlem-i cemâle intikâlinden sonra seccâde-nişîn-i meşîhat ve erîke-pîrâ-yı velâyet oldular. Cezbe-i ilâhiyye kendilerinde kemâl üzere zuhûr ettiğinden, hakâyık mesleklerinden bî-haber olan ashâb-ı ağrâz mahz-ı hakîkat ve ayn-ı hikmet olan sözlerini havsala-i idrâklerine sığdıramadılar. İstanbul'a hakkında ihbârât-ı kâzibede bulundular. Teftîş ve tashîh-i ahvâli maksadıyla Hz. Şeyh'i Ankara kalesine habs ettiler. Ertesi günü terk-i cân etmiş buldular.

Ankara havalîsindeki zâviyeleri sahasında defîn-i hâk-ı ıtır-nâk oldular. Rıhletleri 964/(1557) senesine müsâdiftir.

Mesleklerini o zamân hussâd çok yanlış anlamışlar. Erbâb-ı kemâlin başına hep böyle hâller gelmiştir. Kümmelînden bir zât-ı âlî-kadr idi.

Manzûmelerinden:

Ey taleb-kâr-ı Hudâvend-i Kerîm-i zü'l-atâ
Sâdıku'l-va'di uluvvü'l-himmet ü abd-i rızâ

Bir latîfedir gönülden söyleriz tâliblere
"Kalb-i mü'min beyt-i Rahmân'dır" buyurdu Mustafâ

Gönle gir ki ***"Ve men dahalehû kâne âminâ"****[340]
Hakk'ın evidir ana giren emîn olur şehâ

Dünyevî yâ uhrevî efkâr gelse eyle red
Mâ-sivâdan fikr-i Hak'dan gayri hep ey müctebâ

340. (و من دخله كان آمنا) "Orada apaçık deliller vardır. İbrâhîm'in makamı vardır. Kim oraya girerse emniyette olur." Âl-i İmrân sûresi, 97. (H)

Varlığını Hakk'a vir varlık Hak'ın olsun hemîn
Sen çık aradan hemân kalsun Yaradan Mustafâ

Mahv ide öz varlığın tâ kim göre Hak'dan likâ
Kendiliksiz vâsıl oldu enbiyâ vü evliyâ

Ey ***Hüsâmeddîn*** *bu üslûb üzre gönlün bekleyen*
Fâni olur kendözünden Hak ile bulur bekâ

Mürettep **Dîvân**'ları vardır. Pek çok hakâyık u dakâyık-ı tevhîdi câmi'dir. Pek çok zevât kendilerinden ahz-ı feyz etmişlerdir. Şeyh Hasan Kabadüz, Şeyh Hamza, Şeyh Abdullâh-ı Bosnavî gibi eâzım bu meyândadır.

ŞEYH HASAN KABADÜZ

Müstakîm-zâde'nin beyânına nazaran Hasan Kabadüz'ün irtihâli 1010/(1601) tarîhindedir. Meşgûl oldukları san'at i'tibâriyle "Kabadüz" diye şöhret bulmuşlardır. Abacılık ederler imiş.

Şeyh Hüsâmeddîn'in kendilerine yazdığı bir mektûb elime geçti:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم . بسم الله الرحمن الرحيم . ما شاء الله كان لم يشاء لم يكن . قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ .[341]

"Hâmil-i varaka sizlere vusûl bulduğunda, gönül yüzünü yere koyunuz. Her birinize bî-hadd ü hisâb duâlar olunduktan sonra, cümlenizden mercûdur ki, birbirinize fânî nazar edip her birinizdeki zuhûr-ı keremi Hakk'ın bilesiniz, kendi nefsinizden bilmeyesiniz. Zîrâ nefsinizden /289/ nice bilesiniz? Bu tarîk-ı Hakk'a şurû' ettiğimiz, bundan ötürü varlığımız ve ona mensûb olan her ne var ise Hak bakıtığımız yere teslîm eyledik.

Nice cânlar nice başlar yola kurbân için geldi
Kabûl olur ise Hak'dan bulara kutlu Bayram'dır

Anlar dahi lutf u keremlerinden bizim cümlemiz yüzümüz karasıyla götürü varlığımızı yok eylediler ve bu yokluk burcundan varlık âfitâbı ile onun şevki ve muhabbeti ve ilm ü ma'rifeti zuhûr edip, (من عرف نفسه فقد عرف ربه)[342] *ma'nâsı hâsıl oldu.*

---

341. "Taşlanarak (kovulmuş) şeytandan Allah'a sığınırım. Rahmân ve Rahîm olan Allah'a sığınırım. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin..." (Son cümle: 3. Âl-i İmrân sûresi, 31.) (H)

342. "Nefsini bilen kişi Rabbini de bilir." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ, c.II. s. 262.** (H)

Zübde-i ma'nâ budur ki, bir kimse kendi nefsinin yokluğunu bile ve müşâhede eyleye, bâkî varlık ve kerem, zevk ü şevk, muhabbet ve kudret ve ilim ü ma'rifet ve cümle zuhûrat Hakk'ın olduğunu bile ve sırr-ı evliyâ ki, sırr-ı Hak'tır, her birinizden kendi diliyle kendiye söyleye ve kendi kulağıyla kendi işide ve kendi muhabbetiyle kendini seve, mütelezziz ola.

Diyen ü işiden hemân O imiş
Sen ü benliğimiz bahâne imiş

Burada ziyâde mütenebbih olmak gerektir. Ol sultânın zuhûrunu kendi zuhûrunuz zannetmeyesiniz. el-Hâsıl gayret-i Hak ve erlik budur ki, Hakk'ın varlığını isbât edip, kendi varlığınızı ve Hak'tan gayrı ne ki varlık vâr ise, reddedip belki la'net edesiniz.

Umûm enbiyâ vü evliyânın ve ulemâ-yı ehl-i yakînin ilm ü işâreti budur ki, sâlikin kendi varlığı, zâtı olup, Hak varlığı sâlikin aynı ve hakîkati olmakdır. Bundan gayrı anlayış küfr ü dalâlettir. Va'llâhu teâlâ a'lem.

el-Fakîr Hüsâmeddîn-i Ankaravî"

HELVÂYÎ YA'KÛB EFENDİ

Pîr Alî Aksarâyî'nin dâmâdı ve İsmâîl-i Ma'şûk'un enîştesidir. Sultân Süleymân-ı Kânûnî'nin ârzûsuyla müşârünileyh Ya'kûb Efendi, Pîr Ahmed-i Eyyûbî - *Bu zât Eyüp'te Yâ Vedûd Türbesi civârında medfûndur.* - ile berâber İsmâîl-i Ma'şûk'u alıp İstanbul'a getirmişlerdi. İsmâîl-i Ma'şûk'un şehâdetinde her ikisi Akkâ'ya nefy ve kalede habs edilmişlerdir.

Acem Seferi'ndeki adem-i muvaffakiyyet üzerine Pâdişâh bunları ıtlâk ile duâlarını ricâ etmiş ve li-hikmeti'llâh muzafferiyyet rû-nümâ olunca, Ya'kup Efendi'ye İstanbul'da Şehzâdebaşı civârında Bozdoğan Kemeri ittisâlinde hücreler yaptırılmış ve Pâdişâh bir gün ziyâretinde burhân talebinde bulunmuş, derhâl helvâ tabh ve ihzâr ve takdîm edince, fi'l-hakîka Pâdişâh'ın kalbinden helvâ geçmiş olmasına karşı mahzûziyyet-i şâhâne vâki' olmuştur. "Helvâyî Ya'kûb" bundan kinâyeten kalmıştır.

İrtihâlleri 997/(1589) veyâ 1000/(1592) târîhlerine müsâdiftir. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye**'de (c. II., s. 15) 1000/(1592) târîhinde irtihâli mevzû-ı bahsdir.

Bu menkabeyi Helvâyî Ya'kûb Dergâhı şeyhi Muhammed Tâhir Efendi nakl eyledi. Târîhe nazaran İsmaîl-i Ma'şûk hazretlerinden sonra çokça muammer olmuşlardır.

"Helvâyî Baba" diye Şehzâde Câmii avlusunda medfûn olan zât Helvâyî Ya'kup olmayıp, Cevlân Dede nâmında bir zât imiş. Mezkûr hucurât bir zamânlar kimlerin elinde kaldıysa kalıp, bi'l-âhare dergâha kalb edilmiştir. Hattâ Himmet-zâdelerden

Şeyh Ömer Tevfîk Efendi, evkâf idâresinde kuyûd-ı atîkada Abdülhamîd Hân-ı evvel zamânında burası için biri meşîhata merbût türbe-dârlık, dîğeri îkâd-ı kanâdile me'mûr hizmet-kârlık olmak üzere iki cihet te'sîs ve berât i'tâ olunduğuna dâir kayd gördüğünü söyledi.

Bir aralık Rufâî meşâyıhının eline düşüp, iki şeyh sırasıyla burada icrâ-yı meşîhat ederek Ya'kûb Efendi'nin yanında defn olunmuşlardır.

Bu civârda vaktiyle konağı bulunan Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa merhûm tekkeyi ez-ser-i nev ihyâya muvaffak olup, o sırada Rufâî şeyhi bulunan Şeyh Ahmed Efendizâde Şeyh Muhammed Tâhir Efendi tarîk-ı Bayramî'den ve Himmet-zâdelerden Şeyh Muhyiddîn Şerîf Efendi'ye kerîmesini tezvîc ile meşîhatı ona ferağ eylemiş. O da burada şeyh olmuştur. Sene 1293/(1876).

Yirmi sene kadar icrâ-yı meşîhatle tahmînen 1313/(1895) târîhinde âzim-i dâr-ı bekâ olup, Şehremîni'nde Himmet-zâde Tekkesi'nde defn edilmiştir. Yerine mahdûmu Muhammed Tâhir Efendi geçmiştir.

Muhammed Tâhir Efendi'nin târîh-i tevellüdü 1294 (1877) senesidir. Sığar-ı sinni hasebiyle ricâl-i Bayramiyye'den ba'zı zevât vekâlet etmiş, bi'l-âhare Himmet-zâdelerden Şeyh Hüsâmeddîn Efendi, dâire-i terbiyesine alarak hilâfet vermiş ve makâm-ı meşîhata iclâs etmiştir.

Birinci dâire-i belediyyede hizmette bulunarak el-yevm Mezâd Bedesteni'nde kontrol me'mûrluğundadır. Sene 1343/(1924).

Dergâh-ı şerîf hayli seneler mesdûd iken 1343/(1924) senesi şehr-i Cemâziye'l-âhirinde Perşembe geceleri güşâd olunarak, zikru'llâh ve icrâ-yı âyîn-i ehlu'llâh olunmaktadır.

/290/ OLANLAR ŞEYHİ İBRÂHÎM EFENDİ

Ricâl-i Bayramiyye'den ve eâzım-ı meşâyıhdan bir zât-ı âlî-kadr'dir. *"Doğduğu bin târîhidir, Hz. İbrâhîm'in"* nazmı müfâdınca 1000 sene-i hicriyyesinde (1592) Konya Aksarayı'nda Eğridere'de ve zaîf bir rivâyette İstanbul Aksarayı'nda kademnihâde-i âlem-i şuhûd oldu. Tarîk-ı tahsîlde senelerce çalışıp ve kemâl sâhibi olup Seyyid Seyfullâh Efendi hulefâsından Hakîkî-zâde Osmân Efendi'den müstahlef olduğu mervîdir.

Bir eserde okuduğuma göre, Ahmed-i Sârbân hazretlerinin hulefâsından Şeyh Tıbtıb Şâh'ın küçükten beri perverde-i feyz ü irfânları olduğundan, nihâyet ondan tekmîl-i sülûk eylemişlerdir. Kırk sene mesned-nişîn-i hilâfet oldukları halîfeleri Şeyh Sun'ullâh'ın atîde zikr olunacak menkûlâtından anlaşılır.

Maamâfih pîr-i tarîk-i Celvetî Aziz Mahmûd-ı Hüdâyî ve Şeyh Abdülehad en-Nûrî ve Hüseyn-i Lâmekânî hazarâtından da ahz-ı feyz ettikleri mestûr-ı sahâif-i tevârîhdir. Dîvânında "*Kitâbı yazmağa bâdî Hüseyin'dir.*" diye müşârünileyhe işâret-i sarîhaları vardır.

Târîh-i intikâlleri bir rivâyette 1055/(1645) ve rivâyet-i uhrâya göre 1066/(1656)'dır. Sahîhi 1065 senesi Rebîu'l-âhirinin yirmiikinci Çarşamba günü vakt-i subhdur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hattâ, İstanbul Dârü'l-fünûn Kütübhânesi'ne Yıldız Sarayı Kütübhânesi'nden menkûl kitâblar meyânında 3700'den 3703 numaraya kadar olan dört cild Müstakîm-zâde âsârından **Hülâsatü'l-İlâhiyye** nâm eserde gördüm ki, "hasta" (خسته) kelimesinin ihtiva ettiği 1065/(1655) senesi Rebîu'l-evvelinde rıhlet ettiği muharrerdir.

Bir yazma dîvânın mukaddimesinde târîh-i irtihâli 1065 gösterilmiştir.

Aksaray'da Olanlar Dergâhı'nda türbe-i mahsûsada medfûn ve rahmet-i Hakk'a makrûndur. Türbeleri el-yevm ma'mûr ve müzeyyendir. "*Cennet olsun makâmın İbrâhîm*" (جنت اولسون مقامك ابراهيم) dahi târîh-i rıhletidir ki, Tal'atî Hüseyin Efendi'nin söylemiş olduğu **Hülâsatü'l-Hediyye**'de mezkûrdur.

İbrâhîm Efendi pek mühim ve o nisbette ehl-i kemâl bir mürşid-i âlî-tebârdır. Feylesof Rızâ Tevfîk Bey'in ona Bektaşîlik isnâdı ve "İbrâhîm Baba" diye eserine yazması bühtân-ı azîmdir.

Dergâh-ı mezkûrun şeyhi Hüsnü Efendi merhûmun ârzûsu üzerine şeyh-i müşârünileyhe söylediğim manzûme-i târîhiyye türbesinde levha halindedir:

Şeyh İbrâhîm Efendi menba'-ı feyz ü kemâl
Hamzavîler serveri bir pîr-i âlî ehl-i hâl

Gel ziyâret kıl kemâl-i aşk ile bu hazreti
Feyz-yâb-ı sırrı olsun mülk-i dil gitsün melâl

Çıkdı bir târîh-i cevher rıhleti i'lân içün
Sırr-ı Hakk'ın mazharıdır âzim-i dârü'n-nevâl
(سر حقك مظهريدر عازم دار النوال) = 1067 – 1 =1066/(1656)

İbrâhîm Efendi, "Oğlanlar Şeyhi" nâmıyla şöhret almıştır. Sebebini, **Sohbet-nâme-i İbrâhîm Efendi** nâm eser yazıyor:

"Henüz yedi yaşında iken Ahmed-i Sârbân hazretlerinin:

Varımı ol dosta virdim hân-mânum kalmadı

nutkunu ezberler iken, şeyhleri Tıbtıb Şâh yanında imiş. Onlara hitâben, "*Bu nutuk /291/ sahîhan Ahmed-i Sârbân'ın mıdır?*" dedikte, "*Evet*" cevâbını alınca, "*Çok şey kendinin varı var imiş de böyle söylemiş.*" demesi üzerine, bu söz şeyhinin hoşuna gittiğinden, "*Bu oğlan şeyhdir.*" buyurmaları üzerine "Oğlan Şeyh" diye zebân-zed olmuştur. Müstakîm-zâde, **Hulâsatü'l-Hediyye**'sinde, "Oğlan Şeyhi" diye yazıyor.

Elyevm "Oğlanlar Şeyhi", "Oğlanlar Tekkesi" diye yâd edilegelmesi bundan münbaistir. "Olanlar Şeyhi", "Olanlar Tekkesi" diyenler de vardır.

Bu dergâh İstanbul'da Hz. Fâtih zamânında en evvel inşâ olunan Kâdirî Tekkesi imiş. Bânî-i evveli Fâtih hazretlerinin ser-sekbânı Ya'kûb Ağa burada medfûndur. "*Oldu Ya'kub vâsıl-ı Mısr-ı Naîm*" (اولدی یعقوب واصل مصر نعیم) târîhidir.

Sohbet-nâme-i Sun'ullâh-ı Gaybî'de gördüm ki:

"Sakızlı Hüseyin Efendi'den işittim. Şârih-i **Fusûs** Bosnevî Abdullâh Efendi'ye, "*Aksaraylı İbrâhîm Efendi'yi nice bilirsiniz sultânım?*" diye suâl eyledim. Buyurdular ki: "*Uzamâ-yı meşâyıhdan, asrının ferîdi ve kibâr-ı evliyâdan vaktinin vahîdi bir adam biliriz.*" "*Sultânım, ya bu halk arasında zındık ve ilhâd ile ma'rûfdur, ona ne buyurursunuz?*" dedim. "*Sıddîklardan yetmiş adam, filân adam mülhid ve zındıktır demedikçe, mertebe-i velâyete kadem basılmaz. Onların uluvv-ı şânına ve gâyet-i kemâline ve bizim sözümüzün sadâkatına halkın töhmeti şâhid-i kâfîdir.*" buyurdular. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)"

Ya'kûb Ağa rü'yâsında Hz. Abdülkâdir'i görmek şerefine mazhar olmuş, "*Buraya bir dergâh inşâ et.*" diye emirlerini şeref telakkî etmiştir. Sonraları müşrif-i harâb olmuş, Hamzavîlere geçmiş; son zamânda yine Kâdirîlerde karâr kılmıştır. Elyevm Kâdirî Tekkesi'dir. Bu tekkeye bu sebeple "Gavsî Tekkesi" derlermiş. Eski bir yazma dîvânın mukaddimesine yazılmış; gördüm.

İbrâhîm Efendi burada icrâ-yı meşîhat eylediler. Kırk sene kadar bulundular. Hamzavîlere karşı o zamânın hükûmeti şiddet-i i'dâm siyâseti gösterdiğinden Hz. Şeyh, ziyâdesiyle tesettür etmiş ve Hakîkî Osmân Efendi'ye ve Abdülehad en-Nûrî'ye ve Hz. Hüdâyî'ye arz-ı nisbet ederek Halvetî ve Celvetî'den görünmüştür.

Hulûl-ı ecel-i mev'ûduyla irtihâl eden ricâl-i Hamzaviyye'dendir. **Dil-i Dânâ** nâmıyla vahdet-i vücûda dâir bir manzûmesi ve mürettep bir **Dîvân**'ı vardır.

"*Yazıldı bin yirmiüç târîhinde*" diye Dîvân'da işâretleri vardır. Teberrüken ba'zı nutuklarından nakl olundu:

İlâhâ ilmine yok hadd ü gâyet
Hudâyâ vasfına hiç yok nihâyet

Bütün eşyâya zâtındır müsemmâ
İdersin her nefesde bin tecellâ

Şerîkin yok nazîrin yok Ahad'sin
Münezzeh zâtın Allâhu's-Samed'sin

Kemâl ü hikmetin ânen-fe-ânen
Zuhûr itmekde dâim âşikâren

Hüve'l-Evvel Hüve'l-Âhir'sin ey Hak
Hüve'l-Bâtın Hüve'z-Zâhir'sin ey Hak

Cemî'-i şeyde nûrun oldu zâhir
Bütün şey nûruna oldu mezâhir

Dü-âlem nûruna garkdır ser-â-pâ
Ne varsa sun'una âyât-ı kübrâ

Gören gözlerde nûrundur ilâhî
Görünen yüzde nûrundur ilâhî

Senin nûrunla söyler cümle diller
Senin nûrunla pür-nûrdur gönüller

* * *

/292/*Dil-i insân-ı dânâ hidmetinde pâsbân oldum*
Gönül sîmurğ-ı ankâsına kalbde âşyân oldum

Gönül âyînesin pâk eyledim gayrın hayâlinden
Tecellî eyledi Hak zâhir oldu ben nihân oldum

Kuruldu sohbet-i kudret içildi bâde-i vahdet
Yed-i sâkî-i bâkîde şarâb-ı erguvân oldum

İçüp vahdet şarâbın teşne-diller oldular ser-mest
Ol içmekden oların cânına rûh-ı revân oldum

Bu sûret âleminde zâhirim bir şey değil ammâ
Bu sûret âleminde Hak ile cân-ı cihân oldum

Bu cismânî cihânda cismimin adıdır İbrâhîm
Dehir âyînesinde ân-ı dâimde zamân oldum

* * *

Eğer Hakk'ın cemâlin görmeye müştâk isen âşık
Nazar kıl sûret-i İbrâhîm'e eyyâm-ı fırsatdır

* * *

Hak'ın kurbünde İbrâhîm mukarreb
Olaldan hâsıl itdi âlî-meşreb

* * *

Gehî ismim okurlar Şeyh İsmâîl Oğlan Şeyh
Gehî ismim okurlar Sârbân Ahmed kerem-kârâ

Gehî ismim Alâeddîn olur gâhî Hüsâmeddîn
Gehî bî-ism ü bî-sûret zuhûrum ideler icrâ

Gehî ismim okurlar Hamza Beğ gâhî İmâm İdrîs
Gehi İbrâhîm ismiyile Oğlan Şeyh olur cem'â

Kasîde-i Elfiyye'sinden:

Fuyûzât-ı ilâhî bana ceddim Şâh Alî'dendir
O dahi Sârbân Ahmed'den almışdır yed-i tûlâ

Babası Pîr Alî'den sonra Kutb-ı âlem olmuşdur
Zamânında tulûu olmuş idi âftâb-âsâ

O dahi İbn-i Yâmin'den irişdi zât-ı Rahmân'a
Şeb-i vuslatda vahdet itdi **Sübhâne'llezî esrâ**

O dahi sırr-ı Sikkîn'den kim almışdı hakîkatde
O dahi Hacı Bayram'dan alupdur sırrı âmennâ

/293/*Bu tertîb üzre sır sârî durur âlemde âdemde*
Bu sırrın sırrını İbrâhim'e kim eyledi îmâ

Dîvân'ından:

Sorarsan her nefes zevkim benim câm-ı safâdandır
Bu âlem içre irşâdım Muhammed Mustafâ'dandır

Gözüm yumsam fenâ fi'llâh gözüm açsam bekâ bi'llâh
Bana bu lutf u bu ihsân Cenâb-ı Kibriyâ'dandır

Benim takrîr ü tahkîkim değildir kendi kendimden
Ebûbekr u Ömer Osmân Aliyyü'l-Murtazâ'dandır

Dışım âşık içim ma'şûk haber-dâr ol bu ma'nâdan
Bu hâliyle bu hâsılım gönüldeki cilâdandır

Yürü zâhid senin aklın bizim tevhîdimiz bilmez
Bu gencin fethi İbrâhîm'e erden evliyâdandır

Müstakîm-zâde'nin **Risâle-i Şattâriyye'**sinde gördüğüm manzûmelerinden:

Sırr-ı Hak'dan zâtı rahmet ismi Abdullâh olan
Zât-ı eşyâya ke-mâ-hî ârif ü âgâh olan

Çün cemâliyle kemâliyle o zât-ı Kird-gâr
Şüphesiz zansız Hüsâmeddîn'den oldu aşikâr

Pertevin saldı o yüzden âleme ol bî-nişân
Sâbit oldur gördüler oldur nişân-ı bî-nişân

Hamza Beğ'de zâhir oldukda o sırr-ı zât-ı pâk
Niceler ol matla'-ı hurşîdden oldu tâb-nâk

Cezbe-i câm ile nice cânı ser-hoş eyledi
Feyze kâbil dilleri ol mest ü medhûş eyledi

Aşikâr oldukda İdrîs-i Velî'de sırr-ı Zât
Gözlüler gördüler oldur bi'l-aşiyyi ve'l-gadât

Nutk-ı pâkinden ayân olmuşdur esrâr-ı nihân
Yüzünü gören kişi eyledi ol dem terk-i cân

Burc-ı keyvâna tulû' itdikde ol şahs-ı kadîm
Görmediler niceler ol nûru oldular racîm

* * *

/294/*Vech-i pâkinden nümâyân itdi sırr-ı kün fe-kân*
Cân-ı pâkinden nihân olmuşdu Zât-ı Müsteân

*"Bâ" vü "Şîn" u "Râ"da perde tutdu rû-yı Zât**
Vech-i İbrâhîm göründü hall olundu müşkilât

ŞEYH HÜSEYN-İ LÂMEKÂNÎ

Bosnalıdır. Tahsîl-i maârifden sonra, tarîk-ı tasavvufa sülûk etmiş idi. Melâmiyye-i Bayramiyye'den Bursalı Kabadüz hazretlerinin hulefâsındandır. 1034/(1625) senesinde irtihâl eyledi. İstanbul'da Dâvûdpaşa civârında Sultân Şâh Câmi'-i şerîfi hazîresinde defîn-i hâk-i gufrândır. Kabirlerini, lehü'l-hamd ziyâret ettim. Üzerinde iki büyük ve yazısız taş sütün vardır.

Müşârünileyh Peşteli veyâ Bosnalı veyâhud Hûrpeştelidir diye tereddüd edenler vardır. **Vahdet-nâme** isminde Türkçe bir eseri ve daha birkaç te'lîfi âlem-i irfânı tezyîn etmektedir.

Şâhsultân Câmi'-i şerîfinde zikr eder ve ders okuturmuş. Târîh-i vefâtını Müstakîm-zâde merhûm muammalı olarak söylemiştir:

Şeyh Hüseyin'in oldu câru'l-kabri perîşân
(شيخ حسينك اولدى جار القبرى بريشان) = Sene 1034/(1625)[343]

Manzûmeleri ve mektûbları makbûldür:

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca
Dik tut gözünü gönle gönülün göz olunca

İnkârı ko dil destisin ol çeşmeye tut dur
Ol âb-ı safâ-bahş ile bu desti dolunca

Çün Hak seni derbân-ı der-i Hânesi itdi
Dur kapıda gayrı koma tâ anı bulunca

343. Bu ibârenin hesaplanmasından verilen tarih çıkmamaktadır. (H)

Sen çık aradan Hânesini sâhibine vir
Bî-şek gelir Allâh evine sen savulunca

Evvel koma kim sonra çıkarmak güç olur güç
Şeytân çerisi hâne-i kalbe koyulunca

Çekdin bu cihân içre nice mihnet ü zahmet
Ol pîr-i Hudâ mürşid-i kâmili bulunca

*Ey **Lâ-mekân**'ın seni ben çok aradım çok*
Sînemde mukîm olducağm tâ duyulunca

Semâ ve devrânı münkir olan Belgradlı Münîrî Efendi'ye yazdıkları mektup, Müstakîm-zâde'nin kitabında görülmekle ehemmiyyetine binâen derc olundu:

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذى حققنا بتحقيق الإيمان وأكرمنا بكرامة تكريم الإذعان والإيقان و وفقنا بتوفيق الإنابة الأزلية طريق العرفان ويسرنا سلوك مسالك أهل الذوق والوجدان . والصلاة والسلام على من أظهر منشأ الأرواح والأبدان المبعوث إلى كافة الناس والجان لإعلام علوم المبدأ والمعاد بنص القرآن . وعلى آله وأصحابه الذين هم المهديين بالكتاب والسنة إلى مدارج الجنان .[344]

"Emmâ ba'd: İzzetli, fazîletli karındaşım Münîrî Efendi hazretlerinin huzûr-ı şerîflerine hakkânî /295/ muhabbeti müş'ir, derûnî selâm ve duâlar ithâfından sonra inhâ-yı muhibbâne budur ki:

Nedir hâliniz? İyi ve hoş, müyesser-i sohbet ü âfiyyette olasınız. Bundan mukaddem bu hayır-hâhınıza irsâl eylediğiniz mektûbunuza cevâb gönderilmekte te'hîr vâki' olmakla bir mikdâr hâtır-mândeliğinizi iş'âr buyurmuş idiniz. İmdi müfârekat vâki' olalıdan beri mektûbunuz gelmediğine biz dahi dil-gîr olduğumuzu i'lâm için bizim Hacı Bey muhlisleriyle mektûb-ı muhabbet-üslûb ısdâr olundu. İnşâa'llâhu teâlâ avdet eylediklerinde selâmetinizi ihbâra himmet eyleyesiniz. Vürûdu bâis-i inşirâh-ı sudûr-ı ahbâb olacağında iştibâh yoktur.

Eğer bu cânib ahvâlinden istifsâr olunursa, li'llâhi'l-hamdi ve'l-minne, dâire-i sıhhatte olup, hakkânî dostlar ile dîdâr müşâhedesi üzerindeyiz. Hudâ-yı Rabbi'l-izze, gayrîlere dahi müyesser eyleye, bi-mennihî.

344. "Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Bizi imânın gerçeğine ulaştıran, bir işi en iyi yapıp kavrama imkânını ikrâm eden, irfan yolunun ezelî inâyetine muvaffak kılan, manevî zevk ve vicdân ehlinin yoluna girmeyi bize kolaylaştıran Allah'a hamd olsun. Salât ü selâm, rûhun ve bedenin menşeini açıklayan, bütün insanlara ve cinlere gönderilip onlara Kur'ân nassıyla mebde' ve meâd ilmini öğreten (Rasulu'llâh)'a, onun, Kitap ve Sünnet'le hidâyete erdirici olan âline ve ashâbınadır." (H)

Evkâtımız fukarâ ile gâh musâhabe ve gâh mütâlâa ve gâh evliyâ-yı kirâm ve meşâyıh-ı izâm (kaddesa'llâhu esrârahum) hazarâtının vaz' buyurdukları tarîk-ı müstahsene muktezâsınca, zikru'llâha iştigâl üzre güzârendedir. Eğerçi, tarîkımızda devrân ile semâ' olagelmemiştir. Lâkin cevâmi' ü mesâcid ve hânkâh u zevâyâda fukarâ-yı sâlikîn ve meşâyıh-ı kümmelîn cem' olup devrân ve semâ' ediyorlar. Fî-zamânınâ ulemâ-yı kirâmdan nice fuhûl ve eşrâf hâzır olup, men' eylemediklerinden mâ-adâ, istimâ'-ı semâ' ile mütelezziz ve cezebât-ı ilâhiyye ile müncezibdirler. Ol ecilden biz dahi onların tarîkat ve sünnetlerin men' etmeyi revâ görmeyip, belki fukarânın şevkları galebesiyle tevâcüd ve vecdlerinin izdiyâdına müteallik umûrda müsâmaha etmelidir.

Bâ-husûs bu bâbda Seyyidü'l-mürselîn ve Hâtemü'n-nebiyyîn ve Rahmeten li'l-âlemin aleyhi's-salavâtü'l-Meliki'l-Muîn hazretlerinin ashâb-ı suffe (rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn) ile vâki' olan muâmelât ve muvânesâtları ve kavm-i Habeşe'nin raks ve semâlarını men' buyurmayıp, Hz. Âişe-i Sıddîka (radıya'llâhu anhâ)'ya bi'z-zât seyr ettirdikleri ve ashâbdan bir kaç kimseye sürûr u neşâtı mûris ba'zı kelimât buyurduklarında, onlar dahi kemâl-i zevklerinden huzûr-ı şerîflerinde kıyâm ve semâ' eyledikleri hâlde men' buyurmayıp, inşirâh âsârı gösterdikleri hadd-i tevâtüre vâsıl olmuştur. Bundan mâ-adâ şerîat ve tarîkatın pîşvâsı Seyyidü'l-enbiyâ, ser-halka-i asfiyâ aleyhi salavâtu'llâhi'l-Meliki'l-a'lâ'nın ümmetinden olup, kalbleri mehbit-ı tecelliyyât-ı ilâhiyye ve mahzen-i esrâr-ı Rabbâniyye olan kâmil ü mükemmiller bu âna değin men' buyurmayıp belki âlem-i imkândan inkıtâa sebeb ve tahsîl-i ma'rifet-i ulûm-ı ledünniyyeye bâis bilip, sulukların onların üzerine /296/ binâ eylemişlerdir. Onlara muhâlefet üzere olup, evkât-ı azîzemizi bunların men'inde izâadan ise, kendi nefsimizde olan menhiyyâtı men' ve ref'e sa'y etmemiz evlâ ve ahrâ idüğü ulü'l-elbâba zâhirdir. Zîrâ kendi hâlimizden suâl, aharın ahvâlinden takdîm olunacağında iştibâh yoktur.

Benim rûhum! İstimâ' olundu ki, bu makûlelerin bâbında ba'zı tahrîrâta mübâşeret ve mecâlis ü mahâfilde def'leri husûsunda mübâderet olunurmuş. Eğerçi, tavâif-i sûfîyye müsâvî olmayıp zevk etmiş ile etmemişin rütbesi ve hâli, (قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ)[345] *âyet-i kerîmesi mısdâkınca bir değildir. Fakat bilmeyenleri, bilenlere takdîm ediyorlar.* (من تشبه بقوم فهو منهم)[346] *ve emsâli ehâdîs-i şerîfe muktezâsınca tahkîk ricâsına taklîd ediyorlar.*

Husûsan bir kavm ki, tarîkatlarının sünnetini bizim sözümüz ile terk ihtimâli her giz me'mûl değildir. Men'lerine kalkışmak, ancak tazyî'-ı evkâttan gayri bir şey değildir. Sizinle Hakkânî uhuvvetimiz hasebiyle bu bir kaç sözü sâha-i kırtâsa döktük. Bundan dolayı hâtırınıza gubâr târî olmasın. Zîrâ hakkânî muhabbet elbette veliyy-i sâdık ile münâsahayı mû-

345. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" 39. Zümer sûresi, 9. (H)
346. "Kim bir kavme benzerse o, ondan olur." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 240. (H)

cibdir. (كما قال رسو ل الله صلى الله عليه وسلم إذا أحب أحدكم أخاه فليعلمه إياه وكما قال الله تبارك وتعالى : وتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ .)[347]

Sadaka'llâhu'l-azîm ve belleğa Rasûluhu'l-kerîm. Bâkî selâmu'llâhi aleykum ve rahmetu'llâhi ve berekâtuh.

Ed'afu'z-zuafâ, hâdimü'l-fukarâ

eş-Şeyh Hüseyn-i Lâmekânî"

ŞEYH OSMÂN-I HAKÎKÎ

"Hakîkî-zâde" dahi derler. "Şeyh Hakîkî Bey" diye yazanlar da olmuştur. İstanbulludur. Seyyid Nizâm-zâde Seyyid Seyfullâh Efendi hazretlerinin hulefâsındandır. İbrâhîm Efendi müşârünileyhden ahz-ı feyz edenlerdendir. Eğrikapı dâhilinde kâin hânesini tekkeye kalb ve tarîk-ı meşâyıha vakfetmiştir. 1037/(1628)'de irtihâl ile zâviyesi mezâristanına defn edildi. "Kelimetü't-takvâ": (كلمة التقوى) târîhidir. Mürettep **Dîvân'ı** vardır.

Hakîkat ehli olanlar bilür nûr-ı Hudâ zikrin
Mukallid ayn-ı a'mâdır göremez evliyâ sırrın

Şular kim nakş ile hem-reng olub cismini cân itmez
Karîn-i dîvdir bilmez Mesîh-i cân-fezâ sırrın

Ne bilsün aşkı nâkıslar kemâl ehlinin esrârın
Çü bilmez Bû Leheb kurb-ı makâm-ı Mustafâ sırrın

/297/Maârif nûruna vâsıl olan insân-ı kâmilden
Sülûku Hakk'adır dâim bilür ol kibriyâ sırrın

Hakîkî sırr-ı vahdetden irişdi ilm-i tahkîka
Anınçün inkişâf itdi cihânda dû-serâ sırrın

Gazel

Firkatinden âlemi tutdu figânım gel yetiş
Tende cânım kalmadı rûh-ı revânım gel yetiş

347. Rasûlullah (s.a.s.)'in buyurduğu gibi: "Biriniz bir kardeşini seviyorsa, bunu ona bildirsin." Tirmizî, **Sünen,** zühd, 54; Ebû Dâvûd, **Sünen,** Edeb, 113. (H)
Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "Birbirine Hakk'ı tavsiye ederler..." 103. Asr sûresi, 3.) (H)

Vaktidir cân viresin cânsızlara hem çün Mesîh
Çâre kıl ey nutk-ı hayy-i câvidânım gel yetiş

Düşmüşüm bahr-ı gamın ka'rına gavvâs olmuşum
Dürr-i vaslın isterim ey bahr-kânım gel yetiş

Çekdi girdâb-ı gamın aldı vücûdum zevrakın
Kıl meded ey dest-i hasret Lâmekân'ın gel yetiş

Zulmet-i zulm-i felekden bu ***Hakîkî*** *bendeni*
Kurtar ey mihr-i cihân sâhib-zebânım gel yetiş

* * *

Bülbül-i şûrîdeyim gülden nasîbim vâr benim
Sanmanız bî-hûdedir gülden nasîbim vâr benim

Bû-yı Hak'dan ***Dervîş Osmân*** *lezzet almışdır hemân*
Sanmanız bî-hûdedir gülden nasîbim vâr benim

Silsile-i Sinâniyye bu zâttan yürümüştür. IV. cildde 176. sahîfede Sinânîler bahsinde tafsîlât derc olunmuştur. Mürâcaat buyurula.

Bir hâtıra:

Acabâ Hakîkî başka, Dervîş Osmân başka mıdır? Ba'zı manzûmelerde "Hakîkî", ba'zılarında "Dervîş Osmân" denilmesi tereddüdü bâis oldu. Hâlen elde ve kütübhânelerde **Dîvân**'ına tesâdüf olunamadı. Binaenaleyh hall-i müşkil edilemedi. Kendine, "Şeyh Osmân-ı Hakîkî" ve "Şeyh Hakîkî" ve "Hakîkî-zâde" denilmesi fakîri tereddüdden kurtaramadı.

ŞEYH HÂDÎ AHMED EFENDİ

Urefâ-yı sûfîyyedendir. Hüseyn-i Lâmekânî halîfesidir. Vahdete dâir bir eseri ve silsile-i Bayramiyye hakkında latîf bir manzûmesi vardır.

ŞEYH SUN'ULLÂH-I GAYBÎ

Eâzım-ı ricâl-i Halvetiyye'den Hz. Merkez'in hulefâsından Şeyh Ahmed-i Beşîr'in[348] hafîdidir. Pederi Ahmed Efendi'dir. Eâzım-ı sûfîyyeden çok yüksek bir zât-ı âlî-kadrdir.

348. Bu zât Kalburcu şeyhi Pîr Ahmed Efendi ise, Hz. Sünbül'ün halîfesidir. III. cildde 278. sahifede bahsi geçti.

Hamzavîlere karşı hücûmun şiddet kesb ettiği bir zamânda pek ziyâde tesettüre mecbûr olduğundan, tercüme-i hâllerine dâir kimse hiç bir şey elde edememiştir. Esâsen Gaybî tahallusu da âlem-i ihtifâda yaşadığını göstermektedir.

Elde bulunan âsâr ve eş'ârıyla mümkin mertebe hakk-ı âlîlerinde ma'lûmât edinilebildi.

An-asl Kütahyalıdır. Kütahya'da irtihâl eylemiştir. Orada "Musallâ" denilen câmi'-i şerîf hazîresinde medfûn ve rahmet-i Rahmân'a makrûndur.

Müretteb **Dîvân**'ı, **Keşfü'l-Gıtâ** isminde bir manzûmesi, **Tarîku'l-Hak fi't-Teveccühi'l-Mutlak, Rûhu'l-Hakîka, Sohbet-nâme, Bey'at-nâme** cümle-i âsârındandır.

Rûhu'l-Hakîka'yı 1072/(1662) senesinde yazmış. Demek ki, şeyhi olan, Olanlar Şeyhi **/298/** İbrâhîm Efendi hazretlerinin irtihâlinden yedi sene sonra ber-hayât bulunuyorlardı. İstanbul'a gelip gelmedikleri anlaşılamıyor. İbrâhîm Efendi ile berây-ı mülâkat gelmiş olmaları ihtimâli kuvvetlidir.

Feylesof Rızâ Tevfîk Bey, Şeyh Sun'ullâh'ı Bektaşî ve Hurûfî diye kitâbına almış ve "Gaybî Baba" diye Bektaşî neş'esiyle yazmıştır. Hâlbuki onun dahi, şeyhi gibi, Bektaşîlikle alâkası yoktur. Bunların ilmi esrâr-ı tevhîdde yüksek düşünceleri, sözleri olmak hasebiyle, Bektâşîler arasında ne büyük cânlar yetişmiş diye berây-ı işhâd bunları, "Baba" diye ortaya sürmesi mugâyir-i edeb ü hakîkattir. Gaybî hazretleri, Hurûfîliğin rakam ve hesâbâtına ve te'vîlât-ı garîbesine atf-ı nazar-ı ehemmiyyet etmeyerek, felsefe-i hakîkati tedkîk etmiş büyüklerdendir, ve's-selâm.

Kemâlât-ı ârifânesi, şeyhi İbrâhîm Efendi'dendir. Meslek-i ârifânesini öğrenmek için **Bey'at-nâme**'sini ve **Rûhu'l-Hakîka** nâm eserini mütâlâa elzemdir efendim. **Keşfü'l-Gıtâ** nâm eseri doksandokuz beyittir. Bu mevzûn kasîde, selâsetten mahrûm olup, ifâdede kusûrlu ise de târîh ve felsefe i'tibâriyle pek mühimdir. Vesâik-i sûfîyyedendir. Bir kaç beyit nakl ediyorum:

Bir vucuddur cümle eşyâ ayn-ı eşyâdır Hudâ
Hep hüviyyetdir görünen yok Hudâ'dan mâ-adâ

matla'ıyla başlayan bu uzun kasîdenin bi'l-hâssa şu beyitleri şâyân-ı dikkattir; maksûd-ı âlem olan âdeme hitâb ediyor:

Âlem-i kuvvetde her bir nesne kim mevcûd idi
Âdem'e geldikde fi'le geldi bî-çûn ü çerâ

Cümle-i esmâyı câmi' nüshadır zâtın senin
Zât-ı Hak'dan şânına nâzil değil mi küllühâ

Hayy-ı âlemsin ki zâtın bahş ider her-dem hayât
Âşiyân-ı âleme sensin bilürsin ol hümâ

Âlemin sensin murâdı hep irâdet sendedir
Zâtın ile hâsıl oldu âleme hep mâ-yeşâ

Nutk-ı âlemsin ki âlem buldu nutkundan vücûd
Ayn-ı cân-bahşın ser-âlem bir şecerdir gûyâ

Ayn-ı âlemsin ki âlem sende gördü vechini
Dîde-i hak-bînin ile seyr ider hüsn ü bahâ

Âlemin sensin kulağı olmasaydın sen eğer
İşidilmezdi kalurdu nutk ile savt u sadâ

Sohbet-nâme'sinden:

"Azîzim efendim! Bu hakîrleri taltîfen biz sizin vâlid-i hakîkîniziz. Müstehıkk-ı maâşınız muntazam olsun olmasun, gönlünüz bizimle olmak kâfîdir. Âbâ vü ecdâdınızın yolunu terk etmemek, onların âyîn ve erkânları üzere ahbâba va'z u pend ve ihyâ, geceleri tevhîd-i şerîf ve deverândan hâlî olmamak gerektir buyurdular."

İnsân-ı kâmil ve nefs hakkında bir iki zarîf Türkçe şiir söylemiştir. "*İnsân-ı kâmili bu mertebe görünce, dünyâda tasarruf sâhibi olduğuna bi't-tab' sıdkla inanıyor. Öyle olunca gönül kırmamalı. Hele evliyânın, kâmil insânların gönlüne dokunmamalı, onlar sâhib-i tasarruftur. Bir âh ederlerse, gidersin gürültüye.*" diyor. Bu ma'nâda garîb bir şiiri vardır:

Erenlere hor bakma
Sakın berbâd olursun
/299/*Gönüllerini yıkma*
Sakın berbâd olursun

Özün tutgıl yüzüne
Ayak basgıl izine
Toz kondurma sözüne
Sakın berbâd olursun

Aşk üzerine de güzel şiirleri vardır. En iyi Türkçe şiir yazan, şuarâ-yı sûfîyyemizdendir. Hem sathî nazar değil, felsefesini iyi anlar ve iyi anlatır bir şeyh-i muhteremdir. Kütahyalılar arasında, "Hudâ Rabbim" diye şöhret bulmuştur. Akâide müteallik bir kasîdesinden kinâyedir.

Erzurumlu İbrâhîm Hakkı hazretlerinin **Ma'rifet-nâme**'sinin nüsha-i matbûasında 262. sahîfesinde, "Nev'-i Râbi'" bahsinde, "Hudâ Rabbim" diye başlayan uzun manzûme, Sun'ullâh-ı Gaybî'nin iken sehven, nasılsa İbrâhîm Hakkı'nın diye neşr olunmuştur. **Ma'rifet-nâme**'ye işâret eyledim. Sun'ullâh-ı Gaybî hazretlerinin ne yüksek ve sağlam i'tikâdı olduğu, bununla da nümâyândır, azîzim. 116 beyitten ibârettir.

Rûhu'l-Hakîka'sından:

"Benim azîzim âgâh ola ki, tarîkimizin mebnâsı muhabbet ve resm-i âyînimizin muktezâsı sohbet ve netîce ve gâyeti ma'rifettir. İbtidâ-yı hâlde muhabbette fenâ ve esnâ-yı hâlde sohbete mülâzemette vefâ ve intihâ-yı hâlde ma'rifette bekâdır. Ya'nî evvelâ şeyhin yoluna mâl ve ten ve cân sakınmayıp, şeyhini Allâh'ı sever gibi sevmek, sâniyen, şeyhin hizmetine bel bağlayıp, ale'd-devâm sohbetine mülâzım olmaktır. Şeyhinin ağzından çıkan kelimât-ı kudsiyye ve esrâr-ı ledünniyyeyi cân u gönülden kabûl eyleyip sözünü dinlemek ve anlamaktır. Sâir tarîklarda olan riyâzât-ı şâkka ve mücâhedât-ı bedeniyye ve kesret-i evrâd ü ezkâr ve deverâna ısrâr üzre i'tibâr-ı tarîkimizin esâsı ve resm-i âyînimizin mebnâsı değildir. Zîrâ cemî'-i a'mâlin kemâli, ashâbını cennete ve cennet içinde rif'ata nâil eylemektir. Ammâ aşk u muhabbetin meâli erbâbını ma'rifete ve nûr-ı ma'rifetle ru'yete ve vahdete vâsıl eylemektir."

Şeyh Sun'ullâh-ı Gaybî hakkında bir el mecmûasında şu satırları okudum:

"Gaybî hazretleri devr-i fıtriyyeyi ve kemâl-i insâniyyeti âsâr ve eş'ârında mevzû'-ı bahs eder. Şöyle ki: Bu mevcûdât kendini idrâk edebilecek bir hâlde değildi. O rûh-ı âlem her sûrette tecellî ederek ikmâl-i devr edince, nihâyet insân sûretinde cilve-i cemâlini gösterdi. "İstivâ" bu demektir. Tecellî-i insânda devr tamâm oldu, durdu, istivâ etti. İnsânın vücûdu Arş'tır. Kelâm, akl ü idrâk, kemâliyle insânda göründü ve zuhûr etti. Binâenaleyh kenz-i mahfî aşikâr olmuş oldu. Ya'nî kendini idrâk edip bilmek isteyen tabîat-ı külliyye, terkîb-i kuvâ ederek insânı vecde getirince, insânın akl ü idrâki sâyesinde kendini de bilmiş, tanımış oldu, demektir.

Kuvâ-yı tabîiyyenin böyle bir insân vücûda getirecek sûrette toplanması 'haşr'dır. Mevt-i zâhirî ile fenâ-pezîr olup da, eczâ-yı bedenin yine tabîat-ı câmideye rucûu da 'neşr'dir. O hâlde insân sahîhan hilkatte maksûd-ı yegânedir, maksûd-ı aslîdir. Âdetâ ağacın meyvesi gibidir. Meyve nasıl bütün bir ağacın kabiliyyetini câmi' ise nüsha-i kübrâ ve berzah-ı câmi' olan insân dahi bütün şu kâinât-ı mâddiyyenin zübdesidir, özüdür.

Akl ü idrâki i'tibâriyle de kulağıdır, gözüdür. Âdî ve şakî adamlar ham yemişe benzerler. Kâmiller olgun yemiştir. Ondan tekrâr bir ağaç vücûda gelebilir ve binlerce yemiş verir. İnsândan koca bir kâinât çıkar. Cennet ve Cehennem, Arş ve Kürsî hep ondadır. Tabiî, çekirdekten ağacın, ağaçtan çekirdeğin peydâ olması da 'devr' demektir. Tabîatta bütün bu kevn ü fesâd, bir insân-ı kâmil yetiştirmek içindir."

Gaybî hazretleri işte bu felsefenin en ince tafsîlâtına vâkıftır. Ağaç ve çekirdek teşbîhi mühimdir. Şu şiirinde neler söyler:

Bir vücûddur cümle eşyâ ayn-ı eşyâdır Hudâ
Hep hüviyyetdir görünen yok Hudâ'dan mâ-adâ

Bu nutkundan bahs olundu. Uzun bir kasîdedir.

Bir şecer farz idelüm başdan başa bu âlemi
Fehm idevüz tâ murâdımuz murâd üzre dilâ

Dâiye düşdü nevâya kendi zâtın bilmeye
Bâtınından kopdu nâçâr kuvvet-i neşv ü nemâ

Geldi hâke anda dahi bulmadı kendüzini
Gitdi sâka tâ ki ola derdine andan devâ

Bu felsefesini anlattıktan sonra yaprağa, çiçeğe gelir. Nihâyet yine meyve sûretinde kemâlini bulup tekmîl-i devr eylemiş olur:

Âkıbet bunları da terk itdi geldi meyveye
Gördü kendini temâmet zâtına itdi senâ

İşte bu bir devr-i nâ-mütenâhî teşkîl ider. "*İnsân ve insâniyyet hayy-i lâ yemûttur*" demek istiyor.

Çün kemâle irdi meyve hatm olur anda işi
Meyve-i âhar tekâzâsına düşer iştihâ

Sûret-i misliyyesine cilve eyler ol yine
Devr-i dâim bu tecellî üzre olur rû-nümâ

Bu nutku pek mühimdir:

Sana âlem görünen hakîkatda Allâh'dır
Allâh birdir va'llâhi sanma kim bir kaç ola

Bir ağaçdır bu âlem meyvesi olmuş Âdem
Meyvedir maksûd olan sanma kim ağaç ola

Bu Âdem meyvesinin çekirdeği sözündür,
Sözsüz bu âdem ü âlem bir anda târâc ola[349]

Bu sözlerin meâli kişi kendin bilmekdir
Kendi kendin bilene hakîkat mi'râc ola[350]

Hak denilen özündür özündeki sözündür
Gaybî özün bilene rubûbiyyet tâc ola[351]

Ricâ-yı fakîranem:

Seyr ü sülûku ikmâl etmeyen, vahdet-i vücûd esrârını anlamayan kimseler, bu bahisler üzerinde tevakkuf etmemelidir. Zamân-ı inkişâf-ı hakîkata ta'lîk-i hâl ederek bu bahsi geçmelidir. Zîra dalâlete düşer. Hakîkatta, tevhîd-i zâta âşinâ bir merd-i rûşenâ olan Hz. Gaybî'nin sözlerini anlamak için feyz-i ilâhî lâzımdır, nûr-ı aynım.

Manzûmelerinden:

Ne O budur ne bu O'dur kamu O
Hemân varlık O'dur şirkden elin yu

Enâniyyet sana perde olupdur
Tecellî eyler ise sen seni ko

Ayân olmaz muhakkak mâ-hüve'l-Hak
Kalırsa sende senlikden ser-i mû

349. Yani senden maksûd, ilâhiyyü'l-asl olan kelimâtdır.
350. "*Men aref* sırrı budur. İnsanın kendi vicdânına girip, bu hakîkati tayakkun etmesi mi'râc-ı hakîkattir.
351. Sırr-ı ulûhîyyetin vicdânda tecellî ettiğini ve vicdânın, Arş-ı Rahmân olduğunu anlaması, rubûbiyyeti de anlamış olmaktır, demek istiyor.

Hakîkatda hüviyyet bu nefesdir
İşâretdir ana gûyâ bu hâ hû

Nefes hak olduğuna **Gaybî** *hüccet*
Münezzehdir denilmez ana şu bu

* * *

Ne meczûb-ı ilâhî ol şerâyı'da kusûr eyle
Ne mahcûb-ı ilâhî ol hakâyıkda küsûr eyle

Ne hâli ko ne kâli ko olagör mecmau'l-bahreyn
Tenin şer'a muvâfık kıl dilin sırra kubûr eyle

Ne mest ol aşkıla dâim ne ayık ol bu gafletle
Miyân-ı zühd ile irfânı cem' idüp ubûr eyle

/300/*Celâl ile cemâlin imtizâcından durur âlem*
Ne mahzûn ol bu dehr içre dem-â-dem ne sürûr eyle

Bu kesret zehrine mahlût olupdur sekr-i vahdet(de)
Aceb ma'cûn-ı ekberdir yiyüp **Gaybî** *huzûr eyle*

* * *

Hakîkatda amel ey Hakk'a tâlib
Gönülden olmadır pîre murâkıb

Kamu bildiklerin kaldır aradan
Fenâ kesb eyle kalmasın meâyib

Mücellâ olsa dil levs-i kederden
Dem-â-dem aks ide ilm-i mevâhib

Vücûdun zerresin aşk ile mahv it
Sana hâzır ola hep cümle gâib

Hakîkatde ledün tâliblerine
Maârifle hakâyıkdır manâsıb

Gönüldür çün tecellî-gâh-ı Hazret
Sivâ-yı Hak hiç olur mu metâlib

Özün vahdetde yeksân eyle **Gaybî**
Bir ola tâ sana mağlûb u gâlib

* * *

Hakk'a irmek ister isen sohbet it merdân ile
Ya'ni ten kaydını ko zevk üzre ol cânân ile

Cân ile tenin arası bunca yıllık yoldurur
İrmeğe mi'râc-ı câna sâlik ol vicdân ile

Mâh-ı nev kalbin mukâbil eyle pîr-i şemse kim
Aks üzre ilm ledünnî dolasın irfân ile

Hulk-ı Hak ile tahalluk itmeğe sa'y eyle var
Kalb-i pâkin Cennet ola hûr ile gılmân ile

Aşk ile zenb-i vücûdu mahv idüp **Gaybî** *yok ol*
Âlem-i vahdetde birlik süresin Sübhân ile

Bey'at-nâme'sinden:

"Ulular cemî-i zamânda, "*Şeyh bir, dervîş bir olur.*" demişlerdir. Görmez misin, Hz. Risâlet-penâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin zamân-ı saâdetlerinden bu âna kadar gelince, "*Esrâr-ı ilâhiyyeden âgâh olan kibâr, her devirde hakîkat-i bey'ata mahal ve müstahak olup, hâmil-i sırr-ı Hudâ olmağa kâbil ancak bir yârdır. Sâiri, ahyâr ve ebrâr ve a'vân u ensârdır.*" diye buyurdular. Yoksa zamânımız şeyhleri gibi, sûret-i insânda olan hayvânın her birini bey'ata mahal ve sezâ-vâr /301/ görüp, "*Filân şu kadar bin adama bey'at verdim, bu kadar dervîşim vardır.*" diye iftihâr eylememişlerdir. Belki her biri, "*Asrımızda bey'at verecek adam bulmadık.*" diyü şikâyet eylemişlerdir. Hattâ Molla Hünkâr hazretleri "*Bir buçuk dervîşe kâdir oldum.*" buyurmuşlardır. Cedd-i a'lâmız Kalburcu şeyhi Pîr Efendi hazretlerini, Ca'fer Paşa ziyârete gelip, bi'l-münâsebe, "*Sultânım! Dervîşiniz çok mu?*" demiş; "*Gelir gider çokdur.*" demiş. "*Dervîşim vardır.*" dememişlerdir.

Azîzim, mürşidim İbrâhîm Efendi hazretleri, "*İstanbul'da kırk sene mikdârı vardır vahdet davulunu çalıyoruz, ancak bir adama eriştirebildik. Ondan gayrı muhabbetimize giriftâr ve sırr-ı hakîkatımıza yâr yoktur. Sâir gelip gidenler müellefetü'l-kulûb makûlesidir.*" buyurdular."

Benim azîzim âgâh ola ki, Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Azîm'inde (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ)[352] buyuruyor. Cemî-i müfessirîn bu âyet-i kerîmenin nüzûlü hakkında demişlerdir ki:

352. "Andolsun ki, o ağacın altında sana bîat ettiklerinde, Allah, mü'minlerden râzı olmuştur..." 48. Fetih sûresi, 18. (H)

"Fahr-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) hazretleri, Hudeybiyye dedikleri yere indiler. Ashâbdan Harrâş b. Ümeyye'yi Mekke-i Mükerreme'ye gönderdiler ve "*Mekke kavmine bizden haber ver. Ceng ü cidâl için gelmedik. Maksadımız umreye varmaktır, mümâneat etmesinler.*" buyurmuşlardır.

Harrâş, bu emr-i celîli Mekke kavmine teblîğ etti. Sözünü dinlemediler, men' ettiler. Fahr-i âlem efendimiz, Hz. Osmân'ı gönderdi, habs ettiler. "*Şehîd oldu.*" diye şâyiât dahi oldu. Ol zamân Rasûl-i ekrem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*), ashâbını toplayıp, bir ağaç dibinde bunlara bey'at verdi. Bey'atin mazmunu bu idi ki, "*Kim benim yoluma, benim sözüme, mâl ve cân ve teni fedâ eyleyip, dostumu dost, düşmânımı düşmân bilir de her hâlde bana mütâbeat ve muvâfakat eder ve sözünde sâbit kadem olur?*" buyurunca ashâb-ı kirâm, zekâ ve kiyâset ve nûr-ı firâset ile anladılar ki, Fahr-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleri kendilerinden emîn değildir.

Habîb-i Hudâ'ya, bi-kemâlihî i'timâd hâsıl olsun diye cümlesi tecdîd-i bey'at eylediler de, Rasûl-i Ekrem'in elini birer birer ellerine alıp, "*Senin yoluna, senin sözüne mâlımızı, cânımızı, tenimizi fedâ ile her hâlde sana muvâfakat eder ve bir vechile rızâ-yı risâlet-penâhına muhâlefette bulunmayacağımıza ahd eyleriz.*" dediler."

/302/ Şeyhinin lisân-ı hakâyık-beyânından sâdır olan sözleri hemen sebt-i sahîfe-i irfân edegeldiğinden bu esere, **Sohbet-nâme-i İbrâhîm Efendi** nâmını vermiş ve ona da, **Bey'at-nâme-i Sun'ullâh** diye bir zeyl yazmıştır.

Sohbet-nâme'sinden:

"Muhabbet-i kâmile hâsıl oldukça ilhâm ve rü'yâ-yı sâliha ile cümle müşkiller hallolunur. Muhabbetten tıfl-ı ma'nâ hâsıl olur.

Bir şeyh-i kâmilin söylediği sözü, mürîd derhâl kabûl eylerse, nikâh-ı ma'nevî hâsıl olur.

İbâdât u tâattan ve mücâhedât ve riyâzâttan ve esmâ vü ezkârdan ve evrâd u uzletten ve çile vü halvetten maksûd ve netîce, tâlib, kendi hakîkatına erişmek ve kendi özünden haber-dâr olmak, bi-kemâlihî mâhiyyetini bilmektir. Bu maksada yol ise, ikiden hâlî değildir: Yâ mücâhede-i bedeniyye ki, vâdî-i berzahîdir. Yâ cezbe-i ma'neviyye ki, şâh-râh-ı ma'nevî ve râh-ı vahdetidir. Nitekim Kâsım Envâr, bu beyit-i ra'nalâriyla aşikâr buyurmuşlardır:

از دو بیرون نیست ره کر مرد راهی این بدان

یا طریق جذبه باید یا طریق اجتهاد[353]

353. "Şunu bil ki, eğer bir yolun adamıysan şu iki halin dışında değilsin: Ya cezbe yolu gerek, ya da ictihad yolu." (H)

Huzûr isteyen, zuhûr istemez; zuhûr isteyen, huzûr istemez. Muhabbet isti'dâdın cilâsıdır. Halkın mâ-lâ-ya'nî ile iştigâli, sohbet kadrini bilmediklerindendir. Sıddîklar hakkında, yetmiş adam, "*Filân kimse mülhiddir, zındıktır.*" demedikçe mertebe-i velâyete kadem basılmaz.

Namâzın hakîkati, Hak'la dâimâ vuslat olduğunu beyân sadedinde:

نماز ابلهان سهو سجودست

نماز عارفان محو وجودست [354]

buyururlar imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)"

Cenâb-ı Şeyh Sun'ullâh-ı Gaybî rehber-i pür-şân
Serîr-i ma'rifetde câlis olmuş bir şeh-i devrân

Azîzi mürşidi İbrâhim'e peyrev olup gelmiş
Hakîkat âleminde sâhib-i esrâr-ı bî-pâyân

İlâhî bizleri esrâr-ı zâtından haber-dâr it
Günâh-kârız inâyet kıl bi-hakk-ı Hazret-i Kur'ân

354. "Abdâlların namâzında sehiv secdeleri bulunur. (Hâlbuki) ârîflerin namâzında vücûd mahvolur." (H)

(HAMZAVÎLER)

/303/ eş-ŞEYH BÂLÎ-İ BOSNEVÎ eş-ŞEHÎR bi-HAMZA

Ricâl-i Hamzaviyye'nin pîş-vâsı olan bu zât-ı muhterem, târîh-i Osmânî'de bile yer tutmuş ve cidden bir meslek-i hakîkat ta'kîb eylemiştir.

Ankaralı Şeyh Hüsâmeddîn'den ahz-ı velâyet edenlerden biri de bu zâttır. Gençliğinde ba'zı vüzerâ hizmetinde ve ziyy-i avâmda olup, lâkin kesret-i riyâzetle sermest-i bâde-i muhabbet idi. Esrâr-ı dili ketm ü ihfâda olup, kıble-i aşk u muhabbete müteveccih ferîd ü yektâ idiler.

Hüsâmeddîn'in yerine geçtikten sonra Bosna'ya nakl ü hicret etmişlerdir. Mervîdir ki, Bosna mey-gedelerine varıp, müstaid adamlar gördükte, "*Ey oğul! Hamrın ne neş'esi olacak, tâib ol; bana gel, sana bâde-i Rahmân vereyim; nûş eyle, kıyâmete değin sekrân olasın.*" diye halkı tarîk-ı Hakk'a da'vet ederdi.

"Hamzavîlik" nâm-ı bülendi, bu zât-ı pür-irfânın tâbiînine verilmiş bir ism-i şerîfdir. **Şakâyık** zeyli Atâî'de: "*Bosnaviyyü'l-asl olup, dört-beş sene mikdârı hilâfet-i ma'neviyye emrinde kâim-i makâm olmuştur. Şer'-i şerîfe nâ-mülâyim ahvâli zuhûr eyledikte, İstanbul'da Tahtakale'de boynu vuruldu.*" deniliyor ve ilâveten, "*Bosna kadısı Bâlî merhûmun ol diyârda mürîdleri nâmına olan mürdeyi teftîş ile hayli kimse ahz ü katl olundu.*" diye yazıyor.

Hamza-i Bâlî'nin şehâdetine sebeb olan, meşâyıh-ı Halvetîyyeden Şeyh Nûreddîn'dir. Seyyid Seyfullâh Efendi, **Câmiu'l-Avârif**'inde der ki:

> "Şeyh Hamza nâmında bir kimse zuhûr edip, halkı kendüye tâbi' kılıp, "*Ammâ mezhebinde vüs'at, ef'âlinde kabâhat vardır.*" diye söylerlerdi. Nureddîn Efendi gayret-i dîn için dâmân der-miyân edip, müftüye ve kadıya gitti, def' u ref'ine ikdâm etti. Boynunu vurdurdu. Etrâfında yüzden ziyâde ahbâbını da öldürttü."

Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh.

Nûreddîn'in oğlu Şeyh Mustafa Efendi "Nureddîn-zâde" diye şöhret-gîrdir. Ammâ babasının zevkinde, meşrebinde değildi. Bi-hakkın evliyâu'llâh'dan idi. Hamzavîliği, hakîkatta anlayanlar pek az idi. Meşhûrdur, o zamân, Kadıköy'de, Fenerbahçe'de onbin kadar insânı "Hamzavî" diye kılıçtan geçirdiler. Orada el'ân rûhâniyyetleri vardır.

Şehîd-i müşârünileyhin ismi "Bâlî Ağa"dır. "Hamza" nâm-ı bülendini Cenâb-ı Hüsameddîn-i Ankaravî tevsîm buyurmuşlardır. Ebussuûd fetvâsıyla 969/(1562) senesinde İstanbul'da Tahtakale civârında Devoğlu Çeşmesi'nde şehîd edilmiş olduğu muhakkaktır. Bu mahalde meşhed-i mubârekleri el'ân mevcûd ve ziyâret-gâh-ı erbâb-ı şuhûddur. Mezâr taşında, "*Kutbu'l-ârifîn, gavsu'l-vâsilîn eş-Şeyh Hâce Hamza kuddise sırruhû hazretlerinin merkad-i münevverleridir* 969." yazılıdır.

Muvâcehe penceresinin bâlâsında ise, "*Tarîkat-ı aliyye-i Bayramiyye ricâlinden Hüsâmeddîn-i Ankaravî halîfesi Bosnevî eş-Şeyh Hâce Hamza (kuddise sırruhû) hazretlerinin merkad-i münevverleridir. Kendileri müstağrak-i cezbe-i ilâhî ve mukârin-i sohbeti olanlar ise bî-ihtiyâr müncezib olurlardı. Ba'zı hâlât-ı acîbesi istidrâca haml olunduğundan, bu makâmda nâil-i rütbe-i şehâdet olmuşlardır.* 969." ibâresi yazılıdır. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

Nâm-ı şerîflerine istinâden, el-hâletü hâzihî, "Hoca Hamza Mahallesi" nâmıyla bir mahalle vardır. Kıymetini bilen, takdîr eden erbâb-ı kemâl eksik olmamıştır. Ba'de-mâ da yine olmayacaktır.

La'lî-zâde, **Risâle**'sinde diyor ki:

"Nice ulemâ ve sulehâ ve ehl-i kerâmet adamlara, "*Hamzavî'dir*" diye töhmet ve mülâhadeden olmak üzere mezemmet ve umûr-ı şenîa isnâdıyla şutûm ve şemâtet eder. Bi-takdîri'llâhi teâlâ halkın bu husûsta erâcîfi melâmiyyûna setr olup, tarîkat-ı aliyye fukarâsı Hamzavîlik ile müttehemdir. (ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)"[355]

La'lî-zâde, bu zât-ı mükerremi kutbiyyet ile tavsîf ediyor.

Müstakîm-zâde, **Risâle**'sinde yazıyor ki:

"Hüsâmeddin-i Ankaravî (*kuddise sırruhu'l-celî*)'den /304/ fâiz-i rütbe-i hilâfet ve vâsıl-ı gencîne-i velâyet olanlardan birisi, bu zât-ı muhteremdir. Bosnavîyyü'l-asıldır. Dört-beş sene emr-i hilâfette kâim olup, ba'zı ashâb-ı ağrâz ol pâk-nijâdın haklarında iftirâ-i mahz olmak üzere isnâd-ı mâ-lem-yekün ile İstanbul'da Tahtakale'de Devoğ-

355. "... Bu, her şeye gâlip olan ve her şeyi bilen Allah'ın takdîridir." 6. En'am sûresi, 96; 36. Yasin sûresi, 38. (H)

lu Çeşmesi pîşgâ-hında 969/(1562) târîhinde şerbet-i şehâdet iskâsıyla şehîd ettiler. Mervîdir, hîn-i şehâdetinde mürîdânından biri zümre-i teber-dârândan olmak üzere mesmû'dur. Pîrinin şehâdetini muâyene eyledikte hemen elindeki hançer ile kendisini kurbân eylemiştir. Hz. Şeyh'in na'şını dostları cellâdlara bahşîş vererek alıp, Silivrikapı hâricinde Mevlevî-hâne kapısına giden yolun sol tarafında defn eylediler. "

Müstakillen bir türbesi el'ân mevcûddur. Taşdirekler üzerine binâ olunmuş, üzeri açıktır. Türbenin bir tarafında, "*Türbe-i âliye-i Hz. Bâlî-i şehîd; eser-i hayr-ı Mehmed Ali Paşa-yı vahîd*" muharrerdir.

Taşında böyle yazılıdır:

قد انتقل السعيد الشهيد المعصوم المغفور بالى من دار الفناء إلى دار البقاء .[356]

Türbeyi yaptıran Mehmed Ali Paşa nâmında bir vâkıf-ı hakîkattir. Pek rûhânî, ferah-fezâ bir merkad-i enverdir. Lehü'l-hamd mükerreren ziyâret olunmuştur.

Müşârünileyhin, "Hamza" lakabıyla telkîb olunmalarının sebebi şudur:

Hüsâmeddin-i Ankaravî, Ankara civârındaki mescid ve zâviyeyi inşâ ve ikmâl buyurunca, bir Cuma günü resm-i güşâdında hâzır bulunmak üzere ahibbâ ve asdıkâ ve mürîdânını da'vet buyururlar. Hz. Bâlî Ağa'ya da mektûb yazarlar. Bu yevm-i mev'ûdda herkes hâzır olur. Namâz vakti yaklaşır. Hz. Şeyh, mürîdânına hitâben, "*Bâlî Ağa geldi mi?*" diye bir iki def'a suâl buyururlar. Biraz sonra görürler ki Bâlî Ağa, aceleten geliyor. Vusûlünde hemen Hz. Şeyh'in hâk-i pâyine yüz sürer. Şeyhi latîfeten, "*Ten-perver olmuşsun, sende evvelki riyâzet kalmamış. Her gün tavuk suyuyla çorba içerim dersin. Bu ne garîb hâldir?*" diye ta'rizde bulununca, "*Sultânım! Fi'l-hakîka riyâzetimde kusûrum vardır. Yalan değil, tavuk suyuyla çorbayı nefs-i bedim kemâl-i heyecân ile isterse tahkîr için İstanbul'da evlerin sokak pencerelerinin yanında köpek ve tavuklara mahsûs yalaklardan ara sıra nevâle-çîn olmağa azm ederim. Sûret-i mîzâhda ahbâbıma bunu hikâye eylediğimden, efendimin sâmia-i mürşidânesine âhar sûrette aksettirilmiş, keyfiyyet bundan ibârettir.*" cevâbında bulundular.

Hz. Azîz, bu yolda erâcîfde bulunanlara /305/ şiddetle nazar buyurup, "*Benim de senden me'mûlum budur. Rabbü'l-âlemîn celle şânuhû seni âhirette, sultânüş-şühedâ, amm-i Hz. Mustafâ, Hamza-i bâ-safânın zîr-i livâsında haşr eylesün ve fî-mâ-ba'd ismin Hamza olsun.*" buyurdular.

Bu şekl-i beyândan Şeyh Hamza, başına gelecek saâdet-i şehâdeti anladı ve anladığını da ahibbâsına nakl eyledi. İşte bundan sonra beyne'n-nâs, "Şeyh Hamza" diye şöhret buldu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

356. "Seyyid, şehîd, ma'sûm, mağfûr Bâlî, fenâ yurdundan bekâ yurduna yer değiştirdi." (H)

Hz. Şeyh'in kemâlât-ı ârifânesi yüksektir. İlm-i tevhîddeki mertebesi ve bu mertebeden sözleri, herkesin havsala-i idrâkine sığmamıştır. Mukadder olduğu ve şeyhinin işâret ettiği vechile câm-ı şehâdeti nûş eylemiştir. Âsitân-ı irfânı avâmm u havâssın melcei idi. Nice vüzerâ-yı devlet, hânkâh-ı irfânına derbân olmuş idi. Cenâb-ı Hak cümlemizi mazhar-ı şafâatleri buyursun, âmîn bi-hurmeti Nebiyyi'l-emîn.

Bir mülâhaza-i ârifâne:

Şeyh Muhammed Elîf Efendi, **Tuhfetü'l-Mürsele Şerhi**'nde bu gibi erbâb-ı kemâlin uğradığı su-i tefehhümlere, telehhüf ederek diyor ki:

"Zâhir-bîn olanların bu gibi hatâlarından ve sû-i tefehhümlerinden büyük büyük zevât ba'zı evliyâu'llâh ve ârifân-ı bi'llâha ta'rîzlere ve inkârlara, hattâ tekfîrlere kadar cür'etle i'dâmlar bile vukû' bulmuş ve bu gibi hatîâttan az kimse tashîh-i fikr ile nedâmet etmiş; ekseri musırran bu âlemden gitmiştir.

Lâkin hayf-sad-hayf ki, bu yüzden bir çok zâyiât olmuş ve hâlâ da bu gûne galatât ve hatîât içinde, yâ seleflerine taklîden yâhûd ale'l-gafle pûyân olan mukallidler de vâr. Esteîzü bi'llâh mimmâ yefterûn."

Hz. Hamza-i Bâlî'nin Silivrikapı'daki medfeni.

Hz. Hamza-i Bâlî hazretlerinin meşhedi.

İbn-i Kemâl'in vahdet-i vücûda kâil olarak, hattâ bu bâbda risâle yazması, evvelce bu meslek erbâbına karşı verdiği i'dâm fetvâsına nâdim olup, kendisinin dahi bu mesleği hak bildiğine delîldir. Ammâ ne çâre ki, İsmâîl-i Maşûk'un i'dâmı onun fetvâsıyla vâki' olmuştu. Kâşki bu sırr-ı hakîkata evvelden vâkıf ve o gibi âlî-kadr zevâtın i'dâmının cinâyet olacağını ârif olaydı.

"Oldu nâdim işine ba'de harâbi'l-Basra"

/306/ İDRÎS-İ MUHTEFÎ HÂCE ALİYY-İ RÛMÎ HAZRETLERİ

Eâzım-ı ricâl-i Hamzaviyye'den ve ekâbir-i evliyâu'llâh'dandır. Mübârek ism-i latîfleri Hacı Ali Bey'dir. "İdrîsî" diye tesmiye eden mürşid-i muazzamları Hüsâmeddîn hazretleridir. "Muhtefî" diye tevsîm eyleyen ferîd-i zamân Seyyid Osmân Hâşîmiyy-i Hamzavî'dir.

Hacı Ali Bey, Tırhala'da 941/(1534) senesinde zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd oldu. Müstakîm-zâde'nin beyânına göre, pederleri sulehâdan bir zât olup amm-i kerîmleri sadrâzam Rüstem Paşa'nın terzibaşısı idi. Rüstem Paşa, Ali Bey'i küçük yaşında zîr-i himâyesine alıp, terbiyesine ihtimâm etmiş ve terzilik san'atını iktisâba sevk eylemiştir. 955/(1548) târîhinde henüz onbeş yaşında iken amcaları berâberinde ve Sultân Süleymân'ın rikâbında harbe âzim oldular.

Amcası muhibb-i meşâyıh u sulehâ olduğundan, Ankara'dan geçerlerken, burada Şeyh Hüsâmeddîn Efendi hazretlerinin şöhretinden haber-dâr olarak ziyâretlerine şitâbân oldular. Ali Bey, Hz. Şeyh'in nazar-ı dikkatini celb etti ve hıdmet-i aliyyelerine kabûl buyuruldu. Terzilikle meşgûl olmasından nâşî, "İdrîs" tesmiye edildi. Hayli zamân hıdmet-i şerîfelerinde bulunarak isti'dâd-ı mahsûsları îcâbınca kesb-i kemâlât eylediler. Ba'dehû İstanbul'u teşrîf ile burada teşnegân-ı hakîkati dil-şâd ettiler. Altmış seneye karîb irşâd-ı nâsda bulundular.

Nazarları gâyet keskin olup, bir kimseyi bir nazarda cezbe-dâr ederler idi. Sâkî-i cezbe-i Rahmânî idi. O zamân, Melâmiyyûn, Hamzaviyyûn hakkında pek ziyâde dedikodu meydân almış, hakîkattan ve neş'e-i tevhîdden gafîl olan kimselerin te'sîriyle i'dâmlarına kadar gidilmiş idi. Bu sebeble Hz. Şeyh, ihtifâ-yı hayâtı ihtiyâr etmiş, zâhirde halkla, bâtında Hak'la meşgûl olmuş idi. Ni'met-i irşâdlarından hisse-dâr olan binlerce halk, aynı şeyhe müntesib olduğundan haber-dâr olamayacak derecede mahrem-i esrâr olmuşlar, ketm-i meslek eylemişlerdir.

(O) zamân öyle icâb ediyordu. Sultân Selîm civârında, Muhammed Ağa Câmii'ne yakın bir yerde hâneleri olup, mahalle halkı, "Hacı Ali Bey" diye tanıyorlardı.

Mükerreren Haremeyn-i muhteremeyni ziyârete gitmişlerdir. Evâil-i hâllerinde ticâret tarîkıyla, Belgrad, Sofya, Filibe ve Edirne'ye sefer eyledikleri de vâki olmuştur. Sonraları bu hânelerinde büsbütün inzivâ ve halkdan inkıtâ' ettiler. Sırru's-sır olarak yaşadılar. İşte "Muhtefî" bundan kinâyet oldu.

Esrâr-ı Aliyye-i Melâmiyye risâlesinde Müstakîm-zâde naklediyor ki:

/307/ "İstanbul'un ekâbir-i meşâyıhından Sivâsî Abdülmecîd Efendi ve Tercümân Şeyhi Ömer Efendi, hayli zamândan beri bu Hazret'in aleyhinde câmi' kürsülerinde zebân-dırâzlık ettiklerinden, nihâyet taraf-ı devletten, "*Bu âdem bulunsun, hakkından gelinsin.*" diye fermân-ı kazâ cereyân-ı zuhûruna sebeb olmuşlardır. Fe-sübhâne'llâhi'l-azîm.

İdrîs-i Muhtefî'yi me'mûrîn-i mahsûsa bulup der-dest etmeğe çalışıyor. Fakat bir türlü ser-rişte elde edemiyorlar idi, âciz kalıyorlar idi. Hâlbuki, Hz. Şeyh içlerinde geziyor, dolaşıyor, erbâb-ı aşka şarâb-ı ilâhîden sâkîlik eyliyordu. Garîbi şu ki, mûmâileyh Şeyh Ömer Efendi, her gün İdrîs-i Muhtefî ile hem-sohbet oluyor, onunla düşüp kalkıyor. Lâkin onun şiddetle aleyhinde bulunduğu zât olduğunu bilmiyordu. Hattâ pek tuhafdır, Ömer Efendi, Hacı Ali Bey'i âhiret arkadaşı ittihâz etmiş idi. Bir mahallede bulunuyorlardı.

Bir gün Hacı Ali Bey'i hânesine da'vet etti. İdrîs-i Muhtefî denilen adamın ne sûretle elde edilebileceğini sevk-ı kelâm ile istişâreye kalkıştı. Çünki Hacı Ali Bey'in şiddet-i kıyâsetine vâkıf, re'yinden istifâde olunacağını ârif idi. İ'tikâdı bu merkezde idi. Müşârünileyhe, hitâben dedi ki:

"*Şehrimizde hâlen bir fitne-i azîme peydâ olup, hiçbir vesîle ile def'ine imkân bulunamıyor. Bilemeyiz ki, âkıbet-i kâr neye müncer olur? Ne dersiniz?*" diye istîzâh etti.

Hacı Ali Bey, tecâhülden gelerek, "*Ne gibi fitnedir, îzâh buyurur musunuz?*" dedi. Ömer Efendi tafsîl-i hâle başladı:

"*İdrîs nâmıyla dâll ü mudil bir adam zuhûr etmiş, halkı idlâl, efkârını ihlâl ediyor. Vücûdu lâzımü'l-izâledir. Binlerce ehl-i İslâm'ı dalâlet yoluna saptırmış. Başına ehl-i hevâyı toplamış. Hakkında fetvâ lâhık olmuş. Katli için arıyorlar, bulamıyorlar, nâm u nişânından bir haber alınamıyor. Mürîdlerinden biri elde edilmedikçe ser-rişte bulmak mümkin olamayacak.*" dedi.

Hacı Ali Bey, "*Siz o adamı hiç gördünüz mü ve hakkındaki erâcîfden dolayı huzûrunuzda i'tirâfda bulundu mu? Size bir tarîkla ilm-i şer'î geldi mi?*" suâllerinde bulundu. "*Hayır*" cevâbını aldı. "*O hâlde, ma'lûmunuz olmayan bir Müslümân hakkında bu mertebe ifrât ve tağlît niçin ihtiyâr olunuyor?*" dedi.

Ömer Efendi söylediklerine pişmân oldu. Bunun üzerine Hacı Ali Bey, keşf-i /308/ perde-râz ile, "*İdrîs dedikleri adam, işte benim. İsmim Ali, lakabım İdrîs'tir. Benî nasıl biliyorsunuz?*" buyurunca, Ömer Efendi, istiğfar ve istihlâle başladı. "*Ben sizi salâh u*

takvâda rükn-i râsih ve cebel-i şâmih bilirim. Pîrim, azîzim, efendimsin, size teberrüken size bey'at etmeğe cân atarım." dedi. "O *hâlde böyle biliniz.*" cevâbında bulundular.

Münkirler onu göremediler. Onu hakkıyla gören dîde-i hak-bîn ister. Mürîd-i sâdıklar buldular. Nâil-i nûr-ı muhabbet oldular. Altmış seneye karîb erîke-pîrâ-yı reşâdet oldular. 1024/(1615) senesinde cân gibi dîdeden nihân oldular."

Müddet-i ömr-i şerîfleri 83 veyâ 84'tür. Cenâzelerinde 40.000 kişi râddesinde cemâat hâzır bulunmuş olduğu ve 24.000 kadar mürîdi bulunduğu mervîdir. Hattâ cenâzesinde hâzır bulunanlardan baba, oğul, kardeş yekdîğerini o gün Hz. Şeyh'e müntesib olarak tanımışlar. O güne kadar bu sırdan haber-dâr olamamışlardır.

Şeyh Hasan-ı Şa'bânî, eserinde derler ki:

"Azîz-i müşârünileyh, azîm cezbe ile meşhûr-ı emîn-i dürr-i meknûn idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)"

Kabr-i şerîfleri Kâsımpaşa'da, Kulaksız Câmi'-i şerîfinin karşısında ve tersâne arkasındaki tepenin üstündedir. Mükerreren ziyâret ile şeref-yâb oldum. Haliç'ten vapurla, kayıkla geçilirken, tersâne arkasındaki tepede mezârlığa atf-ı nazar-ı hürmet edilince görülür. Rûhâniyyet-i azîme vardır. Zâirân, hiç şüphesiz mazhar-ı feyz-i Rahmân olurlar.

Mezâr taşında,

Rıhlet idüp ol azîz-i muhterem
Ravza-i cennet ana Adn-ı hurrem

Rahmet olsun didiler cümle ümem
Nâmıdır Hacı Ali âlî-himem

Hem Rebîu'l-evvel ayı âhiri
Binyiğirmidört idi sâl-i rakam

yazılı olduğu gibi, diğer bir taşta, "*İdrîs-i Muhtefî hazretlerinin kabr-i şerîfleri burasıdır.*" diye muharrerdir.

Ayak ucundaki taşta, (المرحوم اسماعيل بن حاجى على انتقل 991)[357] ibâresinden, kendilerinden yirmibeş sene evvel irtihâl eden mahdûmlarının kabri olduğu ve âile kabristanı olmak i'tibârıyla, kendilerinin de buraya defn edildiği anlaşıldı.

357. "Merhûm İsmaîl b. Hacı Ali, 991/(1583) (senesinde) vefât etti." (H)

Müşârünileyhin tercüme-i hâllerinin tamâmı Sarı Abdullâh Efendi hazretlerinin tercüme-i hâlleriyle memzûcdur. Onun da mütâlaasıyla uluvv-ı mertebeleri daha ziyâde tezahür eyler.

/309/ İdrîs-i Muhtefî'nin gâyet muammâlı bir nutku vardır. Şekl-i zâhirîsi i'tibâriyle efsâne addolunur. Ma'nâ-yı ledünnîsi i'tibârıyla ayn-ı hakîkatdır. Şeyh Mahmûd Efendi merhûm ile tetebbu' ettiğimizde, ser-â-pâ sülûk ve hakîkati câmi' bir beyyine-i tasavvufiyye olduğuna kâni' olduk. Zevk-i ma'nâya vâsıl olan ricâlu'llâh dahi teslîm eylemişler ve hattâ bir zât-ı muhterem tarafından şerh ve tafsîl olunmuştur:

1. *İşbu deme irince üç kez doğdum anadan*
   Bunca yavru uçurdum nice kâşâneden

2. *Dört doğurdum az mı hâmil oldum babamdan*
   Babam dokuz ayaklı anlama efsâneden

3. *On tayaya emzirdim iki yüzlü bir çocuk*
   Kara libâs giydirüp gösterüp kâşâneden

4. *Kâf dağını arkama yüklendim itme aceb*
   Bahr-ı muhîti içüp kanmadın ammâ neden

5. *Altmış arşun menâre çıkup anın üstüne*
   Bağıruben cihânı doldurdum efsâneden

6. *Yüz tınâblı bir çâdır diktirdim seyr içün*
   Ana tutdum boynumu dönmem ol kâr-hâneden

7. *Fir'avn ile görüşüp biraz nasîhat ettim*
   Didi sözün tutmazam dönmezem Hâmâne'den

8. *Ak sakallı bir avrat düşdü benim peşime*
   Zînet itmiş kendüzin lü'lü'-i dür-dâneden

9. *Yedi başlı bir yılan gördüm ki hâkim olmuş*
   Sûreti hayvân değil bilmezem ammâ neden

10. *Yetmişiki dillice düdük aldım çarşudan*
    Çaldım anın sadâsı geçdi asmâneden

11. *Bir top atdım meşrıkdan geldi düşdü mağribe*
Bu bir zengin remzdir anlama efsâneden

12. *Bir mektebe uğradım kuş dilini okurlar*
Sivrisinek halîfe hocası pervâneden

/310/13. *Alâimü's-semâyı olta idüp sarkıtdım*
Bin bıyıklı bir balık çıkardım deryâneden

14. *Gördüm Nûh'un gemisini girdim onun içine*
Onda buldum necâtı korkmazam tûfâneden

15. *Senin İdrîs hakîkat bu rumûzlu sözlerin*
Anladı insân olan bilmedi hayvâneden[358]

Şerhi:

1. **Beyit:**

1. Mısra':

Bu mısraın ma'nâsı tafsîl olunur: 1) Âlem-i amâdan dünyâya gelip âdem-i ma'nâ ve insân-ı kâmil olmağa işârettir. Âdemî-zâde, ukûl-i tis'a'dan, nüzûl ve hübût ile tavran-ba'de-tavrin mevâlîd-i selâseye güzer etmektir. Buna, "nüzûl-i ma'nevî" dahi derler. Mevâlid-i selâse, ma'den, nebât ve hayavândır. Ma'den bu arz ve topraktır. 2) Baba sulbünden ana rahmine nüzuldür. 3) Ana rahminden hurûcdur. İnsân-ı kâmil terbiyesine mazhariyyetle adam olmaktır.

2. Mısra':

Ukûl-i tis'adan nüzûl-i ma'nevî ile hübût vâki' oldukça, nice nice avâlimi, ya'nî bir âlemden nüzûl ve hübût ve mürûr, her birini birer gûnâ tavr-ı ubûr eylemeği ve her demde bir dem, her nefeste bir nefes güzerân eylemeği müş'irdir.

2. **Beyit:**

1. Mısra':

Anâsır-ı erbaa ki, âb, âteş, rüzgâr ve hâk ile imtizâca işârettir. Tabâyı'-ı erbaadır. Bu tabâyı'-ı semavîden semavî olduğu hasebiyle semâvât-ı seb'a ve ukûl-i tis'a, arza nisbetle babadır. "Baba da tabâyı'-ı erbaa-i mezkûreyi ma'nen hâmile olup,

358. Bu manzûmenin vezninde bozukluklar vardır. (H)

bi'n-nisbe ana i'tibâr olunan arza imtizâc ve istizvâc-ı ma'nevî çâr-unsuru doğurdum" demektir.

2. Mısra:

Vücûd-ı insânî, görünen kevn ü mekân ve-mâ-fîhâsını belki her dû-serâyı câmi' ve aynı ve ayn-ı aynıdır. Onun için ukûl ki, "dokuz" demektir. Fi'l-mesel dokuz ayaklı olan göklere, "babamız" derler. Bu müsteârâtı ve kelâm-ı evliyâ vü meşâyıhı efsâne zannetme.

3. **Beyit:**

"İki yüzlü çocuk", nefs-i nâtıka-i insânîdir. İki yüzlüdür, biri âlem-i gayba, biri âlem-i kevn ü mekâna nâzırdır. Âlem-i kevn ü mekâna nâzır olan cihetini "emmâre, levvâme, mülheme" sıfatlarından geçirip, mutmainneye vusûlünde nefs-i nâtıka, âyîne-misâl musaykal ve mücellâ oldukta, âlem-i gayb tarafına olan yüzü güşâd olup, râzıyye, merzıyye ve kâmileye varır. Kalb, musaykal ve mücellâ olmak için, "On tayaya emzirdim." demesi, "On şeyhe vardım, telkîn aldım, onu tasfiye için emzirdim." demektir. (Bu) mısrâ'-ı sânî fenâ fi'llâh sırrıdır.

4. **Beyit:**

1. Mısra:

Emânetu'llâh'dır. Mesned-i hilâfet-i ma'nevîyyedir.

2. Mısra:

Emmâre, levvâme, mülheme ve mutmainne âlemlerini geçip vuslata erince ona kanılır mı? Ulûm-ı zâhiriyye vü bâtıniyyenin inkişâfıdır.

5. **Beyit:**

Ba'de'z-zevk ebu'l-vakt olmaktır.

6. **Beyit:**

Ma'nâsı, derecât-ı mâye olan sülûkdan murâd, ancak kalbine duhûl ve mi'râc-ı ma'neviyyeye urûc için bir sırrı beyândır. Kemâl-i tav' ile tarîk-ı irfâna sülûk etmeğe o zevk ile teveccüh ettim. Kemâl-i sıdk u hulûsumdan nâşî yüz çevirmedim.

7. **Beyit:**

Fir'avun'dan murâd, nefs-i şeytanîdir. Esnâ-yı sulûkta bir derekeye varır ki, başlar sâhibine niyâz etmeğe; "Ben senin nefsin değil miyim? Biraz da bana bak, sana mü-

tercimim." der. O zamân sâhibi olan sâhib-i himmet ona nasîhata başlar. "Bana râm ol." diye ibrâm eder. O ise muktezâ-yı tabîatı, sâhibini çengellerle siccîn-i tabîata, habse çeker. İşte, "Fir'avn-sıfat nefsimi görüp, nasîhat ettim. Kabûl ettiremedim. Fakat bana dedi ki: Fir'avun'a mahsûs olan tabîat-ı Hâmân'ından dönmem."

8. **Beyit:**

Nefs-i emmâresine mergûb olan çok kocamış dünyâ benim ardıma düştü. Dünyâ kendinden yüz çevirenin peşine, kendine râgıb olanın önüne düşer. Dünyâ o kadar zînetlenmiş ki, o kimseyi sicn-i tabîata indirmek için uğraşır. Cehenneme düşürmeğe çalışır.

9. **Beyit:**

Yedi başlı ejderhâ, nefs-i bed-hûdur. Seyr ü sülûk sâhiblerine bunun ma'nâsı ma'lûmdur.

10. **Beyit:**

Yetmiş iki mezhebdir. Esnâ-yı sülûkta hakîkatlerini gördüm ve bildim ve güzer eyledim ve hakîkate erdim. Âsumân-ı kalbimde cümlesinin mâhiyyeti ma'lûmum oldu.

11. **Beyit:**

Kelime-i tevhîddir; lâ-ı nâfiyesi toptur, "İllâ'llâh"ı meşrık-ı insânî olan süveydâyı kalbime hizb ettim.

12. **Beyit:**

Hânkâh-ı evliyâdır. Gördüm ki, orada ilm-i tevhîd, ilm-i ledün müzâkere ederler. Sivrisinek ta'bîrinden murâd, ashâb-ı riyâzettir. Gece gündüz âh u enîn üzeredir. Kemâl-i nehâfetten kinâyedir. Halîfe ta'bîri ise, Allâh'a tâlib, rızâ-yı şeyhe râgıb olup, şeyhlerine istihlâfa şâyân olarak half-i şeyhde müterakkıb olmağa işârettir.

13. **Beyit:**

Esnâ-yı sülûkta, semâ-i dilde olan himmetim kavs-i kuzahını olta edip, deryâ-yı hakîkate sarkıttım. Gördüğüm nesneyi hak sandım. Nice nice şuûnât-ı ilâhiyyeyi müşâhede ettim. Ancak o menzilde tevakkuf etmek, vartaları ve mezâlık-ı akdâmı câmi'dir. Bilâ-tevakkuf edeb-i ma'neviyye ile geçtim. Bin bıyıklı balık, deryâ-yı hakîkatteki müşâhededir. O müşâhede bin türlü merâhileden ibâret imiş. Hemân kendimi necât tarafına attım, kurtuldum.

14. **Beyit:**

Ta'bîrât-ı meşâyıhda "küçük"den murâd, şeriât sâlikleridir. Gemiden murâd, şerîat-ı garrâ-yı Muhammediyye'dir. Tûfân-ı dalâletten necât verici şer'-i şerîfe temessük edip emriyle âmil oldum. Şerîat gemisine binip şerîat-ı Ahmediyye ile âmil oldum. Allâhu teâlâ, dalâletten beni halâs etti. Siz de sülûkunuzda şer' ile amele müdâvemet ediniz ki, tûfân-ı dalâletden necât bulasınız.

15. **Beyit:**

Ey İdris! Senin bu sözlerinin cümlesi hakîkatten hikâye, rumûzdan ibârettir. Bu kelimât-ı hakîkat-âmiz, sözlerini erbâb-ı sülûk olup bu hâlâta vâkıf olanlar anlar. Sûreti insân, sîreti hayvân olanların anlayacağı şey değildir.

Meşâyıh-ı Nakşiyye'den La'lî-i Şermî Efendi tarafından yapılan şerh:

1. **Beyit:**

1) Velâdet-i zâhiriyye, 2) Zuhûr-ı veled-i kalb, 3) Kemâl-i veled-i kalb.

Yetiştirdiği hulefâ.

2. **Beyit:**

(1. Mısra) Mâye-i Muhammedi'nin mürşidden mürîde intikâli. (2. Mısra) Eflâk-i tis'a.

3. **Beyit:**

(1. Mısra) Kuvâ-yı hamse-i zâhire, kuvâ-yı hamse-i bâtına.

(2. Mısra) Sıbğa-i hakîkat-i Muhammediyye'ye boyanmak. Fenâfi'llâh sırrı.

4. **Beyit:**

(1. Mısra) (إِنَّا عرضنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ)[359]

"Kâf (ق) bi-hisâb-ı ebced: 100. Esmâ-i Hüsnâ: 100. Ona işâret, makâm-ı kutbiyyet.

(2. Mısra) "Şarâb-ı aşkı kâse kâse içtim. Ne ben kandım, ne o bitti." ma'nâsına işârettir.

359. "Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklîf ettik de, onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve korktular. Onu insan yüklendi..." 33. Ahzâb Sûresi, 72. (H)

5. **Beyit:**

Makâm-ı beşeriyyete nüzul ile tevhîde da'vet.

6. **Beyit:**

Esmâ-i Hüsnâ.

7. **Beyit:**

Maksad nefs ve ona muhâlefet. Hâmân, vezîr-i Fir'avn.

8. **Beyit:**

Dünyâ, mâ-sivâ, enâniyyet.

9. **Beyit:**

Nüfûs-ı seb'a.

10. **Beyit:**

Lisân-ı tevhîd, her bir lisâna gelir.

11. **Beyit:**

Maksad, kelime-i tevhîdi sağdan sola zikr.

12. **Beyit:**

Rumûzât-ı tasavvufiyye.

13. **Beyit:**

Kalbin kemâle erişmesi ve binbir esmânın mazharı olması. Balıktan maksad, kalbdir.

* * *

Lâyiha:

"Hamzavîler" denilen bu zümre-i nâciye, sırr-ı tevhîdde mütebahhir olup, zevk-ı ma'nâda sâhib-i serbestîdir. Vahdet-i vücûd mübâhesesi o zamân mutaassıblarının, hattâ âlimlerinin havsala-i idrâklerine sığmadıklarından bu kâfile-i hâfile-i hakîkatin sözleri, meslekleri şer'-i şerîfe muhâlif addolundu. Hayât-ı fâniyelerine nihâyet verilmeye kalkışıldı. Fetvâlar yazıldı. Süllâk-ı râh-ı hakîkatten bir haylisi şerbet-i şehâde-

ti nûş etti. Fakat bu meslek erbâbının çoğalmasına mâni' olamadılar. Biri şehîd edildiyse, yerine yüz kişi zâhir oldu, önüne geçemediler.

Takdîr-i Hudâ kuvvet-i pâzû ile sönmez
Bir şem'a ki Mevlâ yaka bir vechile sönmez

Müşârünileyhimin mektûblarını, gazellerini, nutuklarını, mesleklerini yazdım ve daha da yazacağım mütâlâa ile anlaşılır ki, hiç biri şerîatten hâriç meslek ta'kîb etmediler. Akîde-i tevhîdde düşünceleri yüksektir. Hz. Muhyiddîn-i Arabi, Bedreddîn-i Simâvî meşrebinde zevk-ı tevhîd ile mütezevvık olmalarından dolayı sözlerindeki nikât-ı rakîkanın ledünniyyâtına vâsıl olamayanların hıkd u hasedlerine kurbân oldular. Hz. Mısrî-i Niyâzi bile **Dîvân**'ında lisân-ı teessür ile, "*Cümle milletden Hamzavî hordur*" buyurmuşlar ve bu gibi zevât-ı âliyenin kıymetlerinin takdîr olunamamasına teessüflerini izhâr etmek istemişlerdir.

Kemâliyle tedkîk olunursa şu netîce hâsıl olur ki, hazerât-ı müşârünileyhimin mesleklerine taraf-dâr ve her birine intisâb ile pür-iftihâr zevât günden güne çoğalmış ve el-hâletü hâzihî, zamânımıza kadar teselsül etmiştir. Tercüme-i hâllerinin mütâlâasından hisse alınacak birçok hakâyık vardır. Müntesiblerinden ketm-i esrâr için ne büyük haslet nümâyândır. Her biri aynı şeyhe râbıta-bend **/311/** olan aynı âile efrâdı, senelerce yek-dîğerini haber-dâr etmeyenler olduğu müstedeldir. İdrîs-i Muhtefî'nin tercüme-i hâli bunu müeyyiddir.

Ba'zıları tesettürü ihtiyâr ile rumûzlu, ba'zıları açıktan açığa beyânlı vahdet-i vücûd bahisleri ortaya koymuşlardır. Kimisi mestûru'l-hâl olup tesettürü muhâfazaten ve zâhiren sâir meşâyıh-ı kirâmdan ba'zılarına müntesib görünerek bu vechile demgüzâr olmuşlardır.

Hâşimî Osmân Efendi'nin Nûreddîn-zâde hazretlerine, Olanlar Şeyhi İbrâhîm Efendi'nin Hakîkî Osmân Efendi'ye ve Abdülehad en-Nûrî'ye, şârih-i **Mesnevî** Abdullâh Efendi'nin ve vezîr-i a'zam Halîl Paşa'nın Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerine nisbetleri bu kabildendir.

Kim ne derse desin, bu zevât-ı kirâmın neş'elerinde cidden zevk-ı ma'nâ vardır. Aradan bunca seneler geçtiği hâlde onlara, râbıta-ı aşkıyyesi olan erbâb-ı tarîkat u muhabbet eksik olmuyor. Esâmî-i şerîfelerini yâd ile ferah-yâb oluyor. Sırları sârî, imdâd ve tasarrufları cârîdir. Hamd olsun, zamânımızda cümlesine hiss-i hürmet besleyen ashâb-ı irfân çoktur. (*Kaddesa'llâhu esrârahum ve nefeana'llâhu bi-berekâtihim ve füyûzâtihim*)

Bunlara seng-endâz-ı taarruz olmağa gelmez. İnsân perîşân ve dûçâr-ı hüsrân olur. Her birine hürmet, muhabbet göstermek, imdâd-ı rûhâniyyetlerinden hisse-dâr olmak gerektir. Hiç şübhe etmemelidir. Hz. Allâh'ı bizlerden iyi ve yüksek bilmiş,

bulmuş, olmuş erlerdir. Her biri Kur'ân-ı nâtıktır. Sözleri hakîkat, lübb-i ma'rifettir. Anlamamak dolayısıyla mutaarrız olmaktan ise, "*Ben de anlayayım.*" diye inâyet-i Mevlâ'ya sığınarak bir insân-ı kâmilin dâire-i edeb ü irfânında himmet-i evliyâya iltıcâ evlâdır, azîzim.

"*Söyleyenler kendisin bilmez bilenler söylemez.*" Bu böyledir; eslim, teslem.

Şu nutk-ı mübârek kendilerinin imiş:

İtmeyen tebdîl-i ahlâk himmet-i pîran ile
Haşr olur mezmûm sıfatla menzili nîrân imiş

Bunun elbette tamâmı vardır. Ne çâre ki, ele geçmedi.

Sünbül Efendi Hânkâhı şeyhi merhûm Rızâ Efendi, sık sık türbesine gider, kendilerinde cilve-i esrâr zuhûra gelir imiş. Görenlerden işitmiş idim.

İdrîs-i Muhtefî eâzım-ı evliyâu'llâh'dan bir zât-ı âlî-kadrdir.

Dâimâ Fâtihâ-hân olmadayım İdrîs'e.

İdrîs-i Muhtefî Hacı Ali Bey'in Kâsımpaşa'daki medfeni.

/312/ İDRÎS-İ MUHTEFÎ HAZRETLERİNDEN MAZHAR-I FEYZ-İ İRŞÂD OLANLAR:

ŞEYH TIFLÎ EFENDİ

1070/(1660) senesinde irtihâl etmiştir. Silivrikapı hâricinde Şeyh Hamza Bâlî'nin kabri civârında âsûde-nişîn-i rahmet-i Sübhân'dır.

Şeyh Abdülehad en-Nûrî halîfesi Şeyh Nazmî Efendi tarafından söylenilen manzûme-i târîhiyye:

O üstâd-ı yegâne şeyh-i fen Tıflî'nin ey Mevlâ
Duâsın zîver-i levh-i zebân-ı hâss u âmm eyle

Bu hâristân-ı dünyâdan göçüp azm itdi ukbâya
Miyân-ı Cennet-i Adn'i ana câ-yı hurâm eyle

Ricâ eyle Cenâb-ı Hakk'a **Nazmî** *fevtine târîh*
Didim gehvâre-i cennetde Tıflî'ye makâm eyle
(دیدم کهواره جنتده طفلیه مقام ایله) = 1070/(1660)

Devr-i Murâd Hân-ı râbi'de musâhib-i şehriyârî imiş. Kocamustafapaşa civârında sâkin olup, şârih-i **Mesnevî** Abdullâh Efendi ile hem-bezm-i sohbet olmuşlar ve onun delâletiyle İdrîs-i Muhtefî hazretlerinin şeref-i kabûlüne mazhar olup saâdet bulmuşlardır. Mühim ve manzûm bir silsile-nâmeleri vardır. Müstakîm-zâde, **Risâle**'sinde ondan bahs ediyor.[360]

Bu silsile-nâmede şeyhi hakkında diyor ki:

Müstağrak-ı nûr-ı Zât İdrîs
Firdevs-i tecelliyât İdrîs

شد عشق خدا دلیل راهست
حاجی بود کعبه در بناهست [361]

*Cân-ı âşık rûh-ı yektâ**
*Kendisi mahfî kemâli peydâ**

Tâ vasl ola intihâ-i râhı
Mahfî gerek âşık-ı ilâhî

Şimdi o şehen-şeh-i velâyet
Ahbâbına eylemekde himmet

360. Mehmed Ali Aynî Bey, **Hacı Bayrâm-ı Velî** nâm eserinde 127. sahifede bu zâtı âlî-kadrden bahs eder. (Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1343).

361. "Allâh'ın aşkı yolda delîldir. Hacı için de Ka'be kapısı sığınaktır." (H)

Gâhî ki ider nühüfte dîvân
Ol devlete evliyâdır erkân

Ol mihr-i kerem ki lütfu çokdur
Bahşâyişinin hisâbı yokdur

Ey Tıflî-i bî-medâr şâd ol
*Ey bî-bedel u bî-şiâr şâd ol**

Ol mazhar-ı kâmil-i tecellî
Bir gün seni de ider tesellî

Üstâd-ı dakîka-dân hakîkî
Hâssân-ı suhan-verân hakîkî

Oldu hüneriyle pâk u tâhir
Kalbinde hakîkat oldu zâhir

*Tutdu dili bûd u nîstî**
Tâ ki bu kadar emel-perestî

Ol cezbe-i aşkla hem-âğûş
Nâ-pohtedir âteş-i siyâğûş

*Oldu dil âşinâ-yı dergâh**
Âteş-gede-i muhabbetu'llâh

/313/*Ey âyet-i Kibriyâ-yı dâver*
Vey sohbet-i kâtı'-ı Peyâmber

Ey meşrık-ı âftâb-ı tevhîd
Ey mazhar-ı sırr-ı sırr-ı câvîd

Ey câmi'-i her-zuhûr-ı evvel
Deryâ-yı muhît-ı nûr-ı kümmel

Birdenbire nûr-ı evliyâ hem
Zâtında göründü tâ-be-Âdem

Tıflî kapunu penâh idindi
Dîdârını secde-gâh idindi

Bu bende-i bî-vücûdu kul it
Nâ-lâyık isem de sen kabûl it

Ey mu'cize-sâz-ı mahrem-i Hay
Eyle beni mazhar-ı dem-i Hay

PÎR-İ SER-TIRAŞ

Kırkçeşme civârında sâkin imiş. Medfenleri meçhûldür.

el-HÂC HÜSEYİN AĞA

Şârih-i **Mesnevî** Sarı Abdullâh Efendi'nin babalığıdır. 1040/(1630-31)'ta irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. Şeyh-i mükerremleri civârında medfûndur. Müstakîm-zâde hazretleri, "*Kabr-i şerîflerini aradım, bulamadım.*" diye yazıyor.

VEZÎR-İ A'ZAM HALÎL PAŞA

Sarı Abdullâh Efendi'nin vâlidelerinin pederi Mehmed Paşa'nın birâderleridir. Sultân (I.) Ahmed, (I.) Mustafa, (II.) Osmân ve (IV.) Murâd zamânlarında mesned-nişîn-i sadâret olmuştur. Şeyhlerinin irtihâlinden sonra emr ü işâretleriyle Hz. Hüdâyî'ye ilticâ eylediler.

Müstakîm-zâde'nin beyânına göre Âsitâne-i Hüdâyî civârında zâviye ve türbe binâ edip nezâretini Âsitâne-i Hz. Azîz'de seccâde-nişîn-i irşâd olanlara şart eyleyerek 1040/(1630-31)'ta sadâretten ma'zûl olduğu hâlde dâr-ı bekâya intikâl eylediler ve i'dâd ettikleri türbeye defn olundular.

Sarı Abdullâh Efendi, bidâyeten paşanın divit-dârı imiş. Bir gün bir dervîş konağa gelip, paşaya takdîm olunmak üzere bir arzıhâl veriyor. Çavuşlar kabûl etmiyor. Abdullâh Efendi bunu görünce arzuhâli alıyor, okuyor. Meâli, İdrîs[362] Ali Efendi tarafından, Şeyh Sivâsî'den şikâyetten ve keff-i lisân etmesi için, fermân-ı âlî sâdır olması için temennîden ibârettir. Paşaya arz ediyor. Paşa, "*Sivâsî Efendi fi'l-hakîka dahhâl ve medîdü'l-lisândır.*" diye, te'dîbi için Bursa'ya nefy olunmasını emrediyor.

362. İdrîs-i Muhtefi hazretleridir. Cilve-i ilâhiyyeye ibretle nazar eyle sevgili kârî'.

Fakat, "*Bu arzuhâl sâhibini nereden biliyorsun?*" diye Abdullâh Efendi'yi sıkıştırıyor. O da, Babalığım Hacı Hüseyin Ağa delâletiyle mazhar-ı feyzleri olduğundan bahsediyor. Bunun üzerine paşa, hâk-pâ-yı mürşidânelerine /**314**/ ruh-sûde olduğuna dâir bir arîza yazdırıyor. Bin altun ile berâber Hz. İdrîs'e gönderiyor ve Sivâsî Efendi'yi bir iki güne kadar Bursa'ya nefy edeceğini söylüyor. O dervîş bunları Hz. Şeyh'e nakl ediyor. İksîr-i a'zam olan nazarları paşayı mazhar-ı füyûzât eyliyor. Bilmedikleri şeyler ma'lûm oluyor. **Esrâr-ı Melâmiyye**'de Müstakîm-zâde böyle yazıyor.

Halîl Paşa'nın, son zamânlarında, halkın ve ulemânın bu meslekteki ehl-i kemâle hücûmları hasebiyle tebdîl-i câme ederek Âsitâne-i Hz. Hüdâyî'de ihtiyâr-ı inzivâ eylediği menkûldür.

Edîb-i zamân Mahmûd Kemâl Beyefendi, bir gün fakîre bir garîbe nakl eylediler:

Sahhâflar'da ahibbâsından olan bir zât, perâkende kütüb ü resâilden bir yığın arz ederek, bunları toptan pek cüz'î bir bedel mukâbilinde satın almış, hânesine getirmiş. Bir hayli zamân durmuş. Bir gün, "*Bunları bir gözden geçireyim.*" diye tedkîke koyulmuş. Eline geçen mücelled nüshânın kâmilen Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerinin mübârek hatt-ı destiyle, Halîl Paşa'ya hitâben yazılmış mekâtîb-i şerîfeyi câmi' olduğunu görünce, derece-i nihâyede sevinmiş. Mücerred sevk-ı ilâhî ile o nüsha-i celîlenin kendisine ihsân olunduğuna kanâat etmiştir. Halîl Paşa bu mektûbları tezhîb ve teclîd ettirerek kitâb-hâne-i ihtirâmında saklamış. Sonra elden ele geçmiş, Mahmûd Kemâl Beyefendi'ye intikâl eylemiştir. Yüzümü, gözümü sürdüm; ziyâret ettim. Hz. Pîr'in mübârek yazılarıdır. Halîl Paşa ile evvelden münâsebet husûle gelmiş; zamân zamân irşâd-kâr, nasîhat-âmîz bir lisân-ı bülend ile bu mektûbların yazılmış olduğu anlaşıldı.

Halîl Paşa, bu dünyâ-yı bî-bekânın dâm-ı iğfâline aldanmamış, neş'e-i tevhîdden haber-dâr olmağa çalışmış, ricâlu'llâh'a kurbiyyet yüzünden mazhar-ı feyz-i ilâhî olmuş ricâl-i mübâreke-i sûfîyyedendir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hz. Hüdâyî'nin ise, bu gibi ricâl-i Hamzaviyye'yi ârifâne, âkılâne bir sûrette himâye ederek, o zamân cehele-i zalemesinin taarruzlarından muhâfaza emrinde gösterdikleri gayret ve âsâr-ı kiyâset tebcîle şâyândır.

Halîl Paşa bir rivâyette âsitânenin aşçı dedeliği vazîfesini görmüştür. "*Halîl Paşa da Hamzavî imiş.*" diye mükerreren dergâhı taharrîye geldikleri zamân, "*Burada Halîl Paşa isminde kimse yoktur.*" diye cevâb vermişti. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

/315/ SARI ABDULLÂH EFENDİ

Pederi Seyyid Muhammed, Mağrib şehzâdelerindendir. İstanbul'a hicret ve burada ikâmet etmekle, taraf-ı devletten münâsib mikdâr maâş tahsîs olundu. Sadrazam

Halîl Paşa'nın birâderi Mehmed Paşa'nın kerîmesini tezevvüc etmekle, 992/(1584) senesinde Abdullâh Efendi, mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olmuştur.

Halîl Paşa, Abdullâh Efendi'nin tahsîl ve terbiyesine nezâret etmekle berâber, az zamân zarfında beyne'l-akrân mümtâz olmasına sebeb olmuşlar ve kendilerine divitdâr ta'yîn etmişlerdir.

Sadrazam Halîl Paşa Dâiresi'nde kemâl tahsîl ettikleri gibi, hüsn-i hatt-ı Şeyhâne'yi, Hâlid Efendi'den istikmâl eyledi. Sâir yazıları da mümtâz olarak yazıp, **Tuhfe-i Hattâtîn**'de Müstakîm-zâde, Sivâsî Şeyh Abdülmecîd Efendi'nin zâviyeleri evkâfından birinin vakfiyyesi vakt-i riyâsetlerinde yazılmak iktizâ eylediğinde, teberrüken binefsihî tahrîr buyurdukları muharrerdir. Ziyâret dahi ettiğini Müstakîm-zâde yazıyor.

Abdullâh Efendi'de zevk-ı ma'nâ yüz gösterince, babalığı Hacı Hüseyin Ağa delâletiyle İdrîs-i Muhtefî hazretlerine mülâkî olmuştur. Müstakîm-zâde, **Risâle-i Melâmiyye**'de beyân buyuruyorlar:

"Hacı Hüseyin Ağa, mürşid-i mükerreminin emriyle mürîdlerin ahvâl-i kalbiyyesine göre, devâ-yı ma'nevî tertîbiyle meşgûl olmak üzere Kırkçeşme kurbunda, peştemâl dokuyucu odalarına müdâvemet eder. Abdullâh Efendi, onbeş-onaltı yaşında iken Hacı Hüseyin Ağa, "*Oğlum, ben ihtiyâr oldum, rıhletim karîbdir. Seni hakkânî dostlarımla görüştürmek isterim.*" dedi, peştemâlcı odalarına götürdü. Esnâ-yı râhda, "*Oğlum, şimdi varacağımız mecliste,* "Buraya gelmekten maksûdun nedir?" *diye sorarlar.* "Maksûd u matlûbum Allâh'dır. Taleb-i Hakk'a geldim." *diye cevâb ver.*" yolunda tenbîhâtta bulunur. Abdullâh Efendi diyor:

Oraya vardık. Bir pîr-i fânîyi dest-gâh başında peştemâl dokuyor gördüm. Selâm verdim, ellerini öptüm. Pederim ona hitâben, "*Oğlumdur, kalbine bakmağa getirdim.*" dedi. O pîr-i muhterem, "*Peki amma, efendimizden me'zûn musunuz?*" suâlinde bulundukta, "*Onun müsâadesi olmadan mümkün olur mu? Elbette müsâadesini aldım.*" dedi. Pîr-i muhterem, babalığımın bana ta'lîm ettiği suâli sordu. Ta'rîfi vechile cevâb verdim. O pîr derhâl hücrenin duvarını vurdu. Beş-on aded münevverü'l-vech zâtlar zuhûr etti. Halka oldular beni ortaya aldılar. Suâli tekrâr ettiler. O sûretle cevâb verdim. O zamân pîr-i muhterem, "*Oğlum, fi'l-hakîka garazın Allâh ise, derûnundan mâ-sivâyı bi'l-külliyye çıkar. Bu hâl ile Hakk'a teveccüh edelim. Bakalım hakkınızda feyz-i Hak ne mertebe zuhûr eder.*" buyurunca, o ânda derûnumda mâ-sivâya müteallık bir şey kalmadı. Teveccüh-i tâmda bulundum. Bu hâl üzre iken, "*Allâh!*" diye sayha edip bî-hûd oldum. Bir sâat kadar bu vechile kaldım. Sahva geldiğimde gözümü açınca gördüm ki o azîzler gitmiş, yalnız dest-gâh başında pîr-i muhterem kalmış, işiyle meşgûldür. Bu sırada babalığım, "*Haydi kalk oğlum gidelim.*" dedi. Pîr-i muhteremin elini öptük. Kalbimde zuhûr eden nûr o mertebe zâhir oldu ki, baş gözümle muâyene ettim, /316/ kimse görmesin diye libâsımı kavuşturmağa çalıştım.

Pîr-i muhterem tebessümle "*Oğlum! Setre hâcet yoktur. Onu her göz görmez, onu ibkâya çalış.*" buyurdu.

Doğru evimize geldik. Her ân u zamân hâtırımda yer tutmuştu ki "*Efendimiz*" dedikleri zât kimdir acabâ? Onu görmekle müşerref olamaz mıyım?

Bir zamân sonra babalığım bir Cuma günü Ayasofya'ya götürdü. Salât-ı Cum'ayı edâ ettik. Meyyit Kapısı tarafından çıkmak üzere idik. Pederim arkasına bakıp, hemen geri geri çekilerek selâma müterakkıb olarak durdu. Bir pîr-i muhterem hizâmıza geldi, selâm verdi. "*Hacı! Oğlun bu mudur?*" dedi. "*Evet.*" cevâbını arz eyledi. Ben dahi kemâl-i ihtirâm ile elini öptüm. Kalbime derhâl muhabbeti aks etti. Kalbimde mâsivâ'llâh'dan eser kalmadı. "*Allâh*" diye sayha ederek düştüm bayıldım. Halk etrâfımıza toplanmış, "*Bu ne hâldir?*" diye sorarlarmış. Pederim "*Sar'ası tuttu.*" dermiş. Beni bir hammâlın arkasına verip evimize getirmiş. Ondan sonra iş değişmiştir."

* * *

Abdullâh Efendi böyle nakl ediyor. O nazar ne nazardır ki, toprağı altın eder. Yâ Rab! Bizleri de öyle bir nazar-ı kîmyâ-eṣere müsâdif kıl, bi-hurmet-i Nebiyyi'l-Emîn, âmîn.

İdrîs-i Muhtefî hazretlerinin irtihâlinden sonra Abdullâh Efendi, Halîl Paşa'nın delâletiyle Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerine intisâb eylemiştir. Kocamustafapaşa Âsitânesi şeyhi Necmeddîn Hasan ve Adlî Efendiler hazerâtının sohbetlerinde dahi bulunarak iktisâb-ı füyûzât eylemişlerdir.

Müstakîm-zâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**'de yazıyor ki:

"Tarîkat-ı aliyyede ibtidâ intisâbları Hüdâyî Efendi'yedir. Hüdâyî, merhûm oldukta, Bayramiyye'den Hacı Beşîr Ağa kendilerini irşâd-ı beşâretle seyr eylemiştir. Bir kerre tezkireci, iki def'a reîsülküttâb oldu."

1036/(1627) senesinde Halîl Paşa'ya divit-dâr, ya'nî mektûbcu oldu. Paşa ile İran'a seferi vardır. 1037/(1628)'de Hâriciyye Nâzırı, o zamânın ta'bîrince reîsülküttâb olup, Halîl Paşa azl olundukta bu da ma'zûl olarak, her ikisi tebdîl-i câme edip, Hz. Hüdâyî Âsitânesi'ne ilticâ eylediler. O sene Hz. Pîr'in irtihâli ve Halîl Paşa'nın da intikâli üzerine Abdullâh Efendi, on sene kadar burada ihtiyâr-ı inzivâ ile te'lîfât vücûda getirmiş ve 1047/(1637) senesinde Sultân Murâd ile Bağdâd Seferi'ne âzim olmuştur. 1065/(1655) senesine kadar muhtelif me'mûriyyetlerde bulunduktan sonra büsbütün çekilerek 22 Safer 1071/(27 Ekim 1660) senesinde âzim-i gül-şen-serây-ı cinân oldu.

Kabr-i âlîleri Topkapı hâricinde Maltepe Hastahânesi'ne giden yolun sol tarafında; mahsûs bir sofada ziyâret-gâh-ı erbâb-ı irfândır. Mükerreren ziyâret ettim, elham-

dü li'llâh. Bu civârda çok Hamzavî medfûndur. Elyevm mevcûd taşlarıyla sâbittir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/317/ Seng-i mezârı, Hamzavîlere mahsûs taşların aynıdır. Kitâbesi, "*Merd-i ma'nevî, şârih-i* **Mesnevî**, *sâbıkan reîsü'l-küttâb Abdullâh Efendi.*" diye mahkûktur.

İrtihâline söylenen târîhlerden Nisârî Hüseyin Efendi'nin:

Yazık ser-şîşe-i bezm-i bahâristân-ı âlemden
Yine kaldırdı bir zerrîn-kadeh rind-i ecel nâ-gâh

Ki a'nî bâğbân-ı vahdet Abdullâh Efendi kim
Dimâğ-ı tab'ma olmuşdu bû-yı ma'rifet dil-hâh

*Beşîr olup sabâ-yı subh-gâh-ı "***ircii***" nâ-gâh*
Meşâm-ı rûhunu pür-feyz-i tebşîr eyleye Allâh

*Makâmı bâğ-ı cennetde "***tesurru'n-nâzırîn***"*[363] *olsun*
Varınca kurb-ı Hakk'a ravza-i îmân ola hem-râh

Nisârî *fevti için bâğbân-ı dil didi târîh*
Gül-i nesrîn-i Adn ola ilâhî Sarı Abdullâh
(كل نسرين عدن اوله الهى صارى عبد الله) =1071/(1661)

Nâilî-i Kadîm'in:

Fukarâ melcei bir pîr idi dünyâda dahi
Dâr-ı ukbâda da makbûlü ola dergâhın

Hak bu kim zîver-i ser-nâme-i a'mâli idi
Mansıb-ı âhiret ol hâce-i âlî-câhın

Vakt-i rıhletde didim **Nâiliyâ** *târîhin*
Zâir-i Adn ola rûhu Sarı Abdullâh'ın
(زائر عدن اوله روحى صارى عبد اللهك)

Müşârünileyh nâdire-i zamân, mecmûa-i ilm ü irfân idi. **Mesnevî**-i şerîfin birinci cildine beş cild üzerine yazdıkları şerh hasebiyle, "Şârih-i **Mesnevî**" diye şöhret bulmuşlardır. Sarışın olmaları da, "Sarı Abdullâh Efendi" diye teşehhürlerine bâdî olmuştur.

363. (تَسُرُّ النَّاظِرِينَ) "Bakanlar memnun olurlar." 2. Bakara sûresi, 69. (H)

Asâr-ı Aliyyeleri:

1. **Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî.** Beş cilddir.
2. **Meslekü'l-Uşşâk.** Arabçadır. Nûr-ı Osmâniyye Kütübhânesi'nde bir nüshasını gördüm. 2400 numaralıdır. Bir kasîde-i tavîledir. 1062/(1652)'de yazmıştır. Mütâlâa ettim.
3. **Cevâhirü'l-Bidâye fî Dürreti'n-Nihâye.**
4. **Semerâtü'l-Fuâd.**
5. **Mir'âtü'l-Asfiyâ fî Sıfâti'l-Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ ve Uluvvi Şâni'l-Evliyâ.** Bu eseri Arabça yazılmıştır. Şehzâde Câmii civârındaki Şehîd Ali Paşa Kütübhânesi'nde, tasavvuf kısmında, 1401 numarada mukayyeden mevcûddur. Müellifin hatt-ı destiyle muharrerdir. Ziyâret ettim. Hafîdi La'lî-zâde Abdülbâki Efendi'nin de üstünde imzâ makâmında mührü vardır. Nâdirü'n-nüsha enfes-i âsârdan bir te'lîf-i bihîn olup, Melâmîliğin hakîkatından haber-dâr olmak isteyen müştâkân-ı ma'rifete tavsiye ederim.

Bunda der ki:

بالملامية وهم الرجال الذين حلوا من الولاية فى أقصى درجاتها وما فوقهم الأدرجة النبوة وهذا يسمى مقام القربة فى الولاية فهم الأصفياء.[364]

Kitabın üzerine La'lî-zâde'nin yazdığı yazı:

تشرف بتملكه العبد الضعيف الفانى عبد الباقى الحسينى ابن شيخ محمد لعلى زاده نال ما أراده ورحمه الله أباه وأجداده.[365]

6. **Tercüme-i Makâsıdu'n-Neyyirîn.**
7. **Nasîhatü'l-Mülûk.**
8. **Câmiu'l-Âyât.**
9. **Ricâlü'l-Gayb.**
10. **Tevfîkât-ı Selâtîn-i Osmâniyye.**
11. **Islâhu'n-Nüshateyn.**
12. **Tedbîrü'n-Neş'eteyn.**

---

364. "O kimseler ki, velâyet derecesinin en yükseğine ulaştılar. Onların üstünde, nübüvvet derecesi vardır. Bu derecedeki velâyete "gurbet" makamı denir. Bunlar kendilerini gizlerler." (H)
365. "Bu zayıf, fânî kul Abdülbâkî el-Hüseynî b. eş-Şeyh Muhammed La'lî-zâde, o kitaba mâlik olmakla şereflendi. O, istediğine nâil oldu. Ona ve ecdâdına Allâh rahmet etsin." (H)

/318/ İstanbul'da Nûr-ı Osmâniyye Kütübhânesi'nde, 2400 numarada, **Risâle fî Merâtibi'l-Vücûd** nâmıyla bir eserini daha gördüm.

Âsâr-ı manzûmeleri (de) vardır. Şiirde, "Abdî" tahallus eylemişlerdir.

Müstakîm-zâde, müşârünileyhi ilm-i eşcâr u ezhârda mahâret-i kâmile sâhibi olmak üzere tavsîf ile, Sultân İbrâhîm zamânında memâlik-i Osmâniyye'de bu ilmin ta'mîmine me'mûren haklarında bir fermân-ı hümâyûn sâdır olduğunu beyân ve gördüğü berât-ı hümâyûnu aynen **Risâle**'sine derc etmiştir.

Manzûmâtından:

Suâl itsen bu rûha menzilinden
Düşünce gurbete lâhût ilinden
Neler gördü bu devrânın ilinden
*"**Usur yüsr**"a irüp insâna geldik*

Bu emvâc-ı anâsırdan vücûdun
Nice girdâba düşmüşdür unutdun
*Giden gitdi şükür menzile yetdin**
Gönül şehrin bugün seyrâna geldik

Bi-hamdi'llâh atâlar kıldı ol Hak
Sivâ-yı zulmeti nûru idüp şak
Hurûş itdi bihâr-ı aşk-ı mutlak
Şinâverlik idüp ummâna geldik

Edeb gözle sakın şimdengerü sen
Sivâyı yu hemân pâk it dili sen
Yolunda bir kılı kırk pâre gör sen
Huzûr-ı Hazret-i Sultân'a geldik

*Umarız **Abdiyâ** ol şâh-ı ekrem*
Bize göstermeseydi bir dahi gam
Atâsın döndürür mü hiç ol erham
Nevâl-i rahmet-i Rahmân'a geldik

Sarı Abdullâh Efendi'den feyz alan zevât-ı kirâm:

1. **Mevlevî Neşâtî Ahmed Dede.**
2. **Cevrî İbrâhîm Çelebi:** İstanbullu şuarâdan bir zâttır. 1065/(1655)'de vefât etmiştir. Sarı Abdullâh Efendi merhûmun hamele-i esrârı idi. Yazısı güzel imiş.

Sipâriş olunan bir hayli kitâbları yazmıştır. Sarı Abdullâh Efendi'nin ekserî âsârını yazan bu zâttır. Tarîkat-ı Bayramiyye'den müstefîd olanlardandır.

3. **La'lî Muhammed Efendi.**
4. **Mustafa Resmî Efendi:** (Sarı) Abdullâh Efendi'nin oğludur. Hâcegândan imiş. Me'mûren Mora'ya, oradan Gelibolu'ya gidip orada vefât etmiştir.
5. **La'lî-zâde Abdülbâkî Efendi:** Pederi Lâ'lî Muhammed Efendi'den feyz almış imiş. Şeyh Seyyid Murâd Efendi'ye intisâb etmiş. Vezîr-ı a'zâm Dâmâd Ali Paşa'ya muallimlik etmiş. Varadin'deki meş'ûm hezîmet ve Ali Paşa'nın şehâdeti üzerine Limni'ye nefy olunmuş, Şeyh Murâd'ın iltimâsıyla kurtulmuş. İlmiyyeden kazaskerliğe kadar irtikâ etmiş. Ba'dehû Eyüp'te hânesinde inzivâ edip, irtihâline kadar münzevî olmuştur. Abdülkerîm-i Cîlî'nin **el-İnsânü'l-Kâmil** nâm eserini tercüme etmiş, müşârunileyhin **Zülfetü'l-Mekîn** nâm eseriyle, Gazâlî'nin **Kîmyâ-yı Saâdet** nâm eserini tercüme eylemiştir. **Mebde' ü Meâd** ismiyle bir eseri vardır. Hamzavîler hakkında bir risâlesi vardır. Şiirde "Yetîm" mahlasını kullanırdı. Büyüklerdendir.

Konya'da Âsitâne-i Hz. Mevlânâ'da seccâde-nişîn-i reşâdet merhûm Abdülvâhid Çelebi hazretleri tarafından bu abd-i kem-tere irsâl buyrulan inâyet-nâmedir:

"İzzetlü Cemîlü'ş-Şiyem Efendim!

Cedd-i a'zamın Ferîdûn-ı cihân-ı ma'nevî, sâhib-i kitâb-ı âlî-i Mesnevî efendimiz hazretlerine fart-ı aşk u muhabbet-vâlâlarına dâll olmak üzre zâde-i tab'-ı âşıkâneleri olan ba'zı manzûmenin ihdâ buyurulduğunu mutazammın olan muhabbet-nâme-i ârifâneleri resîde-i dest-i tevkîr u ihtirâm oldu. Şemsü'l-evliyâ, nâşir-i nûr-ı Hudâ efendimiz hazretlerine aşk u muhabbet izhârına muvaffakiyyet-i ezelî bir keyfiyyet ve binâenaleyh mûcib-i fevz ü saâdet olduğuna ve zâtı ârifânelerinin dahi izhâr-ı aşk u muhabbetle kavlen ve fi'len vâki' olan teslîmiyyetleri mûcib-i sürûr u memnûniyyet bulunduğuna mebnî devâm-ı feyz ü terakkîleri, gül-bângî metâf-ı kudsiyân-ı menâzil-i kerrûbiyân olan huzûr-ı lâmiu'n-nûr Hz. Müşârünileyh efendimizde yâd u tilâvet kılınmış olmağla beyân-ı mahzûziyyet ü muhabbet olunur efendim. 22 Haziran 1322/(4 Temmuz 1906)."[366]

/319/ ŞEYHÜLİSLAM EBU'L-MEYÂMİN b. MUSTAFA EFENDİ

İdrîs-i Muhtefî'nin yetiştirdiği zevât-ı ârifedendir. 953/(1546)'te tevellüd edip ba'de't-tahsîl tayy-i merâtib-i dünyâ ile makâm-ı Meşîhat-i İslâmiyye'ye vâsıl olmuştur. Sultân Mehmed Hân-ı sâlis zamânında, 1011/(1603)'de Şeyhü'l-islâm olmuştu.

366. Mektuptaki mühürde "*Abdülvâhid b. Hz. Mevlânâ*" yazılıdır. (H)

Sultân Ahmed Hân-ı evvel zamânında ihtiyâr-ı inzivâ eyledi. 1015/(1606)'te def'a-i sâniye câlis-i makâm-ı fetvâ oldu. 12 Receb 1015/(13 Kâsım 1606)'te irtihâl-i dâr-ı bekâ edip, cenâze namâzı Fâtih Câmi'-i şerîfinde ba'de'l-edâ medfen-i mahsûsuna defn edildi.

Cenâb-ı İdrîs'e münâsebet-i şedîdesi olup, bu neş'e ile bir aralık ihtifâ-yı hayâta karâr vermişti.

Şeyh Habîb Efendi şu târîhi söylemiştir:

كنت أدعو له بأن له
عند باريه جنة المأوى
هاتف قال فيه تاريخا
أدخل الله روحه فيها [367]

FÂZIL ALİ BEY

Şeyh Edebâli hazretleri neslindendir. Belgrad ve Bağdâd seferlerinde bulunmuş ve tahsîl-i ulûm ile berâber seyr ü seyâhat etmiştir. İstanbul'a geldiklerinde, Eyüp civârında, Sütlüce'de sâkin oldular. Şöhretleri hasebiyle pâdişâh-ı zamân ve vüzerâ ve a'yân ve ulemânın mazhar-ı iltifâtı olup, feyz-i ilmleriyle cümleyi behre-yâb ettiler. Bu sırada İdrîs-i Muhtefî hazretlerinin mâlik-i esrârı olup ikmâl-i sülûk eylediler.

Hz. Nasûhî halîfesi Şeyh Hasan Efendi eserinde gördüm ki, İznik'den zuhûr etmiştir. Pederi, "Hüsrev" nâmında bir zâttır. "Fâzıl Ali Bey" diye şöhret bulmuştur. Evâil-i hâlinde, pederi mahlûlünden dâhil-i silk-i erbâb-ı zeâmet olup Belgrad seferi zamânında farîza-i cihâd etti. Sonra zühd ü riyâzet tarîkına girdi. Tahsîl-i maârif eyledi, şöhret-gîr oldu. Nice def'a harem-i hâss-ı pâdişâhîye da'vet olundu. Vüzerâ ve ulemâ, Hazret'in ziyâretine gelirlerdi.

Sultân Ahmed Hân-ı evvel, 1012/(1603)'de, câlis-i serîr-i Osmânî olunca, türbe-i Hz. Hâlid'de, Hz. Pâdişâh'a bu zât-ı muhterem kılıç kuşattı. 1018/(1609) hilâlinde âlem-i ukbâya irtihâl etti. Türbe-i Hz. Hâlid harîminde medfûndur.

Müstakîm-zâde, hakk-ı âlîlerinde diyor ki:

"Azîz-i müşrünileyh fazâil-i celîle ve cezbe-i Rahmâniyye ile meşhûr bahr-ı muhît-i ilm-i Rabbânî, genc-i defîne-i esrâr-ı Kur'ânî, kütüb-i münzelenin zebândân-ı rumû-

367. "Rabbinin indinde ona Cennetü'l-me'vâ olması için duâ ediyorum. Hâtifden gelen bir ses ona târîh dedi: Allâh, onun rûhunu cennete dâhil etsin." (H)

zu, dürr-i meknûn-ı ilâhînin rehâmûz-ı künûzu, muktebis-i envâr-ı işrâkıyyûn, pîr-i ferişte-nihâd, âbid ve zâhid, pâk-i'tikâd idi.

Âsâr-ı aliyyelerinden **Kasîde-i Sa'lûkiyye Şerhi, Kazâ ve Kader Risâlesi** ve mesâil-i gâmıza tahkîkine dâir risâleler vardır. Mecmû'-ı âsârı onsekize bâliğ olmakta olduğu mervîdir. (**Fezleke-i Kâtip Çelebi** s. 233-234) Şeyh-i kâmil, irşâd-penâh Üsküdârî Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerine, (من أضعف الخليفة إلى أكمل أرباب الطريقة)[368] fıkrasıyla musadder istirşâdı mutazammın yazdıkları mektûba, müşârünileyh tarafından,

من أضعف الفقراء إلى أعلم العلماء : إن الإستمداد من أهل الإرشاد إن كان أصلا عظيما فى نيل المراد الا إن أحسن الإعتقاد مباشرة الأسباب يسهل الأمور الصعاب ويوصل إلى رباب الأرباب والله مفتح الأبواب والهادى إلى سبيل الصواب .[369]

/320/ yolunda cevâb verilmiştir." (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Ârif-i sırr-ı Hudâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey
Mâlik-i kenz-i hafâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey

Hamzavî bâğma olmuş idi bir bülbül-i aşk
Pîşvâ-yı urefâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey

Herkese ilm ile irfân ile himmet itmiş
Nûr-ı ayn-ı zurefâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey

Zevk-ı tevhîd-i şerîf kalbini leb-rîz itmiş
Nâil-i zevk-ı likâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey

Cân u dilden sevivirdi anı ***Vassâf-ı hazîn***
Server-i ehl-i verâ Hazret-i Fâzıl Ali Bey

ŞEYH HACI KABÂYÎ

İsm-i şerîfleri Keyvân'dır. Beyne'l-ihvân, "Hacı Kabâyî", "Hacı Efendi" diye meşhûrdur. "Hacı Bayram" diye yâd olunduğu da anlaşılıyor. Pîrleri İdrîs-i Muhtefî

368. "En zayıf halîfeden tarîkat erbâbının en kâmiline." (H)
369. "Fakirlerin en zayıfından en büyük âlime: Ehl-i irşâddan meded ummak, mûrâda nâil olmakta büyük bir temeldir, itikadın en güzeli, doğrudan erbâba ulaşmaktır. Bu da zor işleri kolaylaştırır ve Rabbu'l-erbâb'a ulaştırır. Kapıları açan Allâh'dır, doğru yola ileten de O'dur." (H)

hazretleridir. Azîzlerinin intikâlinden sonra oniki sene kadar irşâd-ı ibâd ile meşgûl oldular. Bi'l-âhare zühd ü takvâsı galebe ederek, daha doğrusu Hamzavîlere hücûmun şiddetinden dolayı halktan uzlet ettiler. Pek az zamân sonra irtihâl-i dâr-ı naîm eylediler. Sene: 1037/(1628).

Sandal Bedesteni'nde abâ satmasından kinâyeten, "Kabâyî" denilmiştir.

Kabr-i enverleri, Topkapı hâricinde, Takkeci Câmi'-i şerîfi karşısında, caddenin sağ tarafındaki mezârlığın caddeye karîb mahallinde, nazara çarpacak bir mevki-i muallâdadır. Mükerreren sûret-i mahsûsada ziyâretle kâm-yâb oldum. Azîm rûhâniyyet vardır. Esnâ-yı ziyârette hâsıl olan zevk-ı ma'nâyı lisân-ı kâl ile anlatamam.

Kabirlerinin üzerine demirden şebeke yapılmıştır. Mezâr taşları o zamândan kalmadır.

Kitâbesi:

Lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedün-Rasûlü'llâh.
el-Merhûm ve'l-Mağfûr el-Hâc Bayram
Terk idüp bu fâniyi eyledi azm-i bekâ
Acmup idüp gazâsın ehl-i diller cem' olup
Didiler târîhini rûhuna rahmet dâimâ

1037/(1628)

Silivrikapı hâricinde Seyyid Nizâm hazretlerine gidecek yolun kenârındaki Hacı /321/ Bayram Çeşmesi bu zâtın olmak ihtimâli kuvvetlidir.

LEBENÎ ŞEYH BEŞÎR AĞA

La'lî-zâde, bu zât-ı muhterem için, "*Şems-i felek, cezbe-i Rahmân'dır.*" diyor. Arnavutluk'ta Koniçe kazâsından zuhûr edip sarây-ı hümâyûnda hizmeti vardır.

"Leben", "süt" ma'nâsına olup, sütçülükle iştigâli münâsebetiyle, "Lebenî" denilmiştir.

Hacı Kabâyî'nin meftûn-ı kemâlâtı olup, ona teslîm olmuştu. "Sütçü Beşîr Ağa" derler. Fukarâ ve ahbâbını dâimâ âdâb-ı şeriât u tarîkat ile terbiyeye çalışırlar imiş. Erbâb-ı a'râzın te'sîriyle doksan yaşında şehîden irtihâl eylemiştir. Cidden eâzımdandır. Ricâl-i Hamzaviyye içinde müteferridlerdendir. Hakk-ı âlîlerinde biraz îzâhât arz edip, işbu eser-i fakîranemi lütfen nazar-ı iltifât u mütâlaaya alan erbâb-ı muhabbetin tezyîd-i neş'esine hizmet etmek isterim.

Müstakîm-zade, risâle-i mahsûsasında diyor ki:

"Bidâyeten sarây-ı hümâyûnda Bostâncı ocağında imiş. Zühd ü salâhı olup, hizmetinden me'zûn oldukça adetâ beş vakit namâzı Ayasofya Câmi'-i şerîfinde kılar imiş. Burada, Terler Direk'in karşısında bir meczûb dâimâ Beşîr Ağa'nın nazar-ı dikkatini celb ettiğinden bir zamân sonra konuşabilmeye bir zemîn bulmuştur. "*Sultânım! Benim derdime bir çâre bulunuz. Lutfediniz, beni bendeliğe kabûl buyurunuz.*" demesiyle, "*İnşâa'llâh, bakayım. Eğer imkân bulursam, dirîg-ı lutf etmem.*" cevâbını almıştır.

Müterakkıb-ı hâl iken, bir gece sarây-ı hümâyûnda, nısfu'l-leylde odasının kapısı açılmış, o meczûb-ı ilâhî zâhir olup, "*Kalk gideceğiz.*" diye Beşîr Ağa'yı almış, sarayın dış kapısını açık görünce, Beşir Ağa, hayretlere dûçâr olmuştur. Ayasofya Câmii'nde o mahalle gelmişler. Orada mihrâbda bulunan dîğer bir meczûba takdîm olunmuşlardır. Dikkat buyuruluyor mu, geceleri sarây-ı hümâyûn ve câmi'-i şerîfin kapıları kapalı olduğu hâlde onlara karşı, mesdûd bir şey kalmıyor. Mihrâb önündeki meczûb, Beşir Ağa'yı kabûl etmiyor, reddediyor. Beşîr Ağa yine hücresine iâde olunmuştur. "*Merâk etme daha büyük mertebede biriyle mülâkat nasîb olacak.*" diye tesellî edilmiştir.

Beşîr Ağa'nın bu ser-güzeşti hayret ve talebini arttırdığından, ahibbâsından bir zâtın delâletiyle Kırkçeşme'de Pîr-i Sertırâş'ın şeref-i sohbetine cân atmış idi. Gider orada tıraş olur, Pîr-i Sertırâş'ın nazarıyla cezbeye uğrar. Fakat bir şey açamaz. Pâdişâh, Dâvud Paşa Sarayı'na nakl edince, Beşîr Ağa her gün buradan gelir geçer, pîr-i muhteremin cemâlini /322/ temâşâ eyler imiş. Etin pek az olduğu bir zamânda, tedârik ettiği dört-beş okka eti hediye etmeye karâr verir. Götürür dükkânda Hazret'i tenhâ bulunca sevinir, hediyenin kabûlünü ricâ eder. "*Ben fakîr bir adamım. Et darlığı zamânında benim gibi bir adama bunun getirilmesindeki maksadın nedir?*" suâline ma'rûz kalır. "*Sultânım, gönlüm size müncezib oldu. Tâlib-i Hakk'tım, lutfedip, beni bendeliğe kabûl buyurunuz.*" demesiyle, "*Mâdemki tâlib-i Hak'sın, mahrûm olmazsın. Seni evlâdım yerine kabûl ettim.*" tebşîriyle beşîr olur. "*Şerîat-ı mutahharaya ziyâde rağbet eyle. Şerîatsız tarîkat ele girmez.*" diye nasîhat buyurdular.

Hayli zamân tenhâda sohbet edilmiş idi. Bir gün Fâtih Câmi'-i şerîfinin türbe kapısının Karadeniz cihetinden geçerken Pîr-i Sertırâş'ın yanında iki pîr-i mehîb oturuyor görür. Hemen attan inip, öyle yere bakarak yaya bir hâlde geçerken, o iki pîrden biri, Sertıraş'a, "*Bu kimdir?*" diye suâl etmesiyle, "*Sultânım, size arz ettiğim evlâdlığım bostâncıdır.*" cevâbını vermiş. "*Edeb sâhibi bir adamdır. Böylelerinden ketm-i esrâr olunmaz.*" buyurulmuş. Fakat Beşîr Ağa, bu sırada medhûş olup, saraya nasıl avdet ettiğini idrâk edememiştir.

Ertesi gün, Pîr-i Sertırâş'ın nezdine gelip, "*Onlar kimler idi?*" diye sorar. Birinin Hâce İdrîs-i Ali, dîğerinin Hacı Kabâyî denilen zevât-ı kirâm olduklarını söyler. Bunun üzerine Beşîr Ağa'ya âdâb-ı tarîkat-ı aliyyeyi ve rusûm-ı sülûk-ı mücâhedeyi ta'lîm etmiştir. Beşîr Ağa, ketm-i esrârda ziyâde mukayyed olup, hayli zamân o zât-ı muh-

teremin menba'-ı feyzinden hisse-yâb oldu. İrtihâlinde Kabâyî Hacı Keyvân'a râbıta-bend oldu. Bu sırada sarây-ı hümâyûndan mütekâid olup, şeyhinin Topkapı hâricinde hânelerine yakın bir yerde ikâmet ettiler.

Bir gün sabâh namâzı vakti şeyhinin hânesine uğrar. Onu hastalanmış bulur. "*Oğlum, bizim tâifeyi size sipariş ediyorum, size emânettir.*" buyurup, hücre-i inzivâlarına çekilirler. Beşîr Ağa ağlayarak evine gelip, hâl-i vahdette iken cemî'-i mahlûkâtı kendine secde eder görmüş. O sırada Hz. Şeyh'in hânelerinden feryâd kopunca koşmuş, intikâlinden haber-dâr olunca yanmış yakılmış. Emr-i techîz ü tekfîni bi'l-îfâ medfen-i şerîfinde tevdî'-i rahmet-i Rahmân eylemiştir. Beşîr Ağa'nın lisânından böylece menkûldür."

/323/ Beşîr Ağa, şeyhinin dâr-ı cemâle intikâlinden sonra yazın Silivri kurbundaki çiftliğinde, kışın İstanbul'daki konaklarında bulunurlarmış. Dâimâ iki üç inek besleyip, âilesine ve etbâına kifâyet eden sütün fazlasını sattıklarından kinâyeten "Sütçü Beşîr Ağa" diye şöhret bulmuştur.

Otuzaltı sene mertebe-i irşâdda neşr-i fuyûzât edip, 1072/(1662) senesinde sinn-i şerîfleri doksana karîb iken ba'zı hussâd-ı bed-nihâdın ilkâ-ı mefsedetleriyle şehîd ettiler. Cesed-i şerîflerini denize attılar. Kabr-i şerîfleri bahr-ı rahmet-i Rahmân oldu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Kümmelînden bir zât-ı âlî-kadr idi. Hz. Şeyh, mürîdânını sükûta ve ketm-i esrâra da'vetden hâlî kalmazlar idi.

O zamân hükûmetin Hamzavîler hakkındaki yanlış nazariyyesine yanıyorum. Erbâb-ı kemâl ü irfâna karşı yapılan nâ-revâ tecâvüze dil-hûn oluyorum. Bunların mugâyir-i şerîat hiç bir hâlleri yoktur. Müşârünileyhin elime geçen bir mektûbunun sûretini nakl ediyorum. Ricâ ederim, dikkatle mütâlâa buyurulsun. Bu adamın katline hükmü îcâb edecek bir şekl-i beyân var mıdır?

"*Hüve'l-Feyyâzu bi'smihî Sübhânehû ve teâlâ,*

Vâsılân-ı nûr-ı likâ, âşıkân-ı sırr-ı enbiyâ vü evliyâ, tâlibân-ı vasl-ı Hudâ! Nedir hâliniz? Her biriniz tenhânızda kendi vücûdunuzdan istiğfâr edip, muhabbetu'llâh'a sa'y u gûşiş eyliyor ve nûr-ı zât-ı pâk-ı lâ-yezâl ile mütecellî oluyor musunuz? Ef'âlde ve akvâlde şer'-î şerîf üzere hareket eylemenizi isterim. Zinhâr hilâf-ı şer', kendi zu'munuz üzre söz söylemeyiniz. Şerîat, şerîat, yine şerîat.

Zâhirinizi şerîatla âraste, bâtınınızı nûr-ı muhabbetu'llâh ile pîrâste eylemek gerektir. Birbirinizle mülâkî olduğunuzda tenezzül ve muhabbet eylediğinizden sonra, ahkâm-ı şerîat ve âdâb-ı tarîkat muktezâsınca ma'nâya delâlet eder söz söyleyip, mâ-lâya'nîden tevakkî edesiniz. Yüzbin kelâm bir pula değmez. Kelâm, ma'nâ yolunu bilmek, bulmak içündür.

Câna necât ma'nâ iledir. Söz ile necât bulunmaz. İmdi her biriniz yolunuzu cândan izleyip, ma'nâya vusûl ve nefs ü şeytân mekrinden halâs bulmak içün, Cenâb-ı Rabbü'l-âlemin'e teveccüh-i tâm ile müteveccih olup, bî-hâsıl kelimâttan tevakkî eyleyesiniz. Ma'rifet sanıp, sattığınız kelimâttan hazer terettüb ettiğini bilmez misiniz?

Harâmdan perhîz /324/ edip, devre müteallik kelimâtı, min-ba'd lisânınıza getürmeyesiniz. Her kim mütenebbih olmayıp, hilâf-ı şer' hareket ederse bizden değildir. Onun lisânını kesmek lâzımdır. Tenezzülü dil ile edip, diz ve yer öpmeyesiniz. Rızâm yoktur, bu kadar. Musâfahayı ehl-i şer' kabûl eder. Tenezzül gönülden olup, birlik içindir.

Ve's-selâmu âlâ men-ittebea'l-hüdâ.

Hâdimü'l-Fukarâ Beşîr"

Beşîr Ağa Hazretlerine Peyrev Olan Eâzım-ı Hamzaviyye:

1. Hacı Beşîr Ağa'nın dâmâdı **Hacı Osmân Efendi.**
2. **Seyyid Hâşim Efendi:** Vefâtı 1088/(1677). Edirnekapısı hâricinde Emîr Buhârî Zâviyesi civârında İbn-i Kemâl hazretlerinin merkadi karşısında medfûndur. Melâmîler, Beşîr Ağa'dan sonra kutbiyyetin bu zâta geçmiş olduğunu söylerler. Pek ziyâde iltizâm-ı ihtiyât ile sırlarını ifşâ etmemişlerdir.
3. **Gedâyî Ali Efendi:** Vefâtı 1090/(1679).
4. **Habeşî-zâde Abdürrahîm Rahmi Bey: Sefîne-i Evliyâ'**nın III. cildinde 294. sahîfede tercüme-i hâlini yazdım. Oraya mürâcaat buyurula. Hz. Sezâî'den de feyz alanlardandır. **Mektûbât-ı Sezâî'**de ona mektûbları vardır. Sünbül Efendi Hânkâhı'nda seccâde-nişîn Seyyid Nûreddîn Efendi hazretleriyle sohbetleri vardı. Habeşî-zâde, Hânkâh-ı Sünbülî'de medfûndur.
5. Habeşî-zâde etbâından **Zaîm Ali Ağa.**
6. Sultân III. Mustafa zamânında Reîsülküttâblık eden **Dilâver Ağa-zâde Ömer Efendi.**
7. **Emîr Halîl Ağa:** Serdengeçti Ağalığından mütekâid idi. 1134/(1722)'te irtihâl etmiştir. Habeşî-zâde ile berâber Seyyid Nûreddin-i Sünbülî'ye irşâd-kârlıkları vâr idi.

Tafsîli, **Sefîne-i Evliyâ** III. cild, s.294'tedir.

HÂŞİMÎ EMÎR OSMÂN EFENDİ

Ahmed-i Sârbân hulefâsından Vizeli Alâeddîn Efendi halîfesi Şeyh Gazânfer Dede Efendi'den ahz-ı feyz etmiştir. "Emîr Efendi" diye meşhûr olup, an-asıl Sivaslıdır.

Ahfâdından Şeyh Muhammed Süreyyâ Efendi, müşârünileyhin tercüme-i hâllerini tahrîr ve neşr eylemişlerdir. Diyorlar ki:

"Emîr Osmân el-Hâşimî olan ser-tâc-ı ibtihâcım, dü-cihânda melce' ve melâzım, mürşid-i dil-i âgâh, her mültecî için bir penâh, seyyid-i âlî-makâm, an-nesl-i Haydar-ı Kerrâr cedd-i büzürg-vârım, dâd-res-i feryâd u zârım, efendim hazretleri, 919/(1513) târîhinde Sivas şehrinde âlem-i vücûda gelip, henüz sabî iken Dersaâdet'e gelerek, Sahn-ı Semân'da ya'nî Fâtih Dârü'l-ulûm'unda tahsîl-i ilm ü kemâle bezl-i mâ-hasal-ı makderetle tînet-i pâk ve fitnat ve idrâk-ı siyâdetleri i'tibârıyla az zamânda iktisâb-ı füyûzât eylemişlerdir. Hılkatları aslına kesb-i vusûl-i emeli zâten kalb-i münevverlerinde şu'le-pâş olmakta olduğundan, her nerede bir sâhib-i esrâr-ı hakîkat işitseıer hemen teşerrüf-i sohbetleri için tayy-i merâhilden geri durmazlardı.

Bu sıralarda bir gece âlem-i menâmda Hz. Ali efendimizi düldül-süvâr ve dest-i haydarânelerinde Zülfikâr olduğu hâlde müşâhade ederler. Hz. Ali kendisine, "*Oğlum Osmân! Eğer beni ister isen Vize'ye gel, beni orada bulursun.*" buyururlar. Osmân Efendi, bîdâr olunca, hemen sefer tedârikini görüp Vize'ye âzim olur. Şehre vusûlü tulû' zamânına tesâdüf etmekle, işrâkı temâşâ etmekte olan süvârî bir zâta rast gelir. Bu zât Hz. Emîr'e hitâben:

"*Ey Emîr! Ali'yi ister isen, işte Ali benim. Bu süvâr olduğum at Düldül'dür.*" buyurur. Hz. Emîr, ma'nâyı tahatturla, "*Güzel ammâ, Efendim! Onun Zülfikâr'ı /325/ var idi.*" demesiyle, o zât-ı şerîf belindeki kemere muallak bulunan tesbîhi çekmesiyle, tesbîh, Zülfikâr şeklini aldığı gibi, "*İşte evlâdım, bizim Zülfikâr'ımız.*" cevâbına karşı, Hz. Emîr, bir sayha ile yere düşer; bir müddet bî-hûd olur. Ba'de's-sahv ol zât-ı şerîfin hizmetini kabûl eyler ki, bu zât-ı muhterem Şeyh Ali Alâeddîn olup, silsile-i tarîkatları ber-vech-i atîdir:

Hacı Bayram-ı Velî,
Şeyh Ömer-i Sikkînî,
Şeyh Bünyâmîn-i Ayâşî,
Pîr Alî,
İsmâîl-i Ma'şûkî,
Ahmed-i Sârbân,
Ali Alâeddîn-i Vizevî,
Şeyh Gazanfer Efendi,
Seyyid Emîr Osmân el-Hâşimî, ceddim Hz. Emîr Osmân.

Şeyh Ali Alâeddîn-i Vizevî ve Şeyh Gazanfer Efendi hazretleriyle bir hayli zamân, hem-sohbet olarak hıdmet-i şerîfelerinde bulunarak tekmîl-i sülûka bezl-i mâ-hasal ikdâm ederler. Bu meyânda Şeyh Ali, halîfesi Gazanfer Efendi kerîmesini Hz. Emîr'e tezvîc buyururlar. Ali Alâeddîn hazretlerinin bir müddet sonra âlem-i cemâle inti-

kâliyle sırr-ı tarîkat Şeyh Gazanfer Efendi'de rû-nümâ olup, Hz Emîr'e Amasya'ya seyâhati emrettiğinden, emre bi'l-itâa' Amasya'ya azîmet eylemiştir.

Amasya'da neşr-i feyz-i tarîkat eyledikleri sırada azîzi Gazanfer Efendi terk-i dâr-ı dünyâ eylemekle Hz. Emîr, İstanbul'a geldi. Nûreddîn-zâde Dergâhı'na misâfir oldu. Nûreddîn-zâde hazretlerinden teberrüken Halvetî (tâcı) giydi ve teberrüken erbaîne dâhil oldu.

Nûreddîn-zâde hazretlerinin fukarâsı, her sabâh rü'yâlarını azîzlerine arz etmeleri mu'tâd olmakla, bu meyânda, Hz. Emîr'in hiç bir rü'yâ arzı vâki' olmaması bâis-i teaccüb olmakta iken, bir gece rü'yâsında, Fahr-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizi dest-i mübâreklerinde yeşil renkli bir dest-mâlden üç yapraklı tâze bir ayva çıkarıp Nûreddîn-zâde'ye veriyorlar, yolundaki müşâhedât üzerine, ertesi sabâh, "*Yâ Emîr! Sen hiç rü'yâ görmez misin? Zîrâ ta'bîr için hiç mürâcaat etmiyorsun.*" buyurunca Hz. Emîr, Cenâb-ı Şeyh'in rü'yâda gördüğü üç yapraklı ayvayı hırkası altından çıkarıp, "*Efendim, işte fakîrinizin rü'yâsı.*" diye ayvayı takdîm eylemiştir. Bunun üzerine, "*Ey Emîr! Artık senin bize ihtiyâcın kalmadı. İki arslan bir postta olmaz. Var artık kendi postuna sâhib ol.*" diye icâzet vermişlerdir.

Bu emre imtisâlen Kâsımpaşa'da, Kulaksız'da, elyevm ma'mûr olan dergâh-ı münîfi inşâ /326/ ederek, tâlibân-ı Hak olan sâlikânı çeşme-i füyûzât-ı mürşidânelerinden sârî zülâl-i ma'rifetu'llâh ile sîr-âb etmişlerdir.

Ceddim, 1003 târîh-i hicrîsinde (1595) vâsıl-ı cânân olup, binâ-kerdeleri olan dergâh-ı şerîfe muttasıl türbe-i mahsûsada vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmışlardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)"

* * *

Hz. Şeyh'in, "Saçlı Emir Efendi" diye şöhreti olduğu gibi, "Hâşimî hazretleri" diye de zebân-zeddirler. Saçlarını uzatırlar imiş. Bundan kinâyeten, "Saçlı Emîr Efendi" denilmiştir.

Zamân-ı âlîlerinde, Hamzavîlere karşı şiddet devâm ediyordu. Berâ-yı tesettür Nûreddîn-zâde hazretlerine ber-vech-i muharrer nisbet eylemişlerdi. Böyle olduğu hâlde, erbâb-ı a'râz çekemediler. Zîrâ dergâh-ı münîfleri melce-i uşşâk olmuş idi. "*İsmâîl-i Ma'şûk ve Şeyh Hamza tarîkındandır.*" diye işââtta bulundular. Fakat, el-hamdü li'llâhi teâlâ, müşârünileyhe bir şey yapamadılar.

İrtihâlleri 11 Zi'l-ka'de 1003/(18 Temmuz 1595) târîhine müsâdiftir. Pîr-i tarîk-ı Uşşâkî Hüsâmeddîn (*kuddise sırruhu'l-metîn*) efendimizle de hem-sohbet oldukları mervîdir.

Müstakîm-zâde hazretleri, **Risâle-i Melâmiyye**'sinde, müşârünileyh için, "*Azîz-i tarîkat Emîr Efendi hazretleri cezbe-i azîme ile meşhûr, âteş-i efrûz-ı aşk u muhabbet, mâlik-i iksîr-i hakîkat, mu'tekid, âlim, şeyh-i mükerrem idi.*" diyor.

Tarîkat-ı Sünbüliyye bahsinde, Seyyid Nûreddîn Efendi tercüme-i hâlinde isimleri zikrolunacak olan Habeşî-zâde Rahîmî Bey ve Seyyid Halîl Ağa, müşârünileyh Hâşimî hazretlerinin hulefâ-yı kirâmındandır.

Türbe-i şerîfelerinde mahdûmları Seyyid Ca'fer (öl.: 1051/1641), hafîdi Seyyid İbrâhîm-i Tavîl (öl. 1099/1688) ve Gazanfer Efendi (öl.: 1102/1691) medfûndur. Bunlardan başka, sülâlelerinden gelen meşâyıh-ı kirâm âsûde-nişîn-i rahmettir.

Türbe-i şerîfelerinin muvâcehe penceresinin üstünde şu beyitleri okudum:

Kutb-ı âlem nakd-i vakt-i Hacı Bayram-ı Velî
Mustafâ vü Murtazâ sırrına mazharsın belî

Zât-ı pâkinde konulmuşdur Hudâ'dan tâ ezel
Serverâ hulk-ı Muhammed'le kerâmât-ı Alî

Kutb-ı âlem mürşid-i kâmil mürüvvet ma'deni
Hazret-i Osmân Efendi'dir velâyet ma'deni

Dîğer bir levhada:

Hamzaviyye kutbunun bu kabr-i cennet fâyıha
Rûhu içün oku üç İhlâs ile bir Fâtiha

/327/ Hz. Şeyh'in bir **Tarîkat-nâme**'leri vardır. Mütâlâa ettim. Hamzavîlikten tesettür için, üstâdâne yazılmış bir eser-i mu'teberdir.

Nazımda, "Hâşimî" tahallus buyurmuşlardır. Bir **Dîvânçe**'leri vardır. Ahîren tab' ve neşr olunmuştur.

Silsile-i nesebleri hakkındaki nazm-ı ârifânelerinden:

Hâşimî'yim hem fakîrim Müctebâ'dır sevdiğim
Âl ü evlâd-ı Muhammed Mustafâ'dır sevdiğim

Çâr-yâr-ı pâk-gevher ümmehât-ı mü'minîn
Suffe-i ashâb yârân-ı vefâdır sevdiğim

*Hazret-i şâh-ı velâyet şibr-i şebîr-i cân**
Pîr-i ecder kanber-i Selmân safâdır sevdiğim

Zeyd Kâsım ibn-i Abbâs Veys Ca'fer Erkam'ı
Ser-i esbât mazhar-ı fakr u fenâdır sevdiğim

Seyyidü's-sâdât Zeynelâbidîn ibnü'ş-şehîd
Kerbelâ'da mazhar-ı cûd u cefâdır sevdiğim

Ol İmâmu'l-evliyâ tevhîd-i ilmin Bâkır'ı
Ol kerîm ibnü'l-kerîm sâhib-atâdır sevdiğim

Evvelîn ü âhirînin mazhar olan sırrına
Ca'fer-i Sâdık veliyyü'l-evliyâdır sevdiğim

Kâzımu'l-gayz hâdi-i dîn meş'al-i ehl-i yakîn
Mûsa-i Kâzım İmâm-ı etkıyâdır sevdiğim

*"**Kâf**" u "**nûn**"un menba'ı ol kıble-i erbâb-ı dîn*
Kâşif-i sırr-ı Alî ayn-ı Rızâ'dır sevdiğim

Menbau'l-cûd mürşidü'l-hak ol cevâd ibnü'l-İmâm
Kim Muhammed'dir Nakî'dir muktedâdır sevdiğim

Fazl-ı Hak'dır hem Nakî'dir hem Alî'dir hem velî
İlm ü irfân menbaı ayn-ı hayâdır sevdiğim

Mülk-i bâtın şâhıdır hem Askerî ehl-i fenâ
Hem Hasan'dır hem Alî sâhib-livâdır sevdiğim

*Nesl-i pâk-i Mustafâ vü Murtazâ'dır **Hâşimî***
Mehdi-i sâhib-zamân Âl-i Abâ'dır sevdiğim

Pîrini medh ediyor:

Pîrim sultân-ı evliyâ
Kerem itmiş Sübhân sana
Bir cân sana ne nesnedir
Fedâ yüz bin cihân sana

Sen ol üçlerin birisin
İçlerinde serverisin
Evliyânın rehberisin
Kâmûsu mihribân sana

Âlimsin evvelâ bâbsın
Hak habîbine ashâbsın
Âleme kutbu'l-aktâbsın
Meşrık mağrib yeksân sana

Sensin uşşâkın talebi
Yüzler ayağın türâbı
Sen idersin feth-i bâbı
Muhtâc ehl-i irfân sana

Bahr-ı aşka gönül daldı
Ma'rifet kânını buldu
***Hâşimî** gerçeğe irdi*
Yeter bu dîn îmân sana

* * *

/328/*Bâde-i aşkı ezel câmından içdinse eğer*
Mest-i aşk oldun sana lâzım değil mâ-i ınab

* * *

Bizi bizden soran âşık
Gelsin anlasın hâlimiz
Hazret kılavuz bize
Kudret ilidir ilimiz

Rahmet kapısın açarız
Aleme nurdan saçarız
Onunla konar göçeriz
Dost ili bizim ilimiz

Erenlerden yalan olmaz
Âb-ı hayât içen ölmez
Yetmişiki millet bilmez
Ol dildir bizim dilimiz

Gâh mahv oluben ölürüz
Gâh ölür hayât buluruz
Gâh olur ki mest oluruz
Dost ili bizim ilimiz

Çün Hızır oldu yâr bize
***Hâşimî** Muhammed Muhtâr bize*
Mağrib u meşrık yeksân bize
Kudret ilidir ilimiz

* * *

Kadd-i mevzûnun eyâ nahl-ı harîm-i Kureşî
Çemen-istân-ı hakâyıkda onun yokdur eşi

Serv-i bâlâna berâber mi olur serv-i çemen
Bâğ-ı âlemde anun göklere irişe başı

Sana mânend olamaz zerre kadar şems-i cihân
Şems-i zâtında olan burc-ı saâdet güneşi

Türbe-i pâkine yüz sürmeğe Cibrîl-i Emîn
Germ olup ceyşi hevâ ile ider keşme-keşi

Perde-dâr-ı harem-i hâssın olur şems ü kamer
*Âsitânın gözetir **"külle gadâtin ve aşî'y"***

Vâsıl-ı âb-ı hayât olsam eğer nûş idemem
Kevser-i la'l-i lebin teşnesi çekmez ataşı

Gayra yer yok güzelim zâviye-i sînemde
Nûr-ı hüsnünle rızânın doludur içi dışı

***Hâşimî** hâlini görseydi eğer şâh Habeşî*
Terk ider idi o sevdâ ile mülk-i Habeş'i

Şeyhini medh ediyor:

Cümle evliyâ serveri
Pîrim Gazanfer Sultân'dır
İçlerinde dîn rehberi
Pîrim Gazanfer Sultân'dır

Arşu'llâh'ı seyrân kılan
Meydânında cevlân uran
Hakk'a cânın kurbân kılan
Pîrim Gazanfer Sultân'dır

Üçler yediler önünde
Baş u cân virmiş yolunda
Muhammed medhi dilinde
Pîrim Gazanfer Sultân'dır

***Hâşimî** dir ey tâlibân*
Gice gündüz eylen figân
Derdinize dermân olan
Pîrim Gazanfer Sultân'dır

* * *

/329/*Merd isen meydân-ı aşkda cân virüp cânânı gör*
Sâdık isen aşk içinde iste bul sultânı gör

Ol sâna senden yakın sen olma gel ana irak
Kesreti ko vahdeti bul ma'ni-i irfânı gör

*"**Ve'd-duhâ**" yüzündürür "**ve'l-leyl**" saçın mutlakâ*
Oku hüsnün mushafını Sûre-i Furkân'ı gör

Pertev-i nûr-ı Hudâ'sın bile gör gel kadrini
Mazhar-ı zât u sıfat rahmet-i Rahmân-ı gör

***Hâşimî** "**el-fakru fahrî**"[370] buyurdu ol Rasûl*
Fakr ile fahr idüben gel küfrü ko îmânı gör

* * *

*Bu dil-i vîrâneni ma'mûr idelden **Hâşimî***
Hem Kelîm'in hem ana Tûr-ı münâcât olmuşum

* * *

*Râzını nâdâna keşf itme sakın ey **Hâşimî***
Cân u dilden virmeyince Hak yoluna baş u cân

* * *

*Bahr-ı aşka gark olaldan varlığın ey **Hâşimî***
Cümlesin virdim fenâya aşk ile kaldım hemân

* * *

370. (الفقر فخرى) "Fakirlik iftihar vesîlemdir." el-Aclûnî, **Keşfü'l-hafâ, c.II. s. 87.** (H)

Şol vücûdun Mısr'ını feth eyledinse sûfîyâ
Hâşimî-veş varup anda Şâh-ı Sultân ol yürü

* * *

***Hâşimî** sen Hak yolunda fakrı eyle ihtiyâr*
Fakr ile fahr eylemekdir çün tarîk âkıllara

ŞEYH MUHAMMED-İ LEDÜNNÎ EFENDİ

Hâşimî hazretlerinin dergâhında bir müddet vekâlet sûretiyle îfâ-yı hıdmet-i meşîhat etmiştir. 1145/(1732) târîhinde intikâl ile Okmeydânı'nda Sinân Paşa Câmi'-i şerîfi önündeki makberede defîn-i hâk-i gufrân kılınmıştır.

Kabrini buldum. Taşında; "*Seyyid Osmân-ı Hâşimî Tekkesi şeyhi Muhammed-i Ledünnî Efendi rûhu için el-Fâtiha, 1145.*" Yazılıdır. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

Hâşimî hazretleri hakkında şu medhiyyeyi yazıyor:

Âmil olan şerîatı
Seyyid Osmân-ı Hâşimî
Kâmil olan tarîkatı
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Tevhîd ile meşgûl idi
İrfânını mebzûl idi
Hak katında makbûl idi
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Hacı Bayram tarîkını
Hem Halvetî tarîkını
Cem' eyledi ikisini
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

İster isen tafsîlini
Şerh ideyim sana anı
Oldu sâlik Hak yolunu
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Evvel Vize'ye vardılar
Şeyh Ali'yle buluşdular
Bey'at Ali'ye itdiler
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

/330/Şeyh Ali'nin hem künyeti
Pîr Alâeddîn'dürür
Oldu anın hıdmetinde
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Bu azîzin bir şöhreti
Kaygusuz'dur hem mahlası
Oldu mazhar-ı du'âsı
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Pîrim Ali Allâh diyüp
Buldu vuslat cânânına
Defn itdi anı Vize'de
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Şeyh Ali'nin yerine de
Şeyh Gazanfer oturdular
Anın duâsın aldılar
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Şeyh Gazanfer virdi kızın
Dâmâd idindi Emîr'i
Sırrına mazhar oldular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Şeyh Gazanfer dahi ecel
Câmın içüp nakl eyledi
Kıldı anın namâzını
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Bundan sonra ahzân ile
Yola çıkup ihvân ile
İstanbul'a dek geldiler
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Gavs-ı a'zam Şeyh Bâlî'nin
Halîfesinin yanında
Sâkin olup oturdular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Şöhreti ol halîfenin
Şeyh Nûreddin-zâde'dir
Oldu teslîm ana dahi
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Dest-i Nûreddîn-zâde'den
Halvetî tâcı giydiler
Esrâra mâlik oldular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Ezkâr ile evrâd ile
İrşada me'zûn oldular
Kâsımpaşa'ya geldiler
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Bu tekkeyi yaptırdılar
Sûfîlere tevhîd içün
Kâmil mükemmil oldular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Zikr eyleyüp devrân ile
Tevhîd idüp vicdân ile
Envâra vâsıl oldular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Çok erbaînler çıkarup
Halvetlerde dizler çöküp
Âlemlere kutb oldular
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Şeyh Hulvî **Lemezât**'*da*
Böylece tahrîr eyledi
Merdân-ı Hak'dan idiler
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Tuhfe *adlu târîhinde*
Hacı Alî yazdı bunu
Sırr-ı Zât'a vâsıl idi
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Hicret ***binüç*** *oldukda*
İçdi ecel şerbetini
Âşiyânun Firdevs ola
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Bu ***Ledünnî****-i derd-mendin*
İdüp kabûl niyâzın
Vâsıl eyle esrârına
Seyyid Osmân-ı Hâşimî

Merhûm Osmân Rahmî Efendi'nin medhiyyesi:

Şâh-ı mülk-i fazl u irfândır Cenâb-ı Hâşimî
Mâh-ı burc-ı ilm ü îkândır Cenâb-ı Hâşimî
Vâkıf-ı esrâr-ı Sübhân'dır Cenâb-ı Hâşimî
Kâşif-i her remz-i pinhândır Cenâb-ı Hâşimî
Nâm-daş-ı ibn-i Affân'dır Cenâb-ı Hâşimî

Şem'-ı bezm-ârâ-yı pîrân nûr-ı ayn-ı ârifân
Dürretü't-tâc-ı azîzân pîşvâ-yı sâlikân
Ser-firâz-ı âşıkân mümtâz-ı erbâb-ı dilân
Reh-nümâ-yı râh-ı Yezdân ârif-i hikmet-nişân
Sâhib-i irşâd u burhândır Cenâb-ı Hâşimî

Merkadin her kim ziyâretle murâdın yâd ider
Rûh-ı pâk-i pür-fütûhâtından istimdâd ider
Herkese her müşkilinde himmet ü imdâd ider
Feyz-i rûhâniyyeti züvvârını dil-şâd ider
Bir veliyyu'llâh-ı zî-şândır Cenâb-ı Hâşimî

/331/*Seyyid-i âlî-nesebdir lutfunun yok gâyeti*
Bezl-i ihsân u atâyâdır hemîşe âdeti
Rahmiyâ *haddin değil hüsn-i edâ-yı midhati*
Hizmetinde dâim ol el-hak dilersen himmeti
Pek büyük devletlü sultândır Cenâb-ı Hâşimî

Türbe-i şerîfeleri son derece müferrih olup, envâr-ı rûhâniyyetleriyle züvvârın kulûbunu tenvîr ederler. Cidden bu derece inbisât verici bir kabir pek enderdir. Kalb-i âcizânem müstağrak-ı neş'e-i ma'neviyye oldu. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH SEYYİD AHMED HAMDÎ EFENDİ

Siroz'dan gelip, Şeyh Hâşimî Osmân Efendi'ye dâmâd olmuştur ve intisâb ile hilâfet almıştır. Kâsımpaşa'da, Okmeydânı'nda, Sinân Paşa Câmi'-i şerîfi ittisâlinde türbe-i mahsûsasında medfûndur.

İrtihâli 1048/(1638) senesine müsâdif olup, "Sâat-i nâsût" (ساعت ناسوت) târîhidir. Bu türbe civârında zâviyesi vardı. İcrâ-yı meşîhat ederdi. İlâhiyyâtı vardır:

Ey habîb-i zü'l-kerem ey muhsin-i cümle enâm
Merhamet kıl eyle ihsân kapına geldim kıyâm
Ey Nebiyy-i muhterem lutfunladır cümle merâm
Merhamet kıl eyle ihsân kapına geldim kıyâm

ŞEYH BAŞMAKÇI ALİ DEDE

III. cild 30. sahîfede bahs olunan Keşfî Osmân Efendi'nin kayınpederidir. Emîr Hâşimî Osmân Efendi halîfesidir. Kâsımpaşa'da tekkesi vardır. Son zamânda şeyhi Uşşâkîler faslında âsitâne-i Uşşâkî zâkirbaşısı Hâfız Cemâl Efendi nâm zâttır.

Tekke ma'mûr idi. Tekkenin hazîresinde medfûn olan Başmakçı Ali Efendi'nin kabrinde azîm rûhâniyyet vardır. Dede Ömer-i Sikkînî kolu medhûldür. Bu koldan gelenlerin çoğu şems-i şeriâtla maktûldür. Sâhibü't-Tekâiyye(?) tahkîki üzere içlerinde cezbesi gâlib adamlar gelmiş, hakîkat-i hâlleri, Âlimü's-sırrı ve'l-hafâya'ya havâle olunmuştur.

ŞEYHÜLİSLÂM BAŞMAKÇI-ZÂDE SEYYİD ALİ EFENDİ

Edirnekapı'da kenârı taş parmaklık ile muhât âile mezârı mevcûddur. Beşîr Ağa'nın dâmâdı Hacı Osmân Ağa'nın yanındadır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/332/ ŞEYH GAZANFER DEDE

Yukarda 286. sahîfede biraz bahsettiğim bu zât-ı muhterem eâzımdandır. Fakat cezbesi gâlib idi. **Şakâyık**'ta, II. cild 78. sahîfede okumuştum. Bu zât-ı muhterem hakkında o zamân Hamzavîlere karşı hükûmetin şiddet-kârâne vaz'iyyeti hasebiyle, hakkında çok dedikodu olmuştur.

Vizeli Alâeddîn Efendi merhûmdan mazhar-ı feyz olmuştur. Vizeli Bâlî ve İstanbul'da Emîr Hâşimî Osmân Efendilerin şeyhi idi. Gazanfer Dede hakkında vezîr-i a'zam, şeyhü'l-islâm-ı zamân Ebussuûd Efendi merhûmdan sorduğu suâle şu cevâbı alıyor:

أيد الله عز وجل أركان السلطنة الزاهرة ودعائمها أو شيد بنيان الخلافة الباهرة وقوائمها أمين يا رب العالمين .[371]

Ârâ-yı âlem-ârâya inhâ-yı fakîr budur ki:

Şeyh Gazanfer nâm kimesne hakkında söylenen sözler ve hîn-i teftîşde vâki' olan kelimât ve zâhir olan defterler ve arzlar, çavuş bendeleriyle irsâl olunup, fakîrin dahi bu husûslara i'tikâdım nicedir, iş'âr olunmağa işâret kılınmış. İlm-i şerîfe hafî olmaya ki, zekât hakkında, helâl ve harâm hakkında merkûma isnâd olunan kelimât bi'l-fi'l sâbit olursa, yâhûd sâbıkan sâbit olmuş ise zındıka ve ilhâdı muhakkak olur. Min-ba'd kabûl olunmak yoktur. Cidden katli vâcib olur. Defterde tahrîr olunan mikdâr nâ-tamâmdır.

"*Halîl ile Hatîb hakkında söylediği sözler, Sinân Kadı meclisinde bu rütbe sâbit olup, sicil olunmuştur.*" dediklerinde, müfettiş sicille mürâcaat edip, "*Mestûr mudur, değil midir? Mestûr ise şer' ile sâbit olmuş mudur, değil midir? Sâbit ise mazmûnu şimdi sâbit olur mu, olmaz mı? Mestûr değilse, ibtidâ mestûr olmamış mıdır, yâhûd sonra ihraç olunmuş (mu)dur?*", beyân etmek gerek idi. Etmemiş. Sonra Dîvân-ı Humâyûn'da teftîş olundukta hakîkat-i hâl münkeşif oldu ise, mûcebince amel olunmak lâzımdır. Eğer hakkında sû-i zan eden şeyhlerden sû-i zannına sebeb ne idüği istikşâf olunmağa hâcet vâr ise, istifsâr olunmak münâsibdir.

Gazanfer Dede'ye ulemâdan dahi hüsn-i zan eylemiş, ba'zı sika ve mu'temed-aleyh kimseler istimâ' olunur. Onlardan dahi istifsâr olunup, hüsn-i zanları sâir sulehâ ve fukarâya hüsn-i zanları makûlesinden midir, yâhûd i'tikâd sâhibleri vâr ise sebebi tefahhus olunup /333/ şimdiye kadar tahsîl eyledikleri ulûmdan zâid ba'zı esrâr-ı hafiyye müşâhede eyledikleri için ise, beyân ettirilip maârif-i ilâhiyyesi ahkâm-ı şerîat-ı şerîfeye ve meşâyıh-ı İslâmiyye'nin sülûk ettikleri tarîkata mutâbık ise, bî-çâre ıtlâk olunup belki riâyet olunmak lâzım gelir. Bir vech ile, eğer muhâlif olup bu vechenmine'l-vücûh tevfîk mümkin olmazsa zındıka ve ilhâdı mukarrerdir.

Meşâyıh-ı İslâmiyye'nin şeriât ve hakîkat dedikleri, şerîat-ı şerîfenin zübdesi ve hulâsasıdır. Aslâ muhâlefet, bir mâddede muhâlefeti yoktur. Her nesne ki, şeriât-ı şerîfeye tevfîka muhâlif olup esâtîn-i ulemâ-yı dîn bir vechile ahkâm-ı şer'-i şerîfe tevfîka kâdir olmayalar; ol nesne ki, küfr ü ilhâddır ve dalâldır. Mucibi icrâ olunmak lâzımdır. Eğer kabîlinden dahi hâl münkeşif olmayıp, ilâ-âhir zâhir olan üzerine kalırsa, izhâr için hadd-i imkânda olan sa'y ve ictihâd vücûda geldi. Min-ba'd zimmet-i himmetinizde ahd-i teklîf nesne kalmaz. Ona müteallık fakîre bir ilm-i kat'î yoktur. Hıdmet-i aliyyeye i'lâm etmekle inda'llâh muâhaze olam. Şol mertebe vardır ki, Oğlan Şeyh silsilesindendir. Dedikleri vâki' ise hayır yoktur. Onun katli üzerinde fakîr hadd-i mu'tâddan hâric tevakkuf ve teennî etmişimdir.

371. "Cenâb-ı Allâh, bu parlak saltanatın temellerini ve direklerini güçlendirsin. Göz kamaştırıcı hilâfetin de binasını ve o binanın üzerinde durduğu ayakları da te'yîd etsin." (H)

Merhûm Mevlânâ Şeyhî Çelebi, ilhâdına hükm ettikleri, sonra ikiüç meclis dahi tevekkuf edip, aslâ tevcîhe mecâl kalmayıp ihtimâl münkatı' olmayınca hükm olmamıştır. Bunun ol tarîktan idiği sâbit olmadan onun mecrâsına icrâ olunmak meşrû' değildir. Eğer avâm, çokluk tâifesine ittibâ' edip hıdmet-i mu'tâddan fazla onun üslûbu üzre ta'zîm ettikleri meşhûr olmak alâmet-i hayr değildir. Ammâ bu mertebe ile katle ruhsat yoktur. Bir fitne ve fesâdı müeddî olmayıcak ıtlâk olunmak meşrû'dur. Çünkü, ehl-i İslâm'ın bu mikdâr kîl ü kâli olup pâye-i serîr-i âlem-i masîre arz olunup, mesâfe-i baîdeden getirilip habsi teftîş buyuruldu. Ber-vecih olmak lâzım olur ki, kendi hâlini bilip, hadden tecâvüz etmeyip, şimdiye kadar kendi hâlini bilip hadden tecâvüz etmeyip, şimdiye değin evzâın hiç birini terk etmekte kendinde ve ilde mecâl ve tâkat kalmayıp, rençberlik eyleyip, sulâhâ ve fukarâ gibi kendi hâlinde olup, nefsini ıslâha meşgûl olarak halkı ıslâh ve irşâd da'vâsın eylemeye. Va'llâhu teâlâ a'lemu bi-hakîkati'l-hâl."

Hamzavîler hakkında hükûmetçe o mertebe şiddet-kârlık zuhûr etti ki, Hâşimî Osmân Efendi /**334**/(**Şakayık**, 463) hakkında silsile-i tarîkatı maktûl-i şemşîr-i şerîât olan Hamza ve Oğlan Şeyh'e pey-veste ve urve-i vüskâ addettiği ser-rişte-i sırr-ı tevhîd Ömer-i Sikkînî ve Bünyâmîn-i Ayâşî koluna beste olmakla medhûldür. Ulemâ vü sulehâ tarafından efkâr-ı bi-küllihî habs ve teftîş emrinde ittifâk ve ızrâr müşâhede edip ser-çeşme-i tarîkat Nûreddîn-zâde'nin himâyesine girerek kurtuldu.

Meşâyıhdan Sivâsî Efendi ve Tercümân Şeyhi Ömer Efendi, kürsüde onların ilhâdından bahs edip taraf-ı hükûmetten, "*Bunlar elbette bulunsun, hakkından gelinsin.*" diye fermân ısdâr olundu. (306. sahîfeye mürâcaat).

Hamzavîlere hükûmetin buğz u adâveti kesb-i şiddet etti. Hattâ mestûr-ı tevârîh olduğuna göre, Kadıköy civârında elyevm Fenerbahçe denilen mahalde otuzbin kadar Hamzavî kılıçtan geçirilmiştir.

Hamzavîlik o mertebe mestûr bir hâle girdi ki, onları bulmak, bilmek de o derece güç oldu. Bâlâda tercüme-i hâllerden ma'lûm olur. Elyevm mezâristânlarda dört köşe yazısız taşlar hep Hamzavî mezârının işâretidir. Bu kadar şehîd vermişler iken, hükûmet yine başa çıkamamış, onların pey-rev oldukları meslek neş'elerine haylûlet edememiştir.

ŞEYH MUHAMMED SÜREYYÂ EFENDİ

Hâşimî Emîr Osmân Efendi sülâlesinden olup, elyevm Kâsımpaşa'da Kulaksız'da Hâşimî-i müşârünileyhin dergâhı şeyhidir. Hâşimî hazretlerinin seyyidü'n-neseb olmasına göre, mûmâileyhin de şeref-i siyâdete mazhariyyeti tabiîdir.

Pederi, mülgâ Bahriyye Nezâreti kethüdâsından İhsân Bey; vâlidesi, sülâle-i Hâşimiyye'den olup, meşîhat, büyük pederi mezkûr dergâh şeyhi Hamdî Efendi'nin erkek evlâdı olmaması hasebiyle, kerîmesi olan hânımın oğlu Muhammed Süreyyâ Efen-

di'ye teveccüh etmiştir. Süreyyâ Efendi'nin İhsân Müeyyed isminde bir birâderi vardır ki, Kâsımpaşa'da, nâmına nisbetle bir eczâ-hânenin sâhibidir.

Muhammed Süreyyâ Efendi, tahmînen 1289/(1872) târîhinde Kâsımpaşa'da kadem-zen-i âlem-i şuhûd olmuştur. İbtidâî ve Rüşdî tahsîlden sonra Dâire-i Bahriyye'ye intisâb ile, sinîn-i medîde Şûrâ-yı Bahriyye'de silk-i kitâbette bulunmuştur.

O dergâh esâsen Bayramiyye-i Hamzaviyye'den iken, nasılsa Kâdirî âyîni icrâ olunageldiğinden Muhammed Süreyyâ Efendi, Kâsımpaşalı Şeyh Hâfız Muhammed Efendi'den, tarîk-ı Kâdirî'den müstahlef olmuştur ki, zâkirbaşı ve Başmak Dergâhı şeyhi Cemâl Efendi ile pîr-daştır.

Meşîhat makâmını işgâli yirmi seneyi mütecâvizdir. Çarşamba günleri icrâ-yı âyîn-i tarîkat-ı Kâdiriyye olunur. Muhammed Süreyyâ Efendi'ye, peder-i vâlide tarafından Bektaşîlik neş'esi sârî olup, tarîkı feyz-i refîk-ı Kâdirî-i Muhammedî'yi tecâvüzle Karaağaç'ta Bektaşî Hüseyin Baba'ya da intisâb etmiştir. Pederi ise, Çaylıca'daki Nûr Baba'ya müntesib idi. Maa't-teessüf mahrûm-ı feyz-i hakîkat olup, hâlinde, kıyâfetinde Bektaşîlik neş'esinin gâlib olduğu rû-nümâdır.

İnkılâb-ı ahîrde Bahriyye Dâiresi'nde kadro hârici edilip, tekâüde sevk olunmakla te'mîn-i maîşet derdiyle Kâsımpaşa'da bakkallık, tütüncülük ile bir müddet demgüzâr olarak Tophâne Fabrikası'nda yevmiyye ile kâtiblik ediyormuş.

Mûsikîden, Şeyh Cemâl Efendi'den behre-yâb olup, bi'l-âhare saza merâk edip, Kanunî Arap Muhammed Ali Efendi'den taallüm ile, cura isminde âşık sazını kendi kendine çalmaya ve tanbûrla meşgûl olduktan sonra, rebâb nâmıyla Hindistan cevizi kabuğundan i'mâl eylediği bir çalgıyı ilerletmiş ve kemâle getirmiştir. Mükerreren dinledim; hakîkaten gönülleri cezbeye getirecek derecede müessir ve muhrik bir sazdır.

1329/(1911) senesinde ceddinin **Dîvânçe**'sini tab' ve neşre muvaffak olmuştur. Kendinin de tabîat-ı şi'riyye(si) vardır:

Akar hûn-âbe-i eşk-i nedâmet dîdeden bi'llâh
Zelîlim ahkarım hâlim yamandır âkıbet eyvâh
Meded sensin benim ahvâl-i me'yûsâneme âgâh
Bu istişfâı zikr eyler mürüvvet beklerim her gâh
Garîk-ı bahr-ı isyânım dahîlek yâ Rasûla'llâh

Şifâ-cûyâne geldim bâbına red itme yâ Muhtâr
Benim âsî vü mücrim bir kulun kim hâsir ü bîmâr
Amân yâ Fahr-ı âlem feyzinin muhtâcıyım her-bâr
Yüzüm yok lutfunun tahsîline rüsvâlığım der-kâr
Garîk-ı bahr-ı isyânım dahîlek yâ Rasûla'llâh

Cenâb-ı Hâlıku'l-âlem buyurdu şânıma ***"lev-lâk"***[372]
Anınçün halk olunmuşdur zemîn ü âsumân eflâk
Kapandım dergeh-i lutf u atâna gözlerim nem-nâk
Sirişk-efşân olup söyler ***Süreyyâ*** *sînesi sad-çâk*
Garîk-ı bahr-ı isyânım dahîlek yâ Rasûla'llâh

* * *

Gönlümde o sûretle ki bir aşk-ı Alî vâr
Kalbimde Alî aşkına meyl-i ezelî vâr

Bir cezbe ki ulviyyet-i sevdâ ile mergûb
Rûhun anı takdîse şedîd bir emeli vâr

Bir safvet ü behcetle fuyûzât-ı Alî'den
Rûhumda benim nûr-ı tecellâ-yı celî vâr

Envâr-ı Muhammed ki tecellî ide dilde
Dilden dile bir feyz-i temâdî-i velî vâr

Vakf-ı dil idüp beste-i aşk ol ki ***Süreyyâ***
Bâğ-ı emelin gonca-i nev-reste güli vâr

* * *

Aşk ehli nüsha-i kübrâ-yı aşkı bilmeli
Bî-hurûf u lafz u savt ma'nâ-yı aşkı bilmeli
Bilmeli âdem'deki sevdâ-yı aşkı bilmeli
Meşrık-ı nûr-ı Hudâ kâlâ-yı aşkı bilmeli
Sırr-ı mir'âtı bilüp Leylâ-yı aşkı bilmeli

Sırr-ı emr-i ***"Üscüdû"*** *yu*[373] *bilmeli âdem olan*
Mazhar-ı lutf-ı Hudâ olmaz tereddüdde kalan
Durma ey âşık uyan bu hâb-ı gafletden uyan
Hâk-ı râh-ı Mustafâ'ya bî-muhâbâ baş koyan
Terk-i ağyâr itmeli Mevlâ-yı aşkı bilmeli

---

372. "Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II. s. 164. (H)
373. (وإذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس) Yine bir zaman, meleklere "Âdem'e secde edin." demiştik, bunun üzerine İblis hariç, onlar Âdem'e secde ettiler..." 2. Bakara sûresi, 34 ve çeşitli âyetler. (يا أيها الذين آمنوا اركعوا واسجدوا واعبدوا ربكم) "Ey îman edenler, rukû edin, secde edin, Rabbinize ibâdet edin." 22. Hac Sûresi, 77. (H)

Sâki-i bezm-i ezel sahbâ-yı aşkı sunsa da
Halka-i tevhîde girse mest ü medhûş olsa da
Kalbinin her gûşesinde bir tecellî bulsa da
Sînesi nûr-ı Muhammed nûr-ı Hak'la dolsa da
Dürr-i meknûn-ı Hudâ mînâ-yı aşkı bilmeli

Vâkıf-ı her bir rumûz-ı **"Hel etâ"**[374] *olsan da sen*
Âşina-yı râz-dân-ı Müctebâ olsan da sen
Vâsıl-ı ser-menzil-i sırr-ı velâ olsan da sen
Bir muhibb-i Mustafâ'ya mübtelâ olsan da sen
Sırr-ı pinhân nükte-i âlâ-yı aşkı bilmeli

Bir kadeh sun sâkiyâ sahbâ-yı aşkından amân
Bekliyor senden şehâ vuslat şarâbın teşnegân
Neş'e-i ümmîdimi feyzinle eyle kâm-rân
Ey Süreyyâ nağme-i **"küntü türâbâ"**[375]*yı duyan*
Tûr-ı cismi çâk idüp Mûsâ-yı aşkı bilmeli

* * *

Mazhar-ı zât-ı tecelliyyât-ı Sübhân'dır Ali
Vâkıf-ı her bir rumûz-ı sırr-ı Kur'ân'dır Ali
Mü'minin kalbinde feyz-i nûr-ı îmândır Ali
Ben muhibb-i hâk-pâ-yı hânedân-ı Haydar'ım

Mûsi-i Kâzım Rızâ vü Şâh Takî kân-ı atâ
Şeh Nakî vü Askerî vü Mehdi-i sâhib-livâ
Ey Süreyyâ nakd-i cân îsârıdır sıdk-ı vefâ
Ben muhibb-i hâk-pâ-yı hânedân-ı Haydar'ım

BOSNAVÎ ABDULLÂH EFENDİ

Şârih-i **Fusûs**'dur. Fuzalâ vü urefâ-yı Bayramiyye'dendir. Câmiu'l-kemâlât bir zât-ı âlî-kadrdir. Bosnalı olup İstanbul'da tahsîl-i kemâlât eylemiştir. Bursa'da Şeyh

374. (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا) "İnsan yaratılıp, bahse değer bir şey haline gelmeden evvel, üzerinden uzun bir zaman geçmemiştir." 76. İnsan sûresi, 1. (H)

375. (إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا) "Biz sizi, yakın bir azapla uyardık. O gün kişi önceden kendi elleriyle yaptığı amellere bakar. Kâfir ise, "Keşke toprak olsaydım." der." 78. Nebe' sûresi, 40. (H)

Hasan Kabadüz (s. 288) hazretlerine intisâb eylediler ve senelerce hıdmet-i şerîfesinde bulunarak feyz-yâb oldular.

Hilâfete mazhar olduktan sonra Mısır'a gidip, 1046/(1636) senesinde Haremeyni muhteremeyni ziyâretle kâm-yâb oldular. Şam'a gelip, umde-i ehli'l-hakîka ve'l-keşf ve'ş-şuhûd ve insân-ı ayn-ı ehl-i vahdeti'l-vücûd Şeyhü'l-Ekber ve'n-nûru'l-ezfer Muhyiddîn İbnü'l-Arabî el-Hâtemî (*kuddise sırruhu's-sâmî*) efendimiz hazretlerinin âsitân-ı muallâlarında ihtiyâr-ı inzivâ ve iktisâb-ı feyz ü safâ eylediler.

Sene-i mezkûre zarfında Hz. Şeyh'in emr-i âlîleriyle Konya'ya gelerek Hz. Mevlânâ min-külli'l-vücûh evlâna efendimizi ve Cenâb-ı Sadreddîn'i ziyâret ile, Hânkâh-ı Hz. Pîr'de inzivâ ettiler. Sekiz sene burada kaldılar. Dâr-ı cemâle intikâl eyledikte civâr-ı Hz. Sadreddîn'de defn olundular. Vasiyyetleri üzerine kabir taşlarına: (هذا قبر غريب الله فى أرضه وسمائه عبد الله بوسنوى رومئ بيرامى)[376] yazılmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Zamânının ekâbir-i ulemâ vü urefâsı ulüvv-i ka'b u kemâlâtını tasdîk ettikleri gibi, altmış kadar âsârı ulüvv-i irfânına birer şâhiddir.

Hulefâsı:

Şeyh Garsüddîn-i Halîlî, Şeyh Muhammed Mirzâ es-Surûcî ed-Dımeşkî es-Sûfî, Şeyh Muhammed el-Mekkî el-Medenî, Şeyh Seyyid Muhammed b. Ebûbekir el-Ukûd ecell-i hulefâsındandır.

Fusûs şerhi, pek yüksek yazılmış bir eserdir. Cenâb-ı Şeyh'in vâris-i kemâli olduğuna delîldir. Ancak gâyet mübhem yazılıp, şerhi fehm etmek, metnini idrâkten daha zordur. Tab' olunmuş ve erbâb-ı kemâlin kütübhânesini tezyîn etmekte bulunmuştur.

Şu na't-ı şerîf kendilerinindir:

Bir gül-i ruh-sârın oldum cân ile efkendesi
Zâr ider bülbül misâli dil anın giryendesi
Haste-i aşkım bu gün ey şehlerin şeh-bendesi
Bu fırâş-ı mihnet içre kalmışım dil-bestesi
Ben gibi vâr mı cihânda olmaya hiç kimsesi
Gel yetiş imdâdıma ey kimsesizler kimsesi

376. "Bu, Allâh'ın, yeryüzünde ve semâda garîb bir kulu olan Abdullâh-ı Bosnavî-i Rûmî-i Bayramî' kabridir." (H)

/338/ *Bosnavî'yim kemterîyim şâh-velâyet gel yetiş*
Deşt-i gamda kalmışım tâc-ı saâdet gel yetiş
Kûh-ı firkat içre kaldım kıl hidâyet gel yetiş
Pây-mâl oldum meded eyle inâyet gel yetiş
Ben gibi vâr mı cihânda olmaya hiç kimsesi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

Berây-ı istişfâ'-ı Hz. Şeyh'e pey-rev olarak şu na't-ı şerîf tanzîm olunmuştur:

Iftirâk-ı nûr-ı rahşândan gönül durmaz yanar
Derd-i bî-hemtâ-yı hicrândan gönül durmaz yanar
Hasret-i pür-sûz-ı cânândan gönül durmaz yanar
Çâre-sâz ol derdime ey çâresizler çâresi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

Ey Rasûl-i Mücteba cânım sana olsun fedâ
Lutf idüp göster cemâlin yâ Kerîm-i pür-vefâ
Hasret ü firkatle feryâd eylerim subh u mesâ
Çare-sâz ol derdime ey çâresizler çaresi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

Vâdi-i hasretde kalmış rû-siyeh âvâreyim
Hem zuhûr-ı lutfuna muhtâc bir bî-çâreyim
Gözleri yollarda kalmış âşık-ı hem-vâreyim
Çâre-sâz ol derdime ey çâresizler çâresi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

Bâb-ı lutfunda gedâ-yı hâk-sârım el-meded
Dâimâ muhtâcınım şefkât-nisârım el-meded
Âşık-ı şûrîde-i pür-intizârım el-meded
Çâre-sâz ol derdime ey çâresizler çâresi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

Merhamet re'fet kerem senden umar her ümmetin
Âlemi dil-sîr ider elbette hân-ı rahmetin
Ahkarım Vassâf'a melce' âsitân-ı devletin
Çâre-sâz ol derdime ey çâresizler çâresi
Gel yetiş imdadıma ey kimsesizler kimsesi

/341/ ŞEYH HİMMET EFENDİ

Merkez-i dâire-i yakîn, burhânü'l-vâsılîn, matla'-ı envâr-ı ma'rifet, ma'den-i esrâr-ı hakîkat evsâfıyla mevsûf olan Şeyh Himmet Efendi hazretleri an-asıl Bolu'da Dökmeci Mahallesi'nde mehd-ârâ-yı âlem-i vücûd olup, hicretin 1036/(1727) târîhinde berây-ı tahsîl İstanbul'a gelmişlerdir. Dâvudpaşa Medresesi'nde ikâmetle tahsîl-i ulûma başlayıp senelerce sa'y ü gayretten sonra ulûm-ı akliyye vü nakliyyeden me'zûn ve ahz-i icâzeye muvaffak olmuşlar ve ruûs imtihânında dahi mümtâz bir mevki' kazanmışlardır.

Bir gün medresede odasında kendisinde hakîkat-bînlik zuhûr ederek re'sini önüne koyup, "*Ey Himmet! Şimdi müderris olacaksın. Farz edelim ki, alâ-merâtibihim kat'-ı menâzil ede ede kazasker ve nihâyet şeyhü'l-islâm oldun. Ondan sonra olacağın hiçtir. Bu kadar dâğdağa-i kesretten sonra o netîceye vusûlden ise, şimdiden hiç olmağa bak.*" diyerek bir hâli cezbe zâhir olmakla, odasının kapısını kapar[377]. Çıkar giderken, meşâyıh-ı kirâm-ı Halvetiyye'den Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi hazretlerine mülâkî olurlar. Hz. Şeyh kuvvet-i mükâşefe ile Cenâb-ı Himmet'in hâline ittilâ' hâsıl eder. İsti'dâd-ı Hudâ-dâdını görür. "*Oğlum Himmet! Aradığın bizdedir.*" buyurmaları üzerine Hz. Himmet'te meczûbiyyet-i kalbiyye hâsıl olup, derhâl dâhil-i dâire-i feyzleri olarak intisâb eyler. Hayli zamân mücâhedât ve riyâzâtda bulunup, ikmâl-i sülûk eyler, müstahlef olur.

Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi, tarîk-ı Halvetî'nin Orta kolundandır. Silsile-i tarîkatları Yiğitbaşı Ahmed Efendi hazretlerine müntehîdir. Halvetî bahsinde tafsîli gelecektir.

Himmet Efendi, şeyhinden aldığı müsâade üzerine memleketine azîmet eder. Fakat aldığı neş'e-i tarîkatın daha ilerisine vusûl derdine düşüp, Bolu'da meşâhîr-i meşâyıh-ı Bayramiyye'den Bolulu Ahmed Efendi hazretlerine mülâkî olduklarında sevk-ı ma'nevî ile onlara dahi inâbet buyurup, hayli zamân Ahmed Efendi'nin hıdmet-i şerîfesinde bulunmuşlar. Usûl-i Bayramiyye üzere tekmîl-i merâtib-i sülûk ederek ondan da hilâfet almışlardır. Her iki tarîkin esrârını cem' ile **/342/** mecmau'l-bahreyn oldular.

Hz. Bayram-ı Velî'ye müntehî olan silsile-i tarîkatları budur:

Bolulu Şeyh Ahmed Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Muhammed eş-Şâmî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Cemâleddîn eş-Şâmî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Akşemseddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Pîr-i Ekrem Hz. Bayram-ı Velî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

377. Bu oda el'ân mevcûd olup, ziyâret-gâh-ı erbâb-ı aşktır. Odayı kapadıkları için bi-hasebi'l-esrâr hiç kimsenin orada ikâmeti müyesser olamamakta imiş.

Himmet Efendi, başında Bayramî tâcı olduğu hâlde İstanbul'u teşrîf buyururlar. Tesâdüfen ilk şeyh-i mükerremleri Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi ile mülâkî olurlar. *"Başka şeyhe intisâb etmiş."* diye müşârünileyhin kalbi rencîde olmasın emeliyle, Himmet Efendi yanındaki abdest havlusunu hemen tâcının üstüne örtmek isterler de, havlunun dört ucunu bir araya getirip, tâcın üstüne korlar. Hâlbuki, müşârünileyh Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi vâkıf-ı hakîkat bir şeyh-i zî-şân olduğundan Hz. Himmet'i sıkmamış, onlarda tecellî eden envâr-ı ma'rifet-i Rabbâniyye'yi görüp, *"Oğlum Himmet! Tarîk-ı Bayramî'de bu da senin ictihâdın olsun."* diyerek Hz. Himmet'in ictihâdına reh-nümâ oluvermiş idi ki, Himmetî kolunda tâc üzerine dört terk bundan kalmıştır. Hazret bundan sonra Tarîk-ı Bayramî'de ictihâd etti; Himmetiyye kolunun müessisi addedildi.

Hâne-i âlîleri İstanbul'da Yüksekkaldırım civârında olduğundan, burası merci'-i ehl-i muhabbet olmuş idi. Gelenler kesret buldukta, icrâ-yı âyîn-i tarîkat buyurmaya başladılar.

Ulûm-ı akliyye vü nakliyyede yed-i tûlâsı vardı. İlm-i bâtında da zevk ve isti'dâdları zuhûr ile, kalb-i enveri bir bahr-ı bî-pâyân misâli olmuş; lisân-ı dürer-bârı, miftâh-ı hazâin-i esrâr-ı hikmet addedilmiş idi. Neş'e-i kâmile-i Muhammediyye'nin kendilerinde tecellîsi hâline başka bir zevk bahş eylediğinden, her gören meftûn olurdu. Edîb, halûk, hoş-gû bir rehber-i hak-bîn idi. Vücûd-ı pür-sûd-ı âlîleri misâl-i kitâb-ı esrâr olduğundan, her gelen, zevk ve isti'dâdına göre makâlinden ve hâlinden müstefîd ve müstefîz olurdu.

Kendilerine kürsü şeyhliği tevcîh olunmuş idi. Hattâ Kâsımpaşa Câmi'-i şerîfi vâizliğinde de bulunmuşlardır. Bu vâizliği 1080/(1669) târîhinde mahdûm-ı mükerremleri Şeyh Abdullâh Efendi'ye tevcîh ettirmiş ise de, 1090/(1688) senesinde halkın ilhâh ve ibrâmıyla tekrâr bu vâizliği der-uhde eylemiştir. Mahdûmuna Fâtih'de **/343/** Halîl Paşa Câmi'-i şerîfi va'ziyyesi tevcîh olunmuştu. Bu sırada Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi, irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediğinden, medfen-i mahsûsasında vedîa-ı rahmet-i Rahmân kılındı.

Üsküdar'da, Divitçiler'de kâin tekkenin şeyhi âtîde tercüme-i hâli yazılacak olan ve Hüseyin Hüsâmeddîn'in şeyhi bulunan Bezci-zâde Muhyiddîn Efendi idi. Âlem-i bekâya intikâlinde ber-mûcib-i şart halîfesi Hüseyin Hüsâm Efendi, buraya şeyh olacak idi. Hâlbuki Hüseyin Hüsâm Efendi, Muhyiddîn Efendi'den evvel irtihâl edince, meşîhat, Hüseyin Hüsâm Efendi halîfesi Şeyh Himmet Efendi'ye teveccüh etti.

Himmet Efendi, oğlu Abdullâh Efendi'yi İstanbul'da yerine ikâme ile Üsküdar'a nakl-i hâne edip bu tekkenin meşîhatine revnak-efzâ olmuşlardır. Gerek Halvetî, gerek Bayramî tarîklarının âyînini icrâya başlayıp irşâd-ı talibîn ile iştigâl buyurdular.

Hâfız Hüseyn-i Ayvânsarâyî, **Vefeyât**'ında müşârünileyhin târîh-i velâdetlerini 1000/(1592) ve târîh-i rıhletlerini 1095/(1684) gösteriyor ve diyor ki:

> "Dervîş Himmet Efendi (*kuddise sırruhû*), tarîkat-ı Bayramiyye'den hilâfetle İstanbul'a gelip ahâlîsiyle hüsn-i ülfet üzere iken, Defter-dâr İbrâhîm Paşa, kendine Nakkâş Paşa Sarayı kurbünde bir zâviye binâ edip onda sâkin ve Kâsım Paşa ve Halîl Paşa Câmi'ilerinde vâiz iken, "hâtime-i evliyâ" (خاتمهء اوليا) 1095/(1684) Saferinde rıhlet ve Üsküdar'da Abdüşşekûr Efendi'nin zâviyesinde medfûn kılınmıştır. Tekkesi, oğlu Abdullâh Efendi'ye tevcîh olunmuştur."

"Rahmet be-himmet" (رحمت بهمت) dahi târîhidir. Medfen-i münevverleri dergâh-ı şerîfin derûnunda, Muhyiddîn Efendi merhûmun yanındadır. Ziyâretle şerefyâb olduk. Azîm bir zevk-ı ma'nâ husûle geldi, el-hamdülillâh.

Sandûkalarının önündeki levhadan:

Hayf ki kutb-ı zamân eyledi azm-i bekâ
Sırrını takdîs ide Hazret-i Bârî-i Hudâ

Gitdi sefer eyleyüp bendesin itdi garîb
Merkad-i hâkin idem çeşm-tere tûtiyâ

Pîr idi her vechile mürşid-i âgâh idi
Talibe her nazra-i pâki idi kîmyâ

Nice efgân itmeyem hecr-i cihân-ı sûzdan
Hâlime rahm eyleyüp dostlar ağlan bana

Didi biri ye'sle nâle-i cân-gâh idüp
Fevtine târîhdir "hâtime-i evliyâ"[378]
(خاتمهء اوليا)

/**344**/ Sıdk Emetullâh Hânım[379] nâm şâirenin söylediği târîh:

Didim târîh-i fevtin Sıdkî Mevlâ'dan olup mülhem
Bugün Himmet Efendi Adn'i kıldı kendüye me'vâ
(بو كون همت افندى عدنى قيلدى كندويه مأوى)

---

378. Bu manzûmenin vezninde bozukluklar vardır. (H)
379. Bu hanım, Hz. Himmet'in müntesibelerindendir. 1105/(1694)'de intikâl eylemiştir. "Emetullâh Kadın" nâmıyla meşhûr olup, sâhib-i **Dîvân**'dır. Şiirde, "Sıdkî" tahallus eylemiştir. Kadı Kametîzâde kerîmesidir. **Tezkire-i Sâlim**'de okudum.

Ba'de'z-ziyâre şu manzûme sânih oldu:

Gül-i gül-zâr-ı Bayramî Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir
İden dünyâda bayramı Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir

Vücûd-ı ekremi ta'zîm ü tebcîlâta lâyıkdır
Tarîkat burcunun mâhı Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir

Ne rûh-efzâ ne zevk-bahşâ ne âlî mürşid-i hak-bîn
Maârif bahrinin dürrü Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir

Kemâl-i aşka mazhar rehber-i râh-ı azîzândır
Muhıkk-ı menba'-ı esrâr Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir

Mübârek ravza-i âlîsine yüz sürdü **Vassâf'ı**
Veliyy-i ârif-i bi'llâh Cenâb-ı Şeyh Himmet'dir

Âsârı:

Manzûme-i Mi'râciyye, Tarîkat-nâme (adlı eserleri vardır. Ayrıca) **Zübdetü'd-Dakâyık** isminde Fârisîce bir eserlerini, **Gâyetü'd-Dekâyık** ismiyle, Dağıstânî Hâfız Muhammed Efendi tercüme etmiştir. 1292/(1875) senesinde, kenârında metn-i Fârisîsi olduğu hâlde Mısır'da tab' edildiği ve İstanbul'da da yalnız tercümesinin tab' edildiğini Tâhir Bey yazmıştır.

Müretteb **Dîvân**'ları o zamânki harîk-ı kebîrde yanmış imiş. Sonra hâfıza-pîrâ-yı uşşâk olanları toplanarak birkaç cüz'ü vücûda getirilmiştir. Nutuklarından bir kısmı bestelenmiş ve elsine-i pîrâ-yı zâkirân bulunmuştur. Ba'zıları:

*Yine bir sevdâya düşdüm aşkın elinden elinden**
*Yine ummân olup taşdım aşkın elinden elinden**

* * *

Sivâdan kalbini pâk it gönül mir'ât-ı Rahmân'dır
Safâdan sîneni çâk it gönül mir'ât-ı Rahmân'dır

Bu âlem nüsha-i suğrâ nedir bil nüsha-i kübrâ
Çekilmiş tuğra-i garrâ gönül mir'ât-ı Rahmân'dır

Sürersen mâ-sivâ'llâh'ı bulursun Hakk'ı bi'llâhi
Taleb kıl Vech-i li'llâh'ı gönül mir'ât-ı Rahmân'dır

Gel ey ***Himmet*** *şikâr eyle gönülden özge kâr eyle*
Bu sırrı aşikâr eyle gönül mir'ât-ı Rahmân'dır

* * *

*Genc-i aşkı ister isen dil-i vîrânda ara**
Hızr'dan âb-ı hayâtı zulmeti tende ara

/345/*Râh-ı Hakk'a seni irşâd eyleyen ma'nâyı bul*
Âdem-i ma'nâya tâlib ol da insânda ara

Her hacerden gevher olmaz ma'den olmaz her türâb
Zâhidâ gir bahr-i aşka derdi ummânda ara

*"***Alleme'l-esmâ***"*[380] *rumûzun, "****men araf****" dersin dahi*
Anlamak şânından ise ehl-i irfânda ara

Onsekiz bin âlemi geşt eylesen bulmak muhâl
Seni yokdan var iden Mevlâ'yı var sen de ara

Tâlib-i Mevlâ olup her kişiden ***Himmet*** *dile*
Gâfil olma matlabı var sırr-ı Kur'ân'da ara

* * *

Uyan behey gafil hâb-ı gafletden
Ömrün geldi geçdi haberin vâr mı
Bir haber aldın mı sırr-ı vahdetden
Mürg-i cânın uçdu haberin var mı

Azığın var mıdır yola gitmeğe
Döşeğin hâzır mı varup yatmağa
Ejderhâlar gibi seni yutmağa
Yerler ağzını açdı haberin var mı

Ma'siyyet yükünü aldın boynuna
Câdû-yı denîyi aldın koynuna
Aldanma sakın onun oyununa
Yakasız gömlek biçildi haberin var mı

380. (وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ كُلَّهَا) "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti..." 2. Bakara sûresi, 31. (H)

***Dervîş Himmet** senden evvel gelenler*
Kimi kul kimi sultân olanlar
Dünyâ benim diyüp gezenler
Ecel câmın içdi haberin var mı

Dîğer:

Çün ki yandı aşk odu
Küllî kül olmakdır merâm
Düşüp ayak altına
Toprak yol olmakdır merâm

İşbu kesretden geçüp
Vahdet iline uçup
Lâ-mekâna per açup
Mürg-i dil olmakdır merâm

***Himmet**'i sorana*
Dost yoluna varana
Hak'dan haber verene
Hâs kul olmakdır merâm

/346/ BEZCİ-ZÂDE MUHYİDDÎN EFENDİ

Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi'nin şeyhidir. Konyalıdır. Ulûm-ı resmiyyeyi tahsîlden sonra meşâyıh-ı Halvetiyye'den Ezelî-zâde Şeyh Nûrullâh Efendi'ye intisâb ve tekmîl-i sülûk ile feyz-yâb oldular. Ba'dehû İstanbul'a gelerek, İdrîs-i Muhtefî hazretlerinin meclis-i şerîflerinden hisse-dâr-ı aşk olup, feyz-i nazarlarına uğradılar.

Memleketlerine avdetlerinde irşâd-ı ibâd ile iştigâl eylediler. Sultân Ahmed devrinde tekrâr İstanbul'a geldiklerinde Dârüssaâde Ağası Muhammed Ağa merhûmun Çarşamba'da ihyâ eylediği zâviyenin meşîhatı uhdelerine tevcîh olundu. Burada va'z ve irşâd ile dem-güzâr iken 1020/(1611) târîhinde; yâhud **Vefeyât-ı Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî**'de mezkûr olduğuna ve "Mülâkât-ı mevt" (ملاقات موت) terkîbinin delâletine göre 1018/(1609) târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Üsküdar'da Divitçiler'de kâin mezkûr tekkede ilk def'a şeyh idi. Orada defîn-i hâk-i gufrândır.

Sâlifu'z-zikr **Vefeyât**'da şu îzâhât vardır:

"İznik'den gelip, Nûreddîn-zâde hazretlerinden ahz-ı feyz-i tarîkat etmiş. Üsküdar'da Vâlide Sultân Câmi'-i şerîfinde vâiz ve tekkesine Vişne Muhammed Efendi yerine

şeyh olmuştu. Şekûrî Efendi Tekkesi'ne ibtidâ defn olunan zâtdır. **Muğni'l-Lebîb Şerhi** vardır."

Ezelî-zâde Şeyh Nûrullâh Efendi, Nureddin-zâde'den kinâyet olsa gerektir. Bir de, Vâlide Tekkesi'ne de şeyh oldukları beyân-ı vâki'den münfehim olmaktadır.

Müstakîm-zâde buyurur ki:

"Azîzleri Hâce Ali er-Rûmî tarafından nazar-endâz-ı kulûb-ı âşıkân hizmetinde istihdâm buyurulup, kendilerinin mürîdânının ehaslarından gayrı bir ferdin bu sırra ıttılâı yoktu. Hz. Şeyh, zamânın îcâbına göre ne mertebe perde-i istitâr altında yaşamışlar, kimse onun Hamzavîliğine muttali' olamamış." (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

İlâhiyyâtından:

Arz it cemâlin göreyim ey mâh-ı tâbân Mustafâ
Ref it nikâb-ı rûyunu mihr-i dırahşân Mustafâ

Hakk'ın sen oldun mazharı sensin kamunun rehberi
Seni seven olur velî gevherlere kân Mustafâ

/347/*İren sana irdi Hakk'a aşk zincîrin boynuna taka*
Tâ Hak Cemâl'ine bakâ ey nûr-ı cânân Mustafâ

Seninle oldu âftâb gönderdi Hak sana Kitâb
Âşıklara feth oldu bâb ey derde dermân Mustafâ

* * *

Derd ehli libâsını aşk ile giysin gelsün
Zühd ü şeker gibi zevk ile yiyen gelsün

Ol günleri sâim hem giceleri kâim
Fukarâ âteşine dâim sabr ile yanan gelsün

Hakk'a irmez kimse atlas libâs ile
Öz kendi eliyle cânına kıyan gelsün

Kâl ü kîl ile hergiz menzile irişilmez
Kendüliğiyle olmaz mürşide uyan gelsün

Aldanma sakın ***Muhyî*** *her âline dünyânın*
Öz varlığını bugün yokluğa sayan gelsün

* * *

Cümlenin mahbûbu sensin ey Habîb-i Ezelî
Cümle Yûsuflar içinde ey güzeller güzeli

*"**Küntü kenz**"in*[381] *sanadır matlab-ı a'lâ sensin*
Mazhar-ı zât-ı Hudâ'sın nakş-ı rûhun yazalı

Cümle ümmet âşık oldu sana ey seyyid-i halk
Himmetinle gitdi gayri bâğ-ı vahdet gezeli

Cümle âlem kapuna yalvara geldi ey Şefî'
Hep kabûl oldu dilekleri Ehad-i lem-yezelî

Oldu uşşâk gözü giryân dili püryân ey Habîb
Oldu mecnûn u divâne ***Muhyî*** *hüsnün sezeli*[382]

ŞEYH ABDULLÂH EFENDİ

Himmet-zâde'dir. 1050/(1640) târîhinde, İstanbul'da dünyâya kadem-zen olmuşlardır. **Silkü'd-Dürer** ve **Tezkire-i Sâlim**'in beyânına ve tedkîkâtıma nazaran, "Himmet-zâde" nâmıyla şöhret-şiâr olan bu zât-ı muhterem, peder-i mükerremlerinden tahsîl-i ulûma başlayıp, ilm-i bâtından da hisse-dâr-ı zevk olmak emeliyle, yine pederlerine intisâb eylemişlerdir. Ekmel-i sülûk ile müstahlef olduktan sonra, 1080/(1669) târîhinde pederlerinin yerine Kâsım Paşa Câmi'-i şerîfi vâizliğine ta'yîn olunup, on sene bu hizmeti edâ eylemiştir. Ba'dehû Halîl Paşa Câmii vâizliğine ta'yîn olundukta, Kasım Paşa vâizliği, yine pederlerine kalmıştır. Peder-i muazzamlarının 1095/(1684) senesinde âlem-i bekâya irtihâlinde câ-nişîni oldular.

/348/ 1110/(1698-99) târîhinde Sultân Mehmed Hân-ı râbi' defter-dârlarından İbrâhîm Efendi, Abdullâh Efendi nâmına, İstanbul'da Yüksekkaldırım civârındaki dergâh-ı şerîfi inşâ eylemiştir.

---

381. (كنت كنزا مخفيا فاردت أن أعرف فخلقت الخلق) "Ben bilinmeyen bir hazîne idim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım. Ben kendimi onlara öğrettim, onlar da beni bildi." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II, s. 132. (H)

382. Bu manzûmenin vezninde kusurlar vardır. (H)

Himmet-zâde Dergâhı'nın[383] bahçe kapısındaki manzûme-i târîhiyyedir:

Şeyh Bayramî Hüsâmeddîn Efendi yümnile
Açdı bu dergâh-ı âlî-şâna bâb-ı müstetâb

Bâreke'llâh aldı bir de arsa bindörtyüz zirâ'
Eyledi sarf-ı nükûd u himmet ol âlî-cenâb

Yapdı bir nev-dâire tevsî'-i dergâh eyledi
Sâlikânı kıldı şad ol şeyh-i kudsiyyet-nisâb

Cedd-i pâki pîr-i rûşen-dil Cenâb-ı Himmet'in
Eyledi hoş-nûd rûh-ı pâkini bî-irtiyâb

İtdi Bayramîleri memnûn bu sa'y ü gayreti
Himmetinden oldu Bayram-ı Velî'nin feyz-yâb

Bâni-i sânî disem lâyık o zâtın şânına
Hak teâlâ ömrün efzûn ide târûz-ı hisâb

Pertev-i mihr-i yakîn itsün münevver kalbini
Feyz-bahşâ-yı cihân oldukça mihr-i intisâb

Dergeh-i tevhîde râh açdı bu bâb-ı dil-güşâ
Nâmını koydu anun çün **"Bâb-ı Âlî"** *şeyh u şâb*

Bir düşer *ancak* **Bahâî** *böyle târîh-i güher*
İtdi bu dergâha Allâhu teâlâ feth-i bâb
(اتیدی بو در کاهه الله تعالی فتح باب) =1316-1=1315/(1897)

Hadîkatü'l-Cevâmi'de yazıyor:

"Şeyhü'l-islâm Ebû Saîd Efendi-zâde Feyzullâh Efendi zamânında Halîl Paşa Câmii vâizliğini âhara ferâğ eyleyip, 1099/(1688) senesinde Haremeyn-i muhteremeyni

383. Şimdi bu dergâh-ı münîfin bir taşı da kalmamış, zemininden daha da aşağı inilmiş ve yerine Zeynep Kâmil Hastahânesi müştemilatından bir binâ yapılmış, taşları da Selîmiyye (Pertevpaşa) Tekkesi hazîresine nakl-i kabul yapılmadan götürülmüştür. Buna sebep Dr. Fahri Ata Bey'dir. O zamân başhekimi idi. (Süheyl Ünver)

ziyârete âzim olmuştur. Huzûr-ı Saâdet'e vardıkları zamân vâridât-ı kalbiyyeleri mahsûlü olan şu na't-ı şerîf Hüseynî makâmından bestelenmiştir. Elsine-pîrâ-yı zâkirândır:

Ravzana çün yüz süren bulur emân
El-emân ey Fahr-ı âlem el-emân
Her gelen dil-haste bulur tâze cân
El-emân ey Fahr-ı âlem el-emân

Oldum aşkınla diyârımdan cüdâ
Tâ dühûl-i ravzana olam sezâ
Hamdü li'llâh Hak nasîb itdi bana
El-emân ey Fahr-i âlem el-emân

Anda ki medfûn ola nâzük tenin
Cennet-i a'lâya benzer medfenin
***Dervîş Abdullâh** garîbindir senin*
El-emân ey Fahr-ı âlem el-emân

Hicâz'dan avdetlerinde yine irşâd-ı nâsa başlayarak kendilerinin bir deryâ-yı irfân olduğuna vâkıf olan Şeyhü'l-islâm efendi, umûmun istifâdesini te'mîn için, katar şeyhleri sırasına sokarak, 1103 senesi Cemâziye'l-âhirinde (Şubat-Mart 1692) Sultân Selîm; 1105 senesi Cemâziye-l-âhirinde (Şubat 1694) Fâtih; 1120 senesi Cemâziye'l-evvelinde (Temmuz-Ağustos 1708) Bâyezîd; 1122 senesi Rabîu'l-evvelinde (Mayıs 1710) Süleymâniyye cevâmi'-i şerîfesi vâizliğine sıra ile ta'yîn olunup, sene-i mezkûre (1122) Şevvâlinde mürg-ı rûhu ravza-i Rıdvân'a pervâz eylemiştir. Kabr-i şerîfleri Üsküdar'da pederlerinin yanındadır."

Ahibbâsından Hacı İsmet Efendi bu târîhi söylemiştir:

Kâşif-i sırr-ı hakîkat vâkıf-ı ilm-i ledün
Şeyh Himmet-zâde Abdullâh Efendi ol hümâm

Mürg-i rûhu lâne-sâz-ı gül-şen-i Adn itdi tâ
İde ervâh-ı safâ-me'nûs ile zevk-ı müdâm

*Gûş idince **İsmetâ** kıldım duâ târîh içün*
İde Himmet-zâde Yâ Rab Arş-ı a'lâyı makâm
(ایده همت زاده یا رب عرش اعلایی مقام) = 1122/(1710)

Dîvân-ı eş'ârı olduğunu Hâfız Hüseyn-i Ayvânsarâyî yazıyor. **Tezkire-i Sâlim**'de deniliyor ki:

"Abdullâh Efendi, nâzik-tabîat, hoş-sohbet, erbâb-ı irfânın serveri bir zât-ı âlî-kadr idi. Şîrîn edâ, sâhib-i ulâ idi. **/349/** Müretteb **Dîvân**-ı bülend-unvânı, husûsan matâli'da azîm ulüvv-i şânı vâr idi. Şiirde "Abdî" tahallus buyururlardı."

Müşârünileyhin hüsn-i hatta dahi mâlik olduğunu **Tezkiretü'l-Hattâtîn** böyle haber veriyor:

"Himmet-zâde Şeyh Abdullâh Efendi hazretleri meşâhîrden ve Hâfız Osmân Efendi hazretleri me'zûnlarından olup, leyl ü nehâr himmet-verziş ü kûşiş ile âlî-mertebe olmuştur."

Menâkıb-ı Evliyâ'da ise, "*Zât-ı irfân-simâtları nâzik-tabîat, hoş-sohbet, ser-bülend-i ehl-i dilân, rehber-i sâlikân bir vücûd-ı bî-hemtâ idi.*" deniliyor.

Eş'ârından:

İltifât itmez fenâ mülküne ehl-i hâller
Mülk-i bâkîye heves eyler bu ferruh-fâller

Hak içün bir ilm oku oldur seninle kalacak
Sen gidersen bunda kalur cümle kîl ü kâller

Devlet oldur kim müeyyed ola fânî olmaya
Vasf-ı fânîdir bu idbâr ile bu ikbâller

Derviş Abdullâh *figân eyler işitmezsin sözün*
Tâ-be-key ey nefs-i bed-hûd sende bu ihmâller

* * *

Kendimin gönlümde buldum yâresin
İsterim Mevlâ'dan anın çâresin

Hakk'a irmeğe gerekdir reh-nümâ
Bilmediğin yola nice varasın

Elde iken uymayanlar mürşide
Varsun ömrü olduğunca arasın

Âb-ı tevhîd ile şüst ü şûlar it
Silmek istersen derûnun karasın

Benden **Abdullâh** *dilersen himmeti*
Nefsinin fehm eylesün emmâresin

* * *

Mezâhir kesretinden vâr mı mânî' vahdet-i Zât'a
Tecellî-i sıfâtı cilve-gerdir cümle zerrâta

Heyûliyyü'l-mizâc olmak gerekdir tâlib-i ma'nâ
Ki zîrâ kâbil ister levh-ı kalbi cümle hey'âta

Şular kim rütbe-i Ma'bûd'u gördü nûk ü bed bilmez
Bu menzil sâhibi bakmaz ibâdâta hatîâta

Perestiş-kâr zât-ı baht olurlar vâsılân-ı Hak
Ki görmezler sezâ bir zât-ı mahbûbu ibâdâta

Eğer bir çeşm-i hak-bîn eyledinse **Abdiyâ** *peydâ*
Nazar sal pertev-i hûrşîde bakma cûş-ı zerrâta

* * *

/350/*Âsitânın ey şeh-i* **"levlâk"** *me'mendir bana*
Hâk-pâyın tûtiyâ-yı çeşm-i rûşendir bana

* * *

Hırâm ile giyüp kaftân-ı âlî dirse bî-diller
Kad-i bâlânı âl ile temâşâ itmek isterler

Âsârı:

Dîvân'larından başka bir **tezkire-i şuarâ** kaleme almışlar imiş. **Şerh-i Kasîde-i Molla Örfî** nâmıyla bir eserlerini mütâlâa ettim. Bunun şerhi mukaddimesinde,

Açsun dir isen bâb-ı atâyı Fâtih
Olsun dir isen feyz-i ilâhî sânih
Meşrûh ola dirsen dil-i sahın **Abdî**
İhlâs ile ol na't-ı Nebî'yi şârih

diye başlıyor. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH ABDÜSSAMED EFENDİ

Şeyh Abdullâh Efendi-zâde'dir. 1081/(1670) senesinde İstanbul'da dünyâya gelmiştir. Büyük pederlerinin irtihâlinde ondört yaşında imiş. Onların da hüsn-i nazarlarına nâil olduğu müstedeldir.

Silkü'd-Dürer'de okudum:

"Pederleri Abdullâh Efendi'den tahsîlde bulunup nisbetleri dahi onadır. Kudret-i ilmiyyeleri şöhret-gîr-i âfâk-ı âlem oldu. Pederlerinin irtihâlinde kırkbir yaşında idi. 1122/(1720) senesinde Yüksekkaldırım'daki dergâh meşîhatine nâil oldular. Va'z u irşâdda yed-i tûlâsı vardı. Süleymâniyye Câmi'-i şerîfi vâizliğinde bulundular. Şöhret-i azîmesi hasebiyle umûm halk kendilerine karşı pek ziyâde âsâr-ı hürmet göstermiş ve dergâh-ı âlîleri ziyâret-gâh olmuştu."

1151 sene-i hicriyyesinde (1738), **Vefeyât**'ın yazdığına göre 1150/(1737) târîhinde azm-i gül-şen-serây-ı cinân eylemiştir. Na'ş-ı mübârekleri Üsküdar'a nakl olunup, pederlerinin yanında defn edilmiştir.

Düşdü bir târîh ***Şeyh Abdüssamed***
(شیخ عبد الصمد)

târîh-i rıhletidir.

Vâlideleri tarafından siyâdeti vardır. Ordu şeyhliğinde de bulunmuştur.

Esrâr-ı aşk u tevhîde müteallik gazeliyyâtı vardır. Atîdeki na't-ı şerîf kendilerinindir. Hicâz makâmından bestelenmiş, elyevm mevlid-i şerîf cem'iyyetlerinde ikinci bahrde okurlar:

Tende cânım cânda cânânım Muhammed Mustafâ
Mülk-i dil tahtında sultânım Muhammed Mustafâ

Muntazırdır mâh cemâlin görmeğe âşıkların
Gel tulû' it mâh-ı tâbânım Muhammed Mustafâ

Cilve-gerdir dâimâ nakş-ı cemâlin sînede
Hâne-i kalbimde mihmânım Muhammed Mustafâ

Derd-mendim âşık-ı bî-çârenim üftâdenim
El-emân ey derde dermânım Muhammed Mustafâ

Yâ Rasûla'llâh garîbindir senin **Abdüssamed**
Kıl şefâat ey kerem-kânım Muhammed Mustafâ

Abdüssamed Efendi'nin sandûkalarının önündeki levhadan manzûme-i âtiyeyi istinsâh ettim:

Kutb-ı asr(dır) zümre-i Bayramiyân
Şeyh Himmet-zâde ol âlî-sened

Kumri-i "hû hû"-zen-i aşk-ı Hudâ
Sebha-gerdân-ı duâ-yı lâ-yurad

/351/*Feyz-bahşâ-yı derûn-ı sâlikîn*
Çâre-sâz-ı hâtır-ı erbâb-ı derd

Bulmayup bânû-yı dehrin ismetin
Kurb-ı Hakk'ı kıldı aksâ-yı emed

"İrciî" emrine itdi imtisâl
Almadı çeşm-i ümîde nîk ü bed

*İştiyâk-ı "**semme vechu'llâh**"[384] ile*
İtdi hubb-ı mâ-sivâyı tard u re d

*"**Lî-maa'llâh**"[385] sohbetine cân atup*
İtdi gayra dirliğin hep kasr-ı yed

Dûd-ı ah-ı asdıkâsından n'ola
Arş'a dek peyveste olsa sad-amed

Eyleye ol vâiz-i gevher-nisâr
Kürsi-i Adn üzre bülbül-veş gıred

Cedd-i pâki Himmet-i kudsiyyesin
Eyleye Hak afv u gufrâna meded

384. (فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰه)"Allah'ın yüzü (zatı) oradadır." 2. Bakara sûresi, 115. (H)

385. (لی مع الله وقت لایسعنی فیه ملك مقرب ولا نبی مرسل) "Benim Allah katında öyle bir hâlim vardır ki, benim o hâlime, ne bir melek yaklaşabilir, ne bir peygamber ulaşabilir." el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II, s. 173. (H)

Eyleyüp a'mâlin ihlâsa karîn
Kabrini pür-nûr ide Rabb-i Ehad

İntikâl itdikde levh-i hâtıra
Düşdü bir târîh ***Şeyh Abdüssamed***

ŞEYH SEYYİD NÛRULLÂH EFENDİ

(Şeyh Abdüssamed Efendi'nin) yerine, oğlu Nûrullâh Efendi şeyh olup, Sultân Ahmed şeyhi iken irtihâl etmiştir, "Vâiz-i Sultân" (واعظ سلطان) 1180/(1866)[386] (vefât) târîhine müsâdiftir. Zâviyesi hazîresinde medfûndur.

/352/ ŞEYH İBRÂHÎM-İ CEZBÎ

Tırhala'dan zuhûr ile kesb-i kemâlât edip, Himmet-zâde Abdullâh ve Abdüssamed efendiler hazerâtının şeref-i sohbetine mazhar olmuş ve onlardan istifâza eylemiştir.

Bidâyet-i hâllerinde Başmakcı-zâde Seyyid Ali Efendi'nin kazaskerliği zamânında Rumeli Kalemi'ne devâm edip ba'zı yerlerde kadılık dahi etmiş idi. Müstağrak-ı deryâ-yı cezbe olduklarından, "Cezbî" tahallus etmişler. Âlem-i tasavvufda söylediği sözler ehl-i zâhirin hoşuna gitmediğinden, bî-çâre Dersaâdet'ten teb'îd olunmuştur. Bir rivâyette burada şehîd edilip Edirnekapı hâricinde defîn-i hâk-i rahmettir. "Şer'-i şerîf" (شرع شريف) 1160/(1747) (vefât) târîhidir.

Kıymeti maa't-teessüf bilinememiştir. Müretteb **Dîvân**'ı vardır. Mütâlâa ettim. Gayr-i matbû'dur. Pek kıymet-dârdır.

Der-i lutfun bize dârü'l-emândır yâ Rasûla'llâh
Saâdet re'fet andan râyegândır yâ Rasûla'llâh

Kerem-dîde kemînendir umar ihsânını Cezbî
Kapunda zâr u üftâde gedâdır yâ Rasûla'llâh

* * *

Derd-i aşkı ister isen gel beru kim kân budur
Ger ilâç ister isen zahm-ı dil-i Lokmân budur

386. Bu ibârenin hesaplanmasından 1127 çıkmaktadır. (H)

Gayriye hâcet bırakmaz Himmetî'nin himmeti
İşte her yüzden devâ-yı himmeti dermân budur

Gel tarîk-ı Hazret-i Sultân Hacı Bayram'a ir
İster isen kim gönül menşûrunu sultân budur

Vâsıl-ı Rabb olmak istersen eğer zâhid yürü
Halka-i tevhîde irgür ki özün dîvân budur

Ko şu âlâyîşi terk it kâmilen dil-dârını
*Vâkıf ı sırr-ı "**aref** olmak dilersen şân budur*

Bulmak istersen eğer dürr-i maârif dânesin
Gir hakîkat bahrına gör bahr-ı bî-pâyân budur

*Râbıtayla dik gözün **Cezbî** tecellî beytine*
Her seher durma tavâf it sûret-i irfân budur

* * *

/353/*Eyâ gül yüzlü sultânım gönül sensiz karâr itmez*
Tabîbim derde dermânım gönül sensiz karâr itmez

Ne yerlerde karâr itsem dahi seyr ü şikâr itsem
Aceb mi âh u zâr itsem gönül sensiz karâr itmez

Cihânın bâğ u bostânı dahi seyr-i gülistânı
Bana arz itdiler anı gönül sensiz karâr itmez

Görünmez gözüme âlem olamam dâimâ hurrem
Çü sensin cümleden akdem gönül sensiz karâr itmez

Karârım yok bu yerlerde aceb kim uğradım derde
Figân idüp seherlerde gönül sensiz karâr itmez

*Bu **Cezbî** şem'-i cânâna dolaşup misl-i pervâne*
Düşüp nâra Halîlâne gönül sensiz karâr itmez

* * *

Mekteb-i dilden açıldı nüsha-i tefsîrimiz
Ehl-i aşka bahş-ı cân eyler bütün takrîrimiz

Tâlib-i ilm-i maânî anlamaz zâhid anı
Bir muammâ söyleriz esrârdır tâ'bîrimiz

Biz Mesîhâ-demleriz hem haste-i cânân içün
Bir devâdır ehl-i derde nefha-i iksîrimiz

Biz gürûh-ı Himmetî'yiz sorar isen zâhidâ
Mümtezicdir çün nüfûs-ı aşk ile tahmîrimiz

Gelmişizdir aşk ile **Cezbî** *cihân iklîmine*
Çün uyanmışdır ezelden şem'a-i takdîrimiz

ŞEYH BAHÂEDDÎN EFENDİ

Şeyh Nûrullâh Efendi-zâdedir. Pederlerinin yerine Yüksekkaldırım'daki dergâha şeyh olmuşlardır. İrtihâlinde dergâh hazîresinde defn olundu.

ŞEYH ABDÜLHAY EFENDİ

Şeyh Bahâeddîn Efendi-zâde'dir. Hayli zamân irşâd-ı uşşâk ile meşgûl olup, 1275/(1859) senesinde âzim-i dâr-ı naîm oldu. Üsküdar'da civâr-ı Hz. Himmet'de âsûde-nişîn-i rahmettir.

Şu na't kendilerinindir:

Ey Habîbu'llâh Muhammed Mustafâ
Eyle feyzin ni'metine ihtidâ

Zât-ı pâkin rahmeten li'l-âlemîn
Müznibîne şâfi' (ol) rûz-ı cezâ

Tâ ki cânım tendedir olmam şehâ
Bâb-ı lutfunda cüdâ subh u mesâ

İstinâdım intisâbım sanadır
Dâmenin elden bırakmam dâimâ

Kıl şefâat rahm idüp **Abdülhay'a**
Çünki sensin şâfi'-i rûz-ı ceza

Abdülhay Efendi'nin iki mahdûmu vardır.

ŞEYH HÜSÂMEDDÎN EFENDİ

(Abdülhay Efendi'nin bu iki oğlundan) büyüğü,[387] hayli zamân vazîfe-i meşîhati îfâ ile âzim-i dâr-ı bekâ olunca, küçüğü (olan) Şeyh Hüsâmeddîn Efendi, câ-nişîn-i irşâd olmuştur.

Nûrâniyyü'l-vech, ehl-i zikr, hoş-sohbet, edîb, halûk, ahlâk-ı cemîle sâhibi bir rehber-i hak-bîn idi. Kendileriyle görüştüm. Pek mütezevvık oldum. Evkâf-ı Bayramiyye'den güç hâl ile tedârik ettiği paraya, ashâb-ı muhabbetin inzimâm eden nakdîne-i himmeti ile Ankara'da Hz. /354/ Pîr Bayram-ı Velî efendimizin türbesini ta'mîr ve sırmalı pûşîde i'mâl ve pirinçden şebeke inşâ ile tezyînine bezl-i gayret etmiş ve bu hıdmet-i şerîfe yüzünden müftehir olmakta bulunmuş idi. 1329 senesi şehr-i Rebîu'l-evvelinde (Mart 1911), İzmir'de irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. (*Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsiaten*)

Şeyh Hüsâmeddîn Efendi, Şehremîni'ndeki dergâhın bahçesini 1400 zîrâ' ilâvesiyle tevsîa ve dergâhı i'mâra muvaffak olmuş idi. Fakat son harîk-ı kebîrde tu'ma-i lehîb olmuştur. Elyevm yeri bostândır. Sultân Abdülmecîd Hân zamânında, 1265/(1849)'te ta'mîr olunduğu, kapısı bâlâsındaki şu târîhten nümâyândır:

Uluvv-i himmet-i vâlâsıdır Abdülmecîd Hân'ın
Ki bünyân-ı cihânı kıldı âbâdân o Zıllu'llâh

O mihr-i şevketin âfâk-ı kevne eylesün memdûd
Felek devr eyledikçe pertev-i ikbâlini Allâh

Yıkılmışdı esâsından yapıldı işte ez-cümle
Bu dergâh-ı Cenâb-ı Himmet-i ser-tâc-ı ehlu'llâh

Kerâmetle sürüp devrân içinde Şeyh Abdülhay
Duâ-yı şehr-yârı sıdkıla derd eyledi her gâh

Gel imdi himmet al âlemde yâ hû feyz-i Himmet'le
Bulur bir özge âlem bunda ehl-i âlem-i eşbâh

387. Abdülhay Efendi'nin büyük oğlunun ismi yazılmamıştır. Sonradan yazılmak üzere boşluk bırakılmış, fakat, tamamlanmamıştır. (H) .

Şehin-şâh-ı cihânın mâ-hasal envâr-ı ihsânı
Uyandırdı çerâğ-ı Himmeti Allâh li-vechi'llâh

Bu lü'lü'-sübha-i târîhin al da destine **Nâfi'**
Cenâb-ı Himmet'in gel dergehinde eyle zikru'llâh
(جناب همتن كل در كهنده ايله ذكر الله) =1265

ŞEYH ABDÜŞŞEKÛR EFENDİ

Bâlâda tercüme-i hâliyle tezyîn-i sahîfe eylediğim Şeyh Abdüssamed Efendi'nin birâderi Abdullâh Efendi'nin mahdûmu, Hz. Himmet'in torunudur.

Silsile-i selâtîne dâhil olup Ayasofya şeyhi iken, "Vâiz-i Ayasofya" (واعظ آياصوفيه) terkîbinin delâleti vechile 1180/(1766) senesinde âzim-i dâr-ı cinân olmuştur. Kırk-dört sene irşâd ile meşgûl olup, medfen-i pâki civâr-ı Hz. Himmet'dedir.

Kitâbu'l-Vâkıât'da, Şeyh Abdüllatîf Bursevî nakl ederler ki, Şeyh Abdüşşekûr Efendi hazretlerinin bir gün Ayasofya'da va'z buyurdukları sırada biri, kürsüye bir kağıt uzatmış, o da almış, okumuş; sâilin maksadı devrân-ı sûfıyye hakkında ve müntesibîn-i tarîkat aleyhinde, ulemâ-yı zâhire tarafından vukû' bulan iddiâya göre, hangi tarafın haklı olduğunu meydâna çıkarması idi. Hz. Şeyh, buna kestirme cevâb vereceğim diye, "*Hangi taraf beyâz baldır ile sarı altından mu'rız ise o taraf haklıdır.*" /355/ buyurmuşlardır. Beyâz baldırdan murâd, nefse hâkim olup onu kahrederek rûhâniyyet sıfatıyla muttasıf kılmadan kinâyedir. Sarı altından murâd, dünyâya meyl eylemeyip, dînini dünyâya satmayarak, ehl-i hak olmaktır. Ehl-i hak olanın her hâl ü kârı ve kâli hak üzerine olur. Cevâb pek muhtasardır. Lâkin birçok hakâyıkı câmi' olduğu gibi, o zamânda iki tarafın galeyân eden efkârı üzerinde büyük te'sîr göstermiştir. Allâh râzı olsun.

Vefeyât nâm kitâbdan istidlâl eylediğime göre, Abdüşşekûr Efendi'nin Üsküdar'da ayrı bir zâviyesi vardı. Yerine dâmâdı post-nişîn olmuştur.

Asâr-ı kalemiyyesi vardır. Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı mev'ıza tarîki üzre tefsîr eyleyip, iki def'a tefsîr-i şerîf hatmi müyesser olmuştur. **Dîvân**'ı varmış, görmedim. "*Düşdü gönlüm burcuna tîr-i muhabbet yâ Rasûla'llâh*" kendilerinindir.

Sandûkalarının önündeki levhadan:

Kutb-ı âlem Hacı Bayram-ı Velî
Sırrını takdîs ide Hayy ü Sabûr

Sâlikânı zümresinin ekmeli
Şeyh-i kâmil vâsıl-ı sırr-ı Şekûr

Âlim-i tefsîr-i Kur'ân u hadîs
Zâkir-i esmâ-i Gaffâr u Gafûr

Âşık-ı Hak nesl-i pâk-i Üveyis
*İbn-i Himmet Şeyh Abdüşşekûr**

Âlem-i dünyâdan el çekdi o zât
Eyledi azm-i bekâ dârü's-sürûr

Ravza-i cennet ide Hak medfenin
Hem-demi ola anın gılmân u hûr

Bir duâ ile didim târîhini
Meskeni Firdevs ola hem kabri nûr
(مسکنی فردوس اوله هم قبری نور) =1185/(1771)

Târîh-i irtihâlinde ihtilâf buldum. Bu manzûmeye göre 1185/(1752)'dir. **Vefeyât**'ın beyânında ise, 1180/(1766)'dır. **Vefeyât**'a daha ziyâde i'timâd edeceğim. Bu manzûme sonradan yazılmış olacak. **Vefeyât** sâhibi o zamâna yetişmiştir.

ŞEYH ABDULGAFÛR EFENDİ

Abdüşşekûr Efendi-zâde'dir. 1220/(1805) târîhine kadar seccâde-nişîn-i irşâd olmuşlardır. Pederlerinin târîh-i irtihâli, 1185/(1771) i'tibâr olunursa 35 sene, 1180/(1766) farz olunursa kırk sene meşîhatleri olduğu anlaşılır.

Pederlerinin yanında medfûndur. Baş ucundaki levhadan:

Kutb-ı âlem Hazret-i Abdülgafûr
Çekdi dünyâ-yı denîden dâmeni

/356/*Zikr ü tevhîd ile gitdi ol velî*
Buldu vuslatda huzûr-ı me'meni

Olıcak nâil makâm-ı vahdete
Pister-i rahmet-nişîn oldu teni

Rahmetu'llâhi aleyh dir zâirân
Hoş ziyâret-gâh olmuş medfeni

Bir dahi mislini görmez bu felek
Gitdi halkın melcei hem meymeni

Âleme her dem aceb iksîr idi
Dahi Himmet uçmağının ma'deni

Pertev-i feyz-i hakîkatdir bu şeyh
Hâne-i keşf ü kerâmet revzeni

Hall iderdi Hızr-veş her müşkili
Eyler idi herkesi dil-rûşeni

Geldi ***Şehdî*** *bir* ***nidâ*** *târîhine*
Ola cennet gibi pür-nûr meskeni
(اولہ جنت کبی پر نور مسکنی) + (ندا) = 1220/(1805)

Sonra Yahyâ Efendi, sonra mahdûmu Ali Baba şeyh olmuştur. Bu zât, hem Nakşıbendî, hem Bayramî'dir. Sonra Şeyh Abdülhay Efendi şeyh olmuştur. Bi'l-âhare mahdûmu Şeyh Abdüşşekûr Mahvî Efendi seccâde-nişîn olup, 1303/(1886)'da irtihâl eyledi; hâric-i türbede medfûndur. Ba'dehû Abdülhayy Efendi de bir müddet dem-güzâr-ı meşîhat oldu. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*).

Elyevm şeyhi Nâsıh Efendi isminde kâmil, edîb bir zâttır.

TARÎKAT-I ALİYYE-İ CELVETİYYE

/361/ Tarîkat-ı aliyye-i Bayramiyye'den teşe'ub eder bir şeh-râh-ı sedâddır. Hz. Bayram-ı Velî halîfesi Şeyh Muk'ad Hızır Dede hazretleri her iki tarîk arasında râbıta-benddir. Celvetîlikte ictihâd eden Azîz Mahmûd-ı Hüdâî hazretleridir.

Şeyh Muk'ad Hızır Dede

Bursa civârında Mihalıç tarafında koyun çobanlığıyla te'mîn-i maîşet ederken ayaklarına hastalık ârız olup, "kötürüm" denilecek bir hâle gelmiştir. Kendilerine, "Muk'ad" denilmesi bundan kinâyedir.

Ma'neviyyâtı mâddiyyâtına gâlib olup, sonraları mâ-sivâdan büsbütün i'râz ile Bursa'ya gelip Câmi'-i Kebîr'in eski minâre dibinde ihtiyâr-ı ikâmet ve mücâhede ve riyâzet eylemiştir. Hz. Bayram-ı Velî'ye intisâbı bundan evvel mi, sonra mı tahkîkı imkânı bulunamadı. Hz. Pîr'den mazhar-ı hilâfet olunca erbâb-ı isti'dâdı cezb etmeğe başladı. Bayram-ı Velî ile münâsebetlerine sebeb müşârünileyhin Emîr Sultân hazretlerini görmek ârzûsuyla Bursa'yı teşrîfleri olmuştur. 910/(1504-05) târîhinde âlem-i bekâya intikâlleri vâki' olmakla Bursa'da Pınarbaşı Kabristanı'nın üstünde Üçkuzular nâm mahalde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır. Ziyâretle kâm-yâb oldum. Pek rûhâniyyetli bir mahall-i mukaddestir.

Hz. Üftâde'nin mürşid-i mükerremi olup kibâr-ı evliyâu'llâhdan olduğuna ba'zı âsârda işâret vardır. Rütbe-i ilmiyyeleri Hz. Üftâde gibi bir halef yetiştirmelerinden nümâyândır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hızır Dede esrâr-ı Hakk'ı ârifdir
Hızır Dede ilm-i ledünne vâkıfdır

Hızır Dede bâğ-ı tasavvufa güldür
Hızır Dede gül-şen-serây-ı aşka bülbüldür

Hızır Dede bir mürşid-i hakâyık-bîn
Hızır Dede bir rehber-i dakâyık-bîn

Hızır Dede ab-ı hayâta mazhardır
Hızır Dede'nin feyzi günden azhardır

Hızır Dede olmuş velîlere ser-dâr
Hızır Dede kâmil edîb-i feyz-âsâr

Hızır Dede irmiş harîm-i cânâna
Hızır Dede âşık Hudâ-yı zî-şâna

Hızır Dede virivir feyz-i aşkı **Vassâf'a**
Bi-hakk-ı Hazret-i Uftâde irsün eltâfa

/362/ HZ. ŞEYH ÜFTÂDE

Kevneynden âzâde, Hakk'a dil-dâde Hz. Şeyh Muhammed Üftâde, eâzım-ı evliyâdandır. İsm-i şerîfleri, Muhammed Efendi olup, lakabları "Üftâde", mahlasları "Muhyiddîn"dir.

Bedr-i münîr-i velâyet, defîne-i nûr-ı hakîkattir. Sâdâttan olduğu mervîdir. Bunun için bir eserde, "Nûr-ı şems-i siyâdet" diye tavsîf olunmuştur:

Mürşid-i râh-ı hakîkat Hazret-i Üftâde'dir
Rehber-i ehl-i tarîkat Hazret-i Üftâde'dir

Menba'-ı feyz-i fütûh-ı ma'nevîdir şübhesiz
Nâşir-i envâr-ı vahdet Hazret-i Üftâde'dir

Hızır elinden âb-ı hayvân nûş idüp buldu ledün
Vâkıf-ı esrâr-ı Celvet Hazret-i Üftâde'dir

Âsitânına anın her kim (ki) itse ilticâ
İtmeyen mahrûm-ı himmet Hazret-i Üftâde'dir

Sâha-i medhinde tahrîk-i kemiyyet-hâmeye
Bahş iden **Şemsî**'*ye kudret Hazret-i Üftâde'dir*

Hz. Üftâde 895/(1490) târîhinde Bursa'da Araplar Mahallesi'nde kadem-nihâde-i âlem-i şuhûd oldular. Vâlidesi vâkıasında nev-zâdını bir süt deryâsına dalıp çıkarken gördüğünü endîşe ile zevcine anlatdıkda, "*Oğlumuzun ehl-i ilm ü kemâl olacağına delâlet eder.*" diye tefsîr ettiğini **Silsile-nâme-i Celvetî**'de okudum. Zamân-ı tahsîl gelince yazmağa, okumağa başladılar. Zekâ-yı fevka'l-âdeye mâlik, sâhib-i isti'dâd olduğundan, tahsîlleri henüz ilm-i nahv ile iştigâlleri zamânında güşâyiş bulmuş, pek az zamân sonra istihrâc etmediği ilim kalmamış idi.

Bir gece âlem-i menâmda Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî efendimizi görürler; "*Bizim* **Mesnevî***'mizden de bahs ediniz.*" emrine karşı, Lisân-ı Fârisî ile iştigâlleri olmadığını arzedince, "*Siz başlayınız. O lisân size münkeşif olur.*" buyurulmuştur.

Hz. Üftâde, esnâ-yı va'z u tedrîsde, **Mesnevî**-i şerîfden de bir kaç beyit okur, lisân-ı tasavvuf üzere tahkîkât-ı belîğa ve tedkîkât-ı bedîada bulunurlardı. Sesi gâyet güzel olduğundan, Bursa'da Câmi'-i Kebîr'de ve ba'zı mescidlerde, hasbeten li'llâh, ezân okurlar imiş. Halk ise, âsâr-ı tehâlük gösterir, dinlerler imiş. Sonra kendilerine maâş bağlamışlar, fakat rü'yâsında, "*Mertebenizden üftâde oldular.*" dediklerinden, bundan sonra **/363/** müteessiren maâşı derhâl terk edip, ke-mâ-kân riyâzetinde devâm ile kendini, "Üftâde" diye telkîb eylemişlerdir. Bundan evvel "Muhyîddîn" tahallus edip, bu mahlasla ba'zı kelimât îrâd buyurdukları menkûldür. **Hadîkatü'l-Cevâmî'** nâm eserde muharrer olduğuna göre, feyz-i ma'nâ tecellî edince, İstanbul'a gelerek Hz. Sünbül Sinân-ı Halvetî'den nisbet alarak âsitâne-i Hz. Pîr'de, pîş-kadem olmuştu. Bu zamânı tahayyül ettiğimde dûçâr-ı vecd olurum. Hz. Sünbül'ün etrâfında, Hz. Merkez, Hz. Hayreddîn-i Tokâdî, Hz. Şa'bân-ı Velî, Hz. Şeyh Ya'kûb ve Hz. Üftâde gibi her biri zamânının kutbu olmuş zevât-ı kirâmın buradaki sohbet-i ma'nâları ne zevk-âverdir.

Hz. Üftâde, Bursa'da henüz sığar-ı sinninde iken Hızır Dede hazretlerinden de tarîk-ı Bayramî'yi alarak mecmau'l-bahreyn olmuşlar idi. İctihâdları tarîk-ı Bayramî'den zuhûr ile Celvetî meslekini açmışlardır.

Kemâlât-ı ârifâneleri hakkında İsmâîl Hakkı hazretleri tarafından ba'zı âsârında tesâdüf ettiğim fıkraları nakl ediyorum:

> "Üftâde hazretleri, merhûm Şeyhü'l-Ekber (*kuddise sırruhu'l-athar*) hazretlerinin meşrebinde idiler. Fahrü'l-müteahhirîndirler. Emselü'l-müteeddibîndirler. Mürşidleri Hızır Dede'nin vefâtından sonra, Şeyh-i Ekber hazretlerinin rûhâniyyetlerinden istifâza buyurdukları, **Vâkıât** nâm eserde okunmuştur.
>
> Evâil-i hâlinde Bursa Kaplıcası'na giderken, yolda rast geldikleri bir müderris, Hz. Şeyh'e ta'rîz ve istihzâ tarîkıyla Şeyhü'l-Ekber hazretlerinin, (أنا القرآن و السبع المثانى)[388]

388. "Ben Kur'ân'ım ve seb'u'l-Mesânî'yim." (H)

makâle-i hakîkat-üslûbunu arz eder. Hz. Üftâde, tarîka-i te'vîle sülûk ile, (أنا القرآن رجل عدل)[389] kabîlindendir, (أنا قارى القرآن)[390] ma'nâsınadır." cevâbını verince, müderris, şu cevâb-ı iknâîye hayrân, Hz. Şeyh'e meftûn olur.

Ulemâ-yı münkirînden biri, bir gün eziyyet ve imtihân tarîkıyla Hz. Üftâde'nin nezd-i âlîlerine gelip, hakâyık-ı Sülemî'den bahs edince, Şeyh hazretleri bi-tarîkı't-tevâzu', "*Biz onun ehli değiliz. Lâkin niyyetinizi* **Mesnevî-i şerîfden** *tefe''ül edelim.*" buyurup **Mesnevî**-i şerîfden açtıklarında, bu beyt-i garrâ zuhûr eylemiştir:

رهرو راه طریقت این بود

کاو باحکام شریعت.میرود [391]

/364/ O münkir bu hâli görünce, "*Bu iş bizim anladığımız gibi değilmiş.*" diyerek derhâl terk-i inkâr eylemiş ve ol Hazret'e bende olmuştur."

Muhammediyye Şerhi'nde nakl olunur ki:

"Şeyh Üftâde hazretleri (tarafından), yeşil, libâs-ı sâdât olmakla teeddüben terk olunup, yalnız tâcda ihtiyâr olundu. Onun için tarîk-ı Celvetî'de hâlâ yeşil tâc ile teberrük ederler."

Müstakîm-zâde, **Tâc Risâlesi**'nde der ki:

"Şeyh Muhammed Üftâde'nin tâcı oniki terklidir ki **Lemezât**'da mezkûrdur."

O zamânın şuarâsından Cinânî, Hz. Şeyh'i temdîhan der:

Düşenler anınla bulurdu kıyâm
Ana gerçi Üftâde dirlerdi nâm

Hızır Dede'nin intikâlinde Hz. Üftâde, onyedi yaşında olmak üzere hisâb olunur. Sekiz sene hıdmet-i aliyyelerinde bulunmuş, nâil-i hilâfet olup, şeyhinin intikâlinden sonra, keşfinin açıldığı menkûldür.

Muharrir-i fakîr, bunda bir yanlışlık buluyorum. Onyedi yaşında hilâfet verilmez. Yâ Hızır Dede'nin irtihâl târîhi daha sonradır, yâhûd Hz. Üftâde'nin târîh-i velâdeti daha evveldir. Herhâlde bunda muhtâc-ı tedkîk bir cihet vardır. Sekiz sene hıdmet-i aliyyelerinde bulunduysa, dokuz yaşında intisâb etmiş oluyor. Bu yaşta bir çocuk ve-

389. "Ben Kur'ân (okuyan) âdil bir kişiyim." (H)
390. "Ben Kur'ân okuyucusuyum." (H)
391. "Tarîkat yolunun yolcusu budur ki, onun yolunda şeriât hükümleri söz sâhibidir." (H)

levki fevka'l-âde bir tînette yaratılmış olsa bile, hakâyık-ı zevkiyyeye muttali' olamaz. Târîhçe olan mübâyeneti **Yâdigâr-ı Şemsî** nâm eserde Şeyh Şemseddîn-i Mısrî dahi nazar-ı dikkate alarak te'lîfe uğraşmıştır.

Hz. Üftâde'ye Üveysîlik dahi isnâd ederler. Pek şiddetli riyâzet ve mücâhedede bulunduklarını **Silsile-nâme-i Celvetî**'de okudum.

Elyevm, türbe-i şerîfelerinin karşısındaki câmi'-i şerîfi bidâyeten ahşâb olarak inşâya delâlet edip, âtîde beyân olunacağı üzere hafîdi zamânında kârgîr olarak inşâ olunmuştur.

Hz. Üftâde, Emîr Sultân Câmi'-i şerîfinde vazîfe-i hitâbeti de îfâ için halk tarafından gösterilen eser-i ilhâh u ibrâma karşı gelmeyip kabûl etmiş; fakat maâşını fukarâ-yı tarîkata tevzî' eylemiştir.

Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerinin mürşid-i mükerremleri olup dâire-i kübrâ ricâlinden olduklarına urefâ müttefiktir.

Kemâlât-ı ârifânelerine ıttılâ' husûlü için mürîd-i muhteremleri Hz. Hüdâyî tarafından kaleme alınan Arabiyyü'l-ibâre **Vâkıât** ile bunun kısmen tercümesi olan **Kelimât-ı Âliyât-ı Câriye Beyne Üftâde Efendi ve Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî Efendi** nâm eseri okumak lâzımdır.

Osmânlı Müellifleri sâhibi Bursalı Tâhir Bey, /365/ yazıyor ki:

> "Hz. Hüdâyî tarafından **Vâkıât** nâmıyla Arabiyyü'l-ibâre bir eser-i kebîr vardır. İsmi **et-Tibrü'l-Mesbûk el-Müştemilü alâ-mâ-Cedâ mine'l-Letâifi fî-Esnâi's-Sülûk**'tur. Bursa'da Câmi'-i Kebîr Kütübhânesi'nde, İstanbul'da Bâyezîd Câmi'-i şerîfi derûnundaki kütübhânede ve Âsitâne-i Hüdâyî'de ve Üsküdar'da Atlamataşı Kütübhânelerinde mevcûddur. Ba'zı parçalarının tercümesi de Bâyezîd Câmi'-i şerîfi derûnundaki Veliyyüddîn Efendi Kütübhânesi'nde mevcûddur.
>
> Hz. Hüdâyî, şeyhinin huzûr-ı âlîlerinde iken lisân-ı şerîflerinden sâdır olan kelimât-ı hakâyık-âyâtı zabt etmiş ve bu eser vücûda gelmiştir."

Maârif-i ilâhiyye ve esrâr-ı tarîkata dâir kelimât-ı aliyyelerini câmi' bir hutbe mecmûası ve bir **Dîvânçe**'leri vardır. **Dîvânçe**'leri ahîren tab' ve neşr olunmuştur.

İrtihâli:

Hz. Üftâde'nin, doksanüç yaşında iken 988/(1580)'de intikâl eylediği menkûldür.

Düşdü ***iskât-ı yâ*** *ile târîh*
Geçdi Üftâde Bursa'nın kutbu
(کجدی افتاده بروسه نك قطبی)

Müstakîm-zâde merhûmun:

Düşdü dile kalemden Üftâde
Târîh-i irtihâl-i Üftâde Üftâde
(افتاده افتاده)[392]

Türbe-i münevvereleri Bursa'da Hisâriçi'ndedir. Zât-ı kerîmânelerine pek büyük bir râbıta-i kalbiyyem olduğundan mükerreren ziyâretle kâm-yâb oldum, elhamdü li'llâhi teâlâ.

Türbe-i şerîfelerinde Hz. Hüdâyî'nin şu levhaları mevzû'-ı mevki'-i hürmettir:

Mültecâ-yı derd-mendân türbe-i Üftâde'dir
Mürtecâ-yı müstemendân türbe-i Üftâde'dir
Meskenetle gel münevver eyle maksûdun yüzün
Mehbit-ı envâr-ı Rahmân türbe-i Üftâde'dir

* * *

Yüz süre gel gir azîzim türbe-i Üftâde'ye
Kıl ziyâretde riâyet hürmet-i mu'tâdeye
Başı tâcıydı Hüdâî'nin fütâde sen dahi
Ser-firâz olmak dilersen bende ol âzâdeye

* * *

Bâğ-ı aşkın andelîbi Hazret-i Üftâde'dir
Derdli âşıklar tabîbi Hazret-i Üftâde'dir

/366/*Vâsıl-ı kâmil odur tevhîd-i Zât'a şübhesiz*
Dost ilinin reh-nümâsı Hazret-i Üftâde'dir

Eyleyen rûhundan istimdâd irişür matlaba
Hall ider her müşkilâtı Hazret-i Üftâde'dir

Mürşid-i âlî dilersen dâmen-i pâkini tut
Gösteren râh-ı Hudâ'yı Hazret-i Üftâde'dir

Sıdkıla kul ol **Hüdâyî** *eşiğinde dâimâ*
Bil hakîkat kutb-ı aktâb Hazret-i Üftâde'dir

392. Bu iki ibârenin hesaplamasından 982 çıkmaktadır. (H)

Kemerleriyle tesbîhleri teberrüken hıfz olunmuştur, ziyâret olunur. Türbeyi yüz sene evvel sadrazam Dervîş Paşa ve devr-i Abdülmecîd-i Hânî'de cihân ser-askeri Rızâ Paşa mükemmelen ta'mîr eylemişlerdir.

Hz Şeyh'in fazâili hakkında İsmaîl Hakkı hazretleri buyururlar ki:

"İmâretten nevâle-çîn olmaktan ve çok et yemekten ihtirâz-ı tâmları vardı. Her sene Muharremde aşûre pişirtip fukarâya yedirir ve leyâlî-i mübârekede fukârâ-yı tarîkatla salât-ı nevâfile rağbet ederlerdi. Her sene mevlid okutup Cenâb-ı Risâlet-penâh'a ta'zîm ederdi. Meclis-i şerîflerine çocuk ve kadın kabûl etmezdi.

Bursa'da Hazret'in ba'zı makâmâtı vardır. Atîk Ali Paşa Câmii'nde halvet, Kaygan Câmii'nde i'tikâf etmiştir. Umurbey Câmi'-i şerîfinde bir zamânlar cuma namâzı kılarlardı. Sonraları dîğer câmi'lere de müdâvim olmuşlardır.

Şeyh Üftâde hazretleri kümmel-i evliyâdan ma'dûd olup fenâ ve bekâyı cem' eylemiş ve fark-ı cem'den kelimât-ı âliye söylemiştir. Onun şartı üzre Hakk'a vusûlüne bu nazmı delâlet eder:

Geçesin âlem-i ferşi
Dahi hem Kürsî vü Arş'ı
Gele muştucular karşı
Digil Yâ Hû ve Yâ men-hû

Şeyh Üftâde her makâmın sırrına vâkıf olmuştur ki, hem ma'lûm, hem mechûldür. Ma'lûmiyyeti budur ki, zâhirde beşeriyyet mertebesindedir. Mechûliyyeti budur ki, sırrı gaybü'l-gaybdadır. Hak'dan gayrı hiç bir kimsenin ona ıttılâı yoktur. Bu cihetten Şeyh Üftâde, "*Beni ehl ü evlâd u etbâımdan hiç bir ferd bilememiştir.*" buyurur. Bu kelâmdan murâdları onu ancak nefs-i nefîs-i evlâdından olanların bildiğini beyândır."

(Onlar da), intikâllerinden sonra makâm-ı ma'nevîde seccâde-nişîn-i irşâd olan halîfeleridir. (Bunlardan) biri Kemâl Dede nâm zâttır ki, Pınarbaşı Kabristânı'nda medfûndur.

Bu zât şerîattan, **/367/** tarîkat ve ma'rifet ve hakîkattan hisse-mend olmuş bir zât-ı âlî-kadrdir. Fakat hilâfet yönünden (Üftâde'nin) vârisi Hz. Hüdâyî (*kuddise sırruhu'l-âlî*)'dir.

Hz. Üftâde'nin nutklarından:

Yâ İlâhî yârî kıl bana
Ki Sen'den gayri yârim yok
Ne yüzle varayım Sana
Günâhdan gayri kârım yok

Gönül yâd itdi Sübhân'ı
Gözüm yaşı ile kanı
Komuşum baş ile cânı
Bu yolda ihtiyârım yok

Yine bir menzile irdim
Nedâmet bahrına daldım
Hayli aşka dûş oldum
Sabâ gibi karârım yok

Ne dervîşim ferâgatde
Ne tâc u taht-ı devletde
Bu fânî dâr-ı gurbetde
Garîb oldum anarım yok

Benim âsî yüzü kare
Garîb Üftâde bî-çâre
Tutuşmuşum ki bir nâre
Yanımca büryânım yok

* * *

Derdimin dermânı sensin yüce sultânım meded
Cânımın cânânı sensin yüce sultânım meded

Gurbete düşdüm ilinden firkat odu yakdı âh
Vaslını eyle müyesser yüce sultânım meded

Derd-mend Üftâde'nin yokdur murâdı dâimâ
Hûb cemâlin görmek ister yüce sultânım meded

* * *

Yine düş oldu gönül cemâli şem'ine

* * *

Aslını bilen kişi itmez bu illerde karâr

Bunlar ilâhîdir. Meşâyıh-ı Melâmiyye'den Selânikli Urfî Efendi şerh etmiştir.

Bursa'da(ki) Câmi'-i Kebîr hakkında:

يا جامع الكبير ويا مجمع الكبار

طوبى لمن يزورك فى الليل والنهار [393]

393. "Ey Ulu Câmi, Uluların toplandığı mákam! Gece gündüz seni ziyâret edene müjdeler olsun." (H)

beyitini inşâd buyurmuşlardır. Câmi'-i Kebîr'de levha hâlindedir.

/368/*Yâ İlâhî düşdüğüm yerde koma kaldır beni*
Nice demdir ağlarım bir demde de güldür beni

Vaslının sevdâsına virdim bütün ben varımı
Müflis ü bî-çâreyim nûrun ile doldur beni

Pâdişâhım şol zamân ki da'vet idersin beni
Zâtın ile kıl tecellî ba'dehû öldür beni

Bir kerem-kân Hudâ'sın yâ Kerîm u yâ Rahîm
Rahmet ü gufrânının deryâsına daldır beni

Bahr-ı hayretde gezer Üftâde'yim yâ Rabbenâ
Rûz-gârım kıl muvâfık vaslına irgür beni

15 Zi'l-hicce 1335/(2 Ekim 1917) târîhinde Bursa'da esnâ-yı ziyârette sânih olmuş idi:

Oldum sana dildâre
Yâ Hazret-i Üftâde
Senden olmam âzâde
Yâ Hazret-i Üftâde

Zâtın kerem-kândır
Bendelik bize şândır
Bâbın ulu âsitândır
Yâ Hazret-i Üftâde

Sen ziyâ-yı dînsin
Nûr-ı aşk-ı mübînsin
Bir mürşid-i hak-bînsin
Yâ Hazret-i Üftâde

Sevdim seni pek ziyâde
Geldim senden istimdâda
Delîlsin râh-ı Hudâ'da
Yâ Hazret-i Üftâde

Senden dilerim şefâat
Bulmak isterim saâdet
Eyle îsâr-ı himmet
Yâ Hazret-i Üftâde

Bâbında garîb **Vassâf**
Her ân muhtâc-ı eltâf
Yâ şeyh-i pür-evsâf
Yâ Hazret-i Üftâde

Türbe-i şerîfede medfûn olan zevât-ı kirâm:

Şeyh Muhammed Efendi b. Üftâde Efendi, Şeyh Mustafa Efendi b. Üftâde Efendi, Şeyh Muzaffer Efendi, Şeyh Muhammed Efendi, Şeyh Hayreddîn Efendi, Şeyh Mustafa Efendi, Seyyid Şeyh Ahmed Efendi, Hz. Uftâde'nin harem-i muhteremeleriyle kerîmeleri. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

Müşârünileyhim hep âl-i Üftâde'dir.

Üftâde hazretlerinin türbe-i şerîfesi.

PÎR-İ TARÎK-I CELVETÎ
HZ. AZİZ MAHMÛD-I HÜDÂYÎ
(Kuddise sırruhu'l-âlî)

/372/*Mufahham pîr-i feyz-efzâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir*
Hûda'ya âşık-ı şeydâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir

Gül-istân-ı hakîkatda gül-i hoş-bû-yı irfândır
İden mürde-dili ihyâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir

Tarîk-ı Celvetî'de reh-nümâ-yı vâcibü't-tebcîl
Mükerrem şeyh-i âlî-câ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir

Kulûb-ı zâirâna dâimâ bezl-i himem eyler
Bu zât-ı muhterem cânâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir

Ziyâ-yı şems-i feyziyle dil-i Vassâf münevverdir
Veliyy-i kâmil-i yektâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir

Erbâb-ı tarîkatın tâcı olan ve "Hüdâyî" mahlasıyla şöhret bulan bu zât-ı mükerrem, eâzım-ı ricâlu'llâh'dan bir mürşid-i muazzamdır. Mevlid-i şerîfi Koçhisâr veyâ Seferîhisâr olup 950/(1543) senesinde dünyâya zînet vermiştir. Hz. Cüneyd-i Bağdâdî neslinden olduğu mervîdir.

Mukaddimât-ı ulûmu vatanları ulemâsından öğrendikten sonra, İstanbul'a gelerek Küçük Ayasofya'daki medresede ikâmet ve derse müdâvemet buyurmuşlardır ki,

odalarını el'ân ahlâf-ı hasen muhâfaza etmişlerdir; ziyâret ettim. Ba'dehû Edirne'ye azîmetle Mevlânâ Nâzır-zâde'den ulûm-ı êliye vü âliyeyi tahsîl ile kâdılık yoluna sâlik olmuşlardır. İsti'dâdları pek yüksek olup, az vakitte Edirne, Şam, Mısır mevleviyyetlerine nâil oldular. Mısır'da bulundukları zamân ulûm-ı bâtınadan da hisse-mend olmak emeliyle meşâyıh-ı Halvetiyye'den Şeyh Abdülkerîm Efendi'ye intisâb ettiler. Fakat bâis-i feyz ve kemâl-i tâmları bu zât olması mukadder olmadığından, isti'dâd-ı kâmilleri nisbetinde terakkî edemediler.

981/(1573) senesinde otuzbir yaşında iken Bursa'da, hem Ferhâdiyye Medresesi'ne müderris, hem de mahkeme-i suğrâya nâib ta'yîn olunmalarıyla Bursa'ya şeref verdiler. Bu esnâda bir gece âlem-i ma'nâda cehennemi görürler. Makâmı cennet olmak üzere tahmîn eylediği ashâb-ı hayr u salâhdan ba'zı kimseleri cehennemde yanar müşâhede ederler. Uyandıkta terk-i mâ-sivâyı kurar. Bâlâda tercüme-i hâli yazılan Eskici Muhammed Dede'yi bulur. Ondan bir müddet feyz almağa başlar. Alâ-rivâyetin, "*Nasîbiniz bizden değildir. Hz. Üftâde'dendir.*" /373/ diye ona sevk etmiştir.

Fakat dîğer menkûlâta göre, Hz. Hüdâyî'nin bu zât-ı âlî-kadrden, ya'nî Muhammed Dede'den aldığı feyz netîcesinde kalbindeki aşk galeyâna başlar ve ara sıra Kaygan Câmi'-i şerîfinde va'z eden Hz. Üftâde'nin de meclisinde bulunurlardı. Vazîfe-i ilmiyye vü şer'iyyesiyle meşgûl olmakta iken, atîde tafsîlen muharrer rü'yâ mâddesi kendisinin büsbütün terk-i mâ-sivâ ile gavvâs-ı deryâ-yı ma'rifet olmasına sebeb olur.

Bursa'da zâtın biri, her sene hac için niyyet eder, muvaffak olamazmış. Haremi ise, "*Her sene böyle söylüyorsun, gidemiyorsun.*" diye ta'rîz-kâr olur. Bunun üzerine, "*İnşâa'llâh bu sene gideceğim, gidemezsem aramızdaki nikâh sâkıt olsun.*" der. O sene mevsim-i hac hulûl eder. Nasılsa avârız-ı dünyeviyye te'sîriyle gidemeyince, haremi, kendisine söylenmeğe başlar. Nihâyet, "*Efendi artık eve gelme. Zîrâ ben artık sana nâ-mahrem oldum.*" diye zevcini eve kabûlde beyân-ı i'tizâr ile işin bu râddeye gelmesi, bî-çâre adamı pek müşkil bir mevkie sevk ettiğinden, mes'eleden haber-dâr olan ahibbâsı, bu işte bir ma'nevî himmet sâik olmak lâzım geleceği kanâatiyle, "*Kutbu'l-urefâ Hz. Üftâde'ye mürâcaat ve arz-ı keyfiyyet ile, o senin bu işine devâ-sâz olur.*" derler. Hemen huzûr-ı Hazret'e gider. Arz-ı hâl eyler. Müşârünileyh, "*Merâk etme, bunun bir çâresi vardır. İnâyet-i Hak ile müşkilin âsân olur.*" diye tebşîrâtta bulunur ve çâre olarak buyururlar ki: "*Haydi bizim eskici Muhammed Dede'ye git. Bizden selâm söyle, seni Hicâz'a götürsün.*"

(O kişi), bunun üzerine Muhammed Dede'yi bulur, anlatır. Günlerden o gün yevm-i arife imiş. Huccâc tabiî Arafat'ta bulunuyorlardı. Muhammed Dede, kuvve-i ma'neviyye ile bu zâta tayy-i mekân ettirip Beytu'llâh'ı tavâf ile Arafat'ta vakfeye yetiştirir. Arafat'ta Bursalı dostlarından mülâkî olduklarından birine, "*Siz benden evvel*

avdet ederseniz, şu mektûbumu Bursa'daki âileme teslîm ediniz. Selâmımı söyleyiniz. Görüştüğümüzü, sıhhatimi bildiriniz." diye ricâ eder, bir mektûb verir.

Bu hâl vâki' olduktan sonra, bayram günü, doğru hânesine gelir, kapıyı çalar. Haremi mümâneat eder. Zevci, "*Ben Hicâz'dan geliyorum. Orada ahibbâdan falan zâta da bir mektûb verdim.*" demiş. Haremi, böyle iki üç gün içinde Hicâz'a gidip gelmek mâddeten gayr-i mümkin olduğundan, zevcinin sözünü /374/ eser-i cinnete haml eder. Mektûbun gelmesi için o zamânın seyr ü seferine göre lâ-ekal dört ay müddet lâzım idi. Zevci ısrâr eder, zevce mümâneat eyler. Bu bâbda bir hükm-i şer'î istihsâli için mahkemeye mürâcaata karâr verirler.

Mahkeme-i suğrâ nâibi Ebu'l-Fuyûz Mevlânâ es-Seyyid Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî Efendi hazretleri idi. Mes'ele hâkim-i müşârünileyhe arz olunur. "*Mademki zevcin sana bir mektûb yollamış. Bakalım, o zât hakîkaten öyle bir mektûb getirip teslîm edecek mi? Şâyed teslîm ederse, o zamân zevcinin taht-ı nikâhında olduğuna hüküm lâhık olur.*" diye kadına cevâb i'tâ ve mektûbun vürûduna kadar kendisinin zevcesi hânesine gidemeyeceğini de zevcine inbâ eyler.

Mürûr-ı zamândan sonra o adam gelir. Hakîkaten öyle bir mektûb getirir. Arafat'ta zevciyle görüştüğünü de söyler. Hâtûn ve zevci tekrâr huzûr-ı hâkime varırlar, mes'elenin netîcesini arzederler. Hâkim mektûbu görür, kanâat hâsıl eder. Zevcinin taht-ı nikâhında olduğunu zevce-i mûmâileyhâya söyler.

Tefhîm-i hükmden sonra, zevc olan adamı biraz alıkor. Bir odada ikisi kalırlar. Bu hâle kimin delâlet ve himmetiyle mazhar olduğunu sorar, keyfiyyeti anlar. Hz. Hüdâyî, bunun üzerine, doğru huzûr-ı Hz. Üftâde'ye varır, kendisinin mürîdliğe kabûlünü ricâ eyler. Hz. Üftâde, kabûle şart olarak, evvelâ mâldan mülkden, sâniyen me'mûriyyetinden vazgeçmeği, sâlisen nefsi ayak altına almağı teklîf eyler. Hz Mahmûd hepsini kabûl eyler, söz verir. Dâhil-i dâire-i reşâdeti olur. Nefsi ayak altına almak imtihânına uğrar.

Yevm-i intisâb 1 Zi'l-ka'de 984/(20 Ocak 1577) yevm-i Cumartesi olmak üzre mukayyeddir. O zamân otuzaltı yaşında idi. Hz. Üftâde, "*Haydi evlâdım, bir sırık ciğeri omuzuna alıp, üç gün Bursa sokaklarını dolaşıp satmalısın.*" diye emreder. Hz. Hüdâyî, sırığı samur kürkü üzerine, omuzuna alarak çarşı çarşı dolaşır. Bu hâli gören Bursa halkı, "*Hâkim çıldırmış.*" diye, aleyhinde şiddetli bir dedikodu cereyânı meydân almıştır. Hâkimlikten azl edilerek yerine dîğer bir hâkimin ta'yîni Dârü'l-Hilâfe'ye inhâ olunur.

Hz. Hüdâyî, şeyhinin bu emrini ifâdan sonra dergâhın helâlarını tathîre me'mûr olur. Bir gün abdest-hâneleri yıkarken kulağına davul-dümbelek sesi gelir. Meğer yeni ta'yin olunan hâkim geliyormuş. Âdet-i belde îcâbınca, onu /375/ istikbâl için ahâlî ictimâ' etmiş, i'lân-ı sürûr ediliyormuş. Gelen sesten bu hâle muttali' olunca, kendi

kendine, "*Yeni hâkim geliyor ha! Bî-çâre Mahmûd, sen böyle bir mesnedi terk eyledin. Şimdi abdest-hâne hizmet-kârı oldun.*" yolunda nefsin iğvâsı yüzünden ye'se dûçâr olmak akabinde, derhâl kendini toplayarak, "*Mahmûd! Sen şeyhine, nefsini ayak altına alacağına dâir söz vermedin mi idi?*" deyip, kalbinden geçen şu hâle bile tevbe-kâr oldu ve nefsini tahkîr için elindeki süpürgeyi atarak sakalıyla helâ taşını süpürmek emeliyle kendini taşın üstüne atacağı bir hengâmda Hz. Üftâde, Hızır gibi yetişti. "*Evlâdım sakal mübârek şeydir. Onunla böyle bir şey yapılmaz.*" diyerek omuzundan yakaladı. "*Maksad bu mertebeyi atlatmak idi.*" buyurdu ve aldı götürdü. Beynlerinde her ne olduysa oldu, Mahmûd Efendi, şeyhinin bu kemâline büsbütün hayrân olarak, ona dil-dâde olup üç sene hıdmet-i aliyyelerinde bulundu. Seyr ü sülûkunu itmâma muvaffak oldu.

"Hüdâyî" mahlasını veren, Hz. Üftâde'dir. Bu zamâna kadar "Mahmûd Efendi" diye yâd olunurken bundan sonra, "Hüdâyî" diye dillerde destân oldu, hilâfet-nâmesini aldı.

Vâkıât-ı Mahmûdiyye'de manzûrum oldu ki, Hz. Hüdâyî, esnâ-yı sülûkunda bir gün, reîsü'l-evliyâ Hz. Üftâde'nin câmi'-i şerîfine gider, öğle namâzını edâdan sonra, Hz. Üftâde va'z u tezkîre başladığı sırada Hz. Hüdâyî murâkabesinde görür ki, ricâlü'l-gayb bunun cesedini alıp hisâr duvârına vura vura cesedi bal mumu gibi yumuşamış, hamur gibi olmuş. Sonra bu hamuru kurutmuşlar. Elekten un gibi elemişler. Sonra tekrâr hamur etmişlerdir. Hz. Hüdâyî, "*Meğer benim tînetimin aslı o hamur imiş.*" diye kendi sırrına işâret buyuruyorlar.

Şurası garîbdir ki, Hz. Hüdâyî'nin böyle bir müddet-i kalîle zarfında nâil-i hilâfet olmasını çekemeyen sâir mürîdân, Hz. Üftâde'ye iştikâ-yı hâl eylemişlerdir.

Mevsim kış imiş, Hz. Üftâde esnâ-yı taâmda sofraya pilâv konduğu zamân, "*Şimdi bağdan tâze kopmuş üzüm gelse idi, şu pilav ile güzelce yenir idi.*" buyurunca mürîdân birbirinin yüzüne bakmağa başladılar. Çünki ortalık kar ile mestûrdur, üzüm mevsimi değildir. Hz. Hüdâyî, şeyhinin teklîfindeki rumûzu keşf ile, "*Efendim, müsâade buyurulursa emr-i âlîlerini ifâza şitâbân olayım.*" diye ma'rûzâtta bulunur. Şeyhi ise, "*Memnûn olurum.*" demesiyle Hüdâyî, /376/ bâğa gider. Ortalık karla mestûr olduğu hâlde, bâğda kütüklerde üzümler görür ve iki sepet üzüm doldurur. İşbu inâyet-i ilâhiyyeye müteşekkir kalır. Sevincinden esnâ-yı râhda vecd ü semâa dûçâr olur. İlâhî ve kasâid okuyarak avdet sırasında kazâen ayağı kayar, çamura batar. Kurtulayım diye uğraştıkça halâs zorlaşır. Sepetleri cânından ziyâde muhâfazaya azm eder. Bu sırada bir zât zuhûr eder. Hâlini görür, "*Evlâdım, elini uzat seni kurtarayım.*" der. Hüdâyî ona, kim olduğunu sorar. Hızır (*aleyhi's-selâm*) olduğunu söyler. "*Efendim Üftâde'ye uzatılan el başkasına verilmez.*" cevâbını verir. Hızır'a iltifât etmez. Sırr-ı rûhâniyyeti kuvvetiyle bataktan halâs olur. Üzümü huzûr-i Hz. Şeyh'e getirir ve mâcerâyı da anlatır.

Şeyhi çok memnûn olmakla berâber, dîğer mürîdân bu hâle mütehayyir kalırlar. Bu sırada Hz. Şeyh, "*Mürîdlerim! Hüdâyî'nin kemâlini sizler de anladınız ya, o, bu hilâfete çoktan kesb-i istihkâk eylemiştir.*" diyerek cümlesini iskât etti.

Bağa gitmek, üzümü getirmek Hz. Şeyh'in pilavı yediği hengâm-ı kasîrdedir.

Mazhar-ı hilâfet olduktan sonra Seferîhisâr'a me'mûr olmakla, evlâd ü iyâlini oraya götürüp altı ay ikâmet eylemiştir. Hâlbuki, Hz. Hüdâyî, henüz Seferîhisâr'da iken Halvetî erenlerinden, Baba Yûsuf nâmında bir mürşid-i dil-âgâhdan bir mikdâr tarîk-ı esmâ görmüş ve tecelliyyât-ı ilmiyyeden hayli merâtibe ermiş idi.

Bu kerre avdetinde Baba Yûsuf'u dünyâdan güzer etmiş bulmasıyla hâl-i murâkabede zâhir olup, "*Hoş geldiniz. Bu makâm artık bizim değil, sizindir.*" buyurmuştu. Hz. Hüdâyî, bir müddet sonra işâret-i ma'neviyye ile Bursa'ya avdet ve Cenâb-ı Üftâde ile sohbet ederek bir müddetcik daha hıdmet-i aliyyelerinde bulunmağı câna minnet bilmiştir.

Hz. Üftâde seherî olmağla, Hüdâyî dâimâ daha evvel kalkar, hizmetine şitâbân olurdu. Bir sabâh havâ çok soğuk olduğundan, ber-mu'tâd abdest suyunun ısıtılması geç kaldığından, şeyhi kalkıp su isteyince Cenâb-ı Hüdâyî ibriği alıp odadan dışarı çıkar. Kalbinin üstüne kor. Zikru'llâh ile ısıtmağa azm eder. Ba'dehû şeyhinin eline su dökmeğe başlar. Hz. Şeyh, "*Oğlum! Bu su âteşle ısınmış değil. Haydi, evlâdım! İki arslan bir postta oturamaz.*" derler. "*Size Üsküdar tarafı zâhir oldu.*" buyurur.

/377/ Bu ibrik topraktan ma'mûldür. El'ân Üsküdar'da, Âsitâne-i Hüdâyî'de mahfûzdur. Teberrüken ziyâret olunur.

Azîzinin emriyle Üsküdar'a gelen Hz. Hüdâyî, evvelâ Çamlıca'da, elyevm ziyâretgâh olup, elsine-i nâsda, "Hüdâyî Çile-hânesi" denilen mahalde iki oda inşâsıyla, bir müddet burada uzlet-nişîn olmuştur. Ba'dehû Rûm Mehmed Paşa Câmi'-i şerîfi kurbünde bir odaya nakl-i mekân ederek, burada tamâm onaltı sene mücâhede eylemiştir.

Bu esnâda Rumeli Kazaskeri bulunan Sun'ullâh Efendi tavsiyesiyle, Hz. Hüdâyî, Fâtih Câmi'-i şerîfine vâiz ta'yin olundu. Bir şeyh-i huluvvü'l-lisân ve fâzıl-ı kârvân olmağla, erkân u ümerâ-yı devlet kendilerinin meftûn-ı irfânı oldular.

Halkın Hz. Azîz'e gösterdiği bu rağbet-i muhıkkâneyi çekemeyenler çoğaldı. Hâlbuki Hz. Hüdâyî'nin halaka-i va'zına şitâb edenler mütezâyid olup, hattâ vükelâyı devlet bile Perşembe ve Cuma günleri va'zında bulunmağa başladılar. İş bir dereceye vardı ki, pâdişâh-ı zamân Sultân Murâd Hân-ı sâlis hazretleri bile uluvv-i kadrini musaddık olup, kutbiyyetine şehâdet eylemiştir.

Sonra Rüstem Paşa kerîmesi Âişe Sultân, müşârünileyhe câmi' ve hânkâh yaptırıp, artık vâizlikten fârig olarak uzleti ihtiyâr buyurdular. Şeyh Ebû'l-Vefâ tarzında,

câmi'-i mezkûrda imâmeti kendi îfâ eyleyip, meşgûl bi'l-irşâd oldu. Sît ü şöhreti âlemgîr idi. Vasf u senâları dillerde deverâna başladı.

Murâd-ı sâlisden sonra câ-nişîn-i saltanat olan Sultân Ahmed Hân-ı evvelin görmüş olduğu bir rü'yâyı muabbirler ta'bîrden âciz kalmağla, Azîz'e mürâcaatlarında, güzelce ta'bîr buyurulması, pâdişâhın memnûniyyetini mûcib olarak, bir iltifât-ı mahsûs olmak üzre bin altın ihdâ eylemiş ise de, kabûl etmeyip haremine hediyye etmiştir.

Pâdişâh, Cenâb-ı Şeyh'de gördüğü kemâlâta meftûn olarak tebdîlen gelip intisâb eylemiştir. Meşhûrdur ki, bir gün sarây-ı hümâyûnda abdest alırken suyunu pâdişâh dökmüş, havlusunu vâlide sultân tutmuştur.

Vâlide sultân, "*Şu zât hakkında birçok şeyler söylüyorlar. Bize bir kerâmet gösterse de görsek.*" diye kalbinden geçirdiği bir sırada Hz. Hüdâyî, vâlide sultâna hitâben, "*Suyumu pâdişâh döktü. Havlumu vâlide sultân tuttu. Bundan büyük kerâmet olur mu?*" diye latîfe buyurmuşlardır. Sultân Ahmed, Şeyh'in dâimâ rikâbında yürür imiş.

/378/ Evliyâ Çelebi Seyâhat-nâmesi'nde okuduğuma göre, yedi pâdişâh müşârünileyhin elini öpmüştür. Yüzyetmişbin mürîde irâdet vermiştir. Evsâfı hadden bîrûndur. Hayrât ü hasenâtı binden efzûndur.

Sultân Ahmet Câmi'-i şerîfinin resm-i güşâdına müsâdif ilk Cuma günü hutbeyi pâdişâhın ârzûsuyla müşârünileyh kırâat eylemiştir.

Ekâbir-i devletin teveccühât-ı mahsûsası üzerine, zâviyesine 80.000 kuruş vakfiyye tahsîs edilmiş idi. Bir rivâyete göre zâviyesini mâl kudretiyle kendisi inşâ eylemiştir. Çekmiş oldukları bunca mihen ü meşekkatin mükâfâtı dünyâ cihetinden dahi hâsıl olmuştur. Zîrâ Bursa'da iken, izzet-i vücûdu var iken müderrislik ve niyâbetten tecerrüd ittiler. Hattâ kendileri latîfe olarak, "*Müderris olduk, nâib olduk. Hiç bir kimse üzerimize bir nokta koymadı. Âhirine biz bir nokta koyup nâib iken tâib olduk.*" buyurmuşlardır.

İsmâîl Hakkı hazretleri buyururlar ki:

"Menâsıb-ı dünyâ sâlik-i ila'llâh olanlara maâsî makûlesinden ma'dûddur. Zîrâ sedd-i râh ve hicâb-ı Cenâb-ı İlâh vardır. Ol vaktte ki, dünyâdan kendini azl eyledi. Hânesinde dahi mâl ü mülkünü tevzî' edip kuru ekmek ile iktifâ kıldı ve zarûret-i dünyâdan nice geceler çuha yerine abâ giydi. Seherde vakt-i vudû'da mâ-i cârîden, "Yâ dâim, Yâ dâim." zikrini işitirdi. Kendisinin kemâl-i isti'dâdı ve şeyhinin kuvve-i irşâdıyla, otuz senede hâsıl olacak maânî kendisine üç senede hâsıl oldu. (ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ)[394] Azîz'in sülûku da şeyhinin evâhir-i ömründe vâki' olmuş idi ki, zamân-ı ittisâlinden gâyete dek dört sene kadar vardı."

394. "... Bu, Allah'ın bir lutfudur. Dilediğine verir..." 5. Mâide sûresi, 54. (H)

Bir vakitler münzeviyâne yaşamayı tercîh buyuran Hz. Hüdâyî, bundan sonra Mihrimâh Sultân ve sâir cevâmi'-i şerîfede avâmm-ı nâsa tebyîn-i lisân-ı şerîat ve dergâh-ı münîflerinde havâss-ı ümmete telkîn-i zebân-ı ma'rifet buyurmağa başladılar. İşte bu vechle otuz küsûr sene meşgûl-i irşâd olarak, pek çok ashâb-ı vecd ü hâli, âb-ı zülâl-i irfânlarıyla sîr-âb eylediler.

Fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd-ı râbia ibtidâ-i cülûsunda Türbe-i Hz. Hâlid'de taklîd-i seyfi Hz. Hüdâyî icrâ eylemiştir.

Ahîren neşr olunan tercüme-i hâllerine müteallik eserde deniliyor ki:

/379/ "Hz. Hüdâyî, Rûm Mehmed Paşa Câmi'-i şerîfi yesârındaki odada bir müddet ârâm-güzîn-i uzlet olduktan sonra, 997/(1589) târîhinde âsitane-i aliyyelerinin yerini tedârikle, 1003/(1595) târîhinde emr-i inşââtını icrâ buyurmuşlardır.

Tarîkat-ı aliyye-i Celvetiyye'nin zamân-ı âlîlerinde bedr hâlindeki inkişâfına bâdî, bâhirü'l-füyûzât, pîr-i a'zam müşârünileyhin ulviyyet-i kıyâset-i fıtriyyelerine, her kula müyesser olmayan müktesebât ve sia-i ilmiyyeleri ve pek az müddet zarfında mütecellî fazâil-i ma'neviyye-i ârifâneleri inzimâm ederek, hattâ tefâsîre bilâ-mürâcaa karîha-i vâsia-i mülhemelerinden tefsîr-i şerîf tahrîr buyurmak ve birçok âsârı kıymetdâr vücûda getirmek gibi bâlâ-terîn olduğunu isbât eden kemâlât-ı ulyâlarından istifâza-i enâm maksadıyla 1002 senesi Cemâziye'l-âhirinde (Ocak-Şubat 1594) Fâtih Câmi'-i şerîfi Cuma vâizliği ve müzekkir, müfessir ve muhaddislik cihetleri uhde-i siyâdetlerine tevcîh olunarak nice uşşâk-ı Muhammediyye mazhar-ı füyûzât-ı mâddiyye vü ma'neviyyeleri olmuştur. Hattâ müellefât-ı aliyyelerinden **Tecelliyyât** nâmındaki Arabiyyü'l-ibâre eser-i âlî bi'l-âhare eâzım-ı mutasavvıfe-i Arabdan Abdülganî-i Nâblûsî (*kuddise sırruhu'l-âlî*) hazretleri tarafından şerh ve tavzîh ve kudret-i ilmiyye-i Cenâb-ı Pîr, medh ü tasrîh olunmuş olması, Azîz-i müşârünileyhin fazl ü kemâline burhân-ı celîdir. Kadrini tebcîlen pâdişâh-ı zamân tarafından 1007 senesi Muharreminde (Ağustos 1598) yüz akçe yevmî vazîfe-i muayyene ile levâzım-ı ikrâmları itmâm olunmuş ise de, o sırada âsitane-i aliyyelerinin mescid-i şerîfi minber vaz'ıyla câmie tahvîl ve emr-i hitâbetin îfâsına bi'z-zât kendileri ikdâm ile, sâlifü'z-zikr Cuma vâizliğinden kat'-ı meyl ile buna mukâbil Üsküdar'da İskele'deki Mihrimâh Vâlide Sultân Câmii'nde Perşembe günleri kabûl-i vazîfe-i kürsî vü nasîhat buyurmuşlardır."

Rûm Mehmed Paşa Câmi'-i şerîfinde bulundukları müddetçe meşîhat ve nikâbet cihetleri vaz' olunarak bir müddet neşr-i tarîkat buyurmuşlardır.

Üç def'a hacc-ı şerîfe muvaffak olup, birincisinin târîhi mazbût değilse de, ikincisi 1027/(1618) târîhinde ve zevce-i mükerremeleri Âişe Sultân[395] ile birlikte; üçüncüsü 1029/(1620) târîhindedir.

395. Kanunî Sultan Süleymân'ın kerîmesi Mihrimâh Sultan'ın kerîmeleridir.

Müntesibîn-i aliyyelerinden Okçu-zâde Şâhî Muhammed Efendi merhûmun **Ahsenü'l-Hadîs /380/** tercümesinde ve **Âyât-ı Erbaîn** mukaddimesinde beyân olunduğu üzre azîz-i müşârünileyhin hâiz oldukları şeref ü ulâdan mâ-adâ **Silsiletü'z-Zeheb**, âl-i kirâma insilâk u intizâm ile kadr-i vâlâ-makâmları bir kat daha murakka' ve menşûr, uluvv-i menkabetleri şeref-i damgâ-yı âl ü siyâdet ile muvakka'dır.

İrtihâli:

"Şeyh Mahmûd-ı Hüdâyî" (شیخ محمود هدائی) ve "Ekmelü'ş-Şuyûh" (اکمل الشیوخ) terkîblerinin nâtık olduğu üzre, 1038 veya 1037 sene-i hicriyyesi Saferü'l-hayrının ikinci (13 Ekim 1627 veyâ 1 Ekim 1628) Salı gecesi temcîd vaktinden sonra, doksaniki yaşında terk-i âlem-i dünyâ buyurmuşlardır. Cenâzeleri ihtifâlât-ı azîme ile kaldırılarak hânkâh-ı feyz-penâhlarında elyevm ziyâret-gâh-ı ins ü cân olan makâm-ı âlîde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Müstakîm-zâde, **Tâc Risâlesi**'nde diyor ki:

"Celvetî tâcı, oniki esmâ üzerine oniki ve min-haysi'l-mecmû' i'tibârıyla bir dahi add olunup onüç terk, şeyh Mahmûd-ı Hudâyî ihtirâıdır ve ismin aded-i hurûfu ve hesâbı dahi târîh-i rıhleti olmak garâib-i ittifâkiyyedendir."

Zeyl-i Şakâyık sâhibi Nev'î-zâde Atâyî tarafından şu târîh söylenmiştir:

قد مضی شیخ الشیوخ الآفاق
خصه الله تعالی بالجود

سرت بالسر وعانیت غداً
روض لطف ومقام محمود

زینت جنة عدن وقصور
بریاض وحیاض موروود

طوق الحور نحوراً بالنور
مثل غلمان لذی دار حلود

سائل الخاطر عن صاحبها
هاتف قال الشیخ محمود[396]

396. "Kâinâtın şeyhlerinin şeyhi geçti. Allâh ona cömertliği tahsîs buyurmuştur. Gizlice gittim ve ertesi gün lütuf bahçesine ve Makam-ı Mahmûd'a ulaştım.

İsmaîl Hakkı hazretleri, **Silsile-nâme-i Celvetî**'de, "*Hz. Hüdâyî'nin kutbiyyetine şevâhid-i kesîre vardır.*" buyururlar da, te'sîsine sa'y u ictihâd buyurdukları tarîk-ı mes'adet-refîk-ı Celvetî, İbrâhîm Zâhid-i Geylânî zamânında hilâl; Hz. Üftâde zamânında kamer, devr-i Azîz'de bedr-i kâmil hâline teşbîh ederler.

Kenz-i Mahfî nâm eserlerinde yazarlar:

"Bir cuma günü türbe-i Hz. Hüdâyî (*kuddise sırruhû*) ziyâretinde iken perde-i münîf-i kabr üzerinde resm-i (د) mersûm oldu ki, bu (dâl) harfi delîl-i Hakk'a işâret-tir. Ya'nî, erbâb-ı irşâddır ki, sülûk-ı tarîk-ı Hak onlarla temhîd olunur. Ba'dehû, (صاحب الفضيلة العظمى)[397] ibâresini mersûm olmuş gördüm. Hz. Hüdâyî'nin, bekâ bi'llâh mertebesine vusûlünü iş'ârdır. Zîrâ, fenâ fi'llâh ki, mertebe-i cem'dir; rütbe-i ulyâ ve bekâ bi'llâh ki, mertebe-i fark-ı sânîdir, /381/ fazîlet-i uzmâ ve mertebe-i cem'u'l-cem' ki, cem' u fark mertebelerinin mecmûunu cem'dir. Cem'iyyet-i kübrâdır ki, makâm-ı teblîğ ü irşâddır ve bu makâmın ashâbına "kümmel-i evliyâ" derler ki, cemî'-i berâzih u kuyûddan halâs olmuşlar; vahdet ve kesreti birbirinden bulmuşlardır ve kemâl-i inşirâh-ı sadr ve inbisât-ı dil ü câna sebep olan nûr-ı tecelli ile dolmuşlardır."

İsmaîl Hakkı hazretleri, **Şerh-i Muhammediyye**'sinde böyle buyuruyor:

"Bir gün Hüdâyî merhûmun türbesine pür-girye vü zârî girip ve âğâz-ı tahiyyet edip dil-i rûh-ı pâkine, "*Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtüh*" dediğimde derûn-ı kabrden, "*ve aleykümü's-selâm yâ büneyye!*" nidâsı mün'akis olup, temessül ve tecessüd etti ve kendi münşeâtı olan hutab-ı muhtasarasını ihsân buyurdu ve "*Bu hutbe Şeyh-i Ekber hazretlerinin hutab-ı mufassalasından icmâl ve ihtisâr olunmuştur.*" buyurdu."

Mu'tedilü'l-kâme ve hafîfü'l-lihyedir.

Şu beyit Hazret-i Pîr'indir:

*Fenâ bulup hayât-ı elem şu dem ki aşk-ı yârımdan**
Muhabbet isteyen gelsin haber sorsun mezârımdan

Türbe-i şerîfeleri pek ma'mûr ve pek müzeyyendir. 1340/(1921-22) senesinde i'tinâ-yı mahsûs ile ta'mîr ve tefrîş olunmuştur. Tafsîli üçüncü cildde inşâ'llâh derc olunacaktır.

Adn Cenneti ve köşkler, gelen bahçeler ve havuzlarla ve hûrîlerin nurla parlayan gerdanlıkları ile süslendi.
Sanki o, ebedîlik yurdunun sâhibi bir gılman gibiydi.
Hâfıza bunların sâhibini sordu. Hâtiften bir ses: "Şeyh Mahmûd'dur." diye cevâb verdi."
(الشيخ محمود) ibâresinden 1039 çıkmaktadır. (H)

397. En büyük fazîletin sahibi (H)

Fıkra-i latîfe:

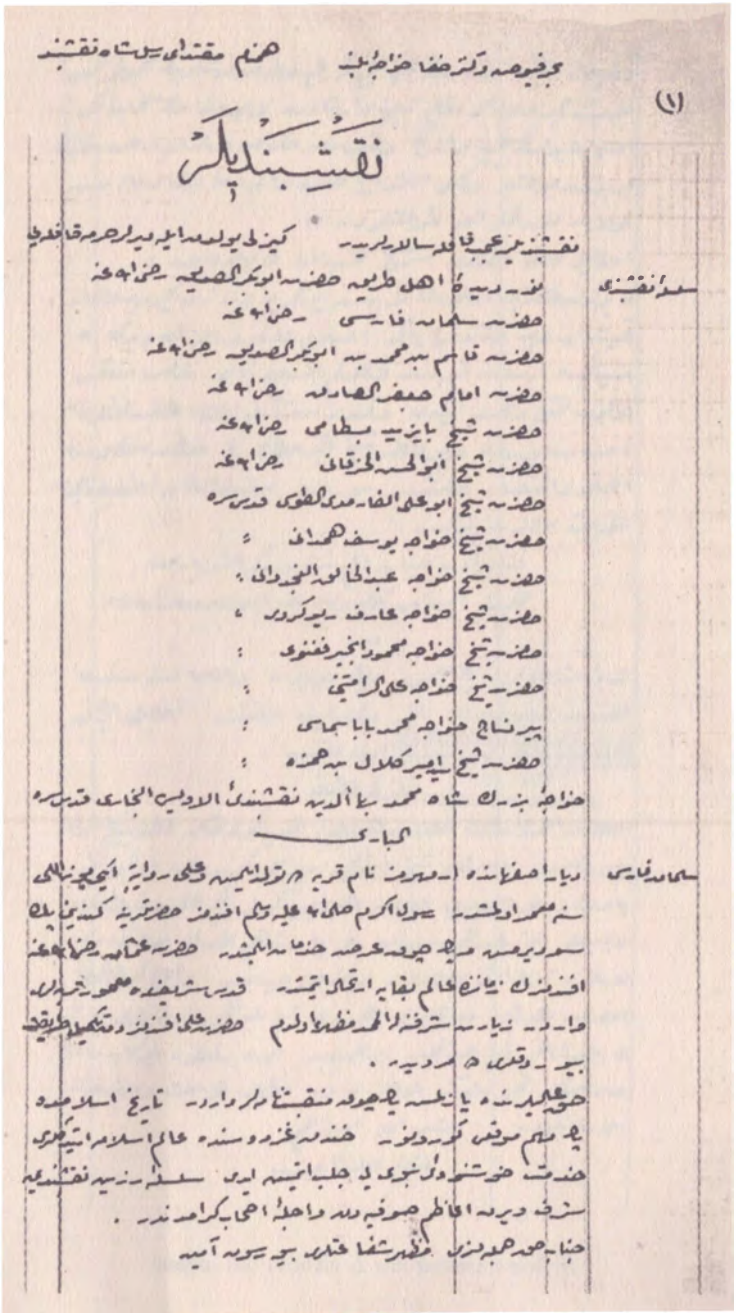
Sultân Ahmed Hân-ı evvel, Hz. Hüdâyî'ye hediyye göndermişler, Hz. Şeyh kabûl buyurmamış. Pâdişâh, Şeyh Abdülmecîd-i Sivâsî'ye göndermiş, o kabûl etmiş. Pâdişâh, "*Bu hediyeyi Hz. Hüdâyî'ye gönderdiğim hâlde kabûl etmedi.*" demesiyle, Şeyh Abdülmecîd-i Sivâsî, "*Pâdişâhım! Hüdâyî bir ankâdır. Lâşeye tenezzül etmez.*" cevâb-ı vazîini vermiş. Birkaç gün sonra Hz. Hüdâyî'ye mülâkatta, "*Hediyyeyi Şeyh Abdülmecîd kabûl etti.*" buyurunca, "*Pâdişâhım! Şeyh Abdülmecîd bir bahrdır. Bahra bir katre çirkâb-ı mâ-sivâ düşmekle bahr mülevves olmaz.*" diye izhâr-ı zerâfet ü hakîkat buyurmuşlardır. (*Kaddesa'llâhu esrârahum.*)

Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzî Dede Efendi'ye merhûm Şeyh Gülşen Efendi, Hz. Hüdâî'nin ahîren sâha-ârâ-yı âlem-i matbûât olan **Dîvân**-ı şerîfini hediyye ettikte söyledikleri manzûme-i medhiyyedir:

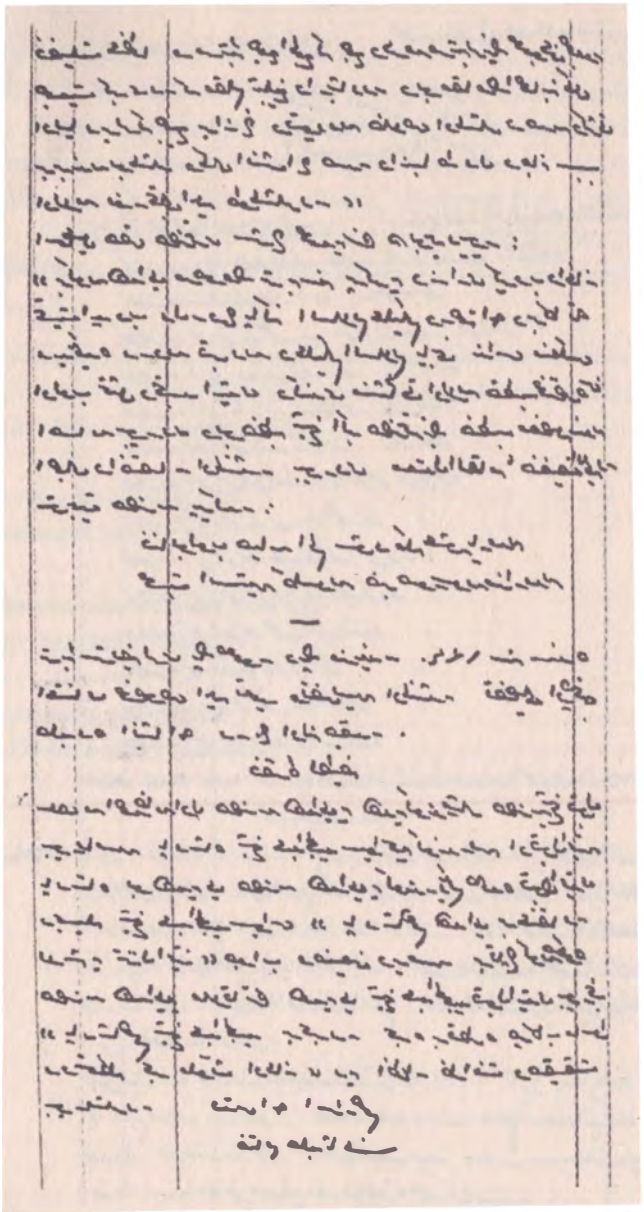
Erenler bendegânı râh-ı Mevlâ'da fedâîdir
Anınçün cümlesi vâreste-i kayd-ı cüdâîdir

Yüzün sür hâk-ı dergâha olursun âkıbet Mahmûd
Azîzim saltanat ister isen fakr-ı Hüdâî'dir

Oku âsârını nâil olursun mansıb-ı feyze
*Muazzam sâhib-i **Dîvân**-ı iclâli Hüdâî'dir*

Sefîne-i Evliyâ'nın 2. cildinin ilk sayfası.

Sefîne-i Evliyâ'nın 2. cildinin son sayfası.

Tasavvuf düşüncesi, geçmişten günümüze kadar olan süreçte, Türk ve İslâm dünyasında bütün yönleriyle hayatı biçimlendirmede önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Tek bir amaç doğrultusundaki bu fonksiyonunu tabiatı gereği çeşitli tarikatlar kanalıyla gerçekleştiren tasavvuf düşüncesi özellikle önde gelen şahsiyetleriyle sosyal hayatımızda derin izler bırakmıştır. Tarikat ehlinin hayatı toplumun ilgisini çekmiş, her kesimden insanlar için merak unsuru olmuştur. Tarih boyunca kurucular başta olmak üzere tarikat mensuplarının hayat hikâyelerinin, tercümeihâllerinin ele alındığı pek çok eser yazılmıştır. Bunlar arasında en geniş hacme sahip Türkçe eser Osmânzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sıdır.

Sefîne-i Evliyâ'da 2000 dolayındaki şahsiyetin hayatı ve eserlerinden parçalar yer almaktadır. Ele alınan şahsiyetlerin tamamına yakını Osmanlı coğrafyasında yaşamış kişiler olup hayatları ve eserleri hakkında başka kaynaklardan bilgi elde etmek zordur. Bu bakımdan eser geniş çaplı bir sufiler ansiklopedisi niteliğindedir. Eserin bir diğer özelliği de yazarın bizzat görüştüğü son dönem tasavvuf ehli hakkında birinci elden bilgiler vermesidir. Bütünüyle ilk defa yeni harflere aktarılan eser bu alandaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

ISBN 975-6403-94-2

9 789756 403945